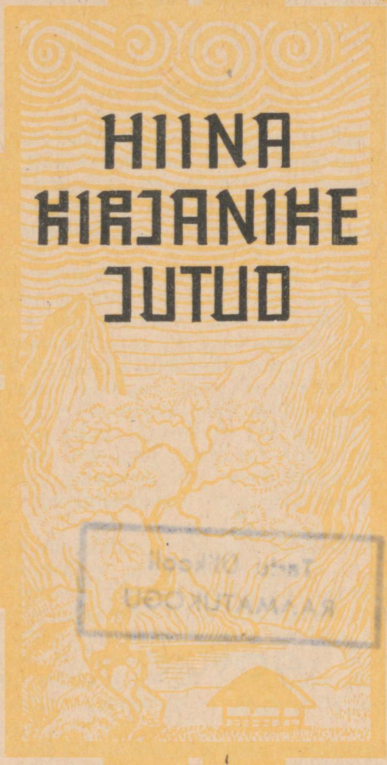
HIINA KIRJANIKE JUTUD

HIINA KIRJANIKE JUTUD

A-20491 VIII

HIINA KIRJANIKE JUTUD

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1955

Venekeelse väljaande tiitel:
Рассказы китайских писателей.
Москва, 1953.

Tõlkinud *V. Beekman*
Kunstiliselt kujundanud *A. Koemets*

Tartu Ülikooli
RAAMATUKOGU
190160

EESSÕNA

1942. aasta mais viidi Jananis, maa poliitilise ja kultuurilise elu keskuses, Hiina Kommunistliku Partei Keskkomitee algatusel läbi nõupidamine kirjanduse ja kunsti küsimustes. See nõupidamine toimus partei ja hiina rahva juhi Mao Tse-dungi vahetul juhatusel, kelle sõnavõtt sai kõigi Hiina kirjanduse- ja kunstirindel töötajate võitlusprogrammiks.

Mao Tse-dung rõhutas, et kirjanike ja kunstnike loomingulise tegevuse keskseks ülesandeks peab olema kirjanduse ja kunsti loomine laialdaste rahvahulkade jaoks. Kirjanikud ja kunstnikud, kui nad tõesti püüavad oma rahvast aidata uue, parema maailma loomisel, peavad kujutama tõetruult vana ja uue võitlust, olles mitte selle ajaloolise võitluse kõrvalseisvaiks pealtvaatajaiks, vaid otsesteks ja aktiivseteks osavõtjaiks sellest võitlusest. Meie oleme proletaarse realismi poolt kirjanduse ja kunsti alal töötajate loomingus, ütles Mao Tse-dung. Rahvast kahjustavate mustade jõudude paljastamine, rahvamasside revolutsioonilise võitluse ülistamine — see on revolutsioonilise kirjaniku ja kunstniku põhiülesanne.

Mao Tse-dungi näpunäited määrasid kindlaks tee tõeliselt rahvaliku realistliku kirjanduse ja kunsti loomiseks.

Kuomintangi Hiinas valitsenud politseiline tagakiusamine, terrori ja obskurantismi võimutsemine tegid võimatuks progressiivse kirjanduse vaba arenemise, kunstiloomingu laialdase populariseerimise ja kirjanduse loomise tööliste ning talupoegade laiade hulkade jaoks. Nende ülesannete lahendamine sai võimalikuks alles uues, vabastatud Hiinas, demokraatlike vabaduste ja piiramatute loominguliste võimaluste tingimustes.

Ikkest vabanenud rahva ennastsalgava võitlusega ja aktiivse, pulbitseva poliitilise eluga liitumine andis eesrindlikele kirjanikele sellise ideede külluse ja ulatuse, sellise vastutustunde oma rahva ühise ürituse eest, sellise keelelise uudsuse ja selguse, mis olid kättesaamatud vana Hiina kirjanikele.

Käesolev jutustustekogu algab suure sõnameistri Lu Sini loominguga.

Hiina ilukirjanduse realistliku suuna rajaja Lu Sin lõpetas hiina kirjanduse vana ajastu ning avas uue, realistliku kunsti ajastu. Lu Sini teoseis kajastub terve ajalooline lõik hiina rahva elust ja võitlusest.

Lu Sin tõi hiina kirjandusse, mis oli aastasadade vältel «hiina müüriga» rahvast eraldatud, uue, senitundmatu ideede ja kujude maailma. Lu Sini ilukirjandusliku ja kirjanduskriitilise loomingu ere sotsiaalne värving, tema sügav viha ekspluataatorliku «koorekihi» vastu ja siiras osavõtt orjastatud «alamrahva» saatusest annavad tunnistust kirjaniku tihedast sidemest rahva eluga, kirjaniku printsipiaalselt uuest suhtumisest tegelikkusse, — ja see eraldab Lu Sin'i põhiliselt tema eelkäijaist.

Lu Sin tundis hästi demokraatliku vene kirjanduse teoseid ja see pidi loomulikult jätma jälje tema loomingusse.

«Lugesin välismaiste kirjanike teoseid,» kirjutab Lu Sin, «eriti vene, poola ja väikeste Balkani maade kirjanike omi ja sain nendest teada, et maailmas on palju rahvaid samasuguse saatusega nagu meie töötavail hulkadel, et neil on olemas kirjanikud, kes nende eest välja astuvad ja võitlevad. Pildid, mida olin näinud meie külas, tõusevad mu teadvusse nüüd veel eredamalt kui varem... Ning ma hakkasin jutustuse vormis näitama niinimetatud koorekihi langust ja ühiskonna alamate kihtide õnnetut olukorda.»[1]

Oma teoseis astus Lu Sin välja skolastika ja talmudismi vastu, mis valitses konfutsiaanide kirjanduses. Ta paljastas poolkoloniaalse ja poolfeodaalse korra karjuvat ülekohut Hiinas, kus määratu enamuse osaks oli viletsus, tähtsusetule ekspluataatorite rühmale aga kuulus piiramatu õigus materiaalse ja vaimse elu kõigile hüvedele.

«Ma ammutan materjali oma loominguks,» kirjutas Lu Sin artiklis «Kuidas ma hakkasin jutte kirjutama», «peamiselt haige ühiskonna õnnetute inimeste hulgast, püüdes neid tundma õppida ja tõmmata neile tähelepanu, et neid ravida... Ma tahtsin mõjutada ühiskonda kunstiteoste jõuga.»

Joonistades rõhutud ja pimedate inimeste kujusid, paneb kirjanik lugeja tõsiselt järele mõtlema oma maa ja rahva saatuse üle, annab lugejale mõista, et sotsiaalse ebavõrdsuse juureks on valitsevad ühiskondlikud suhted.

Lu Sin paljastas halastamatult alatust, julmust ja sotsiaalset ebaõiglust, millega tal tuli igal sammul kokku puutuda. Oma teoses «Hullumeelse märkmed», mida õigustatult peetakse kirjaniku esimeseks loominguliseks edusammuks, heitis Lu Sin avaliku väljakutse inimvihkavale omavolile, paljastas feodaalse korra inimsööjalikke tavasid ja konfutsiaanliku moraali reaktsioonilist olemust.

«Ma lehitsen ajaloo raamatut...» öeldakse selles jutus. «Temas pole daatumeid, siin on iga lehekülg viltu ja kõveriti täis kirjutatud sõnu: «humaansus, kohus, tõe tee, moraal». Püüdsin magama jääda, kuid ei suutnud, lugesin kuni kesköönini tähelepanelikult ja nägin lõpuks, et ridade vahel on kogu raamat täis ühtainsat sõna: «inimsööjalikkus».»

Selles jutus andis autor hävitava iseloomustuse tol ajal Hiinas valitsenud feodaalsele korrale.

«Alles täna ma mõistsin, et elan juba palju aastaid seal, kus inimesed nelja tuhande aasta jooksul söövad inimesi...

---

[1] Lu Sin, Kogutud teosed, kd. VII, lk. 818—819, Fuše kirjastus, 1938.

Päästke, päästke lapsed...»

Juba Lu Sini esimeses teoses ilmnevad jooned, mis on iseloomustavad mitte üksnes tema edasisele loomingule, vaid ka teiste eesrindlike hiina kirjanike loomingule. See on eelkõige kriitiline suhtumine ebaõiglasse ühiskondlikku korda, kivinenud traditsioonidesse.

Jutuga «Hullumeelse märkmed» algas hiina kirjanduse ajaloos uus lehekülg. Esmakordselt paljude aastasadade jooksul hakkas kirjanik rääkima oma rahvaga mitte ülalt alla, vaid kui võrdne, kui rahva esindaja, hakkas rääkima ebatavaliselt lihtsalt, hiiglasliku ühiskondliku protesti jõuga. Ning seejuures ei väljendanud ta oma mõtteid ja tundeid mitte igivanade kaanonite traditsioonilises keeles, mis oli rahvale kauge ja arusaamatu, vaid elavas, kõlavas, rahvale mõistetavas keeles. Hiina kirjandusse voolas ootamatu värskuse ja novaatorluse puhang, kuna varem oli seal sajandite vältel valitsenud konfutsiaanluse pehkinud dogmade läppunud õhkkond.

«Hullumeelse märkmed» näitavad, et oli kaks Hiinat: üks — see on sajanditepikkusest orjusest mahasurutud rahva Hiina, teine — aristokraatia ja tema kannupoiste Hiina, kes pidas võitlust kõige uue, progressiivse vastu, kõige vastu, mis ähvardas tema privileege, võimu ja rikkust. Võiks öelda, et «Hullumeelse märkmed» kujutasid esmakordselt kogu hiina kirjanduse ajaloo jooksul uue ideoloogia ja ümbritseva tegelikkuse realistlikku orgaanilist sünteesi, mis võimukalt nõudis sotsiaalset ümberkujundamist.

Varsti pärast «Hullumeelse märkmete» ilmumist lõi Lu Sin ühe oma kõige tähelepanuväärsemaist juttudest — «Kun I-tsi», mis hiljem sai kogumiku «Hõik» osaks. Selles jutus, mis sai oma nime tema kangelase järgi, on kujutatud vana hiina intelligentsi esindaja, feodaalse omavoli ja maaelu idiotismi ohvri, naljaka ja täiesti tarbetu hädavarese hale saatus.

Kun I-tsi on vana, allakäinud intelligendi tüüp oma viimaseid päevi elavas Hiina feodaalses ühiskonnas. Lu Sini monograafia autor Vang Ši-tsing märgib, et Kun I-tsi kujus näitas Lu Sin selle vana õpetatud seisuse esindajat, kelle ees avanes Hiinas kaks teed: tõusutee, mis viis heaolule ja võimule ning mida autor näitas õpetatud Dingi kaudu samas jutus, ning languse ja vaesumise tee, mis viis selleni, et inimene muutus mõnituste ja alanduste objektiks. Esimene tee — see on inimsööjaks saamise tee, teine tee — inimsööjate ohvriks muutumise tee.

Kun I-tsi on sedavõrd alla surutud, abitu, alandatud, et talle ei saa nähtavasti pähegi tulla mõte vastuhakkamisest, protestist, võitlusest enda ja omataoliste inimeste eest. Ent lugeja tunneb, et Kun I-tsi ja kõigi nende elu, keda ähvardab sama saatus, on muutunud võimatuks ja et peab saabuma muutus.

Lu Sin mõistis nagu ei keegi teine töötava talurahva hinge ja suutis eredalt ning veenvalt näidata neid katsumusi, mis langesid osaks külakehvistule.

Kirjaniku silmapaistvaks teoseks on jutustus «A-Kiu tõeline lugu», mis on omandanud Hiinas kõige laialdasema populaarsuse. Ta on tõlgitud vene keelde ja paljudesse teistesse võõrkeeltesse.

Jutustus «A-Kiu tõeline lugu» — see on eelkõige hävitav satiir. 1911. aasta kodanlikust revolutsioonist, mis, nagu ütles Mao Tse-dung, «hukkus eos, kuna tol perioodil proletariaat ei võtnud veel revolutsioonist teadlikult osa, sest et tollal polnud veel olemas kommunistlikku parteid».

A-Kiu — see on inimene, kes kannab turjal feodaalse ühiskonna sajanditepikkuste traditsioonide, pehkinud igandite ja ühiskondlike tõbede koormat, mis on teinud ta naeruväärseks ja haledaks hädavareseks.

Kuuldused 1911. aasta revolutsioonist panevad allasurutud, harimatu sulase mõtlema ühiskonna ümberkorraldamisest. Kangelase unistused tema poolt vihatava ühiskondliku korra muutmisest on segased ja ebamäärased. Ebaõnnestunuks ja asjatuks osutub ta katse hakata «mässajaks». A-Kiud ootab julm karistus. Ta võetakse kinni kahtluse tõttu rikka «auväärse Tšao» maja paljaksröövimises Veitšuangis, millega tal pole midagi ühist. Harimatu talupoeg langeb kohtu omavoli ja õiglusetuse ohvriks.

Lu Sinil õnnestus kehastada A-Kiu kujus arvutuid pahesid, mille sünnitajaks olid konfutsiaanliku moraali kirjatõed, mis kuulutasid orjalikku alandlikkust, — ja see oli vana Hiina feodaalsele ühiskonnale väga iseloomustav.

Kirjanik Tšang Tian-i, kes on pühendanud rea artikleid A-Kiu kuju analüüsimisele, vaatleb seda Lu Sini teost «kogu Veitšuangi kultuuri ja elu kriitikana», mõeldes sellega vana feodaalset kultuuri Hiinas.

Lu Sin oskas näidata A-Kiu ajaloolist kujunemist, tema paratamatut saatust, tema ühiskondlikku tähendust. A-Kiu kujuga saavutas Lu Sin hiilgava loomingulise võidu, näidates end selles jutustuses sotsiaalse satiiri suure meistrina. Oma esinemistel kasutab Mao Tse-dung sageli A-Kiu kuju kriitilisteks võrdlusteks: «Kui keegi keeldub olukorra ja tingimuste tõsisest, hoolikast uurimisest, siis pole ta mitte marksist, vaid Hispaania Don Quijote pluss veel Hiina A-Kiu» — või: «bürokratism-akiuism on oma olemuse poolest absoluutselt sobimatu võitluses vaenlase vastu, aga kaasmaalaste suhtes lihtsalt naljakas.»

Kuid A-Kiud välja naerdes ja kritiseerides ei ilmuta Lu Sin sugugi ükskõiksust oma õnnetu kangelase vastu. Otse vastupidi, ta suhtub A-Kiusse kui valitsevate klasside ohvrisse sügava kaastundega ja loodab, et saabub päev («kahekümne aasta pärast tuleb teine...»), millal miljonite hiina maata talupoegade keskelt tõusevad teistsugused võitlejad oma vabaduse eest, kes näevad oma eesmärki ja on vabad mineviku needusest, — uue ühiskondliku korra inimesed, kommunistid. Lu Sini teoseid kannab sügav sümpaatia kannatajate vastu. Inimene, kes ei tunne tõelist kirge, poleks suutnud neid luua. Tänapäeval aitasid ja aitavad Lu Sini teosed paljusid töötajaid, kes on tegevad maareformi läbiviimisel, õigesti hinnata sotsiaalseid vahekordi külas, ära tunda klassivaenlast, paljastada mõisnikke, aga ka Euroopas ja Ameerikas hariduse saanud kodanliku intelligentsi ühiskondlikku olemust. Lu Sini teostest, eriti aga «A-Kiu tõelisest loost» õppisid hiina kommunistid tundma klassivaenu.

Selles seisab Lu Sini loomingu sügav revolutsiooniline tähendus ja kasvatav osa.

Haarav otsekohesus, lihtsus, tõepärasus, inimlikkus, südamlikkus ja armastus lihtsa rõhutud, vaevatud ja alandatud inimese vastu, kaastunne tema raskele ja murerikkale elule — sellised on Lu Sini realistliku loomingu iseloomustavad jooned.

Kaasaegse Hiina väljapaistvaim kirjanik, Lu Sini loominguliste traditsioonide jätkaja võitluses revolutsioonilise realistliku kirjanduse eest on Go Mo-žo.

Go Mo-žo kujunemine ühiskondlikuks võitlejaks ja kirjanikuks langeb hiina vabastusliikumise uue perioodi algusse. See oli aeg, mil Venemaa töölisklass saavutas suurima ajaloolise võidu — teostas Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni; aeg, mil ajaloolise võitluse areenile astub hiina töölisklass, kes saab hiina rahva rahvuslik-vabastusliku liikumise otsustavaks jõuks; aeg, mil sünnib ja kujuneb hiina proletariaadi avangard — Hiina Kommunistlik Partei; aeg, mil marksistlik-leninliku teooria innustusel hakkab arenema massiline revolutsiooniline liikumine. Go Mo-žo võtab aktiivselt osa Hiina revolutsioonist aastail 1924—1927, Põhja sõjakäigust, hiina rahva rahvuslik-vabastuslikust sõjast Jaapani vastu aastail 1937—1945, ja pärast Jaapani sõjaväelise kliki purustamist Nõukogude armee poolt liitub ta rahvarevolutsioonilise võitlusega Kuomintangi absolutismi vastu.

Go Mo-žo on üheaegselt prosaist, näitekirjanik, kriitik, kirjandusteoreetik, teadlane, suurepärane publitsist ja aktiivne ühiskondlik-poliitiline tegelane. Ta kuulub nende väljapaistvate hiina kunstnike hulka, kes esimestena selgesti mõistsid, et feodaalne klassiühiskond kujutab endast kaht vastandlikku maailma: õigusetute, rõhutute ja puuduses vaevlevate inimeste maailma, mis moodustab rahva absoluutse enamuse, ja rõhujate, timukate maailma, mis moodustab tühise vähemiku. Klassiline diskrimineerimine Hiina tuhandete aastate vanuses feodaalses ühiskonnas omas eriti teravaid ja mitmekesiseid vorme. Seepärast hakkas Go Mo-žo juba oma loomingulise tegevuse algul otsima elus endas niisugust jõudu, mis suudaks vastu seista kisendavale ülekohtule ja kurjusele. Kirjanik tunneb raevukat ja leppimatut viha pool-feodaalse ühiskonna vastu, kes moonutab ja hävitab inimese, purustab tema parimad tunded, tema lootused. See lepitamatuse vaim leiab väljenduse mitte ainult Go Mo-žo kunstiteose sisus, vaid ka vormis.

Halastamatult paljastades rikaste ja tugevate võimu, militaristide julmi kuritegusid, vana Hiina inimsöödjalikke tavasid, kirjutas Go Mo-žo: «... tiitleid kandev ülemkiht, see pole mitte midagi muud kui alligaatorid inimese nahas. Nende ainsaks püüdeks on meie elu hinnaga kindlustada oma eesõigustatud seisundit... Nende jaoks oleme meie vaid saak.»

Needusena kõlavate vihaste sõnadega pöördus poeet hiina vandaalsete feodaalide-militaristide poole, kes metsikus võitluses oma ülemvõimu eest muutsid hiina rahva kahurilihaks, püüdes uputada maad inimvere merre.

Go Mo-žo teosed, tema luule, dramaturgia ja publitsistika avaldasid Hiina revolutsiooni perioodil hiina avalikkusele, eriti noorsoo

ja üliõpilaskonna laiadele hulkadele tohutut mõju. Tema andekalt kirjutatud luuleteosed, mida kannab revolutsiooniline protest inimese rõhumise ja alandamise vastu, tõstsid teadlikkust ja äratasid usku rahva ja revolutsiooni jõududesse, kutsusid üles feodalismi kantsi ründamisele, tõid palju sadu ja tuhandeid hiina poegi ja tütreid tulihingelistе patriootide ridadesse, revolutsiooni leeri, kommunistliku partei ridadesse.

Go Mo-žo kõige varajasemaidki draamateoseid iseloomustab võitlus kõige vana vastu, kõige selle vastu, mis on oma aja ära elanud ja minevikku vajunud. Näidendi «Kolm naismässajat» naiskangelased, kes esinevad tuntud ajalooliste isikute — Van Tšao-tsüni, Tšo Ven-tsüni ja Ne Ini nime all — peavad lepitamatut võitlust vana moraalikoodeksi ja feodaalse elukorra vastu, vanade iganenud traditsioonide vastu. See näidend, mis progressiivse lugejaskonna poolt suure vaimustusega vastu võeti, paljastas vana ühiskonna sotsiaalset ja poliitilist korraldust, feodaalset ideoloogiat ja moraali, mida hiina rahvale paljude sajandite jooksul oli külge poogitud. Niisamasugune tähendus on ka paljudel teistel ajaloolistel näidenditel, nagu «Tsüi Jüan», «Kaksikud», «Gu Tšu vürstiriigi pärijad», «Siaklei», «Tiigri käsk», «Gao Tsian-li» jt.

Go Mo-žo tegi palju tõsist tööd oma kodumaa ajaloolise mineviku tundmaõppimisel. Ka siin esineb ta mitte ainult kirjanikuna või dramaturgina, kes püüab joonistada pilti minevikust, vaid ka teadlasena, uurijana, kelle juurdlev mõistus aitab laiemalt, sügavamalt ja objektiivsemalt reprodutseerida minevikku, mis on tuhandete niitidega seotud tänapäeva külge.

Hiina ajaloo uurimine ei tähendanud kirjaniku eemaldumist kaasajast. Suure hiina rahva kangelaslikus minevikus jälgis Go Mo-žo järjekindlalt traditsioonide elavat vaimu, kuulsate sõjameeste legendaarseid kangelastegusid, vana Hiina parimate poegade patriootilist võitlust just selleks, et pöörduda kaasaegse Hiina rahva demokraatlike jõudude poole ning kutsuda neid üles võitlusele välismaiste anastajate ja hiina rahvusest rõhujate vastu. Neid üleskutseid kuuleme oraator Go Mo-žo leegitsevates kõnedes, dramaturg Go Mo-žo patriootilistes näidendites, kirjanik ja ajakirjanik Go Mo-žo suurepärastes artiklites.

Go Mo-žo on kartmatu võitleja Kuomintangi absolutismi vastu, hiina rahva demokraatliku ümberkujunemise ja orjusest vabastamise eest. Kuomintangi pimeda reaktsiooni kõige hirmsamail päevil seisis Go Mo-žo kindlalt vabaduse ja demokraatia eest võitlejate esimestes ridades. Me näeme teda hiina avalikkuse progressiivsete ringide koosolekuil ja massimiitingutel. Me kohtame teda ettekannetega esinemas ja loenguid pidamas ülikoolide auditooriumides ja klubides. Jaapanivastase sõja aastail juhtis Go Mo-žo hiina progressiivsete kirjanduse- ja kunstitöötajate kirjanduslikku rinnet. Tema kunstiteosed, tema kirjanduslik-publitsistlikud artiklid, tema ettekanded, väljaastumised ja leegitsevad patriootilised kõned etendasid tohutut mobiliseerivat ja juhtivat osa. Pidades võitlust rahvavaenuliku, reaktsioonilise kodanliku kirjanduse vastu, rahvaliku realistliku revolutsioonilise kirjanduse eest, esineb Go Mo-žo poltseilisest tsensuurist, jälitamisest ja ähvardustest hoolimata ette-

kannetega, loengutega ja artiklitega, milledes ta kaitseb eesrindliku revolutsioonilise kultuuri põhimõtteid.

«Rahvas,» rõhutab ta, «on ühiskonna peremees, ühiskonna vaimse elu looja. Tõeline kirjandus ja kunst on oma alustelt rahvalikud... Kirjanduse rahvalikkus on meile kõrgeimaks eesmärgiks.»

Pärast võitu jaapani imperialismi üle pühendab Go Mo-žo koos kõigi teiste hiina progressiivsete tegelastega kogu oma jõu demokraatlikule liikumisele Hiinas, võitlusele uue Hiina, tema kultuuri ja kunsti loomise eest. Ja vaatamata kõigile raskustele, vaatamata politseilisele jälitamisele, vaatamata Kuomintangi agentide katsetele teda tappa, jätkab Go Mo-žo mehiselt ja kõikumatult võitlust Kuomintangi imperialistliku despotismi vastu.

1949. a. juulis kutsuti vabastatud Pekingis kokku ülehiinaline kultuuri- ja kunstitöötajate kongress. Esinedes kongressi pidulikul avamisel kõnega, ütles kongressi presiidiumi esimees Go Mo-žo, et praegu hiina kirjanduse- ja kunstitöötajate ees seisvaks ülesandeks on kirjanduse ja kunsti võimsa relva kasutamine revolutsioonilise moraali ja tööentusiasmi tõstmiseks ning võitluse tugevdamiseks demokraatliku ülesehitustöö kiirema ja täielikuma läbiviimise eest, maa vääramatu tõusu eest kõrgemale ajaloolisele arenguastmele. Go Mo-žo näitas, et kirjanike ja kunstitöötajate ees seisab ülesanne arendada võitlust feodaalse kompradoorliku ja fašistliku ideoloogia vastu.

Go Mo-žo kirjanduslik looming on lahutamatus seoses tema osavõtuga hiina rahva rahvuslik-vabastuslikust võitlusest, on lahutamatus seoses tema laialdase ühiskondliku ja poliitilise tegevusega. Go Mo-žo ei lahutanud iialgi oma kirjanduslikku tegevust rahva võitlusest demokraatia, rahu ja vabaduse eest.

Käesolevas valimikus leiduvad Go Mo-žo jutustused — «Tšu Bavangi enesetapp», mis on pühendatud hiina rahva kaugele minevikule, «Ärasõidu eel», milles on näidatud kodanliku Jaapani julma tegelikkust, «Dingdungi visandid», poeetilised jutustused kirjaniku nooruspäevist ja teised — kõik need annavad tunnistust kirjaniku talendi mitmekülgsusest.

Kaasaegse Hiina sõnakunstnike hulgas kuulub aukoht väljapaistvale kirjanikule ja publitsistile Sen Jan-binile, kes on tuntud pseudonüümi all Mao Dun.

Mao Dun kuulub vanema põlvkonna kõige andekamate kirjanike hulka, kes tulid kirjandusse hiina revolutsioonilise liikumise uue tõusu algul pärast Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni. Ta on üks suure Lu Sini mõttekaaslastest, kellega ta paljude aastate jooksul ühiselt võitles hiina realistliku kirjanduse loomise eest.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ideed Venemaal, nõukogude kirjanike suurepärased raamatud, mis avasid kangelasliku töö ja vabaduse uue maailma, sisendasid kirjanikule sügavat usku töölisklassi jõududesse, kommunistliku partei juhtivasse ossa, revolutsiooni võidusse.

«Hiina ja ennerevolutsiooniaegse Venemaa olukorras on palju ühist või palju sarnasust,» ütleb Mao Tse-dung. «Sarnasus seisis feodaalses rõhumises, ühine oli neile majanduslik ja kultuuriline

mahajäämus... Eesrindlikud inimesed pidasid rasket võitlust revolutsioonilise tõe otsimisel selleks, et jõuda rahvusliku tõe uuestisünnile; — see oli ühine mõlemale maale.»[1]

Seda revolutsioonilist tõde nägi Mao Dun, nagu kõik teisedki hiina eesrindlikud inimesed, Suures Sotsialistlikus Oktoobrirevolutsioonis, mis heitis heledat valgust hiina rahva teele vabanemise poole.

Juba Mao Duni varajastes teostes ilmnevad tema kunstnikutalendi peajooned. Ta looming on eelkõige tema ajastu tähtsamate ühiskondlike nähtuste, mitmesuguste ühiskondlike kihtide tüüpiliste esindajate, nende karakterite, nende maailma ja ideede peegeldus.

Mao Duni kõige silmapaistvamaks teoseks on romaan «Enne koitu» (1932), milles erakordse jõuga avaldub kirjaniku kunstiline talent. Selles romaanis näitab autor ennast realistliku kunsti suure meistrina, kes oskab suurepäraste kunstiliste vahenditega avada hiina elu 20-ndate aastate lõpul ja 30-ndate algul ning maalida sellest avara pildi. Romaani «Enne koitu» peateemaks, mis läbib punase niidina kogu teost, on maa kogu majanduse allutamine välismaistele imperialistidele ja hiina rahva orjastamiseks imperialistidega ühinenud kompradooride, suurkodanluse ja mõisnike paljastamine, terav klassivõitlus, tööliste ja talupoegade revolutsioonilise liikumise ning maal toimuva imperialismivastase võitluse aktiviseerumine.

Aastail pärast jaapani okupantide relvastatud sissetungi Kirde-Hiinasse loob Mao Dun rea silmapaistvaid jutustusi ja olukirjeldusi, mis on koondatud teostesse «Jutustusi teiselt etapilt» (1933—1935) ning «Skitse ja visandeid» (1928—1935). Ta esineb publitsistlike artiklitega, teeb suurt organisatsioonilist tööd kirjanike liitmisel ühtsesse rindesse vastulöögi andmisel Jaapani agressioonile.

Mõistes kunstniku suurt vastutust rahva ja kodumaa ees, pühendab Mao Dun jaapanivastase sõja esimestest päevadest alates kogu oma jõu kirjanduse- ja kunstitegelaste mobiliseerimisele kodumaa kaitseks Jaapani kallaletungi vastu. 1933. aastal luuakse revolutsiooniliste kultuuritegelaste ühisel pingutusel Ülehiinaline Kirjanduse- ja Kunstitöötajate Assotsiatsioon Võitluseks Vaenlase Vastu, mille tööst Mao Dun aktiivselt osa võtab. Sõja-aastail tuleb kirjanikul maal palju ringi sõita, viibida mitmesugustes provintsides ja linnades, kusjuures ta suure püsivusega jälgib oma maa kaitseks tõusnud hiina rahva elu ja võitlust. Me kohtame teda suures tööstus- ja sadamalinnas Uhangis ja kauges loodeprovintsis Sintsiangis, mida kasutati tagalabaasiks, Guilingis, sõjaaegses pealinnas Tšuntsingis ja legendaarses linnas Jananis — kõikjal töötab ta väsimatult, esineb ettekannetega, propageerib revolutsioonilist kirjandust, pakkudes oma rahvale elutõde — kunstitõde.

Reas jutustustes («Üks päev», «Autasustamine», «Uusaasta öö») paljastab Mao Dun suure väljendusrikkusega Kuomintangi ametnikke — altkäemaksu võtjaid ja riigivargaid — kes spekuleerisid riigi varaga, rasvusid ja rikastusid rahva vere ja pisarate kulul. Suure kirglikkusega jutustab ta lihtsate inimeste patriootilis-

[1] Mao Tse-dung, «Rahvademokraatlikust diktatuurist», «Pravda», 6. juuli 1949.

test kangelastegudest, kes ohverdavad oma elu ja viimase varanatukese püha sõja heaks välismaiste anastajate vastu.

Kirjaniku paljastused, tema varjamatu viha müüdava ametnikkonna, Kuomintangi võimude omavoli, reeturite ja kapitulantide vastu põhjustavad valitsevais ringkonnis ärevust ja rahutust. Kirjanik võetakse politseilise järelvalve alla, kõvendatakse tsensuurset kontrolli. 1940. aasta lõpul on Mao Dun sunnitud Kuomintangi Hiinast lahkuma. Ta varjab end Hongkongis, kus leidsid peavarju teisedki progressiivsed tegelased. Jätkates pingsat tööd, lõpetab ta siin oma uue romaani «Laostumine».

1942. aastal avaldab Mao Dun esimese osa suurest romaanist «Lillad lehed härmatises, nagu õied veebruaris». Selles teoses, mis haarab kaht aastakümmet (1919. aasta «4. mai liikumisest» jaapanivastase sõjani), näitab autor vana õpetlaste perekonna võsu teed revolutsiooni juurde. Romaanis on antud positiivsete kangelaste meeldejäävad kujud, kes vaatamata karmi heitluse rasketele katsumustele jäävad lõpuni truuks oma rahva vabastamise õilsale ideele. Ka negatiivsed tüübid on maalitud mahlakate, realistlike värvidega.

1945. aastal avaldab Mao Dun oma esimese näidendi «Enne ja pärast surnute mälestamise püha», milles ta jälle vihaselt paljastab kodanlikku ühiskonda, selle kuritegelikkust, valet, künismi ja metsikut omavoli, ühtede muinasjutulist rikkust ja pillamist, teiste koletut laostumist ja viletsust.

Suurt tähelepanu pühendab kirjanik oma loomingus hiina külale ja talupoegadele, kes moodustavad hiina elanikkonna rõhuva enamuse. Mao Duni teoseid läbib siiras kaastunne «hiina kõige lihtsamate ja suuremate töötegijate vastu». Kirjanik on loonud suurepärased jutustused («Kevadised siidiussid», «Karm talv», «Sügisene lõikus» jt.), milles jutustab talupoja kibedast ja õiglusetust saatusest pimedais keskaegseis tingimustes. Neis jutustustes peegelduvad rahva sügavad kannatused, kuid ka varjatud jõud. Rahvas on küll veel orjuses ja ikkes, kuid talle selgub vähehaaval elu julm õiglusetus ja ta hakkab selga sirgu ajama, otsima vabanemist sajanditepikkusest rõhumisest. Raskes ülejõukäivas töös möödub kehvik Tung-bao elu, kelle saatus täielikult sõltub meretagustest isandatest. Vana Tung-bao pühendab kogu oma jõu siidiusside eest hoolitsemisele. Suure vaevaga õnnestub tal kallitest välismaistest munadest saada suurepäraseid kookoneid. Kuid maailmaturul pole nende järele enam nõudmist. Nii purunevad vana Tung-bao unistused julma tegelikkuse vastu. Jälle kogunevad sünged pilved tema armetu onni kohale. Kuid saatuse halastamatud löögid ei murra kehvikuid. Meeleheitele viidud talupojad tõusevad üles mõisnike omavoli vastu, inimsööjaliku elukorra vastu kuomintangi külas.

Rahvarevolutsiooni võit Hiinas teostas kirjaniku tulevikuunistused. Rahva võit tõi sõnameistrile teenitud tunnustuse ja lugejate armastuse. Mao Dun asub Hiina Keskrahvavalitsuses kultuuriministri kohale. Ülehiinaline kirjanduse- ja kunstitöötajate kongress valib Mao Duni Ülehiinalise Kirjandusetöötajate Assotsiatsiooni esimeheks ja ajakirja «Rahva Kirjandus» peatoimetajaks. Hiina Rahvavabariigi loomise esimestest päevadest alates, tehes ühtlasi suurt riikliku

tähtsusega tööd uue kultuuri loomise alal, esineb kirjanik pidevalt publitsistlike artiklite ja ettekannetega.

Hiina revolutsioonilise liikumise rüpes sündinud hiina progressiivsete kirjanike looming on nüüd asunud oma rahva teenimise avarale teele. Seoses sellega omandavad tohutud massid tänapäeval kultuuri, millest nad varem olid ära lõigatud. Maal, kus veel eile rohkem kui 90% elanikkonnast ei osanud lugeda, suurenevad päevast päeva töötajate read, kes on omandanud kirjaoskuse.

Äge võitlus, mis toimub vana, hukkumisele määratud ja oma aja ära elanud ning välismaistelt kolonisaatoritelt õhutust ja toetust saava feodalismi igandite ja progressi ning revolutsiooni uute jõudude vahel — see on tänapäeva Hiina paremate kirjanike ja poeetide uute kunstiteoste peamiseks sisuks. Oma teostes püüavad nad õigesti ja veenvalt kajastada Hiina Rahvavabariigi elu tähtsamaid nähtusi: agraarreformi tulemusel maad saanud ja orjusest pääsenud talupoegade vaba tööd; kollektiivsete töövormide sündi Hiina külas, mida sajandite jooksul kõige julmemal kombel ekspluateerisid ja rõhusid feodaalid ja kulakud; tööliste tööpaatost tehastes ja vabrikutes.

Maareformi läbiviimine ja külas varem valitsenud ühiskondlike suhete purustamine kutsusid esile laiade talurahvamasside poliitilise aktiivsuse ennenägematu tõusu, kujundasid põhjalikult ümber maa põllumajanduse, muutsid tundmatuseni hiina küla ilme. Need suured ümberkujundused leidsid mitte üksi kajastust hiina ilukirjanduses, vaid ka põhjustasid selle enneolematu arengu.

Suureks loominguliseks võiduks osutus andeka naiskirjaniku Ding Lingi romaan «Päike Sangani jõe kohal». See romaan kujunes otsekui loominguliseks aruandeks kirjanikult, kes võttis isiklikult osa maareformi läbiviimisest Loode-Hiina vabastatud rajoonides.

Romaanis õnnestus Ding Lingil kirkalt ja tõepäraselt kujutada talupoegi, kes raskes ja verises sõjas saavutasid võidu oma vaenlaste — jaapani röövlite ja kuomintangi reaktsiooni üle ning rajasid vabastatud maal rahva võimu. Ding Ling oli üks esimesi, kes tõepäraselt ja täisväärtuslike kunstiliste vahenditega näitas feodaalsete suhete revolutsioonilise murdmise protsessi hiina külas, kujutas ajaloolisi nihkeid hiina rahva elus, joonistas lihtsate, riisipõldudel töötajate eredad ja meeldejäävad kujud.

Käesolevas valimikus leiduvad jutustused «Uudis» ja «Ükskord öösel» iseloomustavad Ding Ling'i kui küpset meistrit lühijutu alal.

Suure populaarsuse on võitnud Tšao Šu-li, kaasaegse Hiina ühe kõige andekama kirjaniku teosed. Kirjandusliku kuulsuse tõid talle jutustused hiina külaelust: «Väikese Er Hei naisevõtt», «Li Jü-tsai laulud», näidendid «Kaks maailma», «Arved», «Vansjanlou» jt. Suurt edu saavutas tema jutustus «Muudatused Litsiatšuangis», mis sai hiina kirjanduskriitika üksmeelse tunnustuse osaliseks.

Jutustuse «Muudatused Litsiatšuangis» keskne kangelane Te-so käis läbi karmi tee õigusetust, mahajäänud ja puudusest rõhutud talupojast juhini, teadliku võitlejani oma rahva huvide eest, vaba ja rõõmsa uue elu ehitajani. Te-so ja tema mõttekaaslaste kasvamist näitab kirjanik nende praktilises töös, nende igapäevases lahingutegevuses, mis tuksub ühises rütmis elu endaga.

Te-so on eredaks näiteks hiina kehviktalupoegade revolutsioonilise liikumise tohutust tõusust. On toimunud hiiglasuur hüpe võrreldes A-Kiuga, selle pimeda, õigusetu ja mitte kellelegi vajaliku kehvikuga, kelle traagilise kuju joonistas suure hiina kunstniku Lu Sini imetlusväärne pintsel. A-Kiu ajad on läinud igaveseks minevikku. Hiinas on tõusnud uued inimesed, kommunistid, kes võtsid otsustavalt enda kätte oma rahva saatuse, avasid tema silmad, näitasid talle võitluse ja võidu teed. Ja kui A-Kiu, mitte kohates neid uusi inimesi, jagas miljonite kaasmaalaste kurba saatust, kes langesid feodaalse omavoli ohvriks Hiinas, siis Te-so'le langes osaks õnn õppida tundma kommunist Tšang'i, kes näitas talle teed võidurikkasse homsesse.

Hiina rahva parimate poegade, eesrindlike inimeste, kommunistide juhtimisel on Litsiatšuangis toimunud suured muutused. Nagu puhtas veetilgas peegelduvad väikese Litsia külakese saatuses suure hiina rahva elus toimunud maailma-ajaloolised muudatused.

Laialt tuntuks on saanud Lao Še, kaasaegse Hiina ühe andekama sõnameistri teosed. Juba Lao Še esimesed jutustused «Vanakese Tšangi filosoofia», «Erma», «Tšao Tsõ-jüe» jt. tõmbasid endale hiina lugeja tähelepanu.

Väga populaarne on Lao Še jutustus «Loto siantsõ» («Siantsõ kaamel»), milles kirjanik imetlusväärse meisterlikkusega kujutab hiina rikša rasket saatust kuomintangi võimu süngeil päevil. 1950. aastal kirjutab Lao Še kaks näidendit «Fan Tšuen-tšu» ja «Sunsüigon», mis on pühendatud Rahvahiinas toimuvatele ühiskondlikele ümberkujunemistele.

Neis näidendeis näitab Lao Še end erakordsete võimetega dramaturgina, kes oskab leida kirkaid ja veenvaid kunstilisi vahendeid Rahvahiina elu kujutamisel.

Käesolevasse valimikku paigutatud jutustused «Kuusirp», «Jutustus, mida ma juhtusin kuulma» ja «Vestluse ajal» annavad tunnistust Lao Še kui novellisti kõrgest kunstimeisterlikkusest.

Lao Še looming on saanud uues, demokraatlikus Hiinas kõrge hinnangu ja tunnustuse: Pekingi linnavalitsuse otsusega on Lao Še'le omistatud rahvakirjaniku austav nimetus. 1950. aasta mais valiti Lao Še Pekingi Kirjanduse- ja Kunstitöötajate Ühendatud Liidu nõukogu esimeheks. Selle nõukogu asutamiskoosolekul esines kirjanik kõnega, milles ta rõhutas: «Tänapäeval, kus me oleme saanud uue valitsuse ja targa juhi, on uuesti sündinud 4. mai liikumise vaim, mis rikastab meid kaasaegse revolutsioonilise teooriaga ja vaimustab rahvast. Ja Peking, mida minevikus võrreldi renessansiajastu Roomaga, peab nüüd saama Hiina Moskvaks. Ma olen veendunud, et see lootus peitub kõigi meie pealinna kirjanduse- ja kunstitöötajate südameis. Seepärast ühendame selle unistuse teostamiseks kõik oma jõupingutused. Joondume Moskva kirjanike ja kunstimeistrite järgi.»

Väga populaarsed on Hiinas andeka kirjaniku Liu Bai-jüi jutustused ja olukirjeldused.

Liu Bai-jüi on üks nendest anderikastest sõnakunstnikest, kelle kujunemisaeg langeb hiina rahva rahvavabastusliku võitluse aastaisse.

Liu Bai-jüi loomingule on iseloomulik sõjatemaatika, rahvuslik-revolutsiooniliste vägede võitlejate ja komandöride elu, nende kuulsad ja surematud kangelasteod. Kirjaniku jutustused ja olukirjeldused on kogutud mitmesse raamatusse: «Lahingute tules», «Julged inimesed», «Sanghai jutustused», «Valgus eespool».

Liu Bai-jüi teosed, mis jutustavad Rahvavabastusarmee surematuist võitlejaist ja sangarlikust argipäevast, on erutavad ja tõepärased. Suurepärased on tema jutustused «Komissar», «Kolm võitlejat», «Kojutulek», «Punane lipp», tema kirjanduslik reportaaž rindelt ja olukirjeldused, millistes kirjanik suure kunstimeisterlikkusega jutustab sellest, kuidas rahvarevolutsiooni relvastatud jõud rasketes ja visades lahingutes võitlesid elu ja surma peale sisemise reaktsiooni jõudude ja ameerika kolonisaatorite imperialistliku agressiooni vastu Hiinas, kuidas hiina rahvas, kes seni tundis vaid puudust, nälga ja õiglusetust, võitis pikas ja verises sõjas kätte õiguse saada oma maa peremeheks ja oma tuleviku loojaks.

Teenitud lugupidamise eriti hiina noorsoo keskel on võitnud Vei Vei olukirjeldused «Meie kõige armsamad», «Raev õhus» jt.

Kirjanduskriitik Tšou Jan seletab Vei Vei jutustuste edu põhjusi järgmiselt:

«Miks sai mõningatele Vei Vei poolt Koreas kirjutatud olukirjeldustele (näiteks «Meie kõige armsamad», «Noored, olgu teie elu algus veelgi ilusam!», «Sõdur ja kodumaa») osaks selline vaimustatud vastuvõtt lugejate laiades massides? Miks nad meid nõnda vaimustasid? Seepärast, et kirjanik tõepäraselt valgustas oma kangelaste hingesügavusi, ammutas neist vaimustust ja ülistas oma kangelasi elustava jõuga. Seltsimees Vei Vei sõlmis lähedase tutvuse võitlejatega, nende «kõige armsamatega», ja armastas neid ise. Selles seisabki saladus, miks tema teosed kõiki lugejaid nõnda liigutavad.»

Pidulikult ja mehiselt nagu vanne kõlavad Vei Vei kangelaste sõnad rindepiltides «Meie kõige armsamad», mis kujutavad Koreas võitlevaid hiina vabatahtlikke:

«... me oleme noored ja teame veel vähe, kuid meie kõik armastame Tanjat, Pavel Kortšaginit ja meie kodumaa kangelasi. Me kõneleme neist palju ja koguni kirjutame nende sõnad oma päevikutesse. Ja kuigi meie kasvasime rahu olukorras ega teinud läbi karme katsumusi, esitame endale tihti küsimuse: «Kas meie oleksime suutnud üles näidata niisugust kangelaslikkust?» Just sellepärast peame käima läbi tule ja siis selgub, kas oleme nagu teras.»

Marksistlik-leninliku teaduse varaaidast ammutavad Hiina rahvavabariigi kirjanikud ja kunstnikud rikkalikke teadmisi, mis relvastavad neid ideeliselt loominguliseks tööks ja juhivad neid teoste loomisel uue Hiina uutest suurepärastest inimestest, kangelastest ja novaatoritest. Nende kangelaste töö, mõtted, tunded ja lootused on lahutamatult seotud õilsate püüetega, mis tiivustavad nende rahvast, kes on saavutanud tohutut edu oma riigis tehtava tootva töö ja maa kultuurielu kõigil aladel.

Erineva loomingulise palgega, erinevate individuaalsete omadustega hiina kirjanikud saavad sel kombel hindamatut abi oma idee-

listel ja loomingulistel otsingutel, õpivad mõtteselgust, poliitilist sihikindlust ja orienteerimisoskust kaasaja olustikus ja sündmustes. Erakordselt tähtis osa tänapäeva hiina kirjanduse arengus on nõukogude kirjandusel, mis on allikas, kust ammutatakse rahu ja kõigi maade rahvaste vahelise sõpruse eest peetava võitluse kõrgeid ideid, imperialismi inimvihkajaliku ideoloogia, vaimupimeduse ja reaktsiooni paljastamise võimsaid ja efektiivseid vahendeid.

Hiina kultuuritöötajad mõistavad, et kirjandus on võimas vahend rahva kasvatamiseks kommunismi vaimus, et tema ülesandeks on õpetada inimesi vastupidavaiks võitlejaiks, kes ei tagane raskuste ees, et ta peab kasvatama rahvas elavat patriotismi, teadlikku sotsialistlikku suhtumist töösse, kasvatama neis proletaarse internatsionalismi vaimu, usku kommunismi võidusse.

N. T. Fedorenko.

LU SIN

A-Kiu tõeline lugu

I

SISSEJUHATUS

Juba aasta või kaks kavatsen ma kirja panna A-Kiu tõelist lugu, kuid kõhklen ikka veel; üksnes see juba tõendab, et ma ei kuulu nende hulka, kes «jätavad järele õpetust sõnas»[1]. See on alati nii: surematute pintslid kirjutavad surematuist; inimesed muutuvad surematuks tänu surematuile teostele; teosed muutuvad surematuks tänu surematuile inimestele. Aegamööda muutub ebaselgeks, mis millest oleneb. Ja nüüd kirjutan ma lõpuks A-Kiu elulugu, otsekui istuks minus mingi saatan ja sunniks mind seda tegema.

Aga vaevalt olin otsustanud kirjutada seda lühikese elueaga teost ja haaranud pintsli, kui minu ette otsekohe tõusid ületamatud raskused.

Esiteks: kuidas oma teost nimetada? Juba Konfutse ütles: «Kui nimetus pole õige, siis ei kuula ka sõnad käsku.» Sellele tuleb pöörata erilist tähelepanu. Selliste ajalooliste tööde jaoks on olemas väga palju pealkirju: «Elulugu», «Minu elulugu», «Mitteametlik elulugu», «Ametlik elulugu», «Eraelulugu»... Kahju ainult, et ükski neist ei sobi minu teosele.

«Elulugu»? Kuid minu teos pole määratud selleks, et teda kõrvutataks suurte inimeste elulugudega, ajalukku

[1] Konfutsiaanliku moraalikoodeksi põhjal võis inimesi nende tegevuse järgi jagada kolme liiki: «li-de» — need, kes püüavad headuse poole; «li-jan» — need, kes jätavad järele õpetust sõnas; «li-gung» — need, kes sooritavad kangelastegusid.

ta ei lähe. «Minu elulugu»? Aga ma pole ju A-Kiu. Kui nimetada seda teost «Mitteametlikuks elulooks», mis on siis «Ametlik elulugu»? Kui nimetada teda siiski «Ametlikuks elulooks» ... Ent neid kirjutatakse ju pühakuist, A-Kiu pole aga hoopiski pühak. Lihtsalt «Elulugu»? Kuid A-Kiu pole kunagi saanud valitsuse autasu vabariigi presidendi määruse näol, mis teeks ajalooteaduse komisjonile ülesandeks koostada tema «ametlik elulugu».

Kuigi kinnitatakse, et Inglismaa ajaloo-annaalides pole olemas mängurite elulugusid, kirjutas kuulus kirjanik Dickens siiski mänguri eluloo. Ent see, mis on lubatud kuulsale kirjanikule, on täiesti lubamatu minusugusele.

Seejärel tuleb «Perekonnakroonika». Kuid ma ei tea, kas mul on A-Kiuga ühiseid esivanemaid, tema järglased pole aga mind kunagi palunud kirjutada tema elulugu.

Võib-olla nimetada oma teos «Lühendatud elulooks»? Kuid A-Kiul ju pole teist, «Täielikku elulugu». Lõpuks saab sellest pigem «Isiklik elulugu». Kuid selle sisu ja minu stiili ning keele tahumatuse tõttu, mis on nagu «voorimeeste ja tänavakaupmeeste oma»[1], ei julge ma nimetada oma teost isegi nii.

Kirjanikud, kes ei kuulu kolme usulisse koolkonda ega ka üheksasse filosoofilisse voolu[2], kirjutavad tavaliselt: «Aitab tühjadest sõnadest, asume tõelise loo juurde!» Ja nii ma otsustasingi võtta nende armastatud lausest kaks sõna: «Tõeline lugu» — ja teha nad oma teose pealkirjaks. Kui seda võib segi ajada nende pealkirjadega, mis vanasti anti teist laadi teostele, näiteks: «Kalligraafilise kunsti tõeline lugu», siis ei saa sinna midagi parata.

Teine raskus seisis selles, et traditsiooni kohaselt peab iga elulugu algama sõnadega: «See ja see, hüüdnimega nii ja nii, pärit sealt ja sealt ...» Mina aga ei teadnud isegi A-Kiu perekonnanime.

Kord tuli mulle mõte, et ta perekonnanimi on Tšao,

[1] Need on reaktsioonilise kirjaniku Lin Šu, laialdaselt rahvakeelt kasutava uue hiina kirjanduse vihase vaenlase sõnad.

[2] Kolm usulist koolkonda — konfutsiaanlus, daosism ja budhism; üheksa filosoofilist voolu hõlmasid feodalismi ajastul kogu vana aja kirjandust ja teadust.

kuid juba järgmisel päeval tundus see mulle kahtlasena. Lugu oli nii: auväärse Tšao poeg saavutas lõpuks ometi sütsai[1] teadusliku kraadi ja sellest anti gongilöökide saatel ametlikult teada kogu külale; A-Kiu, kes oli äsja kummutanud kaks tassi kollast veini, teatas kätega vehkides, et sellest aust saab ka tema osa, kuna ta õieti kuulub auväärse Tšaoga samasse suguvõsasse, ja kui uurida sugupuud hästi hoolikalt, siis on tema sütsaist kolme astme võrra vanem. Selle avalduse juures hakkasid juuresolijad kohe A-Kiu vastu austust tundma. Keegi ei teadnud ju, et järgmisel päeval kutsub külavanem A-Kiu auväärse Tšao majja ja et auväärne Tšao teda vaevalt silmates läheb näost punaseks ning hakkab karjuma:

«A-Kiu, sina lojus!... Kas sa hooplesid, et kuulud meie suguvõssa?»

A-Kiu vaikis.

Vaadates talle otsa, sattus auväärne Tšao hoopiski raevu, tormas tema juurde ja kisendas:

«Kuidas sa julged sellist loba ajada? Kuidas saan ma olla ühest suguvõsast sinusugusega? Kas su perekonnanimi on Tšao?»

A-Kiu vaikis edasi, püüdes välja mõelda, kuidas minema pääseda, ent siis astus auväärne Tšao talle veel sammu lähemale ja andis kõrvakiilu.

«Kujutab endale ette, et ta on Tšao suguvõsast! Kas sina oled sellise perekonnanime vääriline?...»

A-Kiu ainult hõõrus põske, püüdmata tõestada, et ta perekonnanimi on tõepoolest Tšao. Lõpuks pääses A-Kiu külavanema saatel tänavale. Siin sai ta külavanemalt kohase manitsuse ja tänas teda kahesaja veniga napsirahaks.

Saanud sellest sündmusest teada, otsustasid Veitšuangi elanikud, et tuisupäine A-Kiu on ise endale välja norinud

[1] Tsing Mandžude dünastia ajal eksisteeris Hiinas riigieksamite süsteem nende jaoks, kes taotlesid ametnikukohta; see, kes õiendas eksamid, sai teadusliku kraadi. Selliseid teaduslikke kraade oli kolm: sütsai — esimene teaduslik kraad eksamite sooritajale maakonnalinnas; tsüižen — teine teaduslik kraad eksamite sooritajale provintsi pealinnas; tsingši — kolmas teaduslik kraad eksami sooritajale keiserliku hoovkonna juures.

kõrvakiilu, sest vaevalt küll võib ta perekonnanimi olla Tšao; aga isegi siis, kui see nii oleks, on rumalus sellest lobiseda, kui juba külas on olemas auväärne Tšao. Pärast seda juhtumit ei võtnud keegi vaevaks välja selgitada A-Kiu perekonnanime. Nii see jäigi teadmatuks.

Kolmas raskus: ma ei teadnud, kuidas kirjutatakse ta nime. Eluajal hüüdsid teda kõik A-gui'ks, pärast surma aga ei maininud üldse keegi tema nime. Polnud siin juttugi «iidsetest kirjadest bambusel ja siidil»[1]!

Mina olen esimene, kes hakkas kirjutama teost A-Kiust ja seepärast on loomulik, et minu ette otsekohe tõusis nimetatud raskus.

Mõtlesin kaua selle üle järele, kuidas kirjutatakse sedasama A-Kiud: kas hieroglüüfi «gui» abil, mis tähendab «kuulille»[2], või «gui» abil, mis tähendab «õilsust»?

Kui teda oleks hüütud Jüe-tingiks — «kuupaviljoniks», või kui ta oleks sündinud augustis, mil õitseb «kuupuu», oleksin loomulikult kirjutanud hieroglüüfi «gui» «kuulille» tähenduses. Aga tal polnud ju isegi hüüdnime (võib-olla, et oligi, aga keegi ei teadnud seda). Oli samuti teadmata, millal oli ta sünnipäev, sest kirjanikele polnud kunagi keegi laiali saatnud teateid palvega kirjutada midagi selle päeva auks, nii et A-Kiu kirjutamine hieroglüüfiga «gui» «kuulille» tähenduses oleks olnud täiesti meelevaldne.

Teine asi, kui tal oleks olnud vanem või noorem vend hüüdnimega A-fu — «rikkus», siis oleks võinud analoogia põhjal kirjutada ta nime hieroglüüfiga «gui», mis tähendab «õilsust». Aga ta oli üksik ja seega polnud ka niiviisi kirjutamiseks alust.

Teised hieroglüüfid «gui» jaoks on veelgi vähem põhjendatud.

Kord tegin ma sellest juttu meie sütsai, auväärse Tšao pojaga. Kuid kes oleks võinud arvata, et ka selline kõrgesti haritud inimene osutub samuti mitteteadjaks.

Tõsi küll, ta tähendas, et mind huvitavat küsimust ei

---

[1] Heraldika raamatud bambusele graveeritud või tušiga siidile kirjutatud hieroglüüfidega.

[2] Hiina keeles märgitakse üht ja sama mitme tähendusega sõna erinevate hieroglüüfidega. Iga hieroglüüf vastab kindlale mõistele, selle hieroglüüfi sidumine teistega annab juba uue mõiste.

saa uurida, sest ajakiri «Uus Noorus»[1] on hakanud kirjutama mõningaid sõnu välismaiste tähtedega ja selle mõjul on meie kultuuri omapära kadunud.

Siis usaldasin ma ühele oma kandi mehele A-Kiu asjaga seotud kohtudokumentide uurimise. Kaheksa kuu pärast teatas ta mulle, et neis dokumentides ei leidu inimest nimega, mis kõlaks nagu A-gui.

Ma ei tea, kas tõepoolest seal pole sellist nime või ei osanud ta seda leida, — igal juhul mul ei ole teisi teid, et seda teada saada.

Mul on väga piinlik, aga kui isegi meie sütsai ei tea, millist hieroglüüfi on tarvis kirjutada, siis mida võib nõuda minult?

Kardan, et hiina foneetiline tähestik[2] ei ole veel meie juures populaarseks saanud, seepärast olen sunnitud kasutama võõrkeelset tähestikku; kirjutan ta nime inglise keeles: A-Q — A-Kiu. See näib kahtlemata ajakirja «Uus Noorus» täieliku järeleaimamisena, ma tunnen ise selle üle kahetsust, aga kui isegi meie sütsai ei tea, milline väljapääs on siis minul olemas? Mul jääb üle ainult paluda andestust.

Neljas raskus — see on A-Kiu sünnipaiga küsimus.

Kui ta perekonnanimi oleks Tšao, siis, kuna on kombeks kooskõlastada perekonnanimesid provintsinimedega, oleks seda saanud järele vaadata provintside nimekirjadest, kus on näiteks öeldud: «Lung Si, pärit Tian-šuist. Kahjuks pole A-Kiu perekonnanimi täpselt teada, seepärast ei ole ka võimalik selgitada, kus on ta sünnipaik. Ta elas peaaegu kogu aja Veitšuangi külas, kuid viibis sageli ka teistes paikades, nii et veitšuanglaseks teda nimetada ei saa. Kui kirjutada «pärit Veitšuangist», on see vastuolus täpse ajaloolise meetodiga.

Mind lohutab ainult see asjaolu, et vähemalt liide «A»[3]

[1] «Uus Noorus» — aastail 1915—1926 ilmunud ajakiri. Esimesil ilmumisaastail ühendas ta hiina intelligentsi radikaalset osa. Selles ajakirjas ilmusid uue hiina kirjanduse esimesed teosed, mis olid kirjutatud kõnekeeles (baihua), sealhulgas ka Lu Sini esimesed jutud.

[2] Foneetiline tähestik (tšuing tsõmu) tekkis Hiinas umbes nelikümmend aastat tagasi. Seda kasutatakse hieroglüüfide transkribeeritud lugemiseks.

[3] Eesliidet «A» kasutatakse nimele ilusama kõla andmiseks.

on täiesti kindel. Selles pole mingit eksitust ja seda võib täielikult usaldada. Mis puutub kõigisse ülejäänud raskustesse, siis, omades nii pinnapealset eruditsiooni nagu minu oma, on võimatu nendega hakkama saada. Jääb üle ainult lootus, et «ajaloo ja arheoloogia armastajad», kes on härra Hu Ši[1] õpilaste taolised, suudavad arvatavasti avastada palju uusi andmeid selle küsimuse kohta, ent kardan, et selleks ajaks on mu «A-Kiu tõeline lugu» vajunud unustusehõlma.

Kõike ülalöeldut võib pidada sissejuhatuseks.

II

LÜHIDALT HIILGAVAIST VÕITUDEST

Mitte üksnes A-Kiu perekonnanimi ja sünnikoht, vaid ka tema varasemad «teod» olid udused. Veitšuangi küla elanikud nõudsid temalt ainult päevatööd ja pilkasid teda; ta «tegude» vastu polnud keegi kunagi huvi tundnud. A-Kiu ei jutustanud ka ise nendest kunagi, ainult kellegagi tülli sattudes pungitas ta silmi ja kisas:

«Minu esivanemad olid sinu omadest palju nimekamad! Aga mis sina oled?»

A-Kiul polnud perekonda; ta elas Maaharimise[2] templis. Tal polnud kindlat elukutset ja ta oli lihtne päevatööline. Kui oli tarvis nisu lõigata — ta lõikas; oli tarvis riisi kroovida — kroovis; oli tarvis aerutada — aerutas. Kui töö pikale venis, elas ta ajutiselt tööandja majas, kuid lahkus otsekohe pärast töö lõpetamist.

Seepärast meenutati A-Kiud kibedal tööajal, kui ta oli vajalik, — õigemini meenutati ta käsi, mis olid suutelised tegema seda või teist tööd, hiljem aga unustati ta kiiresti. Mis jutte «tegudest» siin veel võis olla? Keegi ei mõtelnudki neile.

---

[1] Professor Hu Ši — reaktsiooniline teadlane, hiina kirjandusajaloolane. Oli Kuomintangi saadikuks Põhja-Ameerika Ühendriikides, kus viibib ka käesoleval ajal.

[2] Igas Hiina külas on olemas kohaliku patroon-jumala pühamud ja templid; tavaliselt hoitakse neis templeis talupoegade poolt austatava maa (tudi) või maaharimise (tugu) jumala kujutist.

Ainult kord tähendas üks vanamees vööni paljast, kõhna ja väsinud A-Kiud vaadates heakskiitvalt: «A-Kiu on tõeline meister.» Keegi ei saanud aru, kas see oli öeldud tõsiselt või pilkeks, kuid A-Kiu oli rahul.

A-Kiu oli väga heal arvamusel endast, kõiki teisi Veitšuangi elanikke aga ei pidanud ta millekski. Eriti kaht kohalikku kirjatarka ei tasunud tema arvates isegi naerda. Need kirjatargad võisid tulevikus ilmselt saada sütsaideks. Üks neist oli auväärse Tšao poeg, teine — auväärse Tsiani poeg. Nii Tšao kui Tsian olid külarahva poolt lugupeetud mitte üksnes oma rikkuse pärast, vaid ka seepärast, et neil olid nii õpetatud pojad. Ainult A-Kiu ei osutanud kirjatarkadele erilist lugupidamist ja mõtles endamisi: «Minu poeg oleks võinud olla nendest nimekamgi.»

A-Kiu käis mitu korda linnas ja tõusis seeläbi iseenda silmis veelgi enam. Kuid linlasi ta põlgas nende veidruste pärast. Kolme tši pikkust ja kolme tsuni laiust puust istet nimetasid veitšuanglased lihtsalt «pingiks» ja A-Kiu nimetas teda niisamuti, aga linlased ütlesid «järi». A-Kiu mõtles: «Valesti räägivad... Küll on aga veidrikud!» Õlis praetud kalapeale lisasid veitšuanglased poole tsuni pikkust rohelist sibulat, linlased aga lisasid kalale peenekslõigatud rohelist sibulat, ja A-Kiu mõtles jälle: «Valesti teevad... Küll on aga veidrikud!» Kuid veitšuanglased olid tema silmis siiski juba liiga tahumatud maamehed, kes ei tunne maailma, — nad polnud ju isegi seda näinud, kuidas linnas kala praetakse!

A-Kiu oli oma «nimekate esivanemate» ja suurte teadmistega ning seejuures veel «tõelise meistrina» tegelikult peaaegu «täiuslik inimene». Kahjuks olid tal mõned füüsilised puudused. Eriti ebameeldivad olid paljakud peas, — teadmata kunas tekkinud kärnade jäljed. Kuigi need paljakud olid temale iseloomulikud, ei lisanud nad A-Kiu arvates midagi ta väärtustele. Seepärast ei lubanud ta enda juuresolekul nimetada sõna «kiilaspea» ja teisi sõnu, mis võisid olla ebameeldivaiks vihjeteks. Vähehaaval suurendas ta keelatud sõnade hulka: keelatuks said «valgus» ja «sära», hiljem aga koguni «lamp» ja «küünal». Kui seda keeldu tahtlikult või kogemata rikuti, sattus A-Kiu marru, punastas palja pealaeni ja olene-

valt sellest, kes oli ta solvaja, ta kas sõimas seda või — kui see oli nõrgem — peksis. Muide, millegipärast osutus peksasaanuks lõpuks ikkagi A-Kiu ise. Seepärast muutis ta pikkamööda oma taktikat ja hakkas oma vaenlasi rabama ainult raevukate pilkudega.

Kes oleks võinud arvata, et ta raevukad pilgud kutsuvad Veitšuangi logardite juures esile ainult naeru.

«Hee! Vaadake, valgus ilmus!» hüüdsid nad A-Kiud silmates teeseldud hämmastusega.

A-Kiu sattus marru ja saatis neile raevuka pilgu.

«See on ju taskulamp,» jätkasid nad kartmatult.

«Aga sina ei vääri niisugustki . . .» vastas A-Kiu põlglikult, just nagu poleks tal tavaline, vaid mingi eriline, õilis kiilaspea.

Ülalpool oli juba märgitud, et A-Kiu oli erakordselt tark: ta taipas silmapilkselt, et kui ta nimetab sõna «kiilaspea», siis rikub ta ise oma keeldu ega lõpetanud seepärast lauset.

Kuid logardid ei jätnud järele, nad jätkasid ta nokkimist, kuni lõpuks läks kakluseks lahti. Kõrvalt võis näida, et A-Kiu on kaotaja: vastased haarasid ta tuhmist patsist kinni, lõid ta peaga mõne korra vastu seina ja lahkusid enesega rahul olles. A-Kiu seisis veel hetke, mõeldes toimunu üle järele: «Mõtleme, et mind peksis mu vääritu poeg . . .[1] On aga viletsad ajad saabunud!» — ja ta lahkus väärikalt, — olles kindel, et oli saavutanud võidu.

Kõik, mida A-Kiu mõtles, lobises ta lõpuks välja. Seepärast said teda narrivad logardid väga ruttu teada tema «võitudest». Sellest ajast peale püüdsid nad talle patsist sikutades sisendada:

«Mitte poeg ei peksa isa, vaid inimene lojust. Korda õige: «inimene peksab lojust».»

A-Kiu haaras oma patsist kahe käega üsna juuksejuurte lähedalt kinni ja ütles:

«Kas sinu arvates on hea peksta putukat? Aga mina olen ju putukas. Noh, kas nüüd lased lahti?»

---

[1] Hiina perekonnas on vanema solvamine noorema poolt, eriti vanemate solvamine laste poolt häbiks lastele ja ülendab solvatud vanemaid. A-Kiu kujutleb, et ta on vääritu poja auväärne isa.

Kuigi ta tunnistas end putukaks, ei lasknud logardid teda kohe lahti, vaid püüdsid teda hüvastijätuks lüüa peaga veel millegi vastu. Pärast seda nad lahkusid, tundes rahuldust võidust ja arvates, et jätavad lõpuks ometi A-Kiu häbistatult maha. Kuid ei möödunud kümmet sekunditki, kui A-Kiud valdas uuesti teadmine, et võit jäi temale. Hinges pidas ta ennast esimeseks alandatute seas, kuid sõna «alandatud» ei nimetanud ta isegi mõttes — ja osutus sel viisil lihtsalt «esimeseks».

«Kas tšuanjüan[1] pole esimene parimate hulgas? Aga mis teie olete?» hüüdis ta oma kiusajaile järele.

Saavutanud sellisel suurepärasel viisil uue võidu vihatud vaenlaste üle, kiirustas A-Kiu veinipoodi; seal neelas ta mitu tassi kollast veini, naljatas, sõimles (pärast seda tuli tal saavutada veel üks võit!) ja tuli lõpuks lõbusas tujus tagasi Maaharimise templisse, kus jäi magama.

Kui A-Kiu raha sai, läks ta otsekohe täringuid mängima. Mängijad istusid tihedas ringis kükakil maas; A-Kiu trügis üleni higisena keskele. Ta hääl oli eriti kile, kui ta karjus:

«Nelisada tšohhi «rohelise draakoni» peale! Hee!... Noh, näita välja!»

Heitja, kes oli niisama ärritatud, avas täringukasti ja hüüdis:

««Taevaväravad» ja «nurgad»! «Inimene» ja «tõmbetuul»! Noh, A-Kiu, too oma raha lagedale!»

«Panen «tõmbetuule» peale sada!... Ei, sada viiskümmend!» karjus A-Kiu.

Ja niisuguste hüüete saatel rändas ta raha pikapeale teiste, niisama hasartsete mängijate vöö vahele, kelle näod läksid erutusest higiseks. A-Kiu suruti tahapoole, ja teiste taga seistes ning mängijate pärast närveerides vaatas ta mängu pealt, kuni kõik laiali läksid. Siis pöördus ka tema vastu tahtmist templisse tagasi, järgmisel päeval aga läks unise näoga tööle.

---

[1] Tšuanjüan — esimene eksamisooritajate hulgas teadusliku kraadi saamiseks keiserliku hoovkonna juures.

Vanasõna räägib õigust: «Vanamees kaotas hobuse, aga kes teab — võib-olla on see õnneks.»[1] Ükskord A-Kiu võitis, kuid see võit ei toonud talle õnne.

See juhtus õhtul, kohaliku jumaluse pühal. Tava kohaselt oli sel õhtul külas püstitatud teatrilava, selle kõrval aga, samuti tava kohaselt, olid üles seatud mängulauad. Kuid teatris müriseva gongide ja trummide hääled kandusid A-Kiuni otsekui kaugusest: ta kuulis ainult pangapidaja hüüdeid. Ta aina võitis ja võitis. Vaskraha muutus hõberahaks, hõbe — jüanideks — ja varsti kasvas ta ette terve kuhi jüane. A-Kiu rõõm oli ebatavaline, hasartselt hüüdis ta:

«Kaks jüani «taevavärava» peale!»

Ta ei saanud aru, kes kellega alustas kaklust ja mille pärast. Sõim, hoobid, jalgade trampimine — kõik segunes ta peas, aga kui ta meelemärkusele tuli, polnud ümberringi ei laudu ega inimesi; kogu keha oli täis valu, justkui oleks teda kaua jalgadega tallatud. Tal oli ähmane tunne mingisugusest kaotusest ja ta lonkis aeglaselt templisse. Alles seal kogus ta end lõplikult ja talle tuli meelde, et kuhi jüane oli kadunud. Pühade puhul kogunenud mängijad olid peaaegu kõik võõrad. Kust sa neid enam otsima hakkad! . . .

Hele, helkiv rahahunnik, tema isiklik raha, kadus jäädavalt! Õelda, et selle varastas vääritu poeg, pole lohutus; öelda, et tema ise, A-Kiu, on putukas — on niisama väike lohutus . . . Sel korral tundis A-Kiu kaotuse kibedust. Kuid mitte kauaks. Kaotus muutus uuesti võiduks: A-Kiu andis endale parema käega kaks kõrvakiilu, ta nägu lõi õhetama ja hinge saabus rahu, just nagu oleks ta endas läbi peksnud kellegi teise ja see «teine» muutu-

[1] See vanasõna põhineb jutustusel sellest, kuidas ühel Hiina piiri ääres elanud vanamehel kadus hobune. Kui naabrid hakkasid talle kaastunnet avaldama, vastas ta: «Kes teab, võib-olla on see õnneks.» Tõepoolest, varsti tuli hobune tagasi ja tõi endaga kaasa teise hobuse. Ent kui naabrid õnnitlesid vanameest kordamineku puhul, vastas ta: «Kes teab, võib-olla on see õnnetuseks.» Varsti kukkus vanamehe poeg uut hobust sisse sõites ja murdis jalaluu. Naabrid avaldasid vanamehele jälle kaastunnet, kuid vanamees vastas: «Kes teab, võib-olla on see õnneks.» Aasta pärast tungisid vaenlased Hiinale kallale ja peaaegu kõik noored mehed hukkusid, kuid vanamehe poeg, tänu oma murtud jalaluule, jäi ellu.

nud temast eraldudes lihtsalt võõraks inimeseks. A-Kiu nägu õhetas ikka veel, kuid oma võiduga rahule jäädes heitis ta rahulikult pikali ja uinus.

III

HIILGAVATE VÕITUDE NIMESTIKU JÄRG

Kuigi A-Kiu saavutas pidevalt võite, said kõik veitšuanglased sellest teada alles pärast seda, kui ta oli saanud kõrvakiilu auväärselt Tšaolt.

Lugenud külavanemale kakssada ven'i napsirahaks peo peale, heitis A-Kiu vihasena magama, kuid rahustas end otsekohe mõttega: «On aga halvad ajad saabunud, poisikesed peksavad vanamehi...» Ta mõtles auväärse Tšao hirmuäratavale kuulsusele ja kujutles teda silmapilkselt oma «vääritu pojana». A-Kiule piisas sellest hea tuju tagasisaamiseks. Hommikul ärkas ta lõbusana ja sammus «Noort leske haual»[1] ümisedes veinipoe poole; teel tuli talle aga millegipärast mõte, et auväärne Tšao seisab teistest inimestest siiski astme võrra kõrgemal.

Kummaline lugu — sellest ajast peale, kui A-Kiu sai auväärselt Tšaolt kõrvakiilu, hakkasid veitšuanglased tundma tema vastu erilist lugupidamist. A-Kiu ise seletas seda sellega, et nüüd oli ta saanud just nagu auväärse Tšao isaks. Tegelikult oli põhjus sootuks teistsugune.

Veitšuangis ei peetud kunagi tähelepanuväärseks sündmuseks seda, kui A-seitsmes peksis A-kaheksandat või Li-neljas tuuseldas Tšang-kolmandat, ja ainult siis, kui asi puutus selliseisse nimekaisse isikuisse nagu auväärne Tšao, rääkis kaklusest kogu küla. Siis sai ka pekstu tänu peksja nimekusele kuulsusest osa.

Vaevalt küll on vaja rääkida, et süüdi oli A-Kiu. Mispärast? Aga lihtsalt sellepärast, et auväärne Tšao ei võinud olla milleski süüdi. Ent kui A-Kiu on süüdi, siis mispärast hakkasid kõik osutama talle erilist lugupidamist? Seda on raske seletada. Võib-olla sellepärast, et ta

[1] Laul populaarsest hiina näidendist.

teatas oma kuuluvusest Tšao perekonda. Ja kuigi ta sai selle eest peksa, tekkis kõigil ometi kahtlus: aga äkki on ta sõnades osake tõtt? Parem juba osutada talle igaks juhuks mõningat austust. Aga võib-olla juhtus A-Kiuga samasugune lugu nagu ohvrilehmaga Konfutse templis: pärast seda, kui püha teadja on teda oma söögipulgakestega puudutanud, ei tohi ükski konfutsiaanlane teda enam puudutada, kuigi see lehm on samasugune koduloom nagu tavalised sead ja lambad.

Pärast seda, kui auväärne Tšao andis A-Kiule kõrvakiilu, nautis viimane oma võitu mitu aastat.

Ja saabus selline aasta, kus A-Kiu läks täiesti purjus olekus selgel kevadisel päeval mööda tänavat ning nägi tänava päikesepaistelisel poolel seina ääres Habemikku Van'i. See istus vööst saadik paljana ja püüdis täisid. Samal hetkel tundis ka A-Kiu kihelust üle kogu keha. Van oli kiilaspäine ja habemesse kasvanud ning kõik hüüdsid teda Kiilaspäiseks ja Habemikuks Vaniks. Nagu teada, ei talunud A-Kiu sõna «kiilaspäine» ja põlgas samal ajal sügavalt Habemikku Van'i. A-Kiu arvates ei tekitanud Vani kiilaspea mingit imestust, aga tema suur habe — tõepoolest, see on mõeldamatu, hämmastav ja inimsilmale täiesti talumatu asi. A-Kiu istus Vani kõrvale. Oleks see olnud mõni teine logeleja, poleks A-Kiu julgenud nii vabalt ta kõrval istuda. Aga Habemik Van — mis siin karta?! Asja sisusse tungides tegi see, et A-Kiu tema kõrvale istus, Vanile ainult au.

A-Kiu võttis samuti kuue seljast ja hakkas seda uurima, kuid kas seepärast, et kuub oli äsja pestud, või seepärast, et A-Kiu oli tähelepanematu, püüdis ta kinni ainult ühe täi, Habemik Van aga noppis ühe täi teise järel.

Algul tundis A-Kiu pettumust, siis aga sai vihaseks. Vanil, sellel inimsilmale talumatu habemega mehel, on nii palju täisid, temal aga nii vähe! Kui sündsusetu olukord. Tal oli suur tahtmine leida kahte suurt täid, kuid ta leidis ainult ühe, ja seegi oli keskmise suurusega. Ta pigistas selle vihaga puruks, kostis ragin, kuid mitte nii tugev nagu Habemikul Vanil!

A-Kiu kiilaspea lõi punetama, ta virutas kuue vastu maad, sülitas ja ütles:

«Karvane tõuk!»

«Kiilaspäine koer! Keda sa siin sõimad?» kostis Van põlglikult.

Kuigi veitšuanglased suhtusid A-Kiusse viimasel ajal üsna lugupidavalt — seepärast ta oligi ülbust täis —, tundis ta pisut hirmu temale alatasa kallale tungivate logardite ees. Ent seekord muutus ta ebatavaliselt julgeks. Mida see karvadesse kasvanud tõbras seal veel pobiseda julgeb?

«Kes kostab, seda sõimangi!» ta tõusis püsti ja pani käed puusa.

«Kas su kondid sügelevad?» küsis Habemik Van samuti püsti tõustes ja särki selga ajades.

A-Kiu kujutles, et Van tahab jooksu pista, — ta tõstis käe ja sööstis Vani poole; kuid ta ei jõudnud veel rusikat langetada, kui Van haaras tal käest kinni ja tõmbas teda enda poole, nii et A-Kiu pidi peaaegu kukkuma. Samal hetkel haaras Habemik Van ta patsist kinni ja hakkas teda endaga kaasa tirima, et lüüa teda kehtiva tava järgi peaga vastu seina.

«Õilis mees arutleb suuga, mitte kätega,» ütles A-Kiu pead pöörates, kuid Habemik Van polnud nähtavasti «õilis mees». A-Kiu sõnadele tähelepanu pööramata lõi ta viimast umbes viis korda peaga vastu seina, pärast seda aga tõukas teda nõnda, et A-Kiu lendas mitu sammu eemale, ja alles siis lahkus ta rahuldatult.

A-Kiu ei mäletanud, et ta veel kunagi elus oleks olnud nii häbistatud. Van oli oma talumatu habemega alati olnud A-Kiu pilkeobjektiks ega saanud loomulikult juttugi olla sellest, et Van oleks julgenud teda peksta. Ja äkki — julges! Otse uskumatu! Nähtavasti on see tõsi, mis turul räägitakse, nagu oleks keiser eksamid katkestanud ega tahtvat enam saada ei sütsaisid ega tsüižen'e; arvatavasti sellepärast on lugupidamine Tšao perekonna vastu niivõrd langenud. Võib-olla on sellepärast ka tema, A-Kiu peale hakatud üleolevalt vaatama.

A-Kiu seisis ega teadnud, mida ta peab tegema.

Taamal ilmus nähtavale mees. Sealt lähenes veel üks tema vaenlane, auväärse Tsiani vanem poeg, keda ta põlgas. Too oli õppinud linnas, välismaa koolis, pärast seda aga teadmata kuidas sattunud Tokiosse; poole aasta

pärast tuli ta koju tagasi ilma patsita ja sarnanes välismaalasega. Ta ema nuttis kaua, naine aga hüppas mure pärast kolm korda kaevu. Pärast jutustas ta ema igal pool:

«Mingisugused lurjused jootsid mu poja purju ja lõikasid tal patsi maha. Ta oleks võinud saada suureks ametnikuks, aga nüüd tuleb oodata, kuni pats kasvab.»

Kuid A-Kiu ei uskunud seda lugu ja nimetas noort Tsian'i seljataga «võltsiks meretaguseks kuradiks» või «salajaseks välismaa agendiks» ja hakkas teda nähes tavaliselt endamisi vanduma.

A-Kiu «põlgas ja vihkas sügavalt», Konfutse väljenduse järgi, auväärse Tsiani poja võltspatsi. Sest kui isegi pats on võltsitud — tähendab, inimeses pole enam midagi inimlikku; see aga, et ta naine ei hüpanud kaevu neljandat korda, tõendab vaid, et ta on halb naine.

«Võlts meretagune kurat» tuli lähemale.

«Kiilaspäine eesel!» — sõimusõna, mida A-Kiu alati lausus ainult endamisi, pääses seekord tahtmatult kuuldavale, — nii väga oli ta ärritatud ning janunes kättemaksu järgi.

Ootamatult tõstis «võlts meretagune kurat» kollaseks lakitud kepi — sellesama, mida A-Kiu nimetas «matusesauaks»[1] ja tuli suurte sammudega tema poole. Taibates, et teda tahetakse peksta, kergitas A-Kiu õlgu ja jäi kallaletungi ootama. Tõepoolest hakkasid hoobid talle pähe sadama.

«See oli tema, keda ma sõimasin!» protesteeris A-Kiu osutades eemalseisvale lapsele[2]. Ent hoobid sadasid talle endiselt.

A-Kiu mõtles, et ta on teist korda elus häbistatud. Õnneks olid lakitud kepi hoobid temas midagi lõpule viinud: ta tundis kergendust, hiljem aga ka unustust — meile esivanemailt jäetud hinnalist pärandit. Ning A-Kiu suundus aeglaselt veinipoodi. Lõbusalt ja muretult lähenes ta uksele.

---

[1] Matusesau — vanemate matusel käivad pojad kirstu taga, toetudes erilisele kepile, sest arvatakse, et nad muutuvad mure tõttu füüsiliselt nõrgaks.

[2] Hiinas aetakse lastel pead paljaks.

Seal aga märkas ta mööda minevat väikest nunna Rahu ja Puhastuse kloostrist. Tavaliselt A-Kiu vandus ja sülitas teel nunna kohates, kuid mida pidi ta tegema nüüd, olles häbistatud teist korda oma elus?

«Ja mina ei teadnudki, miks mul täna kõik nii viltu veab. Tähendab, sellepärast, et sina tulid mulle vastu!» mõtles ta.

Ta astus nunna poole ja sülitas ägedalt.

Väike nunn jõudis langetatud päi tema juurde. A-Kiu sirutas ootamatult käe välja ja puudutas nunna paljaksaetud pead, mida kattis rätik.

«Paljaksaetu! Kiirusta, munk ootab sind!» hüüdis ta ja puhkes naerma.

«Sa ära anna kätele voli!» sähvas nunn üleni punastades vastu ja kiirendas sammu.

Veinipoe alatised külastajad hakkasid naerma. Märgates, et ta kangelastegu sai heakskiidu osaliseks, muutus A-Kiu hoopis julgeks.

«Munk võib, aga mina mitte?» — ja ta näpistas nunna põsest.

Veinipoes hakati veelgi valjemini naerma. Endast vaimustusse sattunud A-Kiu, kes tahtis pealtvaatajaile veelgi enam meeldida, näpistas nunna kõvemini ja laskis ta alles pärast seda minema.

Selles lahingus unustas ta nii Habemiku Vani kui ka «võltsi meretaguse kuradi», otsekui oleks kõik ta kaotused ühe hoobiga tasutud. Ja imelik — ta keha muutus kergeks nagu sulg, mis on iga hetk valmis lendu tõusma.

«Ah, sina... lastetu A-Kiu!» kuulis ta põgeneva nunna hüüdu.

A-Kiu naeris endaga rahul olles. Naeris ka veinipoes viibiv rahvas.

IV

ARMASTUSE TRAGÖÖDIA

Keegi on öelnud: on olemas võitjaid, kes tahavad, et nende vastased oleksid tiigrite või kotkaste sarnased, — ainult siis tunnevad nad võidurõõmu; kui vastane sarna-

neb lamba või kanapojaga, tunnetab võitja oma võidu mõttetust.

On ka selliseid võitjaid, kes pärast seda, kui nad kõigist on jagu saanud, ja nähes, et surijad on surnud ning alistujad alistunud, kordavad tagasihoidlikult: «Teie teener väriseb tõesti, on tõesti hirmul. Minu süü väärib surma.»[1] Nende jaoks pole olemas ei vaenlasi, võistlejaid ega sõpru, nad seisavad kõigist kõrgemal. Vaikuses ja külmas üksinduses tunnetavad nad oma võidu kibedust.

Meie A-Kiu oli taolistest puudustest vaba, ta oli alati endaga rahul. Seda võib peaaegu võtta ühe tõendina sellest, et hiina vaimukultuur on maakeral kõige kõrgem.

«Vaadake! Ta on nagu udusulg, valmis iga hetk lendu tõusma.»

Ent seekord osutus A-Kiu võit mõnevõrra ebatavaliseks. Ta kaotas hingelise tasakaalu, tormas kogu päeva vaimustuses nagu linnutiivul ringi ja lipsas rahuldatult Maaharimise templisse. Ta oleks pidanud nagu tavaliselt magama heitma ja norskama hakkama... Kes oleks võinud arvata, et tal on raske sel õhtul silmi sulgeda? Tal oli imelik tunne, nagu oleks ta parema käe põial ja nimetissõrm hellaks muutunud. Pole teada, kas see juhtus ehk sellest, et ta oli puudutanud väikese nunna mingitud põske.

«Lastetu A-Kiu,» kostsid jälle ta kõrvu nunna sõnad. Ja ta mõtles: «Õige,... inimesele on vaja naist. Lastetul pole pärast surma kedagi, kes tooks talle ohvriks kausitäie riisi.[2] Inimesele on vaja naist. Peale selle on öeldud, et «kolmest vanemate mitteaustamise liigist on kõige hullem see, kui ei omata järeltulijaid». On samuti teada, et «Žo Ao vaim nälgis»[3]. Jah, vaesus on inimesele suu-

---

[1] Traditsioonilised sõnad, millega ametnikud tavaliselt lõpetasid oma pöördumise keisri poole.

[2] Austuse märgiks esivanemate vastu panevad hiinlased pühadeti templisse kausitäie riisi; eriti pidulikult toimub see tseremoonia pärast saagi koristamist. Seda tava loetakse tähtsaks vanemate austamise tunnuseks.

[3] Konfutse raamatus «Aforismid» räägib Žo Ao vaim: «Kui mu poeg hukatakse, peavad esivanemate hinged nälgima,» — see tähendab, et pole kedagi, kes viiks esivanemate templisse riisikaussi.

reks hädaks.» Niiviisi langesid A-Kiu mõtted tarkade meeste ja pühakute mõtteavaldustega ühte. Kahju ainult, et ta ei suutnud, nagu hiljem selgus, end taltsutada.

«Naine... Naisterahvas...» mõtles ta. «Munk võib... Naine... Naine...»

Ma ei või täpselt öelda, millal A-Kiu sel õhtul norskama hakkas. Ent sellest hetkest, kus ta oli näpistanud põsest väikest nunna, tundis ta sõrmis midagi hella ja unistas vaimustatult naisterahvast.

See juhtum tõendab, et naine on kahjulik olend.

Hiinas oleksid pooled mehed võinud pühakuks saada, kui neid poleks rikkunud naised. Šangide dünastia hukkus Da Tsi[1] pärast, Tšoude dünastia — Bao Sõ pärast, Tsinide dünastia... kuigi ajaloos pole selle kohta vaieldamatuid tõendeid, oleks vaevalt ekslik oletada, et ka tema hukkus naiste pärast; igal juhul tapeti ka Dung Tšo[2] Diao Tšani armust.

A-Kiu oli väga kombeline inimene ja kuigi meile pole teada, millise valgustatud õpetaja juures ta oli õppinud, oli ta «sugude eraldamise» põhimõtte suhtes erakordselt vali ja ilmutas kõrvalekaldumatult karmi otsustavust igasuguste konfutsiaanlusele vaenulike ketserite hukkamõistmisel, nagu oli seda väike nunn või «võlts meretagune kurat».

Tema õpetus oli järgmine: igal nunnal on tingimata armuside mungaga; iga majast väljuv naine püüab kindlasti leida armukest, ja kui naine ajab kuskil mehega juttu, siis pole asi mõistagi enam puhas. Hukkamõistu märgiks heitis ta naistele raevukaid pilke, jälitas neid teravate märkustega või pildus tasahilju kivikestega.

---

[1] Da Tsi — Tšou, Hiina teise, Šangide dünastia (XII saj. e. m. a.) viimase valitseja liignaine. Dünastia ajaloos räägitakse, et Da Tsi ilust pimestatud keiser Tšou jättis kõik riigiasjad laokile ja viis dünastia kokkuvarisemisele. Bao Sõ'le, keiser Ju-vani, Hiina kolmanda, Tšoude dünastia ühe valitseja kuulsale favoriidile omistatakse sama osa, mis Da Tsi'le.

[2] Dung Tšo — Hanide dünastia (II saj. lõpp) kindral — haaras enda kätte keisrivõimu ja valitses ainuvalitsejana riiki, allutades endale poisikese-keisri. Dung Tšo julmus viis selleni, et tema enda kasvandik, üks ta lähemaist ohvitseridest, nimega Lüi Bu, tappis türanni. Lüi Bu vandenõust Dung Tšo vastu võttis osa kaunitar Diao Tšan — Dung Tšo liignaine.

Kes oleks võinud arvata, et A-Kiu kaotab kolmekümneaastaselt, kui inimene Konfutse ütluse järgi «kujuneb kindlaks», väikese nunna tõttu hingelise tasakaalu! Õpetavad ju iidsed tseremooniad meid säilitama hingelist tasakaalu. Naisi peab tõepoolest vihkama! Kui nunna nägu oleks olnud teistsugune, poleks A-Kiu mõistagi pattu langenud; kui see oleks olnud kas või millegagi varjatud, oleks ta kindlasti vältinud kiusatust. Viis või kuus aastat enne seda juhtumit sattus A-Kiu ükskord lahtise näitelava ees rahvahulka ja näpistas üht naist jalast, kuid too oli riides ja see asjaolu päästis A-Kiu hingelise tasakaalu kaotusest. Aga väikese nunna nägu oli varjamata — ja kõik läks teisiti... Kas see siis ei tõenda, et naine on hukutav olend?

«Naine!» — unistas A-Kiu.

Nüüd hakkas ta silma heitma naistele, kes «alati püüavad ligi meelitada armukest», kuid nad isegi ei naeratanud talle vastu. A-Kiu hakkas tähelepanelikult kuulama seda, mida naised talle rääkisid, kuid nende sõnades polnud midagi liiderlikku. Vaat, mida peab naistes veel vihkama: nad kõik varjavad end «võltsi korralikkuse» taha.

Kord kroovis A-Kiu auväärse Tšao majas riisi ja istus pärast õhtusööki piipu läites köögis. Kui see oleks toimunud mõnes teises majas, siis oleks pärast õhtusööki tegelikult võinud lahkuda. Tšao perekonnas söödi õhtust vara nagu teisteski peredes, kuid siin polnud kehtiva korra järgi lubatud lampi süüdata: söödi õhtust — ja magama! Ainult harvadel juhtudel lubati erandeid. Esiteks süütas vahel auväärse Tšao poeg, kui tal veel polnud sütsai kraadi, lambi, et lugeda raamatuid, teiseks süüdati lamp siis, kui A-Kiu tuli päevatööle, et ta võiks kroovida riisi ka pärast õhtusööki. Seda kasutades istus A-Kiu köögis ja suitsetas piipu.

U-ma oli auväärse Tšao majas ainukeseks teenijaks. Pesnud nõud puhtaks, istus ta samuti pingile ja hakkas A-Kiuga lobisema.

«Perenaine ei söönud kaks päeva midagi, sest et meie härra tahab osta veel ühe noore...»

«Naine... U-ma on väike liiderlik naine,» mõtles A-Kiu teda vaadates.

«... Aga meie noor perenaine hakkab augustis sünnitama ...»

«Oo, need naised!» mõtiskles A-Kiu. Ta võttis piibu suust ja tõusis püsti.

«Meie noor perenaine ...» sädistas U-ma vahetpidamata.

Äkki langes A-Kiu tema ette põlvili:

«Hakkame koos magama!»

Hetkeks jäi köögis üsna vaikseks. U-ma jäi üllatusest kangeks, siis jooksis ta «ai-ai!» karjudes köögist välja. Ta jooksis ja karjus ja vist isegi nuttis.

A-Kiu seisis hämmeldunult põlvili ja kaisutas tühja pinki. Lõpuks tõusis ta aeglaselt püsti, taibates, et on juhtunud midagi halba. Ta süda peksis kõvasti. Oma kohmetuses pistis ta piibu vöö vahele ja tahtis juba tööle hakata, kui äkki keegi lõi talle vastu pead. Ta pöördus kiiresti ümber. Tema ees seisis sütsai, bambuskepp käes.

«Kas sa oled ogaraks läinud? ... Ah, sina!»

Pikk bambuskepp laskus jälle A-Kiule pähe. Ta kaitses pead kätega ja löök tabas sõrmi. See oli veel valusam. Kui ta uksest välja sööstis, tundus talle, et teda löödi veel kord.

«Ah, sina rämps, kes on unustanud kaheksanda käsu[1],» sõimas sütsai õpetatult tagantjärele.

A-Kiu jooksis rehetuppa ja peatus, tundes ikka veel sõrmedes valu. Ta kordas endamisi sõimusõna: «rämps, kes on unustanud kaheksanda käsu».

Veitšuangi talupojad ei sõimanud kunagi sellises keeles, seda tarvitasid ainult tähtsamad isikud, kes pidasid tutvust ametnikega. A-Kiu oli väga vihane. Kõik ta unistused naisest haihtusid pärast sõimu ja peksu. Sellega oli kõik just nagu otsas. Peatselt aga rahunes A-Kiu ja tundis end taas muretult. Ta pöördus tagasi kööki riisi kroovima, nagu poleks midagi juhtunud. Töötanud mõne aja, hakkas ta higistama ja võttis särgi seljast.

Sel ajal kostsid ta kõrvu valjud hääled. A-Kiu oli kogu oma elu jooksul olnud igasuguste skandaalide armastaja, ta kiirustas kära suunas ning hiilis märkama-

[1] On mõeldud vanemate austamise käsku.

tult auväärse Tšao maja naistepoolele. Kuigi oli juba hämar, seletas ta silm kõike: tuppa olid kogunenud kaks päeva söömata olnud perenaine, naabrinaine — tädike Tsu-seitsmes ja lähimad sugulased — Tšao Bai-jan ning Tšao Sõ-tšen.

Noor perenaine tiris U-ma'd teisest toast välja.

«Tule aga välja! Mis sa ennast peidad . . .»

«Kõik teavad, et sa oled aus . . . Aga ennast tappa — see ei kõlba kuhugi!» manitses tädike Tsu-seitsmes.

U-ma nuttis ja pomises midagi, kuid seda polnud hästi kuulda.

«Hm, huvitav, mispärast see väike liiderlik naine on sellist kära tõstnud?» mõtles A-Kiu.

Ta otsustas kõike Tšao Sõ-tšenilt teada saada.

Äkki nägi A-Kiu, et auväärne Tšao seab samme tema poole, suur bambuskepp käes. A-Kiu taipas silmapilkselt, et ta oli juba köögis saanud sütsai käest tuuseldada seoses sellesama segadusega, ja ta sööstis väljapääsu poole, kuid bambuskepp sulges talle tee. Siis põikas ta teisale, jooksis tagaväravast välja ja oli mõne aja pärast oma templis.

Tõmmanud hinge, tundis ta, et tal on külm, ihule tekkis kananahk. Tõsi küll, kevad oli juba saabunud, kuid õhtud olid ikka veel külmad ja oli vara käia paljalt. A-Kiule meenus, et ta särk oli jäänud auväärse Tšao majja, ja ta tahtis juba minna seda ära tooma, kuid meenutas sütsai keppi ja loobus oma kavatsusest.

Ootamatult ilmus ta kambrisse külavanem.

«Ah, sa näru niisugune! . . . Sa oled juba hakanud ligi tükkima isegi auväärse Tšao teenijale? See on häbematus, see on mäss! Sinust ei saa enam rahu, sa ei lase mul öösiti magada, ah sind! . . .» Külavanem vandus kurjalt ja manitses veel kaua samas vaimus. A-Kiul polnud midagi kosta.

Lõpuks tuli hilise aja tõttu lubada külavanemale tavalisest kaks korda rohkem napsiraha — tervelt nelisada ven'i. Raha A-Kiul polnud ja ta andis pandiks oma viltkübara. Peale selle pidi ta nõustuma järgmise viie tingimusega.

Esiteks: ta peab juba homme minema Tšao majja vabandama ja tegema määratud arvu kummardusi, peale

selle peab ta kaasa võtma paar punast küünalt, kumbki kaalult tsini ümber, ja paki aromaatseid pulgakesi.

Teiseks: Tšao perekond kutsub A-Kiu arvel majja daose munga, et see ajaks minema enesetapmise deemoni.

Kolmandaks: A-Kiule keelatakse nüüdsest peale auväärse Tšao majja minek.

Neljandaks: kui tulevikus U-ma'ga juhtub midagi ootamatut, vastutab selle eest A-Kiu.

Viiendaks: A-Kiule pole lubatud nõuda tasu ei töö ega ka särgi eest.

A-Kiu võttis muidugi kõik need tingimused vastu. Kahju ainult, et tal polnud raha. Õnneks saabus kevad ja oli võimalik läbi ajada ilma vatt-tekita, mille ta pantis kahe tuhande veni eest, et täita oma kohustusi. Pärast seda, kui ta kaotas särgi ning viis auväärse Tšao perekonnale küünlad ja suitsetuspulgakesed, tehes sealjuures kindlaksmääratud arvu kummardusi, jäi tal järele ainult mõni ven, kuid oma viltkaabut ta ei mõelnudki välja osta, raha aga jõi maha.

Auväärse Tšao perekonnas otsustati panna küünlad ja suitsetuspulgakesed tagavaraks: perenaine võis nad iga-aastasele palverännakule minnes kaasa võtta; A-Kiu särgist tehti ilmselt mähkmed noore perenaise poja jaoks, särgi jäänuseist aga tegi kannatada saanud U-ma endale tuhvlitallad.

V

ELATUSVAHENDITE KÜSIMUS

Teostanud auväärse Tšao majas kõik temalt nõutud tseremooniad, pöördus A-Kiu nagu tavaliselt oma templisse tagasi. Päikeseloojangul tundis ta, et on toimumas midagi imelikku. Ta mõtles järele ja taipas, et selle põhjuseks on ta paljas selg. Talle meenus, et tal on veel järele jäänud kantud kuub, tõmbas selle selga ja heitis pikali. Kui ta silmad avas, valgustas päike juba läänepoolse müüri serva. A-Kiu hüppas püsti ja vandus ägedalt.

Seejärel läks ta nagu tavaliselt mööda tänavaid hulkuma. Ja kuigi ta selg oli nüüd kuuega kaetud, näis talle jällegi, et ümberringi toimub midagi imelikku. Just nagu oleksid kõik Veitšuangi naised hakanud sellest päevast peale vältima kohtumist temaga. Silmanud A-Kiud, eemaldusid nad kiiresti või peitsid end väravate taha. Koguni tädike Tsu-seitsmes, kes oli viiskümmend aastat vana, ruttas tema eest pakku ja tiris kaasa isegi oma üheteistkümne-aastase tütre.

A-Kiud üllatas see kõik väga. «Miks on kõik need närud äkki hakanud endast kujutama ausaid neitsisid?» mõtles ta. «Hoorad niisugused!»

Sündmused, mis toimusid mõni päev hiljem, sundisid teda veelgi teravamalt tunnetama, et maailmas sünnib midagi imelikku. Esiteks lõpetati veinipoes talle võlgu müümine; teiseks hakkas Maaharimise templi vanamehest vaht torisema, just nagu mõista andes, et A-Kiul on juba aeg templist lahkuda; ja kolmandaks — tõsi küll, ta ei mäletanud, kui kaua see oli kestnud, aga igal juhul juba ammust ajast — keegi ei kutsunud teda tööle. Et veinipood ei andnud võlgu — seda võis veel taluda, et vanamees sattus torisemistujusse — las aga toriseb, kuid istuda ilma tööta ja nälgida? Ei, see ei kõlba enam kuradilegi!

A-Kiu ei kannatanud välja, ta otsustas oma vanadelt tööandjatelt järele pärida, milles asi seisab. Ainult auväärse Tšao majja ei tohtinud ta nina pista. Kuid imelik! Kõikjal võtsid teda vastu ainult mehed, kes vehkisid ärritatud ilmel kätega, otsekui keeldudes kerjusele armuandi andmast:

«Ei! Ei! Mine minema!»

A-Kiu oli nõutu. Alles hiljuti olid kõik üksteise võidu tahtnud tema abi majapidamises, nüüd aga polnud kellelgi tema jaoks tööd. «Siin on midagi korrast ära,» mõtles A-Kiu. Ta sai teada, et nüüd võetakse tema asemel tööle Väikest Deng'i. Väike Deng oli kõhn ja nigel kehvik; A-Kiu silmis seisis ta isegi Habemikust Vanist alamal. Kes oleks võinud arvata, et see armetu olend julgeb tema eest ära näpsata kaussi riisi? Seekord vihastas A-Kiu nii, nagu mitte kunagi varem. Raevunult sammus ta mööda teed, vehkis kätega ja laulis:

«Ma raudset piitsa hoian käes, sind tahan tabada...»

Mõne päeva pärast kohtas A-Kiu lõpuks Väikest Dengi kurjade vaimude eest kaitsva müüri ääres.

«Kui vaenlased kohtuvad, on silmad lausa peast välja hüppamas.» A-Kiu sööstis ettepoole. Väike Deng peatus.

«Tõbras!» hüüdis A-Kiu, heites oma vastasele raevuka pilgu.

«Aga ma olen ju putukas... Eks ole?» vastas Väike Deng.

See alandlikkus ainult õhutas A-Kiu raevu, aga et tal polnud käes raudset piitsa, tormas ta edasi ja haaras Dengi patsist kinni.

Väike Deng kaitses ühe käega oma patsi, teise käega aga haaras kinni A-Kiu patsist, mida see varjas vaba käega. Varem oli A-Kiu arvanud, et Väikesel Dengil pole veel kõik hambadki suhu tulnud, kuid nüüd oli A-Kiu ise nälgides nõrgaks jäänud ja tal polnud kerge hakkama saada Dengiga, kes oli ootamatult muutunud tõsiseks vastaseks. Haaranud kahest patsist nelja käega kinni, seisid nad tubli pool tundi lookapaindunult vastamisi, heites auväärse Tsiani maja valgele seinale tumesinise kaarja varju.

«Hea küll! Hea küll!» hüüdsid mõned pealtvaatajad, just kui manitsedes neid laiali minema.

«Tubli! Tubli!» karjusid teised veel valjemini, kord heakskiitvalt, kord teineteisest kinnihaaranud vaenlasi õhutades. Vastased, kes olid oma võitlusest haaratud, ei kuulanud kedagi. Kumbki neist ei suutnud ilmselt teisest jagu saada. Kui A-Kiu tegi kolm sammu edasi, taganes Väike Deng kolm sammu, ja mõlemad jäid jälle seisma; seejärel tungis Deng kolm sammu peale ja A-Kiu taganes kolm sammu, ning mõlemad tardusid taas paigale. Nii kestis see veel umbes pool tundi. Veitšuangis on kelli vähe ja täpselt on raske öelda, võibolla kestis see kõigest kakskümmend minutit.

Näis, et nende juukseist tõusis auru, mööda otsmikke veeresid jämedad higipiisad... Lõpuks andsid A-Kiu käed järele ja samal sekundil andsid järele ka Väikese Dengi käed. Nad ajasid end üheaegselt sirgu, tagane-

sid teineteisest üheaegselt ja trügisid pealtvaatajate hulgast läbi.

«Sa pea meeles! . . .» hüüdis A-Kiu üle õla.

«Pea sina meeles!» vastas Väike Deng samuti üle õla.

Selles «tiigri võitluses draakoniga» polnud nagu võitu ega kaotust; polnud teada, kas pealtvaatajad jäid rahule, — nad ei avaldanud oma arvamust selle kohta! On ainult teada, et ka pärast seda juhtumit ei kutsunud keegi A-Kiud tööle.

Kord soojal päeval, kui õhus oli tunda saabuva suve hingust, tundis A-Kiu äkki tugevaid külmavärinaid. Seda oleks võinud veel taluda, aga mis peamine — kõht oli tühi! Vatt-tekist, viltkübarast ja särgist oli A-Kiu loobunud juba ammu. Seejärel oli ta maha müünud ka vattkuue. Järele jäid ainult püksid — kuid neid ei saanud kuidagi jalast võtta — ja katkine särk, mille võis kellelegi tuhvlitaldadeks kinkida, kuid mille eest ei võinud kellegi käest midagi saada. A-Kiu oli juba ammu soovinud leida tee pealt raha, kuid seni polnud tal see õnnestunud. A-Kiule viirastus raha tema armetus kambris, ent kuipalju ta ka põrnitses igale poole, jäi kamber endiselt tühjaks. Ja nii otsustas A-Kiu, nagu räägitakse raamatuis, siirduda «elatise otsinguile».

Sammudes «elatise otsinguil» mööda teed, silmas ta tuttavat veinipoodi ja tuttavaid ümmargusi timpsaiakesi, kuid läks peatumatult mööda. Ta «otsis elatist» hoopis teisel kujul ega teadnud veel isegi, mida otsib.

Veitšuang on väike küla ja A-Kiu jõudis varsti küla servani. Siit edasi algasid üleujutatavad riisipõllud, silm puhkas värske orase rohelusel; kauguses liikusid mustad täpid — seal kündsid talupojad põlde. A-Kiu, kes ei jaganud põllumeeste rõõme, sammus edasi. Ta tundis, et mitte sel teel ei pea ta «otsima elatist».

Lõpuks jõudis ta Rahu ja Puhastuse kloostri müürini. Ümberringi olid ikka needsamad riisipõllud; teravalt eraldus kloostri valge müür värskest rohelusest. Savimüüri taga oli juurviljaaed. A-Kiu piilus ettevaatlikult ümberringi — kuskil polnud kedagi — ja hakkas ronima müürile, haarates kinni mingist väätkasvust; savi murenes ja ta libises tagasi, lõpuks õnnestus tal kinni haarata mooruspuu oksast ja ta hüppas juurviljaaeda.

Siin oli kõik mattunud lopsakasse rohelusse, kuid peenrail polnud näha ei veini ega timpsaiu — ei midagi, mis oleks kõlvanud söömiseks. Läänepoolse müüri ääres kasvas bambusepuhmastik, seal oli palju noori võsusid, kuid need olid kahjuks keetmata.[1] Juurviljaaias oli palju juurvilja, kuid sinep õitses alles, turnip hakkas ümmarguseks minema, kapsapead aga olid juba lõhki kasvanud.

A-Kiu hakkas nii nukralt värava poole lonkima, nagu oleks ta keiserlikul eksamil läbi kukkunud. Äkki tardus ta rõõmsalt paigale: ta oli sattunud naeripeenrale.

Aga kui ta laskus kükakile ja kavatses naerist välja tõmmata, ilmus värava vahele pisike pea, mis otsekohe kadus. See oli kahtlemata väike nunn. A-Kiu vaatas nunnadele kui umbrohule. Kuid elus peab olema ettevaatlik; ta tõmbas kiiresti välja neli naerist, murdis neil pealsed ära ja peitis nad kuue hõlma alla. Samal hetkel ilmus nähtavale vana nunn.

«Amitofo, amitofo[2]... Miks sa ronisid meie juurviljaaeda? Kas naerivargile? Ai-ai! Kas sa pattu ei karda?»

«Millal ma olen roninud sinu aeda naerivargile?» küsis A-Kiu värava poole taganedes.

«Aga praegu just...» osutas vanaeit ta kuue sissekeeratud hõlmale.

«Kas need on siis sinu omad? Sa katsu neid õige hüüda, las nad vastavad sulle. Hee, sina!...»

Juttu lõpetamata tormas A-Kiu suurte hüpetega väljapääsu poole! Tema kallale sööstis hiiglasuur, rasvane must peni, kes tavaliselt viibis alati eesõuel, nüüd aga oli teadmata kuidas sattunud juurviljaaeda.

Peni kiirustas A-Kiule järele, kuid õnneks kukkus selle kuuehõlmast välja üks naeris. Peni jäi ehmatusest seisma... Ühe hetkega oli A-Kiu roninud mooruspuu otsa, sellelt müürile, seejärel aga maandus koos naeristega robinal teisel pool müüri... Müüri taha jäid mooruspuu peale haukuv must peni ja vana nunn, kes pomises: «Amitofo, amitofo»...

---

[1] Keedetud bambusevõsud — üks levinumaid hiina toite.

[2] Amitofo — Buddha lihtrahvalik nimetus, mida budha usu mungad vahetpidamata kordavad.

A-Kiu korjas naerid üles, haaras kaasa mõne suurema kivi ja pistis jooksu. Ta kartis, et vanaeit võib musta peni talle järele ässitada. Koera polnud näha. Siis viskas A-Kiu kivid minema ja hakkas astuma rahulikul sammul, närides käigul naerist. Ning samas välgatas ta peas mõte, et tal pole Veitšuangis enam midagi teha ja et parem on linna üle kolida.

Kui ta oli lõpetanud kolmanda naeri söömise, oli ta oma otsuses lõplikult kindel.

VI

TAASSÜNNIST LOOJANGUNI

Veitšuanglased nägid A-Kiud uuesti alles pärast sügispüha. Kõik olid tema tagasitulekust kuulda saades üllatunud ja hakkasid meelde tuletama, millal ta oli siis õieti ära läinud. Varem oli A-Kiu linnaminekust juba varakult kõigile rõõmuga teatanud, seekord polnud aga keegi tema äraminekut tähele pannud. Võib-olla oligi ta midagi öelnud vanamehele templis, kuid veitšuanglased olid kord juba tavaks võtnud, et sündmuseks peeti ainult selliste tähtsate inimeste linnasõitu, nagu auväärne Tšao, auväärne Tsian või isand sütsai. Isegi «võlts meretagune kurat» ei kuulunud nende hulka. Mis siis veel rääkida A-Kiust! Seepärast ei hakanud vanamees võib-olla uudist levitama ja veitšuanglased ei saanud midagi teada.

Kuid seekord ei olnud A-Kiu tagasitulek hoopiski eelmiste sarnane ja vääris tõepoolest imetlust. Juba hämardus, kui ta astus unisel ilmel veinipoodi, tõmbas vöö vahelt peotäie hõbedat ja vaske ning viskas raha letile.

«Maksan sularahas! Anna veini!»

Tal oli seljas uus kuub ja oli näha, et ta vööd veab viltu suur täistuubitud rahakott. Tavaliselt suhtusid veitšuanglased äkki rikastunud inimestesse umbusklikult, ent siiski lugupidavalt. Kõik tundsid A-Kiu loomulikult ära, kuid märkasid otsekohe, et ta pole hoopiski endise,

räbalais kuuega A-Kiu sarnane. Vanasti räägiti: «Kui õpetatud mees lahkub kodukohast kas või kolmeks päevaks, tuleb teda vastu võtta erilise austusega.» Seepärast suhtusid kõik — nii veinipoe peremees, teenijad ja külastajad kui ka möödakäijad A-Kiusse austusega, mis oli, tõsi küll, segatud teatud umbusuga. Peremees vangutas pead ja küsis:

«Hee! A-Kiu, sa tulid tagasi?»

«Tulin.»

«Said rikkaks! Said rikkaks! Kust sa siis tuled?»

«Olin linnas.»

See uudis levis juba järgmisel päeval kulutulena üle kogu Veitšuangi ja kõik hakkasid huvi tundma A-Kiu taassünni vastu. Tuli ta ju tagasi rahaga ja uues kuues! Selle kohta käidi teateid pärimas nii veinipoes, teemajas kui ka templiväravas. Kõik hakkasid A-Kiusse suhtuma veelgi suurema austusega. Kui aga sai teatavaks, et ta oli töötanud isand tsüiženi majas, hakkasid kõik veitšuanglased tundma lausa aukartust. Selle tsüiženi perekonnanimi oli Bai, ent kuna kogu linnas oli olemas ainult üks tsüižen, siis polnud vajadust ta nime mainimiseks, sest «tsüiženi» all mõeldi just teda. Ñii oli lugu mitte üksnes Veitšuangis, vaid ka ümbruskonnas saja li kaugusel. Paljud arvasid isegi, et isand «tsüižen» — see ongi ta nimi ja perekonnanimi. Aga teenida sellise inimese perekonnas! Juba üksnes selle tõttu väärib A-Kiu austust.

Kuid A-Kiu sõnade järgi ei tahtnud ta ise jääda teenima tsüiženi majja, kuna viimane osutus liiga suureks kelmiks. Kui kuulajad sellest teada said, ohkasid nad kurvalt, kuid samal ajal ka rõõmustasid: ühest küljest arvasid nad, et A-Kiu koht pole muidugi auväärse tsüiženi majas, teisest küljest aga tasus kahetseda, et ta enam seal ei tööta.

Nagu A-Kiu kinnitas, pöördus ta Veitšuangi tagasi ka veel seepärast, et ei jäänud rahule linlastega. Peale nende vanade veidruste, nagu see, et nad nimetasid pinki järiks ja lisasid praetud kalale peenekslõigatud sibulat, märkis ta veel seda, et linnanaised ei oska ilusasti kõndida. Ent A-Kiu ei salanud, et linlastel on ka oma väärtused. Näiteks oskavad veitšuanglased mängida ainult

kolmekümne kahe bambuskaardiga ja kogu külas oskab ainult «võlts meretagune kurat» mängida «matsiangi»[1], linnas aga on kõik uulitsapoisid selles asjas meistrid. Ei seal «võlts meretagune kurat» midagi ära tee! Satuks ta vaid nende kümneaastaste poisikeste kätte — ta muutuks ühe sekundiga «armetuks väikeseks kuradikeseks põrguvürsti palge ees»! Selle jutu mõjul kõik kuulajad lausa punastasid.

«Aga kas te olete näinud, kuidas päid maha raiutakse?» küsis A-Kiu ootamatult. «Küll on ilus! Ma nägin linnas hukkamist... On alles vaatepilt!»

Ta raputas pead ja pritsis sülge otse tema ees seisva Tšao Sõ-tšeni näkku. Kuulajad võpatasid. Vaadanud ringi, tõstis A-Kiu korraga käe ja lõi õieli kaelaga kuulavale Habemikule Vanile kaela pihta.

«Š-šahh...» susistas A-Kiu, mõõgavihinat järele aimates.

Habemik Van tõmbas silmapilkselt pea õlgade vahele ja hüppas ehmunult eemale, just nagu oleks ta saanud elektrilöögi. See lõbustas ja erutas kõiki. Habemik Van aga uitas pärast seda mitu päeva nagu uimane ringi ega julgenud enam A-Kiule läheneda. Ja ka kõik teised eelistasid temast eemale hoiduda. Veitšuanglaste silmis tõusis ta väga kõrgele ja pole vististi liialduseks öelda, et A-Kiu saavutas samasuguse lugupidamise, nagu oli auväärsel Tšaol.

Mõne aja pärast tungis A-Kiu kuulsus isegi Veitšuangi majade naistepoolele. Kuigi tegelikult olid kogu külas naistepooled olemas ainult kahes suuremas — auväärse Tšao ja auväärse Tsiani majas, teistes majades neid aga polnud, jääb naistepool ikkagi naistepooleks ja see, et A-Kiu kuulsus tungis sinna, on tõepoolest hämmastav. Kohtudes kiirustasid naised üksteisele jutustama, et tädike Tsu-seitsmes oli ostnud A-Kiult sinise siidseeliku, mis oli küll kantud, aga maksis ainult üheksa maod. Peale selle oli Tšao Bai-jani ema (teiste jutu järgi aga Tšao Sõ-tšeni ema, — seda tuleb veel kontrollida) samuti ostnud temalt punasest välismaa lõuendist lapsesärgi, mis oli peaaegu uus, ja seda kõigest kolmesaja

[1] Matsiang — levinud hasartne täringumäng.

veni eest, ning pealegi oli igas pakis saja veni asemel olnud üheksakümmend kaks.

Seepärast mõtlesid kõik Veitšuangi naised ainult seda, kuidas A-Kiuga kokku saada: ühed tahtsid osta temalt siidseelikut, teised — välismaa lõuendist särki. Nüüd nad mitte üksnes ei peitnud end A-Kiud nähes, vaid peatasid teda ise, kui ta juhtus mööda minema. Mõnikord jooksid nad talle järele, hüüdsid, et ta peatuks, ja küsisid:

«A-Kiu, kas sul on ehk siidseelikut? Aga kui pole seelikut, siis võib-olla leidub linane särk?»

Varsti sai uudis tädikese Tsu-seitsmenda ostust teatavaks ka rikaste majades. Tädike Tsu-seitsmes palus rõõmuhoos auväärse Tšao abikaasat hinnata siidseelikut, see aga teatas sellest mehele ja kiitis ostu väga. Auväärne Tšao tähendas õhtusöögi ajal vestluses sütsaiga, et A-Kiuga pole asi puhas ning et uksed ja aknad tuleks paremini sulgeda. Mis aga puutub tema kaupadesse, siis võiks arvatavasti üht-teist osta, kui tal on veel häid asju järel. Auväärse Tšao naine soovis saada odavat, kuid head karusnahkset vesti. Perekonnanõukogu otsustas teha tädikesele Tsu-seitsmendale ülesandeks A-Kiu viivitamatult üles otsida; sellise sündmuse tõttu rikuti isegi tava ja sel õhtul süüdati lamp.

Palju õli oli juba ära põlenud, kuid A-Kiu ei ilmunud ikka veel. Tšao perekond haigutas ja ootas teda kannatamatult. Kõik sõimasid A-Kiud ja põhjasid tädikest Tsu-seitsmendat selle eest, et see ennast ja A-Kiud nii kaua oodata laseb. Auväärse Tšao naine kartis, et A-Kiu võib-olla ei julge tulla U-ma loo pärast, — tol korral keelati talle nende maja lävest üle astuda.

Kuid auväärne Tšao pidas neid kartusi põhjendamatuks: ta oli ju ise A-Kiud kutsunud. Ja tõepoolest, seekord oli auväärsel Tšaol õigus. A-Kiu tuli lõpuks tädikese Tsu-seitsmenda saatel.

«Ta ütles, et tal midagi pole, aga mina ütlesin: sa pead ise tulema ja ütlema, aga tema tahtis veel ütelda, aga mina ütlesin...» sädistas hingeldav tädike Tsu-seitsmes juba ukselt.

«Isand,» alustas A-Kiu ebakindlalt ja peatus ukse juures.

«Räägitakse, et sa oled rikkaks saanud,» katkestas teda auväärne Tšao, tema juurde astudes ja teda pilguga mõõtes. «Nojah, see on muidugi hea... See on väga hea... Jaa... räägitakse, et sul olevat mitmesuguseid pruugitud asju. Võid näha tuua. Mitte sellepärast, et... ma lihtsalt tahaks...»

«Ma juba rääkisin tädi Tsu'le... Otsa lõppes...»

«Kuidas nii, «otsa lõppes»?» pääses auväärse Tšao keelelt. «Ei või olla. Nii ruttu?»

«Need olid mu sõbra asjad. Neid oli vähe... ära osteti...»

«Aga võib-olla on midagi järele jäänud?»

«On ainult uksekardin.»

«Too uksekardin... Vaatame...» ütles auväärse Tšao naine kiiresti.

«Hea küll, homme tood,» lisas auväärne Tšao ükskõikselt. «Aga kui sul teinekord veel juhtub olema mingisuguseid asju, siis sa näita neid kõigepealt meile.»

«Ega me teistest vähem ei maksa,» lisas sütsai.

Sütsai naine vaatas A-Kiule uurivalt otsa: kuidas see lubadus talle mõjus?

«Mulle on tarvis karusnahkset vesti,» teatas auväärse Tšao naine.

Lahkudes andis A-Kiu niivõrd ükskõikselt lubaduse, et oli võimatu aru saada, kas ta võttis seda kõnelust tõsiselt või mitte. Heitnud talle pilgu, kaotas auväärse Tšao naine igasuguse lootuse. Ta vihastas ja erutus niivõrd, et jättis isegi haigutamise järele. Sütsai polnud samuti rahul A-Kiu käitumisega ja ütles, et tuleks olla ettevaatlik selle kõlvatuga, kes «on unustanud kaheksanda käsu», veel parem aga oleks otsekohe öelda külavanemale, et ta keelaks A-Kiul Veitšuangis elamise. Kuid auväärne Tšao vaidles vastu, et selline abinõu võiks vahest esile kutsuda rahulolematust, — pealegi sarnanevat niisuguse elukutsega inimesed «vana kotkaga, kes iialgi ei söö oma pesa läheduses». Oma külas pole midagi karta, — tuleb ainult öösiti sagedamini ärgata. Kuulanud selle «koduse õpetussõna» ära, loobus sütsai samas oma plaanist ajada A-Kiu minema ja palus tädikest Tsu-seitsmendat mitte mingil tingimusel seda kõnelust võõrastele edasi anda.

Järgmisel päeval värvis tädike Tsu-seitsmes sinise siidseeliku viivitamatult üle ja hakkas jutustama kõigile, keda kohtas, kahtlusest A-Kiu suhtes; tõsi küll, ta ei rääkinud sellest, et sütsai tahtis A-Kiud külast välja ajada.

Sellest said alguse A-Kiu õnnetused.

Kõigepealt tuli tema juurde külavanem ja võttis ära uksekardina. Kuigi A-Kiu väitis, et auväärse Tšao naine tahtis seda vaadata, ei andnud külavanem kardinat siiski tagasi, ja nõudis pealegi austuse märgiks oma isiku vastu igakuist andamit. Seejärel muutus äkitselt kõigi Veitšuangi elanike suhtumine A-Kiusse. Nad ei söandanud küll ilmutada otsest halvakspanu, kuid püüdsid hoiduda temast aupaklikus kauguses. Veitšuanglastel oli väga segane ettekujutus «aupaklikust kaugusest». Nüüd polnud nende käitumisel midagi ühist selle kartliku austusega, mida nad ilmutasid A-Kiu vastu pärast seda, kui ta jutustas hukkamisest linnas ja näitas, kuidas raiutakse päid: «Š-šahh!»

Leidus veitšuanglaste hulgas ka selliseid, kes tahtsid A-Kiu seikluste kohta teada saada kõiki üksikasju. A-Kiu ei varjanud midagi; ta jutustas uhkusega oma «kogemustest». Nad said teada, et tema osa oli olnud üsna tagasihoidlik: ta polnud roninud üle müüride, vaid seisnud ainult valves ja võtnud asju vastu ... Kord öösel, kui ta oli parajasti vastu võtnud esimese koti, peamees aga oli roninud teise järele, kostnud äkki müra ja A-Kiu katsunud, et põgenema sai. Samal ööl roninud ta salaja üle linnamüüri ja põgenenud Veitšuangi. Sellest ajast peale polevat ta enam julgenud taolisi asju ette võtta.

A-Kiu avameelne jutustus kahjustas teda veelgi enam. Püüdsid ju viimasel ajal veitšuanglased hoiduda temast «aupaklikus kauguses», et teda mitte pahandada. Kes oleks võinud arvata, et ta on kõigest väike vargapoiss, kellel pole julgust varastada teist korda. Asjata kartsid nad teda: A-Kiu tõepoolest «ei vääri kartust»[1]!

[1] Sõnad konfutsiaanlikust nelikraamatust.

VII

REVOLUTSIOON

Süan Tungi valitsemise kolmanda aasta üheksanda kuu neljateistkümnendal päeval[1] — selsamal päeval, kui A-Kiu müüs oma rahakoti Tšao Bai-janile, — randus Tšao maja juures sadamasilla ääres musta katusega džonki. Džonki ilmus pimedusest pool tundi enne kolmanda vahtkonna[2] lõppu; külas magasid kõik juba kõvasti ja keegi ei saanud sellest teada. Džonki lahkus üsna koidu eel ja siis märkasid teda mõned. Uudiste armastajad selgitasid välja, et see oli isand tsüiženi džonki.

Selle džonki ilmumine tekitas veitšuanglaste seas rahutust ja juba keskpäevaks olid kõigi südamed täis ärevust. Tšao perekond hoidis džonki saabumise eesmärki hoolikalt salajas, kuid teemajas ja veinipoes tekkisid kuuldused, et revolutsionäärid lähenevat linnale ja et isand tsüižen põgenenud sealt Veitšuangi. Ainult tädikesel Tsu-seitsmendal oli teistsugune arvamus ja ta kinnitas, et isand tsüižen oli lihtsalt saatnud Tšao perekonnale hoiule mõned vanad kirstud, kuid auväärne Tšao ei võtnud neid vastu, vaid saatis tagasi. Tõepoolest, isand tsüižen ja auväärne Tšao ei saanud varemgi hästi läbi ega võinud järelikult teineteisele hädas kaasa tunda. Pealegi oli ju tädike Tsu-seitsmes Tšao perekonna naabriks, ta nägi ja kuulis rohkem kui teised, nii et tal oli arvatavasti õigus.

Kuid kuuldused levisid kiiresti. Räägiti, nagu poleks isand tsüižen ise küll siin käinud, kuid olevat saatnud pika kirja, milles seadnud jalule sugulussidemed oma perekonna ja auväärse Tšao perekonna vahel. Ja auväärne Tšao otsustas veidi järele mõeldes, et selles pole midagi halba. Räägiti, et ta oli jätnud isand tsüiženi kirstud enda juurde ja peitnud need naise voodi alla.

---

[1] 14. september 1911. (Süan Tung — Mandžude dünastia viimase keisri valitsemisaastate nimetus Hiinas.)

[2] Hiinas jagatakse iidsest ajast ööaega öise omakaitse vahtkondade järgi. Esimene vahtkond asub valvele kell seitse õhtul. Vahtkonna vahetust tähistatakse iga kahe tunni tagant gongilöögiga.

Mis puutub revolutsionääridesse, siis kinnitati, et nad olid samal ööl vallutanud linna ning et nad kõik olid valgeis soomusrüüdes ja kandsid valgeid kiivreid leina märgiks keiser Tsung Tšengi mälestades.[1]

A-Kiu oli juba ammu tähelepanelikult kuulanud jutte revolutsionääridest, seda enam, et ta alles hiljuti oli oma silmadega näinud, kuidas hukati üht nendest. Ta arvas millegipärast, et revolutsionäärid on seesama mis mässulised, mässulised polnud aga talle meeltmööda. Ta «vihkas ja põlgas neid sügavalt», kuid ei oodanud kuidagi, et kogu ümbruskonnas tuntud isand tsüižen tunneb nende ees sellist hirmu. Ning veitšuanglasi haaranud paanika valmistas A-Kiule lõbu.

«Las tuleb revolutsioon...» mõtles ta. «Keeraks õige kõik need neetud pea peale... Ma ei ütleks ka ise ära revolutsionääridega ühinemast!»

Viimasel ajal polnud A-Kiul üldse raha, seepärast jäi ta täna kahest tühja kõhu peale joodud tassist veinist purju. Uued mõtted tekitasid temas imelikku elevust. Jääb teadmatuks, kuidas see juhtus, ent äkki tundus talle, et ta on muutunud revolutsionääriks, Veitšuangi elanikud aga tema vangideks. Ta läks nii rõõmsaks, et ei suutnud end valitseda ja hakkas karjuma:

«Mäss! Mäss!»

Veitšuanglased vaatasid teda hirmunult. Nii armetuid pilke polnud A-Kiu veel näinud ja ta tundis end nii hästi, nagu oleks ta juunikuu kuumuses joonud jäävett. Parimas tujus sammus ta mööda tänavat ja karjus:

«Hästi! Nagu tahan, nii tuleb! Missugune mulle meeldib, selle saan! Kahetseda ei tule!... Jõid ennast täis! Eksikombel hukkasid Tšengi noorema venna!... Kahetseda ei tule!» Siis hakkas ta täiest kõrist laulma: «Trattat-taa! Ma raudset piitsa hoian käes, sind tahan tabada!»

Kaks naist Tšao perekonnast seisid kahe oma tõelise sugulasega väravas ja arutasid samuti revolutsioonist.

[1] Tsung Tšeng — Hiina Mingide dünastia viimase keisri nimi, kes kukutati 1644. a. mandžuurlaste poolt. A-Kiu arusaamise järgi püüavad revolutsionäärid jalule seada Hiina dünastiat ja seepärast peavad nad Hiina keisri Tsung Tšengi mälestuseks kandma leinariietust — valgeid soomusrüüsid ja valgeid kiivreid.

A-Kiu ei pannud neid tähele, vaid läks mööda, lauldes täiest kõrist: «Trat-tat-taa!...»

«Auväärne A-Kiu,» hüüdis auväärne Tšao kartlikult.

«Trat-tat...» A-Kiu polnud kunagi mõelnud, et keegi võib niiviisi tema poole pöörduda, ja läks edasi, jätkates jorutamist:

«Trat-taa!»

«Auväärne Kiu!»

«Kahetseda ei tule!»

Sütsail tuli hüüda teda lihtsalt nimepidi:

«A-Kiu!»

A-Kiu pöördus otsekohe ümber ja küsis:

«Mis?»

«Auväärne Kiu, nüüd olete teie...» auväärsel Tšaol tuli sõnadest puudus, «nüüd on teil edu?»

«Edu? Muidugi! Nagu tahan, nii ka tuleb.»

«Vennas Kiu... selliste vaeste sõprade jaoks nagu meie pole ju tähtis, kui...» alustas Tšao Bai-jan hirmunult. Näis, nagu tahaks ta A-Kiu käest välja meelitada revolutsioonilise partei kavatsusi.

«Vaesed sõbrad? Noh, küllap sa oled minust rikkam,» vastas A-Kiu ja läks edasi.

Värava juurde jäänud vaikisid nõutult. Siis läksid Tšao-isa ja Tšao-poeg majja ning pidasid millegi üle nõu, kuni saabus lambi süütamise aeg.

Tšao Bai-jan võttis koju saabudes vöö vahelt rahakoti ja käskis naisel peita selle üsna kirstu põhja.

A-Kiu tormas kogu päeva vaimustuses nagu linnutiivul ringi ja tuli lõpuks kainenenult oma templisse tagasi. Sel õhtul oli vanamehest valvur samuti erakordselt lahke ja kutsus teda teed jooma. A-Kiu palus talt kaks käkki, sõi need nahka ja nõudis nelja liangi raskuse küünla. Ta pani selle lühtrisse, süütas põlema ja viskas enda kambris pikali. Seisukorra uudsus erutas teda niivõrd, et ta ei suutnud rääkida. Küünal põles just nagu uusaasta ööl, leek võbises ja A-Kiu mõtted sähvisid nagu küünla võbisev leek...

«Mäss? Huvitav... Tulevad revolutsionäärid valgete kiivritega ja valgeis soomusrüüdes... kõigil käes noad, piitsad, pommid, meretagused suurtükid, kolmikhargid, kahe teraga mõõgad, kidadega piigid. Nad tulevad

templi juurde ja kutsuvad: «A-Kiu, tule meiega!» ... Ja ta läheb nendega kaasa ... Saab siis alles naerda! Eranditult kõik Veitšuangi naised ja mehed hüüavad põlvitades: «A-Kiu, halasta!» Aga kes neid kuulama hakkab! Esimesena on surma väärt Väike Deng koos auväärse Tšaoga, siis sütsai ja «võlts meretagune kurat» ... Võib-olla jätta keegi ellu? Peaaegu, et Habemiku Vani võiks ... Aga muide, pole mõtet temagi peale halastada.

Kuid mis saab asjadest? Minna otseteed ja avada kirstud! ... Väärtasjad, raha, meretagused kangad ... Kõigepealt tuleb tirida templisse sütsai naise voodi, suurepärane ninbo tüüpi[1] voodi, siis Tsiangi perekonna lauad ja toolid ... aga võivad olla ka sellesama Tšao omad! ... Seejuures endal mitte sõrmegi liigutada — las tassib Deng kõik kohale, aga kiiresti; kui ta siis ei tööta, nagu tarvis, võib talle vastu kõrvu anda ...

Tšao Sõ-tšengi õde on inetu ... Tädikese Tsu-seitsmenda tütar ... las kasvab suuremaks, siis rääginie! «Võltsi meretaguse kuradi» naine võib magada patsita mehega! ... Ptüi, milline rämps! Sütsai naisel on arm silmalaul ... U-ma ei näita ammu enam nägugi, ei tea, kuhu ta kadus. Kahju, et tal on liiga suured jalad ...»

Jõudmata kõike nagu kord ja kohus läbi mõelda, hakkas A-Kiu norskama. Neljaliangine küünal oli vast poole vaksa võrra lühemaks põlenud, ja punane vilkuv kuma valgustas A-Kiu lahtist suud.

«Ho-hoo!» hüüdis ta äkki unes ja tõstis pead, ilmselt taipamata, kus ta on. Ta pilk peatus põleval küünlal ning ta jäi samas uuesti magama.

Järgmisel päeval tõusis A-Kiu hilja. Kui ta tänavale astus, nägi ta, et midagi polnud muutunud. Ta kõhus oli endiselt tühjus. Ta püüdis midagi välja mõelda, kuid midagi ei tulnud pähe. Lõpuks seadis ta sammud meelega või juhuslikult Rahu ja Puhastuse kloostri poole.

Valgete müüride ja musta lakitud väravaga klooster seisis sügavas vaikuses nagu selgi kevadpäeval, kui A-Kiu oli suundunud «elatise otsinguile». Ta lähenes väravale ja koputas. Õuelt vastas selle peale koer. A-Kiu

[1] Parimat hiina mööblit valmistatakse Tšetsiangi provintsis Ninbo linnas.

korjas kiiruga telliskivitükke ja hakkas nendega valjusti taguma. Alles pärast seda, kui mustale lakile oli tekkinud arvukalt kriimustusi, tulid värava tagant kuuldavale kellegi sammud.

A-Kiu pigistas käes tellist ja valmistus harkisjalu võitluseks suure musta peniga. Ent jalgvärav paotus ja A-Kiu silmas üksnes vana nunna.

«Misjaoks sa jälle tulid?» küsis see ehmunult.

«Nüüd on revolutsioon... kas tead?» pomises A-Kiu.

«Revolutsioon! Siin oli juba revolutsioon... Kaugele te tahate meid viia oma revolutsiooniga?» küsis vana nunn punetavaid silmi pilgutades vihaselt.

«Kuidas nii?» üllatus A-Kiu.

«Kas sa siis ei tea, et meie juures käidi juba ja tehti revolutsiooni?»

A-Kiu üllatus veelgi enam:

«Kes käis?»

«Sütsai koos «võltsi meretaguse kuradiga»!»

A-Kiu jahmus. Märgates, et ta võitlustuhin on kadunud, lõi vana nunn otsekohe värava A-Kiu nina ees kinni. A-Kiu tõukas väravat, see ei avanenud. Ta hakkas uuesti koputama. Keegi ei vastanud.

Kõik sündmused olid toimunud hommikul. Sütsai oli meister uudiste väljanuhkimises. Saanud teada, et revolutsionäärid olid vallutanud linna, keeras ta samas patsi ümber pea ja läks varakult Tsiani, «võltsi meretaguse kuradi» juurde. Seniajani polnud nad kuigi hästi läbi saanud, ent kui kätte jõudis «kõigi uuenduste» ajastu, said neist kohe südamesõbrad ja nad leppisid kokku viia Veitšuangis üheskoos läbi revolutsioon.

Kaua mõtlesid nad, millest alustada, ja jõudsid lõpuks otsusele. Rahu ja Puhastuse templis säilitati keiserlikku tahvlit pealkirjaga: «Kümme tuhat aastat ja veel sada tuhat aastat keisrile!» See tahvel tuli nende arvates kõigepealt hävitada. Ning nad läksid viivitamatult kloostrisse revolutsiooni tegema.

Vana nunn katsus vastu hakata ja protesteerida, aga nad muutsid ta «Mandžuuria valitsuseks» ja peksid põhjalikult läbi. Kui nunn oli end pärast nende minekut kogunud, nägi ta, et purustatud keisri tahvel vedeleb põrandal, aga pronksist suitsupann, mis pärines

keiser Süan De ajast ning seisis jumalanna Guan-ini altari ees, on jäljetult kadunud.

Kõigest sellest sai A-Kiu teada liiga hilja. Ta oli väga mures, et magas sisse, ja pani pahaks, et teda ei tuldud kutsuma.

«Kas nad siis tõesti ei tea veel,» mõtles ta, «et ma olen otsustanud revolutsiooniga ühineda?»

VIII

EI LUBATUD ÜHINEDA REVOLUTSIOONIGA

Veitšuangi elanike ärevus vaibus vähehaaval. Nad said teada, et kuigi revolutsionäärid olid vallutanud linna, polnud toimunud mingeid tõsiseid muudatusi. Soldateid käsutas ikka seesama pataljonikomandör. Härra maakonnaülem oli endine, muutus ainult tema tiitel. Ja isand tsüižen hakkas samuti teenima mingis ametis. Mida need uued auastmed tähendasid, seda Veitšuangi elanikud ei mõistnud. Esines ainult üks ebameeldiv juhtum. Mõned halvad revolutsionäärid käitusid juba järgmisel päeval näotult: nad hakkasid meestel vägivaldselt patse ära lõikama. Kuulu järgi oli nende kätte sattunud paadimees Tsi-tsin naaberkülast, kes kaotas täielikult inimese näo — ta jäi patsist ilma. Veitšuanglaste jaoks polnud see eriti suur hädaoht: neil tuli harva linnas käia, kui aga keegi kavatseski sinna sõita, siis võis ta oma otsust hõlpsasti muuta, et ennast mitte hädaohtu viia. A-Kiu, kes kavatses minna linna oma vanade sõprade juurde, loobus sellest sõidust, niipea kui kuulis ebameeldivat uudist.

Ja siiski ei saa kinnitada, et Veitšuangis midagi ei muutunud. Mõne päeva pärast suurenes veitšuanglaste arv, kes keerasid patsid kukla peale kokku, kusjuures selles asjas, nagu juba öeldud, oli esimeseks sütsai; tema eeskuju järgisid Tšao Sõ-tšen, Tšao Bai-jan, pärast aga ka A-Kiu. Suvel palavaga olid kõik varemgi keeranud patse kokku või sidunud neid sõlme ja see ei tundunud kellelegi iseäralikuna. Nüüd aga oli hilissügis ja sellist suviste kommete täitmist ei saanud kangelasteoks

pidamata jätta. Seega ei saa siis öelda, nagu poleks revolutsioon puudutanud Veitšuangi.

Ja kui Tšao Sõ-tšen kõndis tänaval palja kuklaga, karjusid möödaminejad valjusti:

«Vaadake! Revolutsionäär läheb!»

Need hüüded kutsusid A-Kius esile terava kadeduse. Kui ta sai teada põrutava uudise, et sütsai oli oma patsi kokku keeranud, ei tulnud talle pähegi, et ta võib teha sedasama. Ent kohtumine Tšao Sõ-tšeniga pani ta taipama, et selline uuendus väärib järeletegemist. Bambusest söögipulgakeste abil keeras ta oma patsi kuklasse kokku, ja kogunud pärast pikki kõhklusi julgust, läks vapralt tänavale.

Möödaminejad vahtisid teda, kuid ei hüüdnud talle midagi järele. A-Kiu muutus algul kurvaks, siis aga vihastas. Viimasel ajal kaotas ta kergesti tasakaalu, kuigi ta elu polnud praegu raskem kui enne revolutsiooni. Temaga kohtudes käitusid inimesed aupaklikult, veinipoe peremees ei nõudnud sularaha. Ent A-Kiu tundis siiski pettumust: oli toimunud revolutsioon, kuid kõik jäi endiseks! Kõige krooniks kohtas ta Väikest Deng'i ja pidi viha pärast peaaegu lõhkema.

Väike Deng oli samuti keeranud patsi bambuspulga abil kuklasse kokku. A-Kiu polnud arvanud, et Deng julgeb sellist sammu ette võtta, ja otsustas talle seda mitte lubada. Väike Deng! Mis ta siis ära ei ole? A-Kiu tundis kiusatust söösta otsekohe tema kallale, murda katki ta bambuspulk, vallandada pats ja anda talle vastu vahtimist selle eest, et Deng oli unustanud oma tähtsusetu päritolu ning julgenud hakata revolutsionääriks. Kuid pisut järele mõelnud, andestas ta Väikesele Dengile tema jultumuse, mõõtis teda ainult raevuka pilguga ja sülitas.

Viimaseil päevil oli linnas käinud ainuüksi «võlts meretagune kurat». Sütsai ei unustanud tema majja hoiule jäetud kirste ja tahtis samuti sõita isand tsüiženi juurde visiidile, kuid kartis kaotada oma kokkukeeratud patsi, ja jäi koju. Ta kirjutas «kollase päevavarju»[1]

[1] «Kollase päevavarju» kujulisi kirju läkitati kõrgemalseisvaile isikuile. Kõik pöördumised adressaadi poole kirjutati eraldi reale. Hieroglüüfid, mida kirjutatakse ülalt alla, meenutavad selles kirjas kujult avatud päevavarju.

kujulise kirja ja usaldas selle «võltsile meretagusele kuradile» edasiandmiseks tsüiženile. Kirjas palus ta soovitust vabaduse parteisse astumiseks. Kui «võlts meretagune kurat» tagasi tuli, võttis ta sütsailt neli jüani, sütsai aga sai virsikukujulise hõbedase märgi ja pani selle endale rinda. Kõik veitšuanglased olid vapustatud ja rääkisid, et «seesamõli partei»[1] märk pole ilmselt väiksema austuse tunnus kui «hanlini» tiitel[2]. Sel korral sai auväärne Tšao veelgi suurema austuse osaliseks kui poja sütsaiks saamise puhul. Ta läks väga uhkeks ja kõik ümberolijad muutusid ta silmis eimillekski, kui ta aga kohtas A-Kiud, siis ei märganudki ta viimast.

Kõik see ärritas A-Kiud. Ta oli juba ammu tundnud end üksikuna ja mõistis sütsai «hõbedasest virsikust» kuuldes kohe, et revolutsionääriks saamiseks on vähe sellest, kui teatad ainult oma ühinemisest revolutsiooniga ja keerad patsi kokku. Kõige tähtsam on tutvuse soetamine revolutsionääridega, tema aga oli eluajal näinud ainult kaht neist: seda, kellel raiuti linnas «š-šahh!» pea maha, ja «võltsi meretagust kuradit». A-Kiul polnud valikut ja ta otsustas viivitamatult minna «võltsilt meretaguselt kuradilt» nõu küsima.

Tsiani maja värav oli lahti; A-Kiu astus ettevaatlikult sisse ja ehmus otsekohe. Keset õue seisis üleni mustas, arvatavasti välismaises ülikonnas «võlts meretagune kurat». Ta rinda oli kinnitatud «hõbedane virsik», käes hoidis ta keppi, mida A-Kiu oli kunagi oma nahal tunda saanud. «Võltsi meretaguse kuradi» pats, mis oli jõudnud juba pikaks kasvada, langes lahtivõetult õlgadele ja sasitud juuksed tegid ta püha Lü Hai[3] sarnaseks. Tema vastas seisid Tšao Bai-jan ja kolm logelejat. Nad kuulasid austava tähelepanuga ta kõnet.

---

[1] Siin on tegemist sõnademänguga, mis on rajatud sisisevate häälikute ebaõigele hääldamisele hiina paljudes murretes. Sõnu «tsõ-ju dang» («vabaduse partei») hääldavad veitšuanglased «ši-ju dang», mis tähendab «seesamõli partei».

[2] Hanlin — õpetlase tiitel keisri hoovkonnas. Vastab akadeemiku kraadile.

[3] Lü Hai — püha erak, kes ei kamminud kunagi oma juukseid.

A-Kiu tuli märkamatult lähemale ja jäi Tšao Bai-jani selja taha seisma; ta tahtis hüüda peremeest, ent ei teadnud, kuidas on seda parem teha. Öelda «võlts meretagune kurat»!? Ei, see ei sobi muidugi; «välismaalane» — ei kõlba, «revolutsionäär» — samuti mitte. Võib-olla hüüda teda «isand välismaalaseks»?

Samal ajal ei pannud «isand välismaalane» A-Kiud tähelegi, vaid rääkis silmi taeva poole pöörates suure suuga:

«... Ma olen kärsitu inimene. Seepärast ütlesin ma talle otsekohe, kui me temaga kohtusime: «Vend Huang! Me peame alustama!» Aga tema vastas kangekaelselt: «No!»[1] See on välismaine sõna, teie ei saa temast muidugi aru! Kui poleks olnud seda sõna, me oleksime juba ammu võitnud... Pealegi on ta väga suur kõhkleja... Mitu korda palus ta mind Hubeisse[2] sõita, aga ma ei nõustunud. Kellel on tahtmist töötada niisuguses kolkas?»

Oodanud ära, kuni «isand välismaalane» jääb vait, häälitses A-Kiu julgelt: «Hm!», kuid ei nimetanud teda seegikord millegipärast «isand välismaalaseks». Neli kuulajat pöörasid ehmunult pead ja alles nüüd märkas «isand välismaalane» A-Kiud.

«Mis sul tarvis on?»

«Ma...»

«Käi minema!»

«Ma tahan ühineda...»

«Välja!...» «Isand välismaalane» tõstis oma «matusesaua».

Tšao Bai-jan ja logelejad karjusid:

«Isand käsib sind ära minna, miks sa ei kuula sõna?»

A-Kiu kattis pea kätega ja tormas kui meeletu väravast välja, kuid «isand välismaalane» ei jälitanud teda. Jooksnud sammu kuuskümmend, aeglustas A-Kiu käiku. Ta südant ängistas nukrus. «Isand välismaalane» ei lubanud tal ühineda revolutsiooniga, aga teist teed tal polnud. Nüüdsest peale ei võinud A-Kiu enam loota,

[1] No — ei (inglise k.).

[2] Hubei — Kesk-Hiina provints, kus algas 1911. aasta revolutsioon.

et tulevad valgeis soomusrüüdes ja valgete kiivritega mehed ning kutsuvad teda kaasa. Kõik ta unistused, lootused, püüdlused ja plaanid olid hävitatud ainsa kepitõstega. See, et logelejad kannavad selle uudise laiali ning annavad sellistele inimestele nagu Väike Deng või Habemik Van võimaluse teda pilgata, polnud lõpuks nii tähtis.

A-Kiu polnud arvatavasti veel kunagi tundnud sellist masendust. Ta kaotas igasuguse huvi oma kuklasse kokkukeeratud patsi vastu ja tundis isegi põlgust nende vastu, kes teevad selliseid asju. Ta otsustas kõigi kiuste otsekohe vallandada oma patsi, kuid ei teinud seda millegipärast. A-Kiu lonkis ööseni ringi, jõi võlgu kaks tassi veini ja ta tuju tõusis. Ta teadvusse tekkisid uuesti valgete soomusrüüde ja valgete kiivritega meeste kujud.

Kord, istunud veinipoes nagu tavaliselt kuni poe sulgemiseni, asus A-Kiu teele Maaharimise templisse.

«Bumm!» kostsid tänavalt imelikud hääled. Kära ja igasuguste sündmuste armastajana sööstis A-Kiu otsekohe pimedusse. Eespool oli kuulda just nagu mitme inimese samme, siis jooksis keegi mööda. A-Kiu pöördus ringi ja tormas jooksjale järele. See käänas kõrvale, A-Kiu samuti. Tundmatu peatus ja A-Kiu peatus samuti. Siis lähenes ta sellele inimesele ja nägi, et see on kõigest Väike Deng.

«Milles on asi?» küsis A-Kiu kurjalt.

«Tšao... Auväärse Tšao maja röövitakse...» vastas Deng vaevaga hinge tõmmates.

A-Kiu süda hakkas kiiremini põksuma. Väike Deng kadus pimedusse. A-Kiu tahtis jooksma hakata, kuid peatus. Kogenud inimesena, kellel on juba tulnud «taolise elukutsega» meestega tegemist teha, ja pealegi erakordselt julge inimesena hiilis ta tänava nurgani, vaatas tähelepanelikult ringi ning silmas inimesi, kes kandsid välja kirste, majapidamiskraami ja ninbo tüüpi voodit. Talle näis, et need inimesed kandsid valgeid kiivreid ja valgeid soomusrüüsid, kuid kõik see oli väga ähmane. A-Kiu tahtis lähemale minna, ent ta jalad ei kuulanud sõna.

Sel ööl polnud kuud ja pimeduses püsis selline vaikus, nagu oleksid tagasi pöördunud suure rahu ajad, mis

valitsesid keiser Fu Si[1] ajal. A-Kiu seisis nurgal, kuni tal jätkus jõudu; temast tassiti mööda kirste, majapidamiskraami ja sütsai naise ninbo tüüpi voodit. Ta uskus vaevu oma silmi, kuid otsustas kindlalt mitte lähemale minna ja läks lõpuks oma templisse tagasi.

Templis valitses pimedus, nii must nagu lakk; A-Kiu lukustas hoolikalt värava ja läks käsikaudu kobades kambrisse. Ta heitis pikali ja rahunes aegamööda. Niisiis, valgete kiivrite ja valgete soomusrüüdega mehed tulid tõepoolest, kuid ei kutsunud teda; nad tõid välja palju häid asju, kuid temale ei langenud osaks midagi...

«Ja kõik sellepärast, et «võlts meretagune kurat», olgu ta neetud, ei lubanud mul ühineda revolutsiooniga. Kui poleks seda juhtunud, kas siis siin poleks olnud ka minul oma osa?» hüüdis A-Kiu.

Mida enam ta sellele mõtles, seda enam vihastas, ning lõpuks täitus ta hing kibedusega. Raevunult raputas ta pead ja sosistas:

«Või nii! Minul ei lubatud ühineda, aga teie võite. Noh, oota sa, «võlts meretagune kurat»! Sina oled mässaja, aga mässajail raiutakse päid: š-šahh!... Aga kui võtan ja annan üles... Vaatame siis, kuidas sind viiakse jamõni ja raiutakse pea maha... Kogu su perekonnal raiutakse... š-šahh... š-šahh...»

IX

SUUR LÕPP

Tšao maja paljaksriisumine kutsus Veitšuangi elanikes esile rahuldustunde ja koos sellega hirmu. Samasugused tunded valdasid ka A-Kiud. Ent neli päeva hiljem võeti A-Kiu täpselt kesköö ootamatult kinni ja viidi linna. Sel pimedal ööl lähenes rühm sõdureid, rühm omakaitselasi, rühm politseinikke ja veel viis nuhki pimedust kasutades märkamatult Veitšuangile; nad piirasid templi sisse ja asetasid kuulipilduja otse värava

[1] Fu Si — legendaarne Hiina keiser, kelle võimuloleku aastaid loetakse Hiina ajaloo kuldseks ajastuks.

vastu. A-Kiu ei ilmunud nähtavale. Kaua aega ei liikunud rühmad paigast. Lõpuks kaotas ülem kannatuse ja määras kahekümne tuhande veni suuruse autasu sellele, kes jõuab esimesena A-Kiu juurde. Siis leidus kahel sõduril omakaitse rühmast julgust ronida üle müüri. Nende järel tungisid rühmad ühendatud jõupingutuste tulemusena templisse ja võtsid kinni unise A-Kiu, kes tuli lõplikult ärkvele alles siis, kui teda kuulipilduja juurest mööda lohistati.

Linna toodi A-Kiu keskpäevaks. Vanas, poollagunenud jamõnis lükkasid sõdurid ta mingisse kambrisse sisse, olles läbinud viis või kuus kitsast käiku. Ta komistas ega jõudnud ennast veel sirgugi ajada, kui tahumatuist palkidest kokkulöödud uks kinni langes, lüües talle vastu kanda. Kambris ei olnud ühtki akent; pimedusega harjudes ja ringi vaadates märkas A-Kiu nurgas kaht inimest.

Ta süda peksles ärevalt, kuid ta ei heitnud meelt, kuna tema kamber Maaharimise templis polnud millegi poolest parem. Ta naabreiks osutusid kaks külapoissi. Vähehaaval alustas A-Kiu nendega juttu. Üks neist jutustas, et isand tsüižen nõuab temalt võla tasumist, mille oli jätnud maksmata ta vanaisa[1]; teine aga ei teadnud isegi, mille pärast ta siia sattus. Kui nad hakkasid omakorda A-Kiud küsitlema, vastas see reipalt:

«Sellepärast, et ma tahtsin ühineda revolutsiooniga.»

Sama päeva õhtupoolikul lohistati ta kambrist välja ja tõugati suurde saali, kus otse sissekäigu vastas istus paljaksaetud, läikiva peaga vanamees. A-Kiu mõtles, et see on munk, kuid märkas samas, et vanameest kaitsevad sõdurid. Saalis oli veel kümmekond meest halattides. Mõnel neist olid pead paljaks aetud nagu vanamehel, teistel rippusid terve tši pikkused juuksed õlgadeni nagu «võltsil meretagusel kuradil». Kõigil olid kurjad näod ja nad vaatasid A-Kiule karmilt otsa. Ta taipas otsekohe, et tema ees istuv vanamees on tähtis tegelane. A-Kiu jalad paindusid iseendast põlvist ja ta laskus põlvili.

«Räägi püsti! Ära lasku põlvili!» karjusid mehed halattides.

---

[1] Vanas Hiinas läksid surnu võlad üle pärijaile.

A-Kiu mõistis neid muidugi, ent tundis, et ta ei suuda jalul seista. Keha paindus tahtmatult ja lõpuks laskus ta uuesti põlvili.

«Orjahing!» ütlesid mehed halattides põlglikult, kuid ei käskinud teda uuesti püsti tõusta.

«Räägi ainult tõtt, kuidas asi oli! Sellega sa kergendad oma saatust. Mulle on juba kõik teada. Tunnistad üles — laseme sind lahti!» ütles läikiva peaga vanamees A-Kiule näkku vaadates vaikselt ja selgelt.

«Tunnista üles!» karjusid mehed halattides.

«Alguses ... ma tahtsin ... ise ühineda ...» ütles segadusse aetud A-Kiu kogeldes.

«Miks sa siis ei läinud?» küsis vanamees leebelt.

««Võlts meretagune kurat» ei lubanud ...»

«Valetad! Nüüd on hilja kõrvale põigelda ... Kus on sinu kaaslased?»

«Mis?»

«Kus on inimesed, kes riisusid paljaks Tšao maja?»

«Nad ei kutsunud mind kaasa. Nad viisid ise kõik ära,» teatas A-Kiu pahaselt.

«Aga kuhu nad läksid? Ütle, ja me laseme sind lahti,» lisas vanamees veelgi leebemalt.

«Ei tea ... Nad ei kutsunud mind kaasa ...»

Siinkohal andis vanamees silmadega märku ja A-Kiu leidis end minuti pärast uuesti kambrist.

Järgmise päeva hommikul lohistati ta uuesti välja ja viidi suurde saali. Seal oli kõik nagu eelmisel päeval. Poodiumil istus sama läikiva peaga vanamees ja A-Kiu laskus jälle põlvili.

«On sul veel midagi lisada?» küsis vanamees leebelt.

A-Kiu mõtles, kuid tal polnud midagi öelda, ja ta vastas:

«Ei.»

Mees halatis tõi paberi ja tahtis pista A-Kiu kätte pintsli. A-Kiu ehmus nii, et ta hing pidi peaaegu välja hüppama: ta polnud kunagi mõelnud, et tema käsi võiks kokku puutuda pintsliga. Ta lihtsalt ei teadnud, kuidas seda hoida. Mees näitas talle kätte koha paberil ja käskis alla kirjutada.

«Ma ... ma ... ei oska kirjutada,» ütles A-Kiu pelglikult, pigistades pintslit oskamatult rusikas.

«Polegi vaja. Joonista ring — ja kõik.»

A-Kiu tahtis joonistada ringi, kuid ta käsi värises; siis laotas mees paberi põrandale, A-Kiu kummardus ja hakkas kogu jõudu kokku võttes ringi maalima. Ta kartis, et tema üle hakatakse naerma. Ta püüdis väga, et ring saaks ümarik, ent neetud pintsel osutus mitte üksnes raskeks, vaid ka sõnakuulmatuks. Pingutusest värisedes oli ta juba peaaegu ühendanud ringi jooned, kuid äkki pöikas pintsel pisut kõrvale ja ring tuli kõrvitsaseemne sarnane.

A-Kiul oli häbi, et ta ei oska joonistada ringe, kuid mees võttis sellele tähelepanu pööramata tema käest paberi ja pintsli; pärast seda viidi A-Kiu saalist välja ja tõugati jälle kambrisse.

A-Kiu ei tundnud erilist rahutust. Ta pidas tavaliseks, et siin maailmas inimest mõnikord kuhugi sisse tõugatakse ja kuskilt välja tõugatakse. Aga et ring ei tulnud ümarik — see võib peaaegu saada tumedaks plekiks kõigile tema «tegudele». Veidi aja pärast A-Kiu siiski rahunes ja mõtles: «Selle eest joonistavad minu lapselapsed päris ümarikke ringe . . .» Selle mõttega ta uinuski.

Aga isand tsüižen ei saanud sel ööl kuidagi und silma: ta oli läinud riidu pataljoni komandöriga. Isand tsüižen nõudis, et kõigepealt leitaks üles tema varastatud kirstud, pataljoni komandör pidas aga oma peamiseks ülesandeks hirmu sisendamist, — et teised kardaksid. Viimasel ajal ei pidanud ta isand tsüižen'i üldse millekski; rääkis temaga rusikaga lauale põrutades ja teatas lõpuks:

«Õiendada arved ühega — see tähendab hirmutada sadakonda! Näe, alles kakskümmend päeva tagasi sain ma revolutsionääriks, aga juba on toime pandud üle kümne röövimise ja ükski pole siiani välja selgitatud . . . Mida see minu kuulsusele tähendab? Aga kui mul õnnestus lõpuks süüdlast tabada, siis segad sa mind. Ära topi ennast vahele! Neid asju juhatan mina . . .»

Isand tsüiženil oli raske vastu vaielda, kuid ta jäi kindlaks ja ütles, et kui ei leita tema kirste, paneb ta viivitamatult maha oma uue ameti tsiviilülema abina, mille peale pataljoni komandör vastas:

«Ole nii hea!»

Sellepärast ei saanudki isand tsüižen öö otsa und. Õnneks ei pannud ta järgmisel päeval siiski oma ametit maha.

Hommikul, pärast isand tsüiženi unetut ööd, lohistati A-Kiu uuesti kambrist välja. Suures saalis istus poodiumil ikka sama läikiva peaga vanamees ja A-Kiu laskus jälle põlvili.

«On sul veel midagi lisada?» küsis vanamees leebelt.

A-Kiu mõtles, et tal pole midagi öelda, ja vastas jälle: «Ei.»

Otsekohe astusid ta juurde mingisugused mehed — kes halatis, kes kuues — ja tõmbasid talle üle pea meretagusest valgest riidest palaka, millel olid mustad hieroglüüfid.[1] A-Kiu kurvastas väga, kuna see meenutas leina. Ta käed seoti seljale ja ta veeti jamõnist välja.

A-Kiu upitati vankrile ja mitu kuubedesse riietatud meest istusid sinna koos temaga. Vanker hakkas kohe liikuma. Ees sammusid sõdurid meretaguste püssidega õlal ja omakaitse rühm; tänava mõlemal poolel tunglesid logelejad, mis toimus aga tagapool, seda A-Kiu ei näinud. Äkki välgatas ta peas mõte: ega nad ometi ei taha tal pead maha raiuda? Ta silmade ees muutus mustaks, kõrvus hakkas kohisema ja ta kaotas teadvuse. Kuid teadvusele tulles mõtles ta, et siin maailmas tuleb inimesel arvatavasti ette ka selliseid hetki, kus tal pea maha raiutakse.

A-Kiu tundis teed ega suutnud mõista, miks nad ei liigu hukkamispaiga poole. Ta ei taibanud veel, et teda veetakse mööda tänavaid näitamiseks, teistele hirmuks. Aga kui ta olekski taibanud, oleks ta niikuinii mõelnud, et siin maailmas tuleb inimesel arvatavasti ette ka selliseid hetki.

Lõpuks sai ta aru, et see keeruline tee viib platsile, kus toimuvad hukkamised, seal aga: š-šahh! — pea maha. Ta vahtis nõutult ringi. Kõikjal sagisid inimesed nagu sipelgad ja ootamatult nägi ta teeserval rahvahulgas U-ma'd. Juba ammu polnud nad teineteist näinud. Tähen-

---

[1] Valgest riidest palakas pannakse surmamõistetuile selga enne hukkamist. Hiinas tähistab valge värv leina; mustade hieroglüüfidega kirjutatakse kurjategija nimi ja süütegu.

dab, ta töötab linnas? Ja äkki hakkas A-Kiul häbi, et ta polnud veel näidanud oma julgust: ta polnud ju laulnud ühtki laulu.[1] Mõtted keerlesid tuisuiilina ta peas. «Noor lesk haual» — ei, see pole küllalt suursugune. «Mul on kahju» näidendist «Tiigri võitlus draakoniga» — samuti nõrk. «Ma raudset piitsa hoian käes» — see sobib arvatavasti ... A-Kiu tahtis juba käega lüüa, kuid siis meenus talle, et ta käed on seotud, ja ta ei hakanud laulma ...

«Läheb mööda kakskümmend aastat ja tuleb jälle samasugune! ...» hüüdis ta erutatult pooliku lause. Ta polnud varem kunagi lausunud neid sõnu, nad sündisid iseendast.

«Hao! Hao!»[2] kostis rahvahulga seast nagu hundi ulgumine.

Vanker liikus rahvahulga heakskiiduhüüete saatel peatumatult edasi. A-Kiu silmas uuesti U-ma'd; kuid see ei näinud teda, vaid silmitses huviga meretaguste püssidega sõdureid.

Siis pööras A-Kiu pilgu teda hüüetega saatvale rahvahulgale.

Mõtted hakkasid uuesti korratu iilina keerlema ta peas. Neli aastat tagasi kohtas ta mäejalamil näljast hunti; hunt jälitas teda järelejätmatult ja tahtis ilmselt ära õgida. A-Kiu ehmus tookord väga; õnneks oli tal käes kirves, see andis talle julgust ja ta jõudis Veitšuangi. Kuid A-Kiule jäid alatiseks meelde õelad ja arad hundisilmad — nad hiilgasid nagu kaks saatanlikku tulukest ja otsekui tungisid ta ihusse ... Ja nüüd nägi A-Kiu rahvahulka vaadates hirmsaid, läbitungivaid, puurivaid silmi, missuguseid ta polnud kunagi varem näinud. Nad jälitasid teda püsivalt, nad olid juba neelanud ta sõnad ja tahtsid õgida teda ennast. Ilma et nad oleksid tulnud lähemale või läinud kaugemale, jälitasid nad teda.

Need silmad sulasid ühte üheks silmaks ja närisid A-Kiu hinge.

«Päästke!»

---

[1] Hiinas näitasid surmamõistetud tavaliselt oma meelekindlust sellega, et laulsid heroilisi laule populaarseist teatritükkidest.

[2] H a o — hästi.

Kuid A-Kiu ei hüüdnud seda sõna. Ta silme ees lõi pimedaks, kõrvus tekkis helin ja talle näis, et kogu ta keha lendas laiali peene tolmuna.

Puudutame selle sündmuse tagajärgi. Kõige suurem ebameeldivus langes osaks isand tsüiženile: varastatud kirstud jäidki kadunuks ja kogu ta perekond valas pisaraid. Suur pahandus juhtus ka auväärse Tšao perekonnas: sütsai sõidu ajal linna, kus ta tahtis kaebust esitada, lõikasid jumalavallatud revolutsionäärid mitte üksnes ära ta patsi, vaid sundisid teda veel annetama neile kakskümmend tuhat ven'i; kogu tema perekond valas samuti pisaraid. Sellest päevast alates hakkasid kannatadasaanud uuesti tundma tungi sajandeist päritud vana eluviisi poole.

Mis puutub ühiskondlikku arvamusse, siis polnud Veitšuangis kaht arvamust: kõik kinnitasid muidugi, et A-Kiu oli süüdi. Vaieldamatuks tõendiks oli ta hukkamine. Oleks ta olnud süütu, kas ta siis oleks maha lastud? Ühiskondlik arvamus linnas oli samuti temale ebasoodus. Peaaegu keegi polnud rahul, sest mahalaskmist ei peetud nii huvitavaks vaatepildiks nagu pearaiumist. Ja pealegi, mis kurjategija see ka on! Teda veeti nii kaua mööda tänavaid, tema aga ei laulnud ühtki laulu! Ilmaaegu sai tema kannul käidud, ainult aega raisatud...

Detsember 1921.

Kun T-tsi

Lutšeni asulas on veinipoed erilaadsed, hoopis teistsugused kui muudes kohtades. Hiiglasuured kaarjad letid ulatuvad otse tänavale. Letil on pidevalt varuks keev vesi: siin võib alati saada kuuma veini. Keskpäeval ja õhtupoolikul, pärast tööd, tulevad töölised siia, et juua tass kollast veini; aastat kakskümmend tagasi maksis see kõigest neli vaskraha, nüüd aga — kümme. Letile toetudes rüüpavad külastajad sooja veini. Veel ühe vaskraha eest võib võtta suupisteks kausitäie soolases vees keedetud bambusevõsusid või aniisiga ube, kümne vaskraha eest aga võib tellida koguni mingit lihatoitu. Kuid lihtsail, kuubesid kandvail külastajail nii suurt raha ei ole. Need, kes on rikkamad ja kannavad halatte, astuvad edasi vaheseina taga olevasse kambrisse, tellivad seal veini ja suupistet ning söövad ja joovad kiirustamata, väärikalt laudade taga istudes.

Kaheteistkümne-aastaselt asusin poisina tööle veinipoodi, mis kandis silti «Üldine Heaolu». Mäletan, kuidas peremees mulle ütles:

«Sa oled kuidagi kohtlane! Kardan, et sa ei oska olla meeltmööda külastajaile, kes kannavad halatte. Parem tööta juba tänaval, mitte kambris.»

Kuubesid kandvaid külastajaid koheldi lihtsalt, kuid nad lobisesid liiga palju ja olid väga tüütud. Petmist kartes tahtsid nad tingimata ise näha, kuidas vaadist valatakse tinasesse teekannu kollast veini, ja kontrollisid enne seda, kas ehk kannu põhjas pole vett; nad jälgisid ka seda, kuidas kann pannakse keevasse vette, et seda soojendada, ja rahunesid alles pärast seda. On selge, et

sellise pideva jälgimise juures oli väga raske veinile vett lisada, ja mõne päeva pärast otsustas peremees, et ma ei saa oma rumaluse tõttu selle asjaga hakkama. Õnneks oli mul olemas mõjuka isiku soovitus ja seepärast ei aetud mind poest minema, vaid pandi veini soojendama.

Sellest ajast peale seisin ma päevade viisi leti taga ning täitsin seda väsitavat ja igavat kohustust. Suuri vääratusi mul ette ei tulnud, kuid mind piinas üksluisus ja igavus. Peremees oli alati karm ja külalised olid samuti harva heas tujus; ainult siis, kui astus sisse Kun I-tsi, muutus poes lõbusamaks. Seepärast mäletangi teda tänini.

Kun I-tsi oli ainsaks halatti kandvaks külastajaks, kes jõi veini leti ääres seistes. Ta oli väga pikk ja tal oli valge nägu, kortsuline laup, mida katsid armid ja kriimustused, ning kasimatu hall habemetutt. Ta halatt oli nii must ja katkine, nagu poleks ta seda aastat kümme pesnud ega lappinud. Oma kõnesse poetas Kun I-tsi rikkalikult arusaamatuid väljendeid vanadest raamatutest ja kuulajad mõistsid vaevalt poole sellest, mis ta rääkis. Ta perekonnanimi oli Kun ning keegi pani talle hüüdnimeks «Kun I-tsi», lisades ta nimele kaks alghieroglüüfi, mida koolides kirjutatakse hieroglüüfi «Kun» järel ja millel pole tähendust.

Vaevalt ilmus Kun I-tsi meie poe ette, kui juba tõusis kära ja naer.

«Kun I-tsi, su näol on jälle värsked kriimustused!»

Tema aga ei vastanud, vaid astus leti juurde ja tellis:

«Kaks tassi veini ja kauss ube!» ja ladus samas letile üheksa vaskraha. Külastajad jätkasid ta narrimist:

«Sa oled muidugi jälle midagi varastanud?»

Kun I-tsi ajas silmad pärani ning ütles:

«Kuidas võib asja eest, teist taga laimata ausat inimest?»

«Mis ausust siin veel! Üleeile nägin oma silmaga, kuidas sa varastasid He majast raamatu. Said seal kõvasti peksa.»

Kun I-tsi punastas, ta laubal paisusid sooned ja ta tõendas tuliselt:

«Võtta raamat — see pole veel vargus... Kirjaoskajate inimeste juures on see kõige tavalisem asi... Kas seda võib varguseks nimetada?»

Seejärel lausus ta veel mõned raskesti mõistetavad laused, nagu: «Täiuslik mees on kindel vaesuses.»[1] Tema kõne kutsus esile üldise naeru ja poes muutus lõbusaks.

Ma juhtusin kuulma, kuidas inimesed Kun I-tsi selja taga rääkisid, et ta oli kunagi püüdnud teadmisi omandada, kuid alati kukkunud läbi juba esimesel eksamil ja nii ei õppinudki ta endale elatist teenima. Seetõttu jäi ta üha vaesemaks ja langes ikka madalamale ning madalamale, kuni jõudis täieliku viletsuseni. Oma õnneks oskas ta ilusasti hieroglüüfe maalida ja kirjutas söögi eest ümber terveid raamatuid. Kahju ainult, et Kun I-tsi'l olid halvad kalduvused: ta oli laisk ja armastas viina võtta. Sageli juhtus, et ta kadus pärast mõnepäevast töötamist jäljetult koos raamatute, paberi, pintslite ja tušipotiga. Lõpuks ei andnud talle enam keegi tööd. Teha polnud midagi ja Kun I-tsi pidi vahel tegelema vargusega. Kuid meie juures poes käitus ta laitmatult, isegi paremini kui mitmed teised, ning maksis alati korralikult. Kui tal polnud raha, kirjutati ta nimi üles võlglaste tahvlile; tavaliselt ei möödunud kuudki, kui ta tasus oma võla ja ta nimi kustutati tahvlilt.

Kun I-tsi jõi ära pool tassi veini ja ta kahvatus kadus.

«Kun I-tsi, on see õige, et sa oled kirjaoskaja?» küsisid külastajad.

Ta vaatas neile otsa nii, nagu ei vääriks nad vastust.

«Kuidas sa siis isegi esimese teadusliku kraadi poole peale pole jõudnud?»

See kurvastas Kun I-tsi'd väga, ta kahvatas uuesti ja alustas erutatult kõnet arusaamatus raamatukeeles. Kõlas naerupahvatus ja kärarikas lõbusus haaras taas meie poodi.

Nüüd võisin minagi naerda koos teistega, peremees ei noominud mind selle eest. Veel enamgi, ta pöördus ise Kun I-tsi poole taoliste küsimustega, et lõbustada külastajaid. Kun I-tsi sai aru, et ta ei suuda kõigiga vaielda, ning alustas kõnelust lastega. Ükskord küsis ta minult:

[1] Tuntud väljend Konfutse «Aforismidest».

«Kas sa oled kirjutamist õppinud?»

Noogutasin kõhklevalt pead.

«Oled? Hea küll, ma eksamineerin sind. Kuidas kirjutatakse esimene hieroglüüf toidu nimetuses «oad aniisiga»?»

«Ise kerjus, aga teeb mulle eksamit!» mõtlesin ma ja pöördusin temast ära. Pärast pikemat ootamist lausus Kun I-tsi hellalt:

«Võib-olla sa ei oska kirjutada? ... Ma õpetan sind. Pea need hieroglüüfid meeles, neid läheb sul veel tarvis, et kirjutada arvet, kui saad poeperemeheks.»

Mõtlesin endamisi, et poeperemeheni on mul veel pikk tee, ja pealegi ei kirjuta meie peremees kunagi ise välja arveid aniisiga ubade eest. Teadmata, kas pean naerma või vihastama, vastasin talle hoolimatult:

«Oskan ilma sinu õpetusetagi. Siin on üleval «rohi» ja all «tagasi tulema».»[1]

Kun I-tsi rõõmustas väga. Ta tõstis kaks sõrme üles, koputas nendega leti pihta ja noogutas heakskiitvalt pead:

«Õige, õige! ... Aga kas sa tead, et hieroglüüfi «tagasi tulema» kirjutatakse neljal viisil?»

Ma vihastasin veel enam, pigistasin huuled kokku ja läksin kõrvale. Kun I-tsi kastis sõrme veini sisse ja tahtis juba maalida letile hieroglüüfi, kuid märkas, et ma ei pööra temale tähelepanu, ning ohkas kurvalt.

Juhtus, et naabrilapsed jooksid meie lõbusa naeru peale kokku ja ümbritsesid Kun I-tsi'd. Ta jagas neile aniisiga ube — igaühele oa. Aga lapsed neelasid oad kiiresti alla, seisid edasi ning vaatasid tema tassi. Kun I-tsi muutus rahutuks, kattis tassi käega ja rääkis kummardusi tehes:

«Mul on väga vähe järele jäänud ...» Siis ajas end sirgu, vaatas ube ja lisas pead vangutades:

«Vähe ... Kas seda on siis palju? Üsna vähe.»

Ja lapsed jooksid lõbusa naeruga laiali.

Nii lõbustas Kun I-tsi inimesi. Aga kui teda ka poleks olnud, poleks poes sellest midagi muutunud.

---

[1] Selles hieroglüüfis kirjutatakse märk «rohi» ülal ja märk «tagasi tulema» — all.

Kord, paar päeva enne sügispüha, arvas peremees pikkamööda võlgu kokku. Ta võttis tahvli võlgnike nimedega ja ütles:

«Kun I-tsi on millegipärast kadunud! Tema arvel on võlg — üheksateist vaskraha!»

Alles siis tuli mulle meelde, et Kun I-tsi pole tõepoolest enam tükil ajal sisse astunud.

Keegi külastajaist ütles:

«Ta ei saa tulla, tal on jalaluud murtud . . .»

«Noh?» pääses peremehe suust.

«Ta läks jälle vargile ja tabati teolt. Mõtles paljaks varastada tsüižen Dingi maja, aga katsu sa midagi varastada sellelt Dingilt!»

«Noh, ja mis siis?»

«Kõigepealt sunniti teda ülestunnistusele alla kirjutama, pärast aga hakati peksma. Pekstigi nii kaua, kuni jalaluud pooleks.»

«Ja pärast?»

«Mis, pärast? Jalaluud pooleks . . .»

«Kuidas see siis juhtus?»

«Kes teab. Peksti . . . Võib-olla on ta juba surnud.»

Peremees ei küsinud enam ning jätkas pikkamööda oma arvutusi.

Sügispühad möödusid. Tuul muutus iga päevaga külmemaks ja oli tunda, et läheneb talv. Ma olin päev otsa tule juures, kuid siiski tuli selga panna vattkuub. Ühel pealelõunal, kui poes polnud ühtki külastajat, sulgesin ma silmad ja jäin tukkuma. Äkki kuulen häält:

«Kuule, sina! Soojenda tass veini!»

Hääl oli väga nõrk, kuid tuttav. Vaatasin ringi — ei kedagi. Tõusin püsti ja vaatasin leti taha. Meie Kun I-tsi istus maas üsna leti juures. Ta nägu oli muutunud mustaks ja kõhnaks, teda oli võimatu ära tunda. Tema halatt oli räbalaiks kistud. Jalad kõveras, istus ta pilliroost punutud paunal, mis oli talle õlgsidemetega selga seotud.

«Soojenda õige tass veini,» kordas ta.

Peremees vaatas leti tagant välja ja hüüdis:

«Kun I-tsi? Aga sa ju võlgned mulle veel üheksateist vaskraha!»

Kun I-tsi tõstis pea ja vastas kõheldes:

«See jääb järgmiseks korraks. Praegu maksan sularahas. Tahaksin head veini.»

Peremees küsis tavalise naeratusega:

«Oled sa jälle midagi varastanud, Kun I-tsi?»

Kuid seekord ei olnud Kun I-tsil tahtmist vaielda, ta vastas:

«Ei maksa naerda!»

«Naerda? Kui sa poleks varastanud, poleks sul jalaluud murtud!»

Kun I-tsi lausus tasa:

«Komistasin ja murdsin, komistasin, komistasin . . . »

Ta pilk justkui palus sellest vaikida. Lähenesid mitu meest, kes hakkasid koos peremehega naerma. Ma soojendasin Kun I-tsile veini, tassisin ta välja ja asetasin lävele. Kun I-tsi otsis oma räbalais halati taskust neli vaskraha ja pani need mulle peo peale. Tema käsi oli porine — ta roomas kätel. Ta jõi kiiresti veini ära ja roomas kätele toetudes teiste lõbusa naeru saatel aeglaselt minema.

Pärast seda ei näinud ma teda kaua. Mäletan, et aasta lõpul võttis peremees võlgnike tahvli maha ja ütles:

«Aga Kun I-tsi arvel on ikka veel üheksateist vaskraha.»

Kui järgmisel aastal saabusid kevadpühad, kordas peremees:

«Aga Kun I-tsi arvel on ikka veel üheksateist münti!»

Sügispühade eel ei öelnud ta enam midagi.

Kun I-tsi ei ilmunud ka aasta lõpuks.

Enam ma teda ei näinud. Arvatavasti suri Kun I-tsi tõepoolest.

Märts 1919.

Koduküla

Tugeva pakasega pöördusin ma tagasi koduküla, kust olin lahkunud enam kui kakskümmend aastat tagasi. Mul seisis ees enam kui kahe tuhande li[1] pikkune teekond.

Oli südatalv. Ilm muutus üha hämaramaks, külm tuul vingus nukralt, tungides džonki kajutisse. Bambuskatuse piludest oli näha kollakashalli taevast ja piki kaldaid laiali pillatud tühje külasid, mis olid vähimagi elumärgita. Vaatasin neid ja mu südant ängistas nukrus.

On see tõepoolest minu kodukoht, mille mälestust olin pidanud kalliks kakskümmend aastat?

Olin kujutlenud koduküla sootuks teistsugusena. Minu mälestustes oli ta hoopis parem, ent imelik — kui püüdsin tema ilu meenutada või sellest jutustada, ei leidnud ma oma mälus midagi ja mul polnud midagi ütelda.

Siin polnud midagi muutunud. Kodukoht oli ikka samasugune ja ta polnudki nii nukker, nagu mulle näis. Muutunud oli ainult mu meeleolu — külaskäik koju ei ennustanud mulle midagi meeldivat.

Pöördusin koduküla tagasi ainult selleks, et jätta temaga lõplikult hüvasti. Olime müünud võõrale perekonnale oma vana maja, kus oli elanud nii mitu põlve meie suguvõsast. Üleandmise tähtaeg möödus sel aastal ja jaanuariks tuli meil kodune eluase maha jätta. Meie perekonnal seisis ees kauge sõit võõrsile, kus ma olin teenistuses.

Teise päeva varahommikul lähenesin ma isamaja väravale. Kuivanud rohukõrred katuseharjal liikusid tuules ja tundus, et maja kogu oma laokile jäänud ilmega rää-

[1] Li — pikkusemõõt, võrdub 576 meetriga.

kis peremehe vahetamise vajadusest. Kõik meiega koos elanud sugulased olid juba ära sõitnud ja majas oli vaikne. Ainult mu ema ja kaheksa-aastane õepoeg Hung-er ootasid minu saabumist.

Ema rõõmustas väga mind nähes, kuid ta näol lasus sügav kurbus. Ta pani mu istuma ja pakkus teed, ent tal ei jätkunud julgust alustada juttu kolimisest. Hung-er silmitses mind tähelepanelikult eemalt — kohtusime temaga esmakordselt.

Lõpuks hakkasime rääkima eelseisvast sõidust. Jutustasin, et üürisin juba linnas korteri ja ostsin üht-teist mööblit. Tuleb kõik suuremad asjad siin maha müüa ja seal uued osta. Ema nõustus minuga — mööblit kaasa vedada polnud mingit mõtet; üht-teist oli ta juba müünud, ainult raha ei saanud kuidagi kätte.

«Puhka paar päeva,» ütles ema, «külasta sugulasi, küll siis sõidame.»

«Hästi,» vastasin ma.

«Kas mäletad veel Žun-tu'd? Ta pärib alati sinu järele, kui meil käib, tahab sind väga näha. Ma kirjutasin talle, et sa peaksid saabuma, küllap ta varsti siia tuleb.»

Mu silme eest libises mööda suurepärane pilt: täiskuu kuldne ketas tumesinisel taeval, liivane mererand ja tohutu suur, silmapiirini ulatuv smaragdroheline arbuusipõld. Keset põldu seisab poiss, hõbedane võru kaelas. Tal on käes terasest jahioda. Poiss võtab kogu jõuga hoogu kärbi löömiseks, see aga lipsab väledalt ta jalge vahelt läbi ja põgeneb.

See poiss on Žun-tu. Ma tutvusin temaga aastat kolmkümmend tagasi, kui ta polnud veel üle üheteistkümne aasta vana. Mu isa elas veel, me ei tundnud millestki puudust ja ma kasvasin nagu saksalaps. Tol aastal pidi meie perekond tooma suure ohvrianni meie suguvõsa esivanemaile. Igas perekonnas leiab see sündmus aset kord kolmekümne aasta tagant ja tseremoonia viiakse läbi väga pidulikult. Esimesel kuul kuukalendri järgi pannakse esivanemate tahvlite[1] ette ohvriannid — mitmesugust toitu kõige ilusamais nõudes; palvetajaid

[1] Esivanemate tahvel — altar, kus asetsevad portreed või tahvlike hieroglüüfidega — surnud sugulaste nimedega.

koguneb nii palju, et tuleb olla ettevaatlik, muidu varastatakse veel midagi ära. Meil oli ainult üks hooajasulane[1]. Tal oli raske kogu tööga hakkama saada ja isa lubas tal kaasa tuua poja Žun-tu, et valvata ohvrinõusid. Ma olin väga rõõmus. Olin juba ammu kuulnud Žun-tu'st ja teadsin, et oleme ühevanused. Ta oli sündinud liigaastal ja viiest stiihiast puudus tema horoskoobis maa, seepärast panigi isa talle nimeks Žun-tu.[2] Poiss oskas püüniseid seada ja linde püüda.

Ootasin kannatamatusega uusaastat — sel päeval pidi saabuma Žun-tu. Lõpuks ütles ema mulle, et Žun-tu on tulnud. Ma tormasin kööki.

Poisil oli ümarik pronksivärvi nägu, peas kandis ta viltmütsikest, kaelas aga läikivat hõbedast võru. Nähtavasti armastas isa teda väga ja kartes, et poeg võiks surra, andis ta Buddhale tõotuse, mida kinnitas võruga. Žun-tu pelgas kõiki peale minu. Kui me olime kahekesi jäänud, alustasime juttu, ja ei möödunud poolt päevagi, kui me saime sõpradeks.

Ma ei mäleta, millest me siis rääkisime. Mäletan ainult, et Žun-tu oli väga lõbus ja jutustas oma sõidust linna, kus ta oli näinud palju uut.

Teisel päeval palusin teda tulla linde püüdma.

«Praegu ei saa,» ütles ta. «Püüda võib ainult siis, kui suur lumi maha tuleb. Kodus ma teen liivase maa peal platsi puhtaks, toon sinna bambuskorvi, panen selle ühe serva alla pulgakese ja puistan korvi alla laiali aganaid, ise aga vaatan eemalt, kuidas linnud kokku lendavad. Nii kui nad nokkima hakkavad, tõmban pulga külge seotud nöörist, ja nad jäävad korvi alla. Lindude hulgas on küll tuttkanu, küll turteltuvisid ja tihaseid.»

Ma soovisin, et suur lumi tuleks otsekohe maha.

Žun-tu jätkas jutustamist:

«Praegu on liiga külm, sõida suvel meie juurde. Päeval me korjame mererannal konnakarpe — punaseid, rohelisi, igat värvi. On niisuguseid, mida kurat kardab,

---

[1] Meil oli kolme liiki sulaseid: alatised, kes töötavad kogu aasta, päevatöölised ja hooajalised — kehviktalupojad, kes tulevad abiks pühadeti või viljakoristamisel. (Autori märkus.)

[2] Vana hiina astroloogia järgi esineb looduses viis stiihiat: metall, puu, vesi, tuli, maa. Žun — liigaasta, tu — maa.

aga mõnikord juhtub ette konnakarp, mis on halastuse jumalanna Guan-ini käsi; öösiti käime isaga arbuuse valvamas ja sina tuled meiega kaasa.»

«Kas valvate röövlite eest?»

«Ei. Kui mõni möödakäija võtabki arbuusi janu kustutamiseks, siis me ei pea teda vargaks. Arbuuse peab kaitsma loomade: mägra, siili, tšaa eest. Kui kuu paistab, on sageli kuulda matsutamist «tša-tša» — see on tšaa, kes sööb arbuuse. Võtad jahioda ja hiilid tasakesi lähemale...»

Ma ei teadnud siis, mis loom on tšaa, ega tea praegugi. Tol ajal näis mulle millegipärast, et ta sarnaneb väikese koeraga ja on väga tige.

«Kas ta ei hammusta?»

«...hiilid jahiodaga lähemale... Nii kui näed, torka! Aga tšaa on tark, ta hüppab kohe sinu poole ja libiseb jalgade vahelt läbi. Karv on tal sile, just nagu õlitatud.»

Ma poleks kunagi arvanud, et maailmas on nii palju huvitavaid asju: mitmevärvilised konnakarbid mererannal ja nii ohtlikud seiklused arbuusipõllul. Arbuusidest teadsin ainult seda, et neid müüakse puuviljapoodides.

«...Meil hüppab tõusu ajal liiva peale musttuhat lendavat kala, neil on jalad all nagu konnadel.»

Oi, kui palju üllatavaid asju teadis Žun-tu, millest minul ja mu seltsimeestel polnud aimugi! Žun-tu elas mere ääres, meie aga — õue nelja seina vahel ja nägime ainult väikest taevaruutu.

Kahjuks möödusid uusaastapühad ja Žun-tu pidi pöörduma koju tagasi. Ma nutsin valjusti mure pärast, Žun-tu peitis ennast kööki ja nuttis samuti: ta ei tahtnud meie juurest ära minna. Lõpuks viis isa ta minema.

Pärast saatis Žun-tu mulle isaga kodust mitmevärvilisi konnakarpe ja ilusaid linnusulgi. Ma saatsin talle samuti kord või kaks kingitusi, kuid sellest ajast peale me enam ei kohtunud...

Kõik need mälestused sähvatasid välguna mu peas, kui ema tegi juttu Žun-tu'st. See siis ongi mu koduküla! Just nendes mälestustes peitub kodukoha kogu ilu.

«Hea, et ta tuleb. Kuidas ta ka elab?»

«Tema? Oh, tema elu on väga raske,» ütles ema ja vaatas aknast välja. «Jälle tulevad... Ütlevad, et taha-

vad osta asju, ise aga viivad salaja, mis kätte juhtub. Peab vaatama minema.»

Ema tõusis ja väljus. Ukse taga oli kuulda naiste hääli. Ma kutsusin Hung-eri ja hakkasin teda küsitlema, kas ta oskab lugeda ja kas tahab siit ära sõita.

«Kas me sõidame rongiga?»

«Rongiga.»

«Aga džonkiga?»

«Alguses džonkiga.»

«Ahaa! Näe, missugune ta on. Ja nii suured vurrud!» kõlas äkki kellegi imelik, kile hääl.

Võpatasin ootamatusest, tõstsin pea ning nägin laiu, esiletungivaid põsesarnu ja kitsaid huuli. Minu ees seisis umbes viiekümneaastane naine, käed puusas; ta peened jalad sinistes pükstes sarnanesid laialitõmmatud sirkliharudega.

Ma jahmusin.

«Ei tunne ära? Aga ma olen sind ju süles kandnud.»

Kohmetasin veelgi enam. Õnneks tuli sisse ema, kes segas end meie kõnelusse.

«Ta pole ju kaua aega siin olnud ja on kõik ära unustanud. Aga sa peaksid mäletama,» pöördus ta minu poole, «see on meie naabrinaine Jang Er-sao, ta elab üle tänava ja müüb doufut[1].»

Mulle tuli kõik meelde. Olin tol ajal veel laps. Poes, kus müüdi doufut, istus päevad otsa Jang Er-sao. Kõik kutsusid teda «kohupiima-kaunitariks». Tal oli valgeks puuderdatud nägu, mille põsesarnad ei tunginud tol ajal nii tugevasti esile, huuled polnud samuti nii kitsad... Ta istus alati ja ma ei märganud, et ta jalad on sirkli taolised.

Tol ajal rääkisid kõik, et ainult tänu temale läheb äri poes hästi. Kuid ma olin veel liiga väike ja ta ei avaldanud mulle mingit mõju, seepärast ma tema unustasingi. «Sirkel» polnud ilmselt minuga rahul ja vaatas mulle põlglikult otsa: nii vaadatakse otsa prantslasele, kes ei tea midagi Napoleonist, või ameeriklasele, kes pole midagi kuulnud Washingtonist. Külmalt naeratades ütles ta:

---

[1] Doufu — sojaubadest valmistatud kohupiimajuust.

«Oled unustanud... Jaa, tähtsate inimeste silmad vaatavad kõrgelt...»

«Ei, hoopiski mitte...» Ma tõusin kohmetult püsti.

«Vaat, mis ma sulle ütlen, vend Sin. Sa oled rikkaks saanud, asju vedada on raske, ja milleks sulle seda vana kolu. Jäta mulle — meile, vaestele, kõlbab kõik.»

«Ma pole üldse rikkaks saanud ja pean kõik enne ärasõitu maha müüma.»

«Ai-jah! Sa oled pandud ringkonna ülemaks, aga räägid, et pole rikkaks saanud. Sul on nüüd kolm naist, kaheksa kandjaga palankiin, aga ikka pole sa veel rikas! Hee! Mind sa juba ei peta.»

Ma mõistsin, et talle vastu vaielda pole mõtet, ja seisin suud paotamata.

«Ai-jah! Ai-jah! On tõsi, kui räägitakse: mida rohkem on inimesel raha, seda vähem tahab ta seda käest lasta; aga mida vähem raha ta käest laseb, seda rohkem tal seda on.»

«Sirkel» pöördus tigedalt ära ja tegi lobisemist jätkates minekut; mööda minnes pistis ta vöö vahele mu ema kindad.

Pärast hakkasid saabuma läheduses elavad sugulased ja tuttavad. Leidsin suure vaevaga vaba minuti, et asju kokku pakkida. Nii möödus kolm-neli päeva.

Ühel külmal päeval jõin ma pärast lõunat teed, kui kuulsin äkki akna taga kellegi samme. Vaatasin välja ja ruttasin külalisele vastu.

Tuli Žun-tu. Tundsin ta ära esimesest pilgust, kuigi ta polnud sugugi endise Žun-tu moodi, nagu too oli mulle mällu jäänud. Ta oli kasvanud kaks korda pikemaks, ümarik pronksikarva nägu oli muutunud hallikaskollaseks ja kaetud sügavate kortsudega; silmad olid nagu ta isalgi punetavad ja paistetanud. Tõsi küll, peaaegu kõigil mere ääres elavail talupoegadel on alatiste meretuulte tõttu sellised näod. Žun-tu'l oli peas kulunud viltmüts, ta oli riietatud õhukesse vattkuube ja hoidis end külma pärast kössi; käes olid tal paberisse mässitud pakk ja pikk piip. Kunagi olid need käed olnud siledad ja tugevad, nüüd aga olid nad muutunud karedaks ja krobeliseks nagu männikoor.

Ma rõõmustasin väga Žun-tu tuleku üle, kuid ei teadnud, millest alustada kõnelust.

«Nii, vend Žun-tu, sa siis tulid . . .»

Mu peas keerles palju sõnu: tuttkanad, lendavad kalad, konnakarbid, tšaa . . . Mulle tundus, et need sõnad hakkavad otsekohe üksteise järel pudenema keelelt, nagu pudenevad pärlid niidilt, kuid midagi seletamatut takistas mind kõnelemast.

Žun-tu seisis minu ees, ta näol peegeldusid rõõm ja kurbus. Ta liigutas huuli, kuid ei rääkinud midagi. Lõpuks võttis ta aupakliku poosi ja lausus selgelt:

«Härra . . .»

Tundsin, kuidas mind haaras külm värin. Nüüd ma teadsin, et meid lahutas kõrge müür, ja vaikisin nukralt.

Pöördudes ümber, ütles ta kellelegi:

«Šui-šeng, tee härrale kummardus,» ja lükkas ette ta selja taha peitu pugenud lapse. See oli sama Žun-tu, keda ma tundsin kakskümmend aastat tagasi, ainult näost oli ta kollasem ja kõhnem ning tal polnud hõbedast võru kaelas.

«See on mu viies laps . . . Ta pole veel kuskil käinud, häbeneb . . .»

Ema ja Hung-er kuulsid nähtavasti meie hääli ja tulid alla.

«Proua, ma sain ammu kirja kätte ja olin väga rõõmus, et härra tuleb tagasi,» ütles Žun-tu.

«Mis sa siis niisugust tseremooniat teed?» küsis ema lõbusalt. «Varem te ju nimetasite teineteist vendadeks. Peabki ütlema vana viisi: vend Sin . . .»

«Ai-ai, kuidas nii, proua! . . . Kas siis nii on viisakas? Siis me olime lapsed, ei saanud millestki aru.»

Žun-tu käskis Šui-šeng'i uuesti kummarduda, kuid see peitis end häbelikult isa selja taha.

«Kas see on Šui-šeng? Viies? Ta häbeneb. Pole midagi imestada, siin on kõik võõrad. Las nad lähevad Hung-eriga jalutama,» ütles ema.

Hung-er kutsus Šui-šeng'i, see hingas kergendatult ja läks lõbusalt temaga ühes. Ema pakkus Žun-tu'le istet. Ta laskus kõheldes toolile, toetas oma pika piibu vastu lauda ja ulatas mulle paberisse mässitud paki.

«Siin on natuke rohelisi herneid. Ise kuivatasime. Ma palun sind, härra. Talvel pole midagi muud.»

Ma küsisin, kuidas ta elab. Ta vangutas pead.

«Raske on. Vanem poeg on juba suur ja aitab, aga söögist tuleb ikka puudu... Ja üldse on elu rahutu. Igal pool on vaja raha... Korda pole, saak on kehv... Kogud natuke, viid müügile, seal aga on maks maksu peal ja müüdki kahjuga. Kui aga ei müü, mädaneb ära.»

Ta vangutas uuesti pead. Tema kortsus nägu näis täiesti liikumatu, just nagu kivist tahutud. Nähtavasti on tal tulnud palju muret tunda, kuid ta ei osanud kõike välja öelda. Žun-tu vaikis veidi, võttis siis oma pika piibu ja hakkas suitsetama.

Sellest, mis ta vastas mu emale, sain ma aru, et tal on kodus palju tegemist ja et tal on tingimata tarvis homme tagasi minna. Saanud teada, et Žun-tu pole lõunatanud, käskis ema teda kööki minna ja soojendada endale toitu.

Ta läks. Meie emaga arutasime kurvalt ta saatust: suur perekond, nälg, orjastavad maksud, soldatid, bandiidid, ametnikud. Vaene mees on kokku kuivanud nagu puukuju. Ema soovitas kinkida talle kõik, mida me ei saa kaasa võtta — las valib ise, mis tal vaja läheb.

Õhtul valis Žun-tu endale välja mõned asjad: kaks pikka lauda, neli tooli, suitsupanni, küünlajala, margapuu. Ta tahtis veel võtta kogu õletuha (me kütsime riisiõlgedega), see oli talle vajalik liivase maa väetamiseks. Me rääkisime kokku, et tuleb meie ärasõiduks kohale ja laadib kõik džonkisse.

Õhtul me vestlesime kaua, kuid ei puudutanud midagi tõsist. Järgmisel hommikul võttis Žun-tu Šui-šengi endaga kaasa ja läks.

Möödus veel üheksa päeva ja lõpuks saabus meie ärasõidu päev. Žun-tu saabus hommikul, kuid Šui-šengi asemel tõi ta kaasa viieaastase tütre, kes pidi valvama paati. Kogu päev möödus askeldustes ja me ei saanudki rohkem rääkida. Külalisi koguneš üsna arvukalt: kes tuli saatma, kes asjade järele, kes aga nii ühe kui teise pärast. Õhtuks, kui olime džonkisse asumas, ei jäänud

meie majja midagi — ei suuri, väikesi, vanu ega isegi katkisi asju, kõik oli ära viidud.

Meie džonki liikus edasi ja jõekaldail olevad mäed, mis õhtuhämaruses olid tumesinised, ujusid meist aeglaselt mööda.

Seistes džonki akna juures, imetlesime Hung-er'iga looduse sünget ilu. Äkki küsis Hung-er:

«Onu, aga millal me siia tagasi tuleme?»

«Tagasi? Sa pole ju veel jõudnud äragi sõita, aga mõtled juba tagasitulekule.»

«Šui-šeng kutsus mind enda juurde mängima.» Hung-er jäi mõttesse, vaadates suurte mustade silmadega enda ette.

Mina ja ema jäime samuti nukraks, meile meenus Žun-tu. Ema jutustas mulle, et «kohupiima-kaunitar» Jang Er-sao, kes käis meie pool iga päev sellest ajast peale, kui hakkasime teele valmistuma, on leidnud hiljuti tuhahunnikust kümmekond taldrikut ja tassi. Peksnud selle kohta keelt, oli ta otsustanud, et see on Žun-tu kätetöö. Tuha järele tulles võis ta ära viia ka nõud. Jang Er-sao arvas, et oli meile osutanud suure teene, haaras kaenlasse kanade sööginõu «koerte kiuste»[1] ja jooksis minema nii kiiresti, nagu üldse on võimalik joosta kingades, mis on tehtud eriliselt paksude taldadega, et jalad näiksid väikestena.

Üha kaugemale ja kaugemale sõitsin ma oma vanast majast, kaugele jäid minust kodused paigad, kuid ma ei kahetsenud, et lahkun neist.

Mulle tundus, et nähtamatud seinad ümbritsevad mind ja eraldavad maailmast; mind valdas nukrus. Väikese arbuusipõldude kangelase kuju hõbevõruga kaelas, mis varem oli olnud nii selge, muutus nüüd ähmaseks ja see tegi mulle valu.

Ema ja Hung-er jäid magama.

Ma lamasin ja mõtlesin vee sulisemist kuulates sellest, et lähen elus omaenese teed.

«Meie teed Žun-tu'ga läksid kaugele lahku,» ütlesin ma endale, «kuid lapsed on veel teineteisele lähedased.

---

[1] Võrega kaetud puukauss, et koerad ei saaks kanade toitu ära süüa.

Kas ei mõtle Hung-er praegu Šui-šengile? Ma usun, et neid ei lahuta elus kõrge sein ja et neil ei tule elada nii piinarikkalt rännates, nagu elan mina, ega nürineda eluraskustes nagu Žun-tu; ei ole neil siis ka sellist mõru viha hinges nagu teistel. Nad peavad elama uut elu, mida meie ei tundnud . . .»

Mul hakkas äkki hirm. Kui Žun-tu palus suitsupanni ja küünlajalga, olin oma südames naernud selle üle, et ta ikka veel kummardab ebajumalaid. Aga kas siis see, mida ma nimetan unistuseks, pole minu poolt loodud ebajumal? Ainult et Žun-tu mõtted viibivad homses päevas, minu omad aga — uduses tulevikus . . .

Läbi poolune nägin ma smaragdrohelist kallast ja kuldset kuud tumesinisel võlvil ning mõtlesin: «Unistus pole see, mis on juba olemas, ega ole ka see, mida ei saa olla. Nagu on maa peal: teed pole, aga läheb hulk inimesi — ja rajavadki tee.»

Jaanuar 1921.

Küülikud ja kass

San taitai[1] oli meie tagahoovis asetseva väikese maja üürnik. Kord suvel ostis ta oma lastele paari valgeid küülikuid. Nad olid nähtavasti alles üsna hiljuti emast võõrutatud. Need taibutud loomakesed liigutasid sõõrmeid ja teritasid pikki roosakaid kõrvu naiivse lihtsameelsusega silmis. Pärast tekkis nende silmadesse ilmselt harjumatusest inimestega ja elukoha muutusest ehmunult umbusklik ilme.

Kui ise minna, siis võib templi juures turul osta küülikupaari kahe mao[2] eest, San taitai aga kulutas terve jüani ja seda ainult seetõttu, et saatis teenija, kes ostis küülikud poest.

Kõige enam rõõmustasid muidugi lapsed. Kiljudes ümbritsesid nad küülikuid ja uurisid neid igast küljest. Ka täiskasvanud astusid ligi. Isegi koer Es jooksis kohale. Ta tormas küülikute juurde, nuusutas õhku ja põikas kõrvale. San taitai käratas talle peale:

«Es, ei tohi hammustada!»

Koer oleks just nagu saanud hoobi vastu pead, ta jooksis minema ega lähenenud enam küülikuile. Majas ei saanud neid pidada: nad rebisid paberit ja närisid puumööbli jalgu. Seepärast pandi nad elama õuele, kus kasvas mooruspuu. Küpsed marjad langesid maha — see oli küülikute armastatud maiuspala. Vahel nad isegi keeldusid rohust, mida San taitai neile tõi. Maksis vaid lennata õue varestel või hakkidel, kui küülikud hakkasid keha tagasi painutades peksma tagumiste jalgadega

[1] Taitai — proua.
[2] Mao — rahaühik, mis võrdub ühe kümnendiku jüaniga.

vastu maad ja hüppasid õhku, lennates üles nagu lumepallikesed. Linnud ehmusid ja lendasid minema, hiljem aga ei lennanud enam üldse meie õue.

«Varesed ja hakid — see pole ohtlik,» rääkis San taitai, «need võivad ära viia natuke toitu, aga vaat suur must kass — see, kes istub madalal müüril ja ei pööra küülikutelt kiskjalikku pilku, — see on väga ohtlik. Just teda tulebki karta. Hea veel, et Es on kassiga alati vaenujalal, võib-olla läheb kõik hästi,» rahustas San taitai ennast.

Lapsed võtsid küülikuid sageli sülle ja mängisid nendega, küülikud aga liigutasid kõrvu sõbralikult kikki ajades sõõrmeid ning istusid laste süles, ent niipea, kui vaid avanes võimalus, hüppasid maha ja jooksid minema. Öösel magasid nad väikeses puukastikeses, mille põhja oli pandud riisiõlgi; see seisis San taitai majakese tagumiste akende all räästa varjus.

Möödus mõni kuu. Äkki hakkasid küülikud maad kaevama. Nad kaevasid väga kiiresti: esimeste käppadega haaravad, tagumistega viskavad eemale... Keskpäevaks oli sügav urg valmis. Kõiki valdas hämmeldus: milleks läks neile vaja urgu? Pärast vaadati lähemalt ja märgati, et emaküülikul on kõht suuremaks läinud. Järgmisel päeval tassisid küülikud urgu kuiva rohtu ja puulehti.

Olime kõik väga rõõmsad: varsti saame näha väikesi küülikupoegi! San taitai keelas lastele rangelt küülikute süllevõtmise. Minu ema oli samuti väga rahul. Ta rääkis, et niipea kui vastsündinud on pisut suuremaks kasvanud, palub ta San taitailt kaks küülikut ja need hakkavad elama meie akende all.

Sellest ajast, kui küülikud asusid elama oma majja, tulid nad vaid harva välja, et näksida värsket rohtu, hiljem aga ei näidanud end enam üldse. Keegi ei teadnud, kas neil on olemas toidutagavara, või ei söö nad üldse. Nii möödus üle kümne päeva.

«Lõpuks ometi on meie paarike jälle välja ilmunud,» teatas San taitai mulle rõõmsalt, «vist on neile sündinud pisikesed. Kardan, et nad võivad ehk otsa lõppeda; näib, nagu ei toidaks emaküülik poegi... tal jääb liiga palju piima järele.»

Ta sõnades kostis rahutust, kuid me ei saanud teda millegagi aidata.

Kord päikesepaistesel, tuulevaiksel päeval, kui puul ei liikunud ükski leht, kuulsin ma õuel naeru ning läksin vaatama, mis on juhtunud. San taitai majakese tagumiste akende alla olid kogunenud naabrid, kes vaatasid, kuidas mööda õue keksib väike küülik. Ta oli palju väiksem kui ta vanemad nende ostmise ajal, ent oskas juba peksta tagumiste jalgadega vastu maad ja hüpata. Lapsed jutustasid mulle üksteise võidu, et nad olid näinud veel ühte küülikupoega, kes oli ainult pistnud pea urust välja ja end kohe jälle ära peitnud.

«See oli vist ta noorem vend . . .»

Küülik tuhnis rohus ja puulehtedes ning hakkas neid närima. Äkki kiskus ta isa, kes ise midagi ei söönud, kõrred ta suust. Lapsed puhkesid valjusti naerma. Väike ehmus ja keksis uru poole, suur tema kannul; isa tõukas esimeste käppadega oma poega tagant, pärast aga haaras nendega mulda ja sulges sissepääsu.

Meie õu elavnes, elanikud vaatasid tihti aknaist välja. Ent varsti küülikud kadusid. Just sel ajal muutus ilm sombuseks. San taitai oli veendunud, et kuri must kass on süüdi küülikute hukkumises, mina aga rääkisin, et see pole võimalik.

«Külmaks läks — sellepärast nad peitu ronisidki. Nii kui päike paistma hakkab, tulevad jälle välja.»

Kuid päike hakkas paistma, aga küülikuid polnud ikkagi. Vähehaaval läksid nad kõigil meelest, ainult San taitai meenutas sageli küülikuperet — vist seepärast, et ta oli neile süüa andnud. Kord tuli ta õuele ja märkas juhuslikult müüri juures teist urgu. Lähemalt uurides silmas ta vana uru juures vaevaltnähtavaid käpajälgi. Võis vaevalt oletada, et isegi kõige suurema küüliku jäljed oleksid nii sügavad. Ta kahtlus langes uuesti suurele mustale kassile, kes istus peaaegu iga päev meie müüril. San taitai ei suutnud jagu saada oma kiusatusest urgu lahti kaevata ja võttis otsekohe kõpla kätte. Teda piinas kahtlus, ent ta ei kaotanud lootust näha väikesi valgeid küülikuid. Ta kaevas uru lahti ja leidis eest pehmest rohust tehtud tühja pesa, mis oli seestpoolt küülikukarvadega hoolikalt polsterdatud. Arvatavasti oli see teh-

tud vastsündinute jaoks, kuid seal polnud jälgegi väikestest lumivalgetest küülikupoegadest. Polnud ka seda nooremat venda, kes pistis urust ainult pea välja. Pahameel ja pettumus sundisid San taitaid lahti kaevama ka uut urgu müüri juures õuenurgas. Vaevalt oli ta saanud teha esimese löögi kõplaga, kui sealt kargasid välja kaks suurt küülikut. San taitai läks rõõmu pärast lausa segaseks: tähendab, küülikud on üle kolinud! Valgete karvadega vooderdatud rohust ja puulehtedest pesas nägi ta seitset tillukest küülikupoega. Nende kehad olid päris roosad ja silmad polnud veel lahti läinud.

Nüüd sai kõik selgeks. San taitai oletus oli õige: küülikud kartsid kassi ja kolisid ümber uuele kohale. Et neid edaspidi hädaohust hoida, võttis San taitai seitse küülikupoega, pani nad puust kasti ja viis enda juurde tuppa. Vanad küülikud pistis ta samuti kasti, et nad poegi toidaksid. Ta hakkas mitte üksnes vihkama musta kassi, vaid pahandas ka vanade küülikute peale. San taitai kinnitas, et varem olid hukkunud mitte ainult need kaks küülikupoega, keda me olime näinud, vaid veel mõned. Ei või olla, et emaküülik oleks toonud tookord ainult kaks poega; ta lihtsalt ei imetanud kõiki ja need, kes ei suutnud võidelda elu eest, said otsa. Arvatavasti oli see samuti õige. Seitsmest vastsündinust olid kaks väga kõhnad. Niipea kui San taitail oli vaba aega, võttis ta emaküüliku ja toppis selle kõhu alla järgemööda nõrku küülikupoegi, et need saaksid kõhu täis süüa.

Ema rääkis mulle, et ta pole kunagi kuulnud sellisest vaevarikkast küülikute toitmise viisist. San taitai headus väärib seda, et teda sisse kanda «U-šuangi»[1] raamatusse.

Küülikupere elu õitses ja kõik elanikud olid selle üle rõõmsad. Kuid esimesed küülikupojad said siiski hukka. Ma meenutan neid ja mind valdab nukrus. Kesköö lambi juures istudes mõtlen ma tahtmatult, et näe, said hukka kaks elusolendit ja keegi — ei inimesed ega kurat — ei tea isegi, millal see juhtus. Neist ei jäänud lihtsalt jälgegi järele. Isegi koer Es ei hakanud haukuma. Mulle meenub minevik... Varem, kui elasin vennaskonna

[1] «U-šuang» — kogumik luuletusi, mis kirjeldavad vana Hiina legendaarsete kangelaste sangaritegusid.

majas, nägin ma koidikul suure akaatsia all istudes sageli lõokese sulgi: polnud kahtlust, et kuskil tegutses kull. Keskpäeval ilmus kojamees, pühkis õue ja koristas suled ning keegi ei teadnud, et siin oli kustunud kellegi eluküünal.

Kord, möödudes tänaval Neljast Lääne Väravast, nägin, kuidas voorimees sõitis surnuks väikese koeranässi. Tagasiteel ma ei märganud enam mingeid jälgi sellest sündmusest. Ükskõikselt möödusid inimesed, teadmata, et siin oli hukkunud elu ... Suveöödel võib sageli kuulda akna taga venivat pirinat: ämblik õgib kärbest ... Mind see ei liiguta, teised aga ei kuule üldse midagi ...

Kui loojat võib süüdistada, siis minu arvates ainult selles, et elu nii kergesti eostub ja nii kergesti hukkub.

«Mjau, mjau!» — kaks kassi alustasid jälle akna taga kaklust.

«Sin-er, kas sina peksad seal kasse?» küsis minult ema.

«Ei, nad ise kaklevad ... Või nad ennast peksta lasevad!» vastasin mina.

Minu ema heitis mulle sageli ette seda, et ma karistasin kasse. Pärast seda, kui said hukka küülikupojad, kartis ta, et ma õiendan kiskjaga halastamatult arved. Perekonnas loeti mind alati kasside vaenlaseks. Tavaliselt ajasin ma nad laiali, kui nad kassipulmi alustasid. Ma jälitasin neid seepärast, et nad karjusid, karjusid nii, et oli võimatu magama jääda. Ma leidsin, et sel puhul pole sugugi ilmtingimata tarvis nii läbilõikavalt, nii väljakannatamatult karjuda. Aga pärast seda, kui kadusid küülikupojad, ma otsustasin, et mul on olemas «seaduslik õigus». Mu ema oli väga hea ja vahel pääsesid mu keelelt vastuseks tema etteheidetele sõnad, mis teda kurvastasid.

Looja tegutseb liialt mõtlematult. Ma ei saa sellega leppida, kuigi ma võib-olla teda ise milleski aitan.

«Must kass ei jaluta enam kuigi kaua nii ülbelt meie müüril,» mõtlesin ma sõjakalt, vaadates tahtmatult raamatukastile, kus oli peidus minu salajane relv.

Oktoober 1922.

Külaetendus

Viimase kahekümne aasta jooksul olen ma ainult kaks korda teatris käinud. Ikka puudus kuidagi tuju või lihtsalt ei olnud juhust. Näidendid, mida vaatasin, ei pakkunud mulle huvi ja mõlemal korral tulin ma poole pealt ära.

Esmakordselt õnnestus mul külastada hiina teatrit 1911. aastal, Hiina vabariigi esimesel aastal, kui olin äsja saabunud Pekingisse.

«Pekingi teater on parim,» ütles mulle kord üks minu sõpradest, «ja kui sa seda pole näinud, mida sa siis üldse oled maailmas näinud?»

Mõtlesin, et on võib-olla tõepoolest huvitav käia teatris, eriti veel Pekingis, ja samal õhtul läksime vaatama mingit näidendit. Hilinesime alguseks, seda võis juba eemalt aimata teatrist kostva trummipõrina järgi. Pugesime vaevaliselt sissepääsuni ja mul hakkasid otsekohe silme ees hüplema erepunased ja rohelised laigud. Saal oli täis. Vaatasime ringi ja silmasime üksikuid vabu kohti saali keskpaigas ning hakkasime sinnapoole trügima. Kuid kohtadele istuda me ei saanud, sest keegi hakkas meile midagi seletama. Trummipõrinast poolkurdina ei suutnud ma eraldada ta sõnu, kuid taipasin: «Võetud, võetud ... ei tohi!» Olime sunnitud taganema. Siis näitas keegi läikiva patsiga mees meile kätte vabad kohad pikal ja kitsal külgpingil. Ent pink osutus nii kõrgeks, et kui oleksin sellele istunud, siis oleksid mu jalad olnud põrandast kahe kolmandiku minu pikkuse võrra kõrgemal. Algul ei jätkunud mul lihtsalt julgust pingile ronimiseks, siis aga tuli mulle pähe, et need kohad meenutavad väga peksupinki. Mul tõusid juuksed peas

püsti ja ma suundusin pikemalt mõtlemata ukse poole. Ma ei vaadanud kordagi tagasi ja alles siis, kui olin teatrist juba üsna kaugel, kuulsin äkki oma sõbra häält:

«Miks sa ei vasta? Mitu korda olen sind hüüdnud!»

«Vabanda, sõber,» vastasin, «mul kumiseb siiamaani kõrvus trummipõrin. Ma lihtsalt ei kuulnud sind!»

Kaua ei saanud ma imestamata meenutada oma esimest teatriskäiku; võib-olla lahkusin ma tookord seepärast, et näidend polnud huvitav, või pole ma sellise teatri jaoks loodud.

Teist korda käisin teatris — ma ei mäleta mis aastal, kuid tean täpselt, et see oli heategev etendus Hubei provintsi uputusehädaliste abistamiseks. Etendused toimusid Pekingi Esimese Teatri populaarsete näitlejate osavõtul. Tol ajal oli kuulus näitleja Tan Tsiao-tan[1] veel elus. Näidendis esines tema järeleaimaja — tuntud artist Siao Tsiao-tan. Pilet maksis kaks jüani. Annetuste korjajad käisid nii peale, et olin sunnitud pileti ostma. Võib-olla tegin ma seda veel sellepärast, et paljud tegevusetud inimesed soovitasid mulle mitte mööda lasta juhust sellise kuulsuse kuulamiseks nagu Siao Tsiao-tan. Selleks ajaks olin ma juba unustanud, kui piinavalt mõjus mulle kunagi trummipõrin, ja otsustasin minna Esimesse Teatrisse. Arvan, et siin mängis oma osa ka pileti kõrge hind: oli kahju jätta seda kasutamata. Ma teadsin, et Tsiao-tan esineb lõpus ning et Esimeses Teatris on maksma pandud uus kord — seal on nummerdatud kohad ja mul ei tule oma koha pärast lahinguid lüüa. Ootasin rahulikult kella üheksani ja läksin siis etendusele. Ma ei arvanud, et teater on tulvil, kuid seal oli selline trügimine, et polnud kuhugi jalga maha panna. Ma tungisin pealtvaatajate hulka ja hakkasin eemalt kuulama näitleja laulmist, kes mängis «õilsa vanaeide» osa. Näitlejal olid suunurgis põlevad pabertorukesed, tema ümber keerles paha vaim — põrguvürsti teener. Seekord näidend huvitas mind ja ma vaatasin seda väga tähelepa-

[1] Tan Tsiao-tan — kuulus hiina näitleja, kes mängis «õilsate vanaeitede» — «laodanide» osi ja oli väga populaarne XIX sajandi lõpul ning XX sajandi alguses.

nelikult. Ma taipasin, et näitleja mängib Mu Liani[1] ema osa, sest lavale ilmus budha usu munk. Ma ei teadnud näitleja nime ja küsisin seda mulle vasakult poolt peale rõhuvalt pühaliku näoga paksult mehelt. See heitis mulle viltuse, põlgliku pilgu ja vastas läbi hammaste: «Gung Jun-fu.» Olles sügavalt häbistatud ja kurb oma harimatuse ning juhmuse üle, punastasin, võtsin otsuseks enam mitte kelleltki midagi küsida ja hakkasin tähelepanelikult vaatama «siaodan'i», «laodan'i» ja «laošeng'i».[2]

Lavale tulid üha uued, minule tundmatud näitlejad ja laulsid, laulsid lõpmatult. Episood lõppes lahinguga — võitlesid kõik tegelased. Pärast oli veel kähmlus, kuid sellest võtsid osa ainult mõned näitlejad.

Nii see siis kestiski kella üheksast kümneni, kümnest üheteistkümneni, üheteistkümnest poole kaheteistkümneni ning poole kaheteistkümnest kella kaheteistkümneni öösel. Tsiao-tan aga ei ilmunud ikka veel.

Veel kunagi elus pole ma kedagi oodanud sellise kannatamatusega. Paksu nohisemine, kes surus mulle kogu õhtu jooksul peale; trummide põrin; punaste ja roheliste laikude hüplemine — see kõik jätkus poole ööni. Lõpuks mu kannatus katkes ja ma tõusin püsti. Nohisev paks šenši[3] võttis vabanenud koha kohe enda alla. Kogu jõudu pingutades püüdsin läbi igast küljest peale suruva rahvahulga jõuda väljapääsuni. Tagasi pöörduda ma ei saanud, mul jäi üle ainult edasi tungida. Lõpuks jõudsin ukseni ja astusin tänavale. Oli väga vaikne. Rikšad olid end ritta seadnud ja ootasid kojusõitjaid. Möödaminejaid peaaegu polnud. Teatri juures vahtisid mõned logelejad

---

[1] Populaarse müsteerium-näidendi «Mu Lian päästab oma ema» kangelane.

[2] Vanas hiina teatris esineb viis põhilist amp'uaad: «šeng» — kangelane, «dan» — kangelanna, «tsin» — kurjategija, «tšou» — narr, «mo» — teisejärgulised tege'ased. Need ampluaad jagunevad o.a-deks, millest on juttu jutustuses: «laodan» — õilis vanaeit, «siaodan» — noor kangelanna, «laošeng» — õilis vanamees jne. Vanas hiina teatris esinevad naisosades mehed.

[3] Šenši (varem oli tavaks tõlkida seda mõistet inglise sõnaga «gentry») — sõna-sõnalt: «mehed, kes kannavad ametivööd», «nimekad inimesed» — see osa kü'akapitaliste, kes peale maavalduste omas sageli ka erilistel riigieksamitel saadud «teadus'ikke» kraade ning töötas ametnikukohtadel, moodustades vana Hiina küla valitseva ladviku.

kaelu õieli ajades kuulutusi. Eemal seisis osavõtmatult meestesalk. «Ootavad vist naisi, et neid koju saata,» mõtlesin ma.

Tsiao-tan ei ilmunudki...

Ööõhk tundus läbipaistev ja värske. Kogu Pekingis viibimise aja jooksul polnud ma veel kordagi hinganud sellist õhku.

Sel ööl jätsin ma hiina teatriga hüvasti. Sellest ajast peale ei vaadanud ma kunagi kuulutusi, kui juhtusin mööduma mõnest teatrist. Meie teed läksid lahku.

Hiljaaegu sattus mulle juhuslikult kätte jaapani raamat hiina teatrist. Kahjuks olen unustanud autori nime ja raamatu pealkirja. Seal oli peatükk, milles kirjeldati üksikasjaliselt vana hiina teatri lavastusi tema kõrvulukustava muusika, kriiskava laulmise ja peadpööritavate akrobaatiliste hüpetega. Raamatu autor soovitas lavastada neid näidendeid vabas õhus ja jälgida neid eemalt; ainult siis andvat need tema arvates vajalikku efekti. Raamatus oli välja öeldud see, mida ma isegi alateadlikult tundsin. Seoses sellega elustus mu mõtteis lapsepõlvest saadik sügavale mällu sööbinud mälestus parimatest parimast vabaõhuetendusest.

Mõistsin, et olin ka Pekingi teatreis viibinud selle peaaegu unustatud, lapsepõlves nähtud näidendi muljete vallas. Ei tea, kuidas võis see juhtuda, ent olen unustanud näidendi pealkirja.

Seda etendust nägin ma, nagu räägitakse muinasjuttudes: «nii väga-väga ammu». Olin tollal aastat kaksteist vana.

Minu kodukohas, Lutšeni asulas, on kombeks, et kui naine ei pea üksi oma majapidamist, siis sõidab ta suvel külla oma emale. Tol ajal oli mu isapoolne vanaema veel täiesti tugev, kuid ka mu emal lasus tunduv osa kodustest toimetustest, ja ta ei saanud kuigi kaua viibida oma vanemate juures külas. Ainult kevadel, pärast kalmude korrastamise päeva, sai ta tavaliselt endale võtta mõne vaba päeva ja me sõitsime vanaema juurde.

Vanaema elas väikeses Pingtsiao külakeses, mis asub jõe kaldal, mere läheduses. Pingtsiao elanikud, umbes kolmkümmend perekonda, tegelesid maaharimise ja kalapüügiga. Kogu küla peale oli olemas ainult üks vürts-

pood. Elu selles külas tundus mulle paradiisina. Minu kui linnaelaniku vastu ilmutasid kõik erilist tähelepanelikkust ja hellitasid mind väga. Pealegi ei pidanud siin pähe tuupima:

Lookleb, keerutab jõekallas siin.
Kaugel seisavad Lõunamäed...[1]

Pingtsiaos oli mul palju sõpru ja ma mängisin nendega hommikust õhtuni. Vanemad vabastasid lapsed isegi kodustest töödest, et nad võiksid lõbustada haruldast külalist. Maakülalislahkuse tavade kohaselt loeti ükskõik millise kohaliku elaniku külalist kogu küla külaliseks. Poisid, kes minuga mängisid, olid peaaegu kõik minuga ühevanused, kuid nende seas oli nii minu vennapoegi kui ka onusid ja isegi vanaonusid. See on seletatav sellega, et kõik perekonnad külas kuulusid ühte sugukonda ja olid juba ammu saanud omavahel sugulasteks. Kuigi me kõik saime väga headeks sõpradeks, ei läinud asi ka kaklusteta; lahingute hoos said oma jao ka «sugupuu järgi vanemad». Mõistagi ei teinud keegi sellest kära: külaelanikele ei tulnud pähegi kaks hirmsat hieroglüüfi: «fan-šang» — «vanema solvamine». Tõsi küll, seda ei juhtunud võib-olla veel ka sellepärast, et üheksakümmend üheksa protsenti Pingtsiao elanikest olid kirjaoskamatud.

Meie armastatuimaks tegevuseks oli krevetipüük. Varahommikul siirdusime usse otsima. Seejärel läksime jõe äärde, panime ussid vaskkonksude otsa ja viskasime need vette. Krevette, neid veealuseid tolvaneid, oli väga kerge püüda. Nad haarasid kartmatult oma sõrgadega konksu ja ajasid selle suhu. Keskpäevaks püüdsime alati terve pütitäie krevette. Suur osa saagist jäi minule. Ma määustasin iga päev krevettidega. Mõnikord läksin ma koos poistega karja. Kuid lehmad ja pühvlid tegid mulle liiga, võib-olla sellepärast, et need olid kõrgemat tõugu loomad. Tundes minus võõrast, ei lasknud nad mind ligi. Ka mina ise ei söandanud neile läheneda ja jälgisin karja ainult eemalt. Poisid naersid mind ja isegi värsside

[1] Read iidsest «Värsside raamatust» (Ši-tsing), mida õpilased vanasti mehaaniliselt pähe õppisid.

«Lookleb, keerutab jõekallas siin . . .» peast lugemine ei tõstnud mind nende silmis.

Pingtsiaos läks täide ka minu lapseunistus: minna külateatri etendusele. Sellised etendused toimusid igal aastal suures Tšao külas, viie li kaugusel Pingtsiaost. Viimase elanikud ei saanud kutsuda enda juurde kallist näitlejatetruppi, seepärast tasusid nad Tšao külas osa summast ja sõitsid kevadpühade aegu sinna näitlejate vabaõhuesinemist vaatama. Tol ajal ma ei hakanud juurdlema, mispärast korraldatakse külas igal aastal teatrietendusi. Nüüd tean, et need on usundilised kevadpühad.

Sel aastal sain ma just kaksteist aastat vanaks ja mind lubati teatrietendust vaatama. Õnnetuseks juhtus nii, et polnud saada paati sõiduks Tšao külla. Pingtsiaos oli olemas ainult üks suur reisijatedžonki, kuid see sõiitis külast välja hommikul ja tuli tagasi alles õhtul. Teda kinni pidada ei saanud. Teised paadid olid liiga väikesed ega kõlvanud meie sõidu jaoks. Saadeti naaberkülast küsima, kuid sealgi olid kõik paadid juba varakult ära antud. Vanaema pahandas, tõstis kisa ja heitis kõigile ette, et pole õigel ajal hoolt kantud paadi saamise eest. Ema püüdis vanaema rahustada ja rääkis talle, et meil Lutšenis on teater siinsest hoopis parem ja et me käime etendustel mitu korda aastas.

Ma peaaegu nutsin pettumusest. Ema ei lubanud mind jonnida ja vanaema ärritada. Mu unistused olid purunemas. Lähenes keskpäev, kõik mu sõbrad olid juba ammu sõitnud Tšaosse. Seal algas juba päevane etendus ning mulle tundus, et kuulen trummide ja gongide häält. Pealegi teadsin ma, et poisid mitte üksnes vaatavad vaimustatult etendust, vaid joovad ka sojaoapiima.

Ma ei läinud krevette püüdma ja keeldusin kangekaelselt söömast. Ema muutus rahutuks, kuid ei osanud minuga midagi peale hakata. Õhtusöögi ajal ütles vanaema, et ta mõistab mind ja kahetseb väga, et külaliste vastu on üles näidatud niisugust lugupidamatust; see olevat võinud sündida ainult seetõttu, et majas on kõik inimesed laisaks jäänud, ja mul olevat täiesti õigus pahane olla.

Oli juba hämar, kui poisid tagasi tulid. Nad jutustasid mulle kooris etendusest; ma vaikisin mornilt. Mu

sõbrad tundsid mulle kaasa ja ohkasid ainult. Nad olid juba päriselt koju minemas, kui äkki Šuang-si hüüdis:

«Pole paati? Aga vanaisa Ba paat on ju juba tagasi!»

Poisid muutusid rõõmsaks, hakkasid käratsema ja arutama, mida teha. Lõpuks pani kümmekond poissi mulle ette sõita nendega õhtusele etendusele. Ma rõõmustasin, kuid vanaema keelas mind kategooriliselt minemast üksipäini poistega. Ema lisas, et oleks võinud paluda kedagi täiskasvanuist meiega kaasa sõita, kuid kõik on juba pärast tööpäeva magama heitnud ja homme tuleb tõusta varakult, et asuda uuesti raskele tööle.

Selles segaduses taipas ainult Šuang-si, et peab olema keegi, kes võtab endale kogu vastutuse sõidu eest, ja ta hüüdis jämeda häälega:

«Mina vastutan kõige eest! Paat on suur, vend Sin-er ei hakka vallatust tegema. Ja ükski meist pole ju esimest korda vee peal!»

Tõepoolest, nende kümmekonna poisi hulgas ei olnud ühtki, kes poleks ujunud nagu metspart, mõned aga oskasid mängida ka meretõusuga. Vanaema ja ema ei suutnud meie mangumistele vastu panna, nad naeratasid ega vaielnud enam vastu. Jooksime otsekohe käratsedes majast välja. Mul oli hea ja kerge olla, nagu oleks tohutu raskus langenud mu südamelt. Värava taga nägin ma kuupaistest üleujutatud Pingtsiaod ja sadamasilla ääres õõtsuvat suurt valge purjega paati. Rõõmsalt kilgates ronisime paati; Šuang-si võttis kätte ninas oleva pootshaagi, A-fa päras oleva. Nooremad poisid leidsid koos minuga koha varju all, ülejäänud, vanemad aga ronisid pärasse ja me asusime teele.

Ema käis veel kaua mööda kallast paadi järel ja kordas üha: «Ettevaatlikumalt, ettevaatlikumalt . . .» Paat eemaldus kiiresti. Sõitsime kivisilla alt läbi, siis panime aerud tullidesse — kaks aeru kummalegi poole, ja iga aeru juurde istus kaks poissi, sest et oli otsustatud vahetada sõudjaid iga li tagant, ning paat sööstis Tšao küla poole. Vahetpidamatu kõne, naer ja kära sulasid ühte vee vulinaga kiiresti sõitva paadi ninas.

Sõudsime haljendavate põldude vahel ja lähenesime iga aerutõmbega Tšaole. Vee ääres kasvavate ubade, maisi ja pilliroo lõhnad hoovasid värskest ööõhust vastu

ja valgusid mööda veepinda laiali. Pehme kuuvalgus tungis läbi vee kohal laotuva kerge uduloori. Mägede tumedad ahelikud, mis sarnanesid hirmsate hüppevalmis koletiste selgroogudega, otsekui jooksid pära taga kaasa. Mulle paistis kogu aeg, et me sõuame liiga aeglaselt, kuid sõudjad olid juba vahetunud neli korda. Siis hakkas mulle tunduma, nagu oleks ees juba näha Tšao küla kontuure ja kostnud isegi muusikat ning laulu. Vilksatas mitu tulukest ja ma arvasin, et need on teatrilava laternad. Kuid võib-olla olid need kaluripaatide tuled. Minuni kandusid flöödihelid, õrnad ja helisevad ... Istusin valvsalt kuulatades ja mulle näis, et ma sulan ühte oa- ja maisipõldude lõhnadest küllastatud õhuga.

Tulukesed lähenesid ja ma veendusin, et need olid tõepoolest laternad kaluripaatides. Tšao küla kontuurideks pidasin ma küpresse ja mände. Selles salus me olime möödunud aastal käinud. Seal nägin ma igivana, purustatud ja maa peal vedelevat kivihobust. Tema läheduses seisis kivist oinas, kes oli tihedas rohus, just kui karjamaal. Peagi möödusime metsast, paat käänas lahekesse ja meie ette kerkis lõpuks suur küla.

Esimene asi, mis mu tähelepanu köitis, oli kalda läheduses lagedal platsil asetsev lava. Eemal Tšao külast, mis paistis ähmaselt kauguses, lava otsekui rippus õhus. Mulle tundus, nagu oleks minu ees avanenud muinasjutuline surematute maa, mis oli ammu köitnud mu kujutlust piltidel.

Lähenesime kiiresti kaldale. Nüüd võis punaste ja roheliste laternatega valgustatud laval eraldada näitlejaid. Piki kaldaäärt kirendasid purjed paatidel, millega olid saabunud pealtvaatajad.

«Lava juurde ei pääse, seal on kõik kohad võetud, tuleb vaadata eemalt,» ütles A-fa.

Paat aeglustas käiku, poisid juhtisid ta kalda poole, kuid üsna kalda äärde polnud enam võimalik pääseda. Meil ei jäänud muud üle, kui lasta bambusteibad vette. Seni kui paati nende külge seoti, neelasin ma silmadega ahnelt kõike, mis sündis laval. Hiiglasuur mees pika habeme ja nelja selga seotud lipuga lõi pika odaga vehkides lahingut poolpaljaste inimeste jõuguga.

«See on tuntud näitleja, hüüdnimega «Raudpea»,»

tähendas Šuang-si. «Ta võib vahetpidamata lasta kukerpalli kaheksakümmend neli korda. Päevasel etendusel ma ise lugesin.»

Me kogunesime paadi ninasse kobarasse ja jälgisime eemalt huviga võitlust. Kuid meie pettumuseks ei lasknud «Raudpea» kordagi kukerpalli. Kukerpalli tegid ainult mõned temale kallale tungivad poolpaljad inimesed ja needki ainult mõned korrad. See stseen lõppes varsti, näitlejad lahkusid ja nende asemele tuli noore kangelanna osa mängiv näitleja. Ta hakkas kileda häälega laulma.

«Õhtul on pealtvaatajaid palju vähem kui päeval. Sellepärast «Raudpea» ongi laisk. Ja kes siis hakkab ilmaaegu püüdma tühja platsi ees?» ütles Šuang-si.

Tal oli õigus: pealtvaatajaid oli sel tunnil tõepoolest võrdlemisi vähe. Naaberkülade talupojad olid sõitnud koju. Homme tuli neil uue jõuga asuda oma raske töö kallale. Mõned lava juures seisvad inimesed olid kohalikud elanikud või logelejad naaberküladest. Nende seas oli rühm rikkaid mõisnikke, kes olid saabunud tervete perekondadega oma suurtes mustade purjede all sõitvais džonkides. Nad ei tundnud erilist huvi etenduse vastu, vaid närisid rohkem magusaid riisikäkke ja puuvilja ning krõbistasid arbuusiseemneid. Kõik nad kokku ei võinud olla rohkem väärt kui tühi plats.

Kukerpallitamine mind eriti ei huvitanud. Ma lootsin, et lavale tuleb valges halatis näitleja ja tõstab «šeitsingi» — mao vaimu mängides pea kohale kepi, mis on libamao sarnane, või et kollases halatis näitleja hakkab tiigrina hüppama. Ent mu ootused osutusid asjatuks, midagi niisugust meile ei näidatud. Noore lõbusa naise — «siaodani» osa mängiv näitleja lõpetas laulmise ja läks ära. Pärast seda tuli lavale noort kangelast mängiv vanamees.

Ma hakkasin tundma tugevat nälga ja palusin Gui-šeng'i, et ta tooks mulle sojaoapiima. Gui-šeng läks, kuid tuli varsti tagasi ja ütles:

«Piima ei ole. Kurt poodnik kaupleb ainult päeval, ta on juba ammu minema läinud. Ma ise jõin hommikul tema juures kaks tassi. Oota, ma toon sulle kannuga vett.»

Ma keeldusin, sain näljatundest jagu ja jätkasin teibale toetudes etenduse jälgimist. Ma ei pööranud silmi näitlejailt seni, kuni hakkasin tundma, et nende näod kaotavad oma piirjooned ja sulavad üheks laiguks. Olin väga unine ja lakkasin aegamööda taipamast, mis on toimumas. Nooremad poisid haigutasid, nad tahtsid samuti magada, vanemad aga lobisesid oma asjadest. Äkki ilmus lavale habemega vanamees ja hakkas piitsaga peksma posti külge seotud punases halatis narri. Poisid elavnesid uuesti. Minu arvates oli see kogu õhtu jooksul kõige huvitavam koht.

Siis tuli lavale näitleja, kes mängis «õilsat vanaeite». Tõtt öelda kartsin ma kõige enam seda «õilsat vanaeite», eriti aga seda, et ta istub maha ja hakkab laulma. Tema ilmumine muutis ka ülejäänud pealtvaatajad märgatavalt nördinuks. Algul näitleja laulis edasi-tagasi kõndides, pärast aga istus siiski tugitooli ja alustas jälle oma laulu. Šuang-si ei kannatanud välja ja hüüdis:

«Ma kardan, et see laul ei lõpe isegi hommikuks! Sõidame!»

Poisid hakkasid liigutama, tõusis lõbus sagimine. Vanemad sõõstsid pärasse ja hakkasid paati pootshaagiga eemale tõukama, siis panid aerud tullidesse ja me sõitsime «õilsat vanaeite» siunates küpressisalu poole.

Kuu paistis. Mulle tundus, et etendus oli kestnud vähe aega, kuid niipea kui olime Tšao külast eemale jõudnud, hakkas kuu heledamini paistma, oli juba päris öö. Vaatasin ümber — taga oli näha laternaist valgustatud lava. Lava kadus uttu ja muutus taas surematute vaimude lossi sarnaseks. Veel kostsid vaiksed flöödihelid. Ma mõtlesin: kas too «laodan» ikka veel laulab või jättis juba järele? Tagasi pöörduda ja järele vaadata ei olnud enam võimalik. Varsti jäi ka küpressisalu seljataha. Ümberringi tihenesid varjud. Paat sõitis kiiresti. Poisid rääkisid etendusest — ühed siunasid näitlejaid, teised naersid. Sõudjad töötasid kiiresti aerudega. Paat sarnanes suure kalaga, kes vahutavate lainete vahel kannab turjal poistesalka. Vulises vesi paadi täävi all. Mõned öisele püügile tulnud vanad kalamehed lasksid aerud vette ja vaatasid meile järele ning saatsid meid heakskiiduhüüetega.

Pingtsiaoni jäi umbes üks li. Paat ei liikunud enam nii kiiresti. Sõudjad kaebasid väsimuse üle. Nälg andis end tunda. Gui-šeng pani ette: kui me kord juba sõidame oapõldudest mööda, siis võiksime peatuda, korjata noori ube, teha tule üles ja neid keeta. Kõik rõõmustasid väga. Me tüürisime kaldale ja sattusime otsekohe põllule, kus kasvasid tihedalt noored oad.

«Kuule, A-fa! See on teie põld, kõrval aga on vana Lü-i perekonna oma. Kummalt võtta?» küsis esimesena kaldale hüpanud Šuang-si.

«Oota, las ma vaatan!» A-fa kummardus, katsus ube, ajas end sirgu ja ütles: «Võta meie põllult! Meie omad on paremad!»

Läksime mööda põldu laiali, noppisime kiiresti suured peotäied kaunu ja viisime nad paati. Šuang-si täipas, et ühel põllul vargil käia on ohtlik. A-fa ema märkab kohe ja siis ei ole pahandustel otsa ega äärt. Me jooksime vanaisa Lü-i põllule üle ja kahmasime sealt samuti suured peotäied. Vanemad poisid istusid uuesti aerudele. Sõudsime kaldast pisut eemale ja tegime päras tule üles. Nooremad poisid hakkasid kaunu puhastama. Noored oad keesid ruttu pehmeks. Lasknud paadi pärivoolu, istusime paja ümber ja hakkasime otse kätega sööma. Pada sai varsti tühjaks. Me pesime ta puhtaks, koored ja varred aga viskasime üle parda, et hävitada oma õhtusöögi jäljed. Sõudjad vajutasid reipalt aerudele. Šuang-si kartis, et paadi peremees, hoolas vanaisa Ba, märkab oma tulehakatise ja soola kadumist ning hakkab meid sõimama. Järele mõelnud, otsustasime, et vanameest pole põhjust karta. Kui ta peaks kära tõstma, küsime temalt, kuhu sai kuivanud küpressipuu, mille ta läinud aastal kaldalt ära vedas. Äärmisel juhul võib ka vastu haukuda, sõimata teda «sügelise-Ba'ks».

«Olemegi kohal! Kõik on korras! Ma ju rääkisin!» hüüdis paadi ninas seisev Šuang-si valjusti.

Ma vaatasin ettepoole. Meie ees oli Pingtsiao küla. Sillal seisis keegi. See oli minu ema. Paat lähenes randumissillale ja ma ronisin pärasse. Me randusime ning hüppasime hulgakesi kaldale. Ema heitis meile pahaselt ette, et olime jäänud nii hiljaks — kolmanda vahtkonnani. Ent ta oli rõõmus, et tulime tagasi tervelt ja vea-

tult, ning kutsus meid majja õhtust sööma. Poisid ütlesid ära, kinnitades, et sõime kõhud maiustusi täis ja et on parem minna kohe magama. Kõik läksid koju.

Järgmisel päeval ärkasin ma keskpäeva paiku. Vanaisa Ba soolast ja tulehakatisest ei teinud keegi juttu ja pärast lõunat läksin ma nagu alati poistega krevette püüdma.

«Hei, tondipojad! Teie käisite eile minu põllul oavargil? Ja ei võinud siis korralikult korjata — tallasite kõik maha!»

Pöördusin ringi ja nägin vanaisa Lü-i'd, kes oli kuulmatult sõudnud meie juurde oma väikeses paadis. Ta tuli turult ja vedas paadis kuhjakest müümata jäänud ube.

«Mis selles siis halba on? Me kostitasime eile külalist... ja ega me üksi sinu põllult ube korjanud... Sul on nad viletsad... Ah, sind — hirmutasid ainult krevetid minema,» vastas Šuang-si.

Vanaisa Lü-i märkas mind, laskis aerud vette ja ütles muheldes:

«Kostitasite külalist — see oli muidugi õige...» ja küsis minu poole pöördudes: «Noh, vend Sin, kuidas sulle meeldis eilne etendus?»

Noogutasin pead ja vastasin:

«Väga meeldis.»

«Aga kas oad olid head?» jätkas vanaisa Lü-i.

Ma noogutasin jälle ja ütlesin:

«Väga head.»

Minu vastus liigutas vanameest ja ta märkis põialt tõstes rahuldustundega:

«Kohe näha, et inimene on suurest linnast; inimene, kes loeb raamatuid, mõistab hinnata häid asju. Kui ma istutan ube, siis ma valin neid ükshaaval, aga meie küla rahvas ei saa aru, mis on hea ja mis on halb, ning lobiseb veel pealegi, nagu oleksid minu oad teiste omadest halvemad. Ma saadan veel täna ube sinu emale. Läs proqvib!» Siinkohal lõi ta aerud vette ja sõudis edasi.

Kui ema kutsus mind õhtust sööma, seisis laual suur kauss keedetud noorte ubadega. Tuli välja, et vanaisa Lü-i oli toonud selle kingituseks mulle ja mu emale. Pärast jutustasid kodused üksikasjaliselt, kuidas ta oli minust vaimustatud olnud ja mind kiitnud:

«Väike, aga arusaaja! Kasvab suureks — saab tingimata tšuang-jüaniks. Niisiis, emake, võib öelda, et õnnelik elu on sulle kindlustatud.»

Ma proovisin ube, kuid nad ei tundunud mulle just eriti maitsvad.

Tõtt öelda, maitsvamaid ube kui need, mida me sõime paadis, pole ma sellest ajast saadik kunagi söönud ja pole ma ka näinud huvitavamat etendust, kui oli etendus Tšao külas.

Oktoober 1923.

Pardikomöödia

Pime vene poeet Jarošenko, kes koos oma kuuekeelse kitarriga oli alles hiljuti Pekingisse saabunud, kaebas mulle sageli:

«Vaikus, vaikus nagu kõrbes.»

Võib-olla on see õige, kuid mina kui vana Pekingi elanik pole seda tähele pannud. Kui viibid kaua toas, kus asetsevad iirised ja orhideed, lakkad tundmast nende lõhna. Mõnikord näis mulle isegi, et Peking on kärarikas. Võib-olla pidas ta vaikuseks seda, mis minu jaoks oli kära.

Mul oli teine tunne: mulle näis, et Pekingis pole ei kevadet ega sügist. Pekinglastele rääkisin ma, et kliima muutub ja et varem polnud siin nii palav. Niisiis, ma arvasin, et Pekingis pole ei kevadet ega sügist. Lõpeb talv — ja otsekohe algab suvi; vaevu lõpeb suvi — ja algab taas talv.

Ükskord öösel, just sel ajal, kui lõppes talv ja algas suvi, oli mul juhuslikult vaba aega ja ma astusin sisse Jarošenko poole. Ta elas Tšung Mi perekonnas. Sellisel hilisel tunnil magas kogu perekond ja majas oli väga vaikne. Jarošenko lamas voodis, kortsutades tihedaid kuldpunaseid kulme. Ta mõtles Birmast, kus oli kunagi reisinud, ja meenutas Birma suveöid...

«Sellisel ööl,» ütles ta, «on seal kõikjal muusika: majades, rohus ja puukroonides — igal pool pirisevad putukad. Kõik need helid sulavad kokku salapäraseks ja imeliseks harmooniaks. Nende mitmekesiste helidega liitub madude sisistamine: «Š-šš, š-šš», kuid ka see sisistamine harmoneerib putukate pirinaga.»

Ta jäi sügavalt mõttesse, just nagu püüdes taastada mälus mineviku kujusid.

Mina vaikisin. Niisugust imelist muusikat polnud ma Pekingis kuulnud. Ja kuidas ma ka armastasin oma maad, ma ei saanud midagi öelda tema kaitseks. Poeet oli pime, kuid mitte kurt.

«Pekingis pole isegi konni,» rääkis ta ohates. «Konnade krooksumine!»

Ta ohe andis mulle julgust ja ma ütlesin protesteerides:

«Suvel, pärast suuri vihmu te võite siin kuulda konnade krooksumist. Neid on igas kanalis, aga Pekingis on palju kanaleid.»

«E-eh!» lausus ta.

Möödus mõni päev ja mu sõnad leidsid kinnitust. Jarošenko ostis kuskilt kulleseid ja laskis nad väikesse basseini, mis asus keset õue, tema akende all. See bassein oli ainult kolm tši'd pikk ja kaks tši'd lai. Tšung Mi oli ta kunagi kaevanud lootoste jaoks, kuid seni polnud veepinnale tõusnud ühtki lootost. Konnade kasvatamiseks oli see kõige sobivam koht.

Kulleste parved hakkasid edasi-tagasi sagima. Jarošenko käis neid tihti külastamas. Ükskord ütlesid lapsed talle:

«Härra Jarošenko, neile on jalad kasvanud.»

Poeet naeratas rõõmsalt:

«Ahaa!...»

«Tiigimuusikantide» kasvatamine muutus Jarošenko armastatumaks ajaviiteks.

Tal olid omad veendumused. Ta kinnitas, et igaüks peab oma tööga endale toitu teenima: naised võivad kasvatada koduloomi, mehed aga peavad harima maad. Kui ta juhtus kohtama head tuttavat, veenis ta viimast õuele kapsaid istutama.

Tšung Mi naist veenis ta pidama mesilasi, kanu, lehmi, kaameleid... Kord tekkis Tšung Mi majja äkki palju kanapoegi. Nad jooksid mööda õue ringi ja nokkisid noort rohtu. Need kanapojad ilmusid vist tema keelitamise tõttu...

Sellest ajast peale hakkasid meie õuel sageli käima

talupojad, kes müüsid elusaid kanapoegi. Ja iga kord osteti neilt mitu tükki, sest kanapojad on lühikese elueaga, kannatavad sageli liigsöömise ja koolera all. Üks neist sai isegi Jarošenko ainukese Pekingis kirjutatud jutustuse «Kanapoja tragöödia» kangelaseks.

Ühel keskpäeval tõi talupoeg kanapoegade asemel pardipoegi. Nad piuksusid: «Tsiu, tsiu!» Tšung Mi naine ütles, et talle pole pardipoegi vaja. Sel hetkel jooksis õue Jarošenko. Talupoeg andis ühe pardipoja tema kätte. See jätkas ka käte vahel piuksumist: «Tsiu, tsiu!» Pardipoeg hakkas Jarošenkole nii meeldima, et ta ei suutnud temast lahkuda ja ostis neli pardipoega, makstes kaheksakümmend ven'i tükist.

Pardipojad olid väga toredad. Nende kollased udusuled oli männikoore värvi. Nad käisid ühelt küljelt teisele õõtsudes ja üksteist hüüdes. Kõik rääkisid õuel: «Kui kenad, tuleb vist homme vihmausse osta ja neile süüa anda.» Jarošenko vastas: «Ma maksan ise selle eest.»

Siis läks ta tööle, teised läksid samuti laiali... Veidi aja pärast viis Tšung Mi naine pardipoegadele külma riisi süüa ja kuulis sulpsatust. Tuli välja, et neli pardipoega suplevad basseinis. Nad ajasid kullesed laiali ja neelasid midagi. Pardipojad aeti välja, kuid vesi basseinis jäi sogaseks ega selginud veel tükk aega. Põhjamudast paistis vaid mõni lootosejuur, kuid kulleseid seal enam polnud — kulleseid, kellel olid juba kasvanud jalad...

Kui lapsed õhtupoolikul Jarošenkot nägid, hüüdis kõige pisem nendest:

«Härra Jarošenko, konnalapsed on kadunud!»

«Mis?! Konnad?» imestas Jarošenko.

Tšung Mi naine tuli samuti õuele ja jutustas talle, kuidas pardipojad sõid kullesed ära.

«Ai-ai!» ütles ta.

Möödus mõni aeg, pardipojad ajasid oma kollased udusuled mahà. Tundes igatsust oma kodumaa, Venemaa järele, sõitis Jarošenko ootamatult ära Tšitaasse. Sellest ajast krooksuvad konnad juba neljandat korda. Pardipojad — kaks valget ja kaks kirjut — on suureks kasvanud. Nad ei piuksu enam: «Tsiu, tsiu!», nad

prääksuvad juba: «Prääk... prääk!» Lootostebassein on neile juba ammu kitsaks jäänud, kuid õnneks asetseb maja, kus elab Tšung Mi, orus, ja niipea kui tuleb suvine vihmahoog, ujutab vesi õue üle. Pardid ujuvad vaimustatult loikudes, peksavad tiibu kokku, sukelduvad ja karjuvad: «Prääk, prääk!»

Suvest saab jällegi talv, kuid Jarošenkolt pole mingeid teateid. Ma ei teagi, kus ta praegu võiks olla...

Siia on aga jäänud neli parti ja nad karjuvad nagu kõrbes: «Prääk, prääk!»

Oktoober 1922.

Õnnelik perekond

Pühendatud Süi Tsin-venile[1]

«... Luua või mitte luua — see sõltub autorist. Kirjandusliku teose loomine sarnaneb päikesekiirega, mis paiskub välja ammendamatust valgusallikast, mitte aga sädemega, mida lüüakse välja tulekivist ja rauast; ainult selline teos saab tõeliseks kunstiteoseks, tema autor aga — tõeliseks kunstnikuks... Kuid mina?... Kes olen siis mina?»

Selle mõtte juures ta isegi võpatas voodis. Ta kavatses juba ammu kirjutada midagi ja saada honorari, mida oli vaja perekonna ülalpidamiseks. Ta oli juba otsuseks võtnud, et avaldab oma teose kuukirjas «Õnn», sest seal makstakse võrdlemisi heldelt.

«Kuid kirjandusteosel peab olema kindel idee, vastasel korral teda ilmselt ei trükita... Milline on see peamine küsimus, mis erutab tänapäeva noorsoo meeli? Kindlasti pole selliseid küsimusi vähe, kuid suurimat huvi äratavad armastuse, abielu ja perekonna probleemid... Jah, neid küsimusi arutatakse praegu laialdaselt. Tähendab, on vaja kirjutada perekonnast... Aga kuidas kirjutada? Teos, mis on elust kaugel, võidakse tagasi lükata, kuid...»

Siinkohal hüppas ta voodist välja, läks kirjutuslaua juurde, istus, võttis välja hieroglüüfide jaoks roheliseks ruutudeks jaotatud paberi ja kirjutas kõhklemata, peaaegu alateadlikult pealkirja: «Õnnelik perekond».

---

[1] Süi Tsin-ven — kirjanik-realist, Lu Sini sõber ja õpilane.

Siinkohal peatus pintsel ta käes. Ta tõstis pea ja jäi lakke vaatama, mõeldes sellest, kuhu siis panna elama see õnnelik perekond.

«Peking? Ei. Ei kõlba. Õhkkond on seal liialt lämmatav, seal on isegi õhk otsekui surnud. Isegi siis, kui see perekond eraldada nelja kõrge seinaga, saab teda vaevalt isoleerida sellest atmosfäärist. Ei, Peking ei kõlba. Tsiangsu või Tšetsiangi provintsis on iga päev algamas kodusõda. Futsiani provints ei tule lihtsalt kõne allagi. Sõtšuani või Guandungi provintsi? Seal juba on sõda. Võib-olla Šantungi või Henani provintsi? Oi-oi! Seal röövivad bandiidid inimesi, ja kui viivad kellegi sellest perekonnast ära, siis ei saa seda enam nimetada õnnelikuks perekonnaks. Välismaiste kontsessioonide territooriumil Šanghais või Tientsinis on korteriüür väga kõrge... Panna nad elama välismaale? Naeruväärt! Ei tea, kuidas on lood Jünnani või Guitšou provintsis? Kuid ühendusteed on seal äärmiselt viletsad...»

Ta mõtles kaua, kuid ei leidnudki paika, kuhu panna oma õnnelik perekond elama, ja jõudis juba peaaegu otsusele märkida ta elukoht tähega «A».

«Kuid praegu on paljud euroopa tähestiku kasutamise vastu pärisnimede ja geograafiliste nimetuste märkimisel; väidetakse, et see vähendab lugeja huvi. Olgu pealegi, parem seda mitte kasutada, nii on rahulikum. Kuid kuhu ma pean ta panema? Kui Hunani? Seal sõditakse samuti. Daireni? Seal on jällegi kõrge korteriüür. Tšahar, Girin, Heiluntsiang? Ei, see ka ei sobi. Räägitakse, et seal tegutsevad isegi ratsabandiidid...»

Vaatamata kõigile pingutustele ei õnnestunudki tal välja valida sobivat kohta ja ta jäi peatuma selle juurde, et ta õnnelik perekond elab «A» linnas. Teist väljapääsu tal lihtsalt polnud.

«Täiesti arusaadav, et õnnelikus perekonnas peavad olema mees ja naine — maja peremees ja perenaine, kes on astunud abiellu omal soovil. Nad on kirjutanud alla abielulepingule, mis koosnes enam kui neljakümnest punktist ja oli väga põhjalik ning seepärast ebatavaliselt võrdõiguslik ja vaba. Mõlemad on saanud kõrgema hariduse, paistavad silma peente kommete ja kõrgelennulise mõtlemisviisi poolest. Jaapanis õppivad üliõpilased on

moest läinud, oletame, et meie kangelased õppisid Euroopas. Mees kannab ainult euroopalikku riietust, krae on tal alati lumivalge; naise juuksed on otsmiku kohal kohevile aetud nagu varblase pesa. Ta naeratab alati, näidates oma lumivalgeid hambaid, aga kandku ta hiina riietust . . .»

«Ei, ei saa, ei saa! Nii ei lähe! Siin on kakskümmend viis tsin'i!» kostis äkki akna tagant mehehääl.

Ta pöördus tahtmatult ringi, et vaadata, kes seal räägib, kuid kardinad olid alla lastud — päike paistis nii pimestavalt, et silmis lausa virvendas. Akna tagant kostis kolin, nähtavasti loobiti puid maha.

«See ei puutu minusse,» mõtles ta omaette ja pöördus uuesti laua juurde. «Aga mis kakskümmend viis tsin'i see seal on?» vilksatas tal tahtmatult peas . . .

«Niisiis, nad on peenetundelised, õilsad inimesed, armastavad väga kirjandust. Kuid nad on lapsest saadik kasvanud õnne atmosfääris ja seepärast ei armasta nad vene kirjanike romaane. Vene kirjanduses kirjeldatakse madalamate klasside elu, õnneliku perekonna jaoks see aga ei kõlba. «Kakskümmend viis tsin'i . . .» See ei puutu minusse!»

«. . . Mida nad siis loevad? Verlaine'i värsse? Keatsi omi? Ei, see ei sobi neile sugugi, see on kuidagi ebasoliidne. Ahaa! Leidsin! Leidsin! Neile meeldib väga «Ideaalne mees». Ma ise ei ole küll seda asja lugenud, aga kuna ülikooli professorid teda kiidavad, siis arvan, et ta peab neile samuti meeldima. Tema loeb, temake loeb . . . Kummalgi on oma eksemplar. Tähendab, üldse on õnnelikus perekonnas kaks eksemplari . . .»

Siinkohal tundis ta kõhus tühjust, viskas pintsli käest ja toetas kahe käega pead. Pea jäi rippuma nagu kera kahe samba vahel.

«Nad einetavad praegu. Laud on kaetud lumivalge linaga; kokk serveerib toitu — hiina roogi. Mis «kakskümmend viis tsin'i» see siis oli? Pole tähtis! . . . Nii, tähendab neil on hiina laud? Eurooplased kinnitavad, et hiina köök olevat kõige mitmekesisem, kõige maitsvam ja kõige tervislikum. Sellepärast nad kasutavadki hiina kööki. Esimene roog on serveeritud. Mis neile siis toodi esimeseks roaks?»

«Puud . . .»

Ta vaatas ehmunult ringi. Kõrval seisis ta oma naine, kes vaatas talle nördinult otsa oma tumedate, kurbade silmadega.

«Mis sul on?» küsis ta vihaselt, ärritatuna sellest, et naine oli seganud ta loomingulist tööd.

«Puud lõppesid otsa . . . ma ostsin täna natuke . . . Möödunud korral maksis kümme tsin'i kaks maod ja neli fõn'i, aga nüüd tahab kaupmees saada kaks maod ja kuus fõn'i. Ma mõtlen anda talle kaks maod ja viis fõn'i. Kuidas sina arvad?»

«Hästi, hästi, anna talle kaks maod ja viis fõn'i.»

«Margapuu ei ole tal sugugi täpne. Tema räägib, et seal on kakskümmend neli ja pool tsin'i, aga minu arvates on kakskümmend kolm ja pool tsin'i. Kuidas sina arvad?»

«Hästi, hästi! Kakskümmend kolm ja pool.»

«Tähendab, viis korda viis — kakskümmend viis; kolm korda viis — viisteist . . .»

«Jah, jah, viis korda viis — kakskümmend viis, ja kolm korda viis — viisteist.» Ta vaikis, haaras siis järsult pintsli ja hakkas arvutama rohelisteks ruutudeks jaotatud paberil, millele oli kirjutatud: «Õnnelik perekond». Hetke pärast tõstis ta pea ja ütles:

«Viis maod ja kaheksa fõn'i.»

«Siis jääb mul puudu kaheksa või üheksa fõn'i.»

Ta tõmbas kirjutuslaua laeka lahti, võttis kõik vaskrahad — paarkümmend münti — ja pani need naise väljasirutatud käele. Naine väljus toast ja ta kummardus uuesti laua kohale. Talle tundus, et ta pea on paistetanud, nagu oleks see krobelisi puuhalge täis loobitud . . . Viis korda viis — kakskümmend viis . . . Ta ajju lausa lõikusid korrutustabeli araabia numbrid. Ta kogus kopsudesse õhku ja hingas jõuliselt välja, nagu soovides peast välja heita sinna kinnijäänud puuhalud ja arvud. Hakkas nagu kergem ja korrapäratud mõtted alustasid uuesti keerlemist ta peas.

« . . . Milline roog siis? See peab olema ebaharilik. Filee kastmega, krevetid trepangidega — kõik see on liialt harilik. Tahaksin kirjutada, et nad sõid «draakoni võitlust tiigriga», kuid mis toit see on? Mõned räägivad,

et see olevat eriliselt valmistatud ussi- ja kassiliha, et teda loetakse kantoni köögis delikatessiks ja serveeritakse ainult suurtel, esinduslikel bankettidel. Mina aga nägin kunagi selle toidu nimetust Tsiangsu provintsi restoranide menüüs, aga on teada, et Tsiangsu elanikud ei söö ei usse ega kasse; kõige tõenäolisemalt on see söödavate konnade ja angerjate liha.»

«Siin tekib jälle küsimus — kust on pärit minu abielupooled? Tühi asi! Kas pole siis ükskõik, söövad nad ussi ja kassi või konni ja angerjaid. Õnnelik perekond selle all ei kannata.

Niisiis, esimeseks roaks on neil «draakoni võitlus tiigriga», ja aitab selle üle juurdlemisest.

Kui neile serveeritakse esimest rooga, tõstavad abikaasad üheaegselt söögipulgakesed, osutavad toidule ja naeratavad teineteisele:

«My dear, please . . .»

«Please you eat first, my dear.»

«Oh, no, please you . . .»[1]

Nad langetavad korraga pulgakesed ja võtavad kumbki korraga tükikese ussiliha . . . Ei, ei, ussiliha — see on juba liig! Las see parem olla angerjas. Niisiis, «draakoni võitlus tiigriga» on valmistatud konnadest ja angerjast. Nad võtavad üheaegselt ette täpselt ühesugused tükikesed angerjat . . . «viis korda viis — kakskümmend viis . . . kolm korda viis . . .» — see ei puutu minusse . . . ja panevad üheaegselt suhu.»

Kuid ta tähelepanu hajus ja ta ei suutnud end kuidagi sundida mõtteid koondama. Tal tekkis tahtmine ringi vaadata; keegi askeldas ta selja taga — kord astus tuppa sisse, kord väljus. Ärritatult mõtles ta äkki:

«Tundub, et teema ei ole eriti õnnestunud . . . Kust leida sellist perekonda? Oi-oi, milline segadus mõtetes! Kardan, et suurepärane teema läheb niiviisi kaduma . . . Võib-olla on parem, kui nad saavad kõrgema hariduse mitte välismaal, vaid Hiinas? Nad lõpetasid ülikooli, nad on kultuursed, kasvatatud ja peened. Kultuursed . . .

---

[1] Palun, mu kallis . . .
Palun, söö sina esimesena, mu kallis.
Oh ei, palun, sina . . . (*Moonutatud inglise k.*)

Mees on kirjanik, naine samuti kirjanik; ei, parem kirjanduse austaja. Või vastupidi, temake — luuletaja, tema aga luuletajate ja naiste austaja. Või jällegi . . .»

Lõpuks kaotas ta kannatuse ja vaatas tagasi.

Tema taha raamatukapi kõrvale olid laotud kuhja kapsapead. Allpool lebasid kolm pead, keskel kaks ja üleval üks, moodustades hiiglasuure A-tähe.

«Ai-ai!» hüüatas ta ehmunult ja tundis, kuidas ta nägu lõi õhetama, selga aga hakkasid torkima paljud pisikesed nõelad. «Oh! . . .» Ta tõmbas raskelt hinge, nagu soovides vabaneda nendest pistetest, ja pöördus uuesti oma mõtete juurde tagasi.

«Niisiis . . . õnneliku perekonna maja peab olema suur, ruumikas. Kõigepealt on neil sahver, kuhu nad panevad kapsad. Peremehel on eraldi kabinet raamatukappidega, mis asetsevad seinte ääres, ja iseenesest mõista pole nende läheduses mingisugust kapsast. Riiuleil on hiina ja välismaised raamatud ja nende seas muidugi «Ideaalne mees» kahes eksemplaris. Ja neil on ka eraldi magamistoad. Voodid on kollasest vasest, aga võivad olla ka puust, künnapuust, tehtud on nad vanglavabrikus. Voodialused on väga puhtad . . .»

Siinkohal heitis ta pilgu oma voodi alla, kus tavaliselt hoiti kütust. Puud olid otsa lõppenud, kuid põrandal vedeles ikka veel lõpnud ussi taoline nöörijupp.

«Kakskümmend kolm ja pool tsin'i!» — ja ta kujutles, kuidas puud ise lähevad voodi alla. Ta peas oli jälle mingisugune segadus. Ta tõusis kiiresti ja läks ukse juurde, et seda sulgeda, kuid talle näis, et see tegu oleks jäme, ja ta laskis ainult tolmunud eesriide alla.

«Nii on parem,» mõtles ta, «seda ei saa nimetada eraldumiseks välismaailmast, kuid samal ajal päästab eesriie ebamugavustundest, mille loob avatud uks. Lühidalt, see on just kooskõlas kuldse kesktee põhimõttega . . .»

«. . . Niisiis, mehe kabineti uks on alati suletud.» Ta istus jälle laua taha. «Kui naisel on vaja mehega millegi üle kõnelda, koputab ta enne uksele ja astub sisse alles vastust kuuldes; see on suurepärane reegel! Näiteks: mees istub kabinetis ja naine tuleb temaga vestlema kirjandusest, kuid ta ei astu siiski koputamata sisse. Selli-

ses perekonnas võib olla rahulik, seal ei too keegi kapsast ega lao teda kuhja sinu toas.

«Come in, please, my dear.»[1]

Noh, aga kui mehel pole aega vestelda kirjandusest, mis siis saab? Ta ei vasta koputusele. Las naine seisab ja taob rusikaga ukse pihta? Ei, seda ei või lasta sündida... Aga kas sellest ei ole kirjutatud «Ideaalses mehes»? Suurepärane raamat! Kui honorari saan, ostan endale ja loen tingimata läbi.»

Plaks!

Ta ajas end sirgu, nagu oleks tal kepp selgrooks, — kogemuste põhjal teadis ta, et see on naine, kes andis kolmeaastasele tütrele kõrvakiilu. «Õnnelik perekond»!... Ta kuulis lapse nuttu ja mõtles:

«Lapsed tulevad neil hiljem... Võib-olla oleks palju parem, kui neid üldse poleks. Lastetuil on korter alati nii puhas... Aga veel parem oleks neil elada võõrastemajas ja mitte millegi üle muret tunda. Üksikute juures on nii puhas...»

Kisa muutus valjemaks. Ta tõusis püsti ja läks ukse juurde.

«Marx,» mõtles ta edasi, «suutis kirjutada «Kapitali» lapse nutu saatel, aga tema oli ju suur inimene...»

Ta väljus toast ja avas välisukse. Otsekohe oli tunda petrooleumi lõhna. Tüdrukuke lamas uksest paremal näoga vastu maad ja hakkas isa ilmumisel veel valjemini nutma.

«Hea küll, hea küll, ära nuta, mu lapsuke!» Ta kummardus ja võttis lapse sülle. Tagasi vaadates nägi ta naist uksest vasakul. Naine seisis püsti päi, pannud käed vihaselt puusa, nagu oleks ta kavatsenud võimlema hakata.

«Ja sina veel irvitad minu üle? Aitamas sind pole, aga segada mõistad? Ta lükkas ümber lambi petrooleumiga... Mis me nüüd õhtul põlema paneme?»

«Noh, hea küll, hea küll, ära nuta,» lohutas mees last, naise sõnadele tähelepanu pööramata, ja läks tüdrukukest süles kandes majja. «Mu kallis,» — ta silitas tütre peakest, asetas siis lapse põrandale, istus toolile ning

[1] Palun astu sisse, kallis. (*Inglise k.*)

pani tütre oma põlvede vahele seisma. «Ära nuta, kallis tütreke. Vaata, isa näitab sulle, kuidas kass ennast peseb.»

Ta sirutas kaela pikaks, ajas keele suust välja, tõmbas sellega üle peopesade ja hõõrus ringe tehes kätega nägu.

«Ha-ha-haa, nagu meie kass Hua-er!» naeris tüdrukuke.

«Jah, jah, nagu Hua-er.»

Ta tõmbas veel kord peopesadega üle näo ja langetas käed. Tütrele otsa vaadates nägi ta, et see naerab, kuid pisarad värisevad ikka veel ta silmis, ja märkas äkki, et lapsel oli imekena näoke, mis sarnanes väga ema näoga, nagu see oli olnud viis aastat tagasi. Eriti sarnased olid huuled, ainult tüdrukul olid nad õhemad kui emal. Kunagi samasugusel selgel talvepäeval oli naine kuulanud, kuidas mees rääkis talle, et ületab kõik raskused ja ohverdab kõik tema heaks. Ja naine naeratas samuti, vaadates talle läbi pisarate otsa.

Ta istus nõutuna, nagu oleks ta mälestustest joobunud.

«Oo, armastatud huuled! . . .» mõtles ta.

Äkki tõusis uksekardin ja tuppa toodi puid.

Ta võpatas ja nägi, et tüdrukuke vaatab talle ikka veel nutetud silmadega otsa, avades õige pisut oma erepunase suukese. «Huuled . . .» Ta vaatas kõrvale: tuppa tassiti ikka veel puid.

«Kardan,» mõtles ta, «et nüüd algab jälle viis korda viis — kakskümmend viis, üheksa korda üheksa — kaheksakümmend üks! . . . Ja kui nukrad silmad on tal praegu! . . .» Järsku haaras ta äkilise liigutusega lauält roheliste ruutudega paberi, millele olid kirjutatud sõnad «Õnnelik perekond» ja selle alla puude arve, kortsutas selle kokku ning pühkis lapsel silmad ja nina puhtaks.

«Mine, kallis, mine mängi üksi,» ütles ta last kergelt tagant lükates ja viskas kägardatud paberi korvi.

Teda haaras kahjutunne tütre vastu. Ta nägi, kuidas tüdrukuke läks aeglaselt üksi ukse poole. Ta kõrvus seisis langevate puude kolin. Et rahuneda, pöördus ta ära ja sulges silmad. Segased mõtted kadusid, kõik muutus

vaikseks ja rahulikuks. Silme ette kerkis tume ümmargune lill apelsinkollase südamikuga. See ujus vasaku silma juurest parema juurde ja hajus. Selle järel ujusid mööda tumeda südamikuga rohelised lilled, pärast aga kasvas kuuest valge kapsa peast tema ette hiiglaslik täht «A».

Märts 1924.

GO MO-ŽO

Tšu Bavangi enesetapp

Mitu päeva järjest oli sadanud lund. Valge vaip kattis üleni kaldad Utsiangpu lähedal. Teisel kaldal seisvad Nütšušani ja Baipišani mäed tõstavad uhkelt oma tippe vastu tõusvale päikesele. Ümberringi pole näha jälgegi inimesest ega lenda ühtegi lindu: on käimas sõda ja ümberkaudsete külade elanikkond on laiali jooksnud. Nii kaugel kui silm seletab, ei ole näha suitsu, pole kuulda kukelaulu. Kõik ümberringi on valge. Ainult väsimatu jõgi ja päike ei alistu valgele lumele.

Tormakas Jangtse veeretab meeletult oma veriseid vooge. «Sinu võidutsemine ei kesta kaua,» sosistavad jõevood kaldaäärsele lumele, «päike alistab su, sa sulad ja voolad meie juurde kokku kõige oma poriga. Me võime anda sulle varjupaika — jäta oma uhkus, kuni pole veel hilja. Kui tahad kinnitada oma vaimu, tule rutem meie juurde ja me laulame üheskoos hümni elule.»

Ootamatult hakkas loodest kostma katkendlikku kõma, mis sarnanes murdlainete kohinaga. Kõma muutus üha selgemaks ja valjemaks: see oli hobusekapjade korrapäratu müdin. Ta lähenes jõekaldale. Horisondil ilmusid nähtavale hobused ja inimesed: kakskümmend seitse inimest ja kakskümmend seitse hobust. Aur purskub valgete jugadena sõõrmeist, rullub õhus ratsanike hingamisest. Lumi lendab üles hobuste kapjade alt. Rühma eesotsas ratsutab pikakasvuline tugev mees tumehallil hobusel. Tema kannul on kakskümmend kuus vägilast. Nad pole niisama tugevad, kuid on niisama julged. Nende

ratsud on erinevat karva: kõrvid, hallid, valged, kimlid. Mustade kiivrite ja rõngashamede ning teravaninaliste saabastega sõdalased hoiavad paremas käes pikavarrelist punast taprit, vasakus aga tiigripea kujutisega pronkskilpi. Kõigel peale saabaste on näha pikkade veriste tapluste jälgi. Nad olid põgenenud oma elu päästes, paiskusid nüüd kaldale nagu lained ja peatusid. Mustad ratsanikud ja erinevat karva ratsud katsid kogu kalda nagu meresammal ja mitmevärvilised konnakarbid. Jõe poole olid ratsanikud sööstnud nagu tiigrid, kuid maksis neil vaid hobuste seljast maha tulla — ja otsekohe võis märgata, kuivõrd väsinud ja kurnatud on nii inimesed kui ka hobused. Ühed kui teised olid haavatud — mõned kergelt, teised raskelt. Mõned hobused varisesid samas valge lumega kaetud kividele. Polnud arvata, et nad oleksid heitnud maha püherdama, nagu teevad seda hobused, kui neil sügeleb selg, ei, need hobused heitsid maha, et mitte kunagi enam tõusta.

Jalust haavatud sõjamehed ei suutnud püsti seista; ühed heitsid pronkskilbi kõrvale ja viskusid maha, teised aga toetusid mõlema käega taprile. Üks sõjamees viskas maha oda ja kilbi, läks kiirete sammudega vee äärde ja heitis otseti maha, et juua, kuid ei suutnud enam tõusta ja lamas liikumatult nagu laip.

See, kes sõjamehi juhatas, oli seitse tši'd pikk ja ilmselt kõige tugevam. Peremehe vääriline oli ka ratsu; ta kõõritas vihaselt teed tõkestanud Jangtse poole, puristas, puhus sõõrmeist välja valget auru ja kaapas kabjaga kivi. Ta peremees tuli sadulast maha, seisatas hetkeks ratsu kõrval näoga jõe poole, najatas siis oda kaljule ja pani kilbi sadula peale. Ta võttis peast oma musta raudse kiivri ning asetas selle kilbile. Sõjamehe paksud mustad juuksed olid sõlme kokku võetud. Päikesest tumepruuniks põlenud mehine nägu, mida kattis lühike must habe, oli kahest kohast haavatud. Mustad hüübinud vere klombid olid jäänud kinni vurrudesse. Pealtnäha võis ta olla umbes kolmkümmend aastat vana. Verd täis valgunud silmist helkisid vastu kitsad, kassisilmi meenutavad silmaterad. Heitnud raevuka pilgu jõele, vaatas ta oma sõdurid üle ja jäi kuulatama. Ent peale tuule kohina ja hobuste hingamise ei kuulnud ta midagi.

Peagi kostis lähima jõekääru poolt mõlaga solistamist. Hiiglane võpatas ja haaras kinni vasakul puusal rippuva mõõga nefriitkäepidemest. Lahe poolt lähenes väike purjeta paat. Kuigi mõlaga sõudev keskealine mees oli riietatud lihtsa paadimehena, ei paistnud ta sellena, kellena tahtis paista. Kõhn ja kahvatu, avara lauba ja tarkade helkivate silmadega mees juhtis oma lootsiku otse hiiglase juurde ja heitis ankru. Haaranud parema käe vasakusse pihku, sirutas ta käed tervituseks ette.

«Meie suur käskija,» lausus ta, «kui ma ei eksi, olete teie Lääne Tšu vürst. Ma palun teid, astuge kiiresti paati. Sõjamehed, kes teid jälitavad, on lähedal.»

See, kelle poole paadimees pöördus, oli tõepoolest Siang Jüi, Lääne Tšu vürst, hüüdnimega Bavang. Hiiglase näolihased tõmbusid pingule, ta näol peegeldus varjamatu ärevus.

«Kes sa oled?» küsis ta paadimehelt kõuehäälel.

«Ma olen Utsiangi tingtšang[1], oma nime ütlen ma teile hiljem. Kõik jõeäärsed elanikud on põgenenud. Ei ülesjõge ega allajõge pole saada ühtki paati. Järele on jäänud ainult see väike lootsik, pimeduse katte all tõin ma ta siia. Ma tegin paadi puhtaks ja ootasin teid. Palun kiirustage, te peatusite eile ilmaaegu ööbimiseks tolles linnakeses.»

Bavang kõhkles ikka veel. Ta oli muidu olnud otsustav ja kangekaelne, ent hiljutine kaotus oli muutnud ta ettevaatlikuks. Tema sõjavägi purustati Hesia asula juures (Anhuei provintsis, Linbingsianist kagu pool), ta oli põgenenud peaaegu kaks ööd ja päeva ning eksis teelt Inlingi lähedal (Anhuei provintsis, Dingjüani maakonnast kuuskümmend li'd loode pool). Vana talupoeg, kelle poole ta abi saamiseks oli pöördunud, pettis teda ja näitas läände.

Siang Jüi sattus oma sõjameestega suurte järvede ja harvade teede piirkonda, kus talle järele jõudsid Hani vürstiriigi väed. Pärast raevukat taplust jäi salgast järele ainult kakskümmend kaheksa ratsameest. Nad

[1] Tingtšang — jaama, antud juhul ülesõidukoha järelevaataja.

käänasid itta ja sattusid Dungtšengi linna juures (Dingjüani maakonnast kagu pool) uuesti vaenlase kätte. Lahingus hukkus veel kaks ratsameest. Siang Jüi suundus kahekümne kuue sõdalasega lõunasse ja jõudis pärast kahepäevast ratsutamist lumesajus Utsiangi asulasse. Nende teel olnud külade elanikud jooksid laiali. Neil tuli majadesse sisse murda, et endale süüa muretseda, pealegi olid Siang Jüi inimesed haavatud ja väsinud. Praegu ei tundnud ta viha mitte niivõrd Hani vürsti Lü Bangi, kui just teda reetnud vanamehe ja kohalike elanike vastu, kes mitte ainult keeldusid teda abistamast, vaid isegi põgenesid tema ilmumisel peitu. Kõigis neis hädades süüdistas Siang Jüi taevast, kes oli saatnud lumesaju sellel talle nii raskel hetkel. Ta tundis vihkamist taeva vastu; Inlingi vanamees ja südametud elanikud — see kõik on samuti taeva tegu, kes on nõuks võtnud teda hukutada. Ega muud, kui taevas on saatnud ka selle tingtšangi. Mäletades vanamehe reetmist, ei usaldanud Siang Jüi ka paadis istuvat inimest ja kahtles, kas see pole ehk Lü Bangi käsilane.

«Kas su paat pole aga liiga väike?» küsis ta.

«Kuid see väike paat on kõik, mis ma suutsin muretseda. Kardan, et kui panna temasse hobune, siis mahub siia veel kõigest üks inimene.»

«See on äraandja, nüüd pole mul selles enam kahtlust,» mõtles Siang Jüi. «Ta teab, et ma ei oska ujuda, sõuab keset jõge ja keerab paadi kummuli.»

Olles loomult äge, tähtis ta juba haarata mõõga ja mehe tappa, kuid ta mõõgapidet pigistav käsi võpatas.

«See ei muuda midagi, kui ma ta isegi tapan. Minust pole ujujat, minu mehed on põhjamaalased ega oska samuti ujuda. Nii või teisiti pole surmast pääsu,» mõtles ta ja muutis oma otsust. «Ei! Taevas on minust tugevam, temast ei saa võitu.»

Ebausklikust eelaimusest haaratuna laskis ta mõõgapideme lahti ja pani käed puusa.

«Suur vürst, astuge kiiresti paati,» lausus paadimees tema kõhklust nähes. «Ei tohi kaotada ühtki hetke. Te võite jõuda Tsiangdungi ja kuigi ta pole suur, suudab mõnisada tuhat elanikku teid siiski varustada kõigega, mis on vajalik edukaks tagasipöördumiseks koju. Kiire-

mini, kiiremini paati! Tulgu siis kasvõi Hani vürstiriigi väed, neil pole olemas midagi, et sõita üle Jangtse idapoolsele kaldale.»

Bavang naeratas tahtmatult. Ta polnud enam ammu naeratanud. Viimaste päevade jooksul oli raev ja pahameel inimeste ja taeva vastu täitnud ta hinge sedavõrd, et ta muutus kõige vastu ükskõikseks.

«Ma tänan teid,» vastas ta lahkelt ja vajus uuesti mõttesse, käsi kokku surudes ja pead vangutades.

«Ei, vastu panna on mõttetu. Taevas nõuab minu surma. Kui ma koos oma onuga alustasin ülestõusu Hueitsi juures, tulime idapoolselt kaldalt üle Jangtse kaheksa tuhande sõjamehega. Ma võitlesin kaheksa aastat, lõin üle seitsmekümne lahingu ja praegu pole mul enam kedagi järel — kõik on hukkunud. Mu onu langes lahingus Dingtao linna juures ja ma pöördusin üksi Tsiangdungi tagasi. Kui mu kaasmaalased ka võtavad mind poolehoiuga vastu — milliste silmadega ma neile otsa vaatan?»

«Ärge kaotage aega, suur vürst, Hani väed lähenevad . . .» sundis tingtšang teda tagant.

«Ei, ma ei saa, ma ei saa . . .»

Siang Jüi jätkas pead vangutades mõtisklemist.

«Kui me alustasime ülestõusu, ühinesid inimesed igal pool meiega, rahvas tervitas meid ja meil polnud puudust ei sõjameestest, hobustest ega toidust. Nüüd on kõik muutunud. Inimesed põgenevad meie lähenemisel, isegi vana talumees — seegi reetis mind. Tõepoolest, taevas soovib mulle kurja.»

Ta ohkas raskelt ja raputas õhus rusikat. Ta silmaterad kitsenesid sedavõrd, et silmad näisid täiesti valgetena.

«Mul on veel palju jõudu, kas ma siis tõesti pean niiviisi hukkuma?» — pööras ta silmad taeva poole.

«Suur vürst, taevas on teile abiks. Ärge kõhelge! Te olete nii palju lahinguid läbi teinud ja olete ikka endiselt tugev ja terve. Kas see siis pole taeva abi?»

«Ei, ei,» Siang Jüi raputas pead. «Ma tean, et olete hea inimene, kuid missuguste silmadega vaatan ma Tsiangdungi inimestele otsa?»

Siang Jüi mõtted võtsid uue suuna.

«Näete, seal lamab Tšung Li-mei, ta on haavatud ja ei saa püsti tõusta, päästke tema,» ütles ta, osutades sõrmega liikumatult lamavale sõjamehele.

Kaks sõjameest tõstsid Tšung Li-mei üles ja võtsid tal kiivri peast. Haavatu nägu oli mullakarva. Ta oli kukkunud Dungtšengi linna juures sadulast maha ja hobune oli löönud talle kabjaga vastu külge. Pärast kahepäevast ratsutamist tundis ta sellist valu, et ei suutnud end liigutada.

«Siin on veel mu ratsu Utšui,» jätkas Siang Jüi, osutades oma tumehallile hobusele. «Ma olen viis aastat tema seljas ratsutanud, ma armastan teda ja tema mind. Ma pole nii julm, et suudaksin teda tappa, päästke ka mu ratsu.»

Pingutades kogu oma jõudu, väljendas Tšung Li-mei soovi surra koos Bavangiga, ei tahtnud põgeneda tema hobusega; kuid Bavang andis käsu, sõjamehed panid haavatu väevõimuga paati ja kandsid sinna ka tema relvad. Siang Jüi tõstis sadulalt raudse kiivri ja vaskkilbi ning talutas ratsu jõe äärde.

«Ma kingin selle looma teile,» ütles Siang Jüi. «Palun teid, viige Tšung Li-mei ja hobune üle jõe Tsiangdungi.»

Sõjamehed aitasid hobust paati talutada. Päras lamas Tšung Li-mei, hobune aga seisis paadi keskel. Seal jäi veel üle ruumi kahe inimese jaoks. Seni vaikinud tingtšang katsus nõu anda:

«Suur vürst, ma näen teie suuremeelsust, ma olen vapustatud, kuid mulle näib, et mure on teie meeli seganud. On olemas vana kõnekäänd: «Taevani on tee pikk, inimesteni — lühike.» Enne tuleb järele proovida kõik teed inimeste juurde ja alles siis alistuda taeva tahtele. Pöörake oma suuremeelsus kõigi nende peale, kes elavad häda sees, mõelge alati rahvale, kes elab ikka veel mures, kasutage oma talenti, oma jõudu inimeste päästmiseks ja siis astub teie poolele mitte ainult taevas, vaid ka Tsiangdungi elanikkond. Otsustage, kuni pole veel hilja . . .»

Sel silmapilgul hakkas loodest kostma tugevnevat kõminat. Samasugust kõminat oli kuulda olnud siis, kui Bavangi ratsamehed olid lähenenud jõekaldale. Siang Jüi silmaterad kitsenesid. Kõik kakskümmend viis sõja-

meest teritasid kõrvu. Isegi Tšung Li-mei katsus end paadis püstakile ajada, kuid ei suutnud.

«Suur vürst, ei tohi enam viivitada! Astuge ruttu paati,» kiirustas tingtšang. «Ruttu! . . .»

Siang Jüi ei vastanud midagi, vaid haaras kilbi vasakusse kätte. Kakskümmend viis sõjameest haarasid nagu üks mees otsekui käsu järgi oma kilbid.

Kõmin lähenes. Üha lähemalt, üha valjemini kostis inimeste hüüdeid ja kabjaplaginat . . . Lähenes vähemalt mõnisada ratsanikku.

Siang Jüi kassisilmad vaatasid pingsalt kaugusse. Ta haaras mõõga tupest ja tõstis selle pea kohale. Kakskümmend viis sõjameest kordasid ta liigutust. Kakskümmend kuus mõõgatera välgatasid õhus, sädeldes kõigis vikerkaare värvides. Kõmin veeres lähemale nagu tõusulaine hari. Siang Jüi sõjamehed sööstsid edasi lahinguhüüuga, mis oli nagu kokkutormavate lainete kohin. Nüüd põrkasid laineharjad kokku, pritsmed lendavad . . .

Tingtšang sõudis kaldast eemale ja peatas paadi poole noolelennu kaugusel. Istunud hobuse selga, jälgis ta lahingut ja jutustas erutatud Tšung Li-meile kõigest, mis toimus kaldal.

«Siang Jüi ja ta mehed on nagu tiigrid lambakarja keskel . . . Oi, ma näen, kuidas langevad sõjamehed ja hobused, vaenlane on segaduses . . . Siang Jüi sõjamehed on nende ümber nagu mesilased . . .»

«Kus on vürst Siang, kuidas temaga on?» küsis Tšung Li-mei ärevalt.

«Ma ei näe teda. Hobune väriseb ja paat õõtsub . . . Oo, ta on elus, ta on elus! Seal ta on, kõigist kõige vägevam . . . Kui hirmuäratav ta on . . . Ta peas pole enam väejuhi kiivrit . . . Aga . . . see pole ohtlik — mitte ilmaaegu pole ta sajast lahingust läbi käinud, ta jõud on tohutu, ta võib mägesid paigast pöörata . . . Kui tugevad on ta sõdurid! Kui kavalad, kui leidlikud ja väledad nad on . . . Kakskümmend kuus võitlevad nagu üks mees . . . Missugune ebainimlik jõud . . . Mis seal juhtus? Miks lendavad inimesed õhku?»

«Vürst Siang, vürst Siang,» erutus Tšung Li-mei, «ega ta haavatud pole?»

«Ohoo! Ta heitis oma kilbi kõrvale... Haaras kinni vaenlase ja kaitseb end temaga nagu kilbiga... Ta lennutab inimesi nagu lihatükke... Missugune vägilasejõud! Vaenlased hoiduvad temast eemale... Keegi ei julge temaga kahevõitlusse astuda. Siang Jüi ja ta mehed on ümber piiratud, igal pool vedelevad surnud ja haavatud... Nüüd langes üks musta kiivriga mees, langeb ka teine.»

«Kus on vürst Siang, kus on vürst Siang?»

«Ta on peast haavatud, ta nägu on üleni verine... Ta paiskab vaenlasi endast eemale... Nüüd haarab ta kahe käega hobusest kinni ja heidab selle kõrvale. Ta viskas mõõga maha, temaga on jäänud veel ainult mõni mees... Jälle langes must sõjamees. Vaenlased raiuvad haavatuil jalgu alt... Nad võitlevad maas, langes veel mitu musta...»

«Vürst Siang Jüi? Vürst Siang Jüi?»

«Ta on üksi jäänud, paiskab vaenlaste peale inimeste ja hobuste korjuseid... Surnud ja haavatud vedelevad ümberringi... Vaenlased ei julge läheneda. Nad vaatavad teda kui imet. Ta nägu on üleni verine... Tal pole enam midagi heita — ümberringi on ainult omade surnukehad ja ta haarab uuesti mõõga. Kuula tähelepanelikult, kuula tähelepanelikult, ta näitab vaenlaste poole ja vist räägib midagi...»

Viisteist minutit kestis verine lahing. Kõik Siang Jüi sõjamehed langesid. Ta ise on peast ja jalust raskelt haavatud. Siang Jüi mõistab: tema lühikese elu lõpp on saabunud. Ta näeb vaenlaste keskel tugevat sõjameest rohelises soomusrüüs ja kiivris.

«Lüi Ma-tung! Hei, hei, Lüi Ma-tung!» hüüab Siang Jüi teda.

Vaenlaste hulk jääb vaikseks...

«Lüi Ma-tung, ma tunnen sind, soomusrüü ja kiiver, mis sul peas on — neid kandsin ma kunagi ise ja kinkisin nad sulle... Sa oled mu vana sõber, võta vastu mu viimne kingitus. Lü Bang lubas helde tasu mu pea eest. Suur au ootab seda, kes ta kätte saab. Ma olen sinult head näinud, kingin sulle oma pea...»

Siang Jüi hääl oli vali, paadis kuuldi selgesti ta viimast kõnet. Tšung Li-mei neelas vaikides pisaraid.

Tingtšang vaatas ikka veel hobuse seljast maha tulemata kaldale.

«Aa! Vürst Siang lõikas endal kõri läbi... Ta kukkus mustade sõjameeste surnukehade keskele!» — tingtšang pööras näo kõrvale, üle ta palge veeresid pisarad. Ta tuli hobuse seljast maha, hiivas ankru ja lükkas paadi keset jõge.

Hani sõjamehed sööstsid Siang Jüi laiba juurde, püüdes saada ta pead oma valdusse. Rüseluses tallasid nad surnuks mitukümmend oma sõdurit.

Lõpuks on vürst Siang Jüi sõjameeste surnukehad jaotatud. Näljaste penidena tormasid võitjad nende kallale ja jooksid siis saagiga laiali. Määrdunud lumele jäid vedelema mõõgad, odad, kilbid, inimeste ja hobuste surnukehad.

Tingtšang töötas mõlaga, kuid paat ei lähenenud vastaskaldale, vaid eemaldus sellest. Tšung Li-mei muutus rahutuks. Nad randusid ülesõidukohal, kus hiljuti oli möllanud lahing. Sõudja ronis paadipärasse ja istus haavatu kõrvale, et jutustada talle avameelselt oma lugu.

«Vapper Tšung Li-mei,» alustas ta rahulikult, «ma ütlen teile tõtt: ma pole hoopiski tingtšang, ma olen õpetlane. Ainult sellepärast, et tegelik tingtšang oli ära põgenenud, nimetasin ma ennast temaks. Halbade mõtetega tulin ma täna teie juurde...»

Tšung Li-mei haaras erutatult mõõga.

«Ärge mõistke mind valesti,» rahustas teda õpetlane, «ma pole Hani vürsti käsilane. Te teate ju, kui hästi rahvas ja just haritud inimesed suhtusid vürst Siang Jüisse. Ta oli ise süüdi selles, et kaotas üldise toetuse. Teda armastati ja abistati kõige võimalikuga, kui rahvas ägas Tsini vürstiriigi ikke all. Kõik unistasid Tsini despootia kukutamisest. Siang Jüi täitis rahva tahet, selle tõttu oligi rahva kaastunne ja toetus tema poolel. Kõik abistasid teda oma elu säästmata, sellepärast ei möödunud kahte aastatki, kui Tsini vürstiriigi türannia kukutati. Kelle jõud seda tegi?... Võib-olla te arvate, et kangelase Siang Jüi jõud? Täna te nägite, milline saatus ootab kangelast, kui ta jääb üksi, ilma rahva kaastunde ja toetuseta. Kuid nimelt sellepärast, et ta edusammud olid

nii välkkiired, muutus ta äraarvamatult ülbeks ja otsustas, et pole olemas jõudu, mis suudaks talle vastu seista, et ta võib mägesid paigast tõsta. Pärast Tsini despootia kukutamist hakkas ta käituma teisiti. Vallutanud Tsini vürstiriigi pealinna Sianjangi, põletas ta maha kõik majad ja paleed, hävitas muistsed mälestusmärgid, röövis varandused ja siirdus naisi kaasa võttes Šanghaiguani taha. Tsin Ši-huandi põletas raamatuid, aga kas Siang Jüi teod olid paremad? Ta mattis Sinnanis elusalt kakssada tuhat Tsini sõdurit. Oletame, et ta tahtis vältida edaspidist hädaohtu endale. Kuid mitte vähem julmalt õiendas ta arveid ka oma liitlastega. Siang Jüi põletas maha Tsi lossi ja linna, mattis elusalt Tian Žungi sõdurid. Niisamuti talitas ta ka väikeste laste, naiste ja raukadega. Teistes paikades tegi ta sedasama. Kas see polnud siis rahvale hädaks? Kas see polnud siis halvem Tsin Ši-huandi türanniast, mille ajal põletati raamatuid ja maeti elusalt teadlasi? Siang Jüi on süüdi sõdades ja rahutustes, mis haarasid Hiinat pärast Tsin Ši-huandi surma. Ta püüdis saada diktaatoriks ja mõrvas sellepärast Tšu keisri ning hakkas jälitama Hani vürsti. Ta usaldas ennast vangi andnud Tsini väepealikuid ja vihkas oma võitluskaaslasi. Kui eilne vaenlane avaldas soovi saada Siang Jüi küünteks ja hammasteks, määras ta selle kõrgele ametikohale. Kui tänane sõber võttis julgust tema tahtele vastuhakkamiseks, pidas Siang Jüi teda juba homme enda vaenlaseks.

Kes peab kandma vastutust rahva hädade eest? Just sellepärast hakkasidki inimesed suhtuma vürst Siang Jüisse täpselt niisamuti, nagu Tsini vürstiriigi valitsejaisse. Kogu Hiina rahvas on tema vastu. Me pole Hani vürsti käsilased, kuid keeldusime Siang Jüid abistamast, nagu abistasime igaüht, kes astus välja Siang Jüi vastu. Õigupoolest kavatsesin ma täna vürst Siangi paati meelitada, sõuda keset jõge, ajada paat kummuli ja uppuda koos temaga. Ma tulin siia kavatsusega surra. Nüüd te teate tõtt ja võite mind tappa, kuid ma ei karda surma.» — Ebatingtšang jäi vastust oodates vait.

Kuid Tšung Li-mei vaikis langetatud päi.

«Ma muutsin oma kavatsust, kui nägin, et Siang Jüi on võimeline õilsateks tegudeks,» jätkas õpetlane. «Ma

tahtsin teda tõepoolest idakaldale viia. Mul ei õnnestunud seda teha, ta surmas iseend. Siang Jüi oli väga noor ja — andestage mulle mu julgus — vähe haritud. Olen kuulnud, et teda oli lapsepõlves õpetanud onu Siang Liang, kuid Siang Jüi ei tahtnud õppida. Kogemusteta ja teadmisteta inimene, kes tahab saada maa valitsejaks, on alati määratud läbikukkumisele. Kahju, et Siang Liang vara suri. Pärast tema surma polnud enam kedagi Siang Jüid õpetamas. See tuligi talle kahjuks, tuli kahjuks kogu Hiinale, kogu lihtrahvale... Tema võimete juures oleks ta pidanud jääma väejuhiks ja mitte hellitama arutuid mõtteid võimust kogu Hiina üle. Kui ta kasvataja poleks surnud, oleks maal võib-olla juba ammu valitsenud rahu. Maksab ainult meenutada Siang Jüi poolt toime pandud kuritegusid, kui süda hakkab verd tilkuma: Ta õõnestas riigi alustugesid. Tema pärast on hukkunud nii palju inimesi, et kaotust ei saa isegi sajandi jooksul tasa teha. Tema poolt kirjandusele ja kunstile tehtud kahju ei saa tasa teha ka tuhande aasta jooksul. Tsin Ši-huandi põletas omal ajal eraisikute raamatuid. Siang Jüi põletas ära kõik Tsin Ši-huandist järele jäänud ametlikud dokumendid. Loss põles kolm kuud — võite endale ette kujutada, kui palju raamatuid ja ajaloolisi dokumente sai tules hukka...»

Õpetlane jäi vait.

Endiselt pead tõstmata vaikis ka Tšung Li-mei.

«Vapper Tšung Li-mei,» alustas õpetlane uuesti, «Siang Jüi suhtumine teisse ja oma hobusesse liigutas mind. Kas on siis palju inimesi, kes suudavad hukkumise äärel unustada iseennast ja hoolitseda teiste eest. Te olete vististi kuulnud, et kui Hani vürsti Lü Bangi ähvardas hädaoht, põgenes ta surma eest, heites vankrilt teele omaenda poegi ja tütreid, et ainult ise ära pääseks. Siang Jüi oli Hani vürstist õilsam. Kui ta oleks suhtunud õilsalt kogu rahvasse, siis poleks tulnud ka tänast kurba lõppu. Ta ei suutnud seda mõista ja kirjutas ebaõnne taeva tahte, mitte aga enese vigade arvele. Kuidas võib süüdistada taevast? Taevas on hääletu. Vürst Siang Jüi ja vürst Lü Bang elasid ühe ja sama taeva all... Lihtrahvas räägib, et kui juhid hoolitsevad ainult ise-

enda kuulsuse ja heaolu eest ning ei mõtle maa saatusele, astuvad nad hukatuslikule teele. Selliseks juhiks oli Siang Jüi . . .»

«Siang Jüi! Siang Jüi!» — Tšung Li-mei laskus suure vaevaga põlvili ja tõstis nuttes silmad taeva poole. «Need olime meie, kes me hukutasime su oma nõrkusega. Me häbistasime Hiina, häbistasime oma maa rahva. Seda häda ei paranda ka tuhande aastaga. Kas see pole suurim kuritegu? Meie karistus peab olema veel raskem, kui oli Tsinide dünastia valitsejate karistus . . . Vürst Siang Jüi, oota mind!»

Ta haaras vaevaliselt kinni mõõgapidemest, tõmmates mõõka tupest.

Li-mei kõrval istuv õpetlane võttis tal käest kinni.

«Te ei tohi lõpetada elu enesetapmisega. Kõige hirmsam on see, kui inimene ei saa aru . . . Aga kui ta on aru saanud, siis võib ta ennast parandada. Uskuge minu sõnu: teie olete sõjamees, mina õpetlane, kuid inimese jaoks on olemas üksainus mõõdupuu: tuleb lahti öelda isiklikest huvidest ja teenida rahvast. Aidates teisi, aitame iseennast. Surra pole kunagi hilja, on ainult tarvis, et ka surm oleks üritusele kasuks. Sellel, kes teenib riiki ja rahvast, peab olema palju ennastsalgavust ja otsustavust. Kas see pole siis parim tee inimese jaoks? . . .

. . . Minu kodu pole siit kuigi kaugel, sellepärast ma juhtisingi paadi sellele kaldale. Ma viin teid enda juurde ja ravin terveks. Teil tuleb teostada seda, milleks on määratud inimene. Rahvas on ikka veel hädas. Hunnid ähvardavad Hiinat põhjast ja me vajame sellist inimest nagu teie, kes põlgab surma maa päästmise nimel. Teid ootab suur ülesanne. Te ei tohi talitada mõtlematult . . . Seda ei mõistnud Siang Jüi oma elu viimseil minuteil. Ta ei kartnud surma, kuid ei mõelnud sellele, et ta kangelaslikkus ei too kellelegi kasu. Ta näitas ainult oma kartmatust. Siang Jüi pidas alati meeles ainult iseennast ega hoolinud kunagi Hiina saatusest ja rahva heaolust. Teil pole õigust talitada tema eeskuju järgi. Inimese jaoks on olemas parem elutee . . .»

Tšung Li-meil polnud jõudu vastuvaidlemiseks. Ta istus endiselt langetatud päi.

«Läheme minu juurde koju. Hani vürstiriigi väed on juba kaugel.»

Õpetlane võttis haavatu käest mõõga ja pani selle tuppe, siis tõusis ta püsti ja talutas hobuse paadist maale. Lahingu ajal värisenud hobune oli nüüd rahunenud. Õpetlane kandis Tšung Li-mei seljas kaldale ja pani ta suure vaevaga hobuse selga istuma.

Ikka veel oma nime nimetamata hakkas õpetlane talutama hobust, kelle seljas istus haavatud sõjamees. Viimase oda ja kilpi kandis õpetlane käes. Nad astusid üle verevoogude tõeliste inimeste teele.

Päike polnud veel jõudnud keskpäevasesse kõrgusse, lahinguväli oli kaetud laipadega, kuid kallas oli vähe muutunud võrreldes sellega, mis ta oli olnud enne lahingut. Lumi pani endiselt uhkelt vastu päikesekiirtele. «Sinu võidutsemine ei kesta kaua,» sosistavad jõevood kaldaäärsele lumele, «päike alistab su, sa sulad ja voolad meie juurde kokku kõige oma poriga. Me võime anda sulle varjupaika — jäta oma uhkus, kuni pole veel hilja. Kui tahad kinnitada oma vaimu, tule rutemini meie juurde ja me laulame üheskoos hümni elule!»

Õpetlase poolt mahajäetud paat kiikus rütmiliselt lainetel.

Autori märkus. *«Si-tsingi» raamatus on öeldud, et Siang Jüil olid kahekordsed silmaterad, mida praegu nimetatakse «duijaniks» (kassisilmaks). Siang Jüi pikkuseks näitab see raamat üle kaheksa hiina tši; kuna Hanide dünastia ajal üks tši võrdus kaheksa praeguse verssokiga (tsuniga), kirjutasin ma käesolevas jutustuses, et ta oli seitse tši'd pikk.*

Praegune tši võrdub kümne tsuniga.

Veebruar 1936.

Sõma Tsiani viha

See juhtus Hanide dünastia keisri neljanda valitsemisaasta[1] jaanuaris. Kord, kui Sõma Tsian oli oma kabinetis üle pea töösse süvenenud, lõpetades «Ši-tsi»[2] viimast peatükki, teatas ta neljateistkümne aastane pojapoeg Jang Huei:

«Žen Šao-tsing tuli.»

Sõma Tsian tõstis pea. Oma täidlase, õrna ja valge näo poolest sarnanes ta keskealise naisega. Ta hääl meenutas samuti naise oma. Sõma Tsian seadis korda oma märkmeid, kui Jang Huei juhatas sisse paksu, esiletükkiva kõhuga keskmist kasvu mehe, kelle harvad vurrud meenutasid hiina hieroglüüfi «ba». See oli Itšou provintsi valitseja Žen Šao-tsing. Sissejuurdunud tava järgi pidid provintsiametnikud iga aasta jaanuaris ilmuma pealinna. Žen Šao-tsing oli saabunud Sõtšuani ringkonnast Siangjangi linna[3].

Sõma Tsian tõusis ja astus külalisele vastu. Mõlemad teretasid teineteist tseremoniaalselt.

«Šao-tsing, kas saabusid juba ammu pealinna?» küsis Sõma Tsian.

«Just praegu. Ma pole veel isegi puhanud — kiirustasin visiidiga sinu poole.» — Külaline rääkis pisut läbi nina. «Tsõ-tšang[4], kus on sinu vurrud?»

«Vurrud? Hei . . .» — Sõma Tsian pomises midagi arusaamatut.

---

[1] See tähendab 140 aastat e.m.a.
[2] «Ši-tsi» — «Ajaloolised ülestähendused».
[3] Hani vürstiriigi pealinn.
[4] Sõma Tsiani teine nimi.

«Ma mäletan, et sa oled minust kaks aastat vanem,» jätkas külaline. «Sel aastal sain ma nelikümmend seitse aastat vanaks. Sina saad vist varsti nelikümmend üheksa?»

«Jah,» vastas Sõma Tsian.

«Aga välimuse järgi ei annaks sulle üle kolmekümne. Varem oli sul pikk habe ja vurrud ja sa olid kõhn, aga nüüd oled läinud valgeks ja paksuks. Nagu iidne vanasõna räägib: «Avar süda — lopsakas ihu.» Hea elu on inimesel õukonna juures! Isegi su hääl on muutunud. Tsõ-tšang, õukonna daamid armastavad sind vist väga? Ha-ha-haa! . . .»

Žen Šao-tsing ei aimanudki, et iga ta sõna haavab Sõma Tsiani südant, kes ei armastanud üldse eriti seda ametnikku, praegu aga tugevnes vastumeelsus veelgi.

«Palun, istu, ajame juttu,» kutsus ta külalist.

Tianhani[1] teise aasta suvel, kui Sõma Tsian oli saanud nelikümmend seitse aastat vanaks, mõisteti surma väepealik Li Lingi ema, sest Li Ling oli kaotanud lahingu hunnide vastu ja kapituleerunud. Sõma Tsian oli tookord keisri ees tema kaitseks välja astunud, paludes armuandmist.

«Li Lingi kapituleerumine on tõenäoliselt esile kutsutud taktikalistest kaalutlustest,» ütles ta siis. Keiser sattus vihahoogu ja Sõma Tsian heideti vanglasse, kus talle pärast kuuekuulist vangistust sai järgmise aasta jaanuaris osaks tavaline lossikaristus — kastreerimine.

Ent sama aasta märtsis, kui keiser tahtis minna Taišani mäele, et ohvrit tuua, läks talle vaja kõrgelt haritud inimest, kes võiks ülistada tema tegusid. Keisri valik langes Sõma Tsianile. Ta ülendas viimase oma tšungšulingiks[2]. Tol ajal oli see väga tähtis ametikoht. Keiser ülendas Sõma Tsiani nii kõrgele kohale mitte ainult tema andekuse tõttu, vaid ka teisel küllaltki tähtsal põhjusel: Sõma Tsian oli kastraat. Keisri haaremis oli palju ilusaid naisi ja kui Sõma Tsiani kohal oleks olnud teine

[1] Tianhan — Hanide dünastia keisri U valitsemise periood (aastail 100—97 e.m.a.).

[2] Tšungšuling — keiserliku kantselei juhataja.

niisama andekas, kuid täiesti teovõimeline mees — kas see poleks siis olnud küllaldaseks rahutuse põhjuseks?

Nii sai Sõma Tsian ülendust tänu oma õnnetusele.

Sõbrad ja sugulased, kes olid temast nagu katkutõbisest ära pöördunud, kui ta vanglasse sattus, hakkasid nüüd üksteise võidu tema ees lipitsema. Nad väitsid, et Sõma Tsianil oli väga vedanud. Paljud neist, kes olid juba jõudnud keskikka, poleks ka ise ära öelnud karjäärist sama hinnaga ja isegi palusid, et Sõma Tsian kostaks nende eest keisri juures.

Sõma Tsiani enesetunne muutus täiesti. Saanud kõrge koha tänu oma füüsilisele veale, tundis ta ennast kahekordselt häbistatuna. Tema sõprade käitumine, kes olid osutunud nii alatuiks ja häbituiks, süvendas ta viha veelgi enam. Kuidas ta ka tahtis kõike unustada, meenutasid üleelatud õnnetust liiga paljud asjad, kõigepealt aga tema organismis toimunud muudatused. Ta läks tüsedaks, rääkis naiselikult heleda häälega, ta endine uhkus — ilus habe ja vurrud kadusid aegamööda. Terve mees muutus naiselikuks olendiks.

Žen Šao-tsing, kes oli võtnud istet Sõma Tsiani vastas, langes äkki otsekui midagi meenutades ta jalge ette.

«Vabandage, isand tšungšuling, ma unustasin hoopiski teile kõrge koha puhul õnne soovida.»

Sõma Tsiani haavatud südant tabas veel üks nool.

«Teie ülendus on nii suureks auks kõigile meile, teie sõpradele! Ma ei saanud külastada teid läinud aasta jaanuaris — te kandsite siis karistust. Aga möödus ainult aasta ja te tõusite nii kõrgele!»

Sõma Tsiani hinges tõusis pahameele laine. Läinud aastal, kui ta viibis vanglas, ei saanud Žen Šao-tsing teda loomulikult näha, kuid Sõma tütar ja poeg olid vabaduses — ometi ei mõelnudki Žen Šao-tsing neid millegagi aidata.

«Kui sul on veel olemas mingisuguseid sõbralikke tundeid minu vastu, siis ära meenuta mulle kunagi möödunut,» — ei kannatanud Sõma Tsian välja. «Ma kandsin õukonna karistust ja sain pärast seda tšungšulingiks. Kas mõtled, et see on keiserliku armulikkuse väljenduseks? Hm, ajaloos pole olnud sellise armu-

likkuse näidet. Ma sain selle koha ainult tänu sellele, et olen kastraat — kas sa mõistad seda?»

«Vanem vend, vanem vend, ole ettevaatlikum, ka seintel on ju kõrvad!» — Žen Šao-tsing, keda Sõma Tsiani raevukas toon hämmastas, raputas ehmunult pead.

«Ära karda, Šao-tsing,» naeratas Sõma Tsian, «nende kahe aasta jooksul olen ma õppinud surma mitte kartma ja olen iga hetk valmis surema. Näe, lõpetan ainult ära oma elutöö, — ta osutas «Ši-tsi» käsikirjale — peaaegu sajale rullile[1], mis lebasid laual. «See on mu kümneaastase töö vili. Enne seda, kui mind vanglasse heideti, töötasin ma raamatu kallal kiirustamata mitu aastat, vanglas aga lõpetasin käsikirja kõigest poole aasta jooksul. Praegu on mul juba pooleldi valmis viimane peatükk — minu elulookirjeldus. Ma näitan sulle raamatu sisukorda.»

Sõma Tsian võttis ühe rulli ja keeras selle lahti.

«Näe, siin on kokku kaksteist bentsit, kümme bäod, kaheksa šuud, kolmkümmend šitsiat, seitsekümmend letšuani[2]. Võin ilma liigse tagasihoidlikkuseta öelda, et mu teos ei anna alla «Tšungtsiule»[3], kuid ta on selgem ja arusaadavam. Minu töö elab igavesti. Need, kelle käes on võim, võivad hävitada mind füüsiliselt, kuid minu vaimusünnituse hävitamine pole nende võimuses. Ma tahan astuda nendega kahevõitlusse. Me vaatame veel, keda ootab surematus, kelle autoriteet ja mõju saavad suuremaks ja kes toob tulevastele põlvedele rohkem kasu. Leidub küllalt palju tölplasi, kes ajavad taga ainult omakasu ja põlgavad kirjandusega tegelevaid inimesi. Ma tahan neile näidata, mis tähendab olla kirjanik!

---

[1] Vanasti koosnesid raamatud üksikuist paberirullidest. (*Autor.*)

[2] Siin loetleb Go Mo-žo Sõma Tsiani «Ajalooliste ülestähenduste» osi: b e n t s i — keisrite valitsemisaastate järgi kirjutatud sündmuste kroonika; b ä o ja kronoloogilised tabelid š u u — osad, mis annavad ettekujutuse tseremooniatest, muusikast, mõõtudest, rahast, maksudest, ohvritoomisest, aastaaegadest, tähtede liikumisest; š i t s i a — kuulsate vürstisuguvõsade ajalood; l e t š u a n — kuulsate inimeste (riigitegelaste, väejuhtide, filosoofide) elulood.

[3] «Tšungtsiu» (sõna-sõnalt «Kevad ja sügis») — üks neljast kanoonilisest konfutsiaanlikust raamatust, mille autoriks peetakse Konfutset.

Kogu minu elu, mu süda ja veri on siia sisse pandud. Need märkmed peegeldavad kõike, mis on olnud parimat Hiina ajaloos, poliitikas, usus, muusikas, hariduses, kunstis, seadusandluses ja moraalis. Mind võib igal hetkel tappa, tükkideks kiskuda, kuid ma olen veendunud — minu vaim on surematu. Ma naeran maise võimu üle. Ha-haa! Naeran ta üle!»

«Jah, jah . . .» kiitis Sõma Tsiani vihast masendatud Žen Šao-tsing pead noogutades tagant. Ent imelik — ta pea ei liikunud ülevalt alla, vaid pigem paremalt vasakule.

«Näe, need kaks asja — «Rändrüütlite elulood» ja «Ahnitsejate elulood» olen ma kirjutanud viimasel ajal, kui mul oli hea tuju,» jätkas Sõma Tsian. «Ma ülistan rändrüütleid, kiidan Tšu Tsiad ja Go Tsed. Kui kõik inimesed oleksid nende sarnased — nad polnud ju rikkad, kuid aitasid oma elu kaalule pannes inimesi hädas — kas siis oleks maailmas jäänud aset ülekohtu ja vägivalla jaoks? Mis on võim? Sa mäletad kindlasti U Ši-lo ja lesk Ba lugu — nad elasid Tsin Ši-huandi ajajärgul. U Ši-lo oli vaene. Ta saadeti suurt müüri kaitsma. Ettevõtliku kaupmehena tõi ta kaasa hiina siidist riidetükke ning vahetas neid hunnide juures lehmade ja lammaste vastu. Varsti täitsid vahetuseks saadud lojused kõik ümberkaudsed kuristikud ja mäed ning U Ši-lo sai rikkaks. Sellest teada saades hakkas Tsin Ši-huandi tema ees lipitsema, kohtles teda nagu lihast venda ja kutsus pealinna meelt lahutama.

Lesk Ba, teie ringi inimene, sai rikkaks kinnaveri valmistamisega. Ehkki ta oli lesk, ilmus tema rikkaks saades loomulikult ka lesk mees, kes pakkus talle oma teeneid. Häbitu keiser Tsin Ši-huandi hakkas otsekohe tema ees roomama, ülistades teda «voorusliku naisterahvana» ja isegi püstitas ta auks «Naiseliku vooruse torni». Selline on võim! Põletada raamatuid ja kummardada lojuseid, kallata mustust teadlaste peale ja kinkida rikkale liiderdajale nefriidist vöö! Selline on võim! Ma naeran selle võimu üle! Ma ei taha, et hiina rahvas jääks harimatuks. Ma tahan, et kõik saaksid rikkaks. Oleksin ma rikas, siis leiduks mu sõprade seas kahtlemata rüütleid, kes oleksid kujutanud endast Tšu Tsiad ja Go Tsed . . .

Parem oleks, Šao-tsing, kui ma poleks saanud õukonna karistuse osaliseks. Ma ei vaja üldse tšungšulingi jälki aunimetust!

Oleksid kirjanikud niisama rikkad nagu U Ši-lo või lesk Ba, siis hakkaksid võimukandjad rikkuse ees roomates ise oma vabal tahtel ennast kastreerima. Kuid kirjandus ei hakka mingil juhul ennast kastreerima võimukandjate lõbuks. Milleks on mulle vaja tšungšulingi kraadi, kui ma olen kastraat! Võib-olla arvad sa, et ma olen selle üle rõõmus?

Ma tahaksin ainult lõpetada oma raamatu. Selle nimel olen ma valmis taluma ükskõik millist häbi ja alandust. Räägin sulle seda täiesti avameelselt — sa oled mu sõber ja mul pole põhjust sinu ees kavaldada.»

Hirmunud Žen Šao-tsing noogutas endiselt ebamääraselt pead ega olnud võimalik öelda, kas ta teeb seda kiitvalt või laitvalt. Sõma Tsiani raevukas süüdistus oli tabanud märki: Sõtšuangis, kus Žen Šao-tsing elas, lipitsesid Tšendu tuntud kullakotid ta ees ja tema ise käis just nimelt selleks Tsõnglingi linnas, et kummardada lesk Ba hauda. Täna oli ta tahtnud rääkida Sõma Tsianiga just sellel teemal, kuid viimase raevukad rünnakud sundisid teda oma kavatsusest loobuma. Sõma Tsiani sõnad selle kohta, et ta sõprade seas pole Tšu Tsiad ja Go Tsed, panid Žen Šao-tsingi punastama. Ent kuuldes, et Sõma Tsian nimetab teda endiselt oma sõbraks, rahunes Žen Šao-tsing pisut, otsustades juhust mitte mööda lasta ja oma truudust näidata.

«Tsõ-tšang,» alustas ta, toetades kätega oma paksu kõhtu, nagu püüdes sellest otsekohesust välja pressida, «sa elad tõesti igavesti, sa oled meie Konfutse. Praegu on väga levinud teatritükk «Tsiu tsian». See ei ole juhuslik, ma olen kindel — see on märgiks, et sa saad meie aja Konfutseks. Otsusta ise: kas hieroglüüf «tsiu» ei kõla peaaegu niisamuti nagu «tsiu» nimes Kun Tsiu ja kas hieroglüüf «tsian» pole Sõma Tsiani nime hieroglüüfi sarnane!»

Oli nüüd Žen Šao-tsing siiras või teeskles ta, kuid ta lobisemine lahutas pisut Sõma Tsiani meelt ja viimane naeratas.

«Aga mu sõber,» jätkas tema naeratusest julgustatud Žen Šao-tsing kogu oma keha õõtsutades, «ole ettevaatlik. Muidu põletatakse su tööd, nagu põletati keiser Tsin Ši-huandi ajal konfutsiaanlikud raamatud.»

«Tänan hoolitsuse eest,» vastas Sõma Tsian, «ma olen seda ette näinud ja abinõud tarvitusele võtnud... Niipea kui ma ühe rulli lõpetan, tehakse temast kohe koopia — selles on mulle abiks mu armastatud pojapoeg Jang Huei. See, mida sa siin näed, on tema käega tehtud koopia. Poisike on haruldaselt tark. Ümber kirjutades peab ta kõik meeles, nii et võib ise olla elusaks koopiaks. Käsikiri ise on varjul kivikirstus, mis on peidetud kindlasse kohta — seal ei saa isegi loodusõnnetus talle viga teha. Tulevikus, kui mu raamat levib lugejate seas, võivad ilmuda tuhanded Tsin Ši-huandid — nad ei suuda niikuinii midagi ära teha, sest kogu rahvas teab teda siis peast.»

«Jah, jah,» nõustus Žen Šao-tsing peanoogutuste saatel, «sa oled tõepoolest ettenägelik inimene. Kui ma järgmine kord siia tulen, kirjutan ma koopia ümber ja võtan ta endaga Itšousse kaasa. Kuigi Itšou on mahajäetud kolgas, on seal siiski säilinud sinu kuulsa nimekaimu, luuletaja Sõma Siang-žu traditsioonid... Ärasõidu eel käisin ma Lintsünis ja ostsin sinu teise nimekaimu kauplusest mõne pudeli gaoliangiviina. Ma andsin pudelid juba sinu pojapojale üle. Nagu ma mäletan, ei öelnud sa varem napsist ära. Aga nüüd?»

«Tänan armastusväärsuse eest,» — Sõma Tsian oli mõnevõrra rahunenud ja ta näole ilmus naeratus, «ma ei joo enam. Andsin tõotuse, et ei võta tilkagi suhu, kuni pole lõpetanud «Ši-tsi'd»...»

«Aga sa oled ju lõpetamas, täna õhtul võiks võtta.»

«Hästi, olgu nii, täna õhtul joon koos sinuga,» vastas Sõma Tsian.

«Olen õnnelik, väga õnnelik. Ainult kahju, et ma ei saa sulle vastu: ma jään vist kohe purju.»

Sõma Tsiani lahkuse üle rõõmustades haaras Žen Šao-tsing uuesti oma kõhu ümbert kinni.

«Sa oled õnnelik inimene,» tähendas Sõma Tsian, «elad Itšous, seal on suurepärane loodus.»

Kuuldes, et Sõma Tsian on vaimustatud Itšou loodusest, otsustas Žan Šao-tsing hiilata tagasihoidlikkusega.

«Tõtt öelda pole seal midagi erilist. Mäed ja vesi, suur tasandik, tammid — see ongi kõik. Mis siin rääkidagi — kolgas. Minu meelest on parem olla kohimees pealinnas kui keiser Itšous... Oo, auväärseim, palun andestust!» — Olles jälle puudutanud jutukaaslase haiget kohta, hakkas Žen Šao-tsing käsi anuvalt välja sirutades vabandusi puistama. «Ma palun andestust, ma palun sinu abi. Tõsi küll, minu võimed on piiratud, see on sulle teada, kuid ma olen valmis tooma igasugust ohvrit... Ma ei karda midagi. Meile paksudele on tegelikult üksköik, kas olla meesterahvas või mitte... See pole sulle samuti saladuseks. Ha-ha-haa!»

«Šao-tsing, kui sul tõsist juttu ei ole, siis palun mind vabandada, ma pean töö ära lõpetama,» lausus Sõma Tsian, kes oli juba ammu tahtnud külalisest lahti saada.

«Jah, jah,» hakkas Žen Šao-tsing kiirustama. «Ma peangi külastama väepealik Er Si'd. Õhtul astun ma sinu poole sisse ja me võtame napsi.»

Mõlemad tõusid ja väljusid. Saatnud külalise minema, pöördus Sõma Tsian tagasi. Ta polnud veel päriselt rahunenud, seda tõendasid õhetavad palged. Istunud laua taha, luges ta mõned lõpuread valjusti ette.

«Seitse aastat olin ma suureks teadlaseks õukonna juures, kuid seoses Li Lingi õnnetusega pandi mind raudu...»

«Kas see oli siis minu süü?» — pääses ohkega ta huulilt. «Hei, ma olen kehaliselt vigaseks tehtud...»

«Need märkmed ja värsid on oma idee märtrite mõtteväljenduseks,» luges ta mõtteisse vajunult valjusti. Jõudnud selle kohani, haaras ta pintsli ja kirjutas raevupuhangus: «Muistsel ajal kirjutas Si Bai, kui ta heideti Tsanli vanglasse, seletused raamatule «Tšou-i». Konfutse, keda kiusasid taga tema vaenlased, Tšeni ja Tsai vürstiriikide valitsejad, kirjutas valmis «Tšungtsiu». Pagenduses viibiv Tsüi Jüan lõi poeemi «Li sao», nägemise kaotanud Tso Tsiu koostas töö «Go Jüi», Sun-tsõ (hüüdnimega Kõverjalgne) kirjutas traktaadi «Bing fa», Šu'sse ümberasunud Bu Vei andis järeltulijatele oma

«Lüi-lani», aga Tsini vürsti poolt vangi võetud Han Fei kirjutas «Šo nan-gufõngi». Ja ka kõik kolmsada «Ši-tsingi» värssi on loodud tarkade meeste poolt raevus.»

Lõpetanud nende ridade kirjutamise, jäi ta endaga rahule ja tõstis vasaku käe harjumuse kohaselt lõua juurde. Vanasti silus ta töötades kõige pateetilisematel kohtadel oma ilusat habet; nüüd jäi käsi õhku rippuma.

«Hei!» hüüatas Sõma Tsian ärritatult ja kirjutas ennast kokku võttes viimase peatüki «Ši-tsist» — oma lühikesest elulookirjeldusest.

Aprill 1936.

Hanguu valvepost[1]

Suursuguselt sünge Hanguu kohal lõõmas kuum suvine päike. Näis, et kahe sissepääsu valvava fööniksi ja vahimajakese katuseharja kaunistavate kalade raidkujud on lämbumas kõrvetavast kuumusest.

Valveposti juures seisis reas mitu hõbepaplit. Nende suured lehed liikusid tuules ja särasid päikese käes silmipimestavalt. Rohu sees kaeblesid nukralt tsikaadid. Sellel kuumusest õhkuval maal polnud päikese eest kuhugi peituda ja paplite vari oli ainsaks jahedamaks paigaks. Seal lamas selili palja ülakehaga vanamees — vahiposti valvur. Ta kuivetunud käed, mis meenutasid haoraagusid, olid rinnal risti. Sasitud juukseid ja takuseks muutunud habet polnud nähtavasti juba hulk aega puutunud kamm. Vanameest oleks võinud pidada päikesepiste saanud kerjuse laibaks, kui poleks liikunud ta parem käsi, millega ta tõrjus eemale tüütuid kärbseid. Ta pea puhkas bambusplaatide[2] kimbul, silmad olid poolsuletud.

Äkki püüdis vanamehe kõrv kinni mingisuguse heli. Ta kergitas end maast ja pomises:

---

[1] Hanguu valvepost — mäekuru Sensi provintsis. Muistendi järgi põgenes tema kaudu musta härja seljas läände hiina filosoof Laotsõ, keda peetakse daosismi rajajaks. See müstiline usulis-filosoofiline õpetus tekkis kui omamoodi protestivorm sotsiaalse ebavõrdsuse vastu. Keskajal muutus filosoofide-idealistide poolt moonutatud daosism lõplikult reaktsiooniliseks usundiks, mis nagu iga religioon kuulutas ekspluateeritavaile klassiorjusega leppimise ideed ja seadis oma eesmärgiks töötajate protesti lämmatamise. Selle usundi paljastamisele ongi pühendatud Go Mo-žo jutustus.

[2] Enne pintsli ja paberi leiutamist kirjutasid hiinlased stiletiga bambuseliistudele, mis õmmeldi hiljem nööriga kokku.

«Haa ... Jälle inimese sammud! ... Sellise kuumusega istuvad isegi metsloomad oma urgastes, ainult inimesed sõeluvad mööda teid, neile ei loe isegi kuumus midagi! ...»

Vanamees tõusis püsti ja ringutas laisalt.

Äkki läksid ta silmad üllatusest pungi, hiiglasuur hoburauakujuline lott paisus kerataoliseks ja sõrmed hakkasid värisema nagu paplilehed.

«Dan! See oled sina, austusväärne Dan![1]» hüüatas ta.

«Mina, vana! See olen mina!»

Need hüüatused kostsid üheaegselt. Veidrad vanamehed sööstsid üksteisele vastu ja kaisutasid teineteist kõvasti; niiviisi põimuvad kokku vanad, ärakuivanud liaanid.

Sõbrad kaisutasid kaua. Lõpuks tõstis Dan pisaraist märja näo.

Ta habe ja kulmud olid päris valged, palju valgemad kui vahimehel, nägu aga veelgi enam päevitunud. Kulmude vahel oli aset võtnud kurblik korts — üleelatud vaevade tähis, rippuvad nahavoldid silme all ja põskedel kandsid raskelt läbielatud aastate ja väsimuse jälgi, laup ja nina olid päikesest mustaks põlenud. Ta õlgadel ripendas paigatud sinine halatt ning pead kattis lagunenud, üleni tolmune müts. Ent kõige üllatavam oli must härjasaba, mida Dan käes hoidis.

Lõpuks lasksid vanamehed teineteise lahti, võtsid kätest kinni ja istusid paplite varju maha. Esimesena alustas juttu vahimees:

«Kuidas siis niimoodi juhtus, õpetatud Dan? Sa sõitsid ju veel üsna hiljuti Hanguu mäekurust läbi, et mitte iialgi enam tagasi tulla ...»

«Oh, vana,» vastas Dan surutud häälel, «luba, et jutustan sulle kõik üksikasjaliselt ... Aga ma pole täna veel ivagi hamba alla saanud. Anun sind, anna mulle juua ja ükskõik mida söögipoolist.»

Seda kuuldes hüppas vahimees püsti ja tõi valveposti majast veekannu ning mitu odrakäkki. Õpetatud mees tõstis selle aja sees maast raamatu, mis oli olnud vahimehele peaaluseks, ja hakkas lugema.

[1] Dan ehk Li Dan — üks Lao-tsõ nimesid, kelle arvele pannakse «Dao de-tsingi», muistse kirjanduslik-filosoofilise tähtteose autorsus.

«Oh-oh-hoo . . .» ohkas ta lõpuks. «Kui häbi, kui häbi mul on enda pärast! Parem oleksid võinud selle minu raamatu «Dao de-tsing» ära põletada.»

«Kuidas, põletada raamatut?» küsis hämmastunud vahimees, asetades käkke õpetatud mehe ette. «Sellest päevast peale, kui sa jätsid mulle oma teose, on ta mulle saanud elust kallimaks. Ma ei lahku sellest raamatust hetkekski. Kui ma teda loen, siis see maailm, mis on täis kuumust ja õelust, justkui kaob kuhugi ja minu teadvuses tekib teine maailm. Mõnus värskus voolab mu keha mööda laiali. Mu vaim, mis on vabanenud kaduva ihu ahelaist, tõttab selle varjatud olematuse seisukorra poole, milles inimene viibib enne sündimist. Kui ma loen teda päeval, muutub päike kuuks ja ta valgus muutub nii pehmeks ja heledaks, et ma tahtmatult meenutan oma ema silmi kaugeil lapsepõlveaastail. Kui ma süvenen su raamatusse õhtul, siis ei saa pärast kogu ööl und. Ma kuulen tähtede juubeldavaid hümne ja näen, kuidas taevaste neitsite hulgad suplevad Taevases jões.[1] Need hõbepaplid näivad kaunitaridena, kes naeratavad mulle võrgutavalt, ja nende hingus on magusam kui mesi . . . Sinu raamatut lugedes, tark Dan, ma tunnen, et kogu see ääretu maailmaruum sarnaneb lootosega, mis kasvab tillukesest seemnest. Selle lootose aroom tiheneb imeliseks meloodiaks, tema värvid aga ujutavad laia voona maailma üle. Nii taevas kui maa — kõik täitub aroomist, ilust, täitub armastusest, elust! Kuid vaevalt meenutan ma inimesi, kui mu rõõm muutub tuhmiks ja ma näen, kuidas lootose südamikus tekivad ussid, kes hakkavad õgima täiuslikku ilu. Kuidas ma raevutsen neil minuteil, et ma ei saa muutuda mässavaks vooks ja neelata kõiki inimesi. Kuidas ma raevutsen, et mulle ei saa pähe kasvada sarved. Ma sööstaksin nagu metsik härg inimestehulga kallale — tallaksin, loobiksin laiali, lömastaksin . . . Oo, õpetatud Dan, kui on juba jutt härjast, siis julgen ma küsida: kuhu on jäänud sinu must härg, kelle seljas sa läände rändasid?»

Sel ajal hävitas õpetatud mees isukalt käkke, juues

[1] Taevaseks ehk Hõbedaseks jõeks nimetavad hiinlased Linnuteed.

kannust vett peale ja lastes vahimehel näidata oma rafineeritust ilukõnes. Kui pool käkkidest oli ära söödud ja Dani aukuvajunud kõht mõnevõrra täidetud, hakkas õpetatud mees vaikselt rääkima:

«Jah, kõige õnnistusrikkam elus on muidugi söök ja jook... Oo, mu must härg!...» karjatas ta äkki ja ta silmist hakkasid voolama pisarad. «Mu vaene must härg, kes ohverdas elu minu heaks!... Sa küsid musta härja kohta, vana? Kui kahju, kui kahju! Üllast loomast jäi järele ainult see...»

Ja õpetatud mees raputas musta härjasaba.

«Mis siis ometi juhtus, Dan? Kas sind röövis teel paljaks mõni röövel?» üllatus vahimees, kes alles nüüd märkas härjasaba.

Õpetatud mees näris peeneks viimased raasud, jõi vett peale ja alustas kiirustamata:

«Näed sa, vana, sellal kui ma sõitsin läbi Hanguu mäekuru, kiirustasin ma kogu oma südame ja mõtetega hääletusse kõrbe. Kuidas ma unistasin sellest metsikust, vaikivast kõrbest, kuhu polnud veel astunud inimese jalg! Kuumast tuulest kõrvetatuna sõitsin ma põletava päikese all musta härja seljas ikka edasi ja edasi. Lõpuks jõudsin igatsetud kohani, kus tõepoolest polnud inimesi. Kuid seal polnud üldse midagi peale ääretu kollase liiva — ei rohuliblet ega veepiiska. Mu vaene härg! Ta ei kannatanud välja pikka teed ja langes kurnatult kokku, olles vaevalt liivakõrbeni jõudnud. Kaks ööd ja päeva hoolitsesin ma tema eest, aga millega sain ma teda aidata? Kolmandal päeval lõppes ta otsa... Aga mina?! Kelleks osutusin mina? Oo, sõber! Alatuks kasuhimustajaks! Jah! Alatuks kasuhimustajaks, kuigi olin teinud oma raamatus nii palju suuri sõnu tõelise tõelisusest ja täiusliku täiuslikkusest. Mäletad, ma sisendasin kunagi sulle, et see headus, mida võib tunda ja tunnetada kui reaalselt olemasolevat, polegi headus. Nüüd aga on mulle selge, et ma olen tundma õppinud kõigest tähtsusetut osa sellest, mida nimetatakse headuseks. Ma olin veendunud, et kui hoidun sirgest teest, saavutan kõik, sest kõveras ilmneb sirge. Sellepärast just pimestasingi ennast sihilikult, uskudes nägevat valgust pimeduses. Ma mõtlesin, et raske — see on kerge

juur, rahu aga on liikumise algus, sellepärast uhkustasin ma sellega, et ei püüdnud kogu päeva sammudes kergendada oma kandamit. Kui ma tahtsin saada suurt kasu, meelitasin ma inimesi ligi väikese vaheltkasuga. Kui mul oli tahtmine maitsta värsket kala, kasvatasin ma teda tiigis. Olen alatu inimene ja minu raamat — see on õpetus võltshüvangust, võltsheadusest. Kõigile näidata tahtes, et ma olen selles maailmas suur, eriline inimene, suundusin ma läände. Valesti arvestatud!

Oma maja lävest kaugemale astumata ei saa tunnetada maailma. See kõrb, mille ma olin loonud oma kujutluses, polnud sugugi tegeliku kõrbe sarnane. Jõudsin temani äravaevatuna, kaotasin oma musta härja ja oleksin ise peaaegu samuti elu kaotanud. Ma teadsin ennegi, et elu on kõige suurem hüve, kuid õpetasin siiski valelikult, et kõik ihulik toob üksnes kannatusi. Ma olen valelik! Ma olen lurjus! See olin mina, kes hukutas härja!»

Kuni vana filosoof oma kõneoskusest üha enam vaimustudes kõneles, istus vahimees rusutud vaikuses, ta morn nägu oli otsekui tumedast pilvest varjutatud.

«Jah,» jätkas õpetatud mees erutatult. «Härja surm äratas minus südametunnistuse. Ta õpetas mulle, et ei tohi põgeneda inimeste juurest. Ma olen nüüd veendunud: see, kes lahkub inimestest, lahkub elust. Selle asemel, et targutada tõest ja täiuslikkusest ning joosta aralt kõrbesse, on parem olla inimeste keskel, istutada kasvõi üksainus riisikõrs, üles kasvatada kasvõi üksainus nisupea. Oo, must härg, minu õpetaja ja kasvataja! Sa õpetasid mulle seda ja sinu saba on mulle viis tuhat korda kallim «Dao de-tsingi» viiest tuhandest sõnast! Kas sa mõistad mind, sõber?»

Kuid vahimees vaikis ja ta nägu muutus üha süngemaks.

Õpetatud mehel läks kõri kuivaks. Ta lõpetas viimase käki söömise ja jõi vett peale. Raputanud käe pealt veepiisad, andis ta kannu vahimehele tagasi ja hakkas rahunenud ilmel härjasabaga vehkima.

«Olen sulle väga tänulik, vana. Pärast seda, kui sa mind kostitasid, tunnen südames niisugust mõnu ja magusust, nagu oleksin toonud ohvri või näinud kevade

saabumist. Kuidas siis mitte rõõmu tunda, kui see kannutäis puhast vett ja need käkid toovad inimesele nii palju õndsust! Mul on häbi nende juttude pärast, millega ma sind kunagi petsin, vana. Ma õpetasin, et värvid pimestavad inimese silmi, helid on kõrvale kahjulikud, toit aga nüristab maitset. Kuidas võiksid värvid pimestada, helid kahjustada kuulmist, kuidas võiks toit tuua inimesele kahju? Rumalus! Silmad on inimesele antud selleks, et näha, kõrvad — selleks, et kuulda, suu — et süüa! Vaata seda värvirikkust: mäekuru punakaspruunid kaljud, smaragdrohelised puud, see tumesinine taevas ja pimestavalt valged pilved... Kas see pole silmarõõm? Aga tsikaadide helisev siristamine, mida ma nüüd kuulen, — kas see pole meeldiv kõrvale? Ma näen ning kuulen seda kõike ega jää hoopiski pimedaks või kurdiks. Ma jõin puhast vett, sõin ära käkid ja saan nüüd aru, missugune mõnu see on! Kui ma ei sööks ega jooks, siis katkeks mu vana elu.

Jah, paljugi lori olen ma ajanud omal ajal! Ennast kehaliselt igati piinates võisin ma jääda pimedaks, kurdiks ja kaotada maitsmismeele. Ma tahtsin, et mu silmad lakkaksid eristamast värve, kõrvad — helisid, suu — maitset. Ma arvasin, et kõige parem on hauda variseda, ainult hauda variseda! Ei! See oli vale, alatu vale. Ma ju teadsin, et minu õpetuse lätteks oli pime, täispuhutud eneseimetlus ja unistused rikkusest. Ma ajasin alati taga ainult isiklikku omakasu, kui kõrge voorusega ma poleks oma alatut, räpast arvestust ka varjanud. Oo, kui kibedasti ma seda nüüd taga kahetsen! Ma sain karmi õppetunni ja tulin tagasi ning kahetsen nüüd siiralt! Kõrbesse kiirustades lootsin ma kõigile näidata oma suurt puhtust ja saada sel teel endale suurt kasu. Kas ma võisin aimata, et kaotan oma härja ja suudan vaevu päästa oma vana elu? Nüüd olen ma saanud õpetust ja kahetsen! Selle õppetunni andis mulle mu õpetaja, mu must härg. Vaat sellepärast ongi ta saba mulle viis tuhat korda kallim viiest tuhandest sõnast, millest koosneb «Dao de-tsing». Oo, mu õpetaja, must härg! Ta andis oma elu minu — madala, alatu ja kasuhimulise inimese eest. Kaks päeva lamas ta liival, vaadates mulle anuvalt otsa ja ta silmist voolasid pisarad. Ta palus süüa. Kuid

selle sula vasena hõõguva taeva all, sellel maal, mis leegitses nagu sepääs, ei lootnud ma enam isegi, et jään ellu, ja ma ei hoolinud temast, ma ei mõelnud enam temale. Õigust öelda poleks ta hukkunud ka kolmandal päeval, aga... mina, mina ise tapsin ta! Ma olin suremas janusse, nõrkemas näljast, siis aga sosistas apluse õel deemon mulle ühtesoodu: «Maitse ta verd ja kustuta janu.» Ja kui härg ei suutnud enam liigutada tagumisi jalgu, lõin ma teda mitu korda noaga. Ta hakkas nii kaeblikult ammuma, et isegi mu südamesse pugenud õel deemon võpatas. Kuid ma jätkasin pussitamist, kuni lõikasin läbi peaarteri. Veri purskus ojana, deemon aga tõukas mind kahjurõõmsa naeruga tagant, et maitseksin seda. Ma klammerdusin ahnelt haava külge. Härja kaeblik ammumine hakkas nõrgemaks jääma ja muutus lõpuks nõrgaks nuuksumiseks — niiviisi nuuksuvad uinudes lapsed.

Siis lakkas veri voolamast, looma jalad tõmbusid sirgu, ta keha võpatas surmaeelses agoonias ja siis ei liigutanud ta enam. Nii ma tapsingi tema, selle musta härja — püha looma, kes avas mulle oma surmaga tõe. Oo, kuidas ma nüüd tema pärast kurvastan, kui tänulik ma talle olen! Ma ei unusta iialgi tema heategu. Tema saba lõikasin ma ära ja võtsin kaasa, et anda ta oma õpilastele üle mälestusena sellest sündmusest.[1]

Kui ma olin täitnud oma kõhu, ärkas mu vaim üles ja ma asusin tagasiteele. Kõik, mida kuulutasin varem, on meeletus. Tõde, mida ma õpetasin, on vaid mõõtmatu, liikuv sisu. Täiuslikkus aga, millest ma korrutasin oma raamatus, on mõõdetav, kuid surnud vorm — tõe kivist sark. Ma olen kahetsenud ja tahan tagasi pöörduda inimeste juurde, et hakata elama tõelist, inimlikku elu. Mul on naine, on lapsed. Nad elavad praegu Duangangis, Vei vürstiriigis. Lähen nende juurde. Kui kahju, et tunnen ainult ajalugu ega oska mingit ametit! Kuid ma tahan ise ennast toita ja mul tuleb midagi ära õppida. Et olla oma perele kasulik, olen ma nõus kasvõi pühkima

[1] Räägitakse, et järgnevail aegadel oli daose religiooni tunnistajail alati tunnusena käes härjasaba, mis pidi aitama putukaid eemale peletada, kuid legend saab oma alguse nimelt siit. (*Autori märkus.*)

põrandat ja pesema naise ning laste riideräbalaid. Kunagi enam ei julge ma kõrgilt vaadata inimeste peale, targutada kasupüüdlikust tõest ja silmakirjalikust täiuslikkusest.»

Õpetatud Dan lõpetas oma pika monoloogi, olles välja öelnud peaaegu kõik, mis täitis ta südant, ja märkas alles nüüd, et vahimees polnud kogu selle aja jooksul poetanud ühtki sõna. Vahimehe näole langes tume vari, just nagu oleks ta kohale jäänud rippu kurja taeva äikesepilv. Siis ajas vana õpetlane ennast pikkamööda püsti.

«Parem põletan ma ise selle raamatu tõest ja täiuslikkusest, mis eksitab inimesi,» pomises ta, pistis kaenla alla bambuseliistude kimbu, võttis musta härjasaba ning läks.

Hõbepaplite all kaeblesid valuliselt tsikaadid. Päike rändas aeglaselt läände.

Kui vahimees oli ennast pisut kogunud, paisus ta lott suureks, silmad läksid pungi, ta hakkas kogu kehast raevu pärast värisema.

«Valelik! Lurjus! Petis!» kiljus ta märatsemishoos. «Sa vedasid mind sisse, vastik saatan! Haa! . . . Sa müüsid muidugi oma musta härja lihtsalt maha, aga kogu selle kavala loo mõtlesid alles hiljem välja, et mu käkid ära õgida.»

Enesevalitsemise kaotanud vanamees karjus talle kõike seda, lõi siis käe alla sattunud kannu vastu puutüve puruks ja hakkas lahkunu poole tagantjärele rusikaid raputades kisendama:

«Dan! Dan! Sa pole mõttetark, sa oled kõige suurem kelm ajaloos! Sa viisid endaga kaasa oma valeliku raamatu. Ma tean, milleks sul teda vaja on: lähed turule ja vahetad ta leiva vastu!»

Hõbepaplite all kaeblesid ikka endiselt valuliselt tsikaadid, päike aga rändas aeglaselt lääne poole . . .

Lõplik redaktsioon 10. augustil 1923.

Ärasõidu eel

«Kuidas küll lõhnavad õied!»

«Jah, need on kaneelipuu õied, aga tänavu on neid vähe.»

«Pole ime, et me otsekohe nende lõhna ei tundnud.»

«Kas pöördute kodumaale tagasi?»

«Jah, aga enne mõtlen puhata kuumade allikate juures.»

«Imetore. Kas olete insener?»

«Ei, arst.»

«Tähendab, olete kaua Fukuokas elanud?»

«Jah, aastat kuus-seitse.»

«Kuus-seitse aastat? Siis on teil, mida koju saades meelde tuletada.»

«Meelde tuletada? Kardan, et peale tänase jalutuskäigu teiega ja nende lillede aroomi polegi olemas midagi, mida võiks meelde tuletada.»

«Oh-hoo, jätke, jätke! Ma olen teile väga tänulik.»

Ai Mu oli käinud jaamas teenustebüroos, kust üüris käru ja pöördus nüüd tagasi vana kärumehe seltsis. Nad möödusid vaikides Hakodzaki templist, Ai Mu armastatud jalutuspaigast, kus ta polnud käinud juba kolm kuud — sellest ajast, kui ta perekond sunniti sellest rajoonist välja kolima. Lillede aroom, millest jutt oli alguse saanud, kandus nendeni templit ümbritsevast pargist. Ei kulunud üle viie minuti, kui Ai Mu ja vanamees jõudsid Siomio templini. Ai Mu kolm last mängisid niinmatil päris altari juures. Märgates lähenevat isa, hakkasid lapsed kisama.

«Kas need on teie võrukaelad?»

«Jah, on küll.»

«Kui õnnelik te olete!»

«Ah, ma ei teagi, mida nendega ette võtta: mida rohkem on lapsi, seda vähem raha.»

«On hea, kui on palju lapsi. Mida rohkem, seda parem. Meie oleme vaesed inimesed ja kui lapsi ka ei oleks, siis kas või sure maha. Mul endal on neid viis. Vanem tütar läks mehele ja sünnitas kolm kuud tagasi lapse. Teine ja kolmas poeg käivad võõraste juures tööl, kaks nooremat õpivad koolis.»

Vanamees rääkis oma perekonnast rõõmu ja uhkusega. Ai Mu tundis kerget nukrust.

«Mitu tundi te päevas töötate?» küsis ta.

«Juba kakskümmend aastat töötan ma kella seitsmest hommikul seitsmeni õhtul ja ei ole kogu selle aja jooksul ühtki päeva vahele jätnud,» puhkes vanamees naerma, «ha-ha-haa!»

Vesteldes jõudsid nad märkamatult majani ja astusid tuppa. Ühe silmaga vanakraamikaupmees uuris juba õuel lapsevankrit.

«Oo, vanakraamikaupmees on juba kohale ilmunud,» ütles Ai Mu.

Seesama vanakraamikaupmees oli läinud aasta aprillis, kui Ai Mu sõitis kodumaale, ostnud temalt kraami; kõige väärtuslikumaks asjaks oli tookord olnud harmoonium, mis oli maksnud sada viiskümmend jeeni ja ainult pool aastat tarvitatud. Ülesostja andis selle eest kõigest kuuskümmend jeeni. Ülejäänud asjad jäid talle poolmuidu. Olles tookord edasimüügist hästi teeninud, sõitis ta oma jalgrattaga otsemaid kohale, niipea kui Ai Mu oli talle oma ärasõidust teatanud.

Ai Mu sidus jutuajamist jätkates koos kärumehega asju kokku.

«Kui palju te umbes päevas teenite?» küsis Ai Mu.

«Kuidas juhtub. Oleneb sellest, kui palju on tööd. Juhtub, et tööd on palju — siis teenid rohkem, aga kui tööd on vähe — siis teenid vähem. Keskelt läbi tuleb kaks jeeni päevas.»

«Kaks jeeni? See pole sugugi halb.»

«Jah, saab ikka otsa otsaga kokku.»

Ai Mu meenutas oma elu Šanghais. Seal oli ta töötanud selga sirutamata kogu päeva ja teeninud vaevalt

trammipileti raha. Tuleb välja, et ta teenib kärumehest vähem. Kui vanamees saaks teada tema elu kulissidetagusest küljest, siis ei peaks mitte Ai Mu väljendama talle kaastunnet, vaid vastupidi — tal tuleks seda endal vanamehe juurest otsida. Ai Mu pakkis kraami sisse, ta naine aga kauples eemal vanakraamikaupmehega. Ülesostja uuris juba mitmendat korda lapsevankrit, kuid ei öelnud ikka veel oma hinda.

«Palju sa siis pakud? Räägi, mul pole aega sinuga jännata,» ei kannatanud Ai Mu naine välja.

«E-eehh! . . .» ohkas vanakraamikaupmees pikalt ega lausunud midagi.

«Aga mis teil veel on?» küsis ta, märgates ruudukujulist kirjutuslauda, mille jalad olid lühemaks saetud.

«Ainult vanker ja laud — kõik muu kinkisime tuttavatele.»

«E-eehh . . .» ohkas vanakraamikaupmees uuesti, «kui teil on kõigest kaks asja, siis . . .» — veel üks ohe — «võtke poolteist jeeni kõige eest.»

«Palju?»

«Poolteist jeeni.»

«Ha-ha-ha,» puhkes Ai Mu naine naerma. Naerma puhkes ka mees, kes oli kuulnud vanakraamikaupmehe poolt nimetatud hinda.

«Sa teed nalja! Läinud korral, kui me neid asju pantisime, anti meile isegi pandimajas neli jeeni . . .» alustas Ai Mu.

«Pidage silmas,» katkestas teda vanakraamikaupmees, «need asjad on väga vanad ja kui ma nad võtan, siis tuleb kõike parandada. Ja ei tea veel, kas mul õnnestub neid maha müüa. Rikkad vanu asju ei osta, vaestel aga pole raha.»

«Siis müü odavamalt — igaüks ostab.»

«Sa oled liiga kitsi!» hüüatas Ai Mu naine pahaselt. «Katsud petta: osta odavamalt ja müüa kallimalt. Arvad, et me neid asju niikuinii kaasa ei võta. Aga parem ma kingin nad tuttavatele, kui et jätan sulle poolteise jeeni eest.»

«Kas need asjad pole siis vanad? Möödunud aastal ma neid millegipärast ei näinud,» lausus ülesostja.

«Ei, õigust öelda on nad pruugitud. Me maksime

nende eest Šanghais kakskümmend jüani, aga Jaapanis maksavad nad vähemalt sada jeeni — sa peaksid ju hindu tundma.»

«He-he-hee!» puhkes ülesostja mõnitavalt naerma, väljendades kogu oma ilmega kahtlust.

Ai Mu naine jättis vanakraamikaupmehe sinnapaika ja astus mehe juurde.

«Noh, kas annad talle asjad poolteise jeeni eest ära?» küsis Ai Mu naiselt hiina keeles.

«Poolteist jeeni on liiga vähe.»

«See auväärt vanaisa rääkis mulle, et ta tütar on sünnitanud lapse. Kas me ei kingiks vankri temale?»

«Hea mõte! Peab küsima, kas ta võtab.»

«Meil on olemas lapsevanker ja kirjutuslaud, me tahame kinkida need teile,» pöördus Ai Mu vana kärumehe poole.

«Mis te nüüd! Ei ole tarvis . . .»

«Kui teil neid vaja läheb, siis ärge häbenege. Te ju kuulsite, et meile pakutakse nende eest poolteist jeeni.»

«Jätke, jätke, nad maksavad vähemalt sada jeeni,» vaidles vanamees vastu. «Kuid teie suuremeelsus on kallim kui sada tuhat jeeni . . .»

«Kuule, vana,» katkestas ta jutu Ai Mu naine, «meil on veel olemas küülik ja mõned kanapojad, nad on juba neli kuud vanad. Tappa neid on kahju, maha müüa raske. Me kingime nad sulle.»

«Mis te nüüd! Pole tarvis . . .»

«Tulge täna õhtul läbi, kanapoegi on kergem püüda, kui nad magavad.»

«Oo, kuidas ma pean teid tänama . . .» hakkas vanamees puistama tänuavaldusi.

«Näe, meil on veel olemas kuldkalake,» — Ai Mu naine tõi köögist purgi — «kingin ta teile koos akvaariumiga.»

«Oo, tänan, tänan,» rõõmustas vanamees siiralt ja kummardus pisarsilmil.

Ta oli nähtavasti kaotanud erutuse tõttu kõnevõime. Ühe silmaga vanakraamikaupmees seisis vaikides taamal ja vaatas seda stseeni pealt, pärast aga pani käed tasku ja läks minema.

Teelahkmel

Masendatuna, raske südamega tuli ta koju tagasi. Tavaliselt kiirendas ta oma korteri uksele lähenedes sammu, kuid täna ei jätkunud tal selleks jõudu. Ta puudutas ukselinki, seisatas viivu, pöördus siis ümber ja läks uuesti tänavale. T. tänava ääres seisvailt puudelt olid lehed juba ammu langenud. Nõrgad päikesekiired heitsid kurba valgust siledale sõiduteele ja ilusatele ebakorrapäraselt asetsevatele majadele. Kaabut käes hoides sammus ta raagus puude all. Paremalt poolt puhus hooti külm tuul, mis viskas kõrvale tema kahlus juukseid. Punetama löönud silmade terane pilk oli suunatud otse ette, kuid ta ei pööranud tähelepanu ei elavale liiklusele ega ka punastele telliskivimajadele; viimased näisid talle alati veristena ja see tekitas ta südames rõhuvat valu. Ent täna ei pannud ta kõike seda tähele. Ta vaatas ettepoole ja ta silme ees laius otsekui hiiglaslik kõrb. Pilguga tühjust puurides nägi ta kauguses üksikut aurikut, mis kiikus Kollase mere lainеil.

«Aa... Nad vist vaatavad mind läbi kajuti ümmarguste illuminaatorite,» sosistas ta pisarsilmil.

Aurikul viibis tema naine, kes polnud veel saanud kolmekümne aastaseks, ja kolm väikest last. Täna kell veerand üheksa hommikul olid nad lahkunud Šanghaist.

Ta naine, jaapani pastori — bokusi tütar, oli seitse aastat tagasi tava vastaselt omal tahtel temaga naitunud. Ta oli olnud tol ajal vaid arstiteaduse üliõpilane. Seitse aastat oli naine jaganud temaga eluraskusi ja kasvatanud kolme poega. Jõudnud vaevu ära oodata, kuni mees õpingud lõpetab, oli ta läinud aasta aprillis koos lastega sõitnud mehe seltsis Šanghaisse. Naine

lootis, et ta mees jõuab avarale ühiskondlikule teele, saavutab edu ja et siis võib-olla lõpevad nende jaoks rasked ajad. Tegelikult aga kujunes kõik sootuks teisiti.

Šanghaisse tagasi jõudnud, heitis ta mees ookeani kõik kümne aasta jooksul kogutud meditsiinialased teadmised. Aastate viisi kasutamatuna seisnud stetoskoobi kummitoru ummistus ega lasknud enam õhku läbi. Sõbrad veensid teda tööle hakkama, ent ta vastas, et pole endas kindel. Tšungtsingis asuva Sõtšuangi Punase Risti ettepaneku asuda tööle haigla juhatajana jättis ta vastamata.

Üliõpilasaastail oli ta tundnud suurt huvi kirjanduse vastu. Šanghaisse tagasi tulnud, hakkas ta koos oma lähedaste sõpradega välja andma kirjanduslikku ajakirja. Selles tegevuses leidis ta ventiili oma tusale ning lootis peale muu ka mõjutada ühiskonda. Kuid vanas Hiinas sarnanesid kõik ta pingutused perekonna ülalpidamise kindlustamiseks ivadega, mis on langenud viljatule pinnale: polnud mingit lootust, et nad hakkavad juuri ajama ning kannavad vilja. Üliõpilasena suutis ta mõnekümne-jeenise stipendiumi abil veel kuidagi oma perekonda ülal pidada, nüüd aga, mil ta pühendus ühiskondlikule tegevusele, polnud tal sedagi võimalust. Sõprade abiga leidis ta eluaseme Annanlu tänaval ja kuigi ta ise pisut rahunes, tundis ta naine alatist rahutust. Lapsed kasvasid, oli tarvis mõelda nende riietele, toidule ja haridusele. Naine ei leidnud isegi ööst rahu. Selle tõttu tekkisid nende vahel sageli tülid ja ta pidi kuulama etteheiteid, et on hüljanud arstipraktika.

«Tegelda arstimisega! Võtku pagan seda arstiteadust! Kui ma oleksin paari aasta võrra vähem õppinud, siis ehk oleksin osanud inimesi petta. Süüfilist ravitakse preparaadiga number kuussada kuus, malaariat — hiiniiniga, angiini — seerumisüstidega, düsenteeriat — emiriiniga, artriiti — salitsüülpreparaatidega. Need on kõige levinumad ravimid, neid võib sõrmede peal üles lugeda. Šanghais on küllalt parasiite ja kelme, nad on arvukad nagu sipelgad ja oskavad suurepäraselt neid vahendeid ära kasutada. Üks soperdaja rohkem või vähem — mis vahet sel on! Arstid rikka terveks — ta hakkab uuesti vaeseid ekspluateerima, arstid terveks vaese — pikendad

ainult ta kannatusi. Ma suren parem nälga, kui hakkan niisugusel autul teel raha teenima. Võtku pagan seda arstiteadust! Võib hävitada parasiidid, võib hävitada pisikud, kuid arstiteaduse abil ei saa hävitada neid sünnitavat ühiskonda! Kui rikas on üle söönud, püütakse ta seedimist kergendada, kui vaene jääb auto alla — rutatakse tal jalgu amputeerima. Kui relvastatud saatanad[1] teevad kümnete tuhandete kaupa oma kaaskodanikke santideks, plaasterdavad ja seovad tohtrid nende haavu. Ainult seda meie arstiteadus suudabki! Humaansus? Õiglus? Makstakse raha — ja ongi korras! Ei, ma ei taha niisugust teenistust!» rääkis ta erutatult naisele.

«Kaasaegses ühiskonnas tuleb sellega leppida,» vastas naine talle tavaliselt.

«Mitte sugugi! Parem minna maanteeröövliks kui leppida. Röövlitel on vähemalt südametunnistus olemas: nad röövivad ainult rikkaid.»

Maksis naisel vaid poja haridusest juttu teha, kui ta alustas pikki arutlusi, sõimates kapitalistliku korra juures kehtivat haridussüsteemi.

Naine ei suutnud midagi saavutada. Nad elasid Šanghais peaaegu aasta, kuid lõpuks sundisid rasked elutingimused teda koos kolme pojaga Jaapanisse sõitma.

«Olen seal mõne kuu ämmaemanda praktikal ja tulen tagasi, siis olen sulle toeks,» teatas ta mehele.

Naine ei nõustunud mingi hinna eest lapsi Šanghaisse jätma, sest see oleks tähendanud alatist muret nende pärast. Mees ei suutnudki vaidluses naisest võitu saada ja teda oma plaanist loobuma sundida. Tal õnnestus vaid naist veenda, et see ootaks üht tuttavat, kes oli samuti Jaapanisse sõitmas, ja sõidaks sellega koos tänase laevaga.

Kogu eilne päev oli möödunud askeldustes: oli tarvis muretseda piletiraha. Terve öö kulus kaasavõetava kraami pakkimiseks. Magada ei saanudki. Kell pool kuus hommikul siirdus ta kahel üürivankril koos oma pere ja kraamiga Hueišani sadamasse. Tänavail põlesid veel laternad. Kärarikas Šanghai viibis sügavas unes. Kui vankrid hakkasid lähenema Vampule, puhkes idas kuldne

[1] Jaapani anastajad.

koit. Armutu päike, kes ei hoolinud lahkumispisaraist, alustas jälle oma teed. Laevu nähes hakkasid lapsed rõõmsalt kisama. Olles sündinud Jaapanis, olid nad säilitanud kiindumuse mere vastu.

«Kuhu need laevad lähevad?»

«Ühed lähevad mööda Jangtse jõge üles, teised — välismaale.»

«Aga näe, seal pargis me oleme käinud. Aga kus on laev, mis läheb Jaapanisse? Kas seal?»

«Ei. Meil tuleb veel sõita Hueišani sadamani.»

Nii vestles ta oma vanema pojaga.

«Ma ei taha Jaapanisse sõita, tahan jääda Šanghaisse isa juurde,» virises teine poeg, kes oli leidnud endale koha isa põlvede vahel.

«Sõida emaga, poeg, kolja hästi palju konnakarpe, neid on seal merekaldal palju. Ma tulen varsti teile järele.»

«Mis ma teen konnakarpidega? Neid oli seal enne ka palju, aga me ei korjanud neid kunagi.»

Ta kõneles poegadega, kuid ta südames pesitses rahutus.

«Kuidas saab noor naine teel hakkama kolme lapse ja suure pagasiga? ... Laevale minek ja laevalt mahatulek, rongile minek ja rongilt mahatulek ... Võib igasuguseid ootamatusi ette tulla. Eile, kui ostsin pileteid, imestas isegi piletimüüja, et nad sõidavad üksi. Isegi kõrvalised inimesed tunnevad muret, kas siis mina, mees ja isa pean jääma ükskõikseks ja muretuks? Ma pean neid saatma. Kolmanda klassi kajut Šanghaist Nagasakini maksab kõigest kümme jüani, reis kestab ainult mõne päeva. Sinna- ja tagasisõiduks läheb mul tarvis kolm-nelikümmend jüani. Pileti võtan otse laeval, jah laeval ...

Aga kuidas jääb ajakirjaga? Iga number nõuab minu artiklit. Kui sõidan ära, läheb sõpradel raskeks. Pealegi võib naine koos lastega kolme-neljakümne jüani eest vabalt ära elada rohkem kui kümme päeva. Jaapanis on reisimine kergem kui Hiinas. Arvan, et midagi ei juhtu. Pealegi sõidab laeval nendega koos härra T. Ta abistab neid. Mina ei saa sõita ... Ei, ei saa ...»

Ta mõtted ei püsinud koos, ta ei suutnud langetada kindlat otsust: sõita või mitte sõita. Nii kõhkles ta kogu

tee Annanlust kuni Hueišani sadamani. Naine koos väikese pojaga, kes oli just äsja saanud aastaseks, istus ta kõrval ja vaikis. Laps kiikus sõidu ajal nagu kätkis ja jäi ema süles rahulikult magama.

Möödus üle tunni, enne kui nad jõudsid Hueišani sadamani. Sogase Huanpu kalda ääres seisis hiiglasuur aurik kolme suure hieroglüüfiga päras: «Nagasaki-Maru». Kail valitses täielik vaikus. Seal polnud kedagi peale tööd ootavate laadijate. Reisijaid polnud veel näha. Samuti polnud esialgu teekaaslast. Nad läksid laevale ja leidsid oma kohad üles, tema aga kõhkles ikka veel: kas sõita peret saatma või jääda siia. Lapsed olid lõbusad ja ronisid üksteise võidu illuminaatorite juurde, et vaadata jõge. Nad jäid ühtepuhku ema enda poolt kootud jakke pidi seintes olevate naelte külge kinni ega saanud kuidagi lahti. Kõige väiksem sirutas just nagu hüvasti jättes käekesi isa poole ja lalises midagi; laps tahtis talle sülle tulla. Isa surus poja enda vastu ja pisike hakkas tal kaela ümbert kinni võttes rõõmu pärast hüppama.

«Jaapanis on majad väga külmad,» ütles ta naisele, «ära hoia kütet kokku, pane söepann sagedamini küdema.»

«Seekord tuleb mul endal vett toomas käia, pesu pesta, tuba kütta ja toitu teha,» tähendas naine justkui endamisi ja silus oma käsi. «Mu käed lähevad jälle nii hukka, et veri taga.»

«Sa võta igal juhul endale teenija. Ma arvan, et kümne jüani eest kuus võib seda saada?»

«Võib-olla,» — naise silmad lõid kergelt punetama, «räägitakse, et pärast maavärisemist Tokios ei küsi teenijad isegi palka, vaid töötavad peavarju ja toidu eest. Aga Fukuokas on teine lugu, seal tuleb veel peale toidu ja peavarju maksta ka... Kardan, et kahestkümnest jeenist ei jätku.»

«Ma teen Šanghais kõik, et raha saada...» — Ta katkestas lause, jäädes mõttesse, millisel viisil ta suudaks raha saada. Kas kirjutada artikleid või riputada üles kuulutus haigete vastuvõtust? Või astuda Šanghai zigomaride[1] jõuku ja hakata bandiidiks?

[1] Zigomar — detektiivfilmide kangelase, bandiidi nimi, mida kahekümnenda sajandi kümnendail aastail kasutati üldnimena.

«Fukuokas on mul sõpru, äärmisel juhul võib neilt raha laenata ja kuidagi läbi ajada... Käed rüpes ma istuma ei hakka, küll ma tööd leian,» ütles naine.

«Aga mida teha kolme lapsega?»

«Väikest hakkan selja peal kaasas kandma, vanemad aga mängigu mere kaldal. Ikka parem kui Šanghais.»

Laevakell helises esimest korda — saatjaile laevalt lahkumise märguandeks. Naine sirutus mehe poole ja see suudles teda kaua, hoides pisaraid tagasi. Ta suudles poegi ja andis väiksema emale üle. Härra T. aga ei ilmunud millegipärast ikka veel. Mis siis, kui see T. magas sisse või lükkas ärasõidu edasi? Mees jooksis kajutist välja ja hakkas otsima reisijate hulgast oma tuttavat. Pilet, mis oli veel eile härra T. jaoks ostetud, oli tema käes. Kaotamata lootust, et T. varsti nähtavale ilmub, mõtles ta samaaegselt: «Kui ta ei tule, pole samuti halb, ma kasutan ta pileti ära ja sõidan perekonda saatma.»

Sadamakail tunglesid saatjad, kes lehvitasid kübaraid ja valgeid rätte. Kuid siis saabus vanker, millelt ronis maha härra T. Minuti pärast jõudis ta laevale ja mees esitles teda naisele.

Kõlas teine kell.

«Mida teha? Kas osta pilet või minna maha?» — Ta ei teadnud ikka veel, mida peab tegema.

«Meie sõidame ära, sul läheb kergemaks,» lausus naine lõpuks. «Sa võid kogu oma jõu anda loomingulisele tööle. Kõige parem, hakka kirjutama romaani. Meie pärast ära muretse. Mõne kuu pärast tuleme tagasi. Kui saad, tule Jaapanisse siis, kui puhkevad õitsele kirsid. Puhkad, lahutad meelt...»

Naise sõnad kõlasid taevase muusikana. Täna leidis ta mahe, laulev hääl vastukõla mehe südames — niisamuti nagu seitse aastat tagasi, mil nad olid teineteisesse armunud. Südames hõiskas ta: «Tänan sind, tänan, mu armastatu! Sa oled minu Beatrice! Jah, minu Beatrice! Sa oled minu oma! Romaan? Õige, kõige parem on kirjutada romaane. Dante kirjutas oma armastatu jaoks «Jumaliku komöödia». Mina kirjutan tingimata romaani ja pühendan selle sulle, et teha sind surematuks, igavene naiselikkus!»

Ta otsustas jääda Šanghaisse. Surunud härra T. kätt

ja andnud sellele üle kogu hoolitsuse oma pere eest teelviibimise ajal, astus ta otsustavalt kajutist välja. Naine tahtis teda saatma tulla, kuid ta käskis naisel kajutist mitte lahkuda, et lapsed ei hakkaks nutma.

Kõlasid laevaviled, ahtri taga hakkas vesi kohama ja aurik eemaldus aeglaselt pöörates sadamakaist. Ta seisis kaldal, kuni võis tekil näha härra T-d ja lahkus siis erutatult sadamast.

«Romaanid, romaanid... Ühe-kahe kuu jooksul pean ma midagi saavutama. Raamatu pealkiri on juba olemas. Võtan selleks «Tseguang»[1]. Kas siis seitse aastat tagasi, kui nägin teda esmakordselt, ei säranud ta kulmude alt mulle vastu jumalik valgus? Kas siis praegu ei sära seesama valgus ta silmis? Igavene naiselikkus! Beatrice! «Puhas valgus».»

Ta istus trammi ja saatis Huanpu suunas õhusuudluse. Pikk trammisõit rahustas järk-järgult ta erutatud närve ning andis talle viivuks rahu. Ta jäi mõttesse oma rändaja-elu möödunud aastate ja kirjanduslike edusammude üle minevikus. «Jah, arusaamine elust on mul väga udune. Ideaalid on teostamatud: see, mis teostub, pole ideaal. Elan üheainsa päeva jaoks, kallis aeg möödub kasutult. Mida olen ma siis lõpuks kümne aasta jooksul saavutanud? Arstiteadusest ei tasu rääkidagi. Vaimustusehetkil kirjutasin ma värsse ja proosat, aga mis sest välja tuli? Kuidas võin ma oma võimetele loota? Muide, milline julgus! Olen jõudnud liiga heale arvamusele endast. Kuidas võisin ma ennast Dantega võrrelda? Kuulmatu häbitus! Mina...»

Mõtisklusse sukeldunult oli ta otsekui eredast päikesepaistest sügavasse ööpimedusse kandunud. Lootused, mida naine temale pani, rõhusid õlgu raske koormana. Ta tunnetas naise ootuste täielikku alusetust. «Kui raskeks läheb pea ja kuidas põleb süda! Hea oleks haarata pea käte vahele ja puhkeda nutma, kuid trammis... Võõrad inimesed...»

Enesepiitsutamine oli tal muutunud püsivaks harjumuseks. Mida rohkem ta välismaa kirjanike teostega tutvus, seda enam mõistis enese nõrkust. Ta nägi, et tema

[1] «Tseguang» — «Puhas valgus».

elu on liialt primitiivne: tal on liiga vähe jõudu, et ennast näidata. Mida tugevamini ta oma nõrkust tunnetas, seda enam valdas teda nukrus, rahutus ja põlgus enese vastu. Nüüd aga on ta peaaegu jõudnud selleni, et ei suuda enam sulge kätte võtta. «Kas on su teoseil mingisuguseidki häid külgi?» — küsis ta endalt. «Diletantlikud artiklid, madalakvaliteedilised tõlked — see ongi kõik. Sõbrad räägivad sulle, et oled andekas, ja isegi vaenlased tunnistavad, et sul annet on. Ent kus ta siis on, see sinu talent? Olen valmis häbi pärast surema! Kui häbitult palju olen hakanud endast arvama! Ah... Ma ei suuda isegi perekonda toita ning jätsin naise enda hooleks tema elujärje korraldamise. Ja mul pole häbi petta ennast ning teisi ega inimestele otsa vaadata. Vastik! Vastik! Milline alatus ja maotus! Isegi mu piinlemine on labane!»

Talle tulid meelde John Davidsoni[1] värsid vaesest muusikandist, kelle armastatud naine suri külma ja nälga. Emmates naise kuivetanud keha, ütles viiuldaja valuliselt:

> Meid helin saadab igavikku täna
> ja toidab niisket mulda meie põrm...
> Mu naine, poeg, mu töö — neid pole enam,
> kuid siiski nad ei ole paljas põrm.

Ta luges endamisi luuletust trammirataste ühtlase kolksumise saatel. Talle näis, et see voolab iseendast ta südamest. «Ei, ma pole kaugeltki nii aus ja otsekohene. Muusikant jättis vähemalt maha teosed, mille järgi teda meeles peetakse. Ta võis tunda nördimust inimeste üle ja tõsta häält jumala vastu. Mul pole isegi selleks õigust. Ma jätsin ise naise ja lapsed maha. Ma ei tohi taeva ja inimeste vastu häält tõsta. Muusikant suri, kaisutades oma naise laipa. Aga mina? Naine ja lapsed sõidavad itta, sõidavad mööda kannatuste merd, mina aga jäin siia üksi oma taotlustega, milleks mul niikuinii ei jätku jõudu.» — Ta kahetses jälle, et polnud perekonda saatma sõitnud. — «Mispärast sa ei võtnud endale laeva peal piletit, miks ei sõitnud nendega koos? Oh, sa alatu egoist! Lurjus, kellel pole vastutustunnet!»

[1] John Davidson (1857—1909) — inglise luuletaja.

Nukrus pitsitas hinge. Tramm liikus üle inimrohke väljaku, kuid tema ei näinud enda ees midagi, nagu viibiks ta hauas. Ärevalt lähenes ta oma korterile, kuid ei söandanud sisse minna, nii hirmsana — hirmsamana kui surm — näis talle tühjaksjäänud eluase. Ta pöördus kiiresti tagasi tänavale ja läks punetavaid silmi kaugusse puurides piki Tsinansõlud. Isegi autopasunad ei seganud ta mõtete kulgu. Seal, kus tee käänas Santšou suvilate poole, jäi ta seisma, laskmata pilku valgusfoorilt. Selle kohani oli ta tavaliselt koos poegadega jalutanud... Seisatanud pisut aega, ületas ta sihitult Simolu tänava ning sammus edasi Fusüilu poole. Nüüd pole enam kaugel ka vaimulik akadeemia «Sentšõ». Ta peatus äkitselt. Läinud aasta suve lõpul oli ta kord siin jalutanud oma vanemate lastega. Äkki kukkus tungopuult maha varblane. Mõlemad poisid tormasid talle järele ja lõpuks püüdsidki linnu kinni. Praegu tulid meelde tookord kirjutatud värsid:

Taevas on noorkuu oranžikas sirp,
nii üksikult, vaikselt sõuab.
Ma jalutan aeglaselt lastega siin,
kus puude all varjus on vilu.
Kuumust ei ole veel hajutand tuul,
mis sellest, et kustumas eha.
Me lähedal alla on kukkunud puult
üks abitu linnupoeg pesast.
Nüüd nutab see kadunud linnupoeg maas
ja jooksevad lapsed ta juurde.
Mu kallid! Just nii nagu linnupoeg siin,
me kaotanud omagi pesa.
Kodutud oleme võõrsil, mu poeg,
pesa meil sinuga pole.
Kuidas küll ükskõikse massi seas võiks
pääseda vaenlase noolest?
Mu lapsed, te praegu veel elu ei tea
ja naerdes te püüate lindu...
Ma mured kõik unustaks teiega koos,
kuid kurvalt laulavad linnud.

Ta seisatas, toetudes vastu puud. Kui üksik on ta ilma perekonnata! Selle mõtte juures tulid talle pisarad silmi. Üksi, üksi kogu maailmas! Kui palju on tal vaenlasi. Nankingi ja Šanghai ajalehed tungivad talle õelalt kallale. Kui palju hävitavaid artikleid on kirjutatud tema aadressil... Ta kujutles end autoratastest lõmastatuna — laip Šanghai tänaval... Isegi see oleks parem.

«Las siis näevad seda inimesed, kes rõõmustavad võõra häda üle, — mina suigun igavesele unele... Aga mis saab naisest ja lastest? Ja kuidas jääb sõpradega, kes panevad mulle suuri lootusi? Naine kartis, et hakkab mind segama, ja kiirustas ära sõitma. Ta loodab, et hakkan kirjutama romaani. Ajakiri ootab minu artikleid, nagu linnupoeg ootab ema toiduga, mina aga hukkun?... Oh, kui sentimentaalne ma ometi olen...

Kümme aastat tagasi saabusin Jaapanisse peaaegu laibana. Naine puhus mulle elu sisse. Ma pole need kümme aastat vististi päris kasutult elanud. Minu elu on pomm, kuid niisugusel ebasobival hetkel on tal veel vara plahvatada. Naine ja lapsed sõidavad vist juba mööda Kollast merd... Lähen õige koju tööle,» otsustas ta, «kahe kuuga pean ma valmis kirjutama «Tseguangi»,» — ja ta alustas tagasiteed.

Meenutades seda, kuidas ta oli kannatanud vanade tavade ja vana abielusüsteemi pärast, kuidas ta oli alla käinud ja kuidas põgenenud abielu eest Jaapanisse, kus hakkas armastama naist, kes sai tema naiseks, meenutades oma elu viimasega ja seda mõju, mida naine oli talle avaldanud, jõudis ta märkamatult koduni. Kell vestibüülis näitas esimest tundi pärast südaööd.

Ta keeldus vana teenija poolt pakutud einest, läks kiiresti üles oma tuppa ja avas ukse. Tühjast toast õhkus külma. Ta võpatas ja peatus. Harjunud sisustus — kaks lapsevoodit, millest üks oli tühi, teisel aga vedeles tekk, mida ta kasutas magamiseks — kutsus esile pisarad. Just nagu äkilise tõuke mõjul ta peaaegu kukkus laua ääres seisvale toolile. Rõhuv vaikus. Kõige parem on asuda tööle. Ta avas kirjutuslaua laeka ja võttis sealt mõned illustreeritud lasteajakirjad, mida oli lugenud ta poeg, ning jalutu nuku. Kurbus puhkes uue jõuga. Ta tõusis laua tagant, avas punutud korvi, võttis sellest naise tepitud hiina kleidi ja suudles seda käte vahel muljudes tükk aega. Rõivaist leviv õrn aroom tekitas talle teravat valu. Haaranud ajakirjad ja nuku, pistis ta kõik korvi ning kattis selle kinni. Laua juurde tagasi pöördunud, haaras ta pintsli. Mustandipaberi lehele ilmusid hieroglüüfid «Tseguang». Pintsel peatus — ta jäi mõttesse. Millest alata? Missuguses stiilis kirjutada? Kas kirjutada

ajalooline jutustus, mis algab tavaliselt tegevusajaga, või näidend ja alustada seda tegevuskoha kirjeldusega? Kas alustada juttu esimeses isikus või kolmandas? Millest alata oma kümne eluaasta kirjeldust? Mõtted läksid segi. Ta surus käed oimukohtadele ja püüdis mõelda, kuid sellest ei tulnud midagi välja. Ta aju, mis oli väevatud elamustest ja unetust ööst, oli ähmane nagu vana õlilambi valgus mahajäetud templis. Kuid tunded polnud nürinenud. Naabrite juurest kostis samme. Talle näis, et ta naine kiirustab mööda treppi üles. Kuskil puhkes nutma laps ja ta mõtles, et see on tema poeg, kes nutab.

«Kus on siis mu naine? Kus on pojad? Kuidas ma küll tahan, et nad jõuaksid õnnelikult Fukuokasse, et nendega teel midagi ei juhtuks... Ah, täna ma ei saa töötada...» — Ta viskas pintsli kõrvale, riietus lahti ja viskus voodisse.

Hobusekapjade plagin, autode tuututamine, hiivatavate ankrute ladin — kõik need helid kajasid veel ta kõrvus. Madonna lapsega, tütarlaps purunenud kannuga, Kollane meri, kuldsed konnakarbid, pesa kaotanud linnukesed, «Tseguang», tepitud rõivad, Beatrice — kõik läks segamini.

Väsinuna, kahepäevasest närveerimisest pingul närvidega jäi ta magama.

Dingdungi visandid

DING-DUNG

Ärmastusega meenutan ma seda heli: ding-dung. See pole hoopiski kaelakee kõlin, samuti ka mitte hobuseriistade metallist ripatsite helin. Nii helisevad puhta, jaheda allikavee tilgad, kui nad langevad sügavasse kaevu: ding-dung.

Läbipaistev allikavesi tilgub sügavasse kaevu. Kaevu kohale sirutuvad suure puu tihedad oksad. Võid käia ümber kaevu selle puu varjus ja kuulata tilkade rütmilist helinat. Millist puhta, läbipaistva vee jahedust tunned selles helis!

Arvatavasti kutsus minevikus samasugust tunnet esile vesikella tilkade helin losside öövaikuses. Tõsi küll, seda pole ma ise kuulnud.

Võib-olla sünnitab selge allikavesi mägede sügavuses, järsakult alla voolates ka meloodilisemaid helisid, mis veel tugevamini puudutavad inimsüdameid. Kuid mina pole mägedes elanud ega ole ka kunagi unistanud erakuks saamisest.

Just sellepärast meenutan ma alati kaevusid, kui mu kujutluses tekib heli «ding-dung», ja eriti ühte kaevu — seda, mis on Tsiadingis.

Tsiadingis teavad vist küll kõik Dingdungi kaevu, mis asetseb Jüertangi tiigi ääres. Kaevu juures kasvab oma lopsakaid oksi laiali sirutav viigipuu. Selge vesi tilgub ühtlaselt kaevu: ding-dung.

Tsiadingis on viibinud luuletaja Vang Jüi-jang. Näib, et tema on Dingdungi kaevu ümber ristinud Fangsiangdungiks. Kas mitte ehk sellepärast, et kaev on neljakandiline? Või sellepärast, et allikavee tilkade helin meenu-

tab igivana muusikariista fangsiangi helisid? Aga võib ka olla, et mõlemal põhjusel.

Ent kas suudab niisugune nimi puudutada inimsüdameid?

Niipea kui mu kujutluses tekib heli «ding-dung», meenutan ma tingimata Dingdungi kaevu.

Lapsepõlves õppisin ma Tsaotansõ tänava algkoolis. Mul oli väga lähedane sõber ja koolivend, kes elas Dingdungsiangi tänavas, Dingdungi kaevu juures. Laupäeva õhtupoolikul, kui linnas elunevad õpilased pöördusid ööbimiskohast koju tagasi, saatsin ma sõpra tema koduni. Ja alati juhtus nii, et ta tuli pärast mind saatma — selleks, et ma jälle saadaksin teda ja tema jälle mind. Just selliste vastastikuste saatmiste ajal kõlas hämarusse mässitud tänaval helin: ding-dung.

Millise kustumatu mälestuse on jätnud mu mällu need päevad! Ja ometi on sellest ajast kuidagi märkamatuit möödunud juba peaaegu nelikümmend aastat. Kolmkümmend aastat tagasi suri mu sõber, kellega uitasime mööda Dingdungsiangi tänavat, kolmkümmend aastat tagasi kaotasin ma kuulmise ja jäin poolenisti kurdiks.

Päeval ja öösel on mu kõrvus kärbeste sumin, päeval ja öösel on mu peas tuuliku müra, Dingdungi kaevu rütmilise helina viis aga mu sõber hauda kaasa.

Neli aastat tagasi külastasin Tsiadingi, kuid kahetsen: ma poleks pidanud Jüertangi juurde minema, seal on kõik muutunud. Fangsiangdung on ikka veel olemas, aga kui sünge seal on! Ma ei söandanud läheneda kaevule, ma olin veendunud, et ta on surnud. Ma tahaksin, et mu kõrvad valataks kinni sula metalliga — siis sureksid koos kaevuga ka ööl ja päeval sumisevad kärbsed, siis vaikiks tuuliku müra.

Ent selge allikavesi tilgub ikka endiselt sügavasse kaevu. Kaevu kohal laotuvad suure puu tihedad oksad. Võid käia selle puu varjus ümber kaevu ja kuulata tilkade helinat. Kuidas küll on selles tunda puhta, selge vee jahedust!

Ma mäletan igavesti Dingdungi.

Oktoober 1942.

Tsingangi künka juures

1

«Kes on kirjutanud selle traagilise stseeni?» küsis Ši taitai endalt mõttes. Kuuekuise lapsega süles seisis ta värava juures maantee veeres.

Kogu päeva oli lakkamatult piserdanud vihma. Aeglaselt laskus Tsingangi künkal seisvale kindlusele hämarik. Noor naine, põgenik, kiirustas vihma käes mööda maanteed künka poole. Ühe käe otsas talutas ta neljaaastast poisikest, teises kandis aga väikest kompsu. Ta kannul sammus priske talunaine, must kitsetall süles. Emast lahutatud tall mökitas kaeblikult ja temale vastas kitse nukker hääl.

Ši taitai ei kannatanud välja, ta põski mööda hakkasid voolama pisarad. Ta surus tugevasti rinnale oma last ning suudles teda. Selles poosis mähkis õhtuhämarus ta endasse.

2

Kuu aega tagasi oli noorele ja kogenematule Ši taitaile paistnud, et ta saab teise lapse. Ta mees oli väike ametnik ühes linnaasutuses ega teeninud nii palju, et oleks võinud osta pisikesele piimapulbrit: kuivpiim maksis viiskümmend jüani nael. Ši taitai otsustas osta kitse. Kitsepiim on oma koostiselt lähedane rinnapiimale — see tähendab, et võib läbi saada ilma ammeta, ja niiviisi vältida liigseid kulutusi. Tal õnnestus suuri vaevu veenda üht inimest, et see aitaks tal kitse osta. Kits oli must ja tal oli väike, samuti must tall. Ent Ši taitai ostis

ainult kitse, ilma talleta. Viimase sündimisest oli möödunud kõigest kümme päeva ja ostmise juures otsustati, et viiekümne päeva pärast, kui tall ei vaja enam imetamist, tuleb peremehe juurest volinik ja viib talle tagasi.

Mõni päev pärast kitse ostmist veendus Si taitai, et ta kartused raseduse suhtes olid olnud asjatud. Kitse polnud enam vaja, kuid ta oli sellega harjunud, eriti aga oli ta armastama hakanud kitsetalle. Si perekond elas tavalises talumajas. Kitse peeti õuel, üsna värava juures ja Si taitai talitas teda ise. Ilusa ilmaga käisid nad koos jalutamas. Kits sõi rohtu ja noppis üles põllule maha jäänud riisikõrsi, õhtul aga talutas Si naine ta koju. Kits sai tallega erakordselt hästi läbi. Nende mäng oleks võinud anda kunstnikule süžee liigutava maali jaoks. Maksis tallel vaid eemale minna oheliku otsa seotud kitse juurest, kui kits hakkas haledalt mökitama. Kuuldes ta häält, tormas tall nagu väike must kutsikas tuhatnelja tagasi. Tall oli veel päris pisike — tal polnud veel isegi sarveotsi nähtavale tulnud — kuid kärme nagu tuul. Jooksnud ema juurde, ajas tall ennast tagajalgadele püsti ja hakkas lõbusasti hullama. Inimesed kartsid tema kepslemist nähes, et kitsetall võib endale viga teha.

Armastatud laps ja lõbusad kitsed olid kõige kättesaadavamaks ja ühtlasi hindamatuks meelelahutuseks Si taitaile, kes tundis maal igavust.

—

3

See juhtus kolm päeva tagasi. Maja perenaine, vanamutike, korjas tänavalt üles lapsega naise, põgeniku.

«Si taitai, olge heategija, võtke see õnnetu enda juurde, et ta vaataks teie lapse järele,» palus vanamutt.

Väga kõhn, peene näoovaaliga ja kahvatu naine, neljaaastase lapse ema, oli pealtnäha umbes kahekümne kaheksa aastane. Oleks ta olnud korralikult riides, siis võinuks teda pidada intelligentseks naisterahvaks. Must hiina lõikega kleit ei kaitsnud teda sugugi oktoobrikuu

külma vihmase ilma eest. Paljasjalgne, kollase ja paistetanud näoga laps kandis seljas räpast halli sõjaväekuube; selle lühemakslõigatud käised olid ikka veel liiga pikad ja ripnesid peaaegu maani.

«Ma nägin neid silla juures,» jätkas vanaeit, «poiss nuttis. Ta räägib, et tahab pääseda Tšengdusse[1], siiani oli jõudnud juhusliku veoautoga. Tsingangi künka juures aeti ta maha. Tal pole krossigi. Kuidas ta küll kohale jõuab?»

Ši taitai suhtus võõrasse hädasse väga osavõtlikult ja hakkas põgenikku küsitlema tema elukäigu kohta.

«Ma olen pärit Lutšoust. Mu mehe perekonnanimi on Li, minu neiupõlvenimi — Tšao,» jutustas naine. «Kolm aastat tagasi võeti mu mees sõjaväkke, ta sõitis Sõtšuani jaapani kuradeid peksma. Kuni Taiertšuangi[2] lahinguni ta veel kirjutas mulle. Kirjutas, et jaapani kuradeid karistab tingimata taevas, et nad tapavad inimesi, vägistavad naisi, röövivad vara — lühidalt, et pole olemas niisugust pahategu, millega nad hakkama ei saaks... Pärast kirjutas mu mees, et on käimas ägedad lahingud ja et ma ei läheks mehele, kui ta peaks rindel surma saama, vaid kasvataksin poja üles. Las poeg maksab kätte isa eest, kui suureks kasvab. Pärast Taiertšuangi lahingut ei ole ma temalt saanud mingit teadet. Ei tea, kas ta on elus või hukkus...»

Ta jutustas rahulikult, kurbust välja näitamata, otsekui oleks rääkinud kõrvalistest inimestest.

«Me avasime Lutšous väikese tubakapoe, siis oli meil veel raha. Kuidagiviisi ajasime läbi... Õnnetuseks hävis meie pood läinud aasta septembris, kui jaapani kuradid pommitasid Lutšoud, ja sugulased, kes olid meile abiks, said kõik surma. Nii me siis jäimegi ilma rahata ja ilma sugulasteta. Võtsin poja kaasa ja suundusin Tšungtsingi lootuses leida mingit tööd. Neli kuud tagasi panin ma oma lapse vahendaja soovitusel Gelešani lastekodusse, ise aga läksin tööle riidevabrikusse Jangtse põhjakaldal. Ma jätsin vahendajale lapse eest pandiks

[1] Tšengdu — Sõtšuani provintsi pealinn.

[2] Lahingus Taiertšuangi juures (Tsiangsu provints) purustasid Hiina väed 10. aprillil 1938 täielikult kaks jaapani diviisi.

oma kuldsõrmuse ja maksin lastekodule iga kuu kümme jüani . . .»

«Kas sa ise viisid lapse sinna?» katkestas teda Ši taitai.

«Ei, kõik tegi vahendaja.»

«Sellisel juhul sind peteti! Gelešani lastekodusse võetakse lapsi ilma tagatiseta ja peetakse tasuta,» hüüdis Ši taitai.

«Jah, ma olen ise ka kuulnud, et selles majas peetakse lapsi tasuta, ta on asutatud hiina sõjaohvrite abistamise ühingu poolt ja seal on väga hea. Üleeile ma otsustasin minna vahendaja juurde ja pärast poega külastada. Ootamatult nägin vahendaja maja värava juures oma last; ta oli täitsa kollane ja polnud oma nägu. Kui ta poleks ise karjudes minu juurde jooksnud, ma poleks teda ära tundnud . . .»

«Jah, sind peteti!» segas vanaeit ennast jutu vahele. «Missugune jultunud inimene.»

«Ma küsisin vahendajalt, milles asi seisab. Ta ütles, et mu poeg oli jäänud lastekodus malaariasse ja teda ei peetud seal kauem. Siis ma nõudsin, et ta annaks mulle sõrmuse tagasi. Ta vastas, et on sõrmuse ära müünud, raha aga ei jätkunud isegi arstirohtude jaoks. Mu tuju langes niivõrd, et ma ei pöördunud üldse vabrikusse tagasi. Võtsin poja kaasa ja otsustasin sõita temaga Tšengdusse. Seal elab mu nõbu . . .»

Ši taitai kuulas jutustuse ära ning otsustas naist aidata. Ta leidis, et poiss tuleb tõepoolest viia lastekodusse, ema aga jätta enda juurde majapidamistööle. Kuid selleks oli tarvis saada mehelt nõusolekut . . . Ta läks hetkeks tuppa ja tõi metallist laeka, millest võttis mõned hiniinitabletid.

«Anna lapsele üks tablett täna õhtul, homsest päevast peale aga las võtab sisse kolm korda päevas kaks tabletti korraga. Ta saab tingimata terveks,» ütles Ši taitai naisele tablette ulatades.

Naine võttis arstimi, kuid ei väljendanud millegagi oma tänulikkust.

«Amitofo, Ši taitai, te päästate inimesi nagu hea jumalanna Guan-in,» tänas vanaeit kummardudes, just nagu oleks isiklikult temale abi osutatud.

Ema ja poeg elasid kaks päeva rahulikult Ši taitai majas. Kolmanda päeva õhtupoolikul saabus linnast inimene, kes tõi Ši taitaile kirja tema mehelt. Mees lubas Li Tšao-ši majja jätta ja teatas, et sõidab homme ise kohale. Mööda minnes astub ta sisse Gelešani lastekodusse ja räägib seal läbi poisi suhtes. Pärast, kui ta linna tagasi pöördub, võtab ta lapse endaga kaasa ja viib ta ise lastekodusse.

Saanud nii südamliku kirja, rõõmustas Ši taitai väga. Kaks päeva oli ta muret tundnud, teadmata, kuidas suhtub mees ta plaanisse, ja kartis, et tal tuleb võõra inimese ees punastada. Nüüd ta rahunes.

«Õde Li,» pöördus ta noore naise poole, kelle oli kutsunud oma tuppa, «mu mees on nõus minu otsusega jätta sind meie juurde. Ta astub ise lastekodusse sisse ja räägib seal sinu lapse suhtes läbi. Homme tuleb mu mees koju ja viib poisi Gelešani.

«Mis? Jälle?» hüüdis naine äkki ehmunult ja ta silmad lõid välkuma.

«Jah,» vastas Ši naine rahulikult ja seletas talle, et nad ei jõua kahte inimest ülal pidada. «Gelešan pole siit kuigi kaugel ja sa võid poega sageli vaatamas käia.»

«Ei,» vaidles naine otsustavalt vastu, «minu poeg ei lähe enam Gelešani!»

«Aga sa ju ise rääkisid, et see on hea lastekodu.»

«Olgu seal pealegi hea, aga ma ei anna oma last kellelegi!»

«Miks? Lastekodu peab ju ülal sõjaohvrite abistamise ühing.»

«Ma ei kannata enam pettust. Las ma parem suren koos oma pojaga, aga mu laps ei lähe enam Gelešani!» — Naise hääles kõlas selline raev, et Ši taitai ei julgenud talle otse silmi vaadata.

«Te kõik olete petised! Ma ei lase ennast enam petta. Ma lähen minema, lähen otsekohe minema!»

Nende sõnadega jooksis naine toast välja ning hakkas ennast minekule seadma.

Ši taitai tuli natukese aja pärast oma lapsega välja ja nägi, kuidas Li Tšao-ši kiirustas värava poole, väike

komps käes — seesama komps, millega oli tulnud. Ta laps mängis värava juures kitsega.

«Tule! Me läheme minema!» haaras ta poisil käest kinni.

«Kuhu sa siis lähed! Milleks niimoodi ärrituda?» hüüdis Si taitai talle järele.

«Ma sõidan Tsitsikousse, seal elab mu võõrasõde,» vastas naine järsult.

«Milleks siis nii kiirustada? Vaata, läheb juba pimedaks ja sajab vihma. Kui sa nii väga tahad, võid sõita homme.»

«Ei, ma ei taha homset päeva ootama jääda.» — Nende sõnadega läks naine otsustavalt väravast välja.

Sel hetkel tormas õue vihane keskealine talunaine.

5

«Andke mulle mu kitsetall tagasi ... Petised, ma pole teilt krossigi saanud ... Keegi on mu rahale käpa peale pannud ... Ma ei saa juba kuu aega rahulikult magada.»

Pahvatanud kõik selle ühe hingetõmbega välja, haaras raevutsev naine kahe käega kitse all imeva talle sülle ja läks otsekohe minema.

6

Kogu päeva oli vahetpidamatult sadanud peenikest vihma. Hämarus laskus aeglaselt Tsingangi künkal seisva kindluse kohale. Kui Si taitai väravast välja astus ning künka poole vaatas, nägi ta, et kodutu naine eemaldub kiiresti mööda maanteed, talutades kättpidi oma nelja-aastast poega. Tema kannul sammub tugevakasvuline talunaine, must kitsetall süles. Emast lahutatud tall mökitas kaeblikult ja müüri tagant vastas kitse nukker hääl.

Si taitai langetas pea ja suudles oma last. Ta silmist voolasid peatumatult pisarad.

Kes on siis kirjutanud selle traagilise stseeni?

Juuli 1945.

Kanapojad

Seitse aastat tagasi, kui mu sõber S. kavatses kevadisel õppevaheajal kodumaale sõita, kinkis ta meile neli kanapoega punutud korvis. Oli möödunud juba üle kuu aja sellest, kui nad olid munast koorunud. Neile olid juba suled selga kasvanud ning nad kõik olid täiesti mustad.

«Üks tibu on väga nigel. Kardan, et ta ei jää elama, aga teised kasvavad suureks,» ütles S.

Tänasime teda ja otsustasime hoida neid tibusid, samuti ka meie sõbra mälestust.

Üksildased, ilma kanata jäänud tibud kutsusid esile haledust. Nad ei osanud toitu valida, kedagi polnud neid kutsumas ja nad nokkisid erilise isuta. Kui saabus uneaeg, polnud neil ema, kes oleks neid oma tiiva alla võtnud, ja nad hakkasid kobarasse kogunedes kaeblikult piiksuma nagu kõrbesse eksinud lapsed. Kanapojad olid abitud, nad kartsid pimedust. Tihedas, ääretus pimeduses vilkusid vaevaliselt nende nõrgad elutulukesed. Kõikjal varitses neid hädaoht!

Möödus neli päeva. S. oli juba arvatavasti jõudnud Šanghaisse, kui läks jäljetult kaduma nigel kanapoeg. Võib-olla oli täide läinud härra S. ennustus, kuid kanapoega leida meil ei õnnestunud, kuidas me teda ka otsisime. Must pimedus neelas nõrga elusädeme.

Saabus kuues päev; S. oli juba arvatavasti saabunud kodukohta, Šaosing'i. Pärast lõunat läksin ülemisele korrusele ja kuulsin äkki kanapoegade ärevaid häälitsusi. Alla tagasi kiirustanud, nägin ma, et kaks kanapoega sagivad hirmunult edasi-tagasi. Kolmandat polnud kuskil näha. Ma silmasin teda köögiukse lähedal rotiaugu

juures. Ta oli ära kägistatud. Ohoo! Tuleb välja, et rotid söövad kanapoegi. Nüüd on selge: nigela kanapoja viisid samuti rotid minema. Meie väikeses korteris tekkis rõhuv õhkkond. Me olime erutatud, kanapoegadest oli kahju, kuid elu me neile tagasi anda siiski ei saanud.

Järelejäänud kaks tibu peitsime suurde korvi, katsime selle pealt linaga kinni, ja arvasime, et nad on nüüd väljaspool hädaohtu. Ent tuli välja teisiti. Vaevalt olime naisega jõudnud trepi juurde, kui ukse tagant kõlas uuesti kaeblik piiksumine. Korvist hüppas välja hiina jala pikkune rott ohvriga hambus. Nii hukkus veel üks kanapoeg. Rotid kutsuvad inimestes esile hirmu ja jälestust. Me ei suutnud lausuda sõnagi, rott oli tekitanud õudust meie väikeses majas. Talle tuleb tingimata kätte tasuda — silm silma vastu, hammas hamba vastu! Pidasime naisega nõu ja läksime ning ostsime rauast rotilõksu ja pisut mürki. Siis torkasime rotilõksu konksu otsa lihatüki ja panime ta augu juurde. Terveksjäänud kanapoja võtsime endaga üles kaasa.

Plaks! Rotilõksu kaas langes kinni. Sees heitles hiiglasuur rott. Ta hirmsad mustad silmad välkusid, karvad olid turris nagu kärbil. Kurjategija! Sa tahtsid meid hirmutada! Nüüd aga oled ise tapapakul. Me olime kirjeldamatult rõõmsad. Polnud möödunud veel kaht tundigi sellest, kui rott oli murdnud kanapoja, ja ta on juba saanud karistuse! Võtnud kaasa rotilõksu, läksin mere äärde. Merepind oli vaikne ja sile. Ümar loojuv päike rippus kuuketta sarnaselt horisondil. Lasksin kurjategija koos puuriga vette. Vaadates, kuidas ta lämbub, pidin ma tahtmatult naeratama, tundes rahuldust kättemaksust. Ei mingit suuremeelsust barbarite vastu! Rott oli hävitanud meie tibud, oli hirmutanud meid. Kuidas võiks haletseda seesugust elukat? Rott kärvas. Ma viskasin ta merre — teda tabas teenitud karistus. Suundusin koju. Näis, nagu õnnitleks päike ise mind õnnestumise puhul ja merelainete loksumine kõlas nagu võidumarsi muusika.

Kui ma tagasi tulin, valmistas naine õhtusööki. Üksik kanapoeg sibas piiksudes ta jalgade ümber ringi. Kööginurgas tukkus meie suur kana.

«Me oleme süüdlased S. ees,» lausus naine kurvalt.

«Mis sinna parata. Kes oleks võinud ette näha, et asi niimoodi läheb,» vastasin mina ja läksin kaevule käsi pesema.

Ning ma võpatasin veel kord. Isegi praegu veel oli meie majas tunda mõrva atmosfääri.

Visanud roti merre, ma rõõmustasin, mu jõud sajakordistus, nagu oleksin ma tapnud mürgise draakoni.

«Mis võib olla rottidest halvemat,» mõtlesin ma, «nad õõnestavad maja alusmüüri, varastavad toiduaineid, levitavad nakkust ja murravad pealegi kanapoegi.»

Pärast õhtusööki hakkas naine puhveti läheduses aset võttes veeretama pudrust kuulikesi.

«Kas sa segad nendesse mürki?»

«Ära karju, muidu kaetad ära ja mürk kaotab oma jõu,» vastas naine.

Nägin, kuidas ta võttis hallikasrohelise mürgi ja pani sellest väikesi tükikesi kuulikeste sisse. Röövellik rotisugu! Sa saad veel tunda inimese jõudu!

Järgmisel hommikul, kui avasin köögiakna, oli esimene asi, mis mulle silma hakkas — surnud kana.

«Ai-ai, vaata, mis on juhtunud. Kuhu sa panid eile mürgikuulikesed?»

Naine tuli kiiresti trepist alla ja jäi üllatunult vaatama surnud kana.

«Ah, kuidas see siis juhtus?» küsis ta ärevalt. «Köögiuksed olid ju kõvasti kinni! Mürgikuulikesed panin ma välistrepi alla.»

Ta läks verandalt õue. Järgnesin temale. Kuulikesi polnud enam trepi all. Nende asemel lamas seal lõpnud rott.

«Aga kuidas sai ikkagi kana välja?» ei mõistnud naine.

Tõstnud pilgu, märkasin ma, et köögi õhuaken on lahti. Mul polnud kahtlust, et nimelt see õhuaken sai kanale surmateeks. Võtnud ühte kätte kana, teise aga lõpnud roti, läksin hommikust kastet maha tallates mööda smaragdrohelise rohuga kaetud teerada mere poole. Kastetilgad pudenesid mu jalge all, helkides kõigis vikerkaare värvides. Merel oli mõõn ning liivane rand oli uuesti saanud nii puhtaks ning tasaseks, nagu ta oli olnud enne inimsoo tekkimist. Eilsest mõrvast polnud näha jälgegi. Ma heitsin oma kandami merre.

Kana korjus jäi laineile kiikuma.

«Aga mis siis, kui keegi kalureist korjab ta üles ja sööb ära?» välgatas mu peas. «See on hädaohtlik!»

Esimesel silmapilgul näis vesi mulle jäisena, pärast aga lakkasin ma külma tajumast. Ma ujusin, püüdes koolnud kana kätte saada, see aga õõtsus nagu kurjast vaimust aetuna üha kaugemale. Ujusin talle risti ette ja tirisin ta lõpuks kaldale. Ma võppusin külmast ja üle kogu keha käisid värinad.

Matsin kana kaldaliiva sisse. Lainete loksumine kõlas nagu matuselaul ja päike oli mässitud udusesse leinaloori.

Allesjäänud üksik kanapoeg oli väga hale ja piuksus kogu päeva kaeblikult. Kui me läksime üles, tuli ta meile järele. Niipea kui olime alla tulnud, oli ta otsemaid siinsamas. Rotid ei julgenud enam vägivallatseda, aga kes võis vastutada, et kanapoega ei vii ära kass?

Taas lähenes kevadine õppevaheaeg. Tulles ükskord õhtul koolist koju, ei leidnud ma kuskilt neljandat kanapoega.

«Isegi viimast ei suutnud me alal hoida!» ütlesin ma naisele.

«Ta piuksus nii kaeblikult; lähed uksest välja — kardad teda maha jätta. Mul ei jäänud midagi muud üle kui kinkida ta naabritele. Nad elavad siin läheduses ja neil on ka olemas kanapojad,» vastas naine.

Mulle näis, et olen milleski süüdi meie sõbra S. ees. Kuid polnud midagi parata. Naine tegi nähtavasti õigesti, et kinkis kanapoja naabritele. Kellele ta kanapoja kinkis ja mis sest edasi sai, seda ma ei tea.

Sellest ajast on möödunud seitse aastat. Kanapoeg on kahtlemata juba ammu ära söödud, kuid ta elab siiamaani minu mälus.

MAO DUN

Kevadised siidiussid

1

Pikk piip vöö vahel, istus vana Tung-bao kivi otsas üsna tee ääres, mis kulgeb piki tammi, ja avaldas äärmist pahameelt kuumuse üle.

«Imelik asi! Tsingmingi püha[1] jõudis vaevalt ära lõppeda, aga päike kõrvetab juba nii selga, nagu oleks su kõrvale pandud pann tuliste sütega.»

Teel ilmus nähtavale räbalaisse riietatud inimeste rodu. Ettepoole kummargil vedasid nad tõmbeköisi pidi Šaosingi suunduvat praami. Nende sinisest dabaast[2] kerged kuued olid eest lahti, laubalt veeresid jämedad türgioa suurused higipiisad.

Neid suvekuumusest ja raskest tööst äravaevatud inimesi nähes hakkas vanal Tung-baol nii palav, et üle kogu ta keha levis sügelus. Kuidas saakski siis mitte higistada, kui sul on seljas vatthalatt, mida sa pole kogu talve jooksul seljast võtnud. Suvine on veel pandimajas, nüüd aga saabus niisugune kuumus...

«Päris viimnepäev kohe!...» porises vana Tung-bao ja sülitas vihaselt.

Aeg-ajalt sõudsid jõge mööda paadid. Siis tekkis peegelpinnal kerge virvendus ja hakkasid pöörlema pisike-

[1] «Tsingmingi» püha — viies hiina põllumajandusaasta kahekümne neljast hooajast, langeb 5. aprillile.

[2] Dabaa — odav hiina puuvillane riie.

sed veekeerised. Saviseil, soiseil kaldail seisvate mooruspuude peegelpilt valgus laiali. Hetke pärast ilmusid selged piirjooned taas, kuid tuikusid veel kaua, justkui oleksid nad purjus. Siis rahunes kõik jälle ja peegelpilt muutus uuesti päris selgeks.

Mooruspuude könditaolistel okstel tungisid kõikjal esile noored võsud, millel kähardusid helerohelised lehekesed.

Need mooruspuuistandikud kulgesid piki kallast tihedais ridades, ja nii kaugele, kui silm seletas, polnud neil näha otsa ega äärt. Ning praegu, mil põldudel polnud veel midagi peale kuivanud mullakamakate, seisid puud juba täies elujõus.

Terve madalate, suursuguselt rahulike mooruspuude salu oli rivistunud üles vana Tung-bao selja taha ja kuumade päikesekiirte all näis õrn rohelus nende oksaköntidel tihenevat iga sekundiga.

Selle koha läheduses, kus Tung-bao istus, kõrgus tee ääres siidihaspeldamisvabriku hall hoone. Sõjaväeosa, mis paiknes siin kümmekond päeva tagasi, oli põllud kaevikuid täis sonkinud. Levis kuuldus, et jaapani väed on iga tund sellesse piirkonda sisse tungimas. Rikkaid linlasi haaras paanika, nad põgenesid kõike maha jättes. Kuid vaenlase sissetung jäi seekord ära, sõjaväeosa lahkus, siidihaspeldamisvabrik aga seisis tühjalt ja ootas, millal ilmuvad kevadised kookonid ning turul algab hasart.

Linnasaks Tšeni, vanahärra Tšeni poja käest kuulis Tung-bao, nagu oleks Šanghais olukord rahutu ja kõik siidiketrusvabrikud kinni pandud. Tšen kartis, et ka siinsed siidihaspeldamisvabrikud ei saa tööd alustada.

Vanamees ei tahtnud seda uskuda. Ta oli elanud maailmas kuuskümmend aastat, oli läbi teinud küllalt raskeid aegu, kuid polnud oma eluajal veel näinud, et mooruspuu õrnad lehekesed oleksid kasutult närbunud või et neid oleks söödetud lammastele. Tõsi küll, tuli ette ka ikaldusaastaid, mil siidiussid ei tahtnud kookoneist välja kooruda (kes neid teab, mispärast!), kuid see oli siis taeva tahtmine. Aga kes võiks ilma ennustamiseta taeva tahtmist teada saada!

«On see vast kevad! Vaevalt jõudsime pühitseda tsingmingi püha ja juba niisugune kuumus!...» mõtles vana Tung-bao, imetledes mooruspuuokstel lopsakalt vohavaid rohelisi võrseid.

Ja kas selle ergutava kevadvärskuse või millegi muu mõjul meenutas ta äkki imeselgesti ennast kahekümne aastasena. Väljas oli olnud samasugune kuumus ning vaevalt oli möödunud tsingmingi püha, kui siidiliblika munad hakkasid muutuma roheliseks ja elustuma[1]. Selsamal aastal soetas Tung-bao endale perekonna ja hakkas jõukalt elama.

Ta isal oli nagu vanal targal härjal suur elukogemuste tagavara ja külas oli tal kõike oskava meistri kuulsus. Perekonna jõukuse looja, Tung-bao vanaisa, oli aga noores eas sattunud hunhuuside kätte ja seal küllalt muret maitsnud, kuid polnud kunagi meelt heitnud ja muutus kehalt seda tugevamaks ning mõistuselt seda arukamaks, mida kauem ta maailmas elas.

Vanahärra Tšen oli tol ajal just äsja siitilmast lahkunud, noorhärra Tšen aga polnud veel oopiumi armastama hakanud ja Tšeni perekond oli hoopis teistsugune kui nüüd.

Vana Tung-bao oli alati olnud kindel oma veendumuses, et Tšeni perekonna saatus on tema nimekusele, rikkusele ja talupojatöö põlgamisele vaatamata ikkagi seotud Tung-bao perekonna saatusega ühe ja sama nööri külge.

Tung-bao vanaisa ja härra Tšen sattusid koos hunhuuside juurde vangi, viibisid seal ligi seitse aastat ja põgenesid koos.

Rahvas räägib, et sellest ajast peale hakkas vanahärra Tšen siidiga kauplema ja kiiresti rikastuma, Tung-bao vanaisa aga hakkas kasvatama siidiusse ja tema perekonna jõukus kasvas aastast aastasse. Kümne aasta jooksul ostis ta kakskümmend mu'd[2] riisipõldu ja üle kümne mu mooruspuuistandikke. Peale selle ehitas ta

[1] Siidiliblika poolt suvel munetud munadest kooruvad siidiussid välja järgmisel kevadel. Tõukude koorumise eel toimub munade elustumine, kusjuures nad pikkamööda omandavad rohelise värvuse.

[2] M u — pinnamõõt, $^1/_{16}$ hektarit.

maja, — see oli, tõsi küll, lihtsa õlgkatusega, kuid tal oli kolm eraldi tuba ja kaks sissepääsu.

Sel ajal kadestasid pahatahtlikud inimesed ühteviisi nii idapoolses külas elunevat Tung-bao perekonda kui ka härra Tšeni perekonda, kes elas linnas.

Ent aja jooksul vaesusid mõlemad perekonnad. Vanal Tung-baol polnud enam oma maad, selle asemele tekkis aga kolmesaja jüani suurune võlg. Tšeni perekonna langus tuli veelgi varem ja inimesed kinnitasid, et see toimus järgmisel põhjusel: kui härra Tšen hunhuuside juurest põgenes, võttis ta kaasa suure hulga kullakange, ja tema poolt paljaksröövitud röövlite hinged pöördusid manala valitseja Janglovangi poole, nõudes, et härra Tšen annaks tagasi ebaausalt saadud varanduse. Just sellepärast ta perekond nii ruttu laostuski.

Vana Tung-bao uskus seda osaliselt. Tõepoolest, kui poleks vahele seganud sealtilma jõud, miks oleks siis noorhärra Tšen äkki hakanud oopiumi suitsetama? Aga mispärast pidi härra Tšeni perekonna langus endaga kaasa tooma tema enda perekonna viletsuse, sellest ei saanud vana Tung-bao mitte kuidagi aru. Ta teadis ju täiesti kindlasti, et tema perekonnal polnud hunhuuside kullakangidega midagi tegemist.

Muide, nüüd juba surnud vanameestelt oli Tung-bao juhtunud kuulma, et hunhuuside juurest põgenedes oli ta vanaisa ettevaatamatuse tõttu sattunud kokku nende vahimehega ja vanaisal polnud teist teed, kui teha sellele ots peale. Siin peituski «sõlm», mis aitas Tung-baod kogu selles asjas selgusele jõuda. Ning siis hakkas ta perekond paluma süütult kannatanud vahimehe hingelt andestust. Selle juures oli tehtud niipalju kummardusi, oli põletatud niipalju paberist väljalõigatud «hõbedakange» ja niipalju kordi lausutud Buddha nime, et see hing oleks ausalt öeldes juba ammugi pidanud kehastuma inimese kujus, tema aga ootas ikka veel midagi...

Mida vanaisa endast kujutas, seda ei teadnud Tung-bao ise ka kuigi hästi, kuid selle eest polnud ta kunagi kahelnud oma isa aususes, töökuses ja kokkuhoidlikkuses. Tema, Tung-bao ise, on õiglane inimene, samuti ka ta vanem poeg A-sõ ja minia Sõ Da-niang on virgad ja

säästlikud inimesed. Nooremal, A-do'l on veel kõrvatagused märjad ja ta pole veel elu kibedust maitsnud, kuid poiss on pealtnäha arukas ega hakka loomulikult perekonna vara raiskajaks.

Vana Tung-bao pööras pruuni kortsus nägu ja vaatas nukralt tema ees laiuvat jõge, paate jõel ning kaldaid, mis olid mooruspuid ridamisi täis istutatud. Midagi polnud siin muutunud sellest ajast, kui ta oli kakskümmend aastat vana, aga näe, maailm on pööratud pea peale. Perekond on jäänud nii vaeseks, et lõunalauale ilmub üha sagedamini riisi asemel kõrvits. Ja siis veel see neetud kolmesaja jüani suurune võlg . . .

«U-u-u-u! . . .» kostis jõekääru tagant vile.

Seal asus teine siidihaspeldamisvabrik ja kauguses oli näha ühtlaselt kividega sillutatud kaitsetammi.

Käänaku tagant ilmus kolme suurt praami järel vedades nähtavale kahe rattaga väike aurik, mis suundus sinnapoole, kus istus kivil vana Tung-bao. Seni vaiksena püsinud jõgi hakkas äkki kobrutama, voogama ja kummalegi kaldale veeresid üheaegselt lained.

Mingi talupojapaat keeras ruttu kalda poole ja randus. Temas istuv inimene haaras kätega kinni kaldaäärsest rohust. Kuid paat kiikus laineil ikkagi nagu kiigel ülesalla.

«Tša! Tša! Tša! . . .»

Tung-bao kõrvu kandus ratastest kobrutama aetud vee kohin ja rahuliku rohelise tasandiku kohal levis naftalõhn. Vanamees vaatas aurikut ja saatis teda järgmise käänakuni pilguga, mis oli täis vihkamist.

Seda Tung-bao vihkamist põhjustas tema üldine vaenulikkus kõigi esemete vastu, mis olid valmistatud ookeanitaguste saatanate poolt. Tõsi küll, Tung-bao ise polnud kunagi näinud ühtki neist saatanatest, vaid oli ainult isalt kuulnud, et vanahärra Tšenil oli kunagi juhus nendega kohtuda. Vanahärra Tšen oli jutustanud isale, et neil olendeil on punased juuksed ja kulmud, sinised silmad ning et nad käies ei painuta põlvi.

Vanahärra Tšen ise ei sallinud neid silmaotsaski ja rääkis sageli:

«Nad meelitavad kavalusega meie inimestelt raha välja.»

Tung-bao oli näinud vanahärra Tšen'i, kui ta oli kaheksa või üheksa aastane. Neid sõnugi mäletab ta ainult kuulu järgi, ent niipea kui nad talle meelde tulevad, näeb ta justkui elusana vanahärra Tšen'i, kes mudib pühas vihas oma hõredat habet ja väristab pead.

Tung-bao ei saa veel nüüdki eriti hästi aru, millisel viisil ookeanitagused saatanad kavaluse abil raha välja meelitavad, kuid ta ei kahtle nende sõnade õigsuses. Tung-bao näeb ju isegi, et kõik kaubad, mis linnast tulevad, on ookeanitagused: ookeanitagune siid, ookeanitagune lõuend, ookeanitagune petrooleum ja veel see saatanlik aurik jõel!

Kõik see, mida vana Tung-bao perekond töökalt oma põllul kasvatas, muutus päev-päevalt odavamaks, linnakaubad aga läksid, vastupidi, kallimaks. Majakraami hulk, mille Tung-bao oli pärinud isalt, kahanes vähehaaval. Nüüd polnud sellest üldse enam midagi järel, ammune võlg aga rippus kaelas.

Ei või öelda, et vana Tung-bao oleks oma viha ookeanitaguste saatanate vastu enda teada pidanud. Kogu küla rahvas teadis tema lepitamatuid väljendusi selle kohta. Aastat viis tagasi olid inimesed talle rääkinud:

«Noh, näed, võim on meil jälle muutunud, uus võim aga tahab ookeanitagused saatanad puruks lüüa ja välja ajada.»

Tung-bao vastas, et ei usu midagi ega hakkagi midagi uskuma, sest et kunagi linnas käies oli ta seal küllalt noorsugu näinud. Need noored inimesed karjusid valjusti: «Maha ookeanitagused saatanad!», ise aga kandsid ookeanitaguseid ülikondi. Vana Tung-bao oli kohe mõelnud: «Noh, muidugi, keigarid on ookeanitaguste saatanatega ühel nõul, aga teevad kära, et petta lihtsameelseid maamehi.»

Varsti jätsid noored inimesed tõepoolest järele «maha ookeanitagused saatanad!» karjumise, linnakaupade hinnad tõusid uuesti ja ka maarahva maksud kasvasid. Seepärast jäi ka vana Tung-bao kindlaks oma veendumuses, et kõik need kurikavalad riukad pole midagi muud kui ookeanitaguste saatanate salasepitsused.

Kuidas aga pahandas Tung-bao siis, kui sai teada, et välismaiseid kookoneid hinnatakse hiina omadest kalli-

maks kümne jüani võrra dani[1] eest. Ta pidi pahameele pärast peaaegu haigeks jääma.

Selle pärast läks vanamees isegi tülli oma miniaga, vaatamata sellele, et nende vahel valitses sõprus. Läinud aastal tuli Sõ Da-niangile pähe hakata siidiusse kasvatama välismaise siidiliblika munadest. Tung-bao noorem poeg oli avalikult asunud minia poolele, vanem A-sõ aga oli ka nähtavasti nendega ühel nõul, kuigi ei öelnud välja oma arvamust. Kogu perekonnast üle jonnida vanamehel ei õnnestunud ja ta andis lõpuks järele. Sellest ajast peale oli ta majas kahte sorti siidiliblika mune: kaks poognat hiina ja üks poogen välismaa omi[2].

«On ikka tõsi küll: mida rohkem kõik muutub, seda hullemaks läheb maailm. Küll näed, et mõne aasta pärast läheb neile tarvis ka välismaa sorti lehti. Kuidas on küll ära tüüdanud niisugune elu!...» mõtles vana Tung-bao mooruspuusalu vaadates.

Ta võttis vöö vahelt oma pika piibu ja koputas selle vihaselt kuiva savikamaka vastu tühjaks. Päike oli otse pea kohal. Tung-bao vari oli üsna lühike ja meenutas söestunud kändu. Soojas vatthalatis hakkas vanamehel väljakannatamatult palav. Ta lõi halatihõlmad lahti, lehvitas endale hõlmaga tuult, tõusis püsti ja suundus kodu poole.

Mooruspuuistandike taga laiusid riisipõllud. Suur osa neist oli üles küntud ja kaetud kuivanud mulla ühesuuruste mügerikega. Siin-seal tungis juba esile rohelist, aedvili hakkas õitsema ja tema kullavärvi õied levitasid tugevat, vürtsikat lõhna. Eemalt paistis majahütt, kus olid nüüd leidnud peavarju vana Tung-bao perekonna kolm põlve. Tema kohal, nagu ka teiste samasuguste majade kohal, kähardus valge suits. Kodus valmistati lõunat.

Piiripeenrani jõudes vaatas Tung-bao tagasi ja jäi imetlema mooruspuu õrnrohelisi lehekesi. Põllu teisel serval ilmus nähtavale poiss.

---

[1] Dan — vana hiina kaaluühik, võrdub 59,6 kilogrammiga.

[2] Kui siidiliblikad hakkavad munema pannakse nad tavaliselt tiheda ja pehme paberi poogna peale. Hiljem riputatakse need siidiliblika munadega paberipoognad tuppa peenikestele õrtele ja säilitatakse sellisel viisil kevadeni.

«Vanaisa!» hüüdis ta eemalt. «Ema ootab lõunat sööma!»

«Aa . . .» kostis vanamees oma pojapoja Siao-bao häält kuuldes, ent püsis võlutuna paigal.

Ja kas siis võiski mitte imetlema jääda: tsingmingi püha oli alles lõppenud, aga lehekesed olid juba nii suured. Kogu oma elu jooksul oli vana Tung-bao ainult kaks korda näinud sellist imet. Jah, tänavu on oodata rikkalikku kookonisaaki! Huvitav, kui palju annavad need kaks siidiliblika sorti? Et ainult ei tuleks välja niimoodi, nagu läinud aastal. Aga kui kõik läheb korda, siis saab peaaegu võladki kinni maksta.

Siao-bao oli vahepeal jooksnud vanaisa juurde. Ta silmitses mooruspuude rohelisi, justkui sametisi oksakönte, hakkas äkki hüppama, plaksutas käsi ja laulis:

> Kui on esivanemate pühal
> mooruspuudel uusi lehti üha, —
> tea, et aasta saabunud on hea,
> õnnest käsi plaksutama peab![1]

Üle vanamehe kortsulise näo levis naeratus.

«See on hea märk, hea märk . . .» mõtles ta, silitades pojapoja pead, mis oli siledalt paljaks aetud nagu mungal.

Ja Tung-bao vanas, puudusest kalgistunud südames sündis lootus . . .

2

Ilmad muutusid üha soojemaks ja päikese elustavate kiirte all sirgusid mustadel mooruspuuokstel jõudsasti noored rohelised võrsed. Nüüd olid nad juba lapsekämbla pikkused.

Siin olid kõikjal mooruspuusalud. Nad piirasid igast küljest küla, kus elas vana Tung-bao, nii et eemalt näis, nagu oleks keegi laotanud madalale, hallile varbtarale rohelise siidkanga.

---

[1] Naljalaul, mis on levinud paikkondades, kus kasvatatakse siidiusse. (*Autori märkus.*)

Tung-bao ja teiste külameeste südames sündinud lootus kasvas ja tugevnes. Kõikjal hakati tegema ettevalmistusi siidiusside söötmiseks.

Siidikasvatamise vahendid, mis olid aasta otsa seisnud aitades ja kuurides, toodi nüüd päevavalgele, puhastati ja parandati.

Külast läbi voolava oja mõlemale kaldale kogunes laste ja naiste summ. Nad töötasid, lobisesid ja naersid.

Nad kõik nägid haiglased välja: talvest alates olid inimesed elanud poolnäljas. Vanadesse närudesse riietatult näisid nad kerjustena. Kuid keegi ei nurisenud, kõigil jätkus kannatust ja lootusi.

«Ussid kooruvad välja, keerutavad kookonid valmis, ja kõik ongi hästi,» arutasid nad lihtsameelselt. «Möödub kuu ja mooruspuu õrnrohelised lehekesed muutuvad lumivalgeiks kookoneiks, hiljem aga kõlisevaks rahaks.»

Sellepärast naljatasid ja naersid naised lõbusalt, kuigi nende kõhud korisesid näljast.

Nende seas oli täna ka A-sõ naine Sõ Da-niang oma kaheteistkümne-aastase Siao-baoga. Ta oli juba jõudnud sõelad ojas puhtaks loputada ja võttis kivi peal istet, et pühkida kuuehõlmaga poisi laubalt higi.

«Vanema venna Sõ naine! Missuguseid usse te tänavu siis ka kasvatate? Kas välismaa munadest või?» küsis üks naistest vastaskaldalt.

See oli kahekümneaastane Lu-bao, Sõ Da-niangi lähima naabri Lu Fu-tsiangi noorem õde.

Sõ Da-niang kortsutas tihedaid kulme ja kaebas, varjamata oma pahameelt äia vastu:

«Ära parem küsigi! Taat — see tähendab minu Siao-bao vanaisa — mängib meil ikka peremeest ja ei ole nõus kasvatama üle ühe poogna ookeanitaguse siidiliblika mune, kasvõi sure maha. Nii kui vana tola kuuleb sõna «välismaa oma», hakkab märatsema, nagu oleks talle räägitud ta surmavaenlastest, kes on hukutanud seitse põlvkonda tema veresugulasi! Dollar on ju ka välismaa raha, aga sellest ta, näe, ära ei ütle.»

Vastaskaldalt kostis naerupahvatus.

Riisipõllu poolt tuli noor, pealtnäha tugev noormees. Vaevalt oli ta astunud purdele, et minna üle oja, kui Sõ Da-niang hüüdis teda:

«Kuule, vennas A-do! Tule aita mind õige natuke, need märjad sõelad on nii rasked nagu lõpnud koerad.»

Sõnagi lausumata tõstis noormees kuus sõela pea peale ja hakkas maja poole sammuma, vehkides vabaksjäänud kätega, nagu sõuaks ta nendega õhus.

Kui A-dol oli hea tuju, tegi ta kõike meelsasti. Kui naisterahvas palus midagi ära viia või ojja pillatud ese välja tuua, — siis viis ta selle ära või hüppas vette ilma pikema jututa. Täna aga oli A-do millegipärast laisk, tõstis sõelad pea peale ega võtnud midagi kätte. Nähes seda pentsiku kübara taolist ehitist, puhkesid naised üksmeelselt naerma; et neile veelgi enam nalja valmistada, hakkas noormees linnanaiste kombeid jäljendades kõigest väest puusi õõtsutama.

«Hei, A-do, tule tagasi! Vii õige minugi eest need asjad ära!» hüüdis talle järele Li Gen-šengi naine He-hua.

«Kutsu mind kuidagi õrnemalt, siis viin ka sinu omad,» lubas A-do naerdes.

Ta jooksis ühe hetkega koduni, võttis sõelad pea pealt maha ja pani nad simsi peale.

«Kas tahad, ma kutsun sind sohilapseks!» lõkerdas He-hua.

Külanaiste hulgast paistis ta silma selle poolest, et tema kahvatul, hämmastavalt lamedal näol eraldus ainult hiiglasuur suu ja kitsad, niiditaolised silmapilud.

Varem oli He-hua elanud orjana ühe linnamehe perekonnas, pärast aga pandi ta mehele alati tusasele ja napisõnalisele inimesele Li Gen-šengile, kes oli juba peaaegu rauk. Kuigi ta oli saanud abielus olla kõigest pool aastat, lõi ta nii avalikult meestele külge, et sai külas halva kuulsuse osaliseks.

«Jätaksid juba külgelöömise, häbitu!» hüüdis keegi naistest vastaskaldalt.

He-hua seasilmad laienesid.

«Kelle peale sa haugud?» hakkas ta norima. «Kui jätkub jultumust, ütle suu sisse, mis sa peitu poed!»

«Ha-ha-haa! Nagu näha, öeldakse päris õigesti: «Tonksa ainult jalaga kirstu ja koolja kuuleb otsekohe»,» vastas teiselt kaldalt hakkaja Lu-bao, kes oli küla peal tuntud oma terava keele poolest.

Üks sõna teise järel — ja nii algaski nägelemine. Juhtumuste armastajad said rõõmsaks ja hakkasid kord üht, kord teist poolt tagant õhutama. Lapsed väänlesid naeru käes.

Arukas Sõ Da-niang korjas sõelad kokku, kutsus Siao-bao ära ja suundus kodu poole.

A-do seisis lävel ja kuulas muiates sõimlemist. Ta teadis väga hästi, mille pärast Lu-bao He-huale ninna kargas, ja tundis rahuldust: las see riiukukk Lu-bao aga saab nagu kord ja kohus.

Uksest tuli välja kookoniriiulit seljas kandev Tung-bao. See valgete sipelgate poolt äranäritud kolmekorruseline riistapuu nõudis tõsiselt parandamist. Märgates poja muigele veninud nägu, muutus vanamees süngeks. Poiss on veel roheline, aga muud ei teegi, kui lõhverdab naabrinaise He-huaga.

«See lita on ju valge tiigri kurjakuulutav täht. Kui sa tema külge puutud, tuleb häda kogu su perekonna peale,» — nii oli vanamees korduvalt nooremat poega hoiatanud.

«Mis sa, logard, siin laiskled!» sööstis Tung-bao raevukalt silmi välgutades poja kallale. «Näe, vend seob maja taga riisiõlgi vihkudesse! Käi otsekohe sinna ja aita!»

Ja alles siis, kui A-do oli läinud majja, vaatas vanamees pisut rahunenult kookoniriiuli igast küljest üle ning hakkas teda vanadusest värisevate kätega parandama.

Noorpõlves oli Tung-bao pidanud tisleriametit, kuid nüüd oli ta jäänud vanaks ja nõdraks ning sõrmed ei kuulanud hästi sõna. Olles natuke aega kookoniriiuliga jännanud, hakkas vanamees hingeldama. Ta tõstis pea, et puhata, ning heitis pilgu läbi akna tuppa. Talle hakkasid silma kolm poognat siidiliblika munadega, mis rippusid seal bambusõrtel.

Sõ Da-niang kleepis sõeltele paberit.

Läinud aastal olid nad ostnud sõeltele kleepimiseks vanu ajalehti, et hoida mõni kross kokku. Tung-bao torises siiamaani selle pärast:

«Hävitasite ära ajalehepaberi, ei halastanud kirjatäh-

tede peale[1], sellepärast ongi kookonid niisugused, et ei kõlba kuhugi . . .»

Seepärast osteti nüüd toiduga kitsamalt läbi ajades kokkuhoitud raha eest ehtsat bambusepaberit, mis on kollane ja väga kõva ega võta peaaegu üldse niiskust sisse. Sõ Da-niang kleepis sõelad hoolikalt selle paberiga üle ja pani kõige peale kolmnurkselt kolm pilti, mis olid ostetud koos paberiga. Üks neist kujutas muinasjutulist liuda — ammendamatu rikkuse allikat, kaks ülejäänut — teravnurkset lippu käes hoidvat ratsurit, kes põlvnes, nagu räägiti, siidiussist.

«Sõ Da-niang,» lausus vana Tung-bao raskesti hingates, «sinu isa abiga laenasin ma kolmkümmend jüani. Sa tead, et nad kõik kulusid kahekümne dani lehtede ostuks, aga täna-homme lõpeb meil riis otsa. Mida me tegema hakkame?»

Need kolmkümmend jüani oli vanamehel õnnestunud laenata ainult tänu Sõ Da-niangi isa Tšang Tsai-fa käendusele. Raha andis Tšang Tsai-fa peremees, kes osutus niisuguseks heategijaks, et määras ainult kaks ja pool protsenti kuus, ehkki tingimusel, et laen tuleb tagasi maksta otsekohe pärast kookonite sorteerimise lõpetamist.

Sõ Da-niang tõi hoolikalt paberiga üle kleebitud sõelad päikese kätte kuivama ja ütles südametäiega:

«Kõik kulutasite lehtede peale ära, aga lehti jääb nagu mullu veel ülegi.»

«Mis jutt see niisugune on! Mis sa korrutad: «Nagu mullu, nagu mullu!». Meie oma lehti on vaevalt kümmekond dan'i, aga kas siis kolme poogna munade jaoks kümnest danist jätkub?»

«Teil on muidugi alati õigus!» ägestus Sõ Da-niang. «Aga mina tean ainult üht: kui mul riisi on, siis saab putru; kui aga riisi pole, käige söömata ringi.»

Kuigi vanamehe nägu läks raevust tumepunaseks, jäi ta vait ja sellega tüli lõppeski.

---

[1] Vanas Hiinas ümbritseti kõik, millele olid kirjutatud hieroglüüfid, erilise austusega. Tarbetu paber, mis kandis kirjatähti (vanad ajalehed, lagunenud raamatud ja ülestähendused), korjati hoolikalt kokku ning põletati ära, et kirjatähtede vaim võiks lennata koos suitsuga taevasse.

Kuid siidiliblika munade elustumise tähtaeg lähenes iga päevaga. Kolmekümne pere suuruses külakeses olid saabumas palavad päevad, kõigi jõudude pingutamise, võitluse ja suurte lootuste ajad. Inimesed olid niivõrd ametis, et näisid isegi unustavat oma tühjad kõhud.

Vana Tung-bao perekond oli üle pea võlgades ja leppis ainult kõrvitsa ning magusa kartuliga lõunalaual. Aga nii oli ka teistes peredes. Kellel võis praegu veel alles olla kasvõi kolm doud[1] riisi!

Tõsi küll, läinud aastal oli viljasaak olnud hea, kuid mõisnikud, liigkasuvõtjad, riigimaksud ja kohalikud andamid olid talurahva nii ära laostanud, et sellest viljast polnud juba ammu enam midagi järel. Kogu lootus pandi nüüd kevadiste siidiusside peale ja kõik valmistusid lootusrikkalt ning hirmuga südames suureks võitluseks selle saagi eest.

Lähenes «saagivihmade»[2] periood.

Siidiliblika munad hakkasid minema esialgu alles veidi rohekaks ja kui naised üksteisega riisipõldudel kohtusid, vahetasid nad tõtlikult, ärevalt ja kogu aeg ohates uudiseid:

«Lu-bao peres lähevad munad varsti päris roheliseks . . .[3]»

«Aga He-hua räägib, et temal lähevad homme kõik päris roheliseks . . . Näe, kui kiiresti! . . .»

«Munk Huang ennustas raamatu järgi, et tänavu tõuseb roheliste lehtede hind kuni nelja jüanini.»

Sõ Da-niang vaatles üha terasemalt oma kolme poognat. Ei, siin on midagi lahti! Väikesed tähnikesed siidiliblika munadel, mis meenutasid seesamiseemneid, olid just nagu muutunud veelgi mustemaks. A-sõ, tema mees, vaatas samuti kõiki kolme poognat teraselt vastu valgust ega märganud ka mingisugust rohelust. Sõ Da-niang oli täielikult masendatud.

---

[1] D o u — vana hiina mahumõõt, võrdub 10,3 liitriga.

[2] Üks põllumajandusaasta kahekümne neljast hooajast Hiinas, kestab 20. aprillist 4. maini.

[3] Kolm-neli päeva pärast seda, kui siidiliblika munad on läinud roheliseks, hakkavad nendest välja kooruma tõugud, ja neid võib juba korjata. Seda teevad naised.

«Pakime nad õige soojalt sisse. Need munad on Jüihangi maakonnast[1]. Tuleb veel oodata, küll siis lähevad roheliseks ja elustuvad,» ütles A-sõ naist lohutada püüdes, kuid see pigistas ainult huuled kokku ega vastanud midagi.

Nukrus peegeldus ka Tung-bao kortsus näol. Vanamees vaikis, kuid süda valutas: munadega oli tõepoolest midagi korrast ära.

Rõõm tuli alles ülejärgmisel päeval. Sõ Da-niang, kes uuris ikka ja jälle teraselt poognaid, märkas äkki, et mõningaile munadele on tekkinud ererohelised plekid. Sõ Da-niang rääkis sellest otsekohe mehele, rääkis äiale, rääkis A-dole, rääkis ka oma pojale Siao-baole.

Seejärel võttis ta poognad, pani nad ettevaatlikult oma rinnale, võttis endal kätega ümbert kinni, istus toolile ja jäi vakka. Ta ei söandanud liigutada nagu ema, kes imetab oma last. Ta heitis isegi magama, surudes neid poognaid enda vastu, meest aga käskis enda juurest ära minna ja heita A-do kõrvale.

Tihedalt ihu vastu liibudes tekitasid paksult paberile puistatud siidiliblika munad väljakannatamatut kihelust. Sõ Da-niangil oli hea ja natuke hirmus, nagu oli olnud ta esimese raseduse ajal, kui ta oli tundnud ehmatust ja rõõmu, tajudes lapse liigutusi südame all.

Kogu pere ootas pingsalt ja ärevalt usside ilmumist. Üksnes A-do jäi rahulikuks.

«Tänavu aasta tulevad tublid ussid, see on juba kindel!» rääkis ta. «Ainult seda, et me sellest rikkaks saaksime, ma ei usu: see pole meile saatuse poolt ette nähtud!»

Vana Tung-bao sõimas poega lobasuuks, kuid see kordas ikkagi oma juttu.

Ussikuur oli juba varakult ette valmistatud ja hästi korda tehtud. Teisel päeval pärast seda, kui munad siia üle toodi, võttis Tung-bao küüslaugupea, määris selle kergelt saviga kokku ja mattis ta ussikuuri seina alla.

Seda tegi ta igal aastal, kuid vanamees teostas kombetalitust sellise hardumusega, et isegi ta käed värise-

[1] Jüihang — maakond Tšetsiangi provintsis, mis on kuulus siidikasvatamise kultuuri poolest.

sid. Läinud aastal oli kõik tema poolt ennustatu[1] täide läinud, aga too ettekuulutus kehtis ju möödunud aasta kohta. Sellest, mis tuleb käesoleval aastal, kartis Tung-bao isegi mõelda.

Nüüd olid siidiussid olemas juba igas majas ja naised ei tulnud enam hetkekski ei riisipõldudele ega ka oja juurde, isegi lõunaajal mitte. Just nagu oleks jõusse astunud «käsk sõjaseisukorra kohta». Külaelanikud pidasid paremaks üksteise juures mitte käia. Külalised võivad siidiussi vaimu minema peletada, aga see pole ju naljaasi! Kohtudes vahetasid inimesed ainult paar-kolm sõna, sedagi poolsosinal ja läksid samas jälle lahku. Need olid viimased, pühitsetud päevad!

Vana Tung-bao perekonnas hakkasid juba kõigil kolmel poognal roomama imetillukesed munadest koorunud olendid ja kogu maja muutus otsekohe kuidagi erksaks. See juhtus just üks päev enne «saagivihmade» perioodi algust.

Kuigi Sõ Da-niang arvas, et siidiussid ei hakka kooruma selle perioodi esimesel päeval, oli ta juba varakult suure ettevaatusega viinud poognad liblikamunadega ussikuuri[2].

Tung-bao hiilis tema kannul kuuri, vaatas vargsi enda poolt mahapandud küüslaugupea poole ja tundis, kuidas süda peksis. Ah! Küüslauk oli välja ajanud kõigest kaks võsu. Vanamees viis pilgu aralt mujale ja hakkas endamisi palvet lugema, et taevas sunniks küüslaugupead homme keskpäevaks välja ajama võimalikult rohkem rohelisi võrseid. Ning lõpuks oli kauaoodatud päev käes . . .

Sõ Da-niang pesi riisi, heites kogu aeg pilke katlasse, kas ehk vesi on keema läinud. Vana Tung-bao asetas aupakliku agarusega kodukolde vaimu kujutise ette suit-

---

[1] Küüslaugupea abil teostatakse ennustamist, kas siidiussid tulevad head. On säilinud uskumus, et saviga kokkumääritud ja ussikuuri pandud küüslauk hakkab usside koorumise päevaks võrseid ajama. Kui võrseid on palju, siis tähendab see, et saak tuleb hea. (*Autori märkus.*)

[2] Selle paikkonna tava järgi välditakse siidiusside korjamist «saagivihmade» perioodi esimesel päeval. Seda võib teha kas enne või pärast seda päeva, aga millel see uskumus põhineb, on teadmata. (*Autori märkus.*)

supulgakesi. A-sõ ja A-do tõid põllult terve sületäie lilli. Väike Siao-bao aga aitas lõigata «taht-rohtu»[1] ja lilli peeneks hakkida.

Kui kõik oli valmis, lähenes päike juba keskpäevasele seisule. Katlast, kus pahises vesi, tõusis aurupilvi. Sõ Da-niang kargas püsti, pistis käigu peal juustesse «siidiussi-lille»[2] ja kaks hanesulge ning siirdus ussikuuri. Vana Tung-bao haaras kaasa margapuu ja järgnes talle, A-sõ aga korjas kiiresti kokku «taht-rohu» peenekslõigatud varred ja hakitud põllulilled ning kiirustas samuti neile järele.

Sõ Da-niang keeras lahti poogna, mis oli täis pisikesi tõugukesi, võttis siis mehe käest vastu «taht-rohu» peenekslõigatud varred ja hakitud põllulilled, puistas need poognale laiali, võttis äia käest margapuu ja kaalus poogna ära. Juustest väljatõmmatud hanesulega pühkis Sõ Da-niang vastsündinud siidiussid koos lillede ja «taht-rohu» varte pudiga ettevaatlikult sõela peale.

Sedasama tegi ta ka teise poognaga. Kolmanda peal olid teise, välismaa siidiliblika munad ja nendest koorunud ussid paigutas Sõ Da-niang eraldi sõelale. Lõpetanud selle toimingu, võttis ta juustest «siidiussi-lille» ja teise hanesule ning kinnitas need sõelavitsa külge.

See oli traditsiooniline, aastatuhandete jooksul põlvest põlve edasi antav kombetalitus! Seda võib võrrelda ainult vandetõotuse andmisega, mida teostab sõjaretkele asuv armee.

Sellest hetkest peale algas peaaegu kuu pikkune raske võitlus — võitlus halva ilma ja kes teab veel millega, — mis ei jäta ööl ega päeval inimestele hetkegi hingetõmbamiseks.

Vastsündinud roomasid juba mööda sõelu, terved ja tugevad.

Sõ Da-niang ja Tung-bao hingasid kergendatult, kuid heitnud salamahti pilgu oma «selgeltnägevale» küüslau-

---

[1] «Taht-rohi» — hiina taim (liik kõrkjaid), mille pehmest säsist tehti lambitahte. Siit pärinebki nimetus «taht-rohi».

[2] «Siidiussi-lill» valmistatakse paberist; temaga on seotud uskumused, mis eri paikkondades on mõnevõrra erinevad. (*Autori märkus.*)

gule, muutis vanamees ilmet: maa seest paistis ainult neli võrset. Taevas! Kas siis juhtub jälle nii nagu möödunud aastal! . . .

3

Ent seekord oli «selgeltnägev» küüslaugupea end ära häbistanud. Tung-bao siidiussid osutusid lihtsalt suurepärasteks! Kuigi siidiusside esimese ja teise uneperioodi ajal tuli vihma ja läks jahedaks, olid «kallihinnalised»[1] kõik eranditult tugevad ja terved.

Ja ka teistes peredes olid «tulest välja tulnud» tublid. Rõõmus elevus valgus mööda küla laiali nagu oja helisev vulin. Näis, et ka oja naerab rõõmsalt.

Ainult He-hua perekonnas polnud rõõmuks põhjust. Neil oli olemas kõigest üks poogen siidiliblika mune ja pealegi osutusid «tulest välja tulnud» hoopis kidurakesteks. Ning just siis, kui oli lõpule jõudmas suur uneperiood[2], juhtus külamees nägema, kuidas He-hua mees, morn ja vaikiv Li Gen-šeng, oli tulnud oja äärde ja puistanud vette kolm sõelatäit surnud siidiusse.

See sundis külaelanikke valvsaks muutuma. He-huaga kohtudes pöörasid kõik teelt kõrvale ja käisid isegi tema elukohast kaares mööda, aga eemalt sünge Li Gen-šengi või ta naise varju märgates püüdsid silmapilkselt kaduda. Inimesed olid oma kordaläinud saagi pärast õnnelikud ja pelgasid He-huale otsa vaadata või temaga pooltki sõna vahetada, et mitte tema ebaõnnest nakatuda.

Tung-bao keelas A-dole rangelt jutuajamise «valge tiigri tähega».

«Vaata, poiss, kui ma kas või üks kord näen, et sa lobi-

---

[1] Arenemisprotsessis jäävad siidiussid neli korda magama (lakkavad söömast, ajavad pead püsti ja otsekui kangestuvad) ning ajavad kesta pärast iga uneperioodi. Esimese ja teise une vaheline ajajärk (kolm-neli ööpäeva) on tähtsaimaks perioodiks nende elus. Siidiussid peavad olema soojas, neile peab vahetpidamatult toitu ette andma. Hiinas hüütakse selle kriitilise ajajärgu üle elanud siidiusse «tulest välja tulnuteks» või «kallihinnalisteks».

[2] Suureks uneperioodiks nimetatakse siidiusside neljandat ja ühtlasi viimast kangestumist.

sed selle elukaga, siis tea: kaeban sinu peale, et sa ei austa vanemaid!» teatas vanamees pojale meelega tänaval ja valju häälega, et He-hua kuuleks.

Väike Siao-bao sai samuti kõva käsu «valge tiigri kurjakuulutava tähe» majast eemale hoiduda ja mitte astuda kõnelusse ükskõik kellega ta perekonnast.

Kuid A-do oli nagu kurt ega pööranud isa sõnadele vähimatki tähelepanu. Tugevana ja vastupidavana askeldas ta varahommikust hilisõhtuni ja südames ainult naeris. A-do oli perekonnas ainuke, kes ei uskunud eriti neid eelarvamusi, ent He-huaga ta enam siiski ei rääkinud — tal ei jätkunud lihtsalt aega.

Siidiusside suure uneperioodi ajal, kui nad kõik kuhjas kaalusid juba kolmsada naela, ei saanud Tung-bao perekonnast keegi jalagagi üle ukseläve ega lasknud kaks ööd-päeva sõba silmale, isegi kaheteistkümne-aastane pojapoeg mitte. Tõugud olid erakordselt tublid, kõik ilma erandita: head rohelist värvi, rammusad ja tugevad. Vana Tung-bao, kes oli maailmas elanud kuuskümmend aastat, oli selliseid näinud kõigest kaks korda elus: esimest korda oma abiellumise aastal ja teist korda siis, kui sündis A-sõ.

Kohe esimesel päeval pärast suurt uneperioodi õgisid «kallihinnalised» ära seitse dan'i mooruspuulehti, kõik Tung-bao perekonnaliikmed aga läksid veelgi kõhnemaks ja unetute ööde pärast ilmusid nende silmavalgeisse punased soonekesed.

Iga siidikasvataja arvestab varakult ette, kui palju lehti tal vaja läheb selle ajani, kui tõugud hakkavad kookoneid looma...

Vana Tung-bao esitas A-sõle kõik oma kaalutlused ja lausus:

«Noorhärra Tšenilt ei saa praegu midagi laenuks välja meelitada. Tuleb jälle pöörduda Sõ Da-niangi isa peremehe poole.»

«Meil seal põllul... on veel kümmekond dan'i. Üheks päevaks jätkub veel...» vastas vanem poeg vaevaliselt.

Väsimuse tõttu püsis ta vaevu jalul ning ta silmalaud olid nii tinased, nagu oleks neid kinni vajutanud mitmesaja-naelane raskus. A-sõ unistas praegu ainult ühest: kuidas saaks kas või natuke magada.

«Mis unine pobin see on!» käratas vanamees talle peale. «Saa aru! Homne päev maha arvatud, tuleb meil siidiusse sööta veel kolm päeva. Tähendab, on vaja veel kolmkümmend dan'i lehti, kas sa saad aru — kolmkümmend dan'i!...»

Riisipõllu poolt, kus A-do värskeltkorjatud lehti valvas, kostis kõnekõminat.

Vana Tung-bao ja A-sõ katkestasid kõneluse ning kiirustasid sinnapoole. Sõ Da-niang jooksis ussikuurist välja ja läks samuti nende kannul.

Oli juba öö. Kõrguses särasid heledad tähed. Puhus kerge tuul. Üle kogu küla oli kuulda inimeste hüüdeid ja naeruhelinat ning nendesse pehmetesse öistesse häältesse põimus kellegi räme, rahulolematu hääl:

«Ma ju rääkisin, et lehtede hind tõuseb. Eks niimoodi tulnudki! Täna pärast lõunat oli lehtede hind neli jüani ühe dani eest.»

See tekitas vanale Tung-baole koledat tuska.

«Kuidas?» hakkas ta arvestama. «Neli jüani ühe dani eest! Tähendab, kolmekümne eest — sada kakskümmend jüani. Kust niisugust raha võtta?»

Ent samas tuli talle pähe lohutav mõte: kuidas ka oleks, aga kookonite saak annab ikka oma viissada naela. Kui arvestada isegi viiskümmend jüani saja naela eest, tuleb siiski välja kakssada viiskümmend jüani. Vanamehe südamel läks kohe kergemaks.

Keegi ütles tasa:

«Aga räägitakse, et Idaringkonnas pole lood siidiusside kasvatamisega kuigi head, vaevalt siis lehed ènam palju kallimaks lähevad.»

Need Lu-bao poolt lausutud sõnad rahustasid vanameest täielikult.

Kuna Lu pere, kes elas oja vastaskaldal, kasvatas vähe usse, siis käis nende vanem tütar vabadel minuteil Sõ Da-niangil abiks.

Neiu seisis A-do kõrval korvi juures ja peaaegu puutus viimast õlaga.

Äkki tundis Lu-bao, kuidas keegi näpistas teda puusast. Taibanud, kelle temp see on, ei teinud ta häält ega hakanud ka naerma. Siis aga puudutas sama käsi ta rinda. Nüüd hüppas Lu-bao eemale ja kiljatas ehmunult:

«Ai-oo! . . .»

«Mis juhtus?» pöördus tema poole Sõ Da-niang.

Tütarlaps punastas, piilus vargsi A-do poole ja alustas madalale langetatud päi uuesti tööd.

«Midagi . . . Paistab, et tõuk hakkas sõrme kinni.»

A-do hammustas huulde ja puhkes vaikselt naerma. Kuigi poiss oli juba kaks nädalat poolnäljas, vähe maganud ja märgatavalt kõhnemaks jäänud, oli tal energiat enam kui küll. Vastandina isale ei norutanud ta kunagi, kuid ei uskunud ka, et kookonid või riis ükskõik millise saagi puhul võiksid neid aidata võlgadest lahti saada ja maad päriseks osta. Ta mõistis väga hästi, et kasinus ja hoolas töö võivad pigem murda selgroo kui muuta pere elujärge, ent töötas siiski heameelega, sest leidis töös samasugust mõnu nagu Lu-baoga edvistamises.

Järgmisel hommikul valmistus vanamees linnaminekuks, et laenata lehtede ostuks raha. Äramineku eel pidas ta kaua Sõ Da-niangiga nõu ja otsustas lõpuks pantida perekonna viimase varanduse — oma mooruspuusalu, kust nad iga aasta olid kogunud viisteist dan'i lehti.

Kolmkümmend dan'i osteti ära, kuid seni, kui jõuti esimene kandam kohale tuua, tuli selle aja jooksul rammusaks läinud «kallihinnalistel» poole tunni jooksul toitu oodata. Tõstnud imikärsad püsti, keerutasid nad rahutult päid ja Sõ Da-niangi süda oli lõhkemas kaastundest nende vastu.

Niipea kui lehed olid laiali laotatud, täitus ussikuur rütmiliste häälitsustega: «Ssa . . . ssa . . . ssa . . .», mis oli nii vali, et inimesed kuulsid vaevalt iseenda häält. Peagi olid lehed söödud ja sõelad jäid tühjaks. Laotati uus, paks kiht, kuid seegi kadus ainsa hetkega. Inimesed jõudsid vaevu lehti ette anda.

Kuid need olid juba pingsa ootamise viimased tunnid, kahe päeva pärast algab «rahutus»[1], siis saab puhata. Ning kõik töötasid ennastsalgavalt, viimast jõudu mängu pannes ja vaevu jalul püsides.

Ainult A-do oli reibas nagu alati, temale oli kõik tühi

[1] «Rahutuseks» nimetatakse siidikasvatajate keeles täiskasvanud tõukude erilist, rahutut seisundit, kui neil on saabunud aeg kookonite loomiseks.

asi. Kuigi ta polnud kolm ööd-päeva järjest magada saanud, ei paistnud ta kurnatuna.

Sellel ööl valvas ta ussikuuris üksi, olles keelitanud isa, venda ja vennanaist veidikeseks magama minema.

Kuu paistis heledasti. Öö oli jahe ja selleks, et tõukudel ei hakkaks külm, hoiti sõelte all kogu aeg tuld.

Lähenes kesköö. A-do oli juba teist korda visanud «kallihinnalistele» sööta ja kükitas nüüd tule juures, kuulates ühtlast kirinat: «Ssa... ssa... ssa...», millega tõugud närisid mooruspuulehti. Teda hakkas kiusama uni.

Siis näis A-dole, et uks kääksatas. Ta paotas laud, kuid need vajusid jälle kinni. Kõrvus seisis ühetasane kirin: «Ssa... ssa... ssa...», millega segunes imelik heli: «Se-so... se-so... se-so...».

A-do pea vajus üha madalamale ning tonksas äkki vastu põlve. Poiss võpatas kogu kehast, lõi ehmunult silmad lahti ja kuulis samal hetkel pilliroost ukse kahinat, mis lõikus monotoonsesse «ssa-ssa» sümfooniasse. Ta silme ees vilksatas vaevaltmärgatav vari.

A-do kargas püsti ja sööstis ukse juurde. See osutus avatuks. Noormees hüppas õue ja nägi kuupaistel inimest, kes jooksis üle riisipõllu oja poole.

Ta tormas järele, püüdis põgeniku kinni päris oja kaldal ja lõi ta jalust maha, jõudmata veel õieti vaadatagi, kes see on. Ta oli kindlalt veendunud, et on kinni püüdnud varga.

«A-do!... Tapa ära, ma ei heida sulle ette, aga anun, ära ainult tee kära!...»

Seda häält kuuldes noormees kohmetus. Ta silmas He-hua kuupaistest heledasti valgustatud, kahvatut ja võikalt lamedat nägu, millest välkusid vastu tillukesed seasilmad. Need vaatasid teda vihaga, kuid igasuguse kartuseta.

«Mis sa meie juurest varastasid?» küsis A-do kõlatult.

«Teie «kallihinnalised»...»

«Kuhu panid?»

«Ojasse viskasin!»

A-do mõistis kõik. Siin oli ilmselt tegemist kurja kavatsusega. He-hua käis mitte siidiusse varastamas, vaid neid «ära tegemas». Ta näoilme muutus.

«Sa oled siug, päris tõeline siug! Meie perekondade vahel pole ju kunagi olnud vihavaenu, mis eest sa siis niimoodi?»

«Räägid, et pole olnud?!» sisises naine vastu. «Vale, on küll olnud! On vihavaen! Kuigi meie siidiussid jäid kiduraks ja viletsaks, — meie perekond pole ju kellelegi midagi halba teinud! Kõigil on sel aastal vedanud, kõigil on siidiussid tugevad ja terved, meile aga langes õnnetus kaela. Mille eest te siis mind «valgeks tiigriks» olete kuulutanud, mille eest te mind taga kiusate? Nii kui eemalt silmate, keerate kohe kärsad kõrvale ja ei pea inimeseks! . . .»

Naine tõusis vaevaliselt jalule. A-do vaatas pika, uuriva pilguga tema vihagrimassist moonutatud näkku ja sõnas:

«Ma ei puutu sind. Mine oma teed.»

Ja jooksis tagasi vaatamata koju.

Ussikuuri tagasi jõudnud, sööstis noormees sõelte juurde. Kõik on korras, «kallihinnalised» söövad rahulikult oma sööta.

Ta uni oli lõplikult kadunud. Noormees vaatas tõuke ja mõtles selle üle, mis talle oli äsja öelnud He-hua. Ta ei tundnud selle naise vastu ei viha ega kaastunnet. Ta mõtles, miks peavad inimesed alatasa olema üksteisega vaenujalal. Ent kuna A-do seda küsimust lahendada ei suutnud, unustas ta kõik selle peagi, istus ainult ja vaatas tõuke. Kui terved ja tugevad nad on! Söövad ja söövad nagu äravõlutud ega saa kunagi söönuks.

Niipea kui valgeks läks, vahetasid isa ja vennanaine A-do välja. Valinud välja mõned tõugud, mis hakkasid juba valgeks muutuma ja lühenema, vaatasid nad neid rõõmust seisatuva südamega vastu valget.

Vaevalt oli päike tõusnud mägede tagant, kui Sõ Da-niang läks ojale vett tooma. Talle jooksis vastu Lu-bao, kes teatas murelikul ilmel:

«Täna öösel kella kaheteistkümne paiku ma ise nägin, kuidas see elukas He-hua kargas teie majast välja, A-do tema järel. Vaat siinsamas jäid nad seisma ja rääkisid kaua aega midagi. Mida te seal küll vahite, ma küsin!»

Sõ Da-niangi näoilme muutus, kuid ta ei öelnud sõnagi, vaid võttis panged ja läks koju.

Kõigepealt rääkis ta kõigest mehele, siis äiale.

«Tuleb välja, et see lita jookseb öösiti mööda võõraid ussikuure... Kuhu niisugune asi kõlbab!»

Vanamees hakkas jalgu vastu maad trampima ja korraldas otsekohe nooremale pojale ülekuulamise.

Kuid A-do ei tunnistanud midagi üles ja rääkis end välja sellega, et see Lu-bao nägevat ilmselt öösel tonte.

Siis läks vanamees ise Lu-bao juurde. Tema pärimise peale kordas see ikka ainult, et oli kõike näinud oma silmaga.

Segadusse aetud Tung-bao jooksis otsekohe oma ussikuuri ja hakkas uurima «kallihinnalisi». Aga nad olid nii tugevad, nii rammusad, — kes siis usub, et nad oleksid ära tehtud!

Kuid perekonna rõõm oli siiski öisest sündmusest rikutud. Kõik mõistsid, et Lu-bao sõnad ei või olla päris alusetud ja jäi üle ainult loota, et see elukas He-hua käis siin mitte millegi muu kui A-doga vallatlemise pärast.

«Aga küüslauk andis ju ka kõigest neli võsu...» mõtles vana Tung-bao hirmuga.

Ning niiviisi arutades veendus ta üha enam selles, et tulevik on tume ja ebamäärane. Muidugi, kui «kallihinnalised» on ära söönud sellise tohutu hulga lehti, siis pole esialgu muretsemiseks põhjust. Noh, aga kui asi jõuab «rahutuseni», siis võib kogu asi kinni kuivada. Nii juhtub sageli!...

Vana Tung-bao ei söandanud isegi mõelda, mis saab edasi: sünged mõtted ei too head, olgu nad kas või sügavale hingepõhja maetud!

4

Algas «rahutus». Tõugud jätsid söömise ja ronisid kangekaelselt ülespoole. Ent inimesed olid endiselt ärevil nende saatuse pärast. Vana viisi muretses ka Tung-bao perekond. Kogu laenatud raha oli juba raisatud, kõik jõud ammendatud, kuid veendumust, et need vaevad saavad kuidagimoodi tasutud, polnud ikka veel, kuigi kogu pere puges lausa nahast välja oma «kallihinnaliste» eest.

Kookoniriiuli ümber püstitati postide otsa pilliroomattidest onn, selle alla aga asetati hõõguvate sütega pann. Tung-bao ja kõik ta perekonnaliikmed astusid ühtepuhku kikivarvul kord siitpoolt, kord sealtpoolt onni juurde, kükitasid ettevaatlikult ja panid kõrva vastu matte. Tabanud nende taga tasast sahinat, ei suutnud nad hoiduda rahulolevast naeratusest.

Aga siis jäi sahin vait ja inimeste südamed seisatasid jälle hirmu pärast. Keegi ei söandanud veel heita pilku onni sisemusse, kõik ainult kükitasid ja ajasid kaelu õieli. Äkki hakkas ülespoole pööratud nägudele tilkuma vedelikku[1]. See polnud eriti meeldiv, kuid kõik elavnesid rõõmsalt: tulgu aga veel, tulgu rohkem!

A-do heitis selle ajaga tasahilju pilgu mati taha. Väike Siao-bao sikutas teda kärsitult varrukast:

«Kas juba teevad kookoneid?»

A-do tegi talle lõusta ega vastanud midagi.

Kolm päeva pärast «rahutuse» algust kustutati kookoniriiulit soojendanud söepannid. Sõ Da-niang ei pidanud lõpuks samuti vastu, käänas matinurga vargsi kõrvale ja ta süda hakkas kiiresti pekslema. Sees oli kõik üleni lumises hõbedas, isegi kookoniriiuli küljed olid vaevalt nähtavad. Sellist ilu polnud Sõ Da-niang veel kunagi elus näinud.

Tung-bao maja täitus rõõmsa naeruga: kõik muutus korraga kergeks ja rahulikuks. «Kallihinnalised» osutusid ausaks: nad polnud ilmaaegu ära õginud mooruspuulehti, mis maksid neli jüani dan. Mitte ilmaaegu polnud pere terve kuu jooksul kannatanud nälga ja keelanud endale und. Jumal näeb kõike!

Rõõmus naer helises üle kogu küla. Tänavu oli «siidikasvatuse jumalanna» võtnud selle väikese küla oma kõrge kaitse alla. Mõnes peres õnnestus kookonitesaak seitsme-kaheksakümne protsendi ulatuses siidiusside üldhulgast, Tung-bao peres aga veel enamgi.

Riisipõldudel ja ojakaldal hakkasid jälle nähtavale ilmuma naised ja lapsed. Viimase kuuga olid nad jäänud hoopis kõhnaks, silmad olid veelgi enam auku vajunud,

[1] Jutt on tõukude viimasest, kollast värvi eritisest enne kookonite loomise algust.

hääled veelgi kähedamaks muutunud, ent kõik olid lõbusad ja rahulolevad. Arutades praegu erutatult selle kuu sündmusi, nägid nad juba enda ees lumivalgete hõberahade kuhjakesi, unistasid sellest, kuidas ostavad lõpuks välja oma suve- ja sügisriided, mis on ammu pandimajas. Seda peab tegema esimeses järjekorras, pärast aga, «duanjangi»[1] pühade ajal võib endale lubada «kollast kala».

He-hua õine vallatlemine A-doga oli samuti elavate klatšijuttude aineks. Lu-bao sisendas kõigile:

«Häbitu elukas He-hua tuleb otse koju kätte . . .»

Mehed vastasid neile sõnadele toore naeruga, naised aga meenutasid Buddha nime ja laususid häbitu olendi aadressil kõva sõna.

Räägiti ka Tung-bao perekonnast, nimetades teda õnnelikuks. Tõepoolest, kas siis mitte Halastuse jumalanna enda poolehoid, kas mitte esivanemate kõige kõrgem eestkostmine ei aidanud neil hoida oma tõuke «paha silma» eest!

Lõpuks võeti kõigis majades matid kookonite ümbert ära ning kõikjal läks kärarikkaks ja elavaks. Sugulased ja sõbrad hakkasid uuesti käima üksteise pool, soovides kordamineku puhul õnne. Tšang Tsai-fa, kes elas linnas, saabus Tung-bao juurde koos oma noorema poja A-tsiuga. Nad tõid kingituseks pehmeid präänikuid, nuudleid, soolakala, ploome ning lokvat[2]. Väike Siao-bao rõõmustas nagu kutsikas esimese lume üle.

Tšang Tsai-fa vedas langu otsekohe oja kaldale. Vanamehed istusid pajude alla maha ning alustasid kiirustamata juttu.

Seesama Tšang Tsai-fa ei jäänud kunagi sõna võlgu ja tal oli inimese kuulsus, kes «oskab teisi lõbustada». Jutustajate käest, kes istusid alati linna kaitsejumala templi juures platsi peal, oli ta kuulnud igasuguseid lugusid. Nende käest õppis ta ka pähe terve romaani

[1] «Duanjang» ehk «duanju» — suur hiina püha (5. mail vana kalendri järgi), mida rahvas laialdaselt tähistab, suure hiina luuletaja-patrioodi Tsüi Jüan (elas aastail 340—278 e.m.a.) hukkumise päev.

[2] Lokva (jaapani mušmuul) — pehme kollane pirnitaoline puuvili.

Suide ja Tangide dünastia ajast. Ta võis ka ise jutustada, kuidas Tšeng Jao-tsing «kaheksateistkümne vürsti mässu ja seitsmekümne kahe rahvaülestõusu» aastail kaubitses puudega, siis hangeldas salakaubasoolaga ja sai lõpuks Vagangi vahiposti juures mässuliste vürstiks.

«Noh, Tung-bao, kuidas lood on?» küsis Tšang Tsai-fa. «Mida sa kookonitega teha kavatsed, kas maha müüa või lahti kerima hakata?»

Vana Tung-bao teadis, et lang on naljahammas ega pööranud sellele küsimusele mingit tähelepanu.

«Selge see, et müün maha,» vastas ta, et pärimisest lahti saada.

Tšang Tsai-fa lõi endale põlve pihta ja ohkas rusutult. Siis tõusis ta püsti, osutas käega siidihaspeldamisvabriku punase telliskivimüüri poole, mis paistis läbi raagu jäänud mooruspuusalu, ja sõnas:

«Kookonid on küll kogutud, aga vaat, väravad on kinni mis kinni. Sinu kookoneid ei võta keegi vastu, Tung-bao. Ma ütlen sulle nii palju: kaheksateist mässulist vürsti on muutunud nähtavasti meie kindraliteks, Li Ši-min[1] aga pole veel siia maailma tulnud. Sellepärast, vennas, ongi ilmas nii rahutu seisukord. Võin kihla vedada, Tung-bao, et tänavu pole kedagi kookoneid lahti kerimas.»

Tung-bao ei suutnud muiet pidada, sest talle polnud sellist mõtet pähegi torganud.

«Kuidas siis nii, lang, et pole kedagi lahti kerimas?» küsis ta irooniliselt. «Kes seda usub? Meil on ju niisugune paik, et iga viie sammu tagant on vabrik. Siin on vabrikuid rohkem kui taevas pilvi. Kas siis kõik pannakse äkki kinni? Pealegi on kuulda, et jaapanlastega olevat tehtud mingi leping ja sõda ei pidavat tulema. Noh, seda on ju ka näha: sõdurid, kes siin seisid, on juba ammu minema läinud ja ei tule tagasi.»

Selle peale ei vastanud vana Tšang midagi, vaid hakkas jutustama linnauudiseid, põimides nendesse mitme-

[1] Li Ši-min kukutas koos oma isa Li Jüaniga Suide dünastia ja pani aluse Tangide dünastiale, tehes lõpu kodusõjale. Tšang Tsai-fa annab mõista, et militaristide omavaheline vaen lõhestab Hiinat, kuid et inimest, kes suudaks kodusõjale lõpu teha ja maad ühendada, pole veel ilmunud...

suguseid tänavajutustajatelt kuuldud imelugusid Tsin Šu-baist ja Tšeng Jao-tsingist.

Lõpuks tähendas lang, et tema peremehele tuleks võlg kiiresti ära tasuda ja tuletas meelde, et tema, Tšang Tsai-fa, oli ju selle asja juures käendajaks.

Kuigi Tung-bao ei omistanud ta sõnadele erilist tähendust, valdas teda siiski rahutus, ja vaevalt oli lang ära läinud, kui vanamees ruttas küla taha kaht lähemat siidihaspeldamisvabrikut vaatama.

Väravad olid tõepoolest kinni mis kinni ja ka õuel polnud kedagi. Mis pagana lugu see on? Eelmistel aastatel rippusid sel ajal juba kõikjal ülesseatud kaubalettide kohal ridamisi sinakast terasest kaalud...

Tung-bao erutus tõsiselt, ent kui ta koju tagasi tuli ja nägi uuesti oma tihedaid, lumivalgeid kookoneid, ei suutnud ta hoiduda heldinud naeratusest. Kõige kõrgem sort! Kes usuks, et neid vastu ei võeta!

Asudes kookonisaagi kogumisele ja alustades jumaluse auks tänutseremooniat, unustas vanamees peaaegu täiesti siidihaspeldamisvabrikud ning jäi päriselt rahule.

Vahepeal hakkas külas meeleolu iga päevaga muutuma. Inimeste alles äsja muretult naeratanud nägusid varjutas must kõuepilv. Ärevad teated sellest, et siidihaspeldamisvabrikud ei avagi oma väravaid, tulid linnast ja jõudsid iga teeäärse paigani.

Kõik meenutasid möödunud aastaid. Sel ajal olid kookonite ülesostjad juba tormanud traavli kiirusega mööda külasid. Tänavu aga polnud näha kedagi peale võlausaldajate ja rendimaksu sissenõudjate. Aga katsu sa neile pakkuda võla arvel kookoneid — kohe veavad ninad viltu.

Küla kohal hakkas kaikuma sajatusi, igast majast kostis needmist, kaotatud lootuste ohkeid. Inimesed poleks võinud uneski näha, et sellise saagi juures muutub nende elu veelgi halvemaks ja raskemaks. See oli ootamatu nagu välk selgest taevast. Ja mida rohkem nad vana Tung-bao taoliselt olid tõuke üles kasvatanud, mida suurem oli saak, seda enam tõusis nende ette raskusi. Maailm on ikka tõepoolest nii muutunud, et millestki ei saa enam aru!

Vana Tung-bao tagus endale vastu rinda, teadmata, mida teha. Varsti muutuvad ju kookonid nukkudeks ja nendest kooruvad välja liblikad. Peab kiiresti lahti kerima.

Mõnedes majades tõid talupojad kolu alt välja seal palju aastaid vedelnud käsipingid kookonite lahtikerimiseks: kerime esialgu lahti, eks siis näe. Lu-bao pere asus juba tööle. Siis kogus vana Tung-bao perekonnaliikmed kokku ja hakkas nõu pidama:

«See, et tänavu keegi kookoneid ei osta, on lihtsalt ookeanitaguste saatanate riugas,» selgitas ta, «aga kui juba müümisest midagi välja ei tule, siis hakkame ise lahti kerima.»

«Aga neid on ju meil üle viiesaja naela,» vaidles Sõ Da-niang vastu. «Arvestage, kui palju on selleks kerimispinke vaja.»

Tal oli täielik õigus. Viissada naela lahti kerida käib ühele perekonnale üle jõu, abi eest aga tuleb maksta raha.

A-sõ oli samal arvamusel, ent A-do, kes kandis isa vastu viha, teatas:

«Ammu sai teile räägitud, aga te ei tahtnud kuulatagi. Hakkasite paljut taga ajama, kui kõige parem oleks olnud oma puude peal üks poogen üles kasvatada — ja olekski jätkunud.»

Need sõnad haavasid vanameest niivõrd, et ta ei leidnud isegi, mida vastata.

Kuid äkki hakkas inimsüdameis jälle hingitsema lootus. Oma küla mees, munk Huang, oli teab kust kuulda saanud, et Usi siidihaspeldamisvabrikud võtvat nagu alati kookoneid vastu.

See Huang kündis ise maad, preestriametit ta ei pidanud, rahvast ei petnud ja Tung-bao oli temaga sõber. Vanamees tõttas otsekohe munga juurde. Olles viimast põhjalikult küsitlenud, tuli ta koju tagasi ja kutsus vanema poja nõu pidama. Kuigi A-sõ ei püüdnud hoopiski vastu vaielda, tegi Tung-bao metsiku näo ja hakkas tuliselt tõestama:

«Kui veeteed sõita, siis on Usini üle kahesaja seitsmekümne li. Et seal ära käia, kulub kuus päeva. Kurat teda võtaks, see on päris sunnitöö. Jah, sunnitöö! Noh, aga

mida siis sina soovitad? Kookoneid sa ju sööma ei hakka, siin aga pressivad veel võlausaldajadki peale.»

A-sõ oli samal arvamisel: tuleb sõita ja õnne katsuda. Nad üürisid suure paadi, ostsid pilliroomatte ja asusid ilusat ilma ära kasutades kolmekesi — Tung-bao, A-sõ ja A-do — «kaugsõidule».

Kuuendal päeval tulid rändajad tõesti tagasi, kuid mitte tühja paadiga. Üle oli jäänud suur korvitäis müümata kookoneid. Siidihaspeldamisvabrik, milleni oli kakssada seitsekümmend li'd veeteed mööda, osutus nii erakordselt kiusakaks ja koonerdavaks, et maksis välismaa siidiliblika kookonite eest kõigest kolmkümmend viis jüani dani eest, hiina omade eest aga isegi kaksküm-mend. Alaväärtuslikke kookoneid ei võtnud ta mingi hinna eest vastu, ja kuigi Tung-bao kaup oli nii hea, et lausa rõõmustas silma, kogunes siiski terve korvitäis jäätmeid.

Teekulud maha arvatud oli sissetulek kõigest sada jüani, millest ei piisanud isegi mooruspuulehtede ostuks tehtud võla tagasimaksmiseks. Vanamees jäi teel kurvastusest haigeks ja pojad talutasid ta paadist koju.

Sõ Da-niang palus Lu-baolt kerimispingi ja keris kuus päeva, hetkekski pilku pööramata, tagasi toodud kookoneid lahti.

Kui kodus lõppes riis otsa, saadeti A-sõ siidiga linna turule. Ent ostjat ta ei suutnudki leida. Pandimajas ei võetud kookoneid samuti vastu. Lõpuks, pärast pikka palumist nõustus pandimaja peremees nende vastu välja vahetama riisi, mille A-sõ oli siia pantinud veel enne tsingmingi püha.

Niiviisi ei saanud vanamees pärast kookonisaagi koristamist mitte ainult võlgadest lahti, vaid soetas veel uusigi.

Ilmaaegu läks kaduma vana Tung-bao mooruspuusalu. Asjatult oli kogu ta pere peaaegu terve kuu jooksul elanud magamata ja pooleldi nälgides.

Härra Lini kauplus

1. PEATÜKK

Sel päeval tuli Ming-siu koolist pahaselt huuli kõverdades. Visanud oma väikese portfelli eemale, ei läinud ta tava kohaselt peegli juurde ennast kammima ja puuderdama, vaid viskus otse voodisse ja põrnitses murelikult voodieesriide ülemist serva.

Siao-hua hüppas otsekohe perenaise juurde ja hakkas nurru lüües ennast tema külje vastu hõõruma. Tütarlaps silitas masinlikult kassi ja peitis näo patja.

«Ema!» kutsus ta pead tõstes.

Vastust ei tulnud.

Imelik! Ema tuba oli siinsamas vaheseina taga ja tavaliselt jõudis Ming-siu vaevalt koolist koju, kui oma ainukest tütart meeletult armastav proua Lin juba ilmus tema tuppa küsima, kas Ming-siu tahab ehk süüa. Mammal oli alati valmis pandud midagi maitsvat; kui aga lõuna tütre saabumisel millegipärast hilines, saatis proua Lin amme U jalamaid kausitäit pelmeene ostma. Kuid täna ei vastanud keegi Ming-siu kutsele, kuigi kõrvaltoast kostsid selgesti kellegi hääled ja proua Lini köhimine.

Tütarlaps jäi kuulatama, kuid ema vahetpidamatu köhimine ei lasknud tal kindlaks teha, kes räägib. Lõpuks kõrgendas proua Lin häält ja Ming-siu kuulis selgesti, kuidas ema vihaselt ütles:

«See on jaapani kaup, ja too on kah jaapani kaup... Köh-köh!...»

Ming-siu ajas end voodis istukile. Tal oli nüüd niisugune tunne, nagu on juukselõikamise ajal, kui krae vahele sattunud juuksekarvad kõditavad ebameeldivalt

kaela. Nendesamade jaapani kaupade pärast naerdigi ta täna kooliis välja, just nimelt nende pärast ta nii halvas tujus koju tuligi.

Tõuganud eemale kassi, kes oli end tema külje all sisse seadnud, hüppas tütarlaps püsti ja hakkas smaragdrohelist kleiti seljast kiskuma. See oli õmmeldud viskoosskangast, mis otse üllatavalt meenutas kaamelikarva.

Imetledes raputas ta kleiti mitu korda käe otsas ja ohkas raskelt. Ja räägitakse, et see suurepärane kunstvill on samuti Jaapanis valmistatud!...

Ming-siu viskas kleidi ärritatult kõrvale, tiris voodi alt kohvri, tõmbas selle kaane lahti ning hakkas kohvri sisu välja puistama. Teki peale hakkasid sadama mitmevärvilised rõivatükid ja igasugused naise tualeti juurde kuuluvad iluasjakesed.

Ehmunud Siao-hua tahtis esialgu lipsata voodi alla, kuid mõtles ümber, hüppas toolile ja hakkas tähelepanelikult jälgima perenaise arusaamatut toimetamist.

Raputanud kirju riidehunniku kohvrist välja, peatus tütarlaps täiesti nõutult.

«Näed nüüd...» mõtles ta nördinult. «Mida kauemini sa neid asju vaatad, seda rohkem nad sulle meeldivad, ja samal ajal veendud, et see kõik on tõepoolest jaapani oma... Kas siis tõesti ei saa ühtki neist enam selga panna? Kui kahju! Sellest tuleb loobuda, aga midagi muud ei ole ja uusi rõivaid isa nüüd kindlasti ostma ei hakka...»

Ming-siu läks lõplikult tujust ära, ta silmad hakkasid nutuselt punetama. Talle olid alati meeldinud jaapani asjad, kuid jaapanlasi endid oli ta ikka vihanud. Miks nad pidid oma sõjaväge Kolme Idapoolset provintsi[1] vallutama saatma? Kui seda poleks toimunud, kes oleks siis julgenud irvitada tema, Ming-siu, üle sellepärast, et ta armastab kanda jaapani riideid.

«Küll on õnnetus!...»

Uks kääksatas ja mõõdukal sammul astus tuppa kõhetu proua Lin. Silmates laialipillutud riideid ja pesuväel voodi juures seisvat tütart, muutus ta rahutuks. Ta süda

---

[1] Kolm Idapoolset provintsi — Mandžuuria, praeguse Kirde-Hiina vana hiina nimetus.

hakkas nii tugevasti kloppima, et proua Lin ei suutnud mõne aja jooksul lausuda sõnagi.

Tütar sööstis nuttes ema juurde.

«Ema, ema! Kujuta ainult ette — see kõik on jaapani riidest! Mida ma siis homme selga pean panema?»

Proua Lin vangutas pead ja tahtis midagi öelda, kuid hakkas köhima. Ühe käega tütre õlale toetudes hõõrus ta teise käega oma rinda ja lausus vaevaliselt:

«Tütreke! Miks sa siis ... köh-köh! ... võtsid riidest lahti ja seisad paljalt? Vaata ... köh-köh! Äkki külmetad ... Oeh, küll on nuhtlus, päris ära kägistab see köha! Selsamal aastal, kui sina sündisid, tuli see tõbi mulle külge. Ja mida kaugemale, seda ... köh-köh! ... Seda hullemaks ja hullemaks läheb ...»

«Ah, ema,» katkestas Ming-siu teda kannatamatult. «Ma ei mõtle praegu üldsegi sellest! ... Ütle ometi lõpuks, mis ma homme kooli selga panen? Ei jäägi muud üle kui kodus peitu pugeda ja mitte kuhugi nina pista. Mind hakatakse ju niisuguste kleitide pärast naerma ja narrima!»

Kuid köhast piinatud proua Lin ei vastanud sõnagi. Ta tõstis maast smaragdrohelise kleidi ja viskas selle tütre õlgadele. Siis istus ta voodiservale ning kutsus Ming-siu käeviipega enda juurde.

Siao-hua, kes oli silmi pilutades ja nurru lüües tolknenud siinsamas jalus, vaatas esmalt proua Lini, siis selle tütre otsa ja hakkas ennast edvistavalt vastu perenaise tuhvlit hõõruma. Kuid see lükkas äkki kassi kõrvale, viskus voodisse ning vajus näoli patja.

Nii möödus vaikides mõni minut. Ema istus ja köhis ning ohkas lakkamatult, tütar aga lamas ta kõrval ja piinles rõõmutu mõtte juures, mis ta siis homme peab selga panema.

Häda ei seisnud kahjuks mitte üksnes rõivastes. Mida teha näiteks imeilusa nahkse käekotiga, mis on alati esile kutsunud sõbratariide imetlust, või täitesulepeaga? Need on ju samuti jaapani omad, aga Ming-siu armastas neid asjakesi nii väga!

«Tütreke, kas sa ... köh, köh! ... kas sa süüa ei taha?» küsis pisut hinge tõmmanud proua Lin igapäevaste murede juurde tagasi pöördudes.

«Ei! Mis sa tükid mulle peale mingisuguse söögiga, kui mul pole homme midagi kooli selga panna!» venitas Ming-siu jonnakalt.

Proua Lin kuulis seda kaebust täna juba kolmandat korda ja kuigi ta mõistis, milles asi seisab ning tundis kogu südamest tütrele kaasa, takistas neetud köha teda asja üle üksikasjaliselt järele pärimast.

Selle aja sees astus tuppa härra Lin ise, kes hoidis käes mingisugust kirja. Ta nägu oli sünge ja väljendas nördimust. Silmanud rõivahunnikut voodil, kummuli lamavat tütart ja viimase kohale kummardunud naist, mõistis ta, milles seisab asi, ning kortsutas kulmu.

«Ming-siu,» lausus härra Lin lõpuks. «Mis jaapanivastane selts teil koolis on tekkinud? Näe, ma sain just praegu sealt kirja. Kirjutavad, et kui sa homme ilmud uuesti jaapani kleidis, võtavad nad sul selle seljast ja põletavad ära. Ei-noh, on ikka jultumus!»

«Köh, köh, köh!...» puhkes proua Lin ehmunult köhima.

«Ja kust nad võtsid niisuguse seaduse!» jätkas isa meelepahaga. «Kes siis ei kanna praegu jaapani rõivaid? Miks nad norivad aga just meie perekonna kallal? Igas kaupluses, kus müüakse välismaa riiet, on kuhjas jaapani kaupa. Miks siis nimelt minu kauplus on see, kes rikub seadust?... Mis pagana nali see on!...»

Nende sõnadega laskus härra Lin jõuetult tugitooli, mis seisis voodi kõrval.

«Päästa meid õnnetuste ja hädade eest, jumalanna Guan-in!» halas proua Lin.

«Isa, mul on küll üks puuvillane kleit. See ei ole jaapani oma, aga kuidas ma ta selga panen, kui ta on päris va-na-mo-ood-ne...» puhkes Ming-siu nutma, arvates, et isa muutub härdaks ja ostab talle uue kleidi.

Kuid heitnud pilgu isa kurja näkku, sai ta otsekohe aru, et temalt pole midagi loota. Tütarlaps kujutles, kui naljakas ta selles vanamoelises puuvillases kleidis on, ja hakkas nuuksuma.

«Ära nuta ometi, tütreke! Keegi ei hakka sinu üle naerma!» püüdis ema teda rahustada.

«Ming-siu! Võid homme kooli minemata jätta! Varsti pole midagi hamba alla panna, või siis veel õppimist!»

pomises härra Lin vihaselt ja rebis kirja puruks. Ta läks raskel sammul ähkides toast välja, kuid tuli minuti pärast murelikul ilmel tagasi.

«Kus on kapi võtmed?» küsis ta katkendlikult.

Proua Lin kahvatas ja jäi pärani silmi mehele otsa põrnitsema. Teda peaaegu lakkamatult piinanud köhagi jäi üle.

«Pole parata! Ei jää muud üle, kui mõnele laisale kuradile meelehead teha . . .» torises härra Lin. «Olgu peale, raiskan nelisada jüani! Kui aga kuomintanglased minu kingitusega veel rahule ei jää, jätan kauplemise hoopiski maha! Las tulevad ja panevad kaupluse kinni . . . Näe, kauplus «Rikkuse ja õitsengu pant», mis on meie vastas üle tänava, müüb palju rohkem jaapani kaupu kui meie. Neil on seda seal kõik kohad täis, mitte vähem kui kümne tuhande väärtuses. Aga peremees ostis ennast lahti kõigest viiesaja jüani eest ja mitte keegi ei tülita teda enam. Viissada jüani! Oletame, et see on mingisugune kulude liik, ja asi otsas. Noh, kus on siis võtmed? Ma arvan, et kuldkee eest võiks saada oma kolmsada jüani! . . .»

«Aga see on ju lihtsalt röövimine!» oigas proua Lin.

Värisevate kätega võttis ta vöö vahelt võtmed. Mööda põski veeresid tal ojana pisarad.

Ming-siu aga, vastupidi, ei nutnud enam. Ta puuris nutuste silmade pilgu kaugusse, istus nürimeelselt mõtteid mõlgutades ja meenutas, kuidas nende juures koolis oli hiljuti käinud lektor, kes lobises mingisugusest komiteest ja vaatas teda kogu aeg pilku pööramata nagu näljane koer konti. See oli olnud imelik subjekt vastikute mustade tähnidega näol.

Ja praegu kujutles Ming-siu äkki, kuidas see tähnilise näoga lektor haarab nende kuldkee, hüppab heameelest ja naerab suud pärani ajades. Nüüd hüppab see bandiit ta isa juurde, vaidleb valjusti millegi üle, nüüd ta võtab hoogu ja lööb isa! . . .

«Ai-oo!» hüüdis Ming-siu ehmunult ja lükkas erutuses tahtmatult ema.

Proua Lin hakkas uuesti köhima.

«Tütreke, jäta juba! Ära ärritu! Aasta jõuab lõpule, papa saab jälle raha ja me tellime sulle kõige parema

kleidi. Olgu neetud need röövlid! Kõik nad luuravad meid, arvavad, et meil on olemas loendamatud varandused, meie aga kannatame aastast aastasse kahju. Su isa hakkas üksvahe kunstväetise müümisega õnne katsuma, aga sai selle asjaga petta. Kõh, kõh! Kogu meie äri püsib nüüd võõra raha varal... Mu tütreke... Selle haiguse pärast ma elan kogu aeg vaeveldes. Aga pole viga. Kahe aasta pärast saad sa juba seitseteist ja kui me leiame hea väimehe, võin ma rahulikult surra... Guan-in, kaitse meid ometi häda ja õnnetuse eest!...»

2. PEATÜKK

Järgmisel päeval oli härra Lini kaupluses kõik teisiti. Jaapani kaubad, mida nädal otsa oli ostjate pilgu eest kõrvale toimetatud, olid nüüd uuesti nähtavale kohale välja pandud. Suuri Šanghai firmasid jäljendades oli härra Lin kirjutanud punasele ja roheliselе paberile arvukalt kuulutusi, mis kõlasid järgmiselt: «Suur väljamüük! Kõigi kaupade hinnad alandatud kümne protsendi võrra!» ning riputas need vaateakendele.

Oli just kahekümne kolmas detsember, seega kõige soodsam moment kauplemiseks nii linna kui maa poodides. Sellepärast sõltus mitte üksnes kuomintangi ametnikele altkäemaksudeks raisatud neljasaja jüani tagasiteenimine, vaid ka Ming-siule uue kleidi ostmine tervenisti kauplemise edukusest neil pühade-eelseil päevil.

Pärast kella kümmet hommikul hakkasid linnakese peatänavale salkadena ilmuma ümberkaudsete külade talupojad. Ühed kandsid käes korve, teised vedasid enda järel lapsi. Kõik rääkisid valjusti ning sellest püsis õhus kära ja müra.

Märgates kaupluse aknail kirendavaid kuulutusi, jäid talumehed vitriini ees peatuma. Naised kutsusid lähemale oma mehi, lapsed vanaemasid ja vanaisasid ning kõik väljendasid üksteise võidu vaimustust väljapanekute üle. Lähenes uus aasta. Lapsed ootasid, et neile ostetakse uued jalatsid; perenaistele meenus, et pesukausil on juba ammu augud põhjas, et ainus käterätik, mida kasutab kogu perekond, on hakanud narmendama, ja juba kuu

aega pole majas tükikestki seepi. Poleks muidugi halb hindade alandamist ära kasutada ja üht-teist muretseda...

Härra Lin istus leti taga ostjate ootel ja lausa värises sisimas pakitsevast energiast. Ta vaatas lootusega ligiastuvate talumeeste silmadesse ja andis sellile ning oma kahele õpipoisile märku, et nad agaramini kaupu pakuksid. Kuid talumehed uudistasid väljapanekuid, näitasid näpuga ja läksid vaatamisest küllastunult ikkagi eemale. Nad läksid edasi üle tänava, kaupluse «Rikkuse ja õitsengu pant» juurde, peatusid sealgi ja vaatasid uuesti väljapandud kaupu. Härra Lin sirutas kaela õieli ja jälgis neid valvsalt ning ta silmis süttisid rahutud tulukesed. Kuidas küll sundida neid tagasi pöörduma?

Maja seest oli kuulda proua Lini kaua allasurutud köha. Proua istus kirju, nikerdatud uksekaare all, mis eraldas kauplust maja eluruumidest.

Ming-siu seisis ema kõrval, vahtis sihitult tänavale ja vaikis. Ta süda tõmbus valuliselt kokku: kauaoodatud uus kleit nihkus üha kaugemale ja kaugemale.

Härra Lin ei pidanud vastu, tuli leti tagant välja ja hakkas heitma kadedaid pilke oma konkurendi — «Rikkuse ja õitsengu pandi» kaupluse poole. Seal rivistusid kõik poesellid ostjate ootel väärikalt lettide äärde. Kuid ka «Rikkuse ja õitsengu pandi» kauplusse ei astunud keegi talumeestest sisse. Tammunud veidi vaateakna ees, läksid nad edasi. See lohutas mõnevõrra härra Lin'i ja ta vaatas poeselle irooniliselt huuli kõverdades.

Vahepeal tuli poeukse juurde uus talumeeste salk — seitse-kaheksa inimest. Üks nendest, noor mees, astus kiirustamata ette, käänas pea viltu ja hakkas silmitsema ülesriputatud välismaisi päevavarje. Härra Lin võttis ta vastu kõige kütkestavama naeratusega.

«Noh, vennas?» alustas Lin armastusväärselt. «Kas tahad osta välismaist päevavarju? Palun väga. Kaup on odav, kõigest üheksakümmend vaskraha jüani asemel. Sa vaata ainult, mis kaup see on!»

Sell aga võttis ühe hetkega riiulilt kolm päevavarju, lõi ühe neist kiiresti lahti ja hakkas seda noormehe kätte toppima. Agarusehoos laskis ta käiku kõik oma kaubanduslikud võimed.

«Vaata, peremees, missugune asi see on! Pealne on välismaa siidist, aga käepide — ehtne luu! Kõlbab palava ilma ja vihmaga! Säh, vaata õige lähemalt. Ja hind — kõigest üheksakümmend vaskraha, mitte krossi rohkem. Nii odavat ei leia sa kuskil pool! Vaata, seal vastas — seal maksab päevavari jüani, aga kvaliteet on palju halvem! Mine, võrdle — näed ise!»

Noormees võttis päevavarju, keerutas seda käes ja astus kõheldes oma teekaaslase, vanamehe juurde.

«Mis sul arus on? Oled sa selle päevavarjuga lolliks läinud või?» vihastas vanamees. «Me müüsime terve paaditäie puid maha kõigest kolme jüani eest. Emale peab riisi viima. Kust me selle raha võtame, et päevavarju osta?»

«Kaubad on ju küll odavad, aga raha ei ole,» toetasid vanameest ülejäänud talumehed ja kõik hakkasid kiirustamata edasi liikuma. Noormees punastas, vangutas pead ja läks päevavarju maha jättes ukse poole.

«Oota, vennas, oota!» hüüdis teda härra Lin. «Aga palju sa pakud? Ja vaata veel midagi välja. Kaup on väärt!»

«Kaup on hea, aga raha on vähevõitu,» kordas vanamees.

Ta tõmbas poega varrukast ja kiirustas peaaegu joostes minema.

Härra Lin tuli nukra ilmega leti taha tagasi, tundes nõrkust kogu kehas. Ta mõistis suurepäraselt, et ostjad lipsavad käest hoopiski mitte sellepärast, et ta ei oska kaubelda, vaid et talumehed on tõepoolest liiga vaesed ega saa maksta üheksakümmend vaskraha üksnes päevavarju eest.

Ta piilus uuesti salamahti üle tee. Seal oli olukord samasugune. Kaupluse ukse ees seisis kaupu imetlevate inimeste salk, kuid sisse ei astunud keegi.

Tühjaks jäid ka toidupood «Heaolu allikas» ja kondiitrikauplus «Küllus», mille uksed asetsesid kummalgi pool «Rikkuse ja õitsengu panti». Talumehed lihtsalt uitasid mööda tänavat. Igaühel rippus käe otsas tühi korv. Kui aga korvis oligi midagi, siis ainult linasest riidest kotike riisiga. Tänavu olid mõisnikud ja liigkasuvõtjad kogu saagi võlgade katteks ära võtnud ja nüüd

olid talumehed ise sunnitud turult kalli raha eest riisi ostma.

Härra Lin teadis kõike seda väga hästi. Ta mõistis, et ka tema enda kauplemise tulemused sõltuvad samuti kõigist nendest liigkasuvõtjaist ja mõisnikest.

Aeg lähenes pikkamööda keskpäevale. Talumehi jäi tänaval üha vähemaks, härra Lini kaupluse läbimüük aga ulatus esialgu kõigest poolteise jüanini. See kattis vaevalt kulutused punase ja rohelise paberi peale, mis oli läinud teadaanneteks suurest hindade alandamisest.

Julguse kaotanud härra Lin tuli norutades maja siseruumidesse, vältides kohtumist naise ja tütrega.

Ming-siu istus äranutetud näoga toanurgas. Proua Lin lausus lakkamatult kõhides vaevaliselt:

«Raiskasime altkäemaksude peale nelisada jüani... Lõpuks saime loa müüa jaapani kaupu, kogu öö askeldasime, ladusime kõike laiali, aga läbimüüki — ei mingisugust!... Köh, köh!... Isa... amm U küsib jälle palka!...»

«Praegu on alles keskpäev, oota veel, ära ärritu,» püüdis härra Lin naist rahustada, kuid tundis ise südames niisugust valu, nagu oleks sinna torgatud nuga.

Ta hakkas sammuma nurgast nurka, püüdes midagi välja mõelda, kuid veendus üha enam selles, et väljapääsu pole.

Juba ammu valitses mitte üksnes kaubanduses, vaid maa majanduselu kõigis harudes seisak. Inimesed olid viimase võimaluseni vaesunud. Muide, täna hellitas härra Lin siiski lootust, et asjad lähevad pärast keskpäeva paremini. Kohalikel elanikel on ju tavaks teha sisseoste pärastlõunal. Vaevalt võiks oletada, et nad uusaastaks midagi ei osta. Nad hoiavad muidugi väljaminekute osas kokku, ent härra Lin paneb nad rahakotte kergendama: tema kaup on ju odavam kui teistes poodides.

Ainult see lootus toetaski teda, kui ta pärast keskpäeva uuesti ostjate ootel leti taha istus.

Kuid pärastlõunal muutusid tänavad veelgi tühjemaks ja miski ei meenutanud hommikust elevust. Möödakäijaid oli hoopis vähe ja kõik nad olid Linile tuttavad. Ta oleks võinud nimetada igaühe nime ja isegi meelde tuletada nende isade ja vanaisade nimed. Letile toetudes

kohtas ja saatis ta leebe pilguga linlasi, kes jalutasid pikkamisi mööda ning ajasid üksteisega rahulikult juttu. Silmanud aga oma alatisi ostjaid, hakkas ta rõõmsalt naeratama ja hüüdis:

«Ahaa, vend nii- ja niisugune!... Läksid «Värske tuule kambrite» trahterisse teed jooma? Astu ka minu haledasse poekesse sisse ja osta midagi. Suur hindade alandamine, sõber!...»

Juhtus, et mõni tõepoolest seisatas ning astus leti juurde. Siis hakkasid härra Lin ja tema sellid ostjat hoolitseva pilguga jälgides tema ümber kiiresti ja osavalt askeldama. Märgates, et ostja pööras tähelepanu mõnele esemele, tõid nad selle otsekohe kätte ja palusid lähemalt vaadata.

Peremees kutsus ühtepuhku tütart, kes seisis nikerdatud uksekaare all ja jälgis läbi ukse kauplemist. Mingsiu ilmus nähtavale, kuid ei teadnud, kuidas ostjat lõbustada ja lausus ainult: «Ma olen siin, isa.» Õpipoiss pakkus selle aja sees ostjale teed ja «Pärliniidi» paberosse.

Härra Lin ei olnud allajätmisega kitsi ja kui kangekaelne ostja palus summa ümardamiseks kümme fõn'i[1] alla jätta, võttis peremees müüja käest arvelaua, arvutas veel kord kokku ja viskas jäägi kõrvale ilmega, et «näe, pole parata».

«Tõtt öelda on sellest vähevõitu — ise saan kahju,» rääkis ta lõbusalt naerdes. «Aga teie olete vana ostja, tuleb järele anda... Palun teid, olge nii lahke, võibolla hakkab veel midagi silma!»

Selliste võrkude abil õnnestus härra Linil pärast lõunat arendada müüki krediidi peale. Oli see nüüd hea või halb, aga üle kümne tehingu sai õnnelikult teoks. Härra Lini halatt oli higist läbimärg, ta ise oli küll ära vaevatud, kuid juubeldas südames.

Ta heitis vargsi pilke «Rikkuse ja õitsengu pandi» kaupluse poole, kus polnud ilmselt sellist elevust nagu tema juures. Rõõm säras ka Ming-siu näol, kes väsimatult jälgis kauplemist ukse juurest. Isegi proua Lini köha kõlas justkui pisut harvemini.

---

[1] Fõn — rahaühik, võrdub $^1/_{100}$ jüaniga.

Kui saabus aeg lambi süütamiseks, tegi härra Lin möödunud päevast kokkuvõtte. Ennelõunane läbimüük võrdus peaaegu nulliga, pärast lõunat oli aga kaupu müüdud kuueteistkümne jüani, kaheksa tsiao ja viie fõni eest. Naeratus kadus ta näolt. Ta kortsutas murelikult kulmu.

Kogu tänane «suur väljamüük» andis tegelikult nii palju, et ta oli kogu päeva kaubelnud ilma kasuta. Kasust ei võinud olla juttugi! Isegi kaupluse päevase ülalpidamise kulud polnud kaetud.

Härra Lin viivitas pisut, avas siis kasti dokumentidega, võttis sellest mõned arveraamatud ja klõbistas neid keskendatult sirvides kaua arvelauda. Temale oldi võlgu üle tuhande kolmesaja jüani, sellest oli rohkem kui kuussada jüani saada linnakese elanikelt ja seitsesada — ümberkaudsete külade talupoegadelt. Aga ta enda võla suurus polnud mitte vähem kui kaks tuhat jüani, ja ainuüksi Šanghai ärile «Päikesetõus» võlgnes ta seitsesada jüani.

Härra Lin ohkas raskelt. Oli selge, et kui asjad homsest päevast ei parane, siis läheb tal üsna kitsaks... Heitnud pilgu värvilistele paberiribadele, mis olid kleebitud akendele ja teatasid suurest hindade alandamisest, mõtles ta: «Kui kaubelda nende hindadega, siis asi muidugi edeneb, aga mida teha kahjudega? Midagi muud ei jää üle. Algul tuleb ostjaid ligi meelitada, pärast aga vähehaaval hindu tõsta... Vaat, kui õnnestuks veel partii kaupa talupoegadele kaela määrida!...»

Need magusad mõtisklused katkestas ootamatu külastaja ilmumine. Oma väikestel, vigastel jalgadel taarudes astus kauplusse enam kui viiekümne aastane vanaeit väikese kompsukesega käes.

Härra Lin ei rõõmustanud selle külastuse üle just eriti, kuid parata polnud midagi. Ta astus ette ja tervitas külastajat lahkelt:

«Aa, proua Tšu Kolmas! Kas tulite sisseoste tegema? Uusaastaks? Palun, palun, olge lahke, istuge. Ming-siu! Aita proua Tšu Kolmandat!»

Kuid tütart polnud juba ammu enam ukse juures ja keegi ei vastanud ta kutsele. Proua Tšu lõi käega ja istus leti äärde ainsale toolile.

Ta tegi oma kompsu ettevaatlikult lahti, võttis sealt vihiku, lõi selle lahti ja tõstis värisevate kätega üsna härra Lini näo juurde. Ta kuivetanud huuled paotusid, kuid ta ei jõudnud veel suudki avada, kui härra Lin lõi vihiku kinni ja hüüatas:

«Tean kõik! Kohe homme saadan teile raha teie lossi.»

«Jah, jah,» pudistas vanaeit, «tähendab: oktoober, november, detsember — kokku kolme kuu eest... Kolm korda kolm on üheksa. Tuleb välja... üheksa jüani. Ütled, et homme saadad ära?... Ei maksa saata. Parem anna mulle praegu ära, mis?...»

Proua Tšu Kolmandal oli rääkimisega suuri raskusi ja ta kortsus huuled tõmblesid närviliselt.

Ta oli paigutanud härra Lini ettevõttesse oma kolmsada jüani ja pidi saama iga kuu kolm jüani tulu. Kuid härra Lin oli talle võlgu juba kolme kuu eest, lubades aasta lõpul ära maksta.

Homme on just «koldevaimu» päev. Vanaeit tõttas üht-teist ostma ning astuski sellepärast oma võlgniku juurde sisse.

Ta aukuvajunud suu väljendas praegu niisugust vanaeidelikku jonnakust, et härra Lin taipas: ilma rahata ta niikuinii ära ei lähe. Kuid pahameelega kukalt sügades jätkas ta siiski vaikimist.

Tal ei tulnud mõttessegi keelduda nende üheksa armetu jüani väljamaksmisest, kuid viimase kolme kuu jooksul oli igapäevasest sissetulekust vaevalt piisanud söögi ja mitmesuguste maksude jaoks, võlad aga selle aja jooksul kasvasid. Ent kui täna vanaeidele mitte välja maksta, siis mine tea — hakkab veel skandaalitsema ja kus siis selle häbi ots!

«Hea küll, hea küll... Võtke, võtke!...» alustas ta upsakalt. Äkki ta hääl katkes.

Härra Lin sööstis kassa juurde, korjas kokku kogu sularaha tänasest sissetulekust ja kraamis veel taskuist välja veidi peenikest; ühtekokku sai seda kaheksa jüani ja nelikümmend vaskmünti — kõik selle andis ta proua Tšu Kolmandale üle.

Lin vaatas, kuidas vanaeit veel ja veel kord loeb üle ta hõbedat ja vaske ning mähib seda erutusest värisedes helesinisesse linasesse rätti, ning raske ohe pääses

ta rinnast. Kuid talle torkas samas pähe: poleks halb vanaeidelt mõni kross tagasi meelitada.

«Kallis proua Tšu Kolmas,» naeratas ta üle jõu, «aga teie rätik on ju päris kulunud. Ostke meilt vana, head marki valge batisträtik. On olemas samuti esimest sorti käterätikuid, seepi ja muud. Ostke midagi, uusaastapühad on ju tulemas! Kõik hinnad on alandatud.»

«Mistarvis mulle! Ma olen juba vanaeit ja ei ole mulle muidu kah vaja,» hakkas proua Tšu kätega vehkima.

Ning pistnud vihiku põue, läks ta minema, komps käe otsas, härra Lin aga astus kurvalt eluruumidesse.

Proua Tšu Kolmanda ilmumine oma kasuosa nõudmisega tuletas kaupluse omanikule meelde veel kahte osanikku: Tšen Lao-tsid, kes elas silla juures ning oli ettevõttesse mahutanud kakssada jüani, ja lesk Tšangi, kes oli sisse maksnud sada viiskümmend jüani; oleks lihtsalt sobimatu väljamaksmisega viivitada. Olgu mis on, neile tuleb saata raha enne tähtaega.

Härra Lin hakkas sõrmi kokku painutades mõttes päevi arvestama: kahekümne neljas, kahekümne viies, kahekümne kuues!... Talupoegadele võlgu antud kauba eest võib nüüd juba arvatavasti kõik raha kätte saada. Müüja Šou-šeng sõitis juba kahe päeva eest võlgu sisse nõudma ja peab hiljemalt kahekümne kuuendal tagasi olema. Linnas tehtud krediidi järgi võib kahekümne kaheksandal või kahekümne üheksandal igal juhul samuti raha sisse nõuda. Ent kui Šanghai kaupluse «Päikesetõus» agent homme ei saabugi, siis on ta ülehomme igatahes siin. Jääb üle ainult üks tee: pöörduda uuesti vahetuskontori «Ammutamatu allikas» poole ja raha võlgu võtta. Vaatame veel, kuidas äri homme läheb.

Nii mõtiskles härra Lin, kõndides pea norgus mööda tuba. Ja äkki kuulis ta päris kõrva ääres tütre häält:

«Papa, vaata, kui hiiglasuur tükk siidi — seitse tši'd[1] nelja jüani ja kahekümne fõni eest. Odav, eks ole?»

Härra Lin võpatas. Ta tardus pärani avatud silmadega paigale ega suutnud lausuda sõnagi. Tema ees seisis siiditükki käes hoides naeratav Ming-siu.

---

[2] T š i — hiina pikkusmõõt, võrdub 32 sentimeetriga.

Neli jüani ja kakskümmend fõni! Summa pole ju suur, kuid täna oli kauplus sisse toonud kõigest kuusteist jüani.

«Kust sa raha said?» küsis Lin muutunud häälega.

«Võlgu võtsin!»

Kuulda saades sellest uuest võlast, muutus isa tusaseks. Muide, ta on ise tütre ära hellitanud ja ka naine annab tüdrukule kõiges järele. Härra Lin naeratas haledalt, kuid minuti pärast ta ohkas ja tähendas meelepahaga:

«Milleks peab nii väga kiirustama? Oleks võinud selle osta ka pärast uusaastat...»

3. PEATÜKK

Härra Lini äri läks pärast «suurt hindade alandamist» tõepoolest elavamalt. Iga päev tõi kauplus sisse mitte alla kolmekümne jüani ja enamgi. Proua Lini kõha jäi natuke vähemaks. Ming-siu jooksis särava näoga mööda maja, ta naer ei vaikinud kunagi. Vahel oli ta isale leti taga abiks ja jooksis ema juurde alles pärast kolmekordset kutsumist. Käigu peal higist laupa pühkides küsis ta tõtlikult:

«Noh, mis sa tahad, ema? Ma ei ole sugugi väsinud, aga isa, vaeseke, on nii ära väsinud, et läks üleni higiseks ja hakkas isegi kähisema... Praegu ostis üks inimene viie jüani eest kaupa. Ema, ära sina muretse! Isa käskis mul natuke hinge tõmmata ja siis uuesti leti taha minna.»

«Jumalanna Guan-in on meiega!...» korrutas proua Lin ja noogutas rahul olles pead.

Võõrastetoas seisis kogu perekonna hoolitsusest ümbritsetuna kõrgeltaustatud jumalanna Guan-ini portselankuju, mille ees alati hõõgusid aromaatsed suitsetuspulgakesed. Proua Lin tuli ühtepuhku taarudes kuju juurde, kummardas maani ja tänas jumalannat abi ning eestkoste eest. Ühtlasi palus ta mehele head kauplemist, tütrele aga õnnelikku üleskasvamist ja hea peigmehe leidmist tuleval aastal.

Kuigi leti juures askeldava härra Lini näolt ei kadu-

nud naeratus, valutas ta süda ometi nii, nagu oleks see nööridega kokku tõmmatud.

Nähes, kuidas ostja võtab paki rahuloleva ilmega kaenlasse ja lahkub, tundis härra Lin iga kord häireid südames. Juba mitu korda oli ta püüdnud vähendada kahjumit kolme protsendini, kuid ikka ei tulnud sellest midagi välja ja praegu ulatus kahjum viie protsendini.

Äri läks elavalt, kuid mida enam kaupa Lin müüs, seda selgemini tunnetas ta olukorra raskust. Kui ta leti juures ostjatega tegeles, panid arvestused ta pea ringi käima.

Vargsi «Rikkuse ja õitsengu pandi» poole piiludes märkas ta, et müüjad ja peremees ise seisavad täiesti tegevusetult leti ääres ja naeratavad pilkavalt tema poole, otsekui tahtes öelda:

«Vaadake seda lollpead Lin'i, kes kaupleb kahjuga! Mida paremini tal äri läheb, seda lähemale ta pankrotile jõuab ja seda rutem paneb oma poe kinni.»

Lõpuks hammustas härra Lin huulde ja otsustas homsest alates igal juhul hindu tõsta ning teha teise sordi kauba hinna võrdseks esimese sordi hinnaga.

Kaubanduspalati esimees, kes oli tema palvel joonde ajanud küsimuse «jaapani kaupade konfiskeerimisest», peatus mööda minnes ja õnnitles heasüdamlikult naeratades peremeest edu puhul. Ta patsutas Linile õlale ja lausus vaikselt:

«Noh, kuidas on? Tähendab, kulutatud neljasajast jüanist oli ikka kasu!... Ainult et valitsuse ülemale härra Bule tuleb veel natuke pista, muidu löövad ta silmad põlema ja ta hakkab ise teie käest välja pressima. Mida paremini läheb äri, seda rohkem on kadestajaid. Just sellepärast, et härra Bu on esialgu sellest mõttest kaugel, võidakse talle seda kergesti sisendada.»

Härra Lin tänas esimeest tähelepanu eest, kuid kõnelus hirmutas teda sedavõrd, et tal kadus igasugune tahtmine kauplemise jätkamiseks. Kõige rohkem tekitas talle muret see, et küladesse võlgu sisse nõudma saadetud müüja Šou-šeng ei tulnud ikka veel oma sõiduilt tagasi. Härra Lin ootas seda raha erilise kannatamatusega sellepärast, et Šanghai äri «Päikesetõus» agent oli juba saabunud ja kiirustas tagant võla tasumisega. Härra

Linil tuli vabandades juba sõnust puudu ja kui müüja Šou-šeng täna ega homme tagasi ei tule — jääb üle ainult üks väljapääs: võtta raha võlgu vahetuskontorist «Ammutamatu allikas». See koormab ta kassat veelgi enam; vahetuskontor koorib talt viis-kuuskümmend jüani ainuüksi protsentide arvel, mis iga päev kahju kannatava härra Lini jaoks on niisama valus nagu oma ihu küljest tüki äralõikamine.

Kella nelja paiku pärast lõunat kuuldus tänavalt kära. Oli kuulda möödakäijate valjusid hääli ja kõigil oli erutatud ilme, nagu oleks juhtunud midagi hoopis ebatavalist.

Oma mõtetega ametis olev ja rahu kaotanud härra Lin otsustas kära kuuldes, et aurik, mida ta ootas, on bandiitide poolt paljaks röövitud. Peksleva südamega jooksis ta tänavale, hõikas esimest ettejuhtuvat möödujat ja küsis erutatult:

«Mis on lahti? Ega äkki pole paljaks röövitud Lišist tulev kiirlaev?»

See mööduja oli tuntud laiskvorst ja logeleja Lu Hešang.

«Kuidas, jälle bandiidid? Röövisid paljaks? . . .» pomises ta, kõõritades kaupluse akendele kleebitud mitmevärviliste reklaamiribade poole. «Tõsi jah, teedel on praegu rahutu. Kui ainult paljaks röövitakse, on veel hea. Juhtub, et viiakse inimesed ka minema.»

Härra Lin ei suutnud ennast valitseda, ta jättis Lu He-šangi ja tormas teise mööduja — silla juures elava Van San-mao juurde.

«Räägitakse, et Lišist tulev aurik on paljaks röövitud? On see tõsi?»

«Tähendab, see on mahalastud pealiku Tai Bao-šu meeste töö. Pealikule endale tehti küll lõpp peale, aga ta mehed jätkavad ikka veel,» vastas Van San-mao, kes polnud sisuliselt midagi taibanud, oma teed jätkates.

Härra Lini laubale tekkis külm higi. Šou-šeng pidi ju tagasi tulema nimelt täna ja just Lišist. Kell on juba neli, teda aga pole ikka veel. Nüüd on selge. Ja ka Van San-mao vastas nii, et ei jäänud mingit kahtlust.

Jõudes sellele järeldusele, unustas härra Lin hoopiski, et kuuldus bandiitide kallaletungist aurikule oli leiuta-

tud tema enda poolt. Ta sööstis maja siseruumidesse ja pidi lävepakule komistades peaaegu kukkuma.

«Papa, Šanghais on sõda! Jaapanlased pommitavad Tšapeid!...[1]»— jooksis Ming-siu talle valju kisaga vastu.

Härra Lin peatus nõutult. Mis puutub sõjasse Šanghais, siis erutas see teda iseendast vähe, aga kuivõrd küsimus oli seotud jaapanlastega, ei saanud seda ka päris tähele panemata jätta.

«Jaapanlased pommitavad?» küsis ta, vaadates tütre erutatud näkku. «Aga kust sa seda kuulsid?»

«Kogu tänav ainult sellest räägibki! Jaapanlased lasevad suurtest suurtükkidest ja viskavad lennukitelt pomme. Kuulu järgi on kogu Tšapei maha põletatud.»

«Aa... või nii. Aga mina kuulsin, nagu oleks Liši aurik bandiitide poolt paljaks röövitud?»

Tütar vangutas üllatunult pead ja jooksis tänavale, härra Lin aga jäi seisma nikerdatud uksekaare alla ja sügas hämmeldunult kukalt.

«Halasta meie peale, jumalanna Guan-in... Ära luba, et pommid... kukuksid meie peade peale!...» kuulis ta naise häält, mida katkestasid köhahood.

Kui härra Lin kauplusse tagasi tuli, tegi ta tütar kahele sellile midagi õhinal selgeks. Ta vaatas üle tänava. Pudukauba poe «Heaolu algus» peremees Tsin Lao-hu oli seal leti tagant välja tulnud ja rääkis ägedasti žestikuleerides möödakäijatega.

Šanghais on sõda, jaapani lennukid pommitavad ja põletavad Tšapeid. Šanghai kaupmehed on juba välja kuulutanud streigi — see oli kõigil suus ja leidis üha uuesti kinnitust. Aga laeva paljaksröövimisest bandiitide poolt polnud keegi midagi kuulnud. Kiirlaev Lišist? Mis temast rääkida, kui ta on juba ammu kohale jõudnud ja teedel on kõik rahulik. Tsin Lao-hu oli just äsja näinud poissi sellelt aurikult, kes oli kandnud kaelkoogu otsas kahte korvi.

Härra Lin ohkas kergendatult. Kuigi sell polnud täna tagasi tulnud, teadis Lin nüüd, et teedel on kõik rahu-

[1] Tšapei — Šanghai tööstus- ja töölisrajoon.

lik, et Šou-šeng polnud bandiitidega kokku sattunud ega paljaks röövitud.

Praegu räägiti asula kõigil tänavail ainult Šanghai sündmustest.

«Maha jaapani kilpkonnad!» karjusid poemüüjad valjusti.

«Kes veel ostab jaapani kaupu, see on lurjus!»

Seda kuuldes punastas Ming-siu sügavalt, kuid härra Lin ei liigutanud oimugi. Kus mul uudist! Kõik kauplused müüvad jaapani kaupu. Nende omanikud on maksnud mõnisada jüani ja saanud võimudelt ametliku loa. Tõsi küll, tingimusel, et kaupadelt võetakse maha jaapani etiketid, kuid see on ka kõik. Nüüd hakati Lini kauplust täitvaid kaupu hüüdma «kodumaisteks» ja ostjad võtsid neid meeleldi, korrates: «See on ju kodumaine, kodumaine!».

Sellisel ajal, kui kõiki erutas sõda Šanghais, ei mõelnud keegi äriasjust, ainult härra Lin mõtles oma ärist ja ei millestki muust.

Vahetuskontorist kõrge protsendiga raha laenata — see ei tõotanud talle midagi head ja ta püüdis õhtul Šanghaist saabunud võlasissenõudjale auku pähe rääkida, et see ootaks veel paar päeva, kinnitades, et müüja Šou-šeng peab tagasi saabuma mitte hiljem kui homme.

«Peremees Lin! Te olete ju arusaaja inimene!» vaidles võlanõudja vastu. «Šanghais on alanud sõda, mis siis nüüd veel pikendusest rääkida! Ei või teada, võibolla lõpeb homme või ülehomme igasugune liiklus raudteel ja ma peaksin õieti täna õhtul ära sõitma. Kuidas ma võiksin veel kaks päeva oodata? Palun teid minuga kiiresti arved ära õiendada, et ma vähemalt homme hommikul terve nahaga minema saaksin. Ma olen ainult ametnik ja palun teid minu olukorrast aru saada.»

Šanghai külaline polnud nõus küünevõrdki järele andma. Siis mõistis härra Lin, et temaga rääkimine on tulutu, ja läks südant kõvaks tehes vahetuskontorisse «Ammutamatu allikas». Ta kartis ainult üht — et vahetuskontori juhataja, hüüdnimega «Rahapärdik» ei lase tema äärmist kitsikust teades juhust mööda ja püüab nagu öeldakse: «tulekahju ajal kätt tasku ajada».

Kuid juhtus see, mida härra Lin polnud kuidagi ette näinud. See juhataja, kõhn nagu tiisikushaige kurat, kuulas rahulikult ära ta palve, popsutades oma vanaaegset piipu, ja vastas alles siis, kui süütepulgake, millega ta piipu läitis, oli lõpuni ära põlenud:

«Seekord ei lähe asi läbi. Jaapanlased alustasid sõda, Šanghai kaupmehed hakkasid streikima, Šanghai pangad ja vahetuskontorid pandi kinni ja kes teab, millal see kõik lõpeb. Aga kui side Šanghaiga päriselt katkeb, siis jääb meie kontor nagu kätest ilma. Raha edasisaatmine on seisma pandud, sellepärast pidasime meie paremaks oma tegevuse katkestada. Andke andeks, aga kuigi me teid siiralt aidata sooviksime, oleme võimetud midagi ette võtma . . .»

Härra Lin jäi nõutuks. Esimesel hetkel mõtles ta, et «Rahapärdik» lihtsalt kavaldab, tahtes protsenti tõsta. Ta oli juba valmis alustama avameelset juttu, kui vahetuskontori juhataja jahmatas teda uuesti:

«Minu peremees sai just Šanghaist kirja, milles väljendatakse kartust, et sõda võib seekord venida erakordselt pikale ja mulle on antud käsk kõik võlad sisse nõuda. Kõrgestiaustatud härra Lin arvas heaks võtta meie armetust kontorist viissada jüani, kahekümne kolmandal kuupäeval aga võttis võlgu veel sada. Kokku on kuussada. See võlg tuleb enne aasta lõppu täielikult kustutada! Kuna te olete meie vana klient, hoiatangi ma teid õigeaegselt, et pärast ei tekiks liigseid vaidlusi ega tuleks mingisuguseid arusaamatusi.»

«Oo! . . .» pääses härra Lini suust. «Kuid mu armetu pood on tõepoolest raskes olukorras ja ma ei tea tõesti, kas mul õnnestub arveid ära õiendada. Kõik oleneb sellest, millal ma ise võlad sisse nõutud saan . . .»

«Ohoo! Milleks nii tagasihoidlik olla! Mõne viimase päeva jooksul on teie lugupeetava firma äri võtnud sellise ulatuse, et teised kauplused ei saa teile ligigi! Kas siis tõesti niisugune tühi asi nagu kuussada jüani saab teile raskusi teha? Kuna me täna oleme kõik selgeks teinud, siis julgen loota, et auväärt härra Lin õiendab arved täielikult ja ma saan selle võla üle anda oma peremehele,» lõpetas «tiisikushaige kurat» jäisel toonil ning tõusis püsti.

Külmavärin jooksis üle härra Lini keha. Teda valdas täielik meeleheide. Nii raske olukord — ja vahetuskontorist tuleb lahkuda tühjalt.

Nüüd alles mõistis härra Lin, et kauges Šanghais kõmisema hakanud sõda avaldas mõju ka tema väikesele ärile!

Jah, lõpp on haletsusväärne... Võlanõudja Šanghaist nõuab kangekaelselt võla tasumist, kontor «Ammutamatu allikas» ei anna talle raha, et ta võiks vähemalt uusaastat nagu kord ja kohus vastu võtta. Šou-šeng aga ei tule ikka veel tagasi ja kes teab, kas ehk temaga pole midagi halba juhtunud...

Läinud aastal oli härra Linil õnnestunud linnaelanikelt sisse nõuda kaheksakümmend protsenti võlgu, sel aastal aga ei võinud sellisest summast loomulikult mõeldagi. Nüüd on härra Linil ainult üks tee: kauplus ajutiselt sulgeda ja arved ära klaarida. Kuid see pole juba midagi muud kui pankrot: oma kapitali polé tal juba ammugi enam ja kui arved ära õiendada, siis on ainuke vara, mis talle järele jääb — tema perekond, kolm näljast suud.

Ja mida kauem ta olukorra üle järele mõtles, seda enam tõmbus ta kühmu ning seda raskemaks muutus ta samm.

Kui härra Lin koduteel Vansiani sillale astus ja jõe sogast veepinda vaatas, mõtles ta: «Kas ei peaks ma vette hüppama, et lõpetada ühe korraga kõik need mured!»

«Härra Lin! Härra Lin!» hüüdis teda kellegi hääl. «Kas Šanghais on tõesti sõda? Räägitakse, et just praegu toodi idapoolsest eeslinnast siia rühm sõdureid. Rühma juhtkond pöördus Kaubanduspalati poole palvega anda toitlustamiseks krediiti. Nõuti kohe kakskümmend tuhat. Kaubanduspalatis on praegu nõupidamine!»

Härra Lin pöördus kiiresti ümber ja tundis ära vana Tšen Lao-tsi, kes oli pannud tema ärisse kakssada jüani ja oli seega samuti üheks krediidiandjaks.

«Oo!... Või nii!...» mõmises härra Lin ebamääraselt.

Rohkem ei suutnud ta midagi öelda: kramp pigistas ta lõuapärad kokku. Ta hakkas edasi minema ja suundus vaevaliselt hinge tõmmates kodu poole.

Sel õhtul lisas proua Lin tavalistele roogadele — ühele liha- ja kahele aedviljaroale — veel ühe, mida härra Lin eriti armastas: «Kaheksa surematu trahterist» ostetud hautatud liha. Peale selle ilmus lauale pudel kollast veini.

Tütar naeris lakkamatult: äri läheb nii, et paremat pole tahtagi, uus siidkleit on juba valmis, sõda alustanud jaapanlasi pekstakse Šanghais kõigest jõust.

Isegi proua Lin tundis ennast natuke paremini. Ta köha jäi vaiksemaks ja selle hood kordusid mitte sagedamini kui kümne minuti tagant.

Ainult härra Lin oli nende perekonnaröömude keskel surmani nukker. Veini rüübates heitis ta pilkusid kord naisele, kord tütrele. Juba mitu korda üritas ta neile öelda uudist, mis oleks mõjunud tugevamini kui pommiplahvatus, kuid ei suutnud ikka kuidagi julgust koguda. Pealegi oleks ta ka ise veel tahtnud uskuda, et pääseb mingil viisil hädast välja või vähemalt võidab aega. Ei, tütar ega naine ei pea viimastest ebaõnnestumistest teada saama — nii on parem.

Kaubanduspalat otsustas sõduritele söögi varumiseks laenuks anda viis tuhat ja sellepärast tehti härra Linile ettepanek ohverdada viiskümmend jüani, millega ta otsekohe nõustus.

Niisiis, härra Lin otsustas kuni viimase minutini mitte teatada oma raskustest ei naisele ega tütrele. Ta arvestas, et kui võlgnikud maksavad talle ära kaheksakümmend protsenti võlast, maksab ta oma laenuandjaile omakorda samuti ainult kaheksakümmend protsenti, tarviduse puhul aga võib kõik ajada Šanghais möllava sõja ning rahasaadetiste kinnipidamise süüks.

Ent raskus seisis selles, et tema võlad ületasid kuuesaja jüani võrra summa, mida talle võlgnesid teised, ja vahe katmiseks jäi üle vaid, nagu öeldakse, «lõigata välja tükk liha, et aidata paiset lahti», — lasta kõigega riskeerides kaup alandatud hindadega müügile ja korjata ükskõik milliste vahenditega kokku vajalik summa. Selle üle, mis saab edasi, ta ei mõelnud. Ja kes meie ajal koormakski ennast tulevikumuredega? Saab päev ära ela-

tud — ja olgu peale! Otsustanud küsimuse sel viisil ja kinnitanud ennast pudeli veiniga, magas purju jäänud härra Lin sel ööl suurepäraselt ja teda ei häirinud halvad unenäod.

Kui ta järgmisel päeval ärkas, oli kell juba pool seitse. Pärast joomist käis pea natuke ringi. Härra Lin neelas kiiruga kaks tassi riisileent ja läks kauplusse.

Esimene, keda ta nägi, oli külaline Šanghaist. See istus rahulolematu ilmega leti ääres ja ootas peremeest. Kuid kõige rohkem tekitasid härra Linile muret rohelised ja punased paberid, mida ta silmas oma konkurendi «Rikkuse ja õitsengu pandi» uksel ning aknail. Need teatasid samuti «suurest hindade alandamisest».

Need neetud paberid purustasid lõplikult härra Lini eilsed arvestused.

«Peremees Lin, kas te teete minuga nalja või?» võttis külaline Šanghaist ta ärritatult vastu. «Eile õhtul te ei vastanud mulle midagi, aga laev läheb täna kell kaheksa. Ja mul tuleb veel rongiga sõita! Kui ma kella kaheksaks laevasillale ei jõua, tuleb pahandus. Ma palun teid väga kiirustada.»

Ja külaline asetas demonstratiivselt letile energiliselt kokkupigistatud rusika.

Härra Linil ei jäänud midagi muud üle, kui esitada oma vabandused ja paluda talle vastutulelikkuse osutamist. Sest tõepoolest ainult selle sõja tõttu Šanghais, mis peatas kõik rahaülekanded, ainuüksi selle pärast on tema, Šanghai firma kauaaegne klient sunnitud nüüd kõige alandlikumalt anuma tema palvele vastu tulla.

«Tähendab,» katkestas külaline kärsitult, «te soovitate mul tühjade kätega peremehe juurde tagasi pöörduda?»

«Ei! Ei! . . . Mitte mingil juhul . . .» pudistas härra Lin. «Niipea kui ilmub tagasi minu müüja Šou-šeng, annan ma teile üle kõik, mis ta on kokku korjanud. Ma oleksin vääritu inimene, kui püüaksin varjata kasvõi ühtainsat vaskraha . . .»

Härra Lini hääl värises ja ta püüdis kõigest väest tagasi hoida silmi tükkivaid pisaraid.

Nähes, et rääkida pole enam millestki, teatas Šanghai külaline jäisel häälel, et ta ei liigu paigast enne, kui saab raha.

Härra Lini süda pidi peaaegu lõhkema. Viimaseil aastail oli ta, tõsi küll, kogu aeg olnud rahakitsikuses, kuid polnud kunagi välja näidanud, kui raske tal on. Praegu aga istub tema juures inimene, kellele ta ei suuda võlga ära maksta, ja kui see uudis lendab kaupluse seinte vahelt välja, siis on usaldus firma vastu läinud. Ja kas härra Linil on vähe võlausaldajaid! Kui nad kõik toimivad selle Sanghai külalise eeskujul, jääb üle ainult pood kinni panna.

Härra Lin püüdis mingit ettekäänet välja mõelda. Ta oli külalist mitu korda maja sisemusse minna palunud, et see ei tolkneks vähemalt kõigi silma all, kuid külaline keeldus visalt.

Taevas läks süngeks ja hakkas sadama külma vihma. Tänavad jäid päris tühjaks. Varsti hakkas vihm lumelõrtsiks üle minema. Tänava ääres asetsevate poodide müüjad vaatasid lettidele toetudes nukralt taevasse. Nii sünget uusaasta-laupäeva polnud veel kunagi nähtud.

Majast välja jooksnud Ming-siu imetles lund, kaugemaist tubadest aga kostis proua Lini pingutatud köha. Peremees püüdis külalist lõbustada lahke jutuga, ise aga jälgis samal ajal tütart ja kuulatas naise köhimist. Kibe oli ta südamel.

Ta mõtles nukralt sellest, et kogu eluaja jooksul pole tal olnud terakestki õnne, just nagu oleks mingi jõud kogu aeg tõuganud teda põhjatu sügaviku poole.

Sanghai külaline muutus lõpuks mõnevõrra leebemaks ja lausus juba sõbralikult:

«Peremees Lin, ma tean, et te olete hea inimene, et teil pole halbu kalduvusi ja et te olete ennastsalgavalt andunud oma ettevõttele. Kas te poleks siis rikkaks saanud, kui oleksite elanud kahe aastakümne eest? Aga nüüd on teised ajad, peremees Lin, sest et maksud on rasked, kulud suured, äri aga läheb viletsasti; juba seegi on tunnustuseks teie võimetele, et olete suutnud ennast kõik need aastad vee peal hoida.»

Härra Lin naeratas kibedalt ja ohkas, otsekui rõhutades sellega oma tagasihoidlikkust.

Külaline vaikis mõnda aega ja jätkas:

«Jah... äriasjad lähevad teie linnas praegu hulga halvemini kui varem, kas pole tõsi? Sisemaal sõltub ju

äri peamiselt maaostjaskonnast, küla on aga äärmiselt vaeseks jäänud. Ai-jah! ... Kell on juba üheksa. Miks teie müüja ei ole siis veel kohale jõudnud? Muide, kas te usaldate seda inimest täielikult?»

Härra Lin erutus sedavõrd, et ei suutnud isegi vastata. Tõsi, Šou-šeng töötas tema juures juba kaheksa aastat ja polnud veel kordagi õigelt teelt eksinud, ent kes siis võiks lõpuks inimese eest pead anda? Kõik tähtajad on möödas, teda aga pole ikka veel.

Peremehe ilme oli niivõrd abitu, et Šanghai külaline puhkes tahtmatult naerma, kuid ta naer kõlas kuidagi ebaloomulikult.

Äkki pöördus ukse juures seisev Ming-siu isa poole:

«Papa! Šou-šeng tuleb! Ise üleni porine ...»

Tütre hääl kõlas samuti imelikult.

Lin hüppas püsti kohkunult ja rõõmsana. Tal oli tahtmine leti tagant välja joosta, kuid ta tundis, et ei suuda teha sammugi.

Šou-šeng astus kauplusse. Ta oli tõepoolest üleni pori täis pritsitud. Vaevaliselt hinge tõmmates vajus sell jõuetult toolile.

Nüüd ei kahelnud härra Lin enam, et Šou-šengiga on juhtunud õnnetus, ja vaatas talle vaikides otsa. Šanghai külaline kortsutas nõutult kulme.

Möödus tükk aega, enne kui Šou-šeng lausus katkendlikult hingates:

«Sain alles hirmu tunda ... Nad oleksid mu peaaegu kinni püüdnud ...»

«Tähendab, bandiidid röövisidki auriku paljaks?»

Härra Lin ehmus niivõrd, et ta süda seisatas.

«Mis bandiidid! Sõdurid püüavad kõiki mehi ja võtavad neid pakikandjateks. Eile ma hilinesin aurikule ja täna tuli mul võtta lodi. Kes võis siis arvata, et lodja peremees hakkab kartma oma vene rekvireerimist, — võtab kätte ja randub veel enne idapoolset eeslinna. Ma tulin kaldale ja hakkasin jala tulema, aga ei jõudnud veel poolikki li'd ära käia, kui vaatan — sõdurid tulevad vastu. A-mou, «Õnne ettekuulutuse» kaupluse selli võtsid nad kohe kinni ja viisid minema, mina aga jõudsin põigata kõrvaltänavasse. Peaaegu oleksin hukka saanud, kurat neid võtaks!»

Šou-šeng keeras halatihõlma tagasi, võttis kõhupealsest taskust kompsukese ja ulatas selle peremehele.

«Siin on kõik. Meie võlgnik Huang Šu-tsi Lišist on väga ebameeldiv inimene. Niisuguste inimestega on parem olla ettevaatlikum. Noh, ma lähen pesen ja panen teised riided selga.»

Härra Lin võttis kompsukese, kompas seda naeratades ja tegi ettevaatlikult lahti. Enne kui raha juurde asuda, vaatas ta nimekirja läbi, kontrollis arvelauaI kõike punkthaaval ja hakkas siis lõpuks raha lugema. Kokku oli üksteist hõbejüani ja nelisada kakskümmend jüani assignatsioonides. Oli veel kaks lühiajalist vekslit: üks viiekümne, teine kuuekümne jüani peale. Järelikult, kui anda see kõik tervelt Šanghai võlanõudjale, ka siis jääb veel sada jüani puudu.

Lin mõtles kaua ja keskendunult, piiludes ühtepuhku külalise poole, kes tõmbas rahulikult suitsu, nihutas siis ohates viimase ette raha ja vekslid ning hakkas uuesti puistama meelitusi. Külaline noogutas järsult pead, viskas: «Olgu...», kuid vaadanud veksleid, tähendas ta naeratades:

«Vabandage, peremees Lin. Ma palun teid vahetada need vekslid assignatsioonide vastu...»

«Võib, võib,» nõustus härra Lin otsekohe.

Ta vajutas vekslite tagaküljele oma kaupluse pitsati ning saatis selli «Ammutamatu allika» kontorisse neid sularahaks vahetama.

Sell tuli tagasi tüki aja pärast ja tühjade kätega. Vahetuskontor võttis vekslid lihtsalt võla katteks, raha andmast aga keeldus.

Härra Lin tormas ise kontorisse. Ta kiirustas nii, et unustas tugevale lumesajule vaatamata isegi sirmi maha. Kuid ka teda tabas ebaõnnestumine.

«Noh, kuidas on lood, peremees Lin?» küsis Šanghai külaline tema kurba nägu nähes kannatamatult.

Küsitu ohkas ainult ega vastanud midagi.

Jäi üle ainult üks võimalus: paluda võlanõudjalt ajapikendust. Teist väljapääsu polnud.

Šou-šeng hakkas samuti külalist keelitama. Lõpuks võtsid nad peremehega koos enda peale vastutuse selle eest, et saadavad ülejäänud summa — üle kahesaja

jüani — tingimata Šanghaisse välja mitte hiljemalt kui tuleva kuu kümnendal.

On siis härra Lin süüdi, et niiviisi juhtus? Ta on ju «Päikesetõusu» firma vana klient, oli alati korralikult kolm korda aastas võlgu tasunud, polnud kunagi pikendust palunud, — on mõtlematu teda süüdistada, kui ta ei suuda võlgu tasuda praegu, mil maal toimuvad niisugused sündmused. Lõpuks tuli Šanghai võlanõudjale, et ta vastutulelikumaks muutuks, ära anda veel viimaste päevade läbimüügist saadud viiskümmend jüani. Ning alles pärast seda õnnestus kauaks istuma jäänud külalist minema saata.

Kell oli juba üksteist. Õhus keerlesid tuisates lumehelbed. Ostjad olid lõplikult kadunud.

Härra Lin istus kaua täiesti nördinult, kutsus siis Šou-šengi enda juurde ning hakkas nõu pidama, kuidas saaks võlasummad elanikelt kokku korjata.

Mõlemad kortsutasid keskendunult kulmu, püüdes midagi välja mõelda ja mõistes samal ajal, et polnud mingit lootust nende kuuesaja jüani kättesaamiseks, mis neil saada oli.

«Räägitakse,» kummardus Šou-šeng peremehe kõrva juurde, «et «Rikkuse kogumise» pood lõuna-eeslinnas ja «Kooskõla allika» pood lääne-eeslinnas, kes võlgnevad meile kolmsada jüani, on väga ebakindlad. Aga kui nad tõesti pankrotti jäävad, mis siis teha? See pole naljaasi!...»

Härra Lin kahvatas, ta huuled võpatasid, Šou-šeng aga jätkas häält tasandades ärevalt:

«Ja veel, ja veel... aetakse pealetükkivat juttu, et meie olevat samuti lootusetus olukorras. Need kuulujutud on juba muidugi jõudnud vahetuskontorisse «Ammutamatu allikas», sellepärast ta meid nii väga pinnibki. Ja võib ju olla, et ka Šanghai võlanõudja sai natuke haisu ninasse. Küll on huvitav, kes niisuguseid kuuldusi levitab? Kas ehk kauplus, mis asub põiki üle tee?...»

Ning Šou-šeng noogutas paljutähendavalt «Rikkuse ja õitsengu pandi» poole. Peremees vaatas sinna, ta nägu tõmbus valuliselt kortsu. Lõunani ei poetanud härra Lin ainsatki sõna.

Nüüd oli täiesti selge: kaupluse hea nimi on lõplikult

kadunud. Ja kas sai see teisiti ollagi? Kuomintangi ametnikud ähvardavad teda trahvidega, vahetuskontor pitsitab, oma kolleeg püüab samuti talle kahju teha ja lisaks kõigele ei saa ta kuidagi võlgu sisse nõutud. Kes siis kannataks välja nii raskeid katsumusi? Ja mille eest? Missugused süüteod siis lõpuks ta hingel lasuvad? Oma väikese kaupluse päris ta isalt, raha polnud kunagi raisanud, oli ostjatega ikka eriti lahke, polnud kellelegi kahju teinud, kedagi petnud! Ja ka tema esivanemad ei teinud inimestele kurja ega tegelnud halva ametiga. Mille eest on talle siis ometi see ränk saatus osaks saanud!

Nähes, et härra Lin on hoopis tujust ära, hakkas Šou-šeng teda lohutama:

«Ärge pange seda tähele, — las räägivad pealegi, mis tahavad, teil pole põhjust tuju rikkuda. «Hädaajad toovad lahkhelisid,» — räägib vanasõna. Ma kuulsin, et meie linnas üheksa kauplust kümnest ei pea aasta lõpuni vastu. Olukord on täbar, äri läheb äärmiselt viletsasti. Isegi soliidsed ärid on krahhi lävel, ega meil üksi raske ole. Kui taevas kokku variseb, saavad kõik tema rusude all hukka. Võib veel pöörduda Kaubanduspalati poole. Ta peab tarvitusele võtma vastavad abinõud. Ei saa ju lubada, et kõik saaks korraga hukka. See pole lihtsalt enam kellegi asi!» — Šou-šeng ei kannatanud välja ja ohkas ise murelikult.

Räitsakatena langes lumi. Kogu tänav oli muutunud valgeks. Kuskilt ilmus kodutu koer. Ta peatus ukse ees, raputas end lumest puhtaks ja läks saba jalge vahele tõmmates aeglaselt edasi. Veel kunagi polnud see tänav paistnud nii külmana ja troostituna nagu täna, uusaastalaupäeval!

Aga kauges Šanghais purustas jaapani kahurvägi sel vaiksel tunnil linna rikkaimat ärirajooni.

5. PEATÜKK

Uusaastapühad möödusid rõõmutult. Selleks ajaks olid linnas oma uksed sulgenud kakskümmend kaheksa suurt ja väikest äriettevõtet, nende hulgas siidikangaste kauplus — härra Lini kreeditor. Kauplused «Rikkuse

kogumine» ja «Kooskõla allikas» jäid samuti pankrotti, nemad aga olid härra Linile kolmsada jüani võlgu.

Enne seda tuulas Šou-šeng pool päeva mööda linna, kuid korjas kokku ainult pisut üle kahekümne jüani. Räägiti, et peale Šou-šengi polnud enam ükski võlausaldaja saanud nende võlgnike käest mitte vaskrahagi, kaks kaupmeest aga kadusid varsti hoopiski minema.

Härra Lin hellitas samuti mõttekest, kas ei peaks temagi võlausaldajate eest ära põgenema, seda enam, et rohkem kui neljasaja jüani suurune võlg vahetuskontorile oli tarvis katta mitte hiljem kui viieteistkümnendal jaanuaril. Seoses sellega tuli härra Linil isegi alla kirjutada orjastavale dokumendile: alates viiendast jaanuarist, see tähendab alates kaupluse avamisest pärast uusaastapühi, pidi ta lubama oma kauplusse vahetuskontori esindaja, et see peaks kontori kasuks kinni kaheksakümmend protsenti päevasest tulust.

Lini majas oli kõle nagu külmas keldris. Peremees ohkas ühtepuhku, perenaine aga köhis nii, et näis, nagu katkestaks ta enda iga minut ära.

Tütar ei köhinud ega ohanud, kuid oli nii kahvatu ja elutu nagu pärast rasket haigust. Ta uus siidkleit panditi, et amm U'le ära maksta. Selleks saadeti kauplusest poiss pandimajja. Võtnud kell seitse hommikul järjekorra ära, puges ta kell üheksa juba rahvasummast välja, pigistades käes kahte jüani.

Tervelt kaks jüani! See oli suur laen. Kui palju ese ka väärt oleks, pandimajas ei anta tema eest kunagi üle kahe jüani, sellepärast oligi pandimaja hüüdnimeks «Kaks jüani võta vastu või minema astu». Esemeid võeti vastu range valikuga. Juhtus isegi, et mõni viletsusse sattunud talumees viis talvel panti oma viimase vattjopi, vastuvõtja aga raputas seda ja viskas vihaselt tagasi: «Ei võta!»

Uusaasta hommikul läks ilm ilusaks. Guan-di[1] templi esisele väljakule reastusid rändavad tänavakauplejad ja rändveiderdajad. Inimesed jalutasid laisalt kandelauda-

[1] Guan-di — üks väepealik Guang Jüi, Kolmevalitsuse ajastu feodaalsõdade (III saj. e.m.a.) kangelase nimedest, kes kanoniseeriti XVI sajandil.

dest mööda, kobasid tühjades taskutes ringi ja läksid vastu tahtmist eemale. Lapsed ei tahtnud ära minna tänavakauplejate juurest, kes müütasid kirjuid pauguta-jaid, emad aga ajasid lapsi ärritatult laksudega eemale.

Ostjaid ligi meelitada püüdes naeratasid tänavakauplejad teenistusvalmilt, kuid nende südames valitses nukrus: teenistusest jätkus suuri vaevu äraelamiseks. Kõik nad peatusid sissesõiduhoovis «Rändavate kaupmeeste puhkus» ja sõimlesid iga päev peremehega, kes tuletas neile meelde, et oleks aeg ööbimise eest ära maksta.

Ainult veiderdajate grupp elas lahedalt. Nad olid kutsutud külalisetendusi andma tähtsate isandate poolt kuomintangi komiteest, et kuidagiviisi tuju tõsta — paigata kuomintangi kulunud «maa rahu ja õitsengu» ideed — ning said kaheksa jüani päevas.

Uue aasta neljanda päeva õhtul andis härra Lin südant kõvaks tehes kulutusteks välja kolm jüani ning korraldas oma sõpradele võõrustuse, et juua koos veini ja pidada nõu, kas tal maksab homme kauplust avada.

Ta oli varakult oma seisukorra üle järele mõelnud ja kaua aega kaalunud, kuidas siis nüüd toimida.

Avada kauplus — see tähendab töötada kahjuga, aga mitte avada — tähendab võtta kolmeliikmeliselt perekonnalt elatusvahendid. Ja viimasel juhul läheb raskemaks ka võlgade kättesaamine, neid aga on arvel veel oma neli-viissada jüani.

Järelikult on jäänud üle üksainus võimalus: jätkata kauplemist ja võimaluse piirides kulusid vähendada. Kuid siis tuleb tal leida vahendeid mitmesuguste maksude ja lõivude tasumiseks ega pääse ka väljapressimistest kuomintangi ametnike poolt. Sellest ei saa kuidagi mööda.

Aga mis siis, kui vallandada üks sell? Härra Linil on neid kolm, kuid tegelikult on ainult Šou-šeng ta parem käsi, teised kaks ei kõlba kuhugi, nende peale ei taha isegi vaadata. Aga teisest küljest: kui lahti lasta, ei saa poes üksinda niikuinii hakkama. Ja palju sa siis ikka vallandad? Oli ta ju niigi sunnitud andma lõpparve isegi amm U'le!

Ning kõigele vaatamata otsustas härra Lin siiski kauplemist jätkata. Kes ei riski, see ei võida. Ta lootis

Buddha armulikkusele. Niipea kui talumehed müüvad siidiussi kookonite saagi maha, hakkavad nad rohkem ostma, siis teeb ta kõik oma kahjud tasa.

Aga kaupluse avamine — see pole küsimus, küsimus seisab hoopis selles, millega kaubelda! Ilma sularahata, mida võiks Šanghaisse saata, ei või kuidagi loota kauba saamisele. Sõda Šanghais — hirmus häda, mis laastas härra Lini kaupluse, laienes ja muutus iga päevaga ähvardavamaks.

Õhtusöögi ajal jõid peremees ja külalised kurvalt veini ning sügasid mõtlikult lõuga, püüdes leida väljapääsu kujunenud olukorrast. Lõpuks, kui kõnelus oli juba kujunenud tühjaks lobisemiseks, tähendas üks müüjaist:

«Segaduste ajajärgul ei maksa inimese elu rohkem kui koera oma. Räägitakse, et Tšapei on maani maha põletatud ja sajad tuhanded inimesed, kes sealt põgenesid, jäid kerjusteks. Ja ka Honkiu rajoon...[1] Kuigi ta pole maha põletatud, põgenesid sealt niikuinii kõik. Jaapanlased on niivõrd ebainimlikud, et ei luba kellelgi kraami välja vedada. Korteriüür on Šanghai teistes rajoonides tõusnud mitmekordseks, sellepärast otsivad põgenikud varjupaika provintsis. Alles eile saabus meie linna suur partii. Pealtnäha on korralikud inimesed, aga näe, jäid ilma peavarjuta.»

Härra Lin noogutas kaastundlikult pead, Šou-šeng aga mõistis otsekohe, missugust kasu võib sellest saada, pani kõrvale pulgakesed, millega oli söönud, kõhistas naerda ja pöördus peremehe poole:

«Kõige targem õpetaja, kas kuulsid, mida ütles A-sõ? Kas see pole veel kõige soodsam juhus puhtalt lahti saada kõigist meie pesukaussidest, käterättidest, seebist, sukkadest, hambapulbrist ja hambaharjadest?»

«See tähendab — mismoodi?» jõllitas peremees silmi.

«Kõige targem õpetaja,» jätkas Šou-šeng, «see on ju taeva enda poolt meile saadetud õnn! Põgenikud Šanghaist on rahakad inimesed ja jooksevad kindlasti tormi meie esmajärgulistele tarbeesemetele, kas pole nii? Kus tuleb alles äri! Tuleb ainult kiiremini tegutseda.»

---

[1] Honkiu — Šanghai tööstusrajoon.

Šou-šeng kummutas veiniklaasi tühjaks. Ta säras üleni heameelest. Kaks teist müüjat said lõpuks aru, milles seisab asi ja hakkasid hirnuma. Ent härra Lin vaatas ikka veel arusaamatust väljendavate silmadega Šou-šengile otsa. Viimased ebaõnnestumised olid temalt lõplikult röövinud taiplikkuse.

«Ja sa loodad edule?» üllatus ta. «Aga ... pesukausse ja käterätte on ju teisteski poodides küllalt.»

«Te olete unustanud, kõige targem õpetaja,» vaidles Šou-šeng vastu, «et ainult meil on neid niisuguses ülikülluses. «Rikkuse ja õitsengu pandi» kaupluses näiteks ei leidu isegi kümmet niisugust pesukaussi. Teeme õige aega kaotamata valmis võimalikult rohkem kuulutusi ja kleebime nad kõigile seintele laiali ... Kuule, A-sõ!» hüüdis ta teist müüjat. «Kus nad peatusid, need sinu põgenikud? Me läheme sinuga sinna kuulutusi kleepima.»

«Kus just juhtus!» vastas A-sõ samasuguse särava näoga, tundes rahuldust, et suutis peremehele kasulik olla. «Mõni sugulaste juures, suurem osa aga siidihaspeldamisvabriku tühjas hoones.»

Alles nüüd mõistis härra Lin lõpuks Šou-šengi kavatsust. Ta asus otsekohe mõttes uue kuulutuse teksti koostamisele, milles loetles kõiki kaupluses leiduvaid majapidamistarbeid, ning asus samas tööle. Meenutanud Šanghai kauplustes levinud võtet «ühe jüani eest» kaupade müümiseks, lisas ta pesukausile ja käterätikule hambaharja ning karbi hambapulbrit. Sellest sai komplekt, mille pakendile härra Lin suurte hieroglüüfidega kirjutas: «Kolossaalne hinnaalandus! Neljast esemest koosneva komplekti hind kõigest üks jüan!»

Kaupluses leidus külluses punast ja rohelist paberit. Šou-šeng lõikas selle suurteks lehtedeks, otsis endale pintsli ja istus kuulutusi kirjutama, tehes kahele teisele müüjale ja õpipoisile ülesandeks üksikute kaubapakkide komplekteerimise. Kuna töökätest tuli puudu, kutsus härra Lin tütre, kes asus samuti tööle, aidates kuulutusi kirjutada ja asju paarikaupa kokku siduda. Ta koostas ka ise mõne komplekti muudest kaupadest, mille hinnaks oli samuti üks jüan.

Töö kestis üsna aovalgeni. Hommikul, kui kaupmehed avasid külalislahkelt uksed, paugutades pühadejärgse

kauplemise auks pauguteid, muutus härra Lini kauplu-ses kõik sootuks teiseks.

Siidihaspeldamise vabriku läheduses oli Sou-šeng isiklikult üles pannud suured kuulutused, et kiiremini kõita seal peavarju leidnud põgenike tähelepanu.

Proua Lin tõusis magamast viienda vahtkonna tunnil, süütas jumalanna Guan-ini kuju ees aromaatsed suitsetusrohud ja tegi kaua maani kummardusi. Ta palvetas kõige eest ilma valikuta ja peaaegu ka selle eest, et jumalanna Guan-in pikendaks sõda Šanghais ningsaadaks siia rohkem põgenikke.

Kõik kujunes kõige paremini, kõik rääkis sellest, et Sou-šengi arvestused lähevad täide.

Pühadejärgse kauplemise esimesest päevast peale hakkasid asjad tõepoolest arenema hiilgavalt. Juba kella neljaks pärast lõunat oli härra Lini kauplus õnnelikult müünud enam kui saja jüani eest kaupa. Selline läbimüük oli viimase kümne aasta jooksul linna kõigi kaupluste jaoks otse ennenägematu. Pakid, mis maksid üks jüan, osutusid tõepoolest kõige nõutavaimaiks, kuid hästi läksid ka kalossid, välismaised vihmavarjud ja teised kaubad. Odava kauba peale rajatud äri on alati edukas.

Kuigi ostjad olid praegu kodutud põgenikud, jäid nad siiski šanghailasteks, kes on harjunud elama laialt, ega olnud sugugi kohalike või ümberkaudsete külade elanike sarnased. Tulnud kauplusse, ei tõugelnud nad asjatult, ei sorinud kaupu, vaid määrasid asja kätte võttes talle kohe hinna ja maksid mingisugust hinnaalandust nõudmata.

Iga kord, kui tütar jooksis rõõmsalt erutatuna kauplusest ema juurde, et jutustada ärist, langes proua Lin põlvili, roomas portselanist jumalanna Guan-ini juurde ning hakkas laduma maani kummardusi. Ta oli Sou-šengi andekusest nii vaimustatud, et talle tuli pähe:

«Kui ta poleks meie Ming-siust palju vanem, poleks sugugi paha teda oma väimeheks võtta. Ta on ju ise ka tüdruku järele silmad peast ära vahtinud . . .»

Muide, leidus asjaolusid, mis tumestasid härra Lini rõõmu. Esiteks saatis vahetuskontor kauplusse oma inimese ja võttis endale kaheksakümmend protsenti päevasest sissetulekust. Teiseks tulid härra Linile kaela tema

aktsionärid: vanaeit Tšu Kolmas, vanaätt Tšen-tsi ja lesk Tšang. Kellegi poolt ülesässitatuna tulid nad kauplusse ja hakkasid «riisi ostmiseks vajaliku raha» ettekäändel mitte ainult kasumiosa väljamaksmist nõudma, vaid ähvardasid isegi, et võtavad tagasi kõik kapitalid. Kuid need tillukesed ebameeldivused ei suutnud varjata rõõmu, mida härra Lin tundis uue Šanghai põgenike partii saabumise puhul linna.

Sel puhul kostitas ta oma teenistujaid õhtusöögiks kahe liharoaga. Kõik istusid laua taga, toppisid toitu suhu ning ülistasid Šou-šengi võimeid.

Elava äri üle rõõmustades ei lakanud härra Lin siiski muretsemast. Teda hirmutas väga osanike ähvardus oma kapitalid tagasi võtta.

«Halb märk,» lausus ta lõpuks mõtlikult. «Kui juba uue aasta esimestel päevadel sünnivad niisugused asjad, siis ära oota õnne ka edaspidi . . .»

«Aga mida need kolm ka taipavad?» vaidles Šou-šeng pahameelega vastu. «Kahtlemata ässitab neid keegi üles . . .»

Ning müüja osutas «Rikkuse ja õitsengu pandi» kaupluse poole.

Härra Lin vangutas pead. Ta mõistis hästi: just nimelt sellepärast, et nad äriasjadest midagi ei taipa, on nendega võimatu kokku leppida. Üks neist on vanaätt, kaks teist aga — üksikud naisterahvad ja on raske ütelda, kuidas oleks õigem nendele läheneda. Liiga palju voli anda neile ei tohi, ähvardada on samuti piinlik.

Kõige selle üle järele mõelnud, otsustas härra Lin paluda Kaubanduspalati esimeest, et too ise kuidagiviisi need kolm võlausaldaja-molkust nõusse räägiks, ja suundus otsekohe pärast õhtusööki ning päevase sissetuleku kokkuarvutamist visiidiga esimehe poole.

Kaubanduspalati esimees kuulas külalise aupaklikult ära ning lubas otsekohe ta palve täita. Lisaks sellele poetas ta mõne sõna meelitusi härra Lini võimete kohta, rõhutades, et ta kauplus on mitte üksnes püsima jäänud võitluses kõigi raskustega, vaid teeb ka tublisid edusamme. Seejärel naeratas esimees mõtlikult lõuga hõõrudes, astus külalisele lähemale ning jätkas tähendusrikkalt:

«Muide, mul on teiega juttu. Kavatsesin juba ammu rääkida, aga polnud ikka juhust. Asi on selles, et linnavalitsuse ülem härra Bu on, ma ei tea isegi, kus kohas, näinud teie kallist tütart, kes on osutunud härra Bule väga meelepäraseks. Härra Bu saab varsti neljakümne aastaseks, kuid tal pole ikka veel järeltulevat põlve. Kujutage ette: kaks naist ja kumbki ei sünnita! Ja kui nüüd teie kallis tütar sünnitaks talle poja, saaks ta hoobilt linnavalitsuse ülema majas ohjad oma kätte ... Kui õnnelik ma siis oleksin teie heatahtlikkust kasutades ...»

Härra Lin polnud isegi unes näinud, et tal tuleb lahendada nii keerulist ülesannet. Ta hämmeldus niivõrd, et ei suutnud sõnagi lausuda, aga esimees jätkas kõige tõsisema näoga:

«Meie oleme teiega vanad sõbrad ja võime kõiges kokku leppida. Mis sellesse asjasse puutub — kõik sõltub sellest, kuidas tema peale vaadata. Vanaaegse seltskonna vaadetega ta muidugi päriselt kokku ei lähe. Kuid sellega küsimus ju ei piirdu. Kaasaegsed inimesed ei leia selles midagi laiduväärset, võin teile seda kinnitada. Ja teie kallis tütar talitab ausalt, kui nõustub selle ettepanekuga. Pealegi pean hoiatama, et kui juba härra Bu midagi pähe on võtnud, siis hoidku teid taevas talle vastu hakkamast, muidu saate endale niisuguseid ebameeldivusi kaela, et... Aga kui olete mõistlik, avanevad teie ees kõige meelitavamad perspektiivid. Ma aiman neid, sellepärast ka ...»

«Hoo!... Te kardate, et midagi võiks juhtuda... Ja soovitate mulle sõbralikult olla ettevaatlik...» pomises segadusse aetud härra Lin. «Saan aru, ma saan muidugi kõigest aru... Kuid ma ei julge... Mingi hinna eest ei julge unistada aust tõusta nii lähedase tutvuseni härra Buga...»

«Ha-ha-haa!» puhkes esimees naerma. «Ega teil ei tulegi temani tõusta, ta ise tahab seda ja tõstab teid... Hea küll, teeme siis nii: teie mõtelge mu sõnade üle järele, arutage neid teie auväärse abikaasaga. Mina aga jätan küsimuse lahtiseks ja kui kohtun härra Buga, siis kannan talle lihtsalt ette, et mul pole veel olnud juhust teiega rääkida. Läheb? Aga teil tuleb vastusega kiirustada.»

«Mm . . .» mõmises surmkahvatu härra Lin vaevaliselt hinge tõmmates.

Koju tagasi jõudnud, saatis ta tütre toast välja ning hakkas naisele üksikasjaliselt jutustama oma kõnelusest Kaubanduspalati esimehega. Proua Lin ei lasknud tal lõpetadagi, vaid hakkas nii tugevasti köhima, et isegi naabrid seda kuulsid.

«Kuidas siis niiviisi võib? Köh, köh, köh! . . . Kuidas võib . . . niisugust ettepanekut vastu võtta! Et niisugune noor tütarlaps . . . et minu Ming-siu praegu mehele panna, ja kui veel naiseks, — aga mitte liignaiseks ometi! Köh, köh! Ma ei luba! Mitte kellelegi ei luba! . . .»

«Ma arvan nõndasamuti,» kostis mees arglikult. «Aga asi seisab ju . . .»

«Meil sinuga pole midagi karta!» katkestas teda proua Lin. «Meie kaupleme kõigi reeglite kohaselt ja kui ütleme härra Bule ära, siis pole kellelgi ikkagi õigust meid puutuda.»

«Aga mis siis teha?» jätkas mees muretsemist. «Nüüd korraldab ta tingimata mingisuguse riuka, küll näed. Sellised inimesed nagu see härra Bu on igasugustest bandiitidest halvemad.»

«Las ma siis kaotan oma vanaeide-elu! . . .» hüppas proua Lin püsti. «Päästa meid hädast, jumalanna Guan-in! . . .» hüüdis ta väriseval häälel ja sööstis ukse poole.

«Kuhu? Kuhu?» astus mees talle teele ette.

Sel hetkel paiskus uks valla. Lävel seisis Ming-siu. Ta nägu oli kahvatu, silmis võbeles surmahirm.

Proua Lin haaras tütre hingeldades ja nuttes embusse: «Mu lapseke . . . Köh, köh! . . . Kes ka sinu järele ei tuleks, ma . . . annan oma elu sinu eest . . . Ma jäin haigeks sel aastal, kui sina mul sündisid! . . . Oli mul kerge sind kasvatada? . . . Kui juba surra, siis sureme koos . . . Kui hea oleks olnud, oleksin ma su varem Šou-šengile lubanud! Aga need . . . Bandiidid! Neid ei peata miski, isegi taeva viha mitte . . .»

Tütar surus ennast tema vastu.

«Emake! . . .»

Härra Lin muutus päris nõutuks. Kõigepealt ei suutnud ta rahulikult näha naiste pisaraid; teiseks on ümberringi

naabrid, kes võivad kuulda, — mis nad siis mõtlevad? Kolmandaks, pisarad uuel aastal — see on väga halb märk. Ning ta asus naist ja tütart rahustama, kuidas vaid oskas.

Sel ööl magas kogu perekond rahutult. Härra Lin vähkres kogu aeg ühelt küljelt teisele. Vähimgi heli, mis tänavalt kostis, äratas ta üles ja pani südame kiiremini pekslema. Talle näis, et härra Bu poolt saadetud politseinikud on tulnud teda areteerima. Viimaks sai ta hirmust jagu ning hakkas oma olukorda vaagima. Lõppude lõpuks on ta ju alati olnud laitmatu kaupmees, on kinni pidanud kõigist reegleist ja milleski kuritegelikus teda süüdistada ei saa. Tuleb ainult äri korda seada ja võlgadest välja rabelda. Kui pole võlgu, kes teda siis enam julgeb kiusata või temalt midagi välja pressida! Väljavaated on praegu kõige soodsamad. Näe, ainult tütar on õnnetuseks imekena neiu, oleks pidanud ta juba ammu mehele panema, siis poleks kogu seda lugu tekkinud ... Muide, nagu näha, tahab Kaubanduspalati esimees teda tõesti aidata. Peab ainult nagu kord ja kohus paluma ...

Proua Lini uus köhahoog katkestas ta mõtisklused.

«Ai, see haigus küll ...» ohkas härra Lin.

Järgmisel hommikul oli ta juba koiduga jalul. Ta silmad olid punased ja paistes, pea käis ringi. Kuid ta kogus end ning istus leti taha. Ei saa ju veeretada kõiki töid ainult Sou-šengi kaela; sell oli neil päevil juba niigi küllalt ära teinud.

Kuigi äri läks ka täna libedalt, närveeris härra Lin oma puldi taga istudes niivõrd, et võpatas igast pisiasjast.

Iga kord, kui kauplusse astus enam või vähem pikka kasvu inimene, kõõritas härra Lin ehmunult tema poole ja ta süda hakkas pekslema: kas see pole ehk härra Bu saadik? Midagi ei rõõmustanud enam Lin'i, isegi see mitte, et juba enne lõunat müüdi kaupa viie-kuuekümne jüani eest. Ostjate hulgas leidus nüüd ka kohalikke elanikke. Kõik ruttasid midagi ostma, otsekui oleks kaupa jagatud tasuta. Ainult oksjonitel ja pankroti lävel seisvais kauplustes võib näha sellist ostjate tulva. Sellepärast kartis härra Lin edu, kuigi ka rõõmustas selle üle.

«Ei, selline väljamüük ei too head . . .» arutas ta endamisi.

Ja tõesti, lõuna ajal sosistas Šou-šeng peremehe kõrva juurde kummardudes:

«Mööda linna levivad kuulujutud . . .»

«Missugused siis?» võpatas härra Lin.

«Räägitakse, et te müüvat vana ja kõlbmatu kauba partiid odavalt, et ainult raha koguda ning linnast jalga lasta . . .»

Härra Lin tõmbus kössi. Ta pidi raevu pärast peaaegu karjatama, kuid sel hetkel paiskus poeuks pärani lahti. Lävel seisid kaks mundris meest.

«Kes on siin Lin?» küsis üks ette astudes.

Härra Lin hakkas kogu kehast värisema, kuid enne kui ta jõudis midagi taibata, haarati tal käte alt kinni ja lohistati tänavale. Šou-šeng püüdis teele ette astuda ja välja selgitada, milles asi seisab, kuid ta tõugati toorelt kõrvale:

«Ja kes sina siin veel oled? Kasi minema! Sinu Lin kuulatakse üle kuomintangi komitees.»

6. PEATÜKK

Oli juba keskpäev, kuid peremees ei tulnud ikka veel tagasi. Šou-šeng ei saanud kauplusest minutikski lahkuda, et välja uurida, milles asi seisab.

Proua Lin ei aimanud sündinust midagi, kuni üks õpipoiss juhuslikult asja välja lobises. Ta pidi erutusest peaaegu minestama ja keelas tütrel kõige karmimalt läheneda kauplusse viivale uksele.

«Nad viisid juba su isa minema. Peab ootama, et tulevad ka sinu järele. Istu ja ära näita ennast kusagil,» käskis ta.

Seejärel kutsus proua Lin Šou-šengi ja käskis tal jutustada kõik järgemööda. Too kartis perenaist veel enam erutada ja hakkas teda rahustama.

«Minu auväärse õpetaja abikaasa, pole tarvis erutuda. Midagi erilist pole juhtunud. Õpetajat paluti tulla kuomintangi komiteesse, et arutada meie aktsionäride kapi-

talide tagasivõtmise asja. Kuid äri läheb nüüd hästi ja ei maksa rahutust tunda.»

Ming-siule jõudis ta tasahilju sosistada, et usaldusväärseid andmeid aresti põhjuste kohta esialgu pole ja palus teda ema juurest mitte eemalduda.

Kuigi tütarlaps taipas tema tõtlikust ja segasest selletusest vähe, noogutas ta nõusoleku märgiks pead.

Kauplemise ja proua Lini rahustamisega tegeleval Šou-šengil polnud hoopiski aega, et midagi peremehe kohta välja uurida.

Kui oli hämardunud, ilmus Kaubanduspalati esimees ja andis Šou-šengile edasi kirja. Härra Lin teatas, et kuomintangi komitees peetakse teda kinni seoses linnas levinud kuulujutuga, nagu oleks ta kavatsenud kogu raha kaasa võttes põgeneda. Peale võla vahetuskontorile «Ammutamatu allikas» ja Šanghai ärile «Päikesetõus» oli tema arvel veel kuuesaja viiekümne jüani suurune summa, mille olid tema ettevõttesse mahutanud proua Tšu Kolmas, vanaätt Tšen Lao-tsi ja lesk Tšang. See summa polnud millegagi tagatud ja kolme vaese inimese huvide kaitseks nõuab kuomintangi komitee tema, Lini käest nende sissemaksu puutumatuse garantiid.

Rabatud Šou-šeng vaikis tükk aega, vaadates juhmilt esimehele näkku.

«Aga kas ei saaks . . .» küsis ta lõpuks, «kas ei saaks peremeest kõigepealt käendusel vabaks lasta? Kui teda välja ei lasta, kust me siis raha võtame?»

«Hee . . . Käendusel vabaks lasta!» venitas esimees põlglikult. «Kui sa tuled sinna tühjade kätega, kes teda siis sinu käendusele annab?»

«Härra esimees!» anus Šou-šeng. «Ma palun teid alandlikult: mõelge midagi välja, tehke heategu! Teie, heategija, olete alati minu kõrgestiaustatud õpetajaga sõber olnud. Anun teid, tehke heategu!»

Kaubanduspalati esimees kortsutas kulme ja mõtles Šou-šengile otsa põrnitsedes kaua aega, siis kutsus viimase kaupluse kaugemasse nurka ja ütles poolvaljusti:

«Kas sa võisid mõelda, et ma suhtun ükskõikselt sinu peremehe viletsasse olukorrasse? Kuid asi läheb keeruliseks. Tunnistan avameelselt: ma palusin juba linnavalitsuse ülemat härra Bu'd vahendajana välja astuda. Härra

Bu avaldas täielikku valmisolekut abi osutamiseks, ent tingimusel, et su peremees võtab vastu ühe tema ettepaneku. Ma olin just praegu kuomintangi komitees, nägin su peremeest ja sain temaga selles suhtes kokkuleppele. Kuid sa eksid, kui arvad, et kõik on korras. Üks kuomintangi liikmeist, seal on üks niisugune musta rõugearmilise näoga — ülivastik tegelane! — teatas täiesti ootamatult, et ta vaidleb vastu.»

«Kuidas?» üllatus Šou-šeng. «Kas ta tõesti julges härra Bu'd ennast mitte arvestada?»

«Nimelt. See rõugearmiline hakkas ajama niisugust loba ja rääkis nii palju, et härra Bu ei suutnud midagi vastata. Lõpuks läksid nad tülli ja asi kukkus läbi . . .»

Šou-šeng ohkas kurvalt ning jäi vait. Mida võis tema välja mõelda, kui isegi härra Bu ise polnud suutnud midagi ära teha.

«Kuid mu õpetaja pole toime pannud mingit seadusevastast tegu . . .» lausus ta vaevu kuuldavalt.

«Sa mõtled, nagu näha, et nad hakkavad sinuga arutama, mis on seaduslik ja mis seadusevastane?» katkestas esimees ärritatult. «Kelle käes on võim, selle käes ka seadus. Tead, mis: mine räägi proua Liniga, rahusta teda, et ta ei erutuks. Peab välja mõtlema, kuidas peremeest vabastada. Muidugi tuleb taskut paotada.»

Kaubanduspalati esimees ajas kaks sõrme harali, näidates summa suurust, mis tuli sisse maksta, ja lahkus kiiresti.

Šou-šeng jäi mõttesse. Kaks teist müüjat käisid talle küsimustega peale, kuid ta ei vastanud neile midagi.

«Kas peab perenaisele edasi andma Kaubanduspalati esimehe jutu?» küsis ta endalt. «Ja kas tõesti tuleb jälle raha raisata? . . .»

Šou-šeng ei teadnud, kas proua Linil on olemas isiklikke sääste, seevastu oli aga kaupluse rahaline seisukord talle täpselt teada. Kaheksakümmend protsenti kahepäevasest sissetulekust võttis endale vahetuskontor «Ammutamatu allikas» ja sularaha oli jäänud kõigest viiekümne jüani ümber. Sellise summaga ei aita loomulikult kedagi! Kaubanduspalati esimees mõtles igal juhul kahtsada jüani, võib-olla aga on sedagi vähe. Šou-šeng jäi päris kurvaks.

Ta kutsuti majja. Nüüd oli juba tarvis midagi ära otsustada, seades seda otsust olukorra järgi.

Proua Lin võttis Šou-šengi vastu tütre käele toetudes ja vaevaliselt hinge tõmmates.

«Sinu juures käis praegu Kaubanduspalati esimees... Millest te rääkisite?» küsis ta.

«Kaubanduspalati esimees?» sattus Šou-šeng segadusse. «Ei, ta pole käinud...»

«Ei maksa mind petta!» katkestas perenaine. «Ma... ma tean kõik... Ming-siu nägi, kuidas sa ehmusid. Räägib, et... Kõhh, kõhh!... Sa olid koguni näost kollaseks läinud...»

«Auväärse õpetaja abikaasa, palun, rahustuge!» palus Šou-šeng. «Esimees räägib, et kõik on tühi asi... Ja ka linnavalitsuse ülem härra Bu on valmis meile abi osutama...»

«Mis?» hüüdis vanaeit. «Kuidas? Härra Bu on valmis abi osutama! Kõige armulisem jumalanna Guan-in! Pole meil tema abi tarvis!... Oo!... Nüüd ma tean kõik! Su peremees on kadunud ja mul... Kõhh, kõhh!... Pole samuti mõtet elada... Ainult... Ainult minu Ming-siu pärast valutab mu süda! Šou-šeng! Võta ta kaasa ja mine minema. Te olete mõlemad head! Šou-šeng, kui sa armastad Ming-siud... pole mul rohkem midagi tarvis... Ainult põgenege siit. Nad tulevad, et teda kaasa viia, need neetud röövlid!... Nähtavasti ei võta jumalanna Guan-in enam kannatajate palveid kuulda!...»

Šou-šeng jõllitas imestunult silmi, ta seisis perenaise ees ega teadnud isegi, mida mõelda.

«Kas ta pole koguni segaseks läinud?...» silmitses ta perenaist umbusklikult, ent ei märganud midagi kahtlast.

Ta viis pilgu Ming-siule ja ta süda hakkas rõõmsalt tuikama. Neiu punastas sügavalt ning langetas sõnalausumata pea.

«Vanem vend[1] Šou-šeng! Kuule, vanem vend Šou-šeng!» tormas kisades tuppa üks kaupluse õpipoistest. «Sind küsitakse.»

Sell otsustas, et Kaubanduspalati esimees on tagasi pöördunud, jooksis kiirustades välja ja pidi peaaegu

[1] Vanem vend — vanema poole pöördumise viisakusvorm.

kokku põrkama «Rikkuse ja õitsengu pandi» kaupluse omaniku härra U'ga.

«Mis selle siia ajas?» mõtles Šou-šeng sissetulijale otsa põrnitsedes.

Külaline päris osavõtlikult härra Lini kohta, naeratas laialt ja kordas mitu korda:

«Ei midagi erilist, ei midagi erilist,» ent Šou-šeng mõistis otsekohe, et selle naeratuse taga peitub midagi.

«Ma astusin sisse, et teilt veidi kaupa ära viia,» lausus tulnuk otsekohe tõsist nägu tehes asjalikul toonil.

Ta võttis varrukast paberilehe.

See oli kümnerealine nimestik, mis loetles Lini kaupluses jüani eest müüdavaid komplekte. Šou-šeng mõistis esimesest nimekirja heidetud pilgust, mis vigur siin peitub.

«Kas teate ...» alustas sell. «Peremeest pole kodus, mina ise aga ei saa võtta endale niisugust vastutust.»

«Siis mine ja räägi perenaisega, see on üks ja sama,» käis härra U peale.

Šou-šeng jäi nõutuks. Nüüd hakkas härra Lini areteerimise põhjus vähehaaval selguma. Esialgu lasti lahti kuulujutt, et härra Lin kavatseb põgeneda, siis võeti ta kinni, nüüd aga, näete, ilmub peakonkurent — «Rikkuse ja õitsengu pandi» peremees ning ostab kauba üles. Kõik need faktid on kahtlemata ühe niidi külge seotud.

Raev valdas selli, raev ja hirm. Ta mõistis hästi, et kui nõustub härra U nõudmisega, läheb kõik peremehe töö ja vaev kus seda ja teist. Ent teisest küljest, kui ära öelda, siis leiab see härra kindlasti teise tee nende juurde, — sellele kartis Šou-šeng isegi mõelda. Lõpuks küsis ta, et ostja kavatsusi järele katsuda:

«Sellisel juhul lähen ja räägin perenaisega. Aga kui ta nõustub, siis ainult sularaha eest.»

«Sularaha eest? Haa! Kas sa teed nalja või, Šou-šeng?»

«Sugugi mitte. Minu auväärt õpetaja abikaasal on niisugune iseloom: temast ei saa kuidagi jagu ... Aga mis siis, kui te ootaksite homseni? Kaubanduspalati esimees kinnitas mulle, et linnavalitsuse ülem härra Bu on nõus meile abi osutama. Kõige tõenäolisemalt tuleb mu õpetaja täna õhtul tagasi.»

Ning Šou-šeng andis rahulikult nimestiku härra U'le tagasi. See punastas üleni ja pistis nimestiku ärritatult tagasi Šou-šengi kätte.

«Hästi!» hüüdis ta. «Sularaha, siis sularaha! Õhtul ma tulen kauba järele ja maksan kõik kinni sularahas.»

Ning ta läks ust paugutades välja, Šou-šeng aga tuli elutubadesse tagasi.

«Auväärse õpetaja abikaasa,» pöördus ta perenaise poole, «kuigi Kaubanduspalati esimees ütles ennist, et mu õpetajal pole seal sugugi halb ning ta ei tunne millestki puudust, tuleb ta siiski välja päästa, selleks on aga tarvis raha. Kaupluse kassas on praegu viiekümne jüani ümber. Härra U tegi ettepaneku kogu meie kaup ära osta. Sellest tehingust võib saada vähemalt sada viiskümmend jüani. Müüme õige korraga kõik ülejäägid maha. Praegu on kõige tähtsam meie õpetaja väljapäästmine.»

Ent niipea kui proua Lin vaid kuulis, et tuleb uuesti raha kulutada, hakkas ta kätega vehkima, langetas pea lauale ja puhkes nutma.

Nähes, et perenaisega ei saa niikuinii kokku leppida, väljus Šou-šeng tasakesi toast. Ukse taga seisis nikerdatud uksekaare all Ming-siu, valge nagu lõuend, ta hääl oli kuiv ja värisev, kui ta vaevaliselt lausus:

«Ema on mure pärast päriselt pea kaotanud. Ta kordab ikka, et nad on isa surnuks piinanud ... Sina ... sina ... müü kiiremini kaup härra U'le. Peab isa päästma ... Vanem vend Šou-šeng ...»

Ta punastas üleni ja jooksis minema. Nendest sõnadest rabatud Šou-šeng vaatas talle kaua aega järele. Sellest hetkest peale otsustas ta kogu vastutuse kauba mahamüümise eest enda peale võtta. Ming-siu toetab teda, on südamega tema poolt ...

Toodi õhtusöök, kuid Šou-šeng ei puudutanudki seda. Ta ootas kannatamatult härra U'd. Lõpuks see ilmus. Saanud tema käest raha, peitis Šou-šeng kaheksakümmend jüani põue, sada aga pigistas pihku ja tormas nii kuidas jalad võtsid Kaubanduspalati esimeest otsima.

Poole tunni pärast tuli ta koos härra Liniga koju tagasi. Nähes lävel meest, sööstis proua Lin ta juurde, ja kui oli veendunud, et tema ees on elav härra Lin, las-

kus jumalanna Guan-ini ette põlvili ning hakkas laduma maani kummardusi.

Ming-siu ei pööranud isalt silmi, teadmata, mida teha: kas nutta või naerda. Šou-šeng aga võttis põuest paki, milles olid tema poolt peidetud kaheksakümmend jüani, ja pani selle lauale.

«Siin on raha, mis jäi müümisest üle,» lausus ta vaikselt.

Härra Lin vaatas sellile kustunud silmadega otsa, ta hääl katkes:

«Parem oleksin ma seal surnud! Misjaoks te raha raiskasite? Nüüd pole enam raha ja meil kõigil on üks lõpp — surm.»

Proua Lin tõusis põlvitamast. Ta tahtis midagi öelda, kuid hakkas läkastades köhima. Tütar nuuksus tasakesi nurgas, püüdes pealetükkivaid nuukseid kõigest jõust tagasi hoida, härra Lin aga jätkas süngelt:

«Kogu kaup on müüdud. Kaubelda pole enam millegagi. Nüüd pigistavad võlausaldajad meid igast küljest kokku.»

«Õpetaja!» hüüdis äkki Šou-šeng. «Vaat, mis . . .»

Ta haaras alustassilt hapukapsalehe ning kirjutas soolveega lauale sõna «põgeneda».

Härra Lin vangutas eitavalt pead ja kattis näo kätega.

«Õpetaja!» veenas Šou-šeng teda poolvaljult. «Jääb üle ainult see tee. Kui korjame kokku kõik sularaha, siis on meil ikkagi saja jüani ümber. Võtke nad kõik kaasa. Kuuks-kaheks jätkub teil kindlasti. Mina aga jään siia ja saan siin üksi võlausaldajatega hakkama.»

Proua Lin mõistis, mida Šou-šeng soovitab.

«Ja sina samuti . . .» hüüdis ta. «Sina põgene samuti siit ja võta Ming-siu kaasa! Jätke mind üksi siia. Milleks mulle mu vanaeide-elu . . .»

Nende sõnadega jooksis proua Lin justkui noorenenult kiiresti trepist üles teisele korrusele.

«Ema! Ema!» tormas tütar talle järele.

Härra Lin jäi ehmunult treppi vahtima. Nüüd on saabunud otsustav hetk! Mis saab neist kõigist? . . .

«Õpetaja,» veenis Šou-šeng endiselt vaikse häälega. «Sõitke koos tütrega minema. Kui ta siia jätta, jääb teie abikaasa erutusest haigeks. Proua andis mõista, et Ming-

siud varitseb hädaoht, mingisugused inimesed tahavad teda röövida.»

Härra Lin noogutas alandlikult pead, pisarad voolasid ta silmist. Ta ei suutnud ikka veel midagi ära otsustada.

Šou-šengi silmad lõid samuti punetama. Ta hakkas närviliselt mööda tuba käima.

Ülevalt kostis Ming-siu valju nuttu. Härra Lin ja Šou-šeng sööstsid trepi juurde. Neile jooksis vastu proua Lin, käes nahkne käekott. Nähes meest ja Šou-šengi, pöördus ta magamistuppa tagasi ning viipas neid järele tulema.

«Tulge siia ja kuulake ära minu tahtmine,» sosistas ta.

Nad astusid magamistuppa.

«Siin, selles kotis on kõik minu säästud. Kahesaja jüani ümber. Võtke pool. Ming-siu,» pöördus ta tütre poole, «ma otsustasin anda sind Šou-šengile naiseks. Homme sõidad koos isaga ära. Mina ei sõida kuhugi ja Šou-šeng jääb ka esialgu minuga . . .»

Pisut vaikinud, lisas proua Lin pidulikult:

«Ma tean, mul pole enam kaua elada jäänud. Kummardage teineteisele minu juuresolekul ja ma suren rahulikult.»

Ühe käega tõukas ta tagant tütart, teisega Šou-šengi, sundides neid teineteisele kummardama.

Pärast tseremoniaalseid kummardusi seisid kihlatud pilku tõstmata ja kohmetusest õhetades. Šou-šeng heitis vargsi oma pruudile pilgu ja märkas, et selle silmis särab läbi pisarate õnn. Ta süda hakkas rõõmsalt põksuma ja ta naeratas.

«Hästi, olgu nii,» ütles härra Lin vaikselt. «Ainult Šou-šeng, sina jääd siia ja sellepärast pead sa olema väga ettevaatlik . . .»

7. PEATÜKK

Järgmisel päeval ei avanenud härra Lini kaupluse uksed enam ja teade sellest, et ta peremees on põgenenud, levis välgukiirusel üle linna.

Võlausaldajatest ilmusid esimestena kauplusse vahetuskontori «Ammutamatu allikas» esindajad. Nad omastasid kauba ja hakkasid otsima arveraamatuid, kuid ei leidnud

ühtki neist. Saadeti müüja Šou-šengi järele. See ütles enese haige olevat ja lamas voodis. Püüti proua Lini kallale asuda, see aga vastas kõigile küsimustele ainult kõhahoogude ning pisaravooluga.

Kella üheteistkümneks käratses ja märatses kaupluse juures juba suur hulk inimesi.

Vahetuskontori teenistujad alustasid otsekohe teiste võlausaldajatega vaidlust, kuidas kauba ülejääke jagada.

Kuigi kauplus oli peaaegu tühi, oleks igaüks võlausaldajaist õiglase ning rahuliku jagamise puhul järelejäänud varandusest katnud umbes seitsekümmend protsenti sellest, mis tal saada oli. Kuid igaüks püüdis haarata endale üheksakümmend või koguni kõik sada protsenti. Kaubanduspalati esimees üritas vaidlejaid lepitada. Tal jäi juba keel kangeks ja kõrvus hakkas huugama, kuid ta ei saavutanud midagi.

Lõpuks saatis esimees kohale kaks politseinikku. Kepid käes, asusid nad kahele poole ust, ülemuslikult kärkides märatseva rahvahulga peale.

«Laske!» kähistas hambutut suud pärani ajades proua Tšu Kolmas ja püüdis trügida ukse juurde. «Miks te mind sisse ei lase? Ma panin sellesse kauplusse kolmsada jüani. Siin on minu lihane raha!»

Sooned ta laubal paisusid, ta värises üleni.

Äkki märkas proua Tšu Kolmas kõige ägedama vaidluse ajal lesk Tšang'i viieaastase lapsega süles. Lesk Tšang anus teist politseinikku, et see ta läbi laseks. Politseinik vaatas viltu lese peale, sirutas käe välja ning haaras tal rinnast kinni, tehes näo, nagu mängiks lapsega.

«Aa, vanema venna Tšangi naine[1],» hüüdis teda proua Tšu Kolmas, laskudes raskelt kivitrepile.

Lesk Tšang pöördus ta häält kuuldes, otsides silmadega seda, kes oli teda hõiganud, politseinik aga lausus sündsusetult naerdes:

«Kannata õige, kallike! Tuleb aeg, võtan sinu ette . . .»

See nali kutsus rahva hulgas esile naerupuhangu.

Lesk Tšang tegi näo, nagu poleks midagi kuulnud, ja

---

[1] Vanema venna naine — viisakas kõnetusvorm, kui on tegemist abielunaisega.

astus sihitult edasi. Silmanud trepil proua Tšu Kolmandat, laskus ta otsekui niidetult vanaeide kõrvale trepiastmele ja puhkes lohutamatult nutma.

«Minu A-da isa! Kelle hoolde sa mind jätsid?» halises ta. «Sa ei teagi, kui raske, kui kibe mul üksipäini on! Üleeile sai kolm aastat täis sellest õnnetust päevast, kui bandiidid su tapsid. Kuula ainult, missugune mure mul on! See neetud peremees Lin — et taevas ta poegadest ja pojapoegadest ilma jätaks! — pani oma poe kinni ja minu sada jüani, mis ma olin oma kümne küünega teeninud, kadus nagu meresügavusse... Midagi mul enam pole, kõik on kadunud! Ai-oo! Vaesel on saatus kuri, rikkal aga süda õel!»

Nähes, et ema nutab, pistis laps samuti karjuma. Lesk Tšang surus ta enda vastu ja hakkas veelgi valjemini nutma.

Proua Tšu pungitas põletikulisi silmi ja korrutas nagu pöörane üht ja sedasama:

«Rikkal on üks elu ja vaesel on samuti üks elu! Kui te mulle mu raha tagasi ei anna, siis ei hakka ma ka oma elu hoidma.»

Äkki paiskus kaupluse uks valla ja nagu pomm kargas sealt välja raevu pärast üleni tumepunane vanamees Tšen Lao-tsi. Läbi rahvahulga trügides vahtis ta metsikult igale poole ja hakkas kedagi rusikaga ähvardades karjuma:

«Röövlid! Bandiidid! Oodake, küll teile veel selle eest kätte makstakse! Põletagu teid taevane tuli, tehku teid tuhaks maapealne leek! Tuleb päev, millal mina, Tšen Lao-tsi, näen seda oma silmaga! Kui Lin juba kord pankrotti jäi, peavad kõik ühteviisi kahju kannatama. Oleks kõik võrdselt ära jagatud, keegi poleks pahandanud!»

Tšen Lao-tsi sattus päriselt hoogu. Trepil naisi silmates hüüdis ta neile:

«Proua Tšu Kolmas! Tädike Tšang! Mis te siis istute ja pisaraid valate? Need röövlid vahetuskontorist ahmivad endale kogu varanduse, mida siis teie siin passite? Kas siis mina üksi suudan oma kõriga kümnest üle karjuda? Need röövlid ei arvesta ju mitte mingisuguseid seadusi, aga sellest, et läks vett vedama meie lihane raha, ei taha nad üldsegi kuulda!»

Lesk Tšang ei lakanud nuuksumast. Tema ees seisev politseinik vaatas talle otsa, tonkas teda õlast kepiga ja ütles:

«Hei! Mis sa vesistad siin? Sinu toitja on ammu surnud, keda sa nüüd taga leinad?»

See pahandas sügavalt Tšen Lao-tsid.

«Ära haise siin!» tõukas ta kõigest jõust politseinikku. «Inimesed on paljaks röövitud, aga sina, lollakas, irvitad veel!»

Politseinik jõllitas vanamehele otsa ja tõstis juba kepi, kuid rahvahulga ähvardav sumin peatas ta.

Teine politseinik kargas Tšen Lao-tsi juurde, tiris ta kõrvale ja tähendas õpetlikult:

«Sa käratsed, vana, aga kõik ilmaaegu. Ega me selleks siin ole, et teiega sõimelda ja rabelda. Meid saatis Kaubanduspalat, et valvata ja korda luua. Selline on meie teenistus. Mis teha, tuleb teenida politseis, kui pole teist võimalust saada eluülalpidamiseks kausitäit riisi.»

«Hei, Tšen Lao-tsi! Sa pöördu kaebusega kuomintangi komiteesse,» soovitas keegi.

Vanamees tundis ära kõigile tuntud logardi Lu Hešangi hääle.

«Mine, mine,» toetas rahvahulk. «Kuula järele, mis nad seal ütlevad.»

Tšen Lao-tsi pöördus juba minekule, kuid politseinik võttis tal külmalt muiates õlast kinni:

«Soovitan sul neid härraseid vähem tülitada. Mis kuradi pärast sa ennast sinna topid? Parem oota juba, kuni härra Lin ise tagasi tuleb ja sinuga arved ära klaarib. Ega ta maha salgama hakka.»

Tšen Lao-tsi seisis metsiku ilmega paigal ega teadnud, kuidas otsustada, logelejate hulk aga õhutas: «Mine!»

«Kuidas sa sinna lähed?» sõnas ta kõhklevalt, kuid heitis pilgu proua Tšule ja lesk Tšangile ning jätkas juba kindlamalt: «Aga nad ju karjuvad seal iga päev kõigi kuuldes, et kaitsevad vaeste inimeste huvisid!»

«Õigus!» kinnitas keegi. «Eile, kui peremees Lin kinni võeti, räägiti, et see on sellepärast, et ta ära ei põgeneks. Teadagi, vaeste inimeste raha ei jää kauaks ühte kohta pidama.»

Tahtmatult sellele häälele järgnedes suundusid Tšen Lao-tsi, proua Tšu Kolmas ja lesk Tšang logelejate karja saatel kuomintangi komitee poole.

Lesk Tšang palvetas kogu tee taeva poole, et härra Lin ärgu saagu kunagi poegi ega pojapoegi, needis julma koera — politseinikku ja soldatitest bandiite, kes olid tapnud ta mehe.

Kui rahvahulk kuomintangi komitee maja juurde jõudis, nägid kõik ukse juures nelja keppidega varustatud politseinikku, kes hüüdsid juba kaugelt:

«Seis! Kuhu tulete?»

«Kasige minema!»

«Läheneda ei tohi!»

«Me läheme kaebama!» kilas ees sammuv Tšen Lao-tsi peenikese häälega. «Härra Lini kauplus jäi pankrotti ja meie ei saa kätte oma lihast raha . . .»

Uksest kargas välja rõugearmiline mees ja hüüdis politseinikele vihaselt midagi. Need jäid endiselt paigale. Tšen Lao-tsi selja taga tugevnes sumin rahvahulgas. Siis röögatas rõugearmiline:

«Hei, teie koerapojad! Kas te tõesti arvate, et komitee hakkab tegelema teie pisiasjadega? Mitte sammugi edasi, või me avame tule!»

Jalgu trampides käskis ta politseinikel kepid käiku lasta. Kõige lähemal seisev Tšen Lao-tsi sai esimeses järjekorras. Algas paanika. Nõder proua Tšu Kolmas sai kõvasti muljuda ja paisati jalust maha. Lesk Tšang kaotas segaduses tuhvli, tormas kellelegi otsa ja kukkus samuti. Teda löödi jalaga, talle astusid peale möödajooksvad inimesed. Lõpuks õnnestus lesk Tšangil ennast jalule ajada. Ta astus mõne sammu ja äkki . . . märkas, et laps on kadunud. Oma halatil nägi lesk Tšang vereplekke.

«Ai-oi!» hakkas ta meeleheitlikult karjuma. «Minu varandus! Minu kallis! Tapeti, tapeti mu laps! Taevas! Taevas! Halasta mu peale!»

Ja õnnetu hakkas hirmsa karjumisega jooksma. Ta sasitud juuksed lehvisid tuules. Kui naine härra Lini kauplusest mööda jooksis, oli ta juba nõdrameelne.

TŠANG TIAN-I

Härra Hua Vei

Kui hakata õige arvestama ja sobitama, siis vahest tulebki välja, et ta on minu sugulane, kuid harjumuse järgi nimetan ma teda alati «härra Hua Vei».

Muide, see nimetus pole talle meeltmööda.

«Tõesti, vend Tšang Tian-i, miks te siis niimoodi,» räägib ta rahulolematuit. «Miks tingimata «härra»? Miks ei võiks te mind hüüda vend Veiks või, ütleme, lihtsalt A-veiks?»

Tavaliselt paneb ta pärast sellist märkust otsekohe kaabu pähe.

«Räägime kunagi teine kord, vend Tšang Tian-i, eks? Ma lobisen teiega alati väga meelsasti, kuid seekord andestage, mul pole lihtsalt aega . . . Täna visandas juhataja Liu maakonnaülemate jaoks mingisuguse täiendavate tööde projekti ja palus mind tungivalt arutelust osa võtta. Ma pean sinna mõned parandused sisse viima, kell kolm on mul aga jälle koosolek . . .»

Seejuures vangutab ta kahetsevalt pead ja naeratab mõrult. Mingisugune viletsus härra Hua Veid loomulikult ei kohuta. Vastupidi, ta kuulutab alati ja igal pool reipalt, et vabadussõda kohustab kõiki ohvreid tooma! . . . «Noh, oletame, et vahel on inimesel õigus saada mingisugust puhkust» — nii alustab ta vahel armulikult oma arutlusi.

«Ja siis veel komisjoni liige Vang,» ohkab härra Hua Vei, «saadab juba kolmanda telegrammi, kutsub mind kangekaelselt Hankoud vaatama. Kas näete, seal on samuti tekkinud kultuuriühing «Vastulöök vaenlasele»

kogu provintsi mastaabis. Te teate ju, see töö nõuab pidevat juhtimist. Nii askeldades kulubki terve päev!»

Ning surunud kiirustades mu kätt, tõttab ta oma rikša käru juurde.

Härra Hua Vei kannab alati kaasas nahkset portfelli, mis on ametlikke pabereid pungil täis, ega lahku kunagi paksust lakitud jalutuskepist. Tema vasaku käe nimetissõrmes ilutseb kihlasõrmus. Sigarit hoides koolutab ta pisut nimetissõrme, väikese sõrme aga ajab kaugele. eemale, nii et välja tuleb midagi, mis meenutab orhideed.

Meie linnas on jooksjad rikšade seas üsna haruldaseks nähtuseks. Tavaliselt venivad nad mööda tänavaid sellise ilmega, nagu tunneksid mõnu pärastlõunasest jalutuskäigust. Kuid need, kes on kindla palga peal eraisikute juures, moodustavad erandi.

«Din-dang, din-dang, din-dang!» — kõlab äkki üsna teie nina ees sellise kärumehe tilistamine.

Kõik vastutulijad käänavad otsekohe teelt vasakule, kärud lükatakse teeveerde. Pakikandjad astuvad kähku kõrvale, jalakäijad aga tormavad mõne poe või kioski nurga taha.

Vahetpidamatult helistades välgatab vanker hetkeks oma teraskodaratega ja sa ei jõua teda veel lähemalt vaadatagi, kui ta kaob nagu välk kaugusse.

Ühingu «Vastulöök vaenlasele» mõningate juhtivate tegelaste üksmeelse tunnistuse järgi on kõige kiirem rikša linnas nimelt härra Hua Vei oma, ja see on ka loomulik, sest oma aega peab see härra erakordselt kalliks.

«Mis neetud komme see on — öösiti magada!» hüüab ta sageli. «Ma ootan kogu aeg: ehk tuleb ööpäevas kunagi rohkem kui kakskümmend neli tundi. Töö rahvuse päästmise alal on ju tõesti tohutu!»

Härra Hua Vei võtab taskust kella ja äkki venib ta nägu hämmastusest hoopis pikaks, kulmud tõmbuvad kortsu, huuled pigistuvad kramplikult kokku, just nagu koguneks kogu ta keha energia praegu näkku. Härra Hua Vei sööstab paigalt. Kui õudne! Ta oleks peaaegu ära unustanud! On ju aeg avada «Põgenike abistamise ühingu» koosolek.

Ja tõepoolest, seal on juba kõik ammu koos ning ootavad ainult teda.

Härra Hua Vei sõidab oma kiire rikšaga kohale ja astub majaukse ees kärust välja ronides alati nagu kogemata jalaga kellale: din!

Härra Hua Vei ilmudes vahetavad kõik pilke. Ühed ohkavad kergendatult, teistel, vastupidi, lähevad näod väga süngeks, keegi noormees aga surub isegi silmi pungitades käed rusikasse, otsekui valmistudes otsustavaks võitluseks.

Härra Hua Vei maneerid on erakordselt väärikad ja ta tuleb sisse aeglasel sammul, rõhutades sellega, et soliidsus ei luba tal kiirustada. Uksel seisatab ta ettekavatsetult, et anda juuresviibijaile võimalust vaadelda teda igast küljest ning kogu ta hiilguses. Oma ilmega härra Hua Vei nagu kutsuks teisi üles end tema hoolde andma ja justkui ütleks: «Kui juba mina olen teiega, siis olge mureta, mingisugused raskused meid ei kohuta!»

Edasi minnes teeb ta kummardusi paremale ja vasakule, kuid ei koonda oma tähelepanu kellelegi eraldi ja vaatab kuhugi kaugusse. Sellega härra Hua Vei just nagu selgitab, et tema tervitused pole määratud kellelegi isiklikult, vaid kõigile juuresviibijaile üldse.

Saalis valitseb aupaklik vaikus. On ainult kuulda, kuidas keegi lehitseb pabereid. Koosolek algab otsekohe.

Härra Hua Vei võtab tehtud tagasihoidlikkusega platsi kuskil nurgas, esimehe kohast võimalikult kaugemal, ega ole kuigi kerge teda nõusse saada esimehe tugitooli istuma.

«Ei, ei! Mis te ometi! Ma ei saa koosolekut juhatada,» tõrjub ta naljatlevalt käega, milles suitseb sigar. «Täna on mul «Rahvuse päästmise tööassotsiatsiooni» järjekordne istung, «Kirjanduse tundmaõppimise mass-ühingu» istung. Tuleb veel jõuda «Haavatud sõdurite ühenduse» koosolekule ja teistesse kohtadesse. Te ju teate — ma ei ole ise oma aja peremees. Aupaklikult palun anda mulle viisteist minutit esinemiseks, aga juhatada ma küll kuidagi ei saa. Enda asemel esitan meie kõrgestiaustatud Liu kandidatuuri.»

Härra Hua Vei suunurgis väreleb kerge muie ja ta hakkab esimesena aplodeerima.

Esimehe ettekande ajal tõmbab härra Hua Vei algul iga minut tikust tuld, läites oma sigarit, seejärel võtab taskust kella ja teeb numbrilauale vaadates näo, nagu arvestaks ta midagi välja.

«Teen ettepaneku!» teatab ta äkki valjusti. «Kuna aeg on kallis, siis loodan, et esimees püüab oma ettekannet mõnevõrra kokku suruda. Mõtlen, et talle täielikult jätkub kahest minutist.»

Härra Hua Vei süütab uuesti ühe tiku teise järel. Lõpuks hüppab ta püsti ja viipab käega.

«Hästi! Hästi! Kuigi esimees veel ei lõpetanud, on ta mõte mulle täiesti selge, ja kuna ma kiirustan teisele koosolekule, lubage mul esimesena esitada mõningad arvamused...»

Härra Hua Vei viivitab, tõmbab kaks sõõmu sigarist ja heidab pilgu üle koosolijate.

«Teen äärmiselt lühidalt, ja mul ongi kõigest kaks punkti,» pöördub ta koosoleku poole, niisutab keelega kuivanud huuli ja jätkab: «Esimene punkt seisneb selles, et ühelgi töötajal pole õigust saboteerida, — vastupidi, igaüks peab võtma endale veel täiendavat tööd. Sellest palju rääkida pole tarvis. Te olete siin kõik energilised mehed ja töötate entusiasmiga, mille eest ma olen teile loomulikult tänulik. Kuid on olemas veel üks punkt. See on just see, mida te ei tohi ainsakski minutiks, ainsakski sekundiks unustada. Nimelt selle teise punkti üle ma tahangi praegu rääkida.»

Ta tõmbab uuesti sigarit, kuid see on juba jõudnud kustuda ja ta suust ei lenda välja mitte suits, vaid kerge auruvine. Härra Hua Vei süütab närviliselt tiku.

«Niisiis, punkt teine. Meie noored töötajad vajavad tungivalt ainult üht — juhtivat keskust. Ainult ühtse juhtiva keskuse juhtimisel suudate te vajalikul viisil ühineda. Ainult ühtse juhtiva keskuse juhtimisel võib töö rahvuse päästmiseks omandada laia ulatuse. Kuid meie noored inimesed ei oska veel paljuski korralikult selgusele jõuda, ei oma küllaldaselt kogemusi ja teevad pidevalt ning väga kergesti vigu. Ühtse juhtiva keskuse puudumine viib sageli selleni, et asja on juba võimatu parandada.»

Oraatori silmad ekslevad mööda saali, näonahk tõmbleb, naeratus muutub hädiseks.

«Kuna teie kõik,» jätkab härra Hua Vei, «olete minu noored seltsimehed, räägin ma teiega täiesti avameelselt ja ilma piinlikkuseta. Meie teeme rahvuse päästmise tööd ja võime läbi rääkida igasuguseid tseremooniaid kõrvale heites. Ma loodan, et teie, minu austatud noored sõbrad, jagate kahtlemata minu seisukohti. Väljendan teile selle eest oma suurimat tänu. Niisiis, vabandan väga, et olen sunnitud lahkuma esimesena...»

Ta paneb oma kaabu pähe, võtab portfelli kaenlasse, libistab pilgu üle lae, kummardab ja suundub kõhtu sisse tõmmates väljapääsu poole. Juba ukse juures tuleb härra Hua Veile midagi meelde, ta peatub ja viipab esimehe enda juurde:

«On teil mingisuguseid raskusi töös?» küsib ta murelikult poolvaljusti.

«Jah, on küll...» kiirustab esimees vastama. «Ma tahtsin just oma ettekandes puudutada nimelt seda küsimust. Me oleme just...»

«Tean!» katkestab ta esimeest talle nimetissõrmega rinda torgates. «Tean kõik! Ainult praegu pole mul kahjuks aega sel teemal rääkida! Aga pärast, kui hakkate plaani välja töötama, võite lihtsalt tulla minu juurde koju.»

Läheduses istuv pikajuukseline noormees kuulatab huviga seda jutuajamist ja söandab lõpuks sõna vahele öelda:

«Kolmapäeval me käisime kolm korda härra Hua Vei juures ega leidnud teda jälle kodus...»

Härra Hua Vei heidab talle jäise pilgu ja turtsatab:

«Võtke teatavaks, et mul on ka teisi toimetusi!»

Ta pöördub uuesti poolvaljult esimehe poole:

«Igaks juhuks: kui mind miskipärast kodus pole, võite astuda kontakti miss Huaniga. Miss Huan teab minu seisukohti ja instrueerib teid kõiges.»

Miss Huan on tema naine, kuid teiste kuuldes nimetab ta teda alati «miss».

Kauemaks ei saa härra Hua Vei enam jääda — ta kiirustab «Kirjanduse tundmaõppimise massühingusse».

Sinna kihutanud, avastab ta, et koosoleku on juba avanud teised ja et keegi on juba oma arvamust avaldamas.

Härra Hua Vei laskub tugitooli, läidab sigari ja lööb ilmse pahameelega kolm korda vastu käetuge:

«Esimees! Täna on mul istungid veel teises kohas. Ma ei saa istuda teie koosolekul lõpuni, aga mul on mõnesuguseid arvamusi ja ma kavatsen nad esitada otsekohe.»

Ning härra Hua Veile antakse sõna ja ta teeb jälle kaks ettepanekut. Esiteks ta teatab, et kuna kõik koosolekust osavõtjad on kultuuriala töötajad, kultuuriala töötajate töö on aga erakordselt tähtis, siis peavad nad töötama käsi rüppe laskmata. Teiseks tuleb kõigil kultuuriala töötajail tunnistada ühtse juhtiva keskuse loomise vajalikkust. Selle ühtse juhtiva keskuse juhtimisel peavad kultuuriala töötajad organiseeruma, peavad ühinema . . .

Kell kolmveerand kuus astub härra Hua Vei juba sisse kultuuriühingu «Vastulöök vaenlasele» juhatuse istungitesaali.

Seekord vabandab ta kohmetult naeratades ja ühele juuresolijaist noogutades:

«Olen süüdi! Olen tõesti süüdi! Hilinesin täpselt kolmveerand tundi.»

Esimees kohtab sissetulnut armastusväärse naeratusega, härra Hua Vei aga pistab vastuseks vigurdavalt keeleotsa suust välja ja teeb süüdlase grimassi, otsekui oleks ta kartma löönud, et temaga hakatakse tõepoolest tõrelema.

Ta vaatab ringi. Märgates vurrukestega meest, istub härra Hua Vei selle juurde, manab näole sügavamõttelise ilme ja küsib salapäratsevalt:

«Noh, kuidas eile õhtul oli? . . . Kas võtsite tublisti?»

«Mitte just eriti. Pea hakkas natuke ringi käima, see oli kõik. Aga teie?»

«Ah mina? Selles see asi seisabki — mul poleks tarvis olnud juua tervelt kolm klaasitäit seda kuradirohtu,» tunnistab härra Hua Vei süngelt. «Ma ei või ennast nii täis pumbata, eriti Sansi riisiviinaga. Seda kõike korraldas esimees Liu . . . Olin ma vast paras poiss, kui mind

koju toodi! Vajusin kohe magama. Miss Huan räägib, et ta võtab veel selle Liu pihku ja küsib temalt, kuidas talle pähe tuli mind jootma hakata. Ja küll te näete, kuidas ta Liu pihku võtab!»

Ta avab portfelli, võtab paberit, kritseldab sellele mõne sõna ja saadab esimehele.

«Vabandust!» peatab esimees juba sõna saanud kõneleja. «Üks minut! Härra Hua Vei peab teiste asjatoimetuste tõttu ära sõitma, kuid tal on mõningad mõtted. Palun teid loovutada järjekord temale.»

Härra Hua Vei noogutab heatahtlikult ja astub tribüünile.

«Esimees!» teeb ta väikese kummarduse esimehele. «Armulised härrad!» — samasugune kummardus kõigile juuresolijaile. — «Lugupeetud vennad, kõige esmalt palun igaüht teist isiklikult mulle andestada. Ma jäin mõnevõrra hiljaks ja pean jälle istungilt enneaegu lahkuma.»

Seejärel siirdub härra Hua Vei sisulise küsimuse juurde. Ta kuulutab:

«Kuna juhatus on ühingu juhtivaks organiks, ei tohi ta hetkekski unustada enda kui juhtiva keskuse funktsiooni. Massid on eriti praegusel etapil erakordselt kirjud. Nad koosnevad kõige erinevamaist elementidest ja kui me ei suuda juhtimist korraldada, ähvardab meid hädaoht, kõige tõsisem hädaoht! Sisuliselt rääkides ei oma kõigi harude töötajad veel juhtivat keskust, mis on täiesti lubamatu. Kuigi koorem, mille me oleme enda kanda võtnud, on erakordselt raske, ei kohuta meid ometi mingid raskused ja me läheme teda kandes auga edasi.»

Härra Hua Vei selgitab ikka ja jälle juhtiva keskuse töö kogu tähtsust ja siirdub lõpuks kaabut pähe pannes banketile.

Ja nii on iga päev üks igavene rutt: kord mingisuguste toimetustega esimees Liu poole, kord kooli ettekannet pidama, kord mingisse organisatsiooni koosolekut avama! Lisaks sellele kutsub iga päev keegi härra Hua Veid lõunale või korraldab ta ise kodus vastuvõtu.

Kunas ma ka proua Hua Veid poleks kohanud, kujunesid meie kõneluse sisuks alati temapoolsed kaebused.

«Mõelge ainult,» räägib ta, «ta ju ajab ennast surnuks. Töötab nii palju, et ei saa aega süüagi!»

«Aga kas siis härra Hua Vei ei saa vähendada oma kohustuste hulka ja pühendada end mingile kindlale erialale?» püüan ma vastu vaielda.

«Mis te räägite! Kuidas see võimalik oleks? Tööd on ju selline hulk ja kõik nõuab tema isiklikku juhtimist . . .»

Kord juhtus härra Hua Veiga lugu, mis oma kohutavusega teda lausa masendas. Mingisugused naised organiseerisid uue «Sõjaaja orbude abistamise ühingu» ega teatanud sellest temale!

Niipea kui härra Hua Vei sellest teada sai, kutsus ta viivitamatult enda juurde ühe vastutava isiku sellest ühingust.

«Mulle sai teatavaks,» ütles härra Hua Vei, «et teie ühing on juba valinud komitee. Ma mõtlen, et sinna võib veel juurde valida mõned liikmed.»

Jutukaaslase hämmeldust ära kasutades jätkab härra Hua Vei skeptiliselt pead vangutades:

«Vaadake . . . asi seisab järgmises: kas teie komitee saab ka hakkama, kas ta suudab juhtida niisugust tööd? Kas te võite mulle garanteerida, et teie ühingusse ei pääse kahjurid ja igasugused mustad elemendid? Kui jah, siis palun teid viivitamatult esitada kirjalik kohustus, et juhul, kui te ikkagi teete vigu, kannate teie ise nende eest täit vastutust.»

Härra Hua Vei lisab samas, et see pole muidugi tema enda idee ja et ta ise pole antud juhul üldse midagi enamat kui lihtne käsutäitja.

«Kui te aga minu poolt äsja esitatud nõudmisi täita ei saa,» pistab ta sõrmega ähvardavalt jutukaaslase rinda, «siis arvake ise, kas saab teie organisatsiooni lugeda sel juhul seaduslikuks?»

Lõpuks, pärast kahekordseid taolisi läbirääkimisi pääseb härra Hua Vei «Sõjaaja orbude abistamise ühingu» komitee koosseisu. Nüüd ilmub ta korralikult igale koosolekule, portfell kaenlas, peatub viieks minutiks, mille kestel jõuab mingi küsimuse kohta sõna võtta, siis aga hüppab oma rikša kärusse ja kihutab edasi.

Kohates mind ühel õhtul, teatas ta mulle rahuloleval ilmel, et talle on kodukohast saadetud hea tükk talvel

soolatud sealiha, ja kutsus mind samas lahkesti õhtust sööma.

Kui ma õhtul härra Hua Vei võõrastetuppa sisse astusin, sain stseeni tunnistajaks, kus ta ilma igasuguse piinlikkusetundeta pragas kõigest väest kahe tema juures istuva üliõpilasega, kellel olid rinnas kultuuriühingu «Vastulöök vaenlasele» märgid.

«Miks te siis eile ei tulnud? Miks, küsin ma teilt?» käratas ta külalistele peale. «Ma ju käskisin tuua veel teisi endaga ühes... Lähen tribüünile, alustan loengut ja näen äkki, et isegi teid endid pole saalis. Mitte midagi ei mõista! Küsitakse, millega te tegelete?»

«Eile?... Mina isiklikult olin eile nõupidamisel Jaapani küsimuses,» püüdis üks üliõpilastest ennast õigustada.

«Mi-is?» — härra Hua Vei isegi hüppas viha pärast üles. «Mis nõupidamine Jaapani küsimuses see oli? Kuidas siis mina temast midagi ei tea? Miks pole keegi sellest minule teatanud?»

«Aga selsamal päeval,» pomises üliõpilane, «kui osakonna istungil võeti vastu resolutsioon, me käisime teie juures... sellest teatamas, kuid teid polnud jälle kodus...»

«Suurepärane!» pungitas härra Hua Vei tema poole silmi. «Tähendab, tegutsete salamahti? Rääkige nüüd ausalt, mis nõupidamine see oli? Ainult puhtsüdamlikult!»

Kuid see viis lõpuks ta jutukaaslased tasakaalust välja.

«Mis tähendab salamahti? Me oleme kõik Hiina kodanikud ega tee midagi halba salamahti... Kes on siis süüdi, et härra Hua Vei kas ei ilmu üldse istungitele, või kui ilmubki, siis ei istu kunagi lõpuni. Hakka teid otsima — niikuinii kusagilt kätte ei saa. Kogu töö ei saa ju teie pärast paigal seista...»

Härra Hua Vei viskas sigari põrandale ja põrutas täiest jõust rusikaga vastu lauda. Trahh! Ta huuled hakkasid värisema.

«Lojused!» oigas ta läbi kokkusurutud hammaste. «Hoid-ke o-ma nah-hk! Küll ma teid!... Ma teid!... Ma!...»

Ta vajus jõuetult sohvale, ta suu kõverdus otsekui füüsilisest valust.

«Neetud! . . . See! . . . See noorsugu . . .»

Viie minuti pärast tõstis härra Hua Vei pea ja vaatas aralt ringi, kuid külalised olid juba kadunud.

«Vaata, vaata ometi, vend Tšang Tian-i!» pöördus ta sügava ohkega minu poole. «Vaata ainult! Mida teeb tänapäeva noorus . . . Ja-jah, nimelt tänapäeva noorus! . . .»

Sel õhtul jõi härra Hua Vei ennast elajalikult täis. Ta sõimas veel kaua kaebliku nutuga kõiki piimahabemeid ja hakkas lõpuks nõusid puruks peksma. Miss Huan pani ta voodisse, kuid ta hüppas sealt ootamatult välja ja röögatas peast kinni haarates:

«Mul on ju homme kell kümme jälle koosolek!»

Suuremeelsus

Piki tänavat veeres aeglaselt käru.

Rikša, umbes viiekümne aastane, hõredaisse räbalaisse riietatud mees, oli maha jooksnud juba poole li ümber ja hoidis õlgu kõrgele tõstes vaevu aisu käes. Ta lameda nina sõõrmeist veeresid välja tilgad, mis läksid huulte ümber laiali.

«Kuhu teid siis viia, härra?...» kähistas vedaja lõpuks.

Ühtki häält ei kostnud vastuseks.

Laisalt istmele vajunud reisija meenutas oma välimuselt vaala. Ta jätkas vaikides kaugusse põrnitsemist, pigistades kõvasti kokku kitsaid huuli.

Aedviljamüüjad, kes tunglesid kitsal tänaval, sõimasid kisades üksteisega. Nad võtsid oma korvidega enda alla kogu kõnnitee ja ronisid isegi sõiduteele.

Käru joonistas keerukaid kõverjooni. Vahel sattus ratas auku ja siis lõi rikša kätte kramp.

Sõitja, kes hoolitses ainult iseenda mugavuse eest, laskus käsi varrukaisse toppides raskelt käru seljatoele, käru vajus kord ühele, kord teisele küljele ja reisija libises kogu aeg tasakaalu kaotades ikka madalamale ning oli lõpuks sunnitud kätega käru servadest kinni haarama.

Talle näis: kõik ebamugavused on põhjustatud nimelt sellest, et rikša jookseb ebaühtlaselt ja liiga loiult, ning ta sundis viimast tagant.

«Hee!... Mis sul on? Kas ei jõua vedada või?»

Parajasti sel hetkel ületas rikša küüru tõmbunult ja pead kuklasse ajades libedat, jäätanud küngast. Äkki paiskusid aisad sellise jõuga üles, et sõitja nõksatas järsult tahapoole ja ta sisikond pidi peaaegu välja hüppama.

Ta paljastas väikesed valged hambad, hingas välja valge aurupilve ja vandus tigedalt. Siin aga pidi rikša veel peaaegu jalust maha paiskama mingisuguse noormehe, kes tassis aedviljakorvi, ja nende vahel tekkis sõnavahetus. Seistes üksteise vastas mitte rohkem kui poole arssina kaugusel, tõstsid nad kisa üle kogu tänava.

Kärus istuv härra, kes mõtles ainult omaenda isikule ja isiklikule kasule ega tahtnud sattuda mingisuguse tolvani pärast skandaali sekka, hakkas jalgu trampima.

«Mis sa õiendad temaga? Noh, käi edasi!»

Rikša pööras end ringi. Ta juustest tõusis auru, pikkadel vurrudel aga tolknesid jääpurikad.

«Härra!...» hakkas rikša paluma. «Te ärge nii... Ärge trampige nii! Teete veel äkki käru katki, ega see pole naljaasi...» ja pobises endale habemesse: «Missugune lurjus!... On sul silmad selja peal või?... Oleksid sattunud kokku iseloomuga inimesega, see poleks sulle kinkinud.»

«Mis sul on, mida sa seal pobised?» kummardus sõitja ettepoole ja aisad vajusid järsult alla.

«Ega ma seda teile...» püüdis rikša käepidemetele surudes ennast välja rääkida.

«Ei, pea kinni, sa alles praegu... ütlesid midagi käru kohta... Noh, räägi!...»

Rikša vabastas tasakesi käe, võttis õlalt musta käterätiku ja pühkis higist nägu. Aisad sööstsid uuesti ülespoole. Ta haaras nad osavalt kinni, surus sellise jõuga alla, et käed hakkasid valutama, ja alustas allasõitu mäest, mis oli kaetud sileda, justkui lihvitud jääkoorikuga. Ta jalad, mida katsid vanad sinised püksid, värisesid ning libisesid tuge leidmata laiali.

«Või veel käru lõhkuma...» pomises rikša läbi kokkupigistatud hammaste, kartes, et sõitja võiks kuulda. «Vaata ette, sa maksad mulle veel selle eest. Mille üle sa uhkustad, lurjus? Et sa oled rikas ja mina vaene! Tegime kauba neljakümne vaskraha peale, aga vea sind maailma lõppu ja vihastad ka veel pealekauba... Noh, kuhu siis, härra?» küsis ta valjult. «Millal tuleb siis lõpp?»

Ta kortsudest küntud näolt voolas higi.

Kell lähenes juba kaheteistkümnele, rikšal aga oli

tarvis veel midagi hamba alla saada ja linna läänepoolsesse ossa tagasi jõuda, et peremehele ära viia temalt laenatud käru.

«Võtaks sind kurat sinu neljakümne vaskraha eest! . . .» jätkas rikša endale habemesse pomisemist.

Härra kärus aga vaikis endiselt, olles nähtavasti otsustanud, et tal ei sobi kõnelda niisuguse jämeda inimesega. Rikša tekitas talle sügavat meelepaha. Päris tõesti, ta ju lubas sellele muidusõõjale tervelt nelikümmend vaskraha, see aga ei mõistagi ta heldust ega väljenda vähimatki tänulikkust.

«Kas jõuame varsti kohale? . . .» alustas rikša jälle omasoodu.

Sõitja viskus kogu keharaskusega käru seljatoele ja pistis käed uuesti varrukaisse, ent kuidas ta ka ennast seadis, oli tal ikka ebamugav. Täna kavatses auväärt härra Tšen kuhugi sõita ja palus teda viis jüani kiiremini ära tuua, siin aga maksa veel sellele muidusõõjale nelikümmend vaskraha . . .

Ja härra pigistas õhukesed huuled nii kõvasti kokku, nagu oleks kartnud, et ta suust võiks midagi välja kukkuda.

«Noh, kas oleme pärale jõudnud, peremees? . . .» kähistas rikša lõõtsutades.

Vastust polnud jällegi.

Sõitja vaikis edasi, kuigi nägi eemal juba selgesti auväärt härra Tšeni maja paraadust. Tee osutus palju lühemaks, kui ta oli arvanud. Lihtsalt kahju on maksta logardile niipalju raha!

Taga hakkas pasundama auto. Et anda masinale teed, vedas rikša käru üle sügava augu teesillutises, kuid sattus rattaga auku. Püüdes käru tasakaalus hoida, surus ta kogu jõuga aisadele. Jalge alla vaatamata sööstis ta edasi, kuid libises ja . . .

«Tšprr! . . .»

Käru õõtsatas tugevasti, kõlas heli «kraak» . . . Rikša jäi siruli maha. Aisad surusid ta keha vastu maad, moodustades sellega koos midagi viltuse risti taolist. Sõitja lendas nagu pomm ettepoole, paiskus üle rikša ja veeres kõrvale.

Kogu tänav jooksis kokku. Aedviljakandjad, noored

poisid ja juba elatanud inimesed — kõik trügisid ettepoole, et vaadata sündinut ja vahetasid hukkamõistvaid märkusi.

Keegi auväärne proua, keda käru oli samuti riivanud, hoidis vigasaanud õlast kinni ja oigas.

Sõitja oli jõudnud juba püsti tõusta, vaatas käed üle — nad olid üleni porised — katsus ennast: kas ta pole midagi vigastanud. Ei, kõik on terve, ainult karusnahkse mantli hõlm oli natuke saviga määritud. Härra heitis raevuka pilgu oma vedaja poole, kes roomas maas, püüdes ennast üles ajada.

«Kui palju pahandust tegi, lurjus! Kogu tee muudkui oigas ja ähkis, ei saanud poolt sammugi ilma virinata teha,» pahandas karusnahkses mantlis härra endamisi. «Olgu peale, ma toon selle lontruse kohe meelemärkusele. Tõmban talle õige korra — ja mehe moodi.»

Ta puhastas põlved, pühkis käed puhtaks ja võttis ähvardava ilme.

Logelejate silmad pöördusid härra poole. Kõik ootasid, et ta tõstab käised üles ja näitab kukkumisel kriimustatud käsivarsi. Kuid selleni asi ei läinud. Ta piilus vargsi rahvahulka ja pöördus mantlilt hoolikalt pori pühkides sõimuvalinguga rikša poole:

«Kilpkonnavärdjas! Kus on ikka tõesti kilpkonnavärdjas!»

Rahvahulk kasvas iga hetkega ja kõik püüdsid ettepoole trügida. Kuskilt ilmus välja isegi erakordselt tähtis härra euroopa ülikonnas ja kolmnurkse märgiga nööpaugus, mille sinisel foonil helkis valge päike[1]. Ta lähenes sündmuspaigale sellise ilmega, nagu oleks tal siin piiramatu võim. Kannatadasaanu oli ennast juba täiesti kõgunud ja valmistus kõhtu ette ajades rikšaga arveid õiendama. Rikša käes lipendas pikk narts, millega ta püüdis kinni siduda haavatud põialt. Suured kriimustused põlvedel ja kederluudel tekitasid talle väljakannatamatut valu. Sõrmed jäid kangeks.

«Õnnetu . . .» pudistas keegi vanamees, vaadates kaastundlikult rikšat. «Aga ta on ikkagi ise kõiges süüdi. Sai oma ettevaatamatuse tõttu kannatada.»

---

[1] Kuomintangi partei märk.

Karusnahkses mantlis härra lõi käed puusa ja ajas alumise huule õieli ning küsis pilkavalt:

«Noh, mis ma nüüd sinuga tegema pean, mis?»

«Tiri ühiskondliku korra büroosse! Tiri ta büroosse!» hüüdis rahvahulgast keegi koolipoiss.

Ja grimassi tehes jooksis poiss naerdes minema.

Rikša püsis vaevu jalul, vankudes paremalt vasakule ja valu pärast nägu krimpsutades. Püksid olid põlvede pealt katki ja mööda nahka voolas peenikeste tumedate niredena veri. Kuid ta vaatas millegi muu üle muret tundmata hoolikalt üle vigastatud käru ja pomises nördinult:

«Et sind tühi võtaks ... Neetud! ...»

Parteimärgiga isik libistas pilgu üle rahvahulga ja hakkas kõrge ülemuse tooniga rikšat õpetama:

«Päris tõsi, kes on siis süüdi peale sinu enda? Härra istus sinu kärusse, usaldades sinu hooleks oma rahu ja isegi elu, aga sina ...»

«Täiesti õige,» kinnitas karusnahkse mantliga isand ja ohkas pahameelega. «See kilpkonnavõsu aga virises veel kogu tee. Mis inimene sa küll oled?» pöördus ta rikša poole. «Sa tegeled ju oma ametiga vabal tahtel, keegi sind selleks ei sunni, sina aga vigurdad veel. Küll ma näitan sulle praegu, kuidas jämedusi rääkida ja inimesi petta! ...»

Ja sõitja suundus käsi rusikasse pigistades otsustaval ilmel rikša poole. Too haaras käega kinni telegraafipostist, vaatas käru kõverdunud teraskodaraid ja ootas pead langetades vaikselt karistust.

Kui karusnahkses mantlis härra jõudis üsna rikša juurde, kuuldus rahva hulgast hääli:

«Pole vaja, pole vaja! Ta ei ole süüdi ja sai niigi juba oma jao.»

«Ta on haavatud. Vaadake, seisab vaevu jalul,» lisasid teised.

«Ja mis mõtet on teda ühiskondliku korra büroosse viia? Parem juba rahule jätta!» soovitasid kolmandad.

Saabus vaikus. Kõik vaatasid sõitja otsa.

See pigistas huuled kokku ja kortsutas kulme.

«Odavalt oled sa pääsenud, aga olgu pealegi,» ütles ta lõpuks leplikult ja läks minema.

Äkilisest liigutusest paiskusid ta karusnahkse mantli hõlmad lahti ja kõik nägid, et see on seestpoolt karakulliga vooderdatud.

Keeled pääsesid valla.

«Hea veel, et nii suuremeelne härra juhtus.»

Rikša aga pures huuli, nohistas nina, ta silmad olid pisaraist märjad.

«Peab veel ajama läänevärava juurde,» pomises ta. «Vedasin, vedasin teda nii kaugele . . . ei teeninud midagi ja ajasin veel käru ka puruks . . .»

«Noh, aitab . . .» ohkas kaastundlikult umbes neljakümne-aastane mees. «Ole rõõmus, et ellu jäid. Hea veel, et sulle sattus nii suuremeelne isand. Oleks tema asemel olnud mõni teine, oleks sinu käsi veel halvemini käinud, vennas!»

«Jah, mis nüüd rääkidagi, niisugune heategija, et hoia alt!» tähendas kõrvalseisev väike tänavakaupleja irooniliselt.

Kõik saatsid pilkudega karusnahkses mantlis härrat, kes oli selle ajaga juba jõudnud maja paraadukseni. Ta koputas sellele ja piilus silmanurgast aeglaselt laialivalguvat rahvahulka.

Pistes käe tasku, kobas ta peotäit vaskrahasid, mis olid määratud tasuks sõidu eest. Raha oli alles. Ta suunurgis vilksatas rahulolev muie.

«Kui iga kord niiviisi sõita, siis võib üsna tublisti kokku hoida,» mõtles ta.

LAO ŠE

Kuusirp

1

... *N*ing taas nägin ma kuusirpi — kuldset ja külma. Kui palju kordi olen teda näinud samasugusena nagu praegu, kui palju kordi ... Ja alati tekitab ta minus kõige erinevamaid tundeid ning kujutlusi. Kui vaatan kuusirpi, näib mulle ikka, et ta lendab pealpool kergeid pilvi. Alati äratab ta minus mälestusi ja nad puhkevad nii, nagu avanevad öötuule puhangust uinuvate lillede õienupud.

2

Kui ma esimest korda kuusirpi tähele panin, oli ta tõepoolest külm. Tookord oli mul väga raske, mu silmist voolasid pisarad, mis helkisid tema sinakais kiirtes. Sel ajal olin ma seitse aastat vana; mul oli seljas punane vatiga vooderdatud kuub ja väikeste lillekestega sinine müts, mille oli mulle teinud ema — kõike seda mäletan ma selgesti. Ma seisin seljaga vastu uksepiita nõjatudes ning vaatasin kuusirpi. Toas püsis tubaka ja arstirohu lõhn — isa oli raskesti haige ja ema nuttis. Ma seisin üksi trepiastmel ja vaatasin kuusirpi; keegi ei kutsunud mind, keegi ei valmistanud mulle õhtusööki. Teadsin, majasse on tulnud mure: kõik rääkisid, et isa haigus ... Ning ma tunnetasin veelgi teravamalt oma üksindust, külma ja nälga. Nõnda ma seisin, kuni kuu silmist kadus. Jäin päris üksi ja puhkesin uuesti nutma. Kuid

minu nutu summutasid ema nuuksed: isa lakkas hingamast ja ta nägu kaeti valge rätiga. Mul oli tahtmine rätti ära tõmmata, et isale veel kord otsa vaadata, kuid ma ei julgenud seda teha. Oli väga kitsas — peaaegu kogu toa võttis enda alla isa keha. Ema pani selga valge leinakleidi; mulle pandi samuti punase kuue peale selga valge palistamata äärtega halatike — see jäi mulle hästi meelde, sest et ma näppisin kogu aja riideäärt ning kiskusin välja valgeid niite.

Kõik sagisid ja käratsesid, oli kuulda kurblikku nuttu. Kuid tegemist polnudki eriti palju ja kära tehti ilmaaegu. Isa pandi neljast lauast kokkulöödud kirstu, millest vaatasid vastu arvukad praod. Siis kandsid viis või kuus inimest ta kalmistule. Meie emaga käisime kirstu taga ja nutsime. Ma mäletan nii isa kui ka kirstu. Temas lahkus isa elust igaveseks, ent iga kord, kui ma teda meenutasin, näis mulle, et maksab ainult kirstukaas lahti teha, ja isa tuleb tagasi. Kuid puusärk oli sügaval maa sees ja kuigi ma mäletasin kohta, kuhu isa maeti, oli ta hauda raske leida: hauad on kõik üksteise sarnased nagu veetilgad.

3

Me kandsime veel leinariideid, kui ma uuesti märkasin kuusirpi. Oli külm. Ema läks isa hauale ning võttis mind kaasa. Ta oli ühes võtnud paki kollast paberit[1]. Sel päeval oli ema minu vastu eriti õrn; kui ma ära väsisin, võttis ta mu sülle, aga kui me jõudsime linnaväravani, ostis ta mulle mõned praetud kastanid. Mäletan hästi külma ning neid kuumi kastaneid; neid oli kahju süüa ja ma soojendasin nendega käsi. Ma ei mäleta, kui kaua me läksime, aga mulle näis see aeg kole pikana. Kui isa maeti, oli tee olnud justkui lühem... Või oli tookord inimesi rohkem, praegu aga läksime emaga kahekesi; tema vaikis ja ka minul polnud tahtmist rääkida. Ümberringi valitses vaikus, — niisugused kollased teed on alati

[1] Hiina tavade järgi põletavad sugulased surnu haual paberist tehtud loomakujutisi ja kollase paberi pakke, mis sümboliseerivad raha.

vaiksed ja lõputud. Päevad olid lühikesed. Ma mäletan isa hauda — väikest mullaküngast, — ja kõrgeid kollaseid mäekünkaid taamal, mille taha loojus päike. Ema ei pannud mind tähelegi, ta süleles kääbast ja nuttis. Ma istusin tema kõrval ning veeretasin käes kastaneid. Ema nuttis veel natuke ja pani paberi põlema ... Tuhaebemed tõusid õhku ja laskusid siis keereldes maapinnale; puhus nõrk, kuid külm tuul. Ema pühkis pisaraid, mina olin samuti kurb, kuid nutta ma ei tahtnud ... Ja siiski puhkesin nutma: mul hakkas emast kahju. Ma läksin ta juurde ja võtsin ta käest kinni: «Ära nuta, emake, ära nuta ...» Ta hakkas veelgi rohkem nutma ja surus mind kõvasti enda vastu ... Päike loojus, me olime surnuaial üksi. Ema justkui ehmus millestki; pisaraid neelates võttis ta mul käest kinni ja me hakkasime minema. Natuke maad edasi läinud, vaatas ta tagasi, mina pöörasin samuti pead — meie künkakest polnud enam näha, mäeveerul paistis palju väikesi kühmukesi. Ema ohkas ... Me läksime kord aeglaselt, kord sammu kiirendades. Ja enne linnaväravani jõudmist nägin ma uuesti kuusirpi. Oli pime, valitses surmavaikus ja üksnes kuu kallas oma külma valgust. Ma väsisin ära ja ema võttis mu sülle. Ei tea, kuidas me linna jõudsime, mäletan ainult ähmaselt, et taevas säras kuusirp.

4

Kaheksa-aastaselt õppisin ma juba asju pantima. Ma teadsin: kui ma ei too pisut raha, siis pole meil midagi süüa. Ema saatis mind asju pantima ainult äärmisel juhul. Teadsin hästi: kui ema andis mulle kompsu — tähendab, majas pole midagi süüa. Mõnikord oli meie pada täiesti tühi. Kord viisin ma panti peegli, mida ema oli kogu aeg kasutanud. Kevad oli äsja alanud, kuid soojad riided olime juba ammu pantida jõudnud ... Ma teadsin, et tuleb minna ettevaatlikult ja ruttu, sest et pandimaja suleti vara. Mind hirmutas tema suur punane värav ja pikk kõrge lett. Neid nähes langes mu süda alati saapasäärde. Ent mul on tarvis sinna sisse minna, õigemini sisse roomata, kuna lävi on väga kõrge. Mul tuleb tõusta kikivarvule, ulatada peegel ja hüüda: «Võtke

panti!» Siis tuleb mul raha ja kviitung vastu võtta ja kiiresti koju tagasi minna — ema oli alati väga mures. Kuid seekord peeglit vastu ei võetud, öeldi, et sellele tuleb lisada veel midagi. Surusin peegli rinnale ja jooksin ruttu koju. Ema puhkes nutma: muud meil ei olnud. Olin meie toaga harjunud ja alati näis mulle, et temas on palju esemeid, nüüd aga, kui aitasin emal otsida midagi, nägin, et neid on meil väga vähe. Ta ei saatnud mind tagasi pandimajja, ja kui ma küsisin: «Ema, mida me sööma hakkame?» — ulatas ta mulle hõbedase juuksenõela, ainukese hõbeasja kogu majas. Seni oli ema teda mitmel korral juustest välja võtnud, kuid polnud pantida söandanud. Selle nõela oli vanaema talle pulmapäeval kinkinud. Ema käskis peegli ära panna ja viia pandimajja juuksenõel. Jooksin sinna nii mis jalad võtsid, kuid õudne värav oli juba kinni. Ma istusin juuksenõela pihku surudes trepiastmele. Valjusti nutta ma ei julgenud. Vaatasin taevasse ning jälle helkisid mu pisarad kuuvalguse külmades kiirtes. Nutsin seni, kuni saabunud pimedusest ilmus ema ja võttis mu käest kinni. Kui soe oli ta käsi! Vaevalt oli ta mind puudutanud, kui unustasin kõik mured ja isegi nälja. Ma sosistasin nuuksudes tasakesi: «Ema, läheme magama. Homme hommikul tulen ma siia tagasi.» Ema vaikis. Läinud veel natuke maad, pöördusin ma uuesti ema poole: «Ema, vaata kuusirpi, — ta oli samasugune, kui suri isa. Miks ta ripub alati viltu?» Ema ei vastanud midagi, ainult ta käsi võpatas pisut.

5

Ema pesi päevad läbi pesu. Mul oli alati tahtmine teda aidata, aga ma ei teadnud, kuidas seda teha. Ma ainult istusin juures ega läinud magama enne, kui ta oli pesemise lõpetanud. Vahel oli kuusirp juba kõrgel taevas, tema aga pesi ikka veel haisvaid sokke, mis sarnanesid kõva lehmanahaga, — neid saatsid pesusse poesellid. Pärast pesemist ei suutnud ema enam süüa. Istusin tema juures ja vaatasin kuusirpi. Selle kiirte paistel mängis nahkhiir; välgatades korra liilia hõbedase õielehe taoliselt, kadus ta otsekohe pimedusse. Mida enam

mul emast kahju oli, seda enam armastasin kuusirpi; mul hakkas kergem, kui vaatasin teda. Suveõil oli ta eriti ilus, temast õhkus alati jahedust, nagu oleks ta jäärst tehtud. Armastasin väga varje. Olles vaevu tekkinud, muutusid nad läbipaistvaks ning kadusid hetke pärast; siis uppus maa pimedusse, tähed aga sirasid heledamalt ja lilled lõhnasid veelgi tugevamini. Meie naabruses kasvas palju õitsvaid akaatsiaid. Nende langevad õielehed katsid otsekui lumi maad meie akende all.

6

Ema käed hakkasid kattuma ohatisega. Ta jäi kõhnemaks. Haisvad sokid röövisid talt sageli isu. Ma mõistsin, et talle tuleb leida teine töö. Ema jättis sageli pesu kõrvale ning jäi mõttesse. Ta rääkis iseendaga. Millest ta mõtles? Ma ei suutnud seda mõistatada.

7

Ema ütles, et ma ei vihastaks teda ja nimetaksin meest sõnakuulelikult «isaks». Ta leidis mulle uue isa. Ma teadsin — see oli teine, sest minu isa oli hauas. Uuest isast rääkides lõi ema pilgu kõrvale. Pisaraid neelates ütles ta: «Ma ei taha, et sa nälga sureksid.» Jah, ainult see sundiski ema mulle teist isa leidma. Ma ei saanud tol ajal paljustki aru, tundsin hirmu, kuid lootsin, et me nüüd enam ei hakka nälgima. Ja kui me kolisime minema oma väikesest majakesest, rippus taevas jälle kuusirp. Seekord säras ta heledamalt ja näis mulle kurjakuulutavam kui varem. Jätsin igaveseks maha meie majakese, millega olin nii harjunud. Ema istus punasesse pulmakandetooli, ees sammusid mõned muusikandid; trummide ja pasunate helid olid talumatud. Kandetool liikus edasi, mina sammusin tema kannul. Keegi mees talutas mind kättpidi. Kuuvalgus, hõbedane ja kurjakuulutav, väreles külmas tuules. Tänavad olid tühjad ja ainult metsistunud koerad jooksid haukudes muusikantide järel. Kandetool liikus väga kiiresti. Kuhu? Võib-

olla kanti ema vanalinna? Aga võib-olla kalmistule? Mees vedas mind enda järel. Oli raske hingata. Tahtsin nutta, kuid ei suutnud. Ta higine käsi oli libe ja külm nagu kala. Ma tahtsin hüüda: «Ema!», kuid ei söandanud. Kuusirp muutus kitsamaks, nagu suur pilukil silm. Kandetool käänas kitsasse põiktänavasse.

8

Kolme või nelja aasta kestel ma justkui ei näinudki kuusirpi. Uus isa suhtus meisse hästi. Meil oli kaks tuba, tema elas emaga ühes toas, mina magasin teises. Algul tahtsin magada koos emaga, kuid mõne päeva pärast hakkasin armastama oma väikest toakest, tema valgeid seinu, lauda ja tooli. Mulle näis, et see kuulub mulle. Ka tekk oli nüüd paksem ning soojem kui varem. Ema läks priskemaks, ta põskedele ilmus puna ja kätelt kadus aegamööda ohatis. Mul ei tulnud nüüd asju pantida. Uus isa pani mu kooli. Mõnikord ta isegi mängis minuga. Ei tea mispärast, kuid mulle ei meeldinud teda isaks hüüda, ehkki ma taipasin, et ta on väga hea inimene. Ta just nagu aimas kõike. Kui tihti ta naljatas minuga! Kui ta naeris, olid tal nii head silmad. Ema palus mind salaja, et ma hüüaksin teda isaks, ja ma ei tahtnud ema kurvastada. Südamepõhjas sain aru, et me oleme nüüd söönud tänu tema hoolitsusele. Ma mõistsin seda. Jah, ma ei mäleta, et selle kolme-nelja aasta vältel oleksin näinud kuusirpi. Võib olla, et ma teda nägingi, kuid unustasin selle kohe. Kuid ma ei unusta kunagi, missugune oli kuusirp, kui suri isa ja kui ema kanti punases kandetoolis. See kahvatu valgus ja see läbipaistvat ning külma nefriiditükki meenutav jahedus jäävad igaveseks minu mällu. Ning kuusirpi meenutades tunnen ma, kuidas mingi külm käsi justkui pigistab mu südant.

9

Ma armastasin väga kooli. Mulle näis alati, et koolis peab olema palju lilli, ehkki neid seal tegelikult ei olnud.

Maksab mul vaid meenutada kooli — ja ma hakkan mõtlema lilledest, täpselt niisamuti, nagu kuusirpi ja külma meenutades mõtlen isa hauast.

Ema armastas väga lilli, kuigi ta neid ei jõudnud osta. Tuttavad teadsid seda ja saatsid talle neid.

10

Ükskord, sel aastal, kui ma pidin lõpetama kooli, saatis ema mind uuesti asju pantima. Ma ei teadnud, miks mu teine isa äkki ära sõitis. Ema ei näinud samuti teadvat, kuhu ta kadus.

Ema saatis mind ikka veel kooli, talle näis, et isa pöördub varsti tagasi. Kuid möödus palju päevi, isa aga ei tulnud tagasi, temalt ei tulnud isegi kirja. Ma mõtlesin, et emal tuleb jälle pesta räpaseid sokke, ja mul hakkas väga valus. Aga ema ei mõelnudki sellele. Ta jätkas ikka veel enda ehtimist ja lillede juustesse pistmist. Kummaline! Ta ei nutnud ja isegi naeris tihti. Mispärast? Ma ei mõistnud seda. Mitu korda, kui ma tulin koolist, märkasin ema väravas seisvat. Möödus veel natuke aega. Kord, kui ma kõndisin tänaval, hüüdis mind keegi mees. Ta ütles: «Anna see kiri emale ... Aga kas sina teed kallilt, pisike?» Punastasin üleni ja langetasin pea madalasse. Ma mõistsin, et emal ei olnud teist väljapääsu ja ma ei suutnud temalt midagi pärida. Ta suhtus minusse väga hästi ja rääkis rangelt: «Õpi, õpi!» Ta ise oli kirjaoskamatu; miks ta küll nii kangekaelselt sundis mind õppima? Ma kahtlustasin ja kahtlustused muutusid veendumuseks, et ta läks sellele teele minu pärast. Tal ei jäänud üle teist väljapääsu ja meie vaesusele mõeldes ei saanud ma ema hukka mõista. Mul oli tahtmine teda rinnale suruda ja öelda, et ta rohkem sellega ei tegeleks. Ma vihkasin ennast seepärast, et ei suutnud teda aidata. Sellepärast mõtlesin ma tihti: mis ootab mind pärast kooli lõpetamist? Ma pärisin selle kohta selgust oma sõbrataridelt. Nad vastasid, et möödunud aastal võeti mõned kooli lõpetanud tütarlapsed headesse majadesse liignaisteks; teised jutustasid, et mõnedest said müüdavad naised.

Paljust ei saanud ma aru, kuid nende tooni järgi otsustasin, et see oli häbiväärne. Paistis, et nad teadsid kõike, neile meeldis salakesi kõnelda kõlvatutest asjadest ja nende ärevusest punetavailt nägudelt võis lugeda ilmset rahulolu.

Ma hakkasin kahtlustama, et ema kavatseb minuga kooli lõpetamise järel halvasti toimida. Mõnikord ma kartsin selliste mõtetega isegi koju pöörduda, mind kohutas kohtumine emaga. Mõnikord andis ta mulle raha, kuid ma ei söandanud seda kulutada. Ma tahtsin väga süüa ja olin sageli nälja pärast minestamas. Kui maitsvana näis mulle see, mida sõid teised! Ent mul oli tarvis raha koguda. Kui ema oleks mind sundinud... siis võisin ma rahaga ära põgeneda. Vahel oli mul korraga käes üle kümne mao!... Kui mu meel läks kurvaks, otsisin ma taevas kuusirpi. Olin üksik nagu tema, kes ta orvuna rippus tumedas taevas.

11

Kõige koledam oli see, et ma hakkasin vihkama oma ema. Kuid iga kord tuli mulle tahes-tahtmata meelde, kuidas ta oli mind isa hauale kandnud. Ja siis ma ei suutnud teda enam vihata. Mu süda meenutas kuusirpi, mis vaatas hetkeks pilvede tagant välja ning vajus seejärel pimedusse. Ema juures käisid tihti meesterahvad ja ta lakkas juba mind häbenemast. Nad vaatasid mind näljase peni silmadega, kelle suu läheb vesiseks maitsvat pala nähes. Ma taipasin, et nad peavad mind ihaldusväärsemaks saagiks. Lühikese ajaga sain ma palju teada. Sain teada, et on vaja hoida oma keha nagu kallist, õrna eset; ma tundsin, et meeldin meestele ja mul oli ühtaegu piinlik ning mõnus. Ma tundsin endas küllaldaselt jõudu selleks, et ennast hoida või hukutada. Mõnikord ma surusin endas need tunded maha, mõnikord lasksin neil ennast vallutada. Ma ei teadnud, mis on parem. Tahtsin armastada ema, mul oli tarvis temalt palju küsida, et ta võiks mind rahustada; kuid just sel ajal pidin ma temast eemale hoiduma ja teda vihkama; vastasel korral poleks ma suutnud ennast hoida. Pikkadel unetutel öödel, pärast pikki ja kaineid arutelusid

veendusin, et ema pole süüdi. Ta oli sunnitud hoolitsema selle eest, et me ei sureks nälga. Kuid iga häbistava hinna eest saadud tükk jäi mulle kurku kinni. Mu süda jäi kas päris seisma või kloppis meeletult — nii hakkab viivuks vaikinud talvine tuul veel raevukamalt mässama. Minu südames pulbitses raev ja ma ootasin sobivat juhust, et anda talle väljapääsu.

12

Aeg ei hakanud ootama, kuni ma jõuan midagi välja mõelda. Ema küsis minult: «Noh, kuidas on?» Ja lisas, et kui ma teda tõepoolest armastan, siis pean teda aitama, vastasel juhul ta ei suuda enam meid mõlemaid toita. See polnud sugugi ema moodi, kuid ta rääkis nimelt nii. Ta ütles täiesti selgesti: «Ma vananen kiiresti, möödub veel paar aastat ja mehed pöörduvad minust ära!» Ja tõepoolest, viimasel ajal puuderdas ema ennast tugevasti, kuid kortsud jäid ikka nähtavaks. Ja ta otsustas teisiti: hakata ühe mehe orjaks, paljude jaoks teda enam ei jätkunud. Tal oli vaja rutata, kuni ilu polnud veel päriselt närtsinud ja kuni ta veel meeldis ühele poodnikule. Minust oli saanud juba täiskasvanud tütarlaps ja mul ei sobinud minna ema kandetooli taga nagu lapsepõlves. Mul tuli alustada iseseisvat elu. Kui ma otsustaksin ema «aidata», siis võiks ta jääda koju ja elada rahulikult. Tahtsin seda väga, kuid selline tee raha teenimiseks kutsus minus esile tülgastuse. Ja milleks oli mul vaja muutuda vananevate naiste taoliseks? ... Ema rääkis halastamatult, sest et ta ei saanud raha kergelt. Ta ei sundinud mind häbiteele astuma, ta jättis minu enda otsustada — kas aidata teda või lahku minna. Ema ei nutnud, ta oli juba ammu kõik oma pisarad ära nutnud. Mis jäi mul üle?

13

Ma jutustasin kõigest direktrissile. Ta oli neljakümne aastane sünge ja piiratud mõistusega, kuid heasüdamlik naine. Mul ei olnud teist väljapääsu, sest kuidas oleksin ma muidu saanud jutustada emast ... Enne seda polnud

ma temaga kunagi avameelne. Iga sõna põletas mu huuli nagu kuum süsi, ma kogelesin ega suutnud tükk aega endast vajalikku sõna välja pigistada. Ta tahtis mind aidata. Mulle raha anda ta ei saanud, kuid lubas anda mulle kaks korda päevas süüa ja andis loa elada koos kooli koristajaga. Ta lubas, et aja jooksul, kui ma õpin ilusasti kirjutama, hakkan ma abistama sekretäri dokumentide ümberkirjutamisel. Nüüd oli mul tükk leiba ja peavari ning ma võisin vabastada ema liigseist muredest. Seekord polnud isegi kandetooli, ema lihtsalt istus kärusse ja rikša viis ta pimedusse. Minu voodi jättis ta mulle. Lahkudes suutis ema vaevu pisaraid tagasi hoida ja ma tundsin, et ta süda tilgub verd. Ta teadis, et ei näe mitte kunagi enam oma tütart. Aga mina? Ma ei mäleta, mis minuga juhtus, ma nutsin lohutamatult ja mu nägu oli pisaraist märg. Ma olin tema tütar, sõber, lohutaja. Kuid ma ei saanud teda aidata — ma ei taht-nud minna tema teed mööda. Pärast mõtlesin ma tihti, et meie emaga hoolitsesime nagu kodutud koerad ainult oma kõhu eest. Nagu poleks meil midagi muud olemas ja kõhu pärast tuleb müüa kõik ülejäänu. Ma ei vihanud enam ema, sain kõigest aru. Ema ei ole süüdi, kõige põh-juseks on meie kõhud... Miks meil polnud midagi süüa? Emast lahus viibimine sundis mind kõike unus-tama. Sel korral ei olnud kuud, kes oleks kõige paremini mõistnud, miks on mu silmis pisarad. Valitses pimedus, isegi jaaniussikesi ei olnud. Ema kadus pimedusse nagu viirastus, ilma varjuta. Ma jäin üksi.

14

Meie emaga ei saanud teineteisega kokku, ja armas-tus tema vastu närtsis mu südames — nii hukkub keva-dine lill halla käes. Ma tegelesin usinalt kalligraafiaga, et hakata direktrissi jaoks pabereid ümber kirjutama. Olin sunnitud ikkagi midagi tegema — ma sõin võõ-rast riisi. Ma polnud oma klassiõdede sarnane, kes ter-vete päevade kaupa lobisesid sellest, kes mida sööb, kui-das riietub, millest kõneleb; olin kogu aeg üksi, mu sõbraks oli mu vari. Mõtlesin alati iseendale, sest et

keegi ei tundnud minu vastu huvi, ma ise armastasin ja haletsesin ennast, kiitsin ja laitsin, ma uurisin ennast nagu teist inimest. Kõige väiksemadki muutused minus kohutasid mind, rõõmustasid ja ajasid segadusse. Hoolitsesin enda eest nagu õrna lillekese eest. Ma võisin mõelda vaid olevikust ega julgenud unistada tulevikust. Kaotasin igasuguse ettekujutuse ajast ja meenutasin seda vaid siis, kui mind kutsuti lauda; aega ja lootust polnud minu jaoks olemas. Emale mõeldes mõistsin ma, et ma pole enam laps. Ma ei oodanud nagu teised minuvanused koolivaheaega, pühi, uusaastat — mis oli mul nendega tegemist. Ma mõistsin, et muutun täiskasvanuks ning et mõne aja pärast ilmuvad uued mured ja kartused. Panin tähele, et lähen ilusaks ja see lohutas mind veidi. Ilu tõstis mind mu enese silmis, mida minuga varem kunagi ei juhtunud. Selle tunnetamine algul rõõmustas mind, pärast aga kurvastas, ent kuni ma ei tajunud meelekibedust, olin ma uhke. Vaene, kuid ilus. See just kohutaski mind. Ema polnud samuti inetu.

15

Ma polnud ammu kuusirpi näinud — kartsin ta peale vaadata, kuigi seda väga tahtsin. Olin juba lõpetanud kooli, kuid elasin ikka veel seal. Õhtuti jäid kooli vaid kaks teenijat, mees ja naine. Nad ei teadnud, kuidas minusse suhtuda. Ma ei olnud enam õpilane, ei olnud ka õpetaja ega teenija, kuigi sobisin viimaseks kõige enam. Õhtuti jalutasin üksi õuel ja tihti ajas mind tuppa kuusirp — mul ei jätkunud julgust, et temale pilku heita. Toas võisin ma temast mõtelda, eriti kui puhus kerge tuuleke, mis otsekui tõi mu südamesse kuu kahvatut valgust, sundis meenutama möödunut ja veel tugevamini kurvastama oleviku üle. Kuid ma ei nutnud, ma ainult kortsutasin kulme.

16

Mulle avanes teenimisvõimalus: hakkasin kuduma õpilaste jaoks mitmesuguseid esemeid. Direktriss lubas mul

seda teha, kuid ma teenisin vähe, sest nad oskasid ise kududa ja pöördusid minu poole ainult sel juhul, kui oli vaja sukad või labakindad kiiresti valmis teha. Kuid sellele vaatamata mu süda otsekui ärkas ellu ja ma mõtlesin isegi, et kui ema oleks jäänud minuga, oleksin ma võinud teda toita. Ent maksis mul vaid teenistus kokku arvata — ja ma mõistsin, et see kõik on vaid unelm, kuigi ta oli toonud mulle mõningaid rõõmsaid minuteid. Tahtsin väga kohata ema ja paluda teda, et ta hakkaks minuga koos elama — oleksime kindlasti suutnud midagi välja mõelda... Unistasin, kahtlesin ja andusin uuesti unistustele. Mul oli ilma emata igav ja tihti nägin ma teda unes. Ükskord läksin õpilastega ekskursioonile linnast välja. Oli juba kell viis õhtul, kui hakkasime tagasi tulema. Tuli kiirustada ja me valisime lühima tee. Ning ma nägin ema! Ühes põiktänavas pöörasin ma tähelepanu poekesele, kus müüdi kukleid. Sissekäigu juures oli teiba otsa pandud suur puust kukkel. Seina ääres istus ema; ennast edasi-tagasi õõtsutades puhus ta lõõtsaga tuld üles. Nägin juba kaugelt puust saia ja ema — tundsin ta ära varju järgi seinal. Ma tahtsin minna ta juurde ja emmata teda, kuid ei julgenud: kartsin, et õpilased hakkavad minu üle naerma. Neile ei tulnud pähegi, et mul on selline ema. Mida lähemale me jõudsime, seda madalamale ma langetasin pea; vaatasin ema otsa läbi pisarate, tema aga ei märganud mind. Me läksime summas mööda; ta justkui ei näinud midagi ja töötas keskendatult lõõtsaga. Kui olime eemale jõudnud, vaatasin tagasi. Ema istus endises poosis. Ma ei jõudnud silmitseda ta nägu, märkasin ainult, et ta juuksed olid sasitud. Jätsin meelde tolle põiktänava nimetuse.

17

Justkui uss oleks närinud mu südant, ma ei saanud ema nägemata rahuneda. Just sel ajal pidi meil vahetatama kooli direktorit. Direktriss ütles, et mul on tarvis hakata mõtlema tulevikule, sest uus direktor võib mind mitte lubada kooli juurde jääda. Ma lugesin oma raha üle — seda oli kaks jüani, seitse maod ja mõned vask-

rahad. Sellest rahast jätkus, et esialgu mitte nälga surra; kuid kuhu pidin minema? Ma ei võinud istuda, käed rüpes, ja kurvastada, oli vaja midagi ette võtta. Esimeseks mõtteks oli ema üles otsida. Kuid kas ta saab mind enda juurde võtta? Ja kui ei saa? Siis on tal väga raske ja pole teada, kuidas käitub temaga poepidaja. Ma pean mõtlema temale, sest ta on mu ema, kuigi meid samal ajal lahutab kuristikuna vaesus. Mõtlesin temale veel kord ja otsustasin tema ülesotsimisest loobuda. Ma pean ise oma häda kandma. Kuid kust võtta jõudu? Ma tean, et maailm on väike ja temas pole kohta minu jaoks. Koerad olid minust õnnelikumad — nad võisid magada tänaval, inimestele on aga tänaval magamine keelatud ja ma olin õnnetum kui koer. Kui ma ise siit minema ei lähe, võib uus direktor mind minema ajada. Ma ei tohi oodata, kuni mind ukse taha visatakse. Oli kevad, kuid ma ei tundnud tema hingust, panin ainult tähele, et lilled hakkasid õitsema ja puud läksid roheliseks. Punased lilled olid punased, rohelised lehed — rohelised, ma eraldasin ainult värve, mis olid kaotanud minu jaoks igasuguse mõtte. Mu süda oli jäises kammitsas. Ma ei tahtnud nutta, kuid pisarad voolasid iseendast.

18

Ma hakkan tööd otsima! Ema juurde ma ei läinud, tahtsin ise leiba teenida ja olla täiesti iseseisev. Kaks päeva järjest väljusin koolist lootusega, kuid tulin tagasi tolmusena ja pisarais. Minu jaoks polnud kusagil tööd. Just neil päevil hakkasin ma mõistma oma ema ja andsin talle lõplikult andeks. Ta pesi räpaseid sokke, mina aga ei suutnud leida isegi sellist tööd. Mis jäi mul üle? Ennast müüa. Kõik, mis mulle koolis õpetati, osutus täissöönud logardite naljaks ja ajaviiteks.

Minu klassikaaslased ei aimanudki, et mul on selline ema. Nad naersid müüdavate naiste üle. Neid ei vaevanud nälg.

Ma olin peaaegu otsustanud: kui leidub inimene, kes mind toitma hakkab, saan ma ta orjaks. Ma ei tahtnud surra, kuigi ma ka sellele mõtlesin — ei, ma tahtsin

elada. Olen noor, ilus, ma pean elama! Häbi mõtlesid välja täissöönud!

19

Ma harjusin selle mõttega... Söandasin isegi õuel jalutada; kevadine kuusirp rippus taevas. Imetlesin teda. Tumesinises taevas polnud ühtki pilvekest. Kuusirp hiilgas, pehme valgus langes pajuokstele; tuul kandis minuni lillelõhna ja liigutas pajuoksi; nende värelevad varjud libisesid mööda seina, tuuleiil vaibus ja nad vajusid jälle kergesse unne. Nagu naerva haldja silmad särasid kaks eredat tähte. Seina juures kasvas mingisugune puu, mis oli valgete õitega nagu lumega üle puistatud. «Kuusirp — see on mu lootuste algus,» mõtlesin ma endamisi.

20

Läksin direktrissi juurde, aga teda polnud kodus. Keegi noormees palus mind sisse astuda. Ta oli ilus ja viisakas. Mehi olin ma alati kartnud, kuid too ei sisendanud mulle hirmu. Ta küsis, mis asjus ma tulin. Vaikisin süngelt, kuid ta naeratas nii, et mu süda sulas ja ma jutustasin talle kõik. Ta oli liigutatud ja lubas aidata. Veel sama päeva õhtul tõi ta mulle kaks jüani, ma ei tahtnud neid vastu võtta, kuid ta ütles, et selle raha saatis mulle direktriss — tema tädi, ja lisas, et viimane leidis mulle korteri, kuhu võin kahe päeva pärast kolida. Tahtsin rääkida oma kahtlustest, kuid ma ei suutnud seda teha. Ta naeratus tungis mu südamesse. Tundsin, et mu kahtlustused solvasid teda, — nii armsat ja sõbralikku.

21

Naeratavad huuled puudutasid mu põske ja ta pea kohal nägin ma naeratavat kuusirpi. Joobnud kevadine tuul rebis pilvi ja nende vahelt läigatas kuusirp koos kahe tähega. Jõe kohal rippuvad pajuoksad värisesid,

rohutirtsud. laulsid armastuslaulu ja õitsva pilliroo lõhn oli valgunud laiali soojas õhtuses õhus. Ma kuulasin, kuidas loksus vesi, mis andis pilliroole elujõudu, ning ma tahtsin saada kõrgeks ja painduvaks nagu pilliroog. Soojal niiskel mullal paisusid noored võsud valgest mahlast, et hakata õitsema. Kõik ümberringi imes värisevate õielehtedega ahnelt endasse kevadet, kogus uut jõudu, pärast aga levitas kevadist aroomi. Nagu mind ümbritsevad lilled ja rohud unustasin ma kõik ja imesin endasse kevadet; lakkasin ennast tajumast, just nagu oleksin ma kevadises õhus ja virvendavas kuuvalguses ära sulanud. Äkki kattis pilv kuusirbi ja ma tundsin, et mind embavad kuumad käed. Kuu oli kadunud, ma kaotasin pea ja muutusin selliseks nagu ema!

22

Ma kahetsesin oma süüd ja rahustasin end, nutsin ja rõõmustasin — ma lihtsalt ei teadnud, mida teha. Mõtlesin ära joosta, et mitte kunagi enam temaga kohtuda; pärast aga unistasin temast ja tundsin temata igavust. Elasin üksi kahes toas ja ta tuli igal õhtul minu juurde. Ta oli alati võrgutav ja leebe. Ta toitis mind ja ostis mulle isegi mõned uued kleidid. Uut kleiti proovides ma märkasin oma ilu; ma vihkasin neid kleite ja samal ajal ei tahtnud neid ka seljast võtta. Ennast ehtida ma ei viitsinud, kuid mul ei jäänud muud üle; ma ei töötanud ja aega oli vaja kuidagiviisi surnuks lüüa. Kui riietusin, oli mul endast kahju, ma vihkasin end ehituna. Hakkasin kergesti nutma, kuid tegin seda hääletult ja ainult silmad, mis olid terve päev märjad, reetsid mind. Mõnikord suudlesin ma teda nagu meeletu, seejärel aga tõukasin ta eemale ja rääkisin tigedaid sõnu; tema naeris alati.

23

Ma teadsin ammu, et mul ei ole kellegi peale loota, minu tulevik oli nagu pilvega varjatud kuusirp varjatud tumeda looriga. Kevad muutus suveks ja ma ärka-

sin kevadistest unelmatest. Kord keskpäeval tuli minu juurde keegi naine. Ta oli väga ilus, kuid see ilu oli portselannuku oma. Ta astus tuppa ja hakkas nutma. Sain kõigest küsimatagi aru. Ta ei tahtnud nähtavasti skandaali, mina — veel vähem. Ta käitus tagasihoidlikult. Nuuksudes võttis ta mul käest kinni. «Ta pettis meid!» — ütles ta. Ma arvasin algul, et tema on ka ainult armuke. Ei, naine osutus ta abikaasaks. Ta ei skandaalitsenud, vaid kordas: «Jäta ta!» Ma ei teadnud, mida teha, mul oli kahju sellest naisest. Tõotasin ta palvet täita. Ta naeratas. Mõistsin, et ta pole mitte just eriti tark; naine oli haaratud ühest mõttest: ta tahtis oma meest tagasi võita.

24

Pool päeva kõndisin mööda tänavaid. Olin kergesti nõustunud ta palvega, kuid mida pean nüüd iseendaga tegema? Tema poolt kingitud asju ei tahtnud ma võtta; kui juba kord tuleb temast lahkuda, siis peab seda tegema ühe korraga. Kuid mis jääb mulle üle, kui ma viskan need asjad välja? Kuhu ma lähen? Mida hakkan ma täna sööma? Olin sunnitud kleidid kaasa võtma — midagi muud ei jäänud üle. Lahkusin salaja nagu varas. Ma ei kahetsenud, ma vaid tunnetasin tühjust ja olin abitu nagu pilveke ääretus taevas. Leidnud endale uue väikese toa, magasin ma terve päeva.

25

Ma mõistsin, mida tähendab kokkuhoidlikkus ja tundsin juba lapsepõlvest raha väärtust. Õnneks oli mul veel alles jäänud veidi raha ja ma otsustasin otsekohe asuda mingisugust tööd otsima. Ma ei lootnud mitte millegi peale, kuid sellegipärast ei tahtnud ma end hädaohtu asetada. Olin kahe möödunud aasta jooksul muutunud täiskasvanumaks, kuid see ei kergendanud mul töö otsimist. Minu järjekindlus ei aidanud samuti asjale kaasa, kuid siiski tundsin: on vaja olla järjekindel. Miks

on naistel nii raske leiba teenida?! Emal oli õigus, et naistel on ainult üks tee: see, mida mööda läks tema. Mina ju ei tahtnud astuda sellele teele, aga teadsin, et see mind tulevikus ootab. Mida jõuetumaks ma muutusin, seda rohkem ma kartsin. Mu lootused olid määratud kaduma nagu noore kuu helendus. Möödus nädal, siis teine, lootust jäi järele üha vähem. Lõpuks läksin ma koos mõnede noorte tütarlastega restorani, seal vajati ettekandjat. See oli väga väike restoranike ja tal oli väga suur peremees. Kõik need enam või vähem haritud, kena välimusega tütarlapsed ootasid nagu keiserlikku armu lõhutud torni taolise peremehe valikut. Peremehe valik langes minule. Ma isegi ei tänanud teda, kuid tundsin mõningal määral rõõmu. Näis, et ülejäänud tütarlapsed kadestasid mind, mõned läksid minema pisaraid neelates, mõned vandusid. Kui tühised on naised!

26

Minust sai ettekandja number kaks. Ma ei teadnud, kuidas lauda katta, kuidas laualt nõusid koristada, kuidas arvet välja kirjutada, ei teadnud toitude nimetusi. Muutusin kartlikuks. Kuid «number üks» ütles, et ma ei heidaks meelt, — ta polevat samuti midagi osanud. Ta ütles, et kõik teeb kelner, meie aga peame külalistele ainult teed valama, ulatama arvet ja käterätikut; muu meisse ei puutu. Imelik! Ta käised olid kõrgele üles tõmmatud ja kätise valgel voodril ei olnud ainsatki plekikest. Käelaba oli seotud valge siiditükiga, millele olid tikitud sõnad: «Õeke, ma armastan sind.» Ta puudrdas end hommikust õhtuni, ta huuled meenutasid kõrvitspudeli kaela ja olid veripunased. Külalise sigaretile tuld ulatades toetus ta põlvega külalise jala vastu; veini valades jõi ta mõnikord ka ise sõõmu. Mõningate külalistega oli ta eriti lahke, mõningaid ei pannud üldse tähele. Ta oskas langetada silmi, teeseldes, et ta sind ei näe. Mina teenindasin ainult neid, kellele tema tähelepanu ei pööranud. Ma kartsin mehi. Minu väikesed kogemused olid mind nii mõneski suhtes õpetanud; kas nad armastavad või mitte — neist on vaja eemale hoiduda. Eriti nendest, kes

käivad restoranis, — nad teesklevad õilsaid, aga kaklevad, kui mängivad «tsaitsüani»[1]; pärast veinijoomist õgivad nad toitu nagu elajad. Kui ulatasin teed ja käterätikut, mu nägu lõkendas. Külastajad kõnetasid mind meelega, püüdsid lõbustada, kuid naljad olid minust kaugel. Pärast kella üheksat, kui kõik lõppes, tundsin ma kohutavat väsimust. Oma väikesesse tuppa tulnud, vajusin lahti riietumata voodisse ja jäin kohe magama. Magasin koidikuni. Ärgates olin isegi pisut rõõmus: nüüd teenin ma ise endale leiba. Tööle läksin väga vara.

27

«Number üks» tuli pärast üheksat, enam kui kaks tundi pärast mind. Ta suhtus minusse üleolevalt, kuid sellele vaatamata õpetas ilma igasuguse tigeduseta: «Ei ole vaja nii vara tulla, kes siis kell kaheksa einetab? Ei sobi käia sellise pikaksveninud näoga; sa oled ettekandja, sinu matuseliseilme siia ei kõlba. Kui sa kõnnid langetatud päi, ei anna sulle keegi jootraha. Milleks sa siia tulid? Kas mitte selleks, et raha teenida? Sul on liiga madal krae; meie elukutsega tütarlastel peavad olema kõrged kraed, siidrätikud, mehed tunnustavad ainult seda!»

Teadsin, et tal on õigus, teadsin samuti, et kui ma ei hakka naeratama, saab ka tema kahju — jootraha jagati pooleks. Ma ei põlanud teda, ma isegi tundsin ta vastu siirast austust — ta püüdis teenistuse pärast. Ainult nii võivadki naised raha teenida, teist teed neil pole. Kuid ma ei tahtnud teda jäljendada. Ma otsekui nägin selgesti, et ühel ilusal päeval muutun temast seltsivamaks ja hakkan teenima rohkemgi. Kuid see toimub vaid äärmisel juhul; «paratamatus» varitseb meid, naisi, ja ma võin seda vaid mõne päeva võrra edasi lükata. Kõik see täitis mu hinge vihkamise ja tigedusega, kuid naiste saatus ei ole mitte nende endi kätes. Kolme päeva pärast hoiatas peremees mind: mulle antakse veel kaks päeva järelemõtlemiseks ja kui ma tahan siin edasi töötada, siis pean käituma nagu «number üks». Viimane ütles pooleldi nal-

[1] Hiinas laialdaselt levinud hasartmäng.

jatades, pooleldi tõsiselt: «Sinu vastu tunti juba huvi, mis sa siis peidad ennast ja vigurdad? Kas me ei näe teineteist läbi? Juhtub, et ettekandjad lähevad isegi pangadirektorile mehele — niipalju kui kulub! Arvad, et me sind takistame? Tegutse otsejoones, kurat võtaks, meie saame ka autoga lõbusõitu teha!» See vihastas mind. Küsisin temalt: «Kunas sa siis kavatsed autoga sõita?» Ta värvitud alumine huul vajus peaaegu lõuani alla. «Pea lõuad, sa ei kõlba isegi selleks! Loll!» — karjus ta. Ma ei kannatanud välja, võtsin jüani ja viis maod, mis mul saada olid, ning läksin koju.

28

Must vari tuli mulle veel ühe sammu võrra lähemale. Kui ennast tema eest peidad, siis tuleb välja, et ta on astunud veelgi lähemale. Ma ei kahetsenud tehtud sammu, kuid mind kohutas see must vari. Ma võisin anduda ühele inimesele. Pärast seda sündmust mõistsin väga hästi mehe ja naise vastastikuseid suhteid. Maksab naisel vaid natuke järele anda, kui mees seda tundes saavutab oma tahtmise. Talle on vaja ainult keha ja seni, kui talle seda vaja on, jätkub sulle mõneks ajaks toitu ja riiet; pärast hakkab ta sind arvatavasti peksma ja sõimama või lakkab maksmast. Nii müüb ennast naine. Mõnikord on see meeldiv — mulle see tookord ju meeldis. Kui see on meeldiv, räägid ebamaiseid sõnu, see moment möödub ning sa tunned piinu ja alandust. Kui müüd ennast ühele mehele, siis võid veel rääkida ebamaiseid sõnu, kui aga müüd ennast kõigile, siis jääd isegi sellest ilma. Ema ei rääkinud selliseid sõnu. Õudne võib olla mitut moodi. Ma ei võinud «esimese numbri» nõuannet kuulda võtta, ma kartsin, aga esimene mees polnud mulle sellist hirmu sisendanud. Ma ei tahtnud ennast müüa. Ma ei vajanud meest, ma polnud veel isegi kahekümne aastane. Algul olin ma arvanud, et mehega koos olla peaks olema huvitav; kes võis teada, et kahekesi jäädes nõuab ta nimelt seda, mida ma kartsin. Jaa ... Siis ma otsekui andusin kevadtuulele, tema aga kasutas selle ära, ka pärast kasutas ta minu teadmatust. Ta mesised kõned

uinutasid mind, kuid ärgates taipasin, et see on vaid uni; sain endale toitu ja mõned kleidid. Ma ei kavatsenud uuesti niiviisi elatist teenima hakata, kuid toit on tegelikkus ja seda on tarvis ära teenida. Aga selleks, et teenida, peab naine tunnistama, et ta on naine ja müüma oma keha! ... Üle kuu aja ei suutnud ma leida tööd.

29

Mõnikord kohtasin ma oma kooliõdesid; mõned neist õppisid kolledžis, mõned istusid kodus ja ei tegelnud millegagi. Ma ei austanud neid ja tundsin esimesest pilgust peale, et olen neist targem. Koolis olin ma olnud neist andekam ja nüüd näitasid nad oma rumalust. Nad elasid nagu unes. Kõik nad nägid väga head välja, just nagu kaubad poes. Nende pilgud hellitasid noori mehi, nagu koostaksid nad armastusvärsse. Naersin nende üle. Ma oleksin pidanud kohe taipama, et nad on täissöönud, aga täissöönud ainult armastusest mõtlevadki. Mehed ja naised punuvad võrke ja püüavad teineteist. Kellel on raha, neil on võrgud suuremad ja neisse kukub kohe mitu ohvrit, kelle hulgast hiljem kiirustamata valitakse. Mul ei olnud raha, ei olnud isegi ulualust. Ma pean püüdma neid võrkudeta või langema nende ohvriks. Ma mõistsin rohkem kui minu kooliõed ja olin neist kogenum.

30

Kord kohtasin ma seda väikest naist — seda, kes oli portselannuku sarnane. Ta haaras minust kinni nii, nagu oleks kätte saanud oma mehe. Tal oli minu ees piinlik. «Te olete hea! Ma kahetsesin pärast.» — Ta rääkis väga siiralt. — «Ma kahetsesin pärast. Palusin teid ta maha jätta,» — ta nuuksatas, «aga asi läks veel halvemaks! Ta leidis teise, veel ilusama, läks ega tule enam tagasi!» Ma kuulsin, et nad olid abiellunud vastastikuse kuuma armastuse sunnil; ta armastab praegugi oma meest väga, mees aga läks minema. Mul oli kahju sellest väikesest naisest, ta elas samuti unes ja uskus armastuse pühä-

dusse. Küsisin temalt, mida ta nüüd kavatseb peale hakata; ta ütles, et peab leidma ükskõik mis hinna eest oma mehe. Aga kui ta teda ei leia? — küsisin ma. Ta hammustas ülahuult. Ta on seaduslik naine, ja tal on veel vanemad, ta pole vaba. Ta isegi kadestab mind: mul pole vaja kellegi eest hoolitseda. Mind kadestatakse — kuidas siin mitte naerma puhkeda! Ma olen vaba — naljakas! Me oleme mõlemad naised. Tal on olemas toit, minul — vabadus; tal pole vabadust, mul pole toitu.

31

Pärast kohtumist tolle portselannukuga otsustasin ennast mitte müüa. Otsustasin lihtsalt naljatleda; ma lootsin mõne naeratuse ja sõnakese eest saada mingisugust tulu. Naljatlemine ei kohustanud mind millekski, kuid ma olin näljane nagu varemgi. Juhuslikest sissetulekutest piisab, et kustutada nälga, ja siis pole nad enam tarvilikud. See on suletud ring ja teed võib alustada ükskõik millisest punktist. Minu kooliõed ja too portselannukk on peaaegu samasugused nagu mina, neil on rohkem unelmaid, mina aga olen neist ausam ja avameelsem. Tühi kõht — see on suurim tõde. Hakkasin asju müüma. Müünud maha kõik, mis mulle oli jäänud, muretsesin ma uue kleidi ja vajaliku butafooria. Ma polnud sugugi inetu. Ma suundusin teenistust otsima.

32

Ma lootsin edvistamisega midagi teenida. Oo, ma eksisin. Ma mõistsin elu veel halvasti. Mehed ei hakka mitte nii kergesti õnge, nagu mulle näis. Ma tahtsin külge haakida mõnda haritud meest ja pääseda ühe-kahe suudlusega. Ha-haa ... Nad püüavad otsekohe rinnast näpistada. Nad kutsusid mind ainult kinno või jalutasid tänaval, ma sõin portsjoni jäätist ja pöördusin näljasena koju tagasi. «Harituil» jätkus mõistust, et küsida, millise kooli ma lõpetasin ja millega tegeleb minu perekond. Mõist-

sin — kui ta sind tahab, pead sa talle võimaldama vastava naudingu; kui sa aga mingis suhtes vastu ei tule, siis makstakse sinu suudluse eest jäätisetorbikuga. Tahad olla söönud — võta kiiremini raha ja ära mõtle millegi üle. Ma taipasin seda. Portselannukud seda ei mõista. Mina ja ema mõistsime. Ma tuletasin tihti ema meelde.

33

Minust sai müüdav naine. Peremees ei lubanud mul sellega tegelda, ta pidas end korralikuks inimeseks. Ma kolisin korterist välja temaga isegi jumalaga jätmata ja sattusin jälle neisse kahte toakesse, kus olime kunagi elanud uue isaga. Naabrid ei rääkinud kõlblusest, mis ei keelanud neid olemast ausad ja armsad. Pärast ümberkolimist arenesid minu asjad väga hästi. Minu juures käisid isegi haritud inimesed. Nad teadsid: mina müün, nemad ostavad, ja külastasid mind! Neid ei ähvardanud mingisugune kahju ja nad ei kahjustanud oma väärikust. Algul oli see väga õudne — ma ei olnud ju veel isegi kahekümne aastane. Kuid mõne päeva pärast ma ei kartnud enam. Aga mõne kuu pärast mõistsin ma juba paljut. Peaaegu esimesest pilgust oskasin hinnata meest. Rikkad küsisid otsekohe hinda, andes sellega mõista, et nad ostavad mind. Nad olid väga armukadedad: isegi müüdavat naist tahtsid nad kasutada monopoolselt, sest et neil oli raha. Sellistega ma ei peenutsenud. Nende sõim mind ei kohutanud — niisugustel juhtudel hoiatasin, et otsin üles nende kodu ja jutustan kõigest naisele. Teised? Nad tulid raha kõvasti rusikas pigistades ja kartsid maksta liiga palju. Nendega ma töötasin tingimused peensusteni välja: nii ja nii palju selle eest, nii ja nii palju tolle eest, ja nad läksid kõige kuulekamalt koju raha järele; mulle meeldis see väga. Kõige vastikum oli, et need lontrused ei tahtnud sugugi kergendada oma rahakotti ja — vähe sellest! — püüdsid veel kaasa viia pooliku sigaretipaki või purgikese massaažikreemi. Kui sa neid ei tülita, on nad armastusväärsed, aga kui tülitad — siis ei valmista neile mingit raskust hüüda politseid ja alustada riidu. Tuli tutvuda ka politseinikega, igaüht neist tuli millegagi määrida.

Selles kiskjate ja röövlite maailmas jõuavad edasi ainult lurjused. Haledustunnet tekitasid minus vanemate klasside õpilased, kelle taskus tavaliselt kolksatasid hõberaha vastu vaskmündid, ninale aga ilmusid higipiisad. Mul oli neist kahju, kuid ma müüsin ennast ka nendele. Mis mul üle jäi! Oli ka vanamehi — korralikke inimesi, kellel on kari lapsi ja lapselapsi. Ma ei teadnud, kuidas neile meele järgi olla, kuid teadsin, et neil on raha, mille eest nad tahavad enne surma osta endale natuke rõõmu. Ma andsin neile seda, mida nad vajasid. Nii ma tutvusin «rahaga» ja «inimesega». Raha oli inimesest kohutavam. Inimene on kiskja, raha aga see, mis teeb ta kiskjaks.

34

Ma avastasin oma kehal haiguse tundemärke. See lõi mind jalust nõrgaks ja ma otsustasin, et elul pole enam mõtet. Ma puhkasin, kõndisin mööda tänavaid, hulkusin sihitult ringi. Tahtsin külastada ema, et ta oleks mind natukenegi lohutanud, — ma mõtlesin nagu inimene, kes peab varsti surema. Ma käisin tolles põiktänavas, lootes uuesti näha ema, meenutasin seda, kuidas ta oli ukse juures lõõtsa tõmmanud. Pood oli suletud. Keegi ei teadnud, kuhu on sõitnud peremees. See andis mulle otsusekindlust juurde: ma pean ema üles leidma! Täiesti arutult lonkisin ma mitu päeva mööda tänavaid. Südamesse hiilis mõte, et ema on surnud või teise kohta tuhande li kaugusele ära sõitnud. Selle mõtte juures hakkasin ma nutma. Panin kleidi selga, pühkisin pumati näolt, heitsin voodisse ja hakkasin surma ootama. Uskusin, et suren varsti. Kuid ma ei surnud. Kuuldus koputus uksele, kellelgi oli mind tarvis. Kui hea, sa ei pääse minu juurest kuhugi, sa nakatud samuti ... Ma ei tundnud end süüdlasena inimeste ees — vastupidi, inimesed olid süüdi minu ees. Elavnesin natuke, suitsetasin, jõin veini ja nägin välja nagu kolme-neljakümneaastane naine. Mu silmaalused olid sinised, peopesad põlesid, ma lakkasin ennast valitsemast. Elada võib, ainult raha peab olema; kõigepealt on vaja süüa, pärast aga mõtelda juba muule.

35

Ükskord hommikul, kella üheteistkümne paiku, kui istusin toas, seljas pikk hommikukleit, kostsid õuelt sammud. Viimasel ajal olin ma muutunud väga laisaks ja võisin tundide viisi istuda hommikukleidis. Mõnikord panin ma alles pärast lõunat kleidi selga. Sel hommikul ei mõtelnud ma millestki, ei unistanud millestki, vaid lihtsalt istusin. Sammud ukse juures olid vaiksed ja kerged. Varsti nägin ma silmi, nad vaatasid läbi väikese akna, mis asetses ukse kohal. Nad ilmusid ja kadusid; ma ei viitsinud ennast liigutada ja jäin istuma. Silmad ilmusid uuesti. Ma ei kannatanud välja, keerasin tasa ukse lukust lahti. Ema! . . .

37

Ei mäleta, kui palju me nutsime. Ema ei olnud just eriti vananenud. Sõnagi lausumata ja temale raha jätmata oli poepidaja salaja vana perekonna juurde tagasi pöördunud. Ema müüs oma asju, ütles korteri üles ja kolis rahvarikkamasse kohta. Üle kahe nädala oli ta mind otsinud. Mitte lootes oma tütart kohata, otsustas ta lõpuks minna vanasse korterisse, ja ainult minuga kokku saades mõistis ta, et see olen mina. Ma jätsin nutmise ja hakkasin naerma nagu hullumeelne: ta leidis tütre, aga tütar on prostituut! Kui ta mind toitis, oli tema müüdav naine; nüüd, kui mina teda toidan, olen ise muutunud samasuguseks. Ema elukutse antakse tütrele pärandusena edasi.

36

Mõtlesin, et ema lohutab mind. Teadsin, et lohutamine — see on tühjad sõnad, kuid ma tahtsin neid kuulda ema suust. Emad on kõige osavamad lohutajad maailmas ja meie nimetame nende valet lohutuseks. Aga ema ei mõelnudki sellele. Teda sundis näljatont ja ma ei imestanud selle üle. Ta hakkas koostama mu asjade nimekirja, tundis huvi mu tulude ja kulude vastu, nagu poleks mu

elukutses olnud midagi erilist. Rääkisin talle oma haigusest, lootes, et ta keelitab mind mõni päev puhkama. Ei, ta vaid ütles, et läheb mulle rohtu tooma. «Kas meie elu jääb alati niisuguseks?» — küsisin ma temalt. Ta vaikis. Kuid kahtlemata tundis ta mulle kaasa. Ta valmistas mulle toitu, päris enesetunde kohta, ja vaatas mind tihti salakesi nii, nagu ema vaatab magavat last. Ta ei võinud mulle öelda, et ma jätaksin oma ameti maha. Südames mõistsin ma seda hästi — kuigi olin tema peale veidi pahane — aga mingit teist tööd ju ei leia. Toit ja riietus otsustavad meie, naiste jaoks kõik. Naine on naine, ausus on ausus, rahal aga pole tundeid.

38

Emal tuli pähe minu eest hoolitseda, kuid ta pealtkuulamised ja piilumised ärritasid mind. Tahtsin temaga sõbralikult läbi saada, kuid tihtipeale oli ta väljakannatamatu. Ta toppis oma nina kõigesse, eriti siis, kui oli tegemist rahaga. Ta noorusliku sära kaotanud silmad süttisid ainult raha nähes. Külaliste ette ilmus ta kui teenija, aga kui nad maksid vähe raha, algas sõim. Mõnikord ajas see mu ummikusse. Kas ma ei tegele sellega raha pärast? Milleks siis sõimata? Oskasin samuti terav olla, kuid mul olid omad võtted, mis mehi ei haavanud. Ema jämedus ärritas neid otsekohe. Inimesi ei tohi ärritada, kui tahad kasu silmas pidada. Ma lootsin oma noorusele ja nõrkusele; ema ei huvitanud midagi peale raha, nii see pidigi olema — ta ei olnud enam noor. Kartsin, et mõne aasta pärast muutun samasuguseks, südamed vananevad samuti ja muutuvad kõvaks nagu raha. Jah, mu ema ei olnud viisakas. Mõnikord toppis ta käe külalise portfelli ning soris seal, mõnikord võttis endale kaabud, kindad ning jalutuskepid. Ma kartsin skandaali, kuid ema rääkis: «Eks me pea ikka vähehaaval korjama, ühe aasta jooksul vananeme kümne aasta võrra, kellele meid siis vaja on, kui jääme vanaeitedeks?» Kui külaline ennast täis jõi, tiris ema ta välja, vedas üksildasse paika ja võttis tal isegi saapad jalast. Kummaline, et need inimesed ei tulnud meiega arveid õiendama; nad mõtlesid arvatavasti,

et paljastamine kahjustab kõigepealt neid endid. Või ehk ei lasknud mälestused meeldivaist minuteist neid tulla ja kära tõsta?

39

Emal oli õigus: ühe aasta jooksul me vananeme kümne aasta võrra. Möödus kaks-kolm aastat ja ma hakkasin märkama, et olen muutunud: nahk oli läinud karedaks, huuled hallikaks, silmisse ilmusid punased soonekesed. Ma tõusin hilja, kuid tundsin end ikkagi roidununa. Mu külastajad polnud pimedad ning nende arv hakkas kahanema. Ähvatlesin möödaminejaid veelgi energilisemalt ja vihkasin veelgi tugevamini, mõnikord ei suutnud ma isegi ennast valitseda. Ma kuivetusin, lobisesin mõttetusi — ühe sõnaga muutusin iseendale võõraks. Nüüd osutasid mulle tähelepanu vaid mõned üksikud haritud mehed, sest et ma olin kaotanud tolle sarmi ja muretuse, mille pärast nad olid mind «linnukeseks» hüüdnud. Kireva riietuse tõttu muutusin ma niivõrd faasani sarnaseks, et kaotasin inimese näo — ainult sel viisil õnnestus mul ligi meelitada lihtsamaid mehi. Ma hammustasin valusalt oma veripunaseid huuli. Mõnikord näis mulle, et näen oma surma. Iga saadud jüaniga minus otsekui suri midagi. Raha aitab elu pikendada, aga viis, mille abil ma teda sain, vastupidi — lühendab elu. Ma nägin oma surma ja ootasin teda. Mõte surmast tõrjus kõik teised mõtted välja. Ema muutus mu varjuks; paremal juhul saan ma selliseks nagu tema, kes kaupleb oma tütre kehaga. Natuke halle juukseid peas ja tume, kortsus nahk — selline on elu.

40

Ma naeratasin üleliia, üleliia ka vihastasin, minu muret ei leevenda pisarad. Minu elus polnud midagi taga kahetseda, kuid see oli lõpuks siiski elu ja ma ei tahtnud käsi rüppe lasta. Pealegi oli kõik, mis ma tegin, sündinud mitte minu süü läbi. Surm on kohutav ainult sellele, kelle elu on imeilus. Mind ei kohutanud surma õudus; minu kannatused olid ammugi kasvanud sellest hirmust suure-

maks. Ma armastan elu, kuid mitte niisugust. Ma kujutasin ette ideaalset elu; elu — see on imeilus uni. Uni aga kaob ja siis laseb argipäev mind veel paremini tunda kõiki mu õnnetusi. See maailm pole unenägu, vaid päris tõeline põrgu. Ema nägi mu kannatusi ja veenis mind abielluma. Koos mehega saan mina endale igapäevase leiva, temale aga annab see lihtne kombinatsioon muretu vanaduse. Ta lootis ainult minu peale. Aga kellele ma mehele lähen?

41

Nii paljude meestega kohtudes olin ma peaaegu unustanud, mis on armastus. Ma ei suutnud isegi iseennast armastada, kuidas siis armastada veel teist inimest? Selleks, et minna mehele, pean ma teesklema, rääkima, et armastan teda ja tahan olla temaga. Ma rääkisin, ma vandusin seda paljudele — keegi ei võtnud mind kuulda. Mõeldes ainult rahast, olid inimesed muutunud väga kaineks. Lodevus on nende silmis halvem vargusest, sest esimesel juhul nad annavad raha välja, teisel aga omandavad seda. Kui oleksin rahast ära öelnud, oleksid nad mind veenma hakanud, et armastavad mind.

42

Mind võttis kinni politsei. Meie linna äärmiselt vooruslikud ametnikud otsustasid linna mustusest puhastada. Ametlikud lõbunaised tegelesid endiselt oma ametiga, sest et nad maksid maksu; neid, kes olid raha maksnud, loeti paranenuiks ja vooruslikeks. Mind pandi parandusmajja ja mulle hakati tööd õpetama. Oskasin pesta, süüa keeta ja kududa. Kui sellest oleks võinud ära elada, poleks ma kunagi hakanud tegelema oma piinarikka ametiga. Rääkisin neile sellest, kuid mind ei usutud ja peeti rikutuks. Mind õpetati töötama ja räägiti, et ma pean armastama oma tööd. Kui ma hakkan teda armastama, siis võin ma tulevikus elatuda ausast tööst või mehele minna. Need inimesed olid täis optimismi. Kuid mina ei uskunud seda. Nad kõik lohutasid end sellega, et vähe-

malt kümmekond naist olid suutnud pärast parandusmaja mehele saada. Kahe jüani suurused protseduurikulud ja usaldusväärse soovituse leidmine — sellega piirdus kogu hoolitsus, mida ülemused meile osutasid. Nende vaatevinklist ei olnud see odav, kuid mulle näis see naljana. Jutud parandamisest ei mõjunud mulle. Kui meie juurde ilmus kord keegi tähtis ametnik, sülgasin ma talle näkku. Pärast seda ei julgenud nad mind välja lasta, ma olin ohtlik. Polnud ka mõtet mind uuesti ümber kasvatama hakata. Ma leidsin ennast vanglast.

43

Vangla — see on hea koht, mis annab inimesele võimaluse aru saada sellest, et kõik inimlik ei oma mingit tähtsust. Sattunud vanglasse, ei mõelnud ma enam sellele, et sealt välja tulla. Teadsin oma kogemuste järgi, et seal, vabaduses on vaid veidi parem kui siin. Ning ma tahtsin surra, nagu oleks siit saanud üle minna paremasse kohta; kas pole ükskõik, kus surra — siin või mõnes muus kohas? Siin, just siin nägin ma uuesti oma parimat sõpra — kuusirpi! Kui ammu polnud ma teda näinud! Mida teeb küll ema?

Jutustus, mida ma kuulda sain

Sung Bo-gung on väga meeldiv inimene. Temaga võib kergesti sõbraks saada ja sellele sõprusele andub ta ennastsalgavalt. Mida sõbrad ka temalt paluksid, ta teeb kõik ära ja teeb nii, nagu oleks see ta enda asi. Väsimus on talle tundmatu. Rikkalike elukogemustega inimesena on tal alati varuks palju huvitavaid lugusid. Kõik armastavad teda avameelsuse pärast, armastavad tema jutustusi.

Kes pöördub tema poole abi saamiseks või lihtsalt vestleb vabal hetkel, see jääb alati temaga rahule.

Olin palju kuulnud Tsindao õitsvaist kirssidest. Räägiti, et nad on imeilusad. Sel aastal avanes mul juhus seal ära käia ja oleks olnud liiga rumal seda võimalust mitte kasutada. Ent ma ei põlenud erilisest soovist seda sõitu ette võtta, mulle oli tuttav pettumus, mida ma tavaliselt tundsin, kui juhtusin nägema imekauneid maastikke või ka taolisi haruldusi nagu õitsvad kirsid.

Päike heitis õrnadele lehtedele rohekashõbedasi helke. Siirdusin parki. Väljusin kodust meelega vara, et minu mõtteid ei hajutaks mõni juhuslik külastaja. See arvestus osutus tõepoolest õigeks. Kandelauad ja teelauakesed polnud veel korda tehtud. Pargis polnud kedagi peale kahekolme inimese, kes pühkisid prahti — eilsete külastajate poolt siia-sinna laiali pillutud apelsinikoori. Jalutasin piki kirsialleed, silmitsedes tähelepanelikult õitsvaid kirsipuid.

On raske öelda, milles seisab nende võlu. Ilult jäävad nad õitsvale virsikupuule alla, elegantsilt ületab neid metsõunapuu, neid ei saa lihtsuselt võrrelda pirniga.

Kirsi veetlevus seisab selles, et tal on väga palju õisi.

Igas kimbus on üle kümne õie, selliseid kimpe aga on palju. Puud seisavad tihedalt üksteise vastu surutuina. Vaatad — ja silme ees on valge lumetulv. Teda hõbetavad hommikupäikese kiired. Paisub kerge tuuleke, kirsid hakkavad õõtsuma ja näib, et liikuma on hakanud kogu lumemass. Heidad kirsiaeda pilgu üle mändide müüri — kirsipuid endid pole näha — silme ees laiub kergelt lainetav lumivalge meri.

Pilt on, ma ütleksin, üsna hea. Kui te juba minu arvamust teada tahate, võin lisada, et õitsva kirsi võlu seisab selles, et inimesed rõõmustavad neid vaadates. Neid on nii palju, nad on valged, õrnad ja kaunid. Ning näib, et kevad ise juubeldab koos nendega.

Kuidas see ka oleks, ma ei kahetse, et käisin siin; ent mul pole tahtmist uuesti siia tulla. Sellise tundega lahkusin ma õitsvalt alleelt. Päike soojendas mu selga. Kui lähenesin ploomipuudele, ei uskunud ma oma silmi: mulle tuli vastu Sung Bo-gung. Mõelda ainult — nii koormatud inimene, aga leidis siiski aega õitsvate kirsside imetlemiseks. Jah, see oli tema! Kes siis veel, kui mitte tema?! Ta tervitas mind juba kaugelt, lähemale tulles aga surus mu kätt. Ta päikesest valgustatud nägu säras nagu kevadine kiir. Ta ei suutnud otsekohe mõtteid koguda ja kordas seda, mis talle pähe tuli.

«Kas tulid ka õisi imetlema?» küsisin ma temalt muiates.

«Loomulikult. Kuidas saakski mitte tulla,» vastas ta ja laskis mu käe lahti.

«Noh, olgu. Lähme koos koju, ajame juttu. Oled nõus?» tegin ma talle ettepaneku. Tahtsin väga temaga lobiseda ega pööranud tähelepanu sellele, millise erutusega ta õisi vaatas.

«Tuleks ikka korraks kirsse vaadata — ma olen ju kaugelt tulnud. Vaatame õige, pärast aga lähme koos koju. Mul on aega. Meie ülemused sõitsid täna Laošani pidutsema, ma võtsin endale samuti vaba päeva,» — ta heitis pilgu kirsipuudele ja ma sain aru, et me ei saa siit enne ära, kuni ta on isu täis vaadanud.

Läksin tema järel. Ta ei vaadelnud kirsse nii nagu mina. Tema jaoks oli igal puul nagu inimesel oma elu, omad erinevused, oma nimi.

«Näe, see on «kõverkael», tänavu on ta kosunud. Vaata seda «emandat», ta on ennast tublisti pingutanud, alles möödunud aastal hakkas ta õitsema. Aga kui palju on tal praegu õisi!»

Ta peatus pika ja peene puu juures.

«Teivas! Nii see asi ei lähe! Kuhu sa taevasse tikud, et oksi ei aja? Kas niiviisi tohib! Ma räägin sulle, mitte telefonipostile!» ja ta lisas minu poole pöördudes: «Sel aastal on ikka niisama pikk nagu mullu, mis sa teed . . .»

«Kas nad kõik on sinu sõbrad?» naljatasin ma.

«Jah,» puhkes ta naerma, «ma tean nende kohta kõik: millal on mingi puu istutatud, millal ümber istutatud.»

Jalutasime temaga aias üle tunni. Ma ei mõista, kuidas võib inimene tunda nii suurt huvi puude vastu; teda huvitas kõik, isegi õietolm, ka siin pidi ta ütlema oma sõna. Ta jutustas hingestatult ja teda oli väga mõnus kuulata. Kuid ma ise ei tundnud seda erutust, mida tundis tema, ja ta sõnad ei ulatunud mu südameni. Tahtsin, et ta oleks teinud juttu millestki muust. Kuid mõistsin peagi, et ta ise ei lahku siit, kui ma ei vii teda minema. Ta võlub mu veel jutuga ära ja ma muutun tummaks puuks, kes kuulab tema lõputuid jutustusi.

Ning ma vedasin ta vägisi enda poole, kostitasin veiniga. Ta võttis mu tähelepanuavalduse heatahtlikult vastu. Sung Bo-gung oli juba unustanud kirsid, mulle aga ei tulnud pähe midagi, millest oleks võinud rääkida. Lobisesime maha pool päeva ja siis meenutasin Meng Tšõ-tšengi.

Sung Bo-gung elavnes kohe.

«Sa meenutasid Meng Tšõ-tšengi, aga missuguse mulje ta sulle jättis?»

Ma polnud härra Mengiga, õigemini öelda sekretär Mengiga eriti hästi tuttav. Mulle oli teda esitlenud seesama Sung Bo-gung. Tookord oli Meng huvitanud mind kui sekretär, kelle poole pöördusin asja pärast.

«Jah, olen teda näinud,» vastasin ma. «Ma mõtlen temast niisamuti nagu sinagi: tal on lame mõistus, nägu on alati valmis sulama naeratuses, silmis on tal hirm hilineda õigel ajal naerma puhkemisega. Ta näole on kirjutatud: «Ma ei mäleta midagi, ma võin ainult alati naerda teiega üheskoos.» Kas pole nii?»

Sung Bo-gungil oli ilmselt talenti inimeste kirjeldamiseks ja ta tegi seda meeleldi.

«Noh, kuidas siis oli selle asjaga, ütles ta midagi?»

«Aga mida ta ütelda saab?»

«Kuidas, mida ta ütelda saab? Ta läheb ju jälle ülesmäge, tal on edu!» — Sung Bo-gung hammustas huulde, just nagu oleks ta millegi üle järele mõelnud.

«Mida võib öelda see tühisus, kuigi tal on edu?» olin ma mõnevõrra üllatunud.

«Aga kas mina siis muust mõtlen?» vastas ta.

Ma ei hakanud talle pärimisega peale käima, ma teadsin, et kui ta juba hakkab millestki rääkima, siis ütleb kõik lõpuni välja. Ta mõtles ning mul tuli kannatlikult oodata.

Olin valmis esitama talle palju küsimusi, kuid vaikisin.

«Kuidas võib tema võimete juures asuda peasekretäri kohal,» tahtsin ma küsida, kuid hoidusin sellest siiski. Ootasin kannatlikult, ootasin, nagu oodatakse enne vihma tuult, mis võib laiali ajada mustad pilved. Ja näe — kuigi see ootamine näis mulle lõpmatuna — hakkas ta silmis sädelema naeratus, see aga tähendas, et ta on valmis vestlust jätkama.

«Jah, võiks kirjutada terve jutustuse,» lausus ta mõtlikult.

«Siis jutusta ometi. Pärast lõunat aga läheme kinosse.»

«Mu jutustus on kolme kino väärt! Usu mind . . .»

Sung Bo-gung teadis oma jutustuste hinda.

«Aga kas sa tead, et sellesama sekretär Mengiga olen ma koos õppinud. Ma ei kiitle. Samas instituudis, samas teaduskonnas ja samas rühmas. Ta oli juba tol ajal üsna tähtis isik — üliõpilasnõukogu esimees. See oli tema ja mitte keegi teine, kes esines igal pool meie esindajana.»

«Mis, kas see poiss on siis nii lahtise peaga?»

«Või veel! Hoopis vastupidi. Just sellepärast, et ta on täiesti loll, valitigi teda alati. Mõistad?»

«Tähendab, kõik püüdsid seda kohta endale saada ega andnud üksteisele järele, ja et keegi ei solvuks, valiti tema,» lõpetasin ta mõtte.

Sung Bo-gung noogutas vastuseks pead.

«Kogu härra Mengi talent peitubki tema abituses, tema tühjuses. Tal pole oma arvamust, pole oma seisu-

kohti. Aga ilma oma arvamuste ja seisukohtadeta inimese jaoks on kõige sobivam istuda nagu kuju esimehe kohal.»

«Võib-olla on tal eruditsiooni? Sageli juhtub nii, et inimestel pole teenistusalaseid võimeid, kuid neil on hea haridus, nad õpivad juurde.»

«Eruditsioon! Ha-haa! Õppisin koos temaga inglise keele teaduskonnas; ta ei teadnud kuni instituudi lõpetamiseni, kes see Shakespeare niisugune on. Sellele vaatamata lõpetas ta instituudi. Sellepärast, et kõik direktorist ja professoreist alates ja õppejõududega lõpetades arvasid, et ta peab igal juhul lõpetama instituudi, et on lihtsalt ebaõiglane talle selleks mitte õigust anda. Nelja aasta jooksul ei lausunud ta sõnagi. Kui õppejõudude hulgas leiduski eesel, kes julges Meng Tšõ-tšeng'i küsida, oli talle vastuseks alandlikult raamatusse põrnitseva üliõpilase vaikimine. Vahel vidutas ta naerul hambaid paljastades silmi nii, et keegi ei oleks võinud kahelda selles, et ta on üks parimaid üliõpilasi, parim üliõpilane aga peab loomulikult instituudi lõpetama.

Noh, aga kui ta peab instituudi lõpetama, siis tuleb kõigil teda selles abistada. Ta eksamitöö polnud halb. Kuidas oleks ta saanud halb olla — selle kirjutasid ju õppejõud ise. Töös olid muidugi mõned vead, kuid neid ei teinud õppejõud, vaid Meng Tšõ-tšeng ise ümber kirjutades. Ta ei eraldanud kunagi tähti «m» ja «n» ning kirjutas alati «nime» asemel «mine». Ta ei näinud selles midagi üllatavat. Arvestades taolisi ebatäpsusi, pandi talle mitte väga hea, vaid hea hinne. Niisiis, tal on käes diplom . . .

Lubage tass teed . . .

Pärast instituudi lõpetamist leidsid kõik lõpetajad endale tööd. Tol ajal oli see kergem kui nüüd. Härra Meng jäi ilma tegevuseta. Mõned lõpetajad, oma ala entusiastid, avasid keskkooli. Tol ajal mindi sellega rikkaks. Saanud teada, et Meng Tšõ-tšeng on töötu, otsustasid nad teda aidata, teades juba ette, et ta selle asja jaoks ei sobi. Seltsimehed meelitasid ta oma nõusse. Kuid mida ta teha suudab? Õpetada ta ei suuda, kasvatada — veel vähem, rääkimata kehalise kasvatuse tundidest. Kõige parem on nähtavasti panna ta kooli direktoriks.

Nii otsustatigi. Ta ei teadnud, milline saatus oli teda direktoriks teinud, kuid ei läinud uhkeks. Ta oli loodud mantou[1] sarnaseks — sellesama mantou sarnaseks, mis ilutseb pagaripoe vaateaknal: suur, soliidne, puust ja valgeks glasuuritud. Aja jooksul märkasid ta sõbrad, et ta direktorina kuhugi ei kõlba, ent kuna ta polnud uhke ega omanud isiklikku arvamust, näis sobimatuna teda lihtsalt niisama ilma igasuguse põhjuseta välja visata.

Ja nii kolis seesama «mantou» naeratades uude direktorikorterisse.

Selleks ajaks oli ta abiellunud tütarlapsega, kellega oli kihlatud lapsepõlvest. See oli pärit rikkast perekonnast. Naise kaks venda olid saanud hariduse välismaal. Ta ise ei tundnud ühtki hieroglüüfi ja suhtus seepärast sügavaima austusega oma õpetatud mehesse. Varsti algasid koolis rahutused ja mees pidi lahkuma direktori tugitoolist. Õnneks jõudis just sel ajal välismaalt professori kraadiga tagasi ta naisevend, kes määrati haridusministeeriumi sekretäriks. Härra Mengil polnud mingisuguseid tulevikuplaane, kuid ta ei tundnud selle pärast muret. Selle eest sattus segadusse haridusosakonna ülem ise. Kui see Meng töölt maha võtta — see on ju lausa skandaal ministeeriumi sekretäri endaga! Aga kui mitte maha võtta — siis asi ei edene. Ja haridusosakonna ülem mõtles välja suurepärase väljapääsu olukorrast; ta otsustas ministeeriumi sekretärilt nõu küsida. Sekretär oli just äsja välismaalt tagasi tulnud, ta polnud veel Läänt ära unustanud.

«Ma mõtlen, et poleks halb saata Meng tutvuma hariduse korraldusega välismaal,» ütles sekretär, kummardudes sügavalt haridusosakonna ülema ees.

Mõne päeva pärast vahetas auväärt Meng oma riietuse euroopaliku ülikonna vastu ja mantou lakkas olemast mantou, muutudes pärissaiaks.

Ärasõidu eel õpetas naisevend teda: pole sugugi kohustuslik tegelda hariduskorralduse uurimisega, sa tegutse seal rahulikult aasta-paar, mina aga määran sulle kroonuülalpidamise . . .

Veel tass teed, aga hästi tulist.

---

[1] Mantou — aurus küpsetatud valge pehme saiapäts.

Möödus kaks aastat ja jälle mitte sõnagi. Selleks ajaks, kui Meng kodumaale tagasi tuli, oli naisevend juba ülikooli rektoriks. Tema määraski Mengi ajalooteaduskonna õppejõuks. Õppejõud Meng ei läinud uhkeks ja ütles teaduskonna dekaanile ilma vigurdamata, lihtsalt nagu alati: «Jaapani ajalugu ma hästi ei tunne, Lääne ajalooga olen halvasti tuttav, Hiina ajalooga pole üldse tegelnud.»

Teaduskonna dekaan andis talle kaks kõige kergemat õppeainet, ta ei saanud ka nendega hakkama. Õppeaasta lõpul toimusid teaduskonna dekaani valimised — tol ajal oli see amet valitav — kaaluti, kaaluti ja otsustati valida Meng Tšõ-tšeng. Ta on ju rektori sugulane ja kui ta juba midagi muud teha ei suuda, las siis olla dekaaniks. Dekaan võib õpetada ainult ühte õppeainet.

Niisiis, auväärt Meng sai teaduskonna dekaaniks. Meng ei läinud ülbeks nagu ennegi, ta oli oma uue kohaga üliväga rahul. Naeratades rääkis ta kõigile, et hakkab nüüd vähem loenguid pidama, just nagu poleks tal mingeid muid puudusi ja just nagu oleks temale see koht kõige enam sobinud.

Kord juhtusin ma tema juures lõunat sööma. Naine rääkis talle sõrmega näkku torkides:

«Mu vend õppis samuti välismaal nagu sinagi, ta on juba ülikooli rektor, aga sina?»

Auväärt Meng kallutas pea viltu ja vastas naeratades:

«Aga kas tead, mulle sobib enam teaduskonna dekaani amet.»

Ma pidin äärepealt naerma turtsatama, kuid suutsin sellest hoiduda.

Varsti pärast seda määrati naisevend haridusministriks, auväärt Meng sai sellesama ministeeriumi toimetus- ja tõlkeosakonna ülemaks. Valitsuse ülemaks teda panna ei saanud: ta ei taibanud asjatoimetustest midagi, sekretäriks teha — ta ei oska ju kirjutada, toimetajaks panna — ta ei suuda ei tõlkida ega toimetada ja ka ametikoht ise pole kuigi ihaldusväärne! Nagu näha, oli saatus ise varunud talle osakonnajuhataja koha. Siin pole tarvis ei tõlkida ega toimetada, pole tarvis ka iga päev tööl käia.

«Nimelt see koht sobib mulle vist kõige paremini.»

Oleks võinud arvata, et see sell tunneb ennast hästi.

Sealjuures olime üsna head sõbrad. Ma ei saa ütelda, et oleksin temast vaimustunud, kuid ta ei mõjunud mulle ka väsitavalt.

Iga kord, kui ta sai uue ameti või mind tabas ebaõnn, otsisin ma kohtumist temaga. Kui olin temaga rääkinud, suhtusin ma kuidagi rahulikumalt nii edusammudesse kui ka lüüasaamistesse ja ma rahunesin. Talle otsa vaadates mõistsin ma, et meie aeg on oma jõuetuse avameelse tunnistamise aeg. On ainult tarvis, et inimene puhtsüdamlikult tunnistaks oma jõuetust ja annaks allkirja oma abituse kohta, et ta võiks vastupanu kohtamata sõuda elulaineil ja uskuda, et see sobib talle kõige paremini. Ärge arvake, et see on minu elufilosoofia. Ei. Ma tulin nendele järeldustele, kui jälgisin auväärt Meng'i. Nimelt see sisendab mulle hingerahu, kui mind tabavad ebaõnnestumised. Veel tass teed!»

Sung Bo-gung rüüpas teed. Ma küsisin temalt:

«Aga kas sel inimesel pole ehk kurje kavatsusi?»

«Oh ei. Kurjade kavatsuste jaoks on tarvis mingisugustki mõistust. Suurepärane tee! Mida kangem on tee, seda aromaatsem ta on.»

Sung Bo-gung hoidis teetassi käes ja jätkas seda vaadeldes:

«Meie sajandil peab igaüks, kes tahab saavutada edu, kurja tegema. Meie majandusliku korra juures õgivad suured kalad väiksemaid, väiksemad — krevette. Paned toime alatuse — saavutad edu. Vaatad — oledki jalad alla saanud. Hakkad peenutsema ja uhkustama — ei saavuta midagi. Ma ütlesin, et auväärt Mengil on olemas talent või haistmine. Ta võib midagi halba tegemata sõuda laineil. Ja püsib neil kaua. Kui tutvud temaga, saad teada, mis on enesealalhoiu instinkt. Tal pole plaane ega püüdlusi, tal on võime tabada sobivaid hetki elus. Teda ei saa muuta. Neid, kes on saavutanud edu, võivad jälle tabada nurjumised, auväärt Meng'i aga ei iialgi. Teda saadab alati edu.»

«Aga tal on ju olemas naisevend,» tuletasin ma Sung Bo-gungile meelde.

«Suurepärane! See võib olla ka minul või sinul. Kuid edu ei jää niikuinii meie juurde. Ei mina ega sina ei suuda tabada, mis on praegusel ajal kõige vajalikum.

Kui me pole uhked, siis alandame me endid üleliia. Me ei mõtlegi kätt anda, vaid peidame ta meelega kaugemale. Selles seisabki meie viga. Auväärt Mengiga on lugu teine. Ta on rumal nagu kaamel. See vägilase kehaehitusega mees võib uidata nädal otsa kõrbes ja ei hakka väljapääsu otsima; ühiskonnas on tema jaoks alati väljapääs valmis. Kui isegi väljapääsu pole, naeratab ta ikkagi. Ta teab, mida antud hetkel teha. Vaata, praegu on ta peasekretär. Et seda ametit saada, on tarvis omada mingisuguseid tööalaseid võimeid. Temal neid pole. Selleks, et saada sekretariaadi ülemaks, on samuti vaja võimeid, kuid kes siis tahaks näha sekretariaadi ülemana agarat inimest?! Ja niiviisi osutus kõige sobivamaks auväärt Meng.

Ta võtab külalisi vastu, ta esindab, tal pole isiklikku arvamust, ta pole võimeline saladusi välja andma. Ta naerab alati. Ta on rumal. Nii ja teisiti — kõik sobib. Keegi ei suhtu temasse austusega, nimelt sellepärast ei vihka teda ka keegi; keegi ei söanda olla tema vastu ebaviisakas, kuna kõik, mida ta teeb, on täpselt nõnda, «nagu sobib». Ja iga päevaga ronib ta mööda teenistusredelit üha kõrgemale.

Eruditsioon, talent, iseloom — see kõik võib tulla asjale kahjuks. Kuid midagi niisugust pole auväärt Mengil olemas. Et omandada kaalu, tuleb enne kõik kaotada. Selline on härra Meng. Ta võimalused on piiramatud. Ja ma arvan, et teda ootab tulevikus presidendiamet. Kui tahad, siis usu, kui ei taha — ära usu, kuid see on tõsi.»

«Kas tal pole siis iseloomu?»

«Ei. Ta järgneb kõiges loodusele. Kuula. Kord oli mul teda vaja; kui ma tema juurde tulin, tülitses ta naisega, mind nähes aga manas ta näole alati valmisoleva naeratuse.

«Sa tulid just õigel ajal. Nainegi rahuneb natuke,» ütles ta mulle, mingisuguseid tundeid väljendamata. Tegin ettepaneku minna sauna. Ta kuub oli must ja lõhkine nagu põrandakalts. «Naine ei õmble kuidagi uut.» — Ta ütles seda niisama, muu seas. Ta sõnades polnud rahulolematuse jälgegi. Tegin talle ettepaneku end pesta ja lõunatada. Ta sai rõõmsaks. «Saun — see on imetore! Söök on üllatavalt maitsev!» — vaimustus ta.

Kuid tal ei tulnud pähegi kinni maksta. Talle oli rohkem meeltmööda olla külaline.

Ta poleks võib-olla taibanudki altkäemaksu võtta, kuid ta naine võttis vastu «kingitusi» ja Meng oli ka sellega rahul: «liigne penn ei tee viga.»

Näed, ta esitab ka halba heana, täielikus kooskõlas meie ajastu vaimuga: kingitusi saadetakse naisele, aga nende eest hakkab vastust andma mees. Ta rajab oma rumalusega teed tarkadele, ta teab, mis on kõige sobivam; teised teavad samuti, tema aga otsib nagu müstiline poeet tõde vaikimises. Ta leiab selle, kuigi ta ei tea, missugune on hiina rahva kõige kõrgem ideaal.»

«Joo peeker tühjaks,» pakkusin ma talle. Ta justkui ei kuulnudki.

«Kas on jutustuse moodi?»

«Mitte väga. Peategelasel on nõrk iseloom,» teesklesin kirjanduslikku taibukust.

«Aga kinost ei tule midagi välja! Lähme, vaatame uuesti kirsse.»

«Ei, lähme tingimata kinosse,» vastasin ma talle peekrisse veini kallates.

«Aga kui vana on Meng praegu?»

«Ta on minust mitu aastat vanem. Vist neljakümne kaheksa — neljakümne üheksa ringis. Mis siis? Aa, arusaadav. Sa kardad, et ta on liiga noor presidendiks? Pole viga. Läheb veel mõni aasta, ta saab viiskümmend täis.»

See aga sobib täpipealt!

Vestluse ajal

Bao San-tsingil on kõik, mida iganes võiks taotleda kahekümnenda sajandi hiinlane. Tal on raha, euroopa tüüpi villa, auto, lapsed ja liignaised; tal on antiikseid iluasjakesi ja raamatuid, mida võib vaatamiseks välja panna; ta on teinud endale nime, tal on kaalu seltskonnas ja terve ametite nimistu kaunistab ta visiitkaarte või tuttavate surma puhul temale läkitatavaid teatisi.[1]

Tal on palju igasuguseid sõpru, tal on olemas elekter, telefon, elektrikell, elektriventilaator ja muud meeldivad asjad. Bao San-tsingi vanus on auväärne, ta kuju samuti väga soliidne.

Kui Bao San-tsingil tuleb tahtmine puhata, võib ta alati oma prisket keha voodis hellitada, ta liignaised ja lapsed aga lõbustavad teda. Isegi kui ta ootamatult sureb, piisab ta varandusest täielikult, et kindlustada lastele ja lastelastele jõukas elu. Bao San-tsingi surmateatisi kaunistavad siis kuulsate inimeste värsid ja aforismid[2].

Ta puusärk tehakse nii tugev, et see suudab aastakümneid vastu panna loodusjõudude hävitustööle, ja matuserongkäigus kannavad ta põrmu kuuskümmend neli kandjat.

Kuid Bao San-tsing ei mõtlegi puhata. Tal on oma «poliitiline elu». Seda ei suuna mingisugused doktriinid, vaated, poliitilised veendumused, plaanid või suured ees-

[1] Hiinas on kombeks kõrgelseisva isiku surma puhul saata laiali surmateatisi, kus loetletakse nii surnu kui ka adressaadi kõiki tiitleid.

[2] Peale aukraadide ja ametite loetelu trükitakse surmateatisele mineviku kuulsate poeetide või tegelaste sündmusekohaseid sententse.

märgid. Bao Šan-tsingil on ainult üks püüd: mitte tegevusetuks jääda. Ta ei suuda üldse kannatada, et teised elavad ja on võimul sel ajal, kui tema istub tegevusetult. Bao Šan-tsing arvab, et iga üritus, millest ta osa ei võta, seisab takistusena tema teel ja tuleb purustada. Ja vastupidi, tema arvates ei tohi kunagi mööda lasta juhust, mis avab talle tegevusvälja. Ta püüab nagu kalur kõigest väest tabada pärituult ja seada tuule järgi oma purje, et jõuda kiiremini «kalarikka paigani». Talle on ükskõik, kui see tuul kellelegi teisele kahju teeb. Tuul on tarvilik ainult tema purje jaoks, teiste saatus teda ei huvita.

Oskus määrata, kust tuul puhub, ja võime oma purje tuule järgi seada — see on tema «poliitilise elu» alus. Pärast seda võib rahulikult vastu võtta kasu, mis on poliitikategelasele Hiinas ette nähtud. Sellepärast ei taha ega saa Bao Šan-tsing puhata. Oleks kuritegu iseenda vastu lihtsalt niisama, sihitult ohverdada oma ettenägelikkus, oma võime sobiva hetke ärakasutamiseks. Mida vanemaks Bao Šan-tsing sai, seda enam veendus ta oma pilgu täpsuses, seda selgemini nägi ta inimeste naiivsust. Ta pidas andestamatuks eksimuseks hoida tegevusetuses valmisolevat sõjaväge ja soodsat juhust mitte ära kasutada. Pealegi oli Bao Šan-tsing just äsja pühitsenud oma kuuekümnendat sünnipäeva. See kohustab teda veel enam elus oma stiili säilitama. Kogemused ja elutarkus ütlevad talle ette, et praegu ei tohi niisama, ilma igasuguse «poliitilise mõtteta» isegi istuda ja hingata.

Bao Šan-tsing vihkab temale tundmatuid uusi tähtsaid isikuid koos kõigi nende uuendustega. Aastatega ta tunneb, et teda kisub ikka enam ja enam vanade tuttavate poole, kuid isegi sõprade suhtes ei loobu ta reeglist: kõik oma mõju suurendamise heaks. Bao Šan-tsing saab kaasaegseist asjadest aru, kuid vanad meetodid näivad talle targemad ning meeldivamad. Iga inimene, olgu see siis välismaalane või hiinlane, kes usaldab oma asjad tema hoolde, saab tema eestkoste osaliseks, need aga, kelle üle ta ei saa oma võimu maksma panna, muutuvad ta vaenlasteks. Ta uhkustab oma suuremeelsusega, ent mõistab samal ajal, et on kade ja piiratud; taoline ise-

enda tundmine on tema arvates poliitikategelasele hädavajalik. Bao San-tsing on selle üle, samuti ka oma inimestetundmise üle väga uhke: «Mulle on ükskõik, kas sa sõimad või kiidad mind . . .» räägib naeratus ta paksul näol.

Kuuekümne aastaseks saamise päeval trükiti tema pilt ära kõigis ajalehtedes pealkirjaga: «Äsja ametisse määratud Ehituskomitee ülem Bao San-tsing.» — «Noh, pole viga, ma käin veel küll!» otsustas juubilar endaga rahul olles, kui vaatas oma portreed.

Ta meenutas oma tegevust poliitika alal. Rikkalikud kogemused olid talle selle uue ametikoha kätte mänginud, see aga võib teda omakorda rikastada uute kogemustega, lisada veelgi kaalu seltskonnas ja avada lõpuks tee veel austavamate ametite poole. Tulevase kuulsuse ja võimu eelnaudingus hakkas Bao San-tsing oma käesolevast positsioonist rahuldust tundma. Ja ta ei saanudki rahulolematuks jääda; tema pilt trükiti ära kõigis ajalehtedes, mida ei saanud öelda aasta-kaks tagasi. Ning see, et ta ära trükiti, rõhutas teiste poliitikategelaste tavalisust ja jõuetust, kinnitas, et Bao San-tsingi vastu ei saa väljendada lugupidamatust ja et ta võimu on raske kõigutada. Tõepoolest, on toimunud paljugi uusi sündmusi, on ilmunud palju uusi inimesi, ent Bao San-tsing seisab ikka nagu igiroheline mänd, mis muutub iga aastaga rohelisemaks ja tugevamaks.

Ta käib kogu oma elus alati ja igal pool muutumatu põhimõtte järgi; see põhimõte on bürokratismi klassikaliseks väljenduseks. Bao San-tsing pole sugugi sõna «bürokratism» vastane. «Ainult need, kes pole leidnud oma teed, nimetavad mind bürokraadiks,» rääkis ta veel neljakümne aastaselt.

Vaadates täna oma portreed, ei leidnud ta selles sarnasust endaga. Tõesti, kõik oli omal kohal: rasvane nägu, suured silmad, lühikesed juuksed, paks kael, pakutaoline keha — kuid portrees polnud hinge. Ilma selleta aga oli Bao San-tsingi kuju poolik. Ta näis endale alati elegantse välimusega meeldiva inimesena, mitte aga niisuguse paksu jupatsina. Nagu hea näitleja, teadis ta eksimatult, missugune tema poosidest laseb teda kõige paremana paista.

Oleks tarvis olnud lasta end pildistada vähemalt kahes poosis, näidata kaht kõige väljendusrikkamat võtet, mis on juba muutunud harjumuseks, mille efektsust ta on juba proovinud ja mida ta aeg-ajalt revideerib.

Ühe võtte juures on peamine — nägu: iga kord, kui Bao Šan-tsing näeb uut sõpra või võtab vastu alluvat, vaatavad ta suured, pärani avatud silmad tulijale otse näkku; nahavoldid põskedel laskuvad madalamale, siis tõusevad nad kõrgemale, silmad hakkavad vähehaaval naeratama ja lõpuks sulab ta nägu võluvas naeratuses. Ning alles pärast seda, kui see naeratus on näolt lahkunud, teeb Bao Šan-tsing suu lahti ja hakkab rääkima kudrutava häälega, milles on kuulda mahedaid, mõnevõrra edvistavaid toone, mis ilmutavad ta otsekohesust ja heatahtlikkust. See võte liigutab paugupealt isegi kõige jäisemat inimest.

Teises võttes on peaasjaks jalad. Need on tal paksud ja väga väikesed. Kui Bao Šan-tsing mõne kõrgelseisva isiku juurde siseneb või sellega jumalaga jätab, aeglustab ta erakordselt hästi jalgu valitsedes pisut sammu; ta nõtkutab õige veidi põlvi ja hakkab peenelt tippides kord lähenema, kord eemalduma, näidates üles hämmastavat osavust. Selline liikuvus on tema tüseda keha juures üsna ohtlik, ent ta on niivõrd painduv, et säilitab tasakaalu, väljendades kogu oma olekuga austust tähtsa isiku vastu ja isikliku tühisuse mõistmist.

Need kaks näitlejavõtet väljendasid kogu Bao Šan-tsingi olemust. Poliitiline elu on omamoodi kunst ja nendes kahes võttes Bao Šan-tsingi kunst ilmneski.

Bao Šan-tsing oleks tahtnud, et portrees oleks rõhutatud tema üleolekut muudest inimestest. Fotolt aga vaatas vastu kohmakas paksmagu, kelle hiilgus oli tublisti tuhmunud.

On hea, et see ei oma erilist tähtsust. Maailmas on palju väga tähtsaid, kuid ajalehtedele tundmatuid asju.

Bao Šan-tsing meenutas seda viimast juhtumit, kui ta oli kasutanud oma armastatud võtet — jalgadega: Ehituskomitee esimehe koht oli juba kuue-seitsmekümneprotsendiliselt kinni pandud Vang Sin-lao jaoks. Kuid Bao Šan-tsing näitas ainult üks kord oma võimeid härra Jamaki ees. Ta julges annetada Jamakile midagi nii-

sugust, mida Vang Sin-lao poleks söandanud isegi lubada.

«Teie määrate mind komitee esimeheks, mina aga aitan teil saada tema kõrgeimaks nõunikuks,» teatas ta.

Kui Bao San-tsing Jamakiga jumalaga jättis, taganesid tema jalad kergete, pisikeste sammudega, piht oli pisut painutatud ja kogu ta ilme rääkis valmidusest «vastastikuste heategude» osutamiseks. Selle tulemusena ei saanud Vang Sin-lao loomulikult isegi komitee liikme ametikohta. Vaene Vang Sin-lao! Kui palju ta ongi jonninud, on ta siiski vana sõber ja tema jaoks tuleb leida mingisugune kohake. Oma tegudes püüdis Bao San-tsing alati näida ausana ja naeratas tahtmatult selle mõtte juures.

Muidugi, Vang Sin-lao on liiga kangekaelne! Liiga kangekaelne! Jamaki — see on ju jõud, mida ei maksa puutuda. Sealjuures lähevad kõik asjad palju hõlpsamini korda, kui Jamaki saab nõunikuks. Bao San-tsing sulges silmad ja hakkas otsima kohast võrdlust. Talle meenus: kui ta liignaine tahab saada kingitust, istub see talle sülle. Muide, see ei sobi sugugi Bao San-tsingile. Tema Jamaki süles! Totrus! Kuid Jamaki juhtimisel muutub poliitiline elu siiski stabiilsemaks ja rahulikumaks kui varem, kaovad igasugused liigsed askeldused ja tseremooniad. Jaapanlased armastavad võimu, tegevust. Kui tahad nendega koos töötada, siis ole lahke ja tee see endale selgeks ning sa kindlustad end igasuguste ebameeldivuste vastu. Imelik! Vang Sin-lao on eluaeg teenistuses olnud, aga pole seda selgeks saanud!

Millega küll polnud Vang Sin-lao tegelnud! Haridusega, soolamonopoliga, maksudega, raudteeteenistusega — lausa kõigega! Kas talle pole siis tõesti veel selge teenistuse saladus, mis seisab ju selles, et anda allapoole edasi ülemuse käske ja olla vahendajaks alamkihtide pöördumisel ülemate poole, selleks aga piisab ühest suletõmbest. Miks oli siis Jamakil tarvis Vang Sin-laole ära öelda? Üllatav! Võib-olla on see riugas? Väga võimalik! Tuleb järele uurida: ettevaatus ei ole ka vana sõbra puhul ülearune.

«Kulla sõber, aga võib-olla ei kavatse Vang Sin-lao sulle üldse auku kaevatagi?» arutas Bao San-tsing.

Ta ei armastanud oma asjadest teistele rääkida ja kõneles seepärast sageli iseendaga.

«Ei, ei, Vang Sin-lao niiviisi ei tee,» mõtles ta.

Ametissepühitsemise tseremoonia möödus rahulikult, ajalehtedes ei tõstetud kära. Tõsi küll, leidus ka selliseid, kes palusid «haiguse tõttu» puhkust, kuid teised asusid rahulikult ja ilma kärata tööle. Võib-olla tulevad tagasi ka mõned «haigestunud». Ning Jamaki oli suurepärases tujus, palus kõiki lõunale; tõsi küll, toidud ei paistnud peenuse poolest silma, kuid olid teinud jaapanlasele sellegipoolest tohutut tüli.

Tänaseni oli kõik läinud libedalt; edaspidi, kui Jamaki saab peremeheks, ei lase ta muidugi mingisuguseid rahutusi tekkida. Jah, peab veel mõtlema selle üle, kuhu sokutada Vang Sin-laod; esiteks on ta vana sõber, teiseks aga tuleb seda teha, et vältida sekeldusi ja tüli. Mis puutub ametite jaotamisse, siis selles osas on mõnesugune kava olemas. Kõige jonnakamatest kandidaatidest õnnestus juba lahti saada; kui tuleb veel soovitusi, siis veeretame needki soodsal juhul kuidagiviisi õlgadelt, kui aga ei saa — siis ajame parem Jamaki kaela. Jah, paistab, et seekord on mul vedanud!

Tuleb veel hoolt kanda Jamaki auto ümbervahetamise eest: mis õigus, see õigus — jaapanlased armastavad väikesi teeneid. Oma masina peaks ka ümber vahetama... Ei, milleks omaga kiirustada? Algul tuleb tema masin ette võtta. Aga miks mitte mõlemad masinad korraga ümber vahetada? Tõepoolest, miks ka mitte! Mina olen komitee esimees, tema — nõunik. Ei, ei, pole vaja Vang Sin-laost eeskuju võtta, parem on alati kõigepealt Jamakile teenet osutada.

Nii otsustanud, mõistis Bao San-tsing, et «päripuul» tema poliitilises elus on leitud. Rohkem pole tarvis millegi üle mõelda, või siis ainult selle üle, kas pühitseda homme teise liignaise sünnipäeva. Kui pühitseda? Ta on liiga noor ja igasugused komitee-elu kogemustega veel mitte targaks õpetatud poisikesed võivad kasutada juhust keelepeksmiseks. Kui aga mitte pühitseda? Kuid äkki tulevad külalised ise ja siis on häbi!

Poliitiku elul on üks ebameeldiv külg: kõike peab tegema «tagamõttega», mitte nii, nagu tavalised inime-

sed. Nii suurtes kui väikestes asjades on ohtlik iga väärsamm. Mis aga puutub noortesse liignaistesse, siis ei saa poliitikaga tegelev inimene nendeta läbi, kuid sealjuures võib liignaine tekitada palju tüli.

Bao Šan-tsing mõtles, et sellest küljest on tal vististi kõik korras: esiteks tal veab, teiseks aga on tal pea õlgadel. Meenutades eurooplannat, kes oli olnud tema juures, kui ta teenis Harbiinis ja kellest ta oli lahti saanud viiesaja jüani eest, Bao Šan-tsing naeratas. Enam teda nende välismaiste ahvide poole ei tõmba! Vaatad — nahk on teistel nii valge, aga tuleb välja, et ta on kare ja üleni väikeste kollaste karvakestega kaetud. Nimelt nende naiste pärast ei armastanud ta vaadata välismaa filme. Mis sellest rääkidagi, tõelist iludust ei leia isegi hiina kinotähtede hulgast!

Tal õnnestus leida endale tütarlaps keskkihti kuuluvast perekonnast, nii peen ja õrn nagu Lin Dai-jüi[1]. Selleks tuli sõita Sutšou-Hantšou rajooni. See tütarlaps oli aasta võrra noorem ta oma tütrest ja sellest palju ilusam. Tema saigi Bao Šan-tsingi teiseks liignaiseks. Peaaegu, et tuleks tähistada ta sünnipäeva. Muide, see on sobiv ettekääne kutsuda justkui juhuslikult ka Jamaki külla. Jah, las Jamaki istub lauas aukohal, külalisi aga tuleb kõigest kolm-neli. See on alles mõte! Kõigile ei maksa sünnipäevast eraldi rääkida; kui nad ka ei tule, ei tekita see noores naises suurt pettumust.

Saatus soosis Bao Šan-tsing'i. Oma mõistuse abil saavutas ta rikkuse ja tähtsuse. Ühiskondlikus ja perekondlikus elus saadab teda edu: naine on tagasihoidlikkus ise, palub kogu aeg Buddhat, peab paastudest kinni; vanem poeg on suurepärasel ametikohal; tütar õpib kõrgemas õppeasutuses; ühel liignaisel on kolm poega, teine aga kinkis läinud aasta talvel tütre. Ideaalne perekond! Mingisugused kärarikkad skandaalid sellises perekonnas on mõeldamatud!

Kõige rohkem teevad muret vanemad lapsed: mõlemad õpivad, mine tea, mis rumalusi nad seal võivad pähe

---

[1] Lin Dai-jüi — kangelanna tuntud hiina romaanis «Hung lou meng» («Unenäod punases majakeses»), mis on kirjutatud Tsao Süe-tsini poolt XVIII sajandil.

võtta! Ent poeg sai juba hea koha ja abiellub varsti. Kui aga tütar lõpetaks õnnelikult õppimise! Leiaks ometi sobiva peigmehe, kellega ta naituks igasuguste üllatusteta!

Kui Bao Šan-tsing poleks kuulunud vanasse põlvkonda ja temal poleks lasunud kohustus anda nooremaile eeskuju, milles seisabki poliitikategelase moraal, siis poleks ta kartnud poliitilisi skandaale. Poliitikapõllul varitseb inimest ju nii palju hädaohte, et nendega tuleb harjuda, muidu ei jätku riskeerimiseks julgust.

Bao Šan-tsing sai kuuskümmend aastat vanaks, kuid ta riskeeris siiski võtta vastu uute murede kandamit ja ainult sellepärast, et tal on kõrged moraalsed põhimõtted. Kui Bao Šan-tsingil neid poleks olnud — ta poleks julgenud! Mis siis rääkidagi, kõlbeliselt seisab ta ümbritsevaist kindlasti palju kõrgemal, päris kindlasti!

Portree ei huvitanud teda enam: seal oli kujutatud lühijalgne hingetu paksmagu. Kuid tõeline Bao Šan-tsing — see on edukas poliitik, kes on ülikõlbeline, andekas, kogenud.

Pärast kõiki neid mõtisklusi täitus ta süda vaikuse ja rahuga, mis oli niisama selge nagu vaiksed sügisesed veed. Et pisut virgutada oma liialt rahunenud hinge, tuli tal tahtmine liignaistega kaarte mängida.

«Härra komitee liige Fang,» teatas teener Tšen Šeng, asetades ettevaatlikult lauale suure visiitkaardi.

«Palu.» — Bao Šan-tsing soosis Fang Ven-jüid ja komitee liikmeks sai viimane ainuüksi tänu tema mõjule. Fang Ven-jüi tuli just õigel ajal — nüüd oligi koos kaardipartii: kaks meest ja kaks daami — Bao Šan-tsingi liignaised.

Bao Šan-tsing ei tõusnud külalist vastu võttes püsti, sest teadis, et Fang Ven-jüi ei vihasta tema peale, vaid hoopis vastupidi — loeb seda endale avameelsema poolehoiu tunnuseks. Bao Šan-tsingi silmad avanesid pärani ja hakkasid siis pikkamööda naeratama. Ta teadis: sellest on küllalt, et täielikult heaks teha oma taktitust ja ilma vaevata vallutada Fang Ven-jüi süda. Ning sellega tunnetas ta veel selgemini oma isiklikku üleolekut alluvast, nägi veel selgemini oma kogemuste ja vilumuse suurust.

«Istuge, Ven-jüi, istuge!» sõnas Bao Šan-tsing. «Olen nii laisaks jäänud. Need kaks päeva on minu, vanamehe, päriselt ära vaevanud . . .» — Nende sõnadega andis ta mõista, et ei andu ka kodus tegevusetusele, ja kui komitee esimees ise niiviisi töötab, siis nõutakse tema alluvailt veel suuremat agarust.

Bao Šan-tsing armastas pikalt-laialt rääkida sellest, kui ametis ta alati on, kuid tõeliselt vihkas igasuguseid askeldamisi ja edasilükkamatuid asju.

«Ma tean, et auväärt härra Šan pole vaba, ma kohe . . .» — Fang Ven-jüi ei söandanud istuda, kogu ta olemine rääkis piiritust kohmetusest ja kartusest sattuda ebasoosingusse oma ebasobiva külaskäigu pärast.

«Istuge! Te tulite just parajal ajal.» Fang Ven-jüi segadust märkavale Bao Šan-tsingile hakkas ta üha enam meeldima. Alluv oli ilmselt lootustandev.

Fang Ven-jüi oli üle neljakümne aasta vana. Ta oli pikakasvuline, puhta valge, pisut ärasuitsetatud näoga ega armastanud midagi rohkem kui oopiumisuitsetamist. Bao Šan-tsingi silmis oli Fang Ven-jüi selge peaga ja meeldiva iseloomuga asjalik inimene, kuid kahjuks ei olnud ta küllalt hakkaja ega osanud ennast õigel ajal silma paista lasta. Bao Šan-tsingil oli suure vaevaga õnnestunud teda komiteesse sisse viia. Ta hellitas lootust, et nüüd naeratab Fang Ven-jüile mõneks ajaks õnn.

«Ven-jüi, te tulite just parajal ajal. Ma tahtsin parajasti kaarte mängida. Aga muuseas, kas te tõite mu võidusumma ära?» hakkas Bao Šan-tsing kudrutama. Ta näole oli manatud siirus ja vallatus.

«Olen rõõmus auväärt Šani teenistuses seistes, kuid kaotatud raha ei maksta kunagi ära!» — Fang Ven-jüi avas suu, ent ei söandanud valjusti naerma puhkeda, vaid ainult paljastas oma pikad, suitsetamisest kollaseks muutunud hambad. Ja alles siis, kui Bao Šan-tsing naerma puhkes, lubas ta endale kergelt kõhistada.

«Tõsi seegi,» jättis Bao Šan-tsing naermise ja jätkas kaalukalt: «komitee liige saab ainult viissada kuusküm-mend jüani, transpordi- ja teenistuskulusid tal!e kinni ei maksta. Elu on raske! Aga muide, Ven-jüi, te peate õppima kasu saama, milleks teil muidu silmad on! Kui

Jamaki töötab välja üldise tegevusprogrammi, läheb kõigis maakonnalinnades inimesi vaja; tundke siis asja vastu huvi ja soovitage veel mõnda inimest. Kõik nad tahaksid saada maakonnaülemaks ja loomulikult võivad nad loota ainult soovituskirjadele! Te ei tohiks seda võimalust mööda lasta. Vastasel korral — kulutada tuleb ikkagi, aga viissada kuuskümmend jüani on siiski ainult viissada kuuskümmend jüani!»

Bao Šan-tsingi suured silmad olid langetatud ja piidlesid väikeste paksude jalgade varbaotsi ning ta noogutas vahetpidamatult pead. Pisut vaikinud, tähendas ta:

«Hea küll, täna kirjutame kõigepealt teie võla üles. Kas olete kokku arvanud?»

«Jah, arvasin kokku. Siao Liu oli just äsja saanud salakaubana partii sigarette ja pakkus mulle prooviks. Tubakas pole ju paha, kuid hind on üsna soliidne.»

Fang Ven-jüi vangutas pead, pigistades kollaste sõrmede vahel sigaretti «Paotai».

«Mul on ka päris head. Me suitsetame vahel teise prouaga koos, ta armastab mõnikord tõmmata kord-kaks, rohkem ma talle ei luba! Lähme õige teisele poolele[1],» ütles Bao Šan-tsing ja hakkas ennast püsti ajama.

Ta ei jõudnud end veel jalule ajada, kui helises telefon. Bao Šan-tsing ei armastanud kasutada telefoni nagu ka muid elektrivigureid. Ent talle meeldis neid kodus omada. Elektrienergia näis Bao Šan-tsingile tema võimu väljendusena. Ta võis käskida teenrit, et see telliks telefoni teel ära aedvilja ning muu vajaliku, ja see tekitas Bao Šan-tsingis tunde, nagu võiks telefon kanda tema käske väga kaugele; tal endal ei olnud tahtmist telefoni kasutada. Ta ei arvanud ennast targu tänapäeva «poliitikategelaste» hulka, kes panevad lennukit kasutades elu kaalule.

Bao Šan-tsing tõusis püsti, astus oma väikese paksu jalaga sammu toa keskpaiga poole, peatus ja pöördus üsna heasüdamlikult Fang Ven-jüi poole:

«Lubage teid tülitada!...»

---

[1] Rikkas hiina majas on olemas kaks poolt: üks võõraste vastuvõtu jms. jaoks, teine — sisemine, elamisruumide pool.

Fang Ven-jüi pikad jalad olid juba kuidagi iseenesest jõudnud telefoni juurde. Võtnud toru, pöördus ta Bao San-tsingi poole ja hakkas naerdes rääkima:

«Hallo! Keda te soovisite? See on Bao maja! Mis? Aa!... Auväärt Mo! See olen mina... Jah, jah! Auväärt Saniga rääkida? Noh, kuulge! Te ju teate, et auväärt San ei armasta telefoniga rääkida!» — Fang Ven-jüi ahhetas. «Hästi, ma ütlen edasi! Hästi, sain kõigest aru, nägemiseni! Nägemiseni homme!» — ja pani toru ära.

«Kes see oli? Mo San?» Bao San-tsing tõmbas lõua tagasi, ta silmad peatusid Fang Ven-jüil ja ta tardus üleni küsivasse poosi.

«Jah, Mo San,» noogutas Fang Ven-jüi vastu tahtmist, «palub auväärt Sanile edasi anda, et tuleb homme isiklikult kolmandale prouale õnne soovima ja ka kaarte mängima.»

«Tal on suurepärane mälu! Tõesti suurepärane!» Bao San-tsingile meeldis, kui tema teise liignaise sünnipäeva meeles peeti. «Aga mis veel?»

«Mis veel?... Ta on kuulnud, et... Aga see pole veel kindel... Paistab, et üliõpilased valmistavad jälle midagi ette!»

«Mi-is? Valmistavad ette? Mida nad võivad ette valmistada?»

Bao San-tsing küsis seda vaikselt, kuid selgelt, iga sõna skandeerides.

«Auväärt Mo räägib, et nad tahtvat Ehituskomiteed laiali ajada!»

«Kurat võtaks, mis see tähendab!» — Bao San-tsing istus ja hakkas varbaotstega keskendatult vastu põrandat koputama.

«Auväärt San...» Fang Ven-jüi läitis sigareti ja võttis samas uue, ta hääl värises. «Peab ju nendest ette jõudma. Komitees on kõik korras. Heaolu nimel, ainult heaolu nimel ei tohi neid lubada välja astuda ega lippudega mööda tänavaid uidata. See ei tõota midagi head! Tuleb teatada Ühiskondliku Rahu Büroole, las saadavad kõigepealt rühma siia ja siis igasse õppeasutusse... Mitte lubada neil välja tulla!...»

«Ma mõtlen järele, vaatan.» — Pakse huuli niisutades ja silmi pilgutades hakkas Bao San-tsing veelgi kiire-

mini jalgadega põristama. Pärast pikka vaikimist naeratas ta ja küsis:

«Kõigepealt tuleb Jamakiga nõu pidada, mis te arvate?»

«Väga hea! Väga hea!» — Fang Ven-jüi raputas tuhka vaibale ja hõõrus nina, justkui kaaluks ta mingit kavalat plaani. «Aga olgu kuidas on, las Ühiskondliku Rahu Büroo saadab salga kohale. Peab kõik ette valmistama, tingimata kõik ette valmistama! Auväärt Šan, on tingimata tarvis, et erariides ja nuutidega varustatud salk võtaks oma valdusse mõlemad väljapääsud põiktänavast.» — Erutusest ilmusid Fang Ven-jüi ärasuitsetatud näole sinised soonekesed, ta silmad hakkasid särama. «Seda kõike läheb tarvis. Parem mitte peenutseda ja korraks tuld anda! Tuleb tuld anda, pole midagi parata!»

«Pole midagi parata!» nõustus Bao Šan-tsing rahutult, kuid käitus tagasihoidlikumalt kui Fang Ven-jüi. «Peaks ikkagi enne Jamaki käest küsima, — kui ta otsustab, et sõjalise jõu vahelesegamine on vältimatu, siis jääb meie südametunnistus puhtaks; kui ta on aga rahuliku lahenduse poolt, siis ei tule meil seda enam enneaegu hambaid näidata. Ma otsustasin juba homme Jamaki külla kutsuda ja me võime seda arutada.»

«Auväärseim Šan,» alustas Fang Ven-jüi süüdlase ilmega, «andestage mulle mu kogenematus ja kergemeelsus, kuid kas homme pole ehk liiga hilja? Isegi kui te saate homme Jamakiga nõu pidada, kas poleks ikkagi parem kõigepealt salgake kohale tuua?»

«Mis siis ikka, alguseks võib ka salgakese välja tuua,» nõustus Bao Šan-tsing vaikselt, otsekui endamisi järele kaaludes.

Saabus vaikus. Näis, et Bao Šan-tsingil pole tahtmist kõnelust jätkata, kuid miski sundis teda rääkima. Heitnud pilgu Fang Ven-jüile ja justkui veendunud, et temaga võib avameelselt rääkida, alustas Bao Šan-tsing:

«Ven-jüi, asi polegi nii lihtne. Ma ei või praegu, just selsamal hetkel Jamakiga kokku saada. Ja vaat, mispärast: teate, jaapanlased on väga ettevaatlikud. Jamaki küsib kohe alguses, kes on algataja. Mõelge ise, millest võiks aru saada summ mõistmatuid piimahabemeid-üliõpilasi? Kindlasti keerab neid keegi salaja üles. Te mõt-

lete vist, et see on teatud partei[1]?» — Fang Ven-jüi nägu tõmbus viltu. «Ei, ei!» — ruttas Bao Šan-tsing üsna otsustava ja rahuloleva ilmega pead noogutades oma sõnu ümber lükkama. «Sellest parteist pole juba ammu enam märkigi. Ma olen kuuskümmend aastat maailmas elanud, aga pole veel näinud ühtki tema liiget. Üliõpilaste seljataga seisab teine ninamees, kes on nad võileiva eest ära ostnud. Ta tahaks väga lavale ronida ja istuda teie kohale, minu kohale... teie... minu kohale...» — Bao Šan-tsingi hääl kõrgenes peaaegu kiljumiseni, ta nägu lõi punetama.

«Kõigepealt tuleb meil avastada ninamees. Siis ei saa Jamaki meile külge hakata. Kujutage endale ette, Jamaki küsib: «Aga kes on ninamees?» Mis ma kostan? Hea küll, Jamaki keerab vurru ja lausub: «Te ei tea isegi, kes teil kaela kahekorra käänata kavatseb?» Aga seda ma ei suuda ära kannatada. Jamaki võib öelda, kuidas vaenlasest jagu saada, aga vaenlane üles otsida — see on juba meie asi. Kas on nii või ei ole?»

Fang Ven-jüi keerutas vahetpidamata on piklikku pead peene kaela otsas. Ta südant täitis aukartus auväärt Šani vastu, näol aga peegeldus piiritu austus ülema vastu.

«Kui ma elaksin veel kas või nelikümmend aastat, ka siis ei saaks ma teiega võrdseks, auväärt Šan!»

«Jah, ega vanasõna asjatult ütle: «Röövleid karistama hakates alusta pealikust.» Kui me saame peamehe kätte, jäävad üliõpilased kohe vaguraks. Seda aga, kas tegutseda rahulikult või relvadega, küsime Jamakilt, kuna eestvedajaks on arvatavasti üsna suure autoriteediga inimene!»

Mõelnud pisut, jätkas Bao Šan-tsing:

«Oletame, et me teda ei leia. Siis ütleb Jamaki: «Noh, kui te peameest ei tea, jääb üle ainult vaadelda tänaseid korrarikkumisi kui teadlikku üliõpilasliikumist.» Siis aga on kõik kadunud: üliõpilasliikumisest isegi kõige väiksemas mastaabis jagu ei saa. Tuleb jälle Jamaki

[1] On mõeldud Hiina Kommunistlikku Parteid. Lao Še, kes kirjutas oma teoseid kuomintangi reaktsiooni aastail, ei saanud teda avalikult nimetada.

poole pöörduda. Aga kas see ei tähenda, et me võtame kõik ebameeldivused oma õlgadele? Te ütlesite hästi: «korra tuld anda», siis tõmbuvad nad kindlasti tagasi. Suurepärane, aga tuld peame ju meie andma! Kui vastutanud oleks Jamaki, siis saagu, mis saab — oleksime andnud kartetšikogupaugu... Eks ole, Ven-jüi, räägin ma õigust?»

«Täiesti õige!» — Fang Ven-jüi pühkis räpase rätiga silmi. «Aga auväärt Šan, kui meil tulebki tulistada, siis pole ka selles midagi lubamatut. Kui üliõpilasi tõesti ässitab mingi ninamees, peab neile õpetust andma! Ei õpi, vaid teevad lollist peast tont teab mida! Meie poolt on jaapani ning hiina sõbrad ja äri- ning tööstusringkonnad. Ainult üliõpilased, ainuüksi üliõpilased on meie vastu! Kas siis tõesti ei pea neile tattninadele kere peale andma?! Kui palju higi ja verd maksis meile võitlus tänase päeva eest, ja juba nad lõugavad, et teid tuleb maha võtta — teid, auväärt Šan!»

Auväärt Šan noogutas järelejätmatult pead. Fang Ven-jüi hoog hakkas lahtuma. Nagu kõigil oopiumisuitsetajail, läks tal erutus kiiresti üle täielikuks jõuetuseks.

«Nii me teemegi, auväärt Šan: ma teatan kõigepealt Ühiskondliku Rahu Büroole ja palun neid salk välja saata, pärast aga hakkame ninameest otsima.» — Äkki Fang Ven-jüi silmad välgatasid. «Aga mis te arvate auväärt Šan, kas meil tuleks ehk komitee liikmeid nõupidamiseks kokku kutsuda?»

«Vaatame...»

Bao Šan-tsing otsustas Fang Ven-jüile mitte järele anda. Ta teadis kogemuste järgi, et vahel on venitamine ja äraootamine parimaks abinõuks, mis aitab kuidagiviisi aega võita ja sellega erutust nüristada.

«Kõigepealt pole vaja helistada Ühiskondliku Rahu Büroosse. Nad hakkavad meid tagant kihutama: nende jaoks on see hea juhus silma paista, kuid meie pole veel midagi ära teinud. Mis aga puutub nõupidamisse, siis on see liigne: esiteks pole kõiki komitee liikmeid kohal, teiseks pole komitees mitte kõik edutatud teie või minu soovituse põhjal, sellepärast tuleb nõupidamisega palju tegemist, liiga palju. Kõigepealt tuleb välja selgitada, kes on ninamees, pärast aga...» — Bao Šan-tsing hakkas

oma paksude kätega vehkima. «Lõpuks jätame kõik Jamaki hoolde. Niiviisi pääseme sekeldustest, kergendame oma tööd ja ei puutu kellessegi!»

Fang Ven-jüi oli just valmis midagi ütlema, kui telefon uuesti helises.

Seekord ei hakanud Bao Šan-tsing ootama, kuni Fang Ven-jüi avaldab soovi tema eest rääkida. Väikesed paksud jalad kandsid Bao Šan-tsingi tõtlikult telefoniaparaadi juurde. Ebatavaline ruttamine tegi ta segadusseaetud pardi taoliseks. Võtnud toru hargilt, avas ta suu ja ohkas sügavalt.

«Hallo! Härra sekretär Feng? Mis, hiljuti?! Hea küll! Jah, jah! Aga kus on büroo ülem? Jaa, ma unustasin hoopis, büroo ülem sõitis koju abikaasa sünnipäeva pühitsema. Kui halb mälu mul on! Noh, siis ... Jah, vaat mis! Oodake, ma mõtlen ... Ma helistan teile. Hea küll, aitäh ... Head aega!»

Suutmata hinge tõmmata, pani Bao Šan-tsing toru hargile ja mütsatas nagu kott tugitooli. Ta sulges silmad ning sõnas:

«Kui halvaks on mu mälu läinud! Unustasin koguni, et saatsin ise büroo ülemale härra Tšangile siidirulli õnnesooviga[1]. See ei kõlba kuhugi, ei kõlba kuhugi!»

«Mida härra Feng siis ütles?» küsis Fang Ven-jüi rahutult.

«Hm ... Üliõpilased juba tulevad, Feng Tsõ-tsai küsib, mida teha!» — Bao Šan-tsing tegi naeratada püüdes grimassi. «Mis ma teile ütlesin? Me pole neilt veel inimesi nõudnud, nemad aga küsivad juba, mida teha. Kui oleksime varem iitsatanud, siis oleks Ühiskondliku Rahu Büroo lihtsalt siia, minu kabinetti üle kolinud. Milleks nad on sinna pandud, kui küsivad minult, mida nad tegema peavad? Milleks?»

«Aga üliõpilased juba tulevad!» — Fang Ven-jüi ei teadnud samuti, mida ta peab tegema ja oopiumist rikutud närvidega inimesena lõi veelgi enam kartma. «Kuidas te kavatsete Feng Tsõ-tsaile vastata?»

«Ta helistab loomulikult büroo ülemale Tšangile ja küsib selle käest, mis teha. Mina nende käest raha ei saa,

[1] Hiinas on kombeks kinkida sünnipäevaks siidirull, millele on välja õmmeldud hieroglüüf «Šou» — «pikk iga».

ja sellepärast pole mul kõige sellega asja.» — Bao Šan-tsing justkui uuris ükskõikselt lauakalendrit.

«Aga teie olete ju siin ilma kaitseta!» hoiatas Fang Ven-jüi murelikult.

«Teate, ma leidsin väljapääsu.» — Bao Šan-tsing teadis, et üliõpilased on juba tulnud tänavale ega saanud jääda muretuks enda julgeoleku pärast. «Ven-jüi, helistage Tšang Seitsmendale, las ta toob silmapilk kohale poolsada kaikameest, igaühele makstakse kaheksa mao, raha saavad komiteest. Tšangi inimesed on kindlamad kui politsei!»

Fang Ven-jüi südamel läks natuke kergemaks ja ta hakkas kannatlikult valima Tšang Seitsmenda numbrit.

Bao Šan-tsing heitis diivanile pikali ja sulges silmad. Kogu ta ilme kõneles sellest, et tal ei pruugi nüüd enam millegi pärast muret tunda.

Talle otsa vaadates kadus Fang Ven-jüil tahtmine millegi üle juurelda, kuid mõte sekretär Feng Tsõ-tsaist ei läinud tal peast. Tõepoolest, auväärt Šan on hämmastavalt külmavereline. Miks ta ei helista sekretär Fengile?

Bao Šan-tsing oli juba ammu unustanud Feng Tsõ-tsai. Ta teadis, et Feng Tsõ-tsai putkab vähimagi hädaohu korral lihtsalt tasahilju minema ja tema pärast pole mõtet kurvastada. Bao Šan-tsing luges mõttes üles oma perekonnaliikmed. Kui ainult Bao perekonnas kõik oleks hästi, kõik muu aga liigutab teda vähe.

Äkitselt avas Bao Šan-tsing silmad, tõusis istukile ja vajutas kellanupule.

«Tšen Šeng! Tšen Šeng!»

Teener tuli suure kiiruga tuppa.

«Tšen Šeng, kas preili on tagasi tulnud?» küsis Bao Šan-tsing kaela õieli ajades ja kalendrisse vaadates. «Täna on ju pühapäev?»

«Jah, on küll pühapäev, aga preilit ei ole veel,» vastas teener teed kallates.

«Helista kolledži ja käsi tal koju tulla, ruttu!» käskis Bao Šan-tsing kuidagi eriti ärevalt. «Kannata kallamisega, kõigepealt helista!»

Vanem tütar oli Bao Šan-tsingi lemmik, kuid nimelt tema tekitas isale kõige rohkem muret. Bao Šan-tsing tundis tütre vastu erilist hellust, kuna see oli tütar ja

mitte poeg ning seejuures tütar tema seaduslikult naiselt, ja selle hellusega segunes ka natuke austust. Muidugi, liignaiste lastele langes osaks suur armastus, kuid Bao Šan-tsing arvas, et neile on sellest küllalt. Näis, et selles tütres oli Bao Šan-tsing leidnud Bao suguvõsa puhtuse ja kõrge moraali kandja. Ta on tütar, tütar aga peab Bao Šan-tsingi arusaamist mööda olema midagi puhast ja kaunist just nagu nartsissiõis. See õis hellitab sind värske aroomiga, tuletab meelde imekauni tütre olemasolu ja hoiab lodevuse ning arutute sammude eest. Kui ta aga läheb tänavale koos selle poiste ning tüdrukute jõuguga, valju kisamise ja lippudega — siis tallatakse Bao pere neitsilik õis porri, sest Bao Šan-tsingi ettekujutuse järgi ei ole noor tütarlaps, kes on kord sattunud meesüliõpilaste seltskonda, enam suuteline oma puhtust hoidma.

«Härra, kolledži telefon ei tööta!» teatas Tšen Šeng ja tõstis telefonitoru uuesti kõrva juurde, just nagu ei tahaks ta seda enam käest lasta.

«Saada Siao Vang vastu! Noh, kas sa oled toru külge kinni kleebitud või?» — Bao Šan-tsingi silmad avanesid pärani, vurrud läksid turri.

Tšen Šeng jooksis välja, kohe hakkas tuututama autopasun ja teener pöördus samas tagasi:

«Härra, saabus Tšang Seitsmes oma meestega.»

«Kutsu ta sisse!» — Bao Šan-tsingi käed hakkasid kergelt värisema, just nagu oleks nimega «Tšang Seitsmes» liitunud segaduste ja meeleheitlike kähmluste kujutlus. Ja kuigi ta teadis, et Tšang Seitsmes on tulnud teda kaitsma, haaras teda hirm selle segaduse ees, mis oli äkki ta majja tunginud.

Julgemata tuppa astuda, peatus Tšang Seitsmes läve taga.

«Teie ekstsellents, andke andeks, tõin kaasa ainult kolmkümmend viis meest. Üliõpilasrahutused! — kõik mehed on kinni. Jätan esialgu need siia, aga enne, kui hämaraks läheb, korjan kokku kõik viiskümmend. Takistust ei tule!»

«Olgu. Aga kas neil on nuudid kaasas? Hästi! Mine kiiremini meeste järele. Raha saavad nad komiteest... Aga sina saad eraldi tasu!»

«Ei ole tarvis mingisugust tasu! Ma kasutan niigi liiga tihti teie heldust! Kas rohkem käske pole?» — Tšang Seitsmes suundus väljapääsu poole.

«Pea kinni, auto läks preilile järele; niipea kui tagasi tuleb — sõida. Sea mehed üles peasissekäigu juurde, ida- ja lääneväravale. Pole mõtet neid kõiki kokku kuhjata!»

Tšang Seitsmes läks käsku täitma.

«Noh, Ven-jüi, mis te nüüd ütlete? Peaaegu, et pole põhjust erutuda?» — Bao Šan-tsing sulges kiirustamata ukse, pani käed seljal risti ja hakkas mööda kabinetti jalutama.

«See on veel teadmata!» — Fang Ven-jüi tõusis püsti, ta nägu tumenes veelgi enam. «Ühiskondliku Rahu Büroo on ülepea kõiges süüdi. Büroo ülem on ära, Feng Tsõ-tsai aga on vist...»

«... on vist juba ammu jalga lasknud!» lõpetas Bao Šan-tsing. «Tahavad toime panna «kavalust tühja kindlusega»[1], kuid siin ei tule ilma skandaalita toime.»

«Ei seda kuradi kera lahti haruta — me ei tea ju, kes on ninamees. Mis siis teha?» ohkas Fang Ven-jüi.

Telefon hakkas helisema. Fang Ven-jüi haaras palumist ootamata toru.

«Kes?... Siao Vang?... Oodake!» — Fang Ven-jüi pöördus Bao Šan-tsingi poole: «Auväärt Šan, autojuht helistab tänavalt. Üliõpilased on teel, preili on arvatavasti nende hulgas. Seal on kõik segi läinud, algavad kokkupõrked!»

«Käskige Siao Vang'i otsekohe tagasi tulla!»

«Tule otsekohe tagasi!» — Fang Ven-jüi viskas toru vihaselt hargile. Ta ei saanud jagu teda haaranud erutusest ja soovis saada sõõmu oopiumisuitsu.

«Tšen Šeng!» hüüdis Bao Šan-tsing läbi akna. «Kutsu Tšang Seitsmes siia!»

Seekord astus Tšang Seitsmes kabinetti sisse ja tõmbus käske oodates sirgu.

---

[1] «Kavalus tühja kindlusega» — on mõeldud episoodi Lo Guan-tšungi kuulsast romaanist «Kolmevalitsus» (XIV saj.), kus jutustatakse sellest, kuidas tuntud väepealik Tšuge Liang päästis ilma sõjaväeta, ainuüksi kavaluse abil linna vaenlase sissetungist.

«Tšang Seitsmes, annan viiskümmend jüani autasuks — otsi preili üles! Sa tead, kus ta õpib?»

«Tean, teie ekstsellents. Aga kuidas ma ta üles leian tuhandepäises üliõpilaste massis? Isegi kui ma preili üles leian, ükskõik — kas siis võiks arvata, et ma üksi midagi ära teen? Teda ei kisu mingisuguse väega rahvahulgast välja!»

«Kui ütlesin, siis mine! Kasuta juhust! Leiad üles — panen omalt poolt veel kümme jüani juurde,» tuli Fang Ven-jüi auväärt Šanile otsa vaadates appi.

«Olgu peale, lähen ja trügin seal natuke!» nõustus Tšang Seitsmes ilma erilise vaimustuseta ja väljus.

«Härra, Siao Vang saabus,» kandis Tšen Šeng ette.

«Jah, mis? Tšen Šeng, anna mulle kübar.» — Bao Šan-tsing peatus Fang Ven-jüi poole pöördudes.

«Ärge tulge kaasa, Ven-jüi, ma lähen vaatan — ta on ju tütarlaps . . .»

«Auväärt Šan,» — Fang Ven-jüi haaras tal käest kinni, see oli väga külm. «Kuidas te siis lähete? Lubage minul minna. Mind tuntakse vähem kui teid, teie foto . . .» — üheaegselt lõid mõlemad pilgu laual lebavaile ajalehtedele.

«Ven-jüi, te ei tohi samuti välja minna!» — Bao Šan-tsingi jalad keeldusid sõna kuulamast ja ta istus. «Aga kui saaks Jamakiga kokku, siis küsiks tema käest, mis teha. See pole ju naljaasi! Minu tütar! Kui ta saadab välja kaks meest oma ihukaitsest, leitakse tütarlaps kindlasti üles!»

«Aga äkki ei taha ta millegipärast vahele segada, siis on lugu hoopis rumal!» sõnas Fang Ven-jüi tasa.

«Kuulake!» — Bao Šan-tsing ajas end sirgu.

Bao Šan-tsingi villa asetses peatänava läheduses ning tavaliselt kostsid siia autopasunate signaalid. Nüüd kandus sealt segane ja summutatud kõmin just nagu suvepäeval kaugusest lähenev vihmahoog. Oli võimatu midagi eraldada. See kõmin tugevnes iga minutiga ja veeres edasi nagu raevulaine, otsekui rahva leegitsemalöönud pahameele tulevoog.

Fang Ven-jüi nägu muutus tuhkhallist surnurohekaks; just nagu õhupuudusest lämbudes kiskus ta suu pärani:

«Auväärt Šan, me peame põgenema . . .»

Bao Šan-tsingi huuled värahtasid, kuid ei toonud kuuldavale ühtki heli, ta nägu läks päris tumedaks. Raev ja hirm käristasid südant ning sõnad jäid kurku kinni.

«Üliõpilased! Piimahabemed! Tattninade kari! Mida te mõistate? Teie röökimise pärast on kogu Bao Šan-tsingi poliitiline karjäär purunemas pihuks ja põrmuks! Milles on Bao Šan-tsing süüdi? Lurjused! Lurjuste kamp!» — mässasid hüüded ta rinnas.

Tšang Seitsmes avas ukse, unustades mütsi maha võtta.

«Teie ekstsellents, nad on siia jõudnud! Ma otsisin preilit ja jooksin neile otse sülle!»

«Kas panite läänevärava juurde valve välja?» pigistas Bao Šan-tsing vaevaga endast välja.

«Nad lähevad Tsiaotšangi väljakule, nad ei tule siia!»

«Las nad katsuvad siia sisse tulla — ma ütlen sulle, me hakkame tulistama!» — Kuuldes, et üliõpilased põiktänavasse sisse ei tule, läks Bao Šan-tsing mõnevõrra julgemaks.

«Kas kuulete?!» — Tšang Seitsmes avas ukse pärani.

«Maha äraandjad!» möirgasid tuhanded kõrid.

Need sõnad laskusid taevast alla nagu paberist lohe. Bao Šang-tsingi suured silmad vilksatasid allapoole just nagu midagi otsides, põrandal aga polnud midagi, kuid taevast mürises uuesti:

«Maha äraandjad!»

Bao Šan-tsing heitis pilgu Fang Ven-jüile ja Tšang Seitsmendale, püüdes manada näole naeratust, kuid sellest ei tulnud midagi välja.

«... Aga preili? Ma käskisin preili üles otsida!» — Tšang Seitsmenda nime ei suutnud Bao Šan-tsing välja öelda.

«Nende kolledž läheb just selles kolonnis, nende taga aga tulevad mehed.»

«Nägid sa teda?»

«Preili ise kannab ees lippu!»

«Maha äraandjad!» — kostis uuesti tänavalt.

Selles hüüdes viirastus Bao Šang-tsingile selgesti ta oma tütre hääl.

«Hea küll, hea küll!» — Ta käed värisesid, huuled võbelesid. «Röövlite ja perekonna ning suguvõsata tüd-

rukute kamp! Küll ma sinuga arved klaarin! Ära kiirusta, tütar! Mis lähevad mulle võõrad lapsed korda?! Aga sina mu käest ei pääse! Isa on äraandja — hea küll!»

«Auväärt Šan, auväärt Šan!» — püüdis Fang Ven-jüi kõigest väest Bao Šan-tsing'i rahustada; teda oli vallanud kirglik soov sõõmu oopiumisuitsu järele. «Ei maksa nii väga vihastada. Preili on veel noor, talitas mõtlematult; ei või olla, et ta oleks tõsiselt teie vastu välja astunud, mitte kuidagi ei või nii olla!»

«Te ei tea!» — Bao Šan-tsing hakkas veelgi enam värisema. «Kui tal on tarvis raha, riideid, autot — kõik on ta käsutuses, maksab ainult mulle öelda. Miks tal oli siis tarvis röökida üle terve tänava? Kas ta on hulluks läinud? Äraandjad! Ja seda oma isa kohta? Mis nali see on? Nurjatu! Häbitu!»

Helises telefon. Keegi ei võtnud toru hargilt. Fang Ven-jüi tardus paigale, ta vajus juba oma oopiumiunelmaisse. Bao Šan-tsing ei suutnud ennast raevu tõttu koguda.

Telefon helises edasi. Siis võttis Tšang Seitsmes hämmeldunud ilmel toru.

«Oodake... Teie ekstsellents, Ühiskondliku Rahu Büroo sekretär Feng Tšõ-tsai.»

«Pane toru ära, niikuinii pole enam millestki abi loota!» — Bao Šan-tsing vajus diivanile.

«Tšen Šeng, Tšen Šeng!» kutsus ta teenrit. Teener jooksis kiiresti õuest tuppa.

Fang Ven-jüi ajas huuled torru ja käega õue poole näidates tõi kuuldavale mõned imelikud häälitsused, nagu oleks ta hüüdnud kassi.

Tšen Šeng ja Tšang Seitsmes väljusid tasakesi kabinetist...

DING LING

Uudis

«Ema, mine õige kööki!» lausus A-fu, ronides redelit mööda oma armetusse hütti.

Tema kannul ronis sisse lühikese halli vestiga mees, kes hoidis kaenlas kokkukeeratud halatti.

Vanaeit istus tänavapoolse akna all, mis pandi suure paksu lauaga kinni, niipea kui vaid päike hakkas tuppa paistma, ja lappis pojapoja pükse.

Poeg ei vaadanud tema poolegi, võttis kiiresti seljast helesinise puuvillriidest pealiskuue, istus voodile ja kutsus käeviipega külalist enda kõrvale istuma.

Vanaeit taipas otsekohe, et nad hakkavad täna rääkima sellest, millest on rääkinud alati. Ta süda tõmbus kokku valust oma üksinduse pärast: sellest ajast peale, kui poeg sidus end selle salapärase mehega hallis vestis, oli ta muutunud kohe justkui täiskasvanumaks ja lakkas ema tähele panemast.

Vanaeit keeras järelejäänud riidetükid hoolikalt kokku ja heitis võõrale ebasõbraliku pilgu. Ennast päris looka painutades ronis ta hütist välja, kuid ei läinud kööki, vaid puges hütile juurde ehitatud sahvrisse, kuhu inimene vaevu ära mahtus. Siin oli isegi päeval pime.

Püüdes mitte müra teha, nõjatus ema vastu õhukest laudseina, mis eraldas sahvrit esimesest toast. Siin oli kuulda iga sõna.

Varsti ronisid mööda logisevat redelit hütti veel mitu inimest, kes töötasid A-fuga samas tehases. Ema nägi neid päris selgesti: nad möödusid üsna tema nina alt.

Vaheseina taga algas nõupidamine. Kõrva vastu laudseina surudes ja hinge kinni pidades püüdis ema tabada iga sõna nende kõnelusest.

Maale laskus õhtuhämarus. Tänavail ja õuedel muutus elavaks. Inimesed tulid ühekaupa ja rühmadena töölt. Koju tulles viskasid ühed kuued seljast ja hõõrusid oma paljaid õlgu, teised istusid pikkadele madalatele pinkidele ja ajasid palmilehvikutega eemale tüütuid sääski; naljad ja naer ei vaikinud, mõned laulsid. See segas vanaeite, kuid ta pingutas kannatlikult kuulmist, et püüda kinni kõik, mis räägiti vaheseina taga.

Pimenes. Õuel hakati valmistama õhtusööki. Niiskete pilbaste suits ja kõrbenud õli ving tõusid hüttide kohale, mässisid endasse tänava ja hajusid aeglaselt õhtujaheduses.

Sahvris polnud mingisugust tõmmet ja ta täitus peagi suitsuga, mis muutus üha tihedamaks. Vanaeit hakkas köhima:

«Köh-köh-köh! ... Oh, issand!»

Vaheseina taga küsis keegi:

«Su ema on vist haige? Miks ta niiviisi köhib?»

«Ema!» hüüdis A-fu. «Ma ju ütlesin sulle, et sa läheksid alla. On nii lämbe, aga sina istud sahvris, nagu oleks sul sealt midagi tarvis!»

Vanaeit jäi oma nurgas vaikseks, pigistas suu riidenartsuga kinni ja püüdis mitte hingata, kuna ta nägu mööda voolasid silmi söövast suitsust tekkivad pisarad. Nii suur oli tema soov kuulata kogu jutuajamist lõpuni!

Asjatult kutsusid minia ja pojapoeg teda õhtust sööma, ta isegi ei vastanud neile.

Õhtu saabudes hakkasid vanaeite parvedena ründama sääsed. Ta tõrjus neid eemale, kuid nad jõudsid siiski üsna tugevasti pureda ta kuivetuid kollaseid käsi.

A-fu seltsimehed läksid hilja laiali. Ja alles siis, kui vanaeit kuulis, et poeg võttis köögis ette külma putru, ronis ta lõpuks oma urkast välja.

Pimedas suutis ema vaevalt näha poega ja miniat, kes istusid tagaukse juures. Minia hoidis süles magavat Goutšõ'd, poeg aga hävitas isukalt õhtusööki. Ema nähes küsisid nad ühest suust:

«Mis sinuga on? Ega sa haigeks ole jäänud?»

«Kuidas te selle peale tulite!» vastas see. «Ma olen päris terve.»

Mingisugune ebatavaline rõõm säras täna ta kortsus näol, täitis südant ja helises ta hääles. Kuid poeg ega minia ei märganud midagi...

*

Hommikul, kui A-fu ja ta naine olid siirdunud tööle, väike Gou-tšõ aga jooksis tänavale naabrilastega mängima, istus vanaeit üksinduses oma platsile akna juures ja hakkas lappima kuube De-fa jaoks, kes elas sama maja keldris.

Kuub oli juba ammu täiesti räbaldunud, De-fa naine aga ei leidnud kuidagi aega tema lappimiseks. Kogu päeva töötas ta vabrikus, hommik ja õhtu aga kulusid tervelt lõunasöögi valmistamiseks ja pesu pesemiseks. Kus sa siin enam parandamisest mõelda saad...

Kuidas vanaeit täna püüdiski, töö ei läinud ta käes. Miski kiskus teda kogu aeg eemale, tegi rahutuks, aga mis see täpselt oli, seda poleks ta isegi osanud öelda. Ema tundis lihtsalt tarvet kellelegi südant puistata ja midagi head teha... Aga kellele sa end puistad, kui isegi lihane poeg ei vaata enam su otsa... Vanaeit istus kaua nukrutsedes akna juures ja kuna tal kergemaks ei läinud, tõusis ta püsti ning ei teadnud isegi, kuidas sattus vanaema Vangi juurde, kes elas hoopis teises põiktänavas.

See pesi puust künas pesu. Nad lobisesid tervelt pool päeva tühjast-tähjast, aga lõpuks ei pidanud külaline enam vastu.

«Kas sa mäletad veel, vanaema, kuidas me kõik käisime Heng Fang-li juures lõunat söömas?» küsis ta.

«Kuidas siis, kuidas siis!» elavnes perenaine. «Ei niisugust asja saa ära unustada! Meie, vaesed inimesed, keetsime seal endale koos putru ja sõime koos, igaüks sai oma osa. Ma räägin ikka, kui hea oleks edaspidi ka sedaviisi...»

Ning nendest mälestustest kaasa kistud vanaema Vang ajas selja sirgu, väänates kahe käega välja seebivahust pesu.

Sisse astus naabrinaine Li. Kuuldes, et jutt on ühislõunaist, hakkas ta kädistama:

«Jah, jah, aga mismoodi me alguses uskudagi ei taht-nud. Mäletate, kui veel minu poeg A-san tuli joostes selle uudisega, siis arvasid kõik, et poiss lihtsalt luiskab. Kust niisugune asi maailma sai? Aga tulime sinna ja nägime oma silmaga, et see kõik on sula tõsi. Kui selleks poleks olnud luba, kas siis inimesed ise oleksid julge-nud? Kahju ainult, et see nii vähe aega kestis ... Neetud politseinikud ja jaapani nuhid, et nad kärvaksid, aja-sid kõik laiali. Kui hiiglasuured ahjud ja mahukad kat-lad seal olid, aga need koerad lõhkusid ja purustasid kõik.»

«Tuleb välja, et kui inimesed söövad, siis rikuvad nende seadust!» vihastas vanaema Vang. «Need neetud ei anna kellelegi asu. Mine võta kinni, mispärast nad meie söökla sulgesid?»

«Aga kas te teate, kes andis selle söökla jaoks raha?» küsis A-fu ema salapärasel ilmel.

«Kes siis ei teaks!» üllatus vanaema Vang. «Kõik räägivad, et Liu — seesama Liu, kellel tuli pärast põge-neda.»

«Liu? ...» muigas A-fu ema. «Aga kust pidi tema, see Liu, raha võtma? Ons ta rikas? Ja või neil rikastel nii väga vaja on inimestele head teha! Kõige rohkem, et maksavad sulle vahel töö eest mõne krossi juurde, see ongi kogu nende heategemine! ... Ei, see raha ...» — Ta peatus ja vaatas jutukaaslastele küsivalt otsa.

«Oo!» hüüatasid need jahmudes ja uudishimulikult. «Kes siis andis raha, kui asi sedaviisi on?»

«See pole ühe inimese raha,» selgitas vanaeit sosinal. «See on paljude, väga paljude inimeste raha. Miljonid inimesed korjasid meie jaoks nii suure summa. Kui jaa-panlased tungisid Šanghaile kallale, siis keeldusime meie, töölised, nende heaks töötamast ja istusime näljas. Vaat, siis tulidki meile appi head inimesed ja asutasid meie jaoks tasuta söögimaja.»

«Või niimoodi!» hakkas vanaema Vang pead noogu-tama. «Nüüd saan ma kõigest aru, saan kõigest aru! Tähendab, et vaesed aitavad vaeseid ... Ma arvasin

muidugi vahel ka, et seesama Liu pole sugugi rumal inimene! . . . Aga kust siis sina kõike tead?»

Raske üksindustunne, mis oli vanaeite kogu aeg rõhunud, kadus äkki. Mingi uue, ebatavalise rõõmu voog valdas kogu ta olemust, otsekui oleks ta korraga kõigest aru saanud, kõiges selgusele jõudnud.

«Enne ma justkui «magasin trummi sees», ei kuulnud, ei näinud ega mõistnud midagi. Aga eile õhtul sain kuulda, et inimesed, kes meid tol ajal aitasid, on nüüd vaenlastest võitu saanud. Noh, meie töölised otsustasid neile selle eest tänu avaldada ja tahavad saata mitmesuguseid kingitusi.

«See on õige,» nõustus tädike Li. «Kui nad meid abistasid, siis peame ka meie neile abi andma.»

«Aga kas sa ei kuulnud ka, millal nad Šanghaisse tulevad?» vaatas vanaema Vang lootusrikkalt A-fu ema otsa.

«Selge, et tulevad!» vastas see veendunult. «Varem või hiljem, aga siia nad jõuavad. Peab neid aga paluma, et nad kiiremini teeksid. Kui õige saadaks neile hästi kiiresti midagi, siis tulevad nad kindlasti. Tuleb neile ainult selgeks teha, mida me siin kannatama peame, ei nad siis kindlasti aega viitma hakka.»

Vanaeit polnud kunagi kelleltki selliseid sõnu kuulnud, need olid ta enda sõnad ja ta uskus kindlasti nende õigsusse.

«Minu arvates,» vastas tädike Li, «peame välja mõtlema, mis neile saata. Las see kingitus olla odav, olgu ta või vilets ja pealtnäha kehv, aga puhtast südamest. Nad ei hakka ju meie üle naerma. Kuidas teie arvates on?»

Tädikese Li sõnad leidsid vastukaja A-fu ema südames ja ta nõustus otsekohe. Kõik hakkasid tuliselt arutama, mida osta. Ent mida sa ostad nende armetute vaskrahade eest, mis neil õnnestub kokku korjata?

Vanaeided jäid juba päriselt nukraks, kuid äkki teatas tädike Li, kes oli teistest leidlikum, et kõik muutub kergemaks, kui selle asja juurde veel kedagi kaasa tõmmata.

Nii nad otsustasidki. Rõõmsad nagu lapsed uute män-

guasjade üle ja kõverdades naeratuseks hambutuid suid, läksid vanaeided mitmes suunas laiali, et otsida inimesi, kes oleksid valmis toetama nende üritust.

*

Nüüd leidus kõigile tööd. Kolm vanaeite siirdusid kauplusse, et korjatud rahaga osta paremat riidetükki, kaks ülejäänut aga läksid niiti tooma. Kuid niidirull maksis tervelt kolm vaskraha ja vanaeided hakkasid nõu pidama, mis teha. Äkki tuli ühele neist meelde, et minial oli nagu veidi niiti järele jäänud, tuleb võtta see, aga kui jääb puudu, võib küsida naabrinaiselt.

«Olgu peale, ei tasu raha raisata, saame niisama läbi,» otsustasid vanaeided, mässisid kokkuhoitud vaskrahad hoolikalt riidetüki sisse ja läksid koju tagasi.

Need, kes olid võtnud enda peale riide ostmise, käisid kaua mööda kauplusi, uurisid üksikasjaliselt kaupu ja küsisid hindu ning lugesid ühtepuhku oma raha üle. Nii raske on leida tarvilikku eset, ja kui võtad midagi ebasobivat, siis naeravad inimesed su välja.

«Aga minu arvates,» tähendas üks vanaeitedest, «on see riie just täpselt see, mida meil tarvis on. Ei maksa ju üleliia ka nõuda. See on päris hea riie, — tši maksab kolmsada kuuskümmend vaskraha.»

«Mille jaoks teil siis riiet tarvis läheb?» päris müüja. Ent ostjad muigasid ainult ega vastanud midagi.

«Hea küll, ostame õige selle ära. Ainult kas kahest tši'st tuleb välja?» küsis üks.

«Tuleb küll,» vastas teine. «Las müüja lõikab natuke rohkem.»

«Aga kui kallis see ikkagi on!» hüüdis kolmas. «Mõtelda ainult: kolmsada kuuskümmend vaskraha ühe tši punase riide eest!»

Ostetud riidetükk viidi koju nii ettevaatlikult, nagu oleks see mingisugune aare.

Kui kingitus valmis sai, kogunes kümmekond vanaeite selle ümber, imetledes oma tööd. Ning siis tuli ühele neist pähe, et oleks hea veel muster peale õmmelda. Kui on juba tegemist kingitusega, siis peab kõik olema nagu kord ja kohus.

Vanaeided panid jälle raha kokku ja saatsid tükikese värvilise lõuendi järele.

Peagi oli muster peale õmmeldud. Tõsi küll, see ei tulnud eriti sile ja ühetasane, kuid meeldis vanaemadele niivõrd, et nad ei suutnud kaua aega temalt silmi pöörata.

Olles küllalt imetlenud, andusid nad unistustele ja lootustele ning jõudsid unistustega nii kaugele, et neile hakkas paistma, nagu poleks Šanghai enam endine Šanghai ja nagu elaksid nad juba mingis uues Šanghais, kus on kehtima pandud seitsmetunnine tööpäev ja suurendatud palka, pühapäeviti aga lastakse neid tasuta teatrisse ja nad istuvad seal tingimata loožis...

Lõpuks anti kingitus üle A-fu emale, et see toimetaks ta vajaliku inimese kätte. Ent siin valdas kõiki äkki kahtlus:

«Ei tea veel, äkki nad ei tahagi vastu võtta kingitust vanaeitedelt...»

*

Täna tuli poeg koju sellesama halli vestiga mehe saatel. Vaevalt oli ema nende samme kuulnud, kui ta süda hakkas kiiremini põksuma ja nõela hoidvad käed värisema. Kuid ta tegi näo, nagu poleks ta sissetulnuid tähelegi pannud, ja jätkas mingisuguste närude paikamist.

Poeg vaatas talle vaevalt otsa ja lausus samal toonil nagu alati:

«Ema, mine istu natuke köögis.»

Vanaeit tahtis midagi vastu väita, kuid vaikis siiski ja hakkas oma lapikesi kokku korjama. Kui ta ärapeidetud kingitusepakki puudutas, hakkas ta süda uuesti põksuma. Ta tõstis pea ja silmitses külalist. See vaatas talle samuti otsa, kuid tegi seda kuidagi eriti heatahtlikult ja see andis vanaeidele julgust.

Ta keeras lapid kokku, võttis paki kingitusega ja läks ukse juurde, kuid peatus äkki.

«Ema, on sul midagi tarvis?» küsis A-fu.

Ema tuli tagasi, läks külalise juurde, võttis põuest paki ja lausus erutatult:

«Siin on kingitus neile... Me palume sind: anna üle.»

«Kellele?» üllatus see, pakki kõhklevalt vastu võttes.

«Nendele... Noh, nendele, kellest te siin kogu aeg räägite... Me teame kõik...»

«Oo!...» hüüatas halli vestiga mees, kes hakkas midagi taipama.

«Meie, vanaeided... Meid kogunes siin neliteist inimest — panime rahad kokku ja mõtlesime...»

Võtnud paki lahti, läks halli vestiga mees rõõmsaks.

A-fu vaatas ja hämmeldus.

«Ema! Kas te tõesti tegite selle ise valmis?»

«Ise,» vastas ema varjamatu uhkusega ja äkki ta suu kõverdus.

«Vaata, kui tublid te olete!» hüüatas külaline. «Tingimata annan üle ja jutustan, kuidas siinsed vanaemad saadavad neile oma algatusel kingituse, sest et armastavad neid ja loodavad, et nad võidavad.»

«Ja tulevad varsti siia!» lõpetas vanaeit tema eest.

«Ema! Kust sa siis kõigest teada said?» küsis A-fu üllatunult.

«Mitu korda kuulsin teie juttu...» tunnistas vanaeit rõõmu pärast naerdes.

A-fu ja ta seltsimees puhkesid lõbusalt naerma.

Ema muutus kohmetuks, kuid kogus siis julgust ja küsis:

«Aga kas te vanaeitesid oma liitu vastu võtate?»

«Missugusesse «oma liitu» siis veel?» põikles külaline otsesest vastusest kõrvale, tundes, et ta läheb juba liialt uudishimulikuks.

«Mõtled, et mina ei saa mitte millestki aru? Aga ma kuulsin kõik.»

«Isegi vanaeided on teadlikuks saanud,» mõtles halli vestiga mees rahuldustundega ja hakkas kiiresti pead noogutama, kinnitades, et ka vanad inimesed võivad olla liidule kasulikud.

«Noh, siis on asi joones!» rõõmustas ema. «Sa seleta meile ainult ära, kuidas sinna sisse astuda. Ja meie kõik — meid, vanaeitesid, on siin, selles tänavas kaks-kolmkümmend inimest — astume otsekohe.»

«Hea küll, hea küll, emake, küll ma seletan,» lubas külaline.

Selle aja sees oli veel mitu töölist redelit mööda hütti roninud. Elavat jutuajamist kuuldes hakkasid nad pärima, milles asi seisab.

A-fu ema põsed lõid kohmetusest õhetama, kuid kollasel vanaeidenäol oli puna peaaegu märkamatu. Ta korjas oma lapid kokku ja hakkas alla ronima.

«Vaat see on tõesti tubli! Isegi vanaemad hakkavad organiseeruma!» kuuldus selja taga noori lõbusaid hääli.

Ema südant täitis kirjeldamatu rõõm. Ta pöördus ja nägi, et kingitus on juba lauale laotatud ning lipu punasel kangal sätendab värviline muster.

Ükskord öösel

Valgustatud hoonest vajus öö morni pimedusse ühtesulavate varjude hulk. Nad venivad linnaserval asetseva tühja platsi poole. Mööda loike lirtsuvad säärikud ja saapad raiuvad rasket, ühtlast sammu:

«Üks, kaks! Üks, kaks!»

Juba kolmandat nädalat püsib halb ilm. Metsik tuul peksab inimestele näkku vihmapiisku ja märja lume räitsakaid. Selle jäise tuule äkilised hood lõikavad otse südameni neil, kes sammuvad edasi, ikka edasi...

«Üks, kaks! Üks, kaks! Üks, kaks!»

Ja taas sööstab tuul ähvardava ulgumisega selle sünge varjuderodu kallale, keda sunnivad tagant saatevalvurid. Nuudid vihisevad selgadele, nägudele...

Rahvahulgas võpatab äkki keskmist kasvu noormees veel ilusa, kuigi vaevatud näoga, just nagu oleks ta unest ärganud.

Asja läbielatu, mis praegu näib juba kaugena, tõuseb taas tema mällu. Ta näeb enda ees kavalat ümmargust nägu, mis on õel ja endaga rahulolev ning millel ilutsevad imperialistide tavalise lõike järgi pöetud vastikud vurrud, ta kuuleb üleolevat häält ja summutatud, kahjurõõmsat naeru. Selle endaga rahuloleva näo ja üleoleva hääle omanik, kes on hooletult vajunud laia tugitooli, silmitseb jultunult oma ohvreid ja lausub lõpuks:

«Kas te ütlete veel midagi või ei? Te olete juba niikuinii surma mõistetud ja otsus viiakse täide täna öösel.»

Seda meenutades süttib noormehe süda vihaleegist. Kuidas küll oleks ta löönud segamini selle rahuloleva lõusta, oleks sundinud vaikima selle hääle!

Hetkeks välgatab peas mõte, kas ei peaks ta ennast

sellest surmamõistetute rivist välja rebima ja põgenema. Ent ta pingutab jõudu, et saavutada võitu iseenda üle, ja lisab sammu. Ainult saalis, kui neile kuulutati ootamatult ilma igasuguse kohtuliku uurimiseta välja surmaotsus, ei suutnud ta teiste seltsimeeste kombel vaimu tugevaks teha ja pidi jõuetu raevu pärast peaaegu teadvuse kaotama.

See oli poeet, kelle rinda täitsid kuumad tunded ja ohjeldamatu energia ning piiritu andumus üritusele.

...Ja äkki — löök püssipäraga noormehele vastu rinda, vastu kõhnunud inimese rinda, keda on peetud kakskümmend päeva vangikongis — toidu ja päikeseta.

Jäme sõdurisõim lõhub öövaikuse:

«Kuhu sul kiire on, raisk? Vana Jangvang[1] võib oodata. Ära karda, ega sa tema käest ei pääse!»

«Tsin... tsin... tsin... tsin...» kõlisevad ahelad noormehe ja teiste surmamõistetute kätel ning jalgadel.

See kõlin käib kaasas rautatud sõdurisaabaste raske sammuga, mille all lirtsub märg lumi.

«Üks, kaks! Üks, kaks! Üks, kaks!»

Noormees mõistab nüüd selgesti, kuhu neid aetakse. Talle paistab äkki, et tema otsa vaatavad kellegi kallid, armastavad, unustamatud silmad. Nende pilk on suunatud otse hinge. Ning piinav valu pitsitab iga sammuga üha tugevamini ta südant.

Pimedus on ääretu. Taevast katavad pilved, mis külvavad vihma ja pillavad põhjatuule ulgumise saatel lumeräitsakaid. Kõik ümberringi on hall; kinnitallatud lumi heidab pimedusse tuhkjashalli vastuhelki. Pole kuulda ei sõna, oiet ega hüüatust. Ainult ahelakõlin ja tääkide kõlksatused. Timukate ja ohvrite mustad varjud lähenevad täielikus vaikuses hiiglasuurele tühjale platsile — öiste hukkamiste paigale.

«Neetud koerad!...» sajatab keegi. «Milleks viia nii kaugele, et pea maha lüüa...»

Teises reas sammub tütarlaps. Ta raputab järsult, just nagu vihastades pead, viskab tagasi lopsakaid juukseid, kuid tuulest sasituina langevad need uuesti ta laubale ja silmile.

---

[1] Jangvang või Janglovang — põrgu valitseja.

Noormees vaatab teda ja pingutab ennast üliinimlikult, surudes maha valukarjatust. Ta pureb metsikust raevust võppudes huuled veriseks. Ka see tütarlaps tapetakse praegu, tema aga ei saa millegagi aidata!

Noormees vaatab just nagu kedagi otsides ringi, uurib kord üht, kord teist teekaaslast.

Lume kooljaliku vastuhelgi paistel näeb ta ähmaselt sõdureid. Näe, ühel on tigestunud, toores nägu, teise näole on tardunud juhmilt idiootlik ilme, ta pahupidipööratud paksud huuled on töllakil. Näe, see ...

Ent sel silmapilgul kohtab noormehe pilk nii lahket, südamlikku ja rahulikku naeratust, et see kõneleb ilmekamalt kui kõik sõnad. Nii südamlikult võib surmraskeil minuteil rahustada ja julgustada ainult ustav sõber.

Noore võitleja raev kustub. Tänulikkuse, sõpruse, armastuse tunded — kõik, mida võib väljendada lühikese sõnaga «elu», täidab tema rinda. Ta tahaks kirglikult minna selle inimese, seltsimehe juurde, teda tugevasti emmata, kuid kätel ja jalgadel on rasked ahelad. Ning noormees vastab sõbrale ainult mehise ja otsustava peanoogutusega.

«Üks, kaks! Üks, kaks!» kostavad ööpimeduses nagu sõjatrummi löögid surmamõistetute sammud. Tuule vingumine näib neile hiiglasliku punase lipu kahinana, mis lehvib nende peade kohal.

«Seis!» — Käskluse järsk haugatus ja ohvitseri sõim. «Kuhu te veel ronite, hoorapojad!»

Ohvitser haarab kramplikult mausri kabuuri järele.

«Kohal!» lisab ta lühidalt. Ja see «kohal» kajab vastu südameis.

«Kurjategijad paigale seada ja kõvasti kinni siduda!» — Vastiku süljeplärakana paiskub käsklus välja ohvitseri kõrist.

Tepitud kuubedega sõdurid tõukavad inimesi püssipäradega, paisates nad peaaegu jalust maha, ja seovad siis nööriga kõvasti postide külge. Sõdurite saapad tallavad sogast lund. Surmamõistetud vaikivad karmilt: pole olemas sõnu, mis suudaksid väljendada kogu nende raevu, kogu nende vihkamist vaenlaste vastu. Käsi ja jalgu rõhuvad ahelad, kehad on köidetud postide külge. Siin ta ongi, surma piir!

Silme ees on aga ikka sama pimedus. Tuul loobib laiali vihmapiisku, keerutab märja lume räitsakaid. Luuni lõikav külm raputab kahekümne viie surmamõistetu kehasid. Inimesed on ilma palituta, ilma üleriieteta — see kõik võeti neil juba vanglas seljast, kuid praegu nad ei pane enam külma tähele.

«Vea siia!» käsutab ohvitser.

Mõned pimeduses vaevalt nähtavad sõdurid veeretavad lähemale mingi raske eseme.

«Pane üles! Sihi!» kõlab uus käsklus. «Nii . . . Noh, loe kurjategijad üle!»

«Üks, kaks, kolm . . .» loendab sõdur.

Ohvitser sammub sõduri kannul pikkamööda piki postiderida ja torgib sõrmega iga ohvrit. Ta nürimeelsel, ebaproportsionaalsel näol peegeldub tema klassi, valitseva rõhujateklassi kogu julmus ja ebainimlikkus.

Surmamõistetute südames puhkeb uue jõuga leegitsema raev, süüdates silmis vihkamise tuld. Nad kisuksid selle saatana lõhki, kui nende käed poleks ahelais. Jah, kuid nad on võimetud, neil jääb ainult üle hambaid kokku pigistades lõppu oodata.

«Seltsimees! Ära kaota julgust!» kuuleb noormees endast paremal kellegi häält ja tunneb ära inimese, kellega on vanglas mitmel korral pidanud pikki kõnelusi.

«Ma olen kindel, seltsimees!»

«Kakskümmend kolm, kakskümmend neli, kakskümmend viis . . .» loendab sõdur monotoonselt, röögatab siis äkki: «Kõik on kohal, eksitust ei ole!» ja sööstab saabaste raskelt lirtsudes musta eseme juurde.

Tuul ei lakka minutikski, ümberringi on ääretu põhjamaine pimedus, piiritu tühjus . . .

Inimeste varjud valguvad laiali ja näivad selles tuhmis, hallis valguses hiiglaslikena.

«Valmis olla! Kuula käsklust!» möirgab ohvitser.

Närvid on pingul nagu kõva vibunöör, silmad on kiindunud raskesse esemesse, milles pesitseb surm. Veel hetk — ja taevavõlv variseb kokku ning pimedus matab enda alla kakskümmend viis inimelu.

Ja äkki kõlab kellegi selge, kindel hääl:

«Seltsimehed, pead püsti! Meenutage, et selsamal minutil avati seal, vabastatud rajoonides meie esindajate

kongress. Las me sureme — meie Rahvavalitsus on juba loodud. Õnnitlegem meie Rahvavalitsust! Elagu meie valitsus!»

«Elagu meie Rahvavalitsus!» liituvad temaga nagu metsik tuulehoog kakskümmend viis häält.

Kõik, mis oli maetud nende inimeste südamesse, kõik, mida nad polnud jõudnud üksteisele öelda, purskub nüüd esile selles hüüdes.

See hüüd hajutab ööpimedust. Surmamõistetute silme ees süttib ere valgus, mis tähistab uue riigi sündi.

Tiriseb ohvitseri vile, vastuseks aga kõlavad kakskümmend viis mehist häält:

«Nüüd üles, keda needus rõhub . . .»

«Ta-ta-ta-ta-ta . . .» täristab kuulipilduja.

Mõned hääled vaikivad, kuid ülejäänud laulavad veel valjemini:

«Viimse võitluse maale lahing otsustav toob . . .»

Jälle vile ja teine valang kuulipildujast:

«Ta-ta-ta-ta-ta . . .»

Laul nõrgeneb, katkeb kramplikult, kuid kõlab ikka veel:

«. . . võim Inter . . .»

«. . . Internatsionaali . . .»

«. . . maailma . . .»

Kolmandat korda kõlab vile. Veel valang ja laul sureb viimse padruniga.

«Närakad! Koeravärdjad! Laulge! . . . Laulge nüüd!» karjub ohvitser ja käsutab endaga rahul olles:

«Kuulipilduja ära viia! Kõik kasarmusse! Auku ajame homme varahommikul. Ei need kuradid kuhugi kao.»

Sõdurid on üles rivistunud. Ning taas kajab kaugenevate rautatud saabaste müdin:

«Üks, kaks! Üks, kaks! Üks . . . kaks . . . Üks . . . kaks . . .»

Öö on must, vaikiv, karm. Ikka endine lumega segatud vihm, sama vinguv tuul.

Lumi langeb hukatute allavajunud peadele, kuid tuul puhub ta samas minema. Postide külge seotud kehad on sõnatud ja liikumatud.

Veri valgub hallil, äratallatud lumel pikkamööda laiali.

TSAO ŠU-LI

Li Ju-tsai laulud

1. Mille järgi on jutule pandud selline pealkiri

Li Ju-tsai, hüüdnimega Naljahammas, elab Jantsiašani külas. Ta on umbes viiekümne aastane. Maad tal ei ole. Küla elanikud lasevad tal loomi karjatada, aga suvel ja sügisel valvab ta peale selle ka nende põlde. Tal pole ka perekonda. Iseenda kohta räägib ta: «Sõin kõhu täis — on kogu pere söönud, panen ukse lukku ega ole mul tarvis muret tunda, et taburet nälga sureb.»

Li Ju-tsai muldonn seisab vanade akaatsiate all küla idaserval. Oli tal ju kunagi olnud kolm mu'd maad — kõik, mis isa talle pärandas; kuid maa pantis ta juba ammu mõisnik Jan Heng-jüanile ja nüüd oli muldonn tema ainsaks varaks.

Peab ütlema, et Jantsiašan pole just mitte päris tavaline küla. Ta lääneosas on majad suured ja telliskivist, keskosas — savist, aga idaosas, vanade akaatsiate all, seisavad ühes reas kolmkümmend madalat muldonni. Kõik, kes elunevad lääneosas, kannavad perekonnanime Jan; keskosas elunevad inimesed nii Jani kui ka teiste perekonnanimedega. Neil kõigil on oma maa. Küla idaosas on pool elanikest asunikud, kes tulid siia teistest kohtadest, et uudismaad üles harida; teine pool koosneb nendest, kes elunesid varem küla keskosas, pärast aga vaesusid, müüsid oma majad ja kolisid siia. Nende hulgas on isegi kolm perekonda nimega Jan, kuid ka nemad laostusid lõplikult.

«Inimesed, kes elavad vanade akaatsiate all,» rääkis Li Ju-tsai naljatades, «jagunevad ainult «laodeks» ja «siaodeks» — «vanadeks» ja «väikesteks».»

Rääkides vanadest, mõtles ta selle all, nii kummaline kui see ka on, Jantsiašani kolinud elanikke. Kahekümne viie perekonna[1] vanemad kirjutasid neile maksuteadete või töökäskude saatmisel sinna lihtsalt nende perekonna- ja eesnimed, kõik teised aga lisasid nende poole pöördudes tingimata nende perekonnanimedele veel hieroglüüfi «lao»: Lao Tšen, Lao Tsing, Lao Tšang, mis tähendab mitte ainult «vana», vaid ka «auväärt».

Rääkides «väikestest» mõtles Li Ju-tsai nende all kohalikke elanikke, sest neil oli kombeks lisada lapse nimele hieroglüüf «siao». Siao Šun, Siao Bao — noor Šun, noor Bao — nii nimetati neid lapsepõlves ja need nimed olid neile ka jäänud. Lääneosa jõukad elanikud ei lisanud oma perekonnanimede hieroglüüfidele kunagi midagi ja mitte keegi kõrvalistest ei julgenud neid lapsenimega hüüda, sest et «siao» tähendab mitte ainult «väike», vaid ka «tähtsusetu». Kuid nendega, kes elasid vanade akaatsiate all, ei peenutsetud. Ole kasvõi kaheksakümne aastane vanake, sind hüütakse ikka «Siao niisugune» või «Siao naasugune». Ja kuidas tahad, nii ka mõista: kas oled «siao» — «väike», või oled «siao» — «tähtsusetu». Isegi kui sul on olemas tõeline nimi, ikkagi jääd sa oma päevade lõpuni «siaoks». Ennast võis Li Ju-tsai kõhklemata lugeda «väikeseks»: talle oli ju jäänud nimeks Ju-tsai vaid seetõttu, et ta vanemad olid pärit Hubei provintsist, kus polnud kombeks anda vastsündinule lapsenime.

Li Ju-tsai oli kõigi nende lemmik, kes elasid vanade akaatsiate all. Õhtuti, kui talupojad on lõpetanud õhtusöögi, on seal, kus tema viibib, alati lõbu laialt. Ta naljatagavara on lausa ammendamatu. Isegi kõige tavalisemaile sõnadele annab Li Ju-tsai sellise mõtte, et nad kutsuvad esile kestvat ja lõbusat naeru. Peale selle on Li Ju-tsail annet värsside sepitsemiseks. Ükskõik, milline sündmus külas toimub, loob ta tingimata midagi selleks

[1] Kakskümmend viis perekonda — vanaaegne administratiivüksus, nõndanimetatud «ühiskäenduse süsteem», mis oli mõeldud kontrolliks elanikkonna üle maksude, lõivude jne. kogumisel.

puhuks. Tema värsikesi on hea ja kerge lugeda. Jantsiašanis nimetatakse selliseid värsse «kiirkõnedeks», aga nende tõeline nimetus on «kuai-ban», mis tähendab: «laulda kiires tempos». Neid jutustatakse või lauldakse bambuskäristiga takti lüües.

Kuni Jaapani sõjani seadis vana Jan Heng-jüan kõik alati nii osavalt, et teda valiti aastast aastasse külavanemaks. Ükskord ümbervalimiste ajal lõi Li Ju-tsai temast sellise kiirkõne-laulukese:

Kui Jan Heng-jüan vaid saaks,
siis ta tähti maksustaks.
Juba mitu aastat pikka
on ta külavanem ikka.

Valimise aeg on käes,
tuleb panna sedel käest.
Mitu korda panna võid —
Jani käes on ikka võim.

Lauatüki võtma peaks,
pitsat tuleks sellest hea,
pileteid siis tembeldaks —
valimisi kiirendaks.

Pääseks kirjavaevast siis —
lauatükk on tugev riist,
ei ta ära pehki eal,
sada aastat vastu peab.

Jan Heng-jüanil on poeg, keda hüütakse Tsia-siangiks. Pärast seda, kui Tsia-siang lõpetas 1930. aastal maakonnalinnas õpetajate seminari, sai temast Jantsiašani koolis õpetaja. Tsia-siang on inetu, ta nägu on pudelkõrvitsa sarnane. Seni kui ta sõna ütleb, pilgutab ta rohkem kui kümme korda silmi. Kuid ei saa inimese üle ainult välimuse järgi otsustada, sellepärast ärge mõelge, et Tsia-siang on hädavares. Sugugi mitte. See inimene on lihtsalt alatust täis tuubitud. Igaüks, kellel oli temaga asja, jäi tingimata kahjukannatajaks. Li Ju-tsai ei jätnud ka Tsia-siangi tähele panemata. Ta lõi sellest laulukese:

On majale õnn[1]
see pilgutav saatan.

[1] Õnn majale — sõnamäng. Jan Heng-jüani poja Tsia-siangi nimi tähendab otseses tõlkes «õnn perekonnale».

Ta ripsmed kui õled
on ripakil, vaata.
Ta nina — ai-ai,
on lame ja lai.
Kui ütlebki sõna,
siis pilgutab kähku;
kui pilgutab korra —
on alatus tehtud.
Ta jõuga teeb selgeks,
et õigus tal käes,
ja kuni saab võtta,
ei rahule jää.
Kui sidruni välja
su pigistab ta —
ja iialgi enne
ei rahune ta;
ta kissitab silmi
ja rõhib kui kult,
kes võõrasse aeda
on roninud just.

Selliseid laulukesi lõi Li Ju-tsai peaaegu iga päev. Nende sepitsemine ei valmistanud talle erilist vaeva ja vanade akaatsiate all elunevad noored nurusid igal õhtul, et ta laulaks uut laulukest. Ning maksis tal vaid luua uus laul, kui juba kõik küla idaserva noored seda laulsid. Kuid Li Ju-tsai laulukesed ei tunginud peaaegu üldse küla lääneossa. Lääneosa elanikud ei kogunenud vanade akaatsiate alla. Kui aga nende lapsed juhuslikult siia jooksid, siis oli neil hea nahatäis soolas.

«Ah te häbitud! Miks te sinna jooksete? Jäätegi kerjusteks ja hakkate elama vanade akaatsiate all!» riidlesid vanemad.

Mingisugune nähtamatu eesriie takistas Li Ju-tsai lauludel levimast üle kogu küla.

Jaapanivastase sõja ajal muutus Jantsiašanis paljugi. Muutusid ka Li Ju-tsai laulud. Rohkem kui üks kord sattus Li Ju-tsai nende pärast raskesse olukorda. Sellest, mis Jantsiašanis toimus, samuti Li Ju-tsai uutest laulukestest me kõnelemegi oma jutus. Sellepärast ongi ta pealkirjaks «Li Ju-tsai laulud».

2. Õhtune vestlus Li Ju-tsai muldonnis

Li Ju-tsai muldonnist ei saa ilma naeruta jutustada. Kui heita temas pilk kolme erisuunda, siis näib, et seisad korraga kolmes erinevas ruumis. Muldonni uks avaneb lõunasse, parempoolse seina keskpaigas seisab kan [1], kani mõlemal pool on viis vaksa vaba ruumi. Ukse kõrval suitseb seina ääres ahjukõkats, mille kõrval seisavad korvikesed pähklite ja viigimarjadega. Nendes korvikestes hoiab Li Ju-tsai toiduaineid, mida ta saab külaelanikelt külvide valvamise eest. Kani taha seina sisse on uuristatud väike orv. Kui avad ukse, näib esimesel pilgul, nagu siseneksid puuviljapoodi; kui aga pöörad pead ja vaatad lääne poole, siis paistab Li Ju-tsai elamu Buddha nišši sarnasena templis. Ent kui heidad pilgu akna poole, siis näib, et oled külasöögimajas.

Külmade tulekuga tungleb Li Ju-tsai nagu köetud ahjugi ümber alati rahvast. Millal te ka tema juurde muldonni läheksite, on see juba täis inimesi, kes on kokku tulnud, et rääkida ühest kui teisest.

Sel aastal, kahekümne viiendal jaanuaril lõpetas Li Ju-tsai parajasti õhtusöögi, kui muldonni uks avanes ja sisse astusid kaks inimest. Üks neist oli naabri poeg, noor Siao Fu, teine — keegi võõras. Külalisi nähes süütas Li Ju-tsai džuudiõliga tattnina ja riputas selle seinale.

«See ongi meie onu Li Ju-tsai,» ütles Siao Fu oma kaaslasele.

Li Ju-tsai ronis orva, külalistele aga pakkus istet soojal kanil. Veidi vaikinud, küsis ta:

«Kustpoolt külaline on?»

«See on minu lellepoeg. Ta on Šitsõva külast.»

Uus tuttav oli noor, kuid ilmselt hakkaja. Ta alustas kohe kõnelust Li Ju-tsaiga, — tõsi küll, väga aupaklikult.

«Ärge mind külaliseks pidage. Juba «laternate püha» ajal vaatasin ma teie juures etendust ja nägin, kui hästi te täitsite narri Tsiao Guan-pu osa — siis tuli mul tahtmine teie käest õppida.»

---

[1] Kan — lai, ahju poolt soendatav ase; talumajades on kan voodiks tervele perekonnale.

Li Ju-tsai puhkes naerma ja küsis:

«Aga mispärast siis teie külas sel aastal etendusi ei olnud?»

«Ei saanud kusagilt kostüüme. Aga homme on meil esimene etteaste,» vastas Siao Fu lellepoeg.

Li Ju-tsai elavnes otsekohe.

«Tsiao Guan-pu osa on küll väike, kuid väga tähtis. Teda tuleb täita erilise jõuga,» tähendas ta kaalukalt. Seejärel võttis ta piibu, vehkis sellega nagu nuudiga ning hakkas jäljendama gongi heli ja valjusti laulma. Ta mängis maha esimese stseeni ja kavatses parajasti teist alustada, kui uks müraga avanes ja sisse astus Siao Šun. Tal oli käes kaks väikest riisitimpsaia.

«Onu, tasemini! Te võite niimoodi gongi ära lõhkuda!» ütles ta naerdes ja ulatas timpsaiad Li Ju-tsaile. «Isa palub teid proovida meie timpsaiu. Maitske!»

Kahekümne viiendal jaanuaril pühitsetakse külades «aitadesse lisasaamise püha», ja kõik söövad tavaliselt timpsaiu, mida küpsetatakse auru peal.

«Te sööge ise, sel aastal on ju vähe küpsetatud,» püüdis Li Ju-tsai viisakalt keelduda, pärast aga võttis timpsaia ja hakkas sööma. Teist pakkus ta külalistele. Kui kõik keeldusid, hakkas ta kiiresti ka seda mäluma.

«Ema küpsetas muidugi vähevõitu,» alustas Siao Šun kanile istudes, «aga mitte nii nagu Tšang Tsi-tšangi naine. See oskas isegi niisugusel pühal anda oma sulasele ainult kaks timpsaia. Aga sulane on meil ju parim näitleja. Kõikidel etendustel mängib ta naisosi!»

«Kui sa töömeest palgata ei jõua, siis ära parem palkagi,» lisas Siao Šun. «Aga kui sa kord juba palkasid, siis pead teda ka toitma.»

«Tsi-tšangil endal pole ju väga vigagi, aga naine on tal närune,» tähendas Li Ju-tsai.

«Kas see sulane ei ole mitte näitleja, kes mängis keisri vennanaise osa?» küsis kogu aeg vaikinud Siao Fu lellepoeg.

«Tema jah,» vastas Siao Fu. «See on Tšang De-gui poeg. Ta töötab Tšang Tsi-tšangi juures.»

«Ta on oma isast hulga parem,» lisas Siao Šun.

«Mis seal rääkidagi! Muidugi parem,» kinnitas Li Ju-tsai.

«Aga kes see Tšang De-gui on?» küsis Siao Fu lellepoeg.

Ta küsis väga vaikselt, kuid Siao Šun kuulis siiski.

«Oo, tema kohta on meil isegi lauluke olemas!» ütles ta ja hakkas laulma:

On teada ju, et Tšang De-gui
ei liigseid sõnu tee,
ta alatasa lipitseb
Jan Heng-jüani ees.
Vaid ütleb Jan: «See pikkus siin
näib mulle suurena,» —
ja kostab otsemaid De-gui:
«Ei ole väike ta.»
Jan lausub ainult: «See on ring» —
ja Tšangi rõõm on suur,
kui ta nüüd kuulutada saab,
et see ei ole ruut.
Vaid ütleb Jan, et hõõrub ta
küüslauku poti sees.
Tšang kinnitab, et potile
see midagi ei tee.
Kui räägib Jan, et tema kukk
on muna munenud,
Tšang teatab siis, et ise ta
on seda jälginud.
On vaevalt vana Heng-jüan
suud liigutanud veel,
De-gui on valmis silmapilk —
ükskõik mis ära teeb.

Kui ta lõpetas, siis Siao Fu enam ei naernud, ta lellepoeg aga lõkerdas ikka veel.

«Mis sa veel naerad?» küsis Siao Šun. «Tšang De-guist võib veel paljugi pajatada. Ta on meie külas tuntud aktivist... võõraste karaskite söömise alal.»

«Mis, on ta tõesti aktivist?» küsis Siao Fu lellepoeg.

«Kuidas siis, talurahvaliidu esimees. Ametnik ja mitte just kõige väiksem!» vastas Siao Fu.

«Aga mispärast te ütlesite, et ta on aktivist võõraste karaskite söömise alal?»

«Meil Jantsiašanis ei ole mitte nii nagu teistes külades. Kui on vaja minna mingisuguse asjatoimetamise pärast külavalitsusse, tuleb kõigepealt annetada viis tsin'i sealiha ja kümme tsin'i jahu, et iga juhatuse liige saaks tsini karaskeid ja kausikese liha. Ainult söönult võtavad nad sind jutule. Tšang De-gui haarab esimesena oma osa

karaskeid ja valib sealjuures tingimata kõige paremad välja.»

«Meie külas,» ütles Siao Fu lellepoeg, «tehti juba kaks aastat tagasi lõpp kõigile neile andameile ja kingitustele.»

«Jah, seda kommet pole praegu enam peaaegu et mitte üheski külas,» nõustus Siao Šun. «Ainult meil on need kummalised kombed alles jäänud. Need viis Jan Heng-jüan sisse, kui ta veel külavanemaks oli. Võin kinnitada, et kui vana Jan Heng-jüan peaks täna surema, siis ei oleks homme mingeid andameid.»

Sel ajal astus muldonni korraga mitu inimest. Nende hulgas olid Siao Fu isa Lao Tsin ja noored — Siao Jüan, Siao Ming ning Siao Bao. Siao Jüan hüüdis kohe lävelt:

«Suursündmus! Suursündmus!»

«Mis? Mis on lahti?» küsis Li Ju-tsai kiirustades.

«Noh, vanem vend, käes ta on: meie külavanemat Jan Si-fu'd hakatakse maha võtma.»

«On see tõesti tõsi?» küsis Siao Šun kanilt maha hüpates. «Selleks puhuks kõlbaks üks kolmepäevane etendus tulla lasta.»

«Toetan täielikult,» ütles Siao Šun.

«Tähendab, käes ta ongi! Mina aga mõtlesin alati, et tema riisikauss on raudvitsadega kokku tõmmatud. On see ikka õige?» hakkas Li Ju-tsai usutlema.

«Kõige puhtam tõde,» kinnitas talle Siao Jüan. «Maakonnast sõitis siia poliittöötaja Tšang ja tõi paberi.

«Kas teie pool tõesti külavanemat nii vähe sallitakse?» küsis Siao Fu lellepoeg.

«Oo, ka tema kohta on tehtud lauluke!» ütles Siao Šun ja hakkas laulma:

Jantsiašani rahva suus
«Tiigriks» saanud Jan Si-fu.
Ta on kaval, julm ja petlik,
haistab saaki juba ette.
Oli lehmavargaks ta,
salaurgast pidas ka,
ei ta kartnud mingit süüd,
vahel vaeseid leski müüs.
Olgu töö kuitahes must —
see on talle paras just.
Nii kui Jan'i puudutad,

sellest ise mustaks saad,
aga siiski tema ees
kummardab meil igamees.

«Kas siis sellist saab armastada?» küsis ta laulu lõpetades Siao Fu lellepojalt.

See hakkas naerma. Juttu alustas Siao Ming.

«Sina, külaline Šitsõvast, ei tea veel midagi. Sulle jutustati Jan Si-fu minevikust. Pärast seda, kui jaapani kuradid välja aeti, kasutas ta segadust ja puges külavanemaks. Nüüd läks ta veelgi hullemaks. Vana saatan Jan Heng-jüan on tema onu. Ta toetab kogu aeg Jan Si-fu'd. Ei ole sellist musta tegu, kuhu Jan Si-fu poleks oma kätt külge pannud. Iga tühise asjaga tuleb meil minna külavalitsusse ja seal on juba kombeks kosti viia ja veel raha varrukasse pista. Kui annad vähe, mässib ta sind nii sisse, et ei saagi hädast välja, või peksab veel läbi kah. Kui Jan Si-ful tuleb pähe kedagi laostada, ei tagane ta enne, kui on oma eesmärgi saavutanud. Aga kui keegi laostub, ostab vana Jan Heng-jüan temalt võileivahinna eest maa ja maja. Kõik, kes elavad vanade akaatsiate all, kardavad isegi Jan Si-fu lauale läheneda, kui nad külavalitsusse lähevad. Ei möödu kahte päevagi, ilma et ta ei määraks meile mingit koosolekut. Ja keegi ei julge isegi küsida temalt, et milleks see koosolek on. Kohustuslikele töödele saadetakse ikka ainult neid, kes elavad vanade akaatsiate all. Perekondadest liignimega Jan ei näe seal terve aasta jooksul kedagi, aga meie peame jätma kõik oma toimetused ja töötama... Sa ei tea ju midagi. Ah, see siug, see alatu siug...»

«Aga mille eest ta siis maha võeti?» küsis Li Ju-tsai tasakesi.

«See pole veel teada,» kostis Siao Bao. «Arvatavasti saadi maakonnas temast midagi teada.»

«Kui Tiiger ametist maha võtta ja jätta külasse, siis tuleb sellest suur häda,» ütles Li Ju-tsai. «Ta tuleb ära hävitada, ainult siis võib lugu lõpetatuks lugeda. Ega keegi pole kuulnud, kas tema üle maakonnas kohut mõistma hakatakse või mitte?»

«Kui ta ainult ametistki maha võtta,» tähendas Siao Bao, «siis leidub palju inimesi, kes tema vastu ükskõik millisel koosolekul sõna võtavad.»

Sel ajal kostis tänavalt:

«... Homme kogunege kõik templisse, tulevad uue külavanema valimised. Kõik, kes on rohkem kui kaheksateistkümmend aastat vanad, peavad ilmuma...»

Hääl lähenes ja kostis üha selgemini.

«See on Tšang De-gui! Kus hundist räägid, seal ta on! Kes siis ei tunneks ta närust häält!» ütles Siao Fu.

Ja tõepoolest, sel momendil ilmus muldonni uksele Tšang De-gui. Kui ta sisse astus, tervitas ainult Li Ju-tsai kui peremees teda hoolimatult, kõik teised aga vaikisid, Siao Šun ja Siao Fu pilgutasid teineteisele silma.

«Oi, kui palju teid siin on!» hüüatas Tšang De-gui. «See on hea! Ma ei pea siis igaühe järele jooksma. Homme tulevad külavanema valimised. Kes on kaheksateist aastat vanaks saanud, see peab ilmuma valimistele.» Seejärel lisas ta häält tasandades: «Külavanem käskis valida Liu Guang-tsüi. Tingimata öelge edasi kõigile, keda kohtate.»

Tšang De-gui pöördus ümber ja läks.

«Läks karaskeid sööma!»

«Ei tule välja! Poliittöötaja on veel külas; arvan, et kuni ta siin on, ei maksa Tšang De-guil karaskeid loota.»

«Kuule, miks sa siis sedaviisi räägid? Inimene võib ju kuulda,» ütles Lao Tsing etteheitvalt.

«Ei tea, mis sind ehmatas?» katkestas teda Siao Jüan. «Me just tahamegi, et ta kuuleks.»

«Vaadake õige, kah mul veel ametnik välja tulnud. Kuidas see teile meeldib: «Kes on saanud kaheksateistkümmend aastat vanaks, see peab ilmuma koosolekule...»?!» osatas Siao Ming Tšang De-guid.

«Ja kannab veel külavanema arvamust laiali!» lisas Siao Šun.

«Kõlupea saab nüüd päris-peaks. Kus tulevad alles lood!» naeris Siao Fu.

«Kes on see Kõlupea?» küsis temalt lellepoeg.

«Kõlupeast on meil ka lauluke olemas.»

Liu Guang-tsüi iial targaks ei saa,
püüab ülemaks pugeda nii ja naa.
Lakub tugeval talda, nii pikk on ta keel,
aga nõrgemat kohates tähtsaks end teeb.

Jan Heng-jüani hüüab ta isaks,
igale poole topib end lisaks.
Alustab juttu, end kõveraks veab,
painutab ülbet ja rumalat pead.
Meeled me külas mõrudaks teeb
see, et on Kõlupea igal pool ees!

«Noh, on sulle nüüd kõik selge?» ütles ta laulmist lõpetades.

Seekord Siao Fu lellepoeg ei naernud. Ta küsis imestunult:

«Kuskohast te küll niipalju laule võtate? Kes neid sepitseb?»

«Laulukesi on meil palju! Igaühest, kes elab vanade akaatsiate all, isegi rõugearmilistest eitedest on lauluke olemas. Ja mitte ainult inimestest, vaid ka igast sündmusest luuakse meil laule!» otsustas Siao Šun külalist üllatada. «Niisuguse onkliga nagu Li Ju-tsai on see lihtne. Kui palju tahad, nii palju laulukesi ka tuleb!» kiitles ta.

Kuid siinkohal pöördus jutt teisale.

«Minu arvates,» ütles Siao Jüan, «ei tule meil Jan Si-fu nõuande järgi teha. Tehkem talle õige homme kingitus. Valime mitte selle, keda tema tahab, vaid hoopis teise. Kiuste pärast ei vali Liu Guang-tsüid!»

«Nii ei lähe! Nii ei lähe!» vaidles Lao Tsing vastu. «Kes siis meist, vanade akaatsiate all elavatest inimestest võiks Jan Heng-jüaniga jõudu katsuda? Mõistagi, et mitte Jan Si-fu ise, vaid Jan Heng-jüan on käskinud valida Liu Guang-tsüid. Milleks pahandada Jan Heng-jüani?»

«Mida sa kartma lõid, vanamees?» vihastus Siao Jüan. «Kardad, et puult langev leheke võib su pea lõhki lüüa? Miks sa kardad Jan Si-fu vastu välja astuda? Sina maksad ju samuti nagu teisedki maksusid ja täidad kõiki kohustusi tema eest.»

Lao Tsingil oli üks kummaline omadus: kui ta nägi, et noored tema peale vihaseks said, jäi ta otsekohe vait. Nii sündis ka nüüd.

«Sa räägid õigust,» toetas Siao Jüani Siao Bao. «Seekord tuleb meil tavaliste kommete vastu välja astuda. Kui me valime Liu Guang-tsüi, siis jääme endiselt vana Jan Heng-jüani meelevalda. Minu arvates tuleb meil kõi-

gil, kes me vanade akaatsiate all elame, seekord pead tõsta ja katsuda valida kedagi meie omadest.»

Kõik olid Siao Baoga nõus, kuid ei suutnud kaua aega otsustada, keda nad esitama peaksid. Siao Jüan arvas, et Siao Bao on täiesti sobiv. Lao Tšen oli veendunud, et kui esitada Siao Ming, siis saab ta rohkem hääli kui Siao Bao. Siao Ming vaidles sellele vastu ja tõestas, et tuleb esitada Siao Jüan, kuna ta koosolekutel paremini esineb.

«Aga mina mõtlen niimoodi,» ütles Li Ju-tsai, «et kui valime Siao Mingi, siis saab ta tõepoolest kõige rohkem hääli, aga ma kardan, et ta ei saa tööga hakkama. Ta on liiga hea ja lihtsameelne, et olla külavanemaks. Kakluseks vana Jan Heng-jüani sabarakkudega tal nuppu ei jätku. Vaat Siao Bao — tema kauples paari viimase aasta jooksul lammastega, on mitmel pool käinud, oskab kirjutada ja arvutada. Niisugune mees juba tuleb asjadega toime. Aga ta ei saa perekonda maha jätta: tal on viis suud toita ja tema on ainuke töötegija. Minu arvates sobib kõige rohkem siiski Siao Jüan. Aga Siao Bao võib teda aidata arvepidamises ja mitmesuguseid pabereid kirjutada.»

Li Ju-tsai põhjendused veensid kõiki.

«Kui nii, siis valime Siao Jüani,» ütles Siao Bao kindlalt.

«Õigus,» toetas teda Siao Šun. «Peab minema Siao Jüani poolt agiteerima.»

Kõik hakkasid laiali minema. Lao Tsing, Siao Fu isa, peatas poja:

«Kuhu sa ennast topid? Mine koju!»

Sel ajal haaras Siao Šun Siao Fu käest kinni ja tõmbas ta endaga kaasa:

«Lähme, lähme!» — ja Lao Tsingi poole pöördudes hüüdis ta õhinal: «Ära karda! Kui su Siao Fu ära kaob, vastutan mina tema eest.»

Ja võtnud käest kinni, jooksid nad tänavale. Lao Tsing kiirustas nende kannul ja karjus veel kaua neile järele, püüdes poega tagasi tuua. Kuid mõlemad noormehed eemaldusid kiiresti ja tal ei jäänud muud üle, kui koos vennapojaga koju tagasi pöörduda ning magama heita.

Üksi jäädes uinus Li Ju-tsai samuti varsti.

3. Tiigri nuhtlemine

Järgmisel päeval oli Li Ju-tsai just lõpetanud hommikusöögi ja kavatses loomi karjamaale ajada, kui tema juurde tuli Siao Šun.

«Onu, ära veel mine,» ütles ta. «Üks hääl rohkem, seda parem meile. Võib-olla tuleb meil täna midagi välja. Me kogusime Siao Jüaniga juba üle neljakümne hääle.»

«Küll ma jõuan,» vastas Li Ju-tsai. «Ajan ainult lehmad Tsiaovasse ja tulen tagasi: nüüd pole enam tarvis karta, et loomad lähevad kellegi põldu tallama. Kui koosolekul esineb poliittöötaja Tšang, siis räägib juba tema üksinda lõunani. Valimistele jõuan vabalt.»

«Seekord tuleb vähe kõnesid...» väitis Siao Šun vastu.

«Tean, tean! Tšang oskab igal koosolekul juba päris alguses koosoleku «tähtsust» selgitada, tema «mõtet» seletada ja isegi talle hinnangut anda. Selleks ajaks, kui on vaja hääletada, tulen tagasi.»

«Mine siis pealegi. Ära ainult hiljaks jää,» nõustus Siao Šun ja läks templisse.

Siin, tseremooniate saalis, istusid, nagu see oli alati koosoleku avamise eel olnud, poliittöötaja Tšang ja külaaktivistid, rahvas aga seisis õuel. Vahe seisnes vaid selles, et nüüd oli Jan Si-fu külavanema kohalt maha võetud. Kõik tahtsid näha, kas ta hakkab veel nina tõstma ja ennast tähtsaks tegema. Sellepärast tuli rahvast eriti palju.

Kõigi kogunemist ei tulnud kaua oodata. Jan Si-fu oli sel koosolekul viimast korda juhatajaks. Kuigi ta püüdis näida rahulikuna, kõlas ta hääl ebaloomulikult. Pärast tavalisi tseremooniaid andis ta sõna poliittöötaja Tšangile. Seekord ei rääkinud Tšang nii, nagu tavaliselt. Ta ei selgitanud koosoleku «tähtsust» ja «mõtet», vaid asus kohe asja juurde:

«Teie külavanem on teinud mitmel korral jämedaid vigu. Kõrgemalseisvad organid käskisid läbi viia uued valimised. Kui te tahate midagi vanema kohta öelda, siis võite enne hääletamise juurde asumist sõna võtta.»

Jan Si-fule oleks kergesti võinud esitada rohkem kui tuhat süüdistust. Kuid esiteks polnud keegi eraldi kõne-

lemiseks valmistunud, teiseks kitsendas kõiki Jan Hengjüani juuresolek, kolmandaks aga püüdsid kõik vältida Jan Si-fu kättemaksu. Sellepärast olid inimesed vaiksed ja ainult sosistasid omavahel. Ühed arvasid, et tuleb kasutada niisugust head juhust ja Tiigrile pihta virutada. Teised veensid, et parem on talle päriselt ots peale teha, muidu tuleb veel tagasi ja hakkab inimestele kurja tegema. Niiviisi sosistasid kõik, kuid avalikult ei julgenud keegi välja astuda.

Koosolekul oli ka üks mees nimega Ma Fõng-ming. Varem oli ta kaubitsenud Anhuei provintsis teega, viimaseil aastail aga elas Jantsiašanis. Erinevalt teistest külaelanikest, kes olid väga kartlikud ja ärahirmutatud, oli ta julgem ja taibukam. Kui Jan Si-fu külavanemaks sai, oli ta otsekohe hakanud külaelanikke pinnima. Ka Ma Fõng-mingil tuli tema pärast küllaltki kannatada. Kuid siis ta vaikis. Nüüd aga, kui levis teade, et Jan Si-fu on ametist maha võetud, otsustas Ma Fõng-ming temaga arveid klaarida. Tasahilju hakkas ta oma naabritega kokku rääkima.

«Kui te sõna võtate, siis ma võin esimesena tule avada.»

«Räägi! Nii kui esined — mina otsekohe sinu järel. Tee ainult algust, küll pärast hakkavad paljud rääkima,» julgustas teda Siao Jüan.

Kuni nad nõu pidasid, küsis laval presiidiumis istuv poliittöötaja Tšang vihaselt:

«Kas on sõnasoovijaid? Annan veel ühe minuti. Kes tahab rääkida?»

«Mina tahan rääkida,» teatas Ma Fõng-ming ja tõusis püsti. «Minu maatükist vasakul on Jan U esiisade haud, haual kasvavad kibuvits ja metsdatlipuu. Nad olid kasvanud nii suureks, et võtsid enda alla poole minu põllust ja ma ei saanud enam nisu külvata. Ülemöödunud aasta talvel ma raiusin neid veidi, aga Jan U kaebas minu peale külavalitsuses. Külavanem Jan Si-fu otsustas nii: ma pean veristama sea ja ohverdama selle Jan U esivanematele, aga Jani perekonnale pean tooma kakssada tsin'i jahu. Seda ma tegin. Siis trahvis ta mind viiesaja jüaniga ja keelas pealegi mul põõsast ja puud põllul vähemaks raiuda. Minu siga ja jahu söödi ära, trahvi

maksin ma kinni, minu nisupõld kasvab aga endiselt umbe kibuvitsa ja hapude datlitega. Kuid mina maksan ju tema eest renti! Minu arvates see pole õige. Nüüd tuleb uus vanem ja ma palun niisugune keeld ära kaotada.»

Poliittöötaja Tšang kuulas teda imestunult, pärast aga usutles koosolekut:

«On see tõesti nii?»

Peaaegu kõik peale nende, kes kannavad perekonnanime Jan, kinnitasid üksmeelselt:

«Õigus!»

Li Ju-tsai tähendas nagu muu seas:

«On veel hullemaidki lugusid!»

Siao Jüan katkestas teda ja hüüdis:

«Mina tahan ka sõna!»

Ja ta hakkas üksikasjaliselt jutustama, kui ebaõigesti määrati inimesi kohustuslikele töödele. Nüüd hakkas igast küljest vanema peale kaebusi sadama. Talupojad hakkasid üksteise järel sõna võtma. Nad jutustasid, kuidas raisati kogukonna raha, kuidas vanem vägisi ennast kostitama ja endale kinke tooma sundis, kuidas keppidega peksis, tööga trahvis ja nii edasi.

Kõik rääkisid ainult Jan Si-fu tegudest, kuid keegi ei julgenud öelda sõnagi sellest, mida pani külas toime Jan Heng-jüan. Kõneldi hommikust kuni lõunani välja. Poliittöötaja Tšang kuulas vaikides, vihast ronisid ta silmad lausa laubale ja ta heitis kõigile vihaseid pilke. See oli ka arusaadav: ta viibis tihti Jantsiašanis, kuid talle ei tulnud pähegi, et siin võivad toimuda sellised asjad. See paneb tahes-tahtmatult vihastama. Lõpuks ei kannatanud ta välja:

«Siduge õige see «suurepärane» külavanem kinni!»

Lavale tormas nii palju soovijaid, et neid poleks jõudnud ära lugeda. Kümned käed haarasid Jan Si-fu kinni, tõstsid ta jalad ülespoole ja sidusid siis kinni nagu püütud jänese.

«Pange ta õige sinna väikesesse tuppa,» ütles poliittöötaja Tšang. «Määrake kaks inimest, kes jääksid valvama. Seni aga läheme lõunat sööma. Pärast lõunat valime uue külavanema, aga Jan Si-fu viin ma rajooni.»

Siao Šun, Siao Fu ja veel seitse või kaheksa inimest pakkusid ennast Jan Si-fud valvama.

«Mina valvan! Mina valvan!» karjusid nad üksteise võidu.

«Hakkame kõik seda tiigrit valvama. Mõni häda, kui sööme lõunat hiljem,» ütles Siao Šun.

Seejärel pöördus poliittöötaja talupoegade poole:

«On tarvis inimest, kes kirjutaks protokolli sellest, mis enne lõunat koosolekul räägiti. Ma viin selle protokolli rajooni.»

«Mina kirjutan,» kostis Ma Fõng-ming.

«Ma aitan sind,» ütles Siao Bao.

Sellega lõpetas poliittöötaja Tšang koosoleku.

Juba poolest päevast olid Jan Heng-jüan ja ta poeg suures ärevuses. Kuigi koosolekul räägiti ainult Jan Sifu tegudest, teadsid nad, et too ei teinud midagi ilma nende osavõtuta, ja see erutas vana mõisnikku väga. Tuues ettekäändeks haiguse, ei läinud Jan Heng-jüan koosolekule ja saatis valimistele oma poja Jan Tsia-siangi.

Kui koosolek uuesti avati, selgitas poliittöötaja Tšang, kuidas toimuvad valimised.

«Et valimisi õigesti läbi viia, tuleb kõigepealt valida küladeputaadid, aga pärast nende seast juba külavanem. Kuid meie ei jõua seda praegu teha. Ma arvan, et me esitame algul kolm kandidaati, pärast aga valime nendest hääletamisega ühe. Meil on palju kirjaoskamatuid, sellepärast hakkame hääletama nii: kolme tassi peale joonistame isesugused märgid. Tassid asetame nii, et ei oleks näha, kes kelle poolt hääletab; pärast anname igaühele ühe herne ja igaüks paneb oma herne sellesse tassi, millel seisab kandidaadi märk, keda ta tahab valida. Kuidas te arvate, kas nii on hästi või mitte?»

«Hästi!» vastati talle kooris.

Seda kuuldes kaotas Jan Tsia-siang, kes lootis enamikule kirjaoskamatuist valimispileteid täita, enesekindluse ja hakkas silmi pilgutama: kes siis nüüd kindlustab Liu Guang-tsüi valimist? Kes oleks võinud teada, et poliittöötaja Tšang teeb ettepaneku hääletada herneste abil? Nüüd ei jäänud talle — hariduskomitee liikmele muud üle, kui valmistada tassid hääletamiseks ette. Kuid ta lootis ikka veel midagi välja mõelda...

Hakati esitama kolme kandidaati. Muidugi oli nende

hulgas tänu vana Jan Heng-jüani hoolitsusele ka Liu Guang-tsüi — Kõlupea. Teiseks oli Ma Fõng-ming, kolmandaks Tšen Siao-jüan.

Jan Tsia-siang võttis ühe punase ja kaks musta tassi, kleepis kandidaatide nimed peale ja teatas valjusti:

«Tähelepanu! Meie paneme praegu need kolm tassi templi sisemisse saali. Järjekord on selline: idast läände lugedes esimene tass on Liu Guang-tsüi jaoks, teine — Ma Fõng-mingi ja kolmas — Tšen Siao-jüani jaoks. Kordan veel kord: idast läände esimene punane tass Liu Guang-tsüi, teine — Ma Fõng-mingi ja kolmas — Tšen Siao-jüani jaoks.»

Ta pani tassid saali keskel ohvrilauale, käis siis idast läände kõik läbi ja andis igaühele herne. Otsekohe hakati hääletama ja mõne minuti pärast oli hääletamine lõppenud. Kui herned üle loeti, tuli välja, et Ma Fõng-ming oli saanud ainult viiskümmend kaks häält, Liu Guang-tsüi — kaheksakümmend kaheksa häält, millega osutus valituks, Tšen Siao-jüan aga sai kaheksakümmend kuus häält, ainult kaks häält vähem kui Liu Guang-tsüi.

Kui valimised olid lõppenud, teatas poliittöötaja Tšang:

«Ma pean sõitma tagasi rajooni. Palun määrata kaks inimest Jan Si-fu'd saatma.»

«Mina määran!» hüüdis Jan Tsia-siang otsekohe.

Mitu häält vaidlesid üheaegselt vastu:

«Küll saame ilma sinu inimesteta hakkama!»

«Mina lähen! Mina lähen!» hüüdis rohkem kui kümme inimest ette astudes.

«Kahest on küllalt,» ütles poliittöötaja Tšang.

«Rohkem rahvast — kindlam on,» vaidles Siao Jüan vastu.

Lõpuks otsustati valvuritena kaasa saata viis meest. Poliittöötaja võttis Ma Fõng-mingi ja Siao Bao poolt kirjutatud protokolli, Jan Si-fu ja sõitis koos valvega rajooni.

Nii sai Liu Guang-tsüist — Kõlupeast — külavanem.

Esimene asi, mis ta tegi, niipea kui poliittöötaja oli ära sõitnud, oli see, et jooksis otsekohe Jan Heng-jüani juurde. Selge, et tal tuli avaldada tänu ja edasiseks tegutsemiseks juhtnööre saada. Vana Jan Heng-jüan tea-

dis juba, et poliittöötaja Tšang viis Jan Si-fu kaasa ja et Siao Jüan sai ainult kaks häält vähem kui Liu Guang-tsüi. Need uudised häirisid teda tublisti. Lõtvunud häälega lausus ta Liu Guang-tsüile:

«Pojake! Ole ettevaatlik. Olukord muutub üsnagi ebakindlaks. Vaata, isegi Ma Fõng-ming, kes vedas ennast hoopis teisest kandist meie juurde, — ka tema tõstab häält. Aga need, kes vanade akaatsiate all elavad, need hakkavad lihtsalt mässama.»

Ta tõstis kaks sõrme ja kordas mitu korda:

«Kaks häält! Kaks häält! Mõtle ainult, kui hädaohtlik see on! Sul, pojake, tuleb edaspidi Ma Fõng-mingiga arvestada. Otsi talle mingisugune amet — paneks kas või ehituskomitee liikmeks? Jah, las saab ehituskomitee liikmeks. Aga Siao Jüan — see ei karda ei taevast ega maad. Tuleb valida paras silmapilk ja teda mehe moodi korrale kutsuda. Teisiti sa idapoolse külaotsaga hakkama ei saa. Kuid nüüd pole veel tegutsemiseks õige aeg käes. Kui Jan Si-fu lugu selgemaks saab, siis räägime. Mine nüüd, pojake. Ma tunnen ennast täna millegipärast väga halvasti, tahan varem puhkama heita.»

Liu Guang-tsüi jättis hüvasti ja lahkus.

Sel õhtul oli Li Ju-tsai muldonnis eriti palju elevust. Järgmisel päeval levisid rahva suus kaks uut laulukest:

Algul nuhelda sai tiiger
mitu korda üle selja.
Püüdis küüned ära peita, —
saba ikka paistab välja.
Rahvakoosolekul palju
talupoegi välja astus,
sõõstsid seltsis tiigri peale,
teda tõusta nad ei lasknud.
Käpad seoti — ta on vang,
pilgutas vaid Jan Tsia-siang.
Hirm on Heng-jüani majas,
kogu küla naerust kajab!

Teine laul oli lühem:

Jan Heng-jüan — puuslik, jonnakas mees,
alati ülemaks on Jantsiašanis.
Valiti uuesti — pettus on see,
võimul on ikkagi endiselt Janid.
Meile see halb, aga neile on hea,
vennapoeg läks — nüüd kasupoeg seal.

4. Maamõõtmine

Veel kaua pärast seda, kui Jan Si-fu ära viidi, ei suutnud vana Jan Heng-jüan rahuneda. Kõige rohkem kartis ta seda, et vennapoeg võiks välja lobiseda midagi, millesse nad mõlemad olid segatud. Peamine häda seisis selles, et uus valitsus ei ole sugugi vana sarnane: rahaga, altkäemaksuga ei saa nüüd midagi ette võtta. Mitu korda oli ta oma poega Jan Tsia-siang'i maakonnakeskusse saatnud, kuid too ei suutnud midagi välja uurida. Nii möödus kolm kuud. Ükskord kutsuti maakonnakeskuses kokku külavanemate nõupidamine. Vana Jan Heng-jüan käskis Liu Guang-tsüid, et see ühtlasi püüaks veel kord Jan Si-fu kohta teateid hankida.

Kahe päeva pärast tuli Liu Guang-tsüi tagasi. Läbemata isegi lõunatada, jooksis ta pead küljele kallutades otsekohe Jan Heng-jüani juurde. See lamas voodis. Liu Guang-tsüi istus kaniservale ja hakkas aupaklikult ette kandma:

«Jan Si-fu'd süüdistatakse paljudes kuritöödes. Kuid ta ei tahtnud teisi sisse vedada ja võttis kogu vastutuse enda peale. Maakonnavõimud näitasid tema suhtes üles erilist suuremeelsust ja lubasid tal kirjutada kahetsuskirja ning kõik kahjud kinni maksta. Sellega asi lõpebki!»

Jan Heng-jüan ohkas kergendatult ja lausus:

«Noh, see on veel väike viga. Hea seegi, et ta teisi sisse ei vedanud. Aga mida arutati vanemate koosolekul?»

«Arutati kolme küsimust. Esiteks: kuidas arvestada rendimaksu vähendamist. Kõigile anti plangid kätte. Need tuleb täita, märkida ära rentniku ja mõisniku eesja perekonnanimi, maa suurus, kui suur oli rent ja kui palju seda alandati. Teiseks küsimuseks oli maamõõtmine. Sellest peavad osa võtma kõik külaorganisatsioonid ja aktivistid. Peale selle peab iga kahekümne viie pere poolt olema esindaja. Ja niimoodi tulebki maamõõtmine ühiselt läbi viia. Kolmas küsimus oli relvastatud omakaitse salga kohta. Otsustati määrata esialgu igast külast üks inimene, kes peab 15-ks juuniks ilmuma maakonnakeskusse õppustele ja instruktsioone saama.»

Vana Jan Heng-jüan kuulas Liu Guang-tsüi ettekande vaikides ära. Nüüd oli ta Jan Si-fu pärast muretu. Ülejäänud teated aga sundisid teda kulme kortsutama. Niipea kui Liu Guang-tsüi lahkus, ütles ta oma pojale Jan Tsia-siangile:

«Omakaitsesalk — see ei hirmuta. Määrata inimene sõjaväeõppusele — see pole raske. Mulle näib, et nad lihtsalt värbavad sõdureid, nagu omal ajal tegi Jan Si-šan [1]. Kaks teist asja on tähtsamad, sest nad puudutavad ju meid. Maarendi alandamisega läheb ehk veel läbi. Tuleb ainult enne rentnikud läbi käia ja hoiatada: rääkigu nad kõigile, et maarenti on juba alandatud. Nad kardavad maast ilma jääda ja teevad nii, nagu meie käsime. Aga kui külavalitsus hakkab planke täitma, siis käivad need sinu käest läbi ja ma arvan, et kõik läheb nii nagu vaja. Teise asjaga on raskem. Maamõõtmisest peab hulk inimesi osa võtma. Kuidas sa ajad kõigile puru silma?»

«Aga minu arvates pole seda samuti kuigi raske joonde ajada,» tähendas Jan Tsia-siang vahelduvalt silmi pilgutades. «Võtame näiteks aktivistid. Külavanem on oma inimene. Tsiviilkomitee liige ja hariduskomitee liige — need oleme meie sinuga. Aga talurahvaliidu esimees Tšang De-gui — see hiilib ju ka kogu aeg meie ümber. Finantskomitee liige Tšang Tsi-tšang? See pole ei kasulik ega ka kahjulik — kui sa teda ei puutu, ei ütle ta midagi. Tema poeg Siao Lin ei taipa sellistest asjadest midagi, kuigi ta on noorsooühingu alatine töötaja. Ainult Ma Fõng-ming'i on raske kaasa tõmmata. Nii kui midagi lahti on, astub ta selle vastu välja, ja ta naine Gui-ing, naisühingu aktivist, läheb samuti temaga kaasa . . .»

«Ma Fõng-mingist võib jagu saada. Kõik need kaubitsejad armastavad kasu lõigata. Pistame talle natuke — ja ta ei ütle samuti midagi. Kõige raskem on kahekümne viie perekonna esindajatega. Neid tuleb palju ja neil on erinevad arvamused.»

---

[1] Jan Si-šan — vana feodaal-militarist, kes oli palju aastaid Sansi provintsi kuberneriks.

«Minu arvates saab asja korraldada nii, et nad üldse osa ei võta,» ütles Jan Tsia-siang.

«Ei, nii ei saa,» väitis vana Jan Heng-jüan vastu. «Poliittöötaja Tšangil on pikad jalad. Aga järsku ilmub ta ootamatult maamõõtmisele? Mis siis? Minu arvates on esindajad tarvilikud. Kuid on tarvis teha nii, et need määraks külavanem. Tuleb määrata kõige vaesemaid ja neid, kes armastavad terahaaval nokkida — nagu Lao Tsing idaservalt.»

«Ma ei saa nagu aru,» vaidles Jan Tsia-siang vastu. «Kui ta on vaene, siis jälgib ta maamõõtmist seda hoolikamalt . . .»

«Teie, noored, ei saa millestki aru! Me alustame mõõtmist kõige väiksematest maatükkidest. Võtame kasvõi Tsiaova juures oleva maa. Seal on ühe mu peal oma seitsekaheksa põllulappi. Kui hakkame arvutama, võid arvelaual midagi teisipidi kokku lüüa. Aga peamine — see on aega venitada. Et ainult Tsiaova juures kõik põllulapid üle mõõta, kus neid on vähem kui viisteist mu'd — üksi selle jaoks kulub kaks päeva. Kas siis kehvik saab asjatult tööaega kaotada? Nad käivad meiega kakskolm päeva kaasas, ja siis jooksevad ise laiali. Aga kui me oleme nad välja söönud, siis võib esiteks öelda, et nad ei ole aktiivsed ja suhtuvad ükskõikselt sellesse tähtsasse üritusse, teiseks aga viime maamõõtmise ise ilma tunnistajateta läbi. Kui palju ütleme, nii palju ka jääb. Või seda enam keegi välja uurib!»

«Aga pärast maamõõtmist tuleb ju põllupeenardele sildid üles panna,» katkestas teda Jan Tsia-siang.

«Meil on maa mägine, põllutükid künklikud. Peenrasiltidele kirjutame ainult üldsumma. Kirjutame näiteks: siit kuni mäejalamini on nii- ja niimitu mu'd, niimitu fen'i[1]. Kes hakkab kontrollima, kas see on õige või mitte? Väikeomanikele anname natuke soodustust: kui kellegi tükk on kolm mu'd, suur, paneme kirja kaks mu'd. Nii tekib tal teatud maaülejääk ja ta hakkab kartma, et see tuleb ilmsiks, ega hakkagi eriliselt püüdma võõrast maad täpsemini mõõta.»

[1] Fen — $^1/_{10}$ mu'd, s. t. $^1/_{100}$ hektarit.

Pärast niisugust õpetust saatis Jan Heng-jüan poja Ma Fõng-mingi järele. Ta ei teinud seda mitte ilma põhjuseta. Ma Fõng-ming oli viimaste aastate jooksul omandanud üsna palju maad. Ta tegi seda väga kavalasti ja tavaliselt pettis mõõtmisel talupoegi, kellelt maad ostis. Tema mu mõõt oli tavalisest tunduvalt suurem. Seda teades ütles vana Jan Heng-jüan talle:

«Sa oled maa alles hiljuti ostnud, seda võib ka mitte üle mõõta. Sildid paneme põllupeenardele dokumentide järgi üles.»

Ma Fõng-ming oli sellega muidugi väga rahul.

Pärast saatis Jan Heng-jüan Jan Tsia-siangi Liu Guang-tsüi järele. Temale jutustas Heng-jüan oma maamõõtmise läbiviimise plaanist. Liu Guang-tsüil polnud samuti mingeid vastuväiteid: esiteks polnud tal endal just vähe maad, teiseks aga — temast sai külavanem ainult tänu Jan Heng-jüanile.

Jõudis kätte mõõtmise päev. Külasse saabus poliittöötaja Tšang.

«Teeme minu maaga algust,» esines Jan Heng-jüan ettepanekuga.

Kõik aktivistid eesotsas külavanem Liu Guang-tsüiga võtsid kaasa kahest latist kokkuklopsitud harkjala, arvelaua, piiritahvlid, vaiad, tuši ja pintslid ning teised vajalikud esemed. Nad suundusid Tsiaova poole. Nende hulgas olid tsiviilkomitee liige Jan Heng-jüan, rahvahariduskomitee liige Jan Tsia-siang, finantskomitee liige Tšang Tsi-tšang, ehituskomitee liige Ma Fõng-ming, talurahvaliidu esimees Tšang De-gui, ametiühingu esimees Lao Fan, naisühingu esimees Gui-ing, noorsooorganisatsiooni esimees Siao Lin ja veel rohkem kui kümme vastmääratud esindajat kahekümne viie perekonna poolt. Poliittöötaja Tšang läks samuti nendega kaasa.

Liu Guang-tsüi märkis ruudud välja, Tšang De-gui mõõtis harkjalaga, Jan Tsia-siang aga lõi arvelaual kokku. Maatükkide suurus ei ületanud siin kaht fen'i ja nad kas ulatusid ühe nurgaga itta või tungisid kiiludena teiste maatükkide vahele läänes. Seepärast tuli maatükk mõõtmisel jagada neljaks või viieks osaks ja igaüht neist üksikult mõõta. Pärast iga maatüki mõõt-

mist tehti vaheaeg. Liu Guang-tsüi selgitas kõigile, kuidas tuleb arvutada täisnurksete maatükkide pindala ja kuidas teha seda ebatasastel kohtadel ning künkanõlvadel. Jan Tsia-siang selgitas, kuidas maatüki üksikuid pindalatükke liita. Kuid inimesed ei tulnud hoopiski mitte selleks kokku, et tundma õppida maamõõtmise viise — neile polnud see huvitav. Kõik tundsid, et asi venib. Kuid poliittöötaja Tšang oli rahul. Temale näis see kõik väga kasulik: mõõtmine on hoolikas. Siin ei saa esineda mingisuguseid tüssamisi.

«See on eeskujulik maamõõtmine,» kiitis ta ja läks peagi Šitsõva külla.

Kõik läks nii, nagu oli kavatsenud vana Jan Heng-jüan ... Juba kahe päeva pärast ei ilmunud paljud talupojad põllule, aga maamõõtmine Tsiaovas oli veel lõpetamisest kaugel. Viiendal päeval tuli mõõtmisele ainult seitse inimest: Jan Heng-jüan, tema poeg, artellimees Lao Fan, Liu Guang-tsüi, Tšang De-gui, Gui-ing ja Siao Lin. Ent Gui-ing oli kogenematu naine, Siao Lin aga veel päris poisike.

Vana Jan Heng-jüan vehkis kogu aeg aeglaselt lehvikuga, Liu Guang-tsüi aga suitsetas vahetpidamatult oma vesipiipu. Artellimees Lao Fan oli labida kaasa võtnud, Siao Lin tõi vikati, lootes niita kütteks kuiva rohtu. Rase Gui-ing otsustas korjata tee ääres metsikult kasvavat juurvilja ja tõi kaasa korvikese. Kõiki instrumente — harkjalga, arvelauda, pintsleid, tušši, piirivaiu ja tahvlikesi kandis Tšang De-gui üksi; viimasel ajal elas ta ööd ja päevad läbi vana Jan Heng-jüani juures.

Jõudes Tsiaova tagumise uhteoru juurde, ütles kaval Jan Heng-jüan etteheitvalt:

«Noh näed, jälle ei ole paljusid liikmeid! Ainult keelt armastavad nad peksta, aga teha ei taha midagi. Nagu puutuks see ainult meisse teiega ...»

Uhteorus kuulus kogu maa Jan Heng-jüanile. Sinna jõudnud, läksid kõik eri suundadesse laiali, igaüks oma toimetuste juurde. Gui-ing murdis paar veel rohelist aprikoosi ja siirdus metsikut juurvilja otsima, Siao Lin sõi samuti ära paar aprikoosi ning läks Gui-ingi kannul rohtu niitma. Jan Tsia-siang nägi, et ühes kohas on kanali tamm ära vajunud, ja käskis Lao Fan'i seda

parandada. Tšang De-gui pani kõik riistad kokku ja läks samuti abiks tammi parandama. Jan Heng-jüan läks koos Liu Guang-tsüiga põllu veeres kasvava vana pähklipuu varju, otsustades, et siin pole halb puhata ja juttu ajada.

Sel päeval valvas Li Ju-tsai kõrgendikul nisu. Ta nägi, kuidas uhteorgu läks seitse-kaheksa inimest ja mõtles algul, et nad tulid vilja varastama, kuid veendus pärast, et igaüks neist on oma toimetustega ametis. Vahemaa oli suur ja ta ei saanud aru, kes need inimesed olid, kuid see, mis nad tegid, oli talle hästi näha. Ta ei saanud jälgida ainult neid, kes istusid pähklipuu all, ja kuidas ta ka kuulatas, ei suutnud ta siiski aru saada, millest nad rääkisid, kuigi temani kostis aeg-ajalt kõnet ja naeru.

«Kes need kuradid on? Ootan kindlasti, kuni nad välja tulevad,» ütles Li Ju-tsai endamisi ja istus põõsa varju.

Aeg lähenes keskpäevale. Ning nüüd nägi Li Ju-tsai, kuidas põõsa alt tuli välja inimene ja hüüdis:

«Tsia-siang, tule silte kirjutama!»

Li Ju-tsai tundis ta hääle järgi kohe ära: see oli vana Jan Heng-jüan. Tema juurde läksid need kaks, kes olid parandanud tammi. Ka need tundis Li Ju-tsai ära: need olid Jan Tsia-siang ja Lao Fan. Jan Tsia-siang kirjutas valmis kaks silti ja andis ühe neist Lao Fanile, teise aga võttis ise. Lao Fan lõi sildiga vaia maasse põllu ida-ääres, Jan Tsia-siang aga lääneserval. Seejärel kutsusid nad Gui-ingi ja Siao Lini ning asusid üksteise järel minekule küla suunas. Alles siis, kui Li Ju-tsai nägi Tšang De-gui käes harkjalga, mõistis ta, et nad olid käinud maad mõõtmas.

«Ohoo! Vaat, kuidas nad maad mõõdavad!» hüüatas Li Ju-tsai endamisi. «Lähen ja vaatan õige, mis nad seal sildi peale kirjutasid.»

Li Ju-tsai läks ringi ümber suure nisupõllu. Sildikestelt luges ta: «Siit künka jalamini on ühtekokku maad kolm mu'd ja kaks fen'i.» Li Ju-tsai puhkes naerma. Ning tagasiteel külasse lõi ta laulukese:

Seitse mõõtjat suures hoos
tulid põldu mõõtma koos.
Aga miks neid rada siis
kõiki isekanti viis?

Niidab rohtu Siao Lin,
vilju otsib Gui-ing.
Aga vaata, — seal, kus tamm,
on De-gui ja Lao Fan.
Jan Tsia-siang — see eemal käib,
ainult käsutab ta neid.
Heng-jüan on põõsa all,
rumal Liu seal seltsiks tal;
mitmeks tunniks jätkub juttu,
pole kusagile ruttu.
On kuumal ajal lehvikuga istuda nii hea,
sa ajad juttu, nalja teed ja vesipiipu vead.
Jan Tsia-siang neid silmas peab,
sammud nende juurde seab,
korraks silmi pilgutab, —
sildi peale kirjutab,
oma kasu nõuab nii:
ainult kümme mu'd on siin.
Kavaluseks puudub jaks —
lapsedki sest aru saaks,
et ei nõndaviisi maad
õigesti küll mõõta saa.
Kolmkümmend mu'd maatükis on — ja küsi õige nüüd:
«Jan Heng-jüan, müü maha ta!» — vean kihla, et ei müü.

5. «Eeskujulikus külas» toimuvad kummalised lood

Möödus mõni päev. Maamõõtmine jõudis lõpule. Väikemaaomanikud said sellest veidi kasu: kellel oli kolm mu'd maad — arvestati kahe eest, kellel kaks mu'd — kirjutati üles poolteist. Õhtul, pärast mõõtmise lõpetamist, kohe selle järel, kui Tšang De-gui oli Jan Heng-jüani juures õhtust söönud, läks ta küla idapoolele, vanade akaatsiate alla, et teada saada, kustpoolt siin tuul puhub, ja kiita seal Jan Heng-jüani selle eest, et ta nii väga hoolitses väikemaapidajate eest.

Nagu tavaliselt kuumal õhtul, kogunes pärast õhtusööki vanade akaatsiate alla palju inimesi. Nad ajasid valju häälega juttu ja naersid. Tšang De-gui hakkas juba kaugelt kõrvu teritama. Keegi rääkis:

«Mis mees sa, näitleja, õige oled? Kuidas sa siis ei suuda oma isale selgeks teha, et ta ütleks lahti vana kuradi Jan Heng-jüani saba ametist! Inimesed räägivad sellest igal pool . . .»

Siinkohal kuulis ta oma poja häält, kes õigustas ennast:

«Pole üht päevagi mööda läinud, ilma et ma talle sellest poleks rääkinud. Aga mis ma teha saan, kui ta mind ei kuula? Ma ei oska enam öeldagi, mitu korda ma temaga tülitsenud olen. Toob Jan Heng-jüani juurest koju sibula või küüslaugupea ja rõõmustab. Aga ei mina ega ema seda küüslauku ei söö. Isa on lihtsalt paranda-matu!»

Kuulnud, mis ta poeg temast arvab, oli Tšang De-guil piinlik inimestele läheneda. Kuid ta tahtis teada saada, mis räägivad temast teised. Natukese aja pärast kuulis ta, kuidas Li Ju-tsai küsis:

«Aga kas maamõõtmine on juba lõppenud? Kui palju siis vanal Jan Heng-jüanil maad oli?»

Keegi vastas:

«Ma kuulsin, et saja mu ümber.»

«Tühja sa meid petad! Ainult viimase kümne aasta jooksul panditi talle juba vähemalt niipalju,» väitis Siao Bao. «Peaaegu kõik, kes elavad praegu vanade akaat-siate all, pantisid kõigepealt oma maa temale, aga alles pärast seda kolisid siia!»

Nüüd hakkasid kõik käratsema ja üksteisele vahele rääkides kokku arvama, kui palju oli vanale Jan Heng-jüanile maad panditud. Tuli välja, et külaelanikud olid pantinud mõisnikule kaheksakümmend neli mu'd.

«Aasta läbi töötavad tema juures kolm sulast,» ütles Siao Jüan. «Aga künka pealt annab ta maad välja veel kuuele-seitsmele väikerentnikule. Ma ei ole Tšen, kui tal õigesti arvutades kolmesada mu'd välja ei tule!»

«Aga kas sa tead, kuidas nad mõõtsid?» küsis talt Siao Šun. «Sa ju kuulsid onu Li Ju-tsai laulukest: «Seitse mõõtjat suures hoos tulid põldu mõõtma koos. Aga miks neid rada siis kõiki isekanti viis . . .»?»

Ta laulis laulukese lõpuni ja kõik puhkesid naerma. Tšang De-gui kuulatas pingsalt.

«Aga minu arvates mõõtsid nad maad inimlikult,» ei kannatanud välja kogu aja vaikinud Lao Tsing. «Võta kasvõi minul. Tegelikult on mul kolm mu'd, nemad aga panid kaks kirja.»

«Nad arvavad, et me oleme lapsed ja meid on kerge

petta,» vaidles Siao Jüan vastu. «Kõik see oli tehtud selleks, et Jan Heng-jüani maad niisama «inimlikult» mõõta. Meie, väikemaapidajad, ei maksa praegu makse nii kahe kui ka kolme mu pealt, aga vaat temal tuleks kolmesaja mu pealt maksta üsna kenakesti. Aga niisuguse «inimliku» mõõtmise juures kirjutatakse tema arvele ainult sada mu'd ... Ja kui sina rendid selle vana saatana käest maad, võtab ta sinult ikkagi renti, ükskõik kas ühe või kahe mu eest.»

Tšang De-guile sai selgeks, et külas on Jan Heng-jüani kavalusele jälile saadud. Ta otsustas otsekohe mõisniku juurde minna, et asi ära rääkida.

Vanamees magas juba, ainult Jan Tsia-siang täitis petrooleumilambi valgel planke. Tšang De-gui jutustas talle kõigest. Ei ta unustanud ka Li Ju-tsai uut laulu ja isegi kirjeldas, kuidas vana Jan Heng-jüani sõimati.

Jan Tsia-siang ei suutnud Tšang De-guid kuulates viha maha suruda. Ta pilgutas vahetpidamata silmi ning saatis Siao Jüani ja Li Ju-tsai aadressil vandesõnu.

Teisel päeval ei oodanud ta ära, kuni Jan Heng-jüan voodist tõuseb, vaid jutustas talle kohe eilsest kõnelusest. Vanamees kuulas ta vaikides ära. Talle oli täiesti ükskõik, kuidas teda nimetati. Ent talle tekitas raevu see, et inimesed olid ta kavatsusest aru saanud. Ta mõtles veidi ja ütles:

«Tuleb silmapilk mõni mees kõvasti pihku võtta!»

Pärast lõunat kutsus ta Liu Guang-tsüi enda juurde ning jutustas talle Siao Jüani ja Li Ju-tsai käitumisest.

«Ma arvan, et Siao Jüan tuleb edutada omakaitse salka ja saata ta maakonda õppustele. Aga näljarott Li Ju-tsai tuleb lihtsalt külast välja kihutada ja keelata tal igaveseks tagasipöördumine Jantsiašani,» ütles ta lõpuks.

Liu Guang-tsüi kutsus kohe üldkoosoleku kokku, et valida inimest maakonnalinna sõjaväeõppusele saatmiseks. Eelmise koosoleku eeskujul esitati algul kolm kandidaati. Nende seas oli Siao Jüan. Siis hääletati — pandi tassidesse ube. Tšang De-gui ja Jan Tsia-siang panid märkamatult Siao Jüani tassi mitte ühe oa, vaid terve peotäie, ja Siao Jüan oligi valitud.

Rumal Tšang De-gui oli kõigega väga rahul ja sosistas kord ühele, kord teisele:

«Paras talle! Misjaoks ta kritiseeris maamõõtmist?»

See ulatus ka nende kõrvu, kes elasid vanade akaatsiate all, ja nad mõistsid kohe, mispärast valiti Siao Jüan.

Kui Siao Ming sai kuulda, et Siao Jüani ema palve, jätta talle ta ainuke toitja, oli jäetud rahuldamata, kogus ta Siao Bao, Siao Šuni ja teised sõbrad kokku, et koos mõelda, kuidas raskest olukorrast välja pääseda. Ta oli osavõtlik inimene, kes aitab alati naabrit, kui see satub hätta.

«Minu arvates ei tule meil midagi välja, kui hakkame ümbervalimist paluma, kuna nad tegutsevad varem valmismõeldud plaani järgi,» ütles Siao Bao. «Sõduriks minna — see pole ju nii halb. Me oleme ikka sõbrad olnud ja kas siis tõesti keegi meist keeldub sõpra aitamast? Meil tuleb hoolitseda Siao Jüani ema eest.»

«Ära muretse,» pöördus Siao Ming Siao Jüani poole. «Meile ei tee ju sugugi tüli tuletegemine ja veekeetmine. Palju siis vanainimesele vaja on? Sul on kõigest kolm mu'd maad. Isegi kõige kibedamal tööajal võib igaüks veidi aega leida ja sinu põllul töötada.»

Lao Tšen — Siao Jüani onu — hakkas naabreid tänama ja rääkis:

«Häda kukkus meile kaela, siia ei saa midagi parata. Minemata jätta ta muidugi ei või. Tuleb teile tüli teha.»

Siao Jüan tänas samuti kõiki südamest sõbraliku hoolitsuse eest.

... Maamõõtmise arvestusplangid on täidetud ja külavalitsuses alla kirjutatud, sõjaväeõppustele on inimene valitud, aruanne olukorra kohta külas on valmis kirjutatud. Pärast lõunat määrati käskjalg ja saadeti ta koos Siao Jüaniga maakonnalinna. Lõpetanud need toimetused, saatis Liu Guang-tsüi inimese Li Ju-tsai järele. Kui see külavalitsusse ilmus, hakkas külavanem rusikaga vastu lauda taguma ja karjuma, et Li Ju-tsai levitab «valesid kuulujutte» ja et ta on «ilmselt äraandja». Kõlupea läks nii hoogu, et teda oli lihtsalt võimatu peatada. Isu täis karjunud, andis ta Li Ju-tsaile käsu:

«Kao otsekohe kõigi nelja tuule poole. Ma keelan sulle igaveseks Jantsiašani tagasi pöörduda. Kui sa keeldud

käsku täitmast, seon ma su kinni ja saadan rajooni kui äraandja!»

Li Ju-tsail ei jäänud muud üle, kui õiendada enne tähtaega oma arved peremeestega, kelle juures ta oli loomi karjatanud, ja kolida naaberkülla Šitsõvasse.

Kahe päeva pärast sõitis kohale poliittöötaja Tšang. Ta tõi maakonnakeskusest kaasa paberi, kus oli kirjutatud: «6-nda rajoonivalitsuse aruande alusel täitsid Jantsiašani küla aktivistid kõik neile antud ülesanded, ilmutades sealjuures suurt energiat ja kohusetundlikkust. Nad täitsid oma ülesande lühima ajaga, mille eest neid erilise käskkirjaga ergutatakse edasiseks tööks, aga Jantsiašan kuulutatakse eeskujulikuks külaks.»

Pärast seda hakati Jantsiašani kõikjal nimetama eeskujulikuks külaks.

6. Siao Jüan on muutunud

Kahe nädala pärast lõpetas Siao Jüan õppuse ja pöördus koju tagasi. Niipea kui ta vanade akaatsiate alla ilmus, külvasid inimesed ta küsimustega üle. Lõunaaeg ei olnud veel kätte jõudnud, kuid kõik jätsid töö ja tulid kuulama, kuidas tal lood on. Siao Jüan oli väga meelitatud ja jutustas elavalt:

«Nad mõtlesid, et saadavad mu hukka, neile ei tulnud pähegi, et see kõik on mulle kasuks. Maakonnakeskuses õpetati mulle, kuidas tegutseda ja kästi pöörduda Jantsiašani tagasi, et organiseerida omakaitse salka. Maakonnas öeldi, et meile antakse välja vintpüssid, revolvrid ja käsigranaadid. Peale selle öeldi veel, et omakaitse salga ülemal on külavanemaga võrdsed õigused — ühel tsiviilasjade, teisel sõjaliste asjade alal. Omakaitse salk on iseseisev organisatsioon, ta ei allu külavalitsusele. Lisaks sellele on antud käskkiri, et külavanem valmistaks omakaitse salga jaoks ette kõik tarviliku. Tänasest päevast peale võib igaüks, kes elab vanade akaatsiate all, omakaitse salka astudes saada õiguse küla asjadest osa võtta.»

«Noh, nüüd vaatame veel, kuidas kõikvõimas Jan Heng-jüan igal pool eestvedajaks on!» hüüdis Siao Šun.

«Aga meie kasvatasime sinu jaoks juba istikud üles,» ütles Siao Ming. «Vanainimene ei nälginud. Kes saadab talle karaskit, kes suppi. Tal polnud kunagi puudust.»

Me ei hakka jutustama sellest, kui südamlikult Siao Jüan oma sõpru tänas.

Pärast lõunat läks ta külavalitsusse ja andis Liu Guang-tsüile üle maakonnast toodud käskkirja. Too luges selle läbi ja taipas, milline viga on tehtud: tuleb välja, et nüüd on ka Siao Jüanil võim käes. Otsekohe tormas ta Jan Heng-jüani juurde.

Vanamees luges käskkirja läbi ja teda valdas pahameel.

«Kes oleks võinud arvata, et Siao Jüan saab sellest kasu!» — Ta kortsutas kulme, mõtles veidi ja ütles siis: «Kui me juba kord oleme vea teinud, siis tuleb see nüüd parandada. Siao Jüan tuleb nii sisse mässida, et temast saaks meie inimene!»

«Seda noormeest pole nii kerge sisse mässida,» väitis Liu Guang-tsüi vastu.

«Sa ei mõista midagi. Seda tuleb teha märkamatult, pikkamööda. Algul hakkame teda kiitma ja talle igasuguseid väikesi teeneid osutama. Ta harjub sellega, ja uus harjumus muudab ta iseloomu. Läheb mõni kuu — ja elu akaatsiate all ei ole talle enam meeltmööda!»

Jan Heng-jüan andis Liu Guang-tsüile vajalikud juhtnöörid, ja see hakkas täpselt nende järgi tegutsema. Templiõue jagas ta neljaks osaks: kolm vasakpoolset tuba idapoolel eraldas ta külavalitsusele, kolm parempoolset tuba idapoolel andis koolile, kolm vasakpoolset tuba lääneküljel andis omakaitse salga ülema käsutusse, aga kolm parempoolset ruumi lääneküljel muudeti sõjalise õppuse paigaks.

Värvati rahvaväelased. Peaaegu kogu salk koosnes nendest, kes elasid vanade akaatsiate all. Ei ole vajadust rääkida sellest, et nad tihti tülitsesid Liu Guang-tsüiga. Külavanemal polnud kerge nendega hakkama saada. Kuid kaval Jan Heng-jüan juhtis teda pidevalt ja aitas kõigist raskustest välja tulla. Tasapisi mässis ta Siao Jüani oma võrkudesse.

Liu Guang-tsüil oli vormiülikond, Jan Tsia-siangil

samuti, Siao Jüanil ei olnud vormiülikonda. Liu Guang-tsüi ütles kord Siao Jüanile:

«Salgaülemal ei kõlba olla vormiriietuseta. Tuleb õmmelda.»

Mõne päeva pärast toodi Siao Jüanile kroonu raha eest õmmeldud uus ülikond.

Liu Guang-tsüil oli täitesulepea, Jan Tsia-siangil samuti, aga Siao Jüanil täitesulepead polnud ja kõige väiksem taskuke ta frentšil oli tühi. Kord ütles Jan Tsia-siang:

«Mul on veel üks sulepea, ma toon ta sulle.»

Järgmisel päeval paistis Siao Jüani taskust välja täitesulepea.

Liu Guang-tsüi ei niitnud ise kolde jaoks rohtu, Jan Tsia-siang samuti, aga Siao Jüan läks kord uues mundris niitma ja tundis end selles äkki ebamugavalt. Liu Guang-tsüi ütles talle:

«Palju sulle siis rohtu vaja on? Saada rahvaväelane, las ta niidab sulle.»

Varsti muutus Siao Jüan tõepoolest. Rohtu niitma saatis ta rahvaväelase, vett kandma saatis ta rahvaväelase, ise aga pani käed rinnal risti ja ainult kamandas kõiki. Kui onu Lao Tšen nägi ta laokile jäetud põldu, hakkas ta Siao Jüaniga riidlema:

«Vaata, Siao Jüan, mihukeseks sa oled muutunud viimase kahe kuu jooksul! Käid käed rüpes, vett ei too, rohtu ei niida. Kui sa maakonnakeskusesse õppima sõitsid, töötasid sõbrad põllul sinu eest. Nüüd hakkasid viljapead juba küpsema, sina aga pole veel teist korda rohimaski käinud. Sinu põllul on umbrohi kasvanud nisust pikemaks. Vaatame, mida sa sügisel sööma hakkad.»

Ja tõepoolest, Siao Jüan ei leidnud viimasel ajal kordagi aega, et oma põllule minna. Onu sõnad avaldasid talle mõju ja ta otsustas vaatama minna, kuidas seal lugu on. Pärast hommikusööki võttis ta kõpla ja suundus oma põllule; teel kohtas ta kooli minevat Jan Tsia-siangi.

«Mis, lähed rohima?» küsis see pilgates Siao Jüanilt.

Siao Jüan punastas üleni, nagu oleks teda kuriteolt tabatud.

«Lähen ainult põllule vaatama . . .» ühmas ta segaselt.

«Pea kinni, ajame veidi juttu, eks pärast lähed,» ütles Jan Tsia-siang.

Siao Jüan ei vaielnud vastu ja läks temaga koos templisse. Seal pani ta kõpla värava juurde maha ning jätkas Jan Tsia-siangi ja Liu Guang-tsüiga tühjast-tähjast lobisemist. Nii lobisesid nad keskpäevani, pärast aga läksid lõunat sööma. Siao Jüan tuli järeldusele, et temal — omakaitse salga ülemal ei sobi rohida. Järgmisel päeval määras ta kaks rahvaväelast oma põldu rohima.

Need olid Siao Šun ja Siao Fu. Ehkki noormehed ei julgenud käsku täitmata jätta, vihastasid nad siiski koledal kombel. Nad tulid põllule, kuid töötasid kiirustamata, ajasid rohkem juttu ja puistasid südant.

«Üks jumal juures — tuleb jälle üks küünal juurde panna,» ütles Siao Šun. «Ja meie veel lootsime, et ülem hakkab meie eest hea seisma. Aga kes siis võis teada, et Siao Jüan hakkab ülemaks saades sõbrustama nendega, kes on meie vastu. Mis kasu meil temast on? Määrab meid ainult vahel tööle, muud ära oota!»

«Üks kord me juba rohisime ta põldu, aga tema sundis meid ka teist korda rohima,» ütles Siao Fu.

«Ei, siin on vahe olemas,» vaidles Siao Šun vastu. «Kui me esimest korda tema heaks töötasime, siis saatsid inimesed ta maakonda õppima. Tegime seda vabal tahtel, aga nüüd on kõik teisiti — temast sai salga ülem ja kas näed, ta otsustas, et ta ei või ise oma põldu rohida, sellepärast ta meid enda eest tööle panigi. Kui oleksime enne teadnud, et asi nii läheb, siis poleks olnud mõtet teda aidata. Kas me poleks võinud selle asemel magada ja oma jõudu säästa?»

«Kahju, et onu Li Ju-tsai välja aeti,» ütles Siao Fu. «Oleks vana siin, küll ta oleks siis kindlasti Siao Jüanist niisuguse laulukese teinud, et see oleks kauaks meelde jäänud.»

«Aga kas me ei teeks ise proovi laulukesega?» vastas Siao Šun.

«Olgu peale, teeme proovi.»

Siao Šun koostas paar rida, Siao Fu parandas mõnda neist, lisas omalt poolt kaks juurde ja niiviisi — üks sõna teise järel — koostasidki nad uue laulukese:

Siao Jüan kõnnib tähtsa ja ülbena ringi,
ülemaks sai — nüüd ta enam ei kingi.
Templis kõik päevad vaid istuda võibki,
mundri sai selga — ja käsutab kõiki.
Ei niida ta rohtu, ei too enam vett
ja töö külge üldse ei panegi kätt;
võõraste kätega rohida suutis,
naabrid ta kõik oma sulasteks muutis.

Õhtul laulis Siao Fu seda laulukest tasahilju kahelekolmele sõbrale. Järgmisel päeval lauldi seda juba üle kogu küla. Ainult Siao Jüan üksi ei kuulnud seda, kuna ta istus templis.

Kuid külaelu kõige tähtsamaks sündmuseks oli see, et raha, mis Jan Si-ful tuli maakonnavõimude otsuse põhjal Jantsiašani elanikele nende poolt kannatatud kahjude eest tagasi maksta, ei sattunud hoopiski mitte talupoegade kätte. Aga see oli suur summa — rohkem kui kolm tuhat nelisada hõbejüani ning veel mitusada tsin'i jahu ja mitu dan'i riisi.

Juhtus järgmine lugu.

Esimesel augustil, Rahvavabastusarmee loomise päeval oli maakonnakeskuses ette nähtud rahvaväelaste paraad. Mõni päev enne seda ütles Siao Jüan Liu Guang-tsüile, et on vaja välipaunad ja jahukotid valmis panna: tuleb varustada toiduainetega seitse-kaheksa inimest kolmeks-neljaks päevaks. Liu Guang-tsüi teatas sellest muidugi otsekohe Jan Heng-jüanile.

«Ehee,» taipas vanamees, «see on paras juhus, et Jan Si-fu raha enda kätte saada.»

Ta käskis külavanemal aktivistide koosoleku kokku kutsuda ja ütles neile, et külavalitsusel ei ole raha rahvaväelaste varustamiseks ning et seepärast tuleb selleks kulutada raha, mis on Jan Si-fult saada. Aktivistid olid omad inimesed ega vaielnud muidugi vastu.

Kuigi kõik külas teadsid, et maakonnavõimude otsusel peab Jan Si-fu tasuma nende kahjud, ei teadnud keegi, kui palju seda on. Paljud hakkasid juba ammu õhutama Ma Fõng-ming'i, kes oli kõige rohkem Jan Si-fu läbi kannatanud ja kellel peale selle oli hea suuvärk, et ta räägiks sellest külavanemaga. Ma Fõng-mingil oli selleks ajaks jalule seatud hea vahekord Jan Heng-jüaniga ja ta ei kavatsenud viimasega riidu minna, ent tal oli suur

tahtmine oma raha tagasi saada. Pärast aktivistide otsust taipas Ma Fõng-ming, et aeg tegutsemiseks on kätte jõudnud, vastasel juhul ta oma raha ei näe. Ta teadis samuti, et külavanem oli vaid sirmiks, mis kattis mõisnik Jan Heng-jüani paljuaastast võimutsemist külas. Sellepärast läks ta kõigepealt Jan Heng-jüani juurde.

«Mitte keegi ei ole aktivistide otsusega rahul. Kardan, et nad hakkavad raha nõudma,» hakkas ta usaldaval toonil Jan Heng-jüanile rääkima.

Vana Jan Heng-jüan taipas kiiresti, kuhupoole ta sihib, ja ütles:

«Kardan, et sellest ei tule midagi välja. Külavalitsuses tõepoolest ei ole raha. Aga tead ise, et rahvaväelasi on tarvis varustada ja aeg ei oota. Seepärast aktivistide koosolek otsustaski... Sa ju ise võtsid sellest osa. Aga me oleme omad inimesed ja ma arvan, et saame hakkama. Kui palju sa oma asja läbi kahju said? Kannata veidi, las kõik jahtuvad, ja me sunnime külavanemat sulle eraldi kõik tagasi maksma.»

«Ei, ei, ega ma selle pärast... ega ma enda pärast,» korrutas Ma Fõng-ming lipitsevalt.

«Ei, ei!» katkestas teda Jan Heng-jüan. «Kui ta seda ei tee, siis mina talle ei andesta. Sa ei usu mind? Ma olen valmis sulle praegu ise kinni maksma. Meie oleme ju küla aktivistid, kuidas me võiksime üksteise asjadesse ükskõikselt suhtuda!»

Ma Fõng-ming taipas, et ta tühjade kätega ei jää, ja lõpetas kõneluse sel teemal.

Kahe päeva pärast pöördus Jan Si-fu — Tiiger — külla tagasi ja tõi raha. Vana Jan Heng-jüan kuulutas, et kõige suuremat kahju on Jan Si-fu läbi kannatanud tema, ja võttis poole rahast endale. Oma osa sai ka Ma Fõng-ming. Ülejäänud summa eest tehti välipaunad, padrunitaskud ja anti igale rahvaväelasele välja kakskümmend dzin'i riisi. Sellega kõik lõppeski.

Selle eest olid Jantsiašani rahvaväelased paraadil kõige paremini varustatud. Jantsiašan näitas ennast jälle eeskujuliku külana ja rühmaülem Siao Jüan sai autasu.

7. Jan Heng-jüani ja Liu Guang-tsüi kelmustükid tulevad päevavalgele

Möödus viieteistkümnes august kuukalendri järgi. Algas sügisese saagi koristamine. Just sel ajal tehti maakonna talurahvaliidu esimehele seltsimees Jangile ülesandeks kontrollida, kuidas toimub saagi koristamine 6-ndas rajoonis. Rajooni talurahvaliidus soovitati tal sõita Jantsiašani külla — rajooni kõige eesrindlikumasse ja eeskujulikumasse külla, nagu poliittöötaja Tšang teda alati nimetas.

Varahommikul, pärast hommikusööki asus seltsimees Jang teele ja oli juba tükk aega enne keskpäeva Jantsiašanis. Kui ta külavalitsusse sisse astus, mängisid Siao Jüan ja Liu Guang-tsüi kabet. Nad vaidlesid nii ägedalt käigu üle, et ei märganudki, kuidas ta sisse tuli. Seltsimees Jang seisis veidi, kuid keegi ei pööranud talle mingisugust tähelepanu, keegi ei küsinud, kes ta on ja mispärast tuli.

«Kes on siin külavanem?» küsis ta.

Liu Guang-tsüi ja Siao Jüan tõstsid ainult pead ja heitsid talle rahulolematu pilgu. Tundmatu pähe oli nagu kõigil talupoegadel seotud valge käterätt. Ta kandis valget särki ja tumesiniseid pükse, jalas — ärakantud raskeid tuhvleid, mis kaalusid vist küll mitte vähem kui kaks ja pool tsin'i. Tundmatu riietuse järgi otsustades arvas Liu Guang-tsüi, et see on käskjalg naaberkülast. Ta küsis ükskõikselt:

«Mis külast?»

«Maakonnakeskusest,» vastas seltsimees Jang.

«Aga misjaoks sa siis tulid?» jätkas Liu Guang-tsüi hajameelselt ja käratas Siao Jüanile peale:

«Hei! Käi kiiremini!»

«Ma näen, te olete väga ametis. Ma ootan veidi; kui vabanete, eks siis räägi,» ütles seltsimees Jang. Ta pani oma kompsu trepiastmele ja istus selle otsa.

Liu Guang-tsüile ei meeldinud tundmatu käitumine, samuti ei sobinud tal ka mäng. Ta jättis kabe, läks seltsimees Jangi juurde ja hakkas teda küsitlema, kes ta on ja mis tahab... See aga küsis meelega, kuigi taipas kohe, et ta ees seisab külavanem:

«Aga kus on siis külavanem?»

Nüüd sattus Liu Guang-tsüi juba täiesti segadusse ja esitles end lõpuks talle. Siis näitas seltsimees Jang talle mandaati. Seal oli kirjutatud: «Selle esitaja, maakonna talurahvaliidu esimees seltsimees Jang suunatakse Jantsiašani külasse sügisese saagi koristustööde kontrollimiseks. Palutakse osutada talle kõiges vajalikku abi . . .»

Liu Guang-tsüi luges mandaadi läbi ja juhatas seltsimees Jangi enda juurde kontorisse. Seal pani ta toime kõik tervitamise tseremooniad ja kutsus seltsimees Jangi lõunatama. Kuid see ütles ära.

«Parem andke kellelegi talupoegadest välja veidi riisi ja mulle keedetakse see valmis,» ütles seltsimees Jang.

Liu Guang-tsüi jätkas ta keelitamist, kuid seltsimees Jang keeldus kindlalt.

«Ei, selline kord on juba sisse seatud ja meie ei hakka seda rikkuma.»

Liu Guang-tsüi jäi nõutuks: mis teha? Külavanem mõistis, et seltsimees Jang on tähtis ametiisik, ehkki ta välimus oli mittemidagiütlev ja ta ei kõnelnud ka just eriti ladusalt.

«Hästi,» ütles külavanem. «Te puhake esialgu, mina aga lähen ja korraldan kõik.»

Liu Guang-tsüi väljus külavalitsusest ja jooksis muidugi otsekohe vana Jan Heng-jüani juurde. Ta jutustas sellele kõigest, näitas mandaati ja tähendas sealjuures, et seltsimees Jang on välimuse poolest täielik maamats.

«Veel mõni päev tagasi jutustas Jan Si-fu temast üksikasjaliselt,» ütles Jan Heng-jüan. «Sa ära suhtu temasse üleolevalt. Jan Si-fu rääkis, et mõnedes küsimustes peab isegi maakonnaülem temaga nõu.»

«Jah, jah! Otsekohe kui te seda ütlesite, tuli mullegi meelde. Mina nägin teda ju ka maakonnas koosolekul, aga siis oli tal sinine kuub seljas.»

«Noh, olgu peale, mine!» ütles Jan Heng-jüan. «Hoolitse tema eest hästi. Ära vaidle talle milleski vastu. Küll kõik läheb mööda.»

Liu Guang-tsüi väljus majast, kuid pöördus samas tagasi.

«Ma kutsusin teda enda juurde lõunat sööma, aga tema

ei taha. Räägib, et antagu kellelegi talupoegadest veidi riisi ja see keedab talle. Mis teha?» küsis ta vanamehelt.

«Mis sa tikud minu juurde igasuguste pisiasjadega?» vastas Jan Heng-jüan ärritatult. «On sul siis endal raske ära arvata, mis teha. Kui ta jonnib, siis ära anna riisi ja saada ta kõige vaesemasse perekonda vanade akaatsiate all. Noh, kasvõi Lao Tsingi juurde. Ta sööb selle juures paar korda kliisid ja hakkab siis teist laulu laulma.»

«Jah, aga inimesed vanade akaatsiate all on ju meiega vaenujalal,» tähendas Liu Guang-tsüi. «Nad võivad meie kohta halba rääkida.»

«Tuleb ikka mõelda ka, kelle juurde saata. Niisugune nagu Lao Tsing, tead ise, ei julge võõra inimese juuresolekul piiksatadagi. Iga kord pärast lõunat saadad sa Jang'i külavalitsusse. Mis siis ikka juhtuda võib?»

Liu Guang-tsüi astus Lao Tsingi poole sisse ja ütles, et ta peab külalist toitma. Lao Tsing erutus: Jantsiašanis polnud veel kunagi sellist korda sisse seatud. Ta ei teadnud, et tuleb ainult keeta riisi, mida talle külavalitsus välja annab, ja otsustas, et see läheb nagu majutamise juures tema arvele. Samuti ei teadnud ta, et tuleb valmistada lihtsat, tavalist toitu, vaid mõtles: kuna inimene on niisugusest asutusest, peab ta ka sööma head toitu. Ühe naabri käest laenas Lao Tsing soola, teiselt jahu. Kaua jooksis ja askeldas ta koos oma vana naisega.

Keskpäeval tõi külavanem seltsimees Jangi Lao Tsingi juurde. Väikeses kastrulis oli tehtud lapšaad. Suures katlas valmis riis. Seltsimees Jang taipas kohe, et teda võetakse vastu kui tähtsat külalist. Lao Tsing pani ta aukohale istuma, tõstis lapšaasuppi kaussi ja viis supikausi, seda kahe käega kinni hoides, aupaklikult seltsimees Jangile:

«Sööge, härra! Meil, vaestel pole midagi head. Maitske vähemalt suppigi.»

Mida rohkem tähelepanuavaldusi Lao Tsing talle osutas, seda halvemini seltsimees Jang ennast tundis. Ta võttis kausi ja lausus:

«Laske, ma tõstan endale ise ette. Meil, vana, oleks tulnud ühest katlast süüa. Miks te keetsite mulle eraldi?»

«Armuline härra! Meil ei ole ju midagi. Ainult natuke suppi,» ütles Lao Tsingi vana naine. «Kui te oleks meid

külastanud eelmistel aastatel, oleks meil piinlik olnud teid sellega kostitada. Aga on läinud juba mitu aastat, kui me pantisime oma maa ja ei pääse viletsusest välja.»

Seltsimees Jang tahtis temalt parajasti küsida, kellele nad maa pantisid, kui Lao Tsing tõstis naise peale häält:

«Võeh, vana lobasuu! Mis sa seal oma paha keelega jahvatad? Ole vait, muidu jääb kurku kinni! Mis sa ka mäletad? Mis sina ka mäletad?»

Seltsimees Jang mõistis — Lao Tsing kardab, et vanaeit võib midagi välja lobiseda. Ta ei hakanud sellelt midagi pärima ja rahustas Lao Tsing'i.

Sel ajal tuli põllult tagasi Siao Fu. Tundmatut inimest nähes küsis ta:

«Isa, mis külast võõras on?»

«See härra on maakonnakeskusest,» vastas Lao Tsing.

«Ärge nimetage mind nii,» ütles seltsimees Jang. «Mis härra ma olen?! Minu nimi on Jang. Ma olen talurahvaliidust. Hüüdke mind seltsimees Jangiks või äärmisel juhul Lao Jangiks.»

Ta hakkas Siao Fuga juttu ajama, küsis, kuidas ta nimi on, kui vana ta on. Lao Tsingi naine tõstis paja pealt kaane ja kogu perekond istus kolde ümber lõunatama. Seltsimees Jang sõi oma supikausi tühjaks ja istus märkamatult nende juurde.

«Ma söön sedasama, mis teiegi. Söök on hea!»

Vanad läksid ähmi täis ja hakkasid uuesti tema eest hoolitsema. Kuid ta jõudis nendest ette: ta kausis oli juba tükk hautatud kõrvitsat ja magus kartul. Lao Tsingil polnud enam vajadust külalist kõigi kommete kohaselt kostitada ja ta vaikis.

Kui seltsimees Jang lõpetas söömise ja kavatses ära minna, põrkas ta uksel kokku Siao Šuniga. Nad tervitasid teineteist.

«Onu, rahvas hakkas juba vilja peksma, aga minul jäi isa haigeks ja põld on veel koristamata. Las Siao Fu aitab meil pärast lõunat niita,» pöördus Siao Šun Lao Tsingi poole.

«Me tahame pärast lõunat vilja peksta,» vastas see.

«Siis ma aitan teil vilja peksta, aga pärast läheme minu saaki koristama,» ütles Siao Šun.

«Aga kas teil siis sügisest saaki koristab igaüks omaette?» küsis seltsimees Jang. «Kas teie talurahvaliit ei organiseerinud külas vastastikuse abistamise gruppe?»

«Kuidas siis muidu? Selge, et igaüks koristab omaette. Kas siis meie talurahvaliit hakkab sellega tegelema?» vastas Siao Šun.

«Aga millega see liit siis tegeleb?»

«Ei meie tea.»

«Eeskujulik küla! Mis eeskujulik küla see siis on?» pomises seltsimees Jang arusaamatuses endamisi.

Lao Tsingi väike tütar kuulis neid sõnu ja hakkas äkki peenikese häälega laulma:

> On see küla halb või hea, kaua mõtelda võid sa.
> Vaata itta, vaata läände — kohe kõigest aru saad:
> läänes näed sa uhkeid maju, toite häid ja paremaid,
> aga idas on muldonnid, laual vedel puder vaid.

Kuigi see oli vaid naiivne lapsetegu, suhtus seltsimees Jang sellesse suure tähelepanuga.

«Sa laulad hästi,» kiitis ta tüdrukut ja kutsus teda enda juurde. «Laula seda laulukest veel kord ja meie kuulame.»

Lao Tsing muutus rahutuks — alati ja igas asjas kartis ta õnnetust — ja heitis tüdrukule vihase pilgu. Kuid seltsimees Jang ei märganud seda ja küsis veel kord:

«Kes sulle seda õpetas? ... Ütle, kes?»

Tütarlaps näitas näpuga Siao Šunile:

«Tema!»

Lao Tsing ehmus päriselt ära: mitte ainult, et sattus ise hätta, vaid vedas veel naabri ka sisse. Vanamees arvas, et nagu see on iidsest ajast kombeks, kaitseb ametnik alati ametnikku. Nüüd räägib külaline maakonnakeskusest kõigest sellest külavalitsuses ja häda ongi käes. Ta hakkas tütarlapse peale karjuma ja lõi talle vastu pead.

«Jää vait! Keegi ei arva, et sa tumm oled!»

Siao Šun viis ta kõrvale ja hakkas rahustama:

«Miks sa siis niimoodi teed, onu! Mis sellest siis on, et tüdruk laulis laulukest? Mina ta tegin ja ei karda midagi. Miks sa ära kohkusid? Kas see ei ole siis õige? Kas sa ei söö eluaeg vedelat putru?»

Vana Lao Tsing vaikis ja hakkas ennast kohe viljapeksule seadma. Seltsimees Jang aga veendus pärast Siao Šuni sõnu, et külas pole lood just kõige paremad, otsustas kõik talupoegade käest välja uurida ja minna alles pärast seda talurahvaliidu esimehe juurde.

«Ma aitan sind samuti,» ütles ta Lao Tsingile.

«Mis te räägite! Kuidas siis võib!» kostis see ehmunult.

Ent seltsimees Jang läks nendega koos rehealla.

Rehealune oli väike, kuid teda kasutasid korraga mitu perekonda — vilja polnud kellelgi palju. Seltsimees Jang osutus meistriks igal alal, eriti osavalt tuulas ta pekstud vilja. Ta abistas mitte ainult Lao Tsing'i, vaid ka teisi. Ja kõik rääkisid:

«Vaadake aga, labidas lausa lendab ta käes!»

Viljapeksu lõpetanud, istusid kõik vanade akaatsiate alla puhkama. Koos nendega istus ka seltsimees Jang. Inimesed hakkasid talt kõike pärima. Ainult Lao Tsing seisis üksipäini aupaklikult eemal: ta arvas, et ei sobi nii viisakusetult rääkida nii tähtsa inimesega.

«Teie, seltsimees Jang, olete viljapeksmises suur meister,» ütles Siao Šun. «Teil on vist kodus palju maad.»

«Maad pole mul küll palju, aga selle eest olen ma üsna palju tööd teinud. Aastat kümme olin teiste sulaseks,» vastas seltsimees Jang.

Kui Lao Tsing kuulis, et seltsimees Jang oli olnud lihtne sulane, kaotas ta igasuguse austuse selle vastu. Ta istus otsekohe ja ütles pojale rangelt:

«Siao Fu, mis sa siin logeled, mine, tassi aganaid!»

Siao Fu tahtis väga kuulata, millest hakkab jutustama seltsimees Jang. Ta püüdis ennast välja rääkida:

«Aga kas Siao Šunil niita pole vaja?»

«Küll jõuad. Viid aganad ära ja tuled tagasi. Lobisemist pealt kuulama hiljaks ei jää,» ütles Lao Tsing.

Siao Ful ei jäänud midagi muud üle, kui minna aganaid kokku korjama. Siao Šun ütles seltsimees Jangile:

«See on väga vastik vanamees. Kõigile annab ta alati kõiges järele, on arg, eluaeg elab viletsuses, aga vaeseid inimesi ei salli. Kui te ütlesite, et olite sulaseks, kas märkasite siis, kuidas ta otsekohe muutis oma suhtumist teisse?»

«Tõepoolest. Ma tundsin seda samuti,» ütles seltsimees Jang naeratades ja jätkas oma jutustust.

Kohe pärast lõunat tuli Liu Guang-tsüi, nagu Jan Heng-jüan teda oli käskinud, seltsimees Jangile järele, kuid Lao Tsingi muldonnis ta teda ei leidnud. Keegi ütles Liu Guang-tsüile, et ta on reheall. Kuid eemalt ei märganud külavanem seal kedagi. Ja üldsegi poleks kuidagi võinud arvata, et maakonna talurahvaliidu esimees läks vilja peksma. Ta käis terve küla läbi ja leidis otsitu lõpuks rehealuse juurest, vanade akaatsiate alt. Kui ta maas istuvaile inimestele lähenes, jäid kõik vait.

«Seltsimees Jang,» pöördus Liu Guang-tsüi viimase poole, «lähme nüüd külavalitsusse.»

«Hästi, ma tulen. Teie hakake minema, mina räägin veel natuke inimestega,» vastas seltsimees Jang.

«Millest nendega rääkida! Parem lähme külavalitsusse, seal puhkate,» väitis Liu Guang-tsüi vastu.

Seltsimees Jang nägi, kui hoolimatult Liu Guang-tsüi tema jutukaaslastega käitub, ja otsustas teda kõigi juuresolekul pisut õpetada. Ta ütles rõhutatult valjusti:

«Vestlus n e n d e g a — see ongi minu töö. Kui teie tahate mulle midagi öelda — oodake. Kui ma vabanen, siis räägime.»

Liu Guang-tsüi tundis, et asi võtab ootamatu pöörde ega hakanud peale käima. Pealegi tahtis ta väga teada, millest nad siin räägivad. Ta jäi pisut eemale seisma. Kuid nüüd ei sobinud jutt. Kõik istusid nagu kaheksateist savibudat templis — liikumatud ja sõnatud. Seltsimees Jang taipas, et Liu Guang-tsüi juuresolekul ei taha keegi rääkida; on näha, et kõik kardavad teda, tema aga on arvatavasti juba ammu harjunud inimeste arvamusi mitte arvestama. Jangil oli tahtmine teda minema saata ja ta küsis:

«Aga keda te ootate?»

«Kedagi ei oota,» pomises Liu Guang-tsüi nõutult ja läks ära.

Kui Liu Guang-tsüi oli jõudnud juba umbes kümne sammu kaugusele, ütles seltsimees Jang meelega valjusti:

«Niisugust külavanemat pole ma veel näinud. Talurahvaliidu inimene tuli külasse ja ole lahke — ta ei tohi

isegi talupoegadega juttu ajada! Kas kuulata siis ainult külavanemat?»

Nüüd tundsid kõik juuresolijad, et seltsimees Jang on oma inimene; veel kunagi ei olnud nad kuulnud, et külavanemat oleks niiviisi noomitud.

Aeg oli juba üsna hiline. Siao Šun kutsus Siao Fu nisu niitma. Seltsimees Jang nägi, et Siao Šun räägib meelsamini kui teised, ja ta otsustas tema käest külaasjade kohta üht-teist välja uurida.

«Laena kelleltki vikat,» ütles ta Siao Šunile. «Ma tulen teiega.»

Siao Bao ja Siao Ming tahtsid veel seltsimees Jangiga rääkida, sellepärast ütlesid nad ühest suust:

«Meie tuleme ka!»

Siao Šun, kes algul oli arvestanud vaid Siao Fu abi, sai nüüd veel kolm töömeest juurde. Viiekesi suundusid nad põllule.

8. «Vanad» ja «Noored» saavad jalad alla

Siao Šuni põllule jõudnud, hakkasid kõik viis korraga tööle. Kaar kaare järel langes nisu vikatite all. Siao Šun armastas rääkida. Ta ei kartnud kedagi. Teda rõõmustas väga, et seltsimees Jangile meeldis ta lauluke, mida oli laulnud Lao Tsingi väike tütar. Põllul meenutas seltsimees Jang seda ja kiitis Siao Šun'i selle eest, et ta nii ladusalt laule sepitseb.

«Tema on meil ainult õpilane. Vaat, kui te kuuleksite tema õpetajat, see teeb hulga paremaid laule kui tema,» ütles Siao Bao.

«Aga kus see tema õpetaja siis on?» küsis seltsimees Jang naeratades. «Tutvusta siis mind oma õpetaja laludega,» pöördus ta Siao Šuni poole.

«Seda võib, kui teil on ainult tahtmist kuulata, — vean kihla, et neid jätkub õhtuni.»

Siao Šun hakkas laulma Li Ju-tsai laulukesi. Laulab ette ja selgitab siis, milles asi seisab, ning laulab jälle. Nii jutustas ta paljust, mis külas viimaste aastate jooksul oli toimunud. Mida kaugemale ta jõudis, seda tähelepanelikumalt kuulas seltsimees Jang Li Ju-tsai laulu-

kesi. Need rääkisid küla elust üksikasjalisemalt ja paremini kui kõik maakonda ja rajooni saadetud aruanded ning ettekanded.

«Suurepärased laulud!» ütles ta Siao Šunile. «Ma tahaksin väga näha inimest, kes on nad teinud. Kas sa võid mind pärast õhtusööki tema juurde viia?»

«Mul on väga kahju, aga ma ei saa seda teha: teda ei ole enam meie külas. Liu Guang-tsüi kihutas ta Jantsiašanist minema. Nüüd elab ta Šitsõvas,» vastas Siao Šun.

Ja ta jutustas üksikasjaliselt maamõõtmisest ning selle tagajärgedest.

«Aga kas see Šitsõva on siit kaugel?» küsis seltsimees Jang.

«Mitte eriti. Näe, seal, kõigest viis-kuus li'd,» ütles Siao Šun loodesse osutades.

«Ma arvan, et me niidame kiiresti need kolm mu'd nisu maha. Las keegi teist läheb seni Šitsõvasse ja kutsub Li Ju-tsai siia meie juurde, õhtul aga ajame temaga juttu.»

«Kui ainult külavanem lubab tal meie külasse tulla! Tema tuleb küll, kui me teda kutsume! Ma lähen talle järele,» ütles Siao Ming.

«Ärgu ta kartku. Mina vastutan, et temaga ei juhtu midagi,» ütles seltsimees Jang.

«Siao Mingi jalad ei ole nii väledad. Siao Fu, mine parem sina,» ütles Siao Šun.

«Hea küll!» hüüdis Siao Fu rõõmsalt vastu, jättis vikati sinnapaika ja pistis jooksma.

Pärast Siao Fu lahkumist jätkas seltsimees Jang järelepärimisi küla elu kohta. Talle jutustati peaaegu kõigest, mis külas viimase aasta jooksul oli toimunud. Seltsimees Jang kuulas ja imestas.

«Miks siis niisugusel juhul poliittöötaja Tšang sellest kõigest midagi ei tea?» küsis ta talupoegadelt.

«Poliittöötaja Tšang on hea inimene, aga tal pole kogemusi ja ta sattuski mõisnik Jan Heng-jüani võrkudesse, kes toppis omi inimesi igale poole; kõik meie aktivistid on tema sabarakud,» selgitasid talupojad.

Nii juteldes niitsid nad kiiresti nisu maha. Õhtu jõudis kätte. Sel ajal tuli nende juurde Siao Fu koos Li Jutsaiga ja kõik läksid külasse õhtust sööma.

Õhtustati Siao Suni juures. Ta kostitas oma abilisi nisu- ja oajahust lapšaaga. Seltsimees Jang sõi samuti tema juures õhtust — nii väga siiralt ja tuliselt oli Siao Sun teda palunud. Li Ju-tsai oli siin oma inimene ja ta ei peenutsenud söömisega. Kõik sõid lihtsalt nagu omas kodus.

Lao Tsing sai teada, et seltsimees Jang noomis kõigi juuresolekul külavanema naha täis ja temas süttis uuesti austus seltsimees Jangi vastu. Ta soojendas lapšaad, mis oli lõunasöögist järele jäänud, ja hakkas külalist õhtusöögile ootama. Nähes, et seltsimees Jang läks koos teistega Siao Suni juurde, võttis ta toidu ning läks samuti selle juurde. Seal võttis ta kausi lapšaaga käte vahele ning viis selle aupaklikult seltsimees Jangile ette. See keeldus viisakalt, kuid otsustavalt. Lao Tsing ehmus tõsiselt ja hakkas kartma õnnetust. Pärast õhtusööki, kui kõik läksid välja tänavale, pöördus seltsimees Jang Li Ju-tsai poole:

«Kus on sinu kodu? Tahan tulla sinu juurde juttu ajama.»

Li Ju-tsai osutas oma väikesele muldonnile, mis oli siinsamas kõrval.

«Näe, see ongi minu maja, aga ma ei tohi sinna sisse minna.»

Seltsimees Jang vaatas ja nägi: uksele olid paberiribad risti peale kleebitud — see tähendas, et muldonn on pitseeritud. Ta vihastas, hüppas ukse juurde ja tõmbas paberid maha.

«Mõelda ainult, kuidas nad vaeseid inimesi taga kiusavad!» vihastas ta ja ütles Li Ju-tsai poole pöördudes: «Tee uks lahti ja astu sisse.»

«Ma ei saa teda lahti teha — talle on külavalitsuse lukk ette riputatud.»

«Siis mine külavalitsusse,» ütles seltsimees Jang, «ja ütle neile, et nad otsekohe teeksid sinu muldonni lahti, sest et mina kutsusin sind välja jutuajamisele.»

Külavalitsuses leidis Li Ju-tsai eest Liu Guang-tsüi ja ütles talle:

«Seltsimees Jang maakonna talurahvaliidust kutsus mind väija jutuajamisele ja käskis teil minu maja lahti teha.»

Liu Guang-tsüi mõistis, et asi võtab halva pöörde, ega teadnud, mis teha. Jan Heng-jüani juurde ta kartis minna, sest see võis ta peale vihastuda — ei saa ju ometi Jan Heng-jüani iga tühja asja pärast tülitada. Ta otsustas: las talurahvaliidu aktivistid ise korraldavad selle asja ära.

«Oota natuke siinsamas, ma lähen võtit tooma,» ütles ta Li Ju-tsaile.

Võtnud kodust võtme, läks ta Tšang De-gui juurde. Teel jutustas ta sellele tasakesi kõigest, andis talle võtme ja ütles, kuidas edasi tegutseda. Li Ju-tsaile aga ütles:

«Tema teeb sulle siis ukse lahti.»

Li Ju-tsai ja Tšang De-gui läksid vanade akaatsiate alla.

Tšang De-gui sõi juba palju aastaid Jan Heng-jüani leiba. Ta oli selle majas nii mõndagi õppinud ja teadis, mis ja kuidas on tarvis rääkida külaliste vastuvõtmise tseremoonial. Astunud seltsimees Jangi juurde, ta lausa sulas naeratuses ja ütles:

«See kõrgestiaustatud härra ongi maakonna talurahvaliidu esimees? Andestage, et viibisin. Minu nimi on Tšang De-gui. Ma olen selle küla talurahvaliidu esimees. Kuulsin juba lõuna ajal, et rajoonist on meie juurde jõudnud auväärt külaline. Paar korda käisin ma külavalitsuses, aga mul ei õnnestunud teid kohata ja isiklikult oma austust avaldada.» — Siinkohal avas ta kummardudes muldonni ukse ning süütas lambi.

Tšang De-gui heietas nii osavalt seda tseremoniaalset juttu, et teised ei saanud sõnagi vahele öelda. Kui ta lõpuks oli lõpetanud, võtsid kõik istet ja seltsimees Jang hakkas temalt kiirustamata pärima:

«Palju teie külas talurahvaliidu liikmeid on?»

«Oh, mul on vilets mälu. Ei mäleta kuidagi. On olemas nimekirjad, võib järele vaadata,» pomises Tšang De-gui.

«Aga mitmeks vastastikuse abistamise grupiks on talupojad jagatud?»

«See... see... Seda ma samuti ei mäleta.»

Seltsimees Jang vihastas.

«Mis, te ei mäleta isegi seda, mitu gruppi teil on! Noh, aga mitu komitee liiget teil on?»

Tšang De-gui ei suutnud ka selle peale vastata. Ta ei mõistnud isegi, mille üle talt aru päritakse. Selle asemel et tunnistada, et ta pole midagi teinud, püüdis Tšang De-gui ainult kõigis kaastunnet äratada.

«Ma ... ma olen lihtne talupoeg. Ma ei saa mitte millestki aru. Palun teid, aulik härra, andke mulle andeks.»

«Kui sa ei tunne tööd, mis sulle on usaldatud, siis ütle ka, et ei tunne. Aga mis jutt see on: «lihtne talupoeg»! Mitte ühtki «mittelihtsat» talurahvaliitu vastu ei võeta. Sa ei tea isegi, mis on talurahvaliit. Vähe sellest, et sa esimeheks ei kõlba, sul ei ole isegi õigust olla liidu liige. Me võtame sind täna esimehe kohalt maha ja heidame liidust välja.»

Kui Tšang De-gui kuulis, et teda kohalt maha võetakse, sai ta koguni rõõmsaks.

«Tõepoolest, ma ei saa selle tööga hakkama. Ma olen mitu korda palunud, et mind lahti lastaks, aga mind ei lastud.»

«Aga keda sa palusid ennast vabastada?» küsis seltsimees Jang.

«Külavalitsust.»

«Aga kes sind sellele kohale pani?»

«Kuidas, kes? Külavalitsus!»

«Siis sa, loomulikult, ei taipa midagi. Tuleb välja, et sa ei ole ise üldsegi talurahvaliidu liige ja sind pole sellele kohale valitud. Noh, hästi! Seekord ei tule sul «lahtilaskmist» paluda, sind vabastatakse ilma palumatagi.»

Tšang De-gui püüdis enda õigustamiseks veel midagi pomiseda, kuid seltsimees Jang lõi käega ja lausus:

«Hea küll, hea küll. Võid minna. Meil on veel palju tegemist.»

Nii lakkas Tšang De-gui olemast talurahvaliidu esimees.

Kui kuuldus sellest, et Li Ju-tsai on tagasi tulnud, levis üle Jantsiašani, tulid naabrid hulgana oma lemmikut vaatama. Sel õhtul oli ta muldonnis eriti kitsas ja selle tunnistajaid, kuidas seltsimees Jang Tšang De-gui ametist maha võttis, oli palju. Kui Tšang De-gui ära läks, pöördus seltsimees Jang talupoegade poole:

«Liit on organiseeritud selleks, et vaesed talupojad ühineksid ja ühiste jõupingutustega oma rõhujate vastu

välja astuksid. Kui jaapani saatanad meid rõhuma hakkavad, astume välja jaapani saatanate vastu. Kui kuritahtlikud mõisnikud meid rõhuvad, siis astume välja mõisnike vastu. Kas Tšang De-gui suudab juhtida võitlust jaapani saatanate vastu? Kas ta suudab teid juhtida võitluses mõisnike vastu? Kuidas võib ta siis olla esimeheks?»

Kõik kuulasid seltsimees Jang'i väga tähelepanelikult. Kuid oli ju ikkagi kibe tööaeg ja inimesed hakkasid varsti kodudesse laiali minema. Muldonni jäid ainult Siao Ming, Siao Bao, Siao Šun ja Li Ju-tsai. Siao Fu ei tulnud, sest isa käskis tal põllule jäänud õled ära kanda.

«Palun teid,» pöördus seltsimees Jang kõigi poole, «jutustada mulle kõigist neist nurjatustest, mida panid külas toime Jan Heng-jüani inimesed. Ma kirjutan kõik üksikasjaliselt üles.» — Ta võttis märkmiku ja sulepea välja. «Rääkige!»

«Mina teen algust,» ütles Siao Ming. «Aga kui jätan midagi vahele, siis teised täiendavad.»

Ta hakkas küla asjadest järgemööda jutustama. Kui ta jõudis jutujärjega selleni, kuidas elanikele tasuti neile Jan Si-fu poolt tehtud kahjusid, märkas Siao Šun korraga, et keegi kuulab akna taga nende kõnelust pealt. Ta hüüdis valjusti:

«Kes seal on?»

Kõik jäid vait ja oli kuulda, kuidas akna taga seisja jooksma pistis. Siao Bao ja Siao Šun hüppasid tänavale ning nägid kauguses kellegi kuju, kuid nagu selgus, inimene ei eemaldunud, vaid tuli hoopis neile vastu. See oli Siao Fu.

«See oled siis sina? Miks sa sisse ei tulnud, vaid ära jooksid?» küsis Siao Šun.

«Milleks mul joosta? See, kes jooksis, oli Tšang De-gui. Ma nägin ise, kuidas ta lidus,» ütles Siao Fu.

«Läks jälle vanale saatanale Jan Heng-jüanile ette kandma,» vihastas Siao Bao.

«Tuleb valve välja panna, et see vana saatan meil asja ära ei rikuks,» ütles Siao Šun. «Minge teie, rääkige aga edasi, küll ma valvan.»

Ta ronis muldonni katusele, teised läksid sisse tagasi.

Palju kirjutas seltsimees Jang sel õhtul oma märkmikku.

«Kõigest sellest, mis te jutustasite,» tähendas ta lõpuks, «on panditud maade tagasiandmise küsimus, maarendi alandamise seaduse rikkumine, elanike kahjude tasumata jätmine ja demokraatia puudumine külavalitsuses kõige tõsisemad küsimused ning need tuleb uuesti otsustada, sest eelnevate otsuste läbi on saanud kannatada enamus külaelanikke. Me kõik peame võitlema mõisnike vastu. Me sunnime Jan Heng-jüan'i temale panditud maad tagasi andma, samuti ka tagasi maksma rendiraha, mis on saadud üle kehtiva normi. Jan Si-fu'd tuleb sundida tasuma elanike kahjud maakonna otsuse kohaselt. Aga kõik aktivistid tuleb põhjalikult läbi sõeluda. Jan Heng-jüani jõugu ajame laiali, siis saavad inimesed pead tõsta.»

Seltsimees Jang jutustas üksikasjaliselt talurahvaliidu liikmete õigustest ja kohustustest ning sellest, kuidas liitu astuda.

«Näe, teie oskate laulukesi teha. Tehke lauluke sellest, mis kasu saab talupoeg, kui ta astub talurahvaliitu. Niimoodi saavad inimesed teada, mis on neile kasulik. Pärast räägime igaühega neist üksikult. Ja siis, kui me näeme, et inimene tõepoolest tahab liitu astuda, hakkame meie tema soovitajateks. Uus talurahvaliit ei tule praeguse sarnane. Esiteks ei ole seal Jan Heng-jüani inimesi, teiseks aga teab see, kes sinna astub, mida ta peab liidus tegema.»

«Vaat see on tore! See on tore!» vastasid kõik kooris.

«Siis las onu Li Ju-tsai teeb juba täna öösel laulukese,» ütles Siao Bao. «Ja maksab vaid Siao Šunil seda kellelegi ette laulda, kui lõunaks hakkavad teda kõik kordama.»

«Õigus,» märkis seltsimees Jang. «Aga enne peab veel välja valima sobivad inimesed, kellega tuleks rääkida . . .»

«Siao Mingi onul on väga palju tuttavaid. Kui ta teeb ainult ühe ringi mööda küla, siis on meid juba terve grupp koos,» ütles Siao Fu.

«Ma ju rääkisin, et vanade akaatsiate all elavate inimeste hulgas on olemas võimetega inimesi. Kas te siis seda ei näe?» naeris seltsimees Jang.

Sel ajal tormas sisse Siao Šun.

«Mul on uudiseid! Liu Guang-tsüi, Tšen Siao-jüan, Ma Fõng-ming ja Tšang Tsi-tšang läksid Jan Heng-jüani

juurde,» pahvatas ta välja. «Küllap nad praegu meie vastu midagi plaanitsevad. Ma läksin nende maja juurde ja tahtsin ukse vahelt piiluda, aga värav oli kõvasti kinni ja ma ei saanud midagi teada.»

«Noh, pole viga,» rahustas teda seltsimees Jang. «Jätkame meie juttu. Teie kõik võite end lugeda minu soovituse alusel talurahvaliitu vastuvõetuiks, homme aga võite ise teisi liitu soovitada. Tänaseks aitab. On juba hilja. Lähme õige laiali.»

Kõik läksid koju.

9. Võitlus lõpeb täieliku võiduga

Teade sellest, et seltsimees Jang noomis Liu Guangtsüi läbi, kutsus Li Ju-tsai välja, pärast aga võttis Tšang De-gui ametist maha, levis kiiresti mööda küla ja paljud elanikud olid selle üle väga rõõmsad.

«Näe, kui vahvalt!» ütlesid nad. «Kõlupea ei saa nüüd enam midagi ära teha.»

Järgmisel päeval tahtsid kõik näha seltsimees Jang'i — missugune ta on? Pärast hommikueinet tuli palju inimesi, teetassid käes, vanade akaatsiate alla. Li Ju-tsai oli selle öö jooksul loonud uue laulukese. Hommikul, kohe kui ta üles tõusis, luges ta selle Siao Šunile ette. Siao Šun aga hakkas seda laulma kõigile, keda vaid kohtas:

Maarahvas, astuge liitu nüüd kõik!
Mitmekordseks siis saab meie jõud.
Neile, kes veelgi meid puutuda võiks,
astume vastu siis ühisel nõul.
Vana Janiga lõpparvet tahaks —
las annab kõik kohe tagasi ta,
tagasi andku kõik rendid ja rahad
ja temale panditud meie maa.
Ei me luba, et rahva pilkude eest
ainsat teragi peidaks ta, —
meie ülemais palju valskust on sees —
mingu hoopiski minema!
Me alandust enam ei kannata eal,
on liihtrahva jõuks tema liit.
Ja kui see on tehtud, eks igaüks tea —
rõõm külasse tuleb siis.
Heidame ikke, me kätes on võit,
astuge maarahva liitu nüüd kõik!

Ning samal päeval levisid külas jutud sellest, et kõigil tuleb ühineda vana Jan Heng-jüani vastu. Ja nii imelik, kui see ka on — tuli välja, et Jantsiašanis on üsna vähe neid, kes seda ei oleks tahtnud. Ja kui hakati rääkima sellest, et ta peab talupoegadele tagasi andma väljapressimise teel saadud raha ning tema kätte panditud maatükid, siis tekkis paljudel tahtmine ise mõisnik Jan Heng-jüani vastu välja astuda.

Tõsi, polnud vähe ka selliseid inimesi, kes teda ikka veel kartsid. Kuid vihkamine võitis hirmu ja neid, kes soovisid Jan Heng-jüani vastu välja astuda, leidus palju. Inimesed ütlesid:

«Ma olen valmis ära andma viimase mu maad, et ainult seda vana saatanat kaelas ei oleks!»

Kui aga vanade akaatsiate all hakati laulma Li Ju-tsai laulukest, mis kutsus talurahvaliitu astuma, teatas kohe üle kolmekümne inimese oma soovist liidu liikmeks saada. Siao Bao kirjutas nimed üles.

Jan Heng-jüani Tsiaova küngastel asuva maa rentnikud, kes elasid naaberkülades, ei tulnud tavaliselt ilma asjatoimetusteta Jantsiašani. Seltsimees Jang küsis:

«Kes läheb neid organiseerima?»

«Mina võin,» vastas Li Ju-tsai. «Tsiaova küngastel olen ma tihti loomi karjatanud ja tunnen neid inimesi hästi.»

Li Ju-tsai läks Tsiaova küngastele, Siao Ming aga hakkas käima mööda küla.

Lõunaks oli talurahvaliitu astunud viiskümmend viis inimest. Siao Ming pöördus seltsimees Jangi poole ja ütles:

«Minu arvates on nüüd kõik julgemad, kes ei kartnud rääkida ja tegutseda, juba liitu astunud. Järele jäid ainult arad. Kuigi nad on meiega ühel nõul, kardavad nad veel pead tõsta. Nad hoiduvad esialgu veel liitu astumast.»

«Pole halb, pole halb!» lausus seltsimees Jang. «Nii väike küla, aga otsekohe õnnestus organiseerida üle viiekümne inimese. Ma olen töötanud paljudes külades, aga sellist edu pole veel kohanud. Juba see üksi räägib sellest, kuidas talupojad vihkavad Jan Heng-jüan'i. Meil on kerge võitu saavutada. Kuna asi läheb nii edukalt, võime täna õhtul organiseerida talurahvaliidu asutamiskoosoleku. Valime aktivistid, jagame liidu liikmed gruppideks

ja asume kohe hommepäev töö kallale. Teie külas on tööd nii palju, et rajoonis ei ole sellest ettekujutustki. Öösel pöördun ma rajooni tagasi ja kutsun rajoonitöötajad homseks teie juurde külasse üldkoosolekule.»

Vahepeal tuli Li Ju-tsai tagasi. Temaga tulid kaasa mõned rentnikud.

«Aga kui ta vihastab ja võtab meilt maa ära, mis me siis teeme?» pärisid nad seltsimees Jangilt.

Seltsimees Jang selgitas neile üksikasjaliselt rentnike õiguste kohta käivat seadust. Nad jäid rahule.

«Kuna ka küngastelt on tulnud inimesi, võib lõuna ajal korraldada liidu asutamiskoosoleku,» tegi Siao Ming ettepaneku.

«Hästi,» nõustus seltsimees Jang. «Lõunaks kutsume koosoleku kokku, õhtuks aga saan ma rajooni tagasi minna.»

«Aga kus me koosoleku kokku kutsume?» küsis Siao Ming.

«Kui me inimesi liitu astuma agiteerisime, ei teinud me seda avalikult, et keegi rikastest ja mõisnike sabarakkudest ei teeks katset meie liitu sisse pugeda,» ütles seltsimees Jang. «Aga asutamiskoosoleku viime läbi avalikult. Lähme kõik templisse.»

Pärast lõunat avati küla templis talurahvaliidu asutamiskoosolek. Komitee liikmeiks valiti Siao Bao, Siao Ming ja Siao Šun. Kohe siinsamas jaotasid nad omavahel ametid ära. Siao Bao sai esimeheks, Siao Ming organisaatoriks, Siao Šun aga propagandistiks. Pärast seda jagati kõik kohalviibivad liidu liikmed vastastikuse abistamise gruppideks.

Sellest päevast alates hakkas Jantsiašanis tegutsema tõeline talurahvaliit.

Öösel jõudis seltsimees Jang rajooni tagasi, et Jantsiašani küla olukorrast ette kanda. Nii rajooni talurahvaliidu juhatuse töötajad ja rajooni omakaitse rühma ülem kui ka rajooni rahvavalitsuse esimees ei kujutanud endale üldse ette, mis Jantsiašanis toimus.

Poliittöötaja Tšang eitas enamikku esiletoodud faktidest. Siis ütles rajooni rahvavalitsuse esimees:

«Meie ei pea tõde kartma. Ei saa fakte eitada ainult sellepärast, et me neid ei tunne. Homme tuleme kõik Jan-

tsiašani külla üldkoosolekule ja näeme oma silmaga asjade tõelist olukorda. Kui faktid leiavad kinnitust, siis on see kõik meile heaks õppetunniks.»

Kuid ka vana Jan Heng-jüan ei tukkunud sel ajal, vaid valmistus samuti koosolekuks ette ja sepitses oma salakavalaid plaane. Ta ei hankinud mitte ainult endale toetust Jan'i-nimeliste perekondade hulgas, kasutades oma klan'i [1] pea õigusi, vaid saatis Tšang De-gui veel mõnede talurahvaliidu liikmete juurde.

«Teie ei tohi toetada külas toimuvat segadust,» rääkis neile Tšang De-gui. «Need maakonnatöötajad on kolm päeva siin, päev seal ja vahetuvad viiendal päeval, aga meie külavanem Liu Guang-tsüi pole kunagi Jantsiašani maha jätnud. Näe, ülemused sõidavad ära ja te jääte jälle oma külavanemaga. Parem on temaga mitte tülli minna — te ju teate tema iseloomu?»

Saanud kuulda ähvardusi, ilmusid mõned inimesed Siao Mingi juurde ja teatasid oma väljaastumisest talurahvaliidust. Siao Ming kutsus kiiresti Siao Bao ja Siao Šuni ning nad hakkasid nõu pidama.

«Ena mul asja! Kui nemad rääkima hakkavad, siis hakkame meie ka,» ägestus Siao Šun. «Las onu Li Ju-tsai teeb jälle laulukese, meie aga kirjutame ta üles ja paneme välja üle kogu küla. Küll siis vana Jan Heng-jüan alles hüppab!»

Li Ju-tsai luuletas väikese laulukese. Siao Bao kirjutas ta paberilehtedele ümber, aga Siao Šun ja Siao Fu kleepisid ta veel samal päeval üle terve küla laiali, isegi Jan Heng-jüani maja väravale. Järgmisel päeval laulis rahvas hommikust peale kõigil tänavail:

> Kas alles jääb üks aktivist või ära läheb siit —
> ei lagune, jääb püsima me talurahvaliit.
> Ja kui siis sa, Jan Heng-jüan, veel meile liiga teed,
> siis tuleb vastust anda sul just meie liidu ees.

See lauluke tappis ühe hoobiga Tšang De-gui poolt levitatud kuritahtlikud kuuldused.

---

[1] Klan — üks vanadest feodaalseist organisatsioonidest, mis ühendas kõiki ühe perekonnanimega inimesi. Klani pea — tavaliselt mõisnik — peab raamatut klani surnud ja sündinud liikmete kohta.

Hommikul pöördus seltsimees Jang rajoonist tagasi. Temaga koos tulid rajooni rahvavalitsuse esimees, rajooni omakaitse rühma ülem, rajooni talurahvaliidu esimees ja poliittöötaja Tšang. Kõik nad läksid kohe vanade akaatsiate alla. Jan Heng-jüan, Liu Guang-tsüi ja nende kannupoisid polnud üldse sellist pööret arvestanud ja olid sellest äärmiselt erutatud.

Lõpuks avati külaelanike koosolek. Inimesed hakkasid jutustama Jan Heng-jüani mustadest tegudest. Kõigile sõnasoovijaile poleks päevast piisanud. Algul esinesid ainult talurahvaliidu liikmed, seejärel palusid sõna liitu mitteastunud talupojad. Koosolekul toodi lagedale kõik vana Jan Heng-jüani kuriteod: see, kuidas ta omastas panditud maad, kuidas keeldus renti alandamast ja kuidas sealjuures pettis; see, kuidas ta süütuid inimesi areteeris ja neid peksis, kuidas ebaseaduslikult trahve määras ... Jan Heng-jüan püüdis süüdistustest igati kõrvale põigelda, kuid tõendusi oli nii palju, et tal ei õnnestunud neid ümber lükata.

Koosolek jätkus ka teisel päeval. Ta lõppes alles hilisõhtul. Tehti otsus: kohustada mõisnik Jan Heng-jüani andma omanikele tagasi kaheksakümmend neli mu'd tema kätte panditud maad, maksma rentnikele tagasi vahe, mis oli saadud kõrgemast rendist, kui seadus ette näeb, samuti tagasi andma raha, mis Jan Heng-jüan oli saanud väljapressimise teel, nagu see kindlaks tehti.

Liu Guang-tsüi võeti seaduste rikkumise eest külavanema kohalt maha ja ta toimik saadeti uurimiseks maakonnakeskusse. Jan Si-fu'd kohustati isiklikult kõigi talupoegadega arved ära õiendama. Koosolek oli väga tormiline ja kõiki ülekohtusi tegusid ning kaebusi tagakiusamise üle polnud loomulikult võimalik läbi arutada.

Pärast lõunavaheaega toimus uue külavanema valimine. Külavanemaks valiti Siao Bao, sellepärast tuli talurahvaliidul täiendavalt valida veel üks komitee liige.

Koosoleku lõpul avaldasid veel nelikümmend talupoega soovi talurahvaliitu astuda ja valiti palju uusi aktiviste. Ma Fõng-ming ja Tšang Tsi-tšang jäid külavalitsuse liikmeiks, kuid vana Jan Heng-jüan ja ta poeg Jan Tsia-siang heideti koosoleku enamuse nõudel välja.

Kui valimised lõppesid, oli juba täiesti pime. Rajoonitöötajad koos seltsimees Jangiga jäid külavalitsusse. Kõik nad kritiseerisid karmilt poliittöötajat Tšang'i, kes polnud teadnud midagi sellest, mis külas tegelikult toimus, kuid oli selle eest alati kinnitanud, et vana Jan Heng-jüan on üks haritumaid ja väärtuslikumaid inimesi Jantsiašanis. Seltsimees Jang heitis poliittöötaja Tšangile ette, et see kaotas sideme massidega, et ta külasse saabudes oli alati ümbritsetud Jang Heng-jüanist ja selle jõugust ning laskis end nende lõa otsas vedada. Sellepärast talupojad ei julgenudki neid erutavaid küsimusi poliittöötaja Tšangi ees üles tõsta. Siis jutustas seltsimees Jang Li Ju-tsaist ja kõik tahtsid temaga tutvuda.

«Homme hommikul astume tema juurde sisse,» ütles seltsimees Jang.

Kui magama heideti, oli juba kaugelt üle kesköö.

10. Laul kroonib tööd

Järgmisel päeval ärkasid seltsimees Jang ja rajoonitöötajad hilja. Neid äratas vali kisa. Nad jooksid tänavale, et vaadata, mis on lahti, aga kuulatades taipasid, et see on laulmine.

Sel ajal lähenes külavalitsusele valjusti lauldes ja kareldes Siao Šun.

«Kas kõik on üles ärganud? Väsisite eile tublisti ära?» päris ta rajoonikülalistelt.

Need vastasid talle naljaga.

«Noh, kuidas rahva meeleolu pärast eilset koosolekut on?» tundis seltsimees Jang huvi.

«Aga kas te siis ei kuule, kuidas inimesed laulavad?» vastas Siao Šun küsimusega.

Tõepoolest, kõikjalt kostis laulmist.

«Inimeste rõõm on nii suur — küünib lausa taevani,» jätkas ta. «Igaüks rõõmustab rohkem kui uusaastapühal! Maa anti tagasi, raha samuti ja mitte mingisugune mõisnik ei julge sind nüüd hammustada. Mis võib sellest veel parem olla?»

«Kas Li Ju-tsai on kodus?» küsis Siao Šunilt seltsimees Jang.

«Kodus. Kas kutsun ta siia?»

«Praegu pole vaja. Me otsustasime kõigepealt kõndida mööda küla, aga teel astume võib-olla ka tema poole sisse,» vastas seltsimees Jang.

«Mis siis ikka, hea küll. Lähme!»

Siao Šun juhatas kõik vanade akaatsiate alla.

Vaevalt olid nad mäekünkalt alla jõudnud, kui kuulsid järsku valju kisa.

«Kes see seal karjub?» küsis rajooni rahvavalitsuse esimees.

«See on Lao Tšen, kes sõimab oma vennapoega Siao Jüani. Ta on seda ära teeninud.»

Ja Siao Šun hakkas jutustama tema lugu:

«Enne oli Siao Jüan aus ja töökas poiss, nagu kõik need, kes elavad vanade akaatsiate all. Aga hiljem muutus ta väga. See juhtus temaga pärast seda, kui ta määrati küla omakaitse salga ülemaks. Siis sai ta Jan Heng-jüani jõugus omaks inimeseks. Istus kogu aja templis, ei näinud enam üldse inimesi. Isegi nendel kibedatel päevadel, kui me mõisnike vastu välja astusime, istus ta peidus. Noh, ja nüüd tuli koju, vanade akaatsiate alla tagasi. Lao Tšen pole tema käitumist kunagi heaks kiitnud ja nüüd muidugi sõimab.»

Rajoonitöötajad olid Siao Jüanist kuulnud ka seltsimees Jangilt, just sellepärast rajooni omakaitse rühma ülem siia sõitiski.

«Praegu on väga sobiv juhus Siao Jüan korralikult läbi võtta . . .» ütles ta.

Kõik läksid Siao Jüani poole.

Lao Tšen, kes oli oma vennapoega valjusti sõimanud, jäi otsekohe vait, kui nägi majale lähenevaid inimesi. Aupaklikult palus ta neid sisse astuda. Rajooni omakaitse rühma ülem asus ilma pikema jututa asja juurde ja kritiseeris karmilt Siao Jüani käitumist. Ülejäänud mõistsid ta teod samuti otsustavalt hukka. Siao Jüani süü seisis kõigi arvates selles, et ta kasutas oma ametiseisundit isiklikes huvides ja kukkus Jan Heng-jüani küüsi. Peale selle lakkas ta töötamast, unustas, et tal on maa, alustas sellest, et kasutas oma naabrite väi-

kesi teeneid, ja jõudis selleni, et hakkas neid ekspluateerima.

Siao Jüan tunnistas oma vigu.

«Kuu aja jooksul pead sa ennast parandama ja oma süü heaks tegema,» ütles talle rajooni omakaitse rühma ülem. «Aktivistid peavad sind kogu aeg silmas. Kui sa kuu aja pärast pole ennast parandanud, siis ei hakka me sinuga peenutsema!»

«Head vanad seltsimehed! Te räägite õigust,» ütles Lao Tšen vahele. «Ma tahtsin talle sedasama öelda.» — Ja pöördudes Siao Jüani poole ütles ta karmilt: «Said sa aru, mis sa teinud oled? Nüüd on sind kõik näinud. Kuidas sa saad inimestele otsa vaadata?»

«Ei maksa enam nii kuri olla, vana sõber,» peatas teda seltsimees Jang. «Inimene tegi vea, mida on tarvis parandada, ja kui ta on hea inimene, siis ta jääbki selleks. Vanad asjad on juba möödas ja ei maksa nende pärast kogu aeg sõimata.»

Sellega lõppes kõnelus. Hommikusöögi aeg jõudis kätte. Seltsimees Jang ja rajoonitöötajad läksid Lao Tsingi juurde.

Neid nähes Lao Tsing algul lausa kangestus ootamatusest. Pärast langes ta põlvili ja tegi paar kummardust:

«Head härrad! Te olete päästnud inimese! Heategijad, kui poleks olnud teie armulikkust, oleksin ma oma maast päriselt ilma olnud . . .»

Seltsimees Jang tõstis ta üles ja ütles:

«Mille eest sa meid nii väga tänad? Sa oled vana inimene, aga ei suuda aru saada, milles on asi . . . See on ju talurahvaliit, kes alustas võitlust mõisnik Jan Heng-jüani vastu, ja kogu küla toetas liitu. Meie olime teile ainult nõuandjateks. Sinu tõeliseks heategijaks on talurahvaliit ja kogu küla rahvas. Rahvas on sinu kaitsja, aga sina ise oled rahva kaitsja!»

Lao Tsing kutsus rajoonist saabunud külalisi hommikust sööma ja nad astusid hulgakesi ta muldonni. Pärast hommikueinet läksid nad kõik külavalitsusse.

Siao Šun astus teel Li Ju-tsai poole sisse ja ütles talle, et seltsimees Jang ja rajoonitöötajad tahavad teda näha.

Li Ju-tsai sõi hommikust, võttis oma väikese piibu ja

läks külavalitsusse. Reipalt sammus ta mööda külatänavat. Isegi tema kõnnaku järgi võis näha, et ta on veel tugev ja terve inimene. Ta astus templisse, kus asus külavalitsus. Rajoonitöötajaid ja seltsimees Jang'i nähes tervitas ta neid väärikalt ja ütles valjusti:

«Teie otsisite mind? Siin ma nüüd olengi!»

«Onu Li Ju-tsai on meil täna väga rõõmus,» selgitas Siao Bao kõigile.

«Viisteist aastat polnud ma oma vana sõpra näinud. Täna tuli ta tagasi, miks ma ei peaks siis rõõmus olema,» jätkas Li Ju-tsai.

«Kellest sa räägid?» küsis talt Siao Ming. «Ma ei suuda kuidagiviisi meelde tuletada.»

«Ma räägin oma maast, kolmest mu'st, mis ma pantisin Jan Heng-jüanile viisteist aastat tagasi.»

Kõik puhkesid laginal naerma, ja Li Ju-tsai ise kõige valjemini.

«Oleks väga hea,» pöördus seltsimees Jang ta poole, «kui te võtaksite enda peale külavalitsuse alatise töötaja kohustused. Teil on erakordsed võimed ühiskondlikuks tööks ja te olete suur entusiast!»

«Kas temast ei saaks suurepärane õpetaja õhtuses rahvakoolis?» küsis Siao Ming.

Kõigile meeldis see ettepanek ja inimesed plaksutasid käsi.

«Õige! Õige! Sobib!»

Pärast seda pöördus seltsimees Jang Li Ju-tsai poole:

«Kõik paluvad teid luua lauluke edusammudest Jan Heng-jüani vastases võitluses.»

«Võib,» vastas Li Ju-tsai, ja ütles kõigi poole pöördudes:

«On juba olemas!»

Nüüd on Jantsiašanis pahupidi kõik,
meie koosoleku päralt oli võit.
Kehvikud said lõpuks kätte vanalt Janilt
kõik, mis oli ahmind kokku Jantsiašanis.
Kaua röövis rahvast Liu — see Kõlupea,
küll ta selle eest nüüd vastust andma peab.
Kedagi ta enam kiusata ei saa,
kogu küla tunneb seda rõõmuga.
Lõbus laul nüüd rahva hinge rõõmsaks teeb,
lendab üle küla, üle põllutee.

Kõik kuulasid tähelepanu ja kärarikka heakskiiduga Li Ju-tsai uut laulukest.

«Laulu võib lugeda meie suure töö heaks lõpetuseks!» ütles seltsimees Jang.

Rajoonitöötajad vestlesid veel kaua sõbralikult talupoegadega ja sõitsid hilisõhtul ära. Seltsimees Jang aga jäi Jantsiašani sügisese viljakoristamise ajaks, et olla talurahvaliidule abiks.

Oktoober 1943.
Taihangi mäestik.

Abielu registreerimine

1. «ARMASTATUD MÜNT»

Kallid sõbrad! Täna tahan ma jutustada teile uue loo. Kuid kõigepealt tuleb selgitada, mis on «armastatud münt». Kolmkümmend aastat tagasi oleks selline seletus olnud liigne, nüüd aga on see vajalik, sest minu kuulajateks on suuremalt osalt noored. Sellepärast pean ma enne oma loo juurde asumist tingimata jutustama mündist.

Räägitakse, et münt, mida hakati hüüdma «armastatuks», ilmus juba Mandžude dünastia keisri Kang Si valitsemise ajal ja erineb teistest ainult selle poolest, et hieroglüüfis «Si» on vasakul pool üks kriips puudu, ning et ta oma eriti kollase värvi tõttu sarnaneb kuldsega. Räägitakse, et kui neid münte löödi, siis pandi vase hulka kuldne Buddha kuju, sellepärast sisaldab sulam kolm seitsmendikku kulda. On see õige või mitte — see pole meie asi, kuid münt oli tõepoolest kõigi poolt armastatud. Teda leida ei olnud kerge töö. Kui need mündid veel käibel olid, sorisid poisikesed alati rahas, mida täiskasvanud koju tõid, kuid harva leidsid nad poole aasta või isegi aasta jooksul ühe. Noored külakeigarid armastasid sellist münti suus hoida, nagu linna omad armastavad kuldhambaid suhu panna. Mõnedes kolgastes on see komme tänapäevani säilinud. Nüüd neid münte enam käibel pole, aga kui mingil moel kätte juhtub, enam välja ei anta. Kahjuks on neid väga vähe järele jäänud.

See ongi kõik «armastatud mündi» kohta ja nüüd alustame jutustust.

Tšangtsiatšuangi külas elas puusepp nimega Tšang. Puusepp Tšangil oli väga hea naine, keda kõik nimetasid Lendavaks Liblikaks. Neil oli tütar nimega Ai-ai. Kui lugeda kuukalendri järgi, siis sai ta 1950. aasta viieteistkümnendal jaanuaril kaheksateist aastat vanaks ja hakkas käima üheksateistkümnendat. Samas külas elas noormees Ṣiao-van, kes kurameeris Ai-aiga.

Jutustus ongi nendest.

Niisiis, puusepa perekond koosnes kolmest inimesest: mees, naine ja tütar Ai-ai. Neil oli väike majake; mees ja naine elasid põhjapoolses toas, tütar — läänepoolses. Viieteistkümnendal jaanuaril toimus külas rongkäik laternate ja draakonitega. Puusepp Tšang esines pidustustel alati väga osavalt paberist draakoniga. Sel õhtul läks ta pärast söömist kohe minema. Ai-ai pesi kastrulid ja kausid puhtaks, siis lukutasid nad emaga maja ning läksid samuti pidule. Seal läksid kõik kolm eri suunas laiali: puusepp Tšang mängis paberist draakoniga, Lendav Liblikas uudistas tänavaid, mis olid täis inimesi. Ai-ai aga läks vaatama ilutulestikku, mida süütas Siao-van. Ta ootas ära, kuni Siao-van oli lõpetanud ilutulestikuga jändamise, ja pöördus koju tagasi. Ainult puusepp Tšang pidi kandma paberist draakonit päris pidustuste lõpuni, sellepärast tuli ta koju kõige hiljem.

Ai-ai läks põhjapoolsesse tuppa ja uinus ema ära ootamata viimase voodil.

Lendav Liblikas tuli koju ja nägi oma voodil tütart. Ta läks tasakesi tütre juurde ning hakkas seda äratama:

«Ai-ai, ärka!»

Ai-ai ei ärganud, vaid pööras ainult teist külge ning sel hetkel veeres ta taskust välja mingi helkiv asjake, mis kukkus kõlisedes põrandale. Lendav Liblikas võttis lambi ja valgustas põrandat.

«Vaata plikat, millal ta jõudis minu «armastatud mündi» ära näpata?»

«Armastatud münt» asetses tavaliselt laekas, mis oli peidetud kirstu. Ema ei hakanud Ai-aid äratama. Kõigepealt keeras ta võtmega kirstu lahti, avas siis väikese laeka ja tahtis panna «armastatud mündi» vanale kohale...

«Mis see siis on, minu münt on kohal?»

Ta võttis mõlemad mündid ja silmitses neid lambivalgel. Mõlemad olid ühesugused. Ta heitis pilgu Ai-aile — tütar magas magusasti edasi. «Rumaluke!» pöördus ema mõttes tema poole. «Tuleb välja, et ka sina tegeled sellega? Küllap vahetasid samuti sõrmuse vastu?»

Ta vaatas Ai-ai sõrmedele — üheski sõrmes polnud midagi. Kompas taskut — näis, nagu oleks seal olnud sõrmus, kuid see, mis ta välja võttis, osutus sõrmkübaraks. Ta ohkas:

«Oh häda küll! Nii ema kui ka tütar on mõlemad oma sõrmused «armastatud müntide» vastu ära vahetanud. Tuleb homme kutsuda Viies tädike[1], et paneks Ai-ai kiiremini mehele. Ei saa oodata seni, kui juhtub mingi pahandus.»

Lendav Liblikas pistis sõrmkübara Ai-ai tasku tagasi. Münti käes hoides meenutas ta oma «armastatud mündi» lugu.

Siinkohal tuleb tingimata natuke seletust anda.

Enne kui jutustada Ai-ai ema «armastatud mündi» lugu, tuleb selgitada, miks teda hakati hüüdma Lendavaks Liblikaks.

Puusepp Tšang abiellus enam kui kakskümmend aastat tagasi, kolmekümnendal detsembril kuukalendri järgi. Pulmapäeval tuli kogu küla noorpaari vaatama. Kui pruudi peast võeti punane pulmaloor, sosistas üks noor poiss teisele kõrva:

«Vaata ometi — Lendav Liblikas!»

«Nagu kaks tilka vett!» vastas see.

Natukese aja pärast anti kõikjal — majas ja tänaval — sosinal kõrvast kõrva edasi kaks sõna: «Lendav Liblikas! Lendav Liblikas!»

Asi seisis selles, et nendes paikades esines ooperitrupis kuulus tantsijatar. Ta oli väikest kasvu, sale, noor — mitte üle kahekümne aasta vana. Kõik ta liigutused olid täis tuld, ta kulmud ja silmad näisid kõnelevat. Ooperis «Kuldse mäe tempel» esines ta Valge Jumalanna osas ja kui ta tegevuse kestel jooksis üle lava, peksles ja lehvis ta valge siidkleit. Sel hetkel oli ta lendava siidiliblika

---

[1] Viies tädike — vanuse järgi viienda venna naine perekonnas.

sarnane... Pealtvaatajad ristisid ta Lendavaks Liblikaks. Puusepp Tšangi pruut oli väga selle tantsijatari sarnane. Puusepp Tšang ise rääkis: «Mida rohkem vaatad, seda sarnasem on.»

Pulmade teine päev oli uusaasta. Selle küla kommete kohaselt viisid kaks abielunaist pruudi majast välja, poisike jooksis punase vaibaga ette ja kõik nad pidid käima naabreid mööda uue aasta puhul kummardamas ja õnne soovimas. Tegelikult aga keegi põlvili ei laskunud ega kummardanud maani, lihtsalt tuldi ja õnnitleti üksteist. Pärast hommikusööki, niipea kui uksele ilmus poiss punase vaibaga, hüüdis keegi noormees üle terve tänava:

«Lendav Liblikas!»

Vaevalt oli ta nii hüüdnud, kui tänavale kogunes rahvahulk nagu draakoni rongkäigu ajal viieteistkümnendal jaanuaril. Iga pruudi liigutus kutsus neis esile huvi ja uudishimu.

«Vaadake, vaadake! Ta läks Viienda tädikese majja!...»

«Tulevad välja, tulevad välja! Läks Lao Tsiu majasse!...»

Kui puusepp Tšang abiellus, tundis ta muidugi, et oli saanud endale aarde. Esimese üheksa päeva jooksul pärast pulmi õnnitles noorpaar uueaasta puhul ainult onu — rohkem ei olnud neil tahtmist kuhugi välja minna. Päeval ja öösel oli Tšang tegevuses oma Lendava Liblikaga. Et noort naist naerma ajada, riietus ta naiserõivaisse, võttis meelega salakesi naise sõrmuse, et see ajaks teda mööda tuba taga, kuid Lendaval Liblikal polnud nii lõbusat tuju ja ta ütles mehele külmalt:

«Aitab naljategemisest!»

Mõne kuu möödudes tõi keegi Lendava Liblika kodukülast kaasa kuulduse, et tal olnud kodus kallim, keda hüütud Bao-aniks. Kui see kuuldus jõudis Tšangtsiatšuangi, hakkasid noormehed puusepp Tšangi õrritama:

«Kuule, puusepp, kui sa koju tuled, siis kõhata tingimata, et Bao-aniga kokku ei põrkaks!»

«Lendav Liblikas ei ole tervelt sinu oma, ta on poolest saadik Bao-ani oma!»

Puusepp Tšang mõistis alles siis, mispärast on Lendav Liblikas tema vastu nii külm. Mitu korda kavatses ta naisega riielda, kuid loobus majja sisse astudes alati oma kavatsusest. «Ärgem meenutagem minevikku. Las ta ainult tulevikus käitub hästi, olgu siis pealegi!»

Kuuldused ulatusid ka ema kõrvu; ta kutsus poja enda juurde ning hakkas talle iseloomunõrkuse pärast etteheiteid tegema. Poega sõimates korrutas ta:

«Inimene on armetu olend! Kui teda kõvasti lüüa, siis ta muutub. Ei maksa kahetseda!...»

Pärast sellist kombeõpetust hakkas puusepp Tšang kahtlusega Lendavat Liblikat jälgima.

Kord kohtas ta oma äia juures Bao-an'i. Sellel oli sõrmes sõrmus, mis oli Tšangi naise sõrmusega täpselt ühesugune. Koju tulnud, heitis puusepp kõigepealt pilgu oma naise käele. Lendaval Liblikal oli kahest sõrmusest tõepoolest alles jäänud üksainus.

«Ta kuulub tõesti poolenisti Bao-anile!»

Sellest uudisest jutustas ta oma emale, mille peale see ütles:

«Anna kiiremini peksa! Kui praegu peksta, siis võib veel parandada. Aga peksta tuleb hästi, et ta tunneks; kui peksad kergelt, on sest vähe tulu.»

Puusepp Tšang oli juba niigi viha täis, ema aga lisas seda veel juurde. Loomulikult ei jäänud tal muud üle, kui naist peksta. Ta võttis raudse ahjuroobi, kuid ema peatas teda:

«Jäta see. Sellega ei tohi. Peenike kepp peksab palju valusamini ega murra konte. Kõige parem on võtta kuiv kepp väikese käsisae raami küljest.»

Puusepp võttis sae ja tõmbas selle raamist välja sõrmejämeduse, poole arssina pikkuse kepi. Kepp oli tugev, võis peksta kuipalju kulub.

Aga kust teadis ta ema, et just sae küljest võetud kepp peksab valusasti?

Tuli välja, et nooruses oli puusepp Tšangi emaga juhtunud sama, mis Lendava Liblikaga, ja Tšangi isa oli õpetanud teda omal ajal täpselt samasuguse kepiga.

Kuid me ei hakka kõrvale kalduma...

Pahameelest tumenenud näoga ja keppi kõvasti käes pigistades väljus puusepp Tšang ema toast.

Lendav Liblikas küsis teda nähes:
«Mis sa tõid?»
Mees ei pööranud ta sõnadele tähelepanu. Kepiga naise käele osutades, küsis ta vihaselt:
«Miks on alles ainult üks sõrmus? Räägi...»
Selle küsimuse juures tõstis Lendav Liblikas pea ja vaatas mehele hirmunult näkku. Mehe silmad olid nii hirmsad, nagu oleks ta tahtnud naist ära süüa. Naine ei suutnud hirmu pärast midagi vastata. Kepp puusepa käes hakkas hüplema mööda ta jalgu. Lendav Liblikas oli olnud õrn tütarlaps, kunagi enne seda polnud ta peksa saanud. Juba pärast esimest lööki ta karjatas, langetas pea ja hakkas jalga hõõruma. Tšang haaras naise juustest kinni, surus ta voodisse ja hakkas armuheitmatult nüpeldama. Algul naine kartis, et inimesed kuulevad, ja ei nutnud selle pärast, hiljem aga ei kannatanud välja, tahtis nutma hakata, kuid ei suutnud ja ainult hingeldas raskelt. Lõpuks viskas puusepp Tšang jõuetuks jäädes kepi minema ja läks ära. Möödus aeg lõunast õhtusöögini, ja alles siis puhkes noorik nutma. Ämm ei tulnud isegi oma toast välja, vaid ainult hüüdis eemalt:
«Mis sa nutad? Pole midagi öelda, näe kui ilus, näe kui viisakas!...»
Lendav Liblikas lakkas nutmast, kuid ta keha valutas, nagu oleks teda üleni naaskliga torgitud. Ta katsus ennast — käsi sai veriseks. Valu pärast surus ta hambad huulde ja tahtis tõusta, kuid ei suutnud.
Mil viisil ta oma sõrmuse Bao-anile kinkis, seda puusepp Tšang ei pärinud, ja loomulikult ei rääkinud ta ka sellest ise. Lugu aga juhtus nii. Suvise püha ajal, kui puusepa naine käis ema juures külas, palus Bao-an temalt midagi mälestuseks, tema aga võttis sõrmuse sõrmest ja andiski selle. Ta palus noormeest samuti midagi vastu kinkida. Bao-an andis talle «armastatud mündi», mida oli hoidnud suus.
Pärast seda, kui mees oli Lendavat Liblikat peksnud, sai «armastatud münt» naise kõige kallimaks varanduseks.
On halb, kui inimese südamesse on jäänud solvumine! Tšang'i nähes paistis naisele, et ta näeb hunti. Veel

enne, kui ta mehega juttu alustas, värises ta juba. Puusepp Tšangil ei õnnestunud enam kunagi näha tema näol naeratust. Koju tulles nägi ta tänavalt, jalgvärava tagant naist elava ja jutukana, aga niipea kui ta vaid õuele astus, muutus naine otsekohe justkui puunukuks. Ükskord ajas Lendav Liblikas taga kana, kes ei tahtnud pesasse istuda. Just sel ajal tuli puusepp Tšang koju. Ta naine oli sel hetkel tõepoolest Lendava Liblika sarnane, kes mängis ooperis Valget Jumalannat, aga niipea kui ta meest nägi, jättis ta otsemaid kana tagaajamise ning läks oma tuppa. Puusepp Tšang vihastas, kiirustas talle järele ja ütles:

«Inimesed räägivad, et sa oled Lendav Liblikas, miks sa siis lased oma tiivad longu, kui sa mind näed?»

Ning ta andis naisele kõrvakiilu.

Lendav Liblikas ei tahtnud rohkem kõrvakiile saada, sellepärast püüdis ta naeratada, kuid kahjuks ei tulnud tal midagi välja, kuidas ta ka oleks püüdnud. Puusepp Tšang ei näinud Lendavat Liblikat enam lõbusa ja elavana, sellepärast ei pakkunud talle kodus elamine huvi, ja kui ta töötas mujal, siis ei tulnud ta poole aasta ja isegi aasta jooksul koju. Isegi kui ta oma majast mööda läks, ka siis polnud tal tahtmist sinna sisse astuda. Räägiti, et ta on endale soetanud kallimaid.

Kui puusepp Tšang ära läks, jäid majja ainult ämm ja minia. Ämm oli Tšangi poolt. Tervete päevade viisi ei rääkinud ta miniaga sõnagi ja pööras kohtumisel pea kõrvale.

Kui Lendava Liblika vanemad said teada, millisesse olukorda nende tütar oli sattunud, leidsid nad, et teda külastada on sobimatu. Sel viisil ei olnud kogu maailmas inimest, kes oleks olnud Lendava Liblika poolt. Tal jäi üle vaid oma ämma eest hoolitseda ja salakesi «armastatud mündiga» mängida. Iga päev pärast seda, kui ämm oli magama heitnud, läks ta oma tuppa, võttis laekast «armastatud münd» ja vaatles seda pikka aega. Ning sosistas mõnikord:

««Armastatud münt», see oled sina, kes võttis minult elu, ja see oled sina, kes mulle elu annab! Kui mind isegi surnuks pekstaks, ka siis ei jäta ma sind maha. Me elame ja sureme koos!»

Mõnikord soojendas Lendav Liblikas nagu laps «armastatud münti» käes ja asetas ta siis kas põsele või rinnale, või hoidis suus... Välja arvatud need vähesed päevad, kui puusepp Tšang koju tuli, ei saanud ta ilma «armastatud mündita» magama jääda. Ja alles siis, kui sündis Ai-ai, peitis ta mündi laekasse. Sõrmust, mis oli talle alles jäänud, hoidis ta sellest ajast saadik, kui mees oli teda peksnud, samuti laekas.

Kui Ai-ai sai viieteistkümne aastaseks, avas Lendav Liblikas laeka, et võtta sealt siidlilli tütre mütsikesele. Tütarlaps nägi sõrmust ja hakkas seda emalt endale paluma. Ehmudes, et Ai-ai järsku näeb ta «armastatud münti», andis ema talle oma sõrmuse ja pani laeka kiiresti lukku.

Selleks ajaks olid Tšangi ja Lendava Liblika vahekorrad paranenud: nende tütar oli suureks kasvanud, puusepa ema aga surnud ning Bao-aniga oli ammu kõigel lõpp. Ai-ai oli nende ainuke tütar ja nad mõlemad viitsid tihti temaga aega. Osutades sõrmusele, mille Ai-ai oli sõrme pannud, ütles puusepp Tšang:

«Enne oli neid paar.»

«Aga kus on siis teine?» tundis Ai-ai huvi.

«Küsi ema käest!»

Ai-ai avas juba suu, kuid Lendav Liblikas vaatas mehele nii vihaselt otsa, et Ai-ai ei esitanud emale küsimust ja mõtles, et see on sõrmuse ära kaotanud.

Nii jäigi sõrmus Ai-aile.

Nüüd oleme kõik vanad lood välja selgitanud ja pöördume tagasi 1950. aasta 15. jaanuari öö juurde.

Lendav Liblikas hoidis käes kahte «armastatud münti»; ta meenutas oma mündi lugu — lugu, milles oli läbisegi mõru ja meeldivat. Raske on seda lugu heaks pidada, sest temaga on seotud liiga palju mõrudat. Aga öelda, et ta on halb, ei saa samuti: meenutad teda ikkagi teatud erutusega.

Kuid kas on Lendava Liblika «armastatud mündiga» hästi või halvasti — kõik see on juba minevik. Aga kuidas on lugu tütre «armastatud mündiga»? Lendav Liblikas ei julgenud münti lihtsalt ära võtta. Ent kui münt tagasi anda, kas peab siis tütar tõesti minema mööda sama kurba rada, mida mööda tuli minna emal?

Ta ei suutnud midagi välja mõelda.

Värava tagant kostis müra: pärast rongkäiku paberist draakoniga tuli koju puusepp Tšang. Kauem mõelda ei saanud. Lendav Liblikas viskas mõlemad mündid kiiresti laekasse ning lukustas selle.

Aeg oli juba hiline, varsti peaks kukk kirema hakkama. Puusepp Tšang nägi, et Ai-ai polnud veel oma tuppa magama läinud, sai vihaseks ja karjus:

«Ai-ai, ärka üles!»

Ai-ai hüppas ehmunult püsti.

«Mis on lahti?»

«Kas tasemini ei saaks? Vaata, kuidas sa tütart ehmatasid!» ütles ema ja pöördus tütre poole: «Midagi ei ole lahti. Isa tahab, et sa läheksid oma tuppa.»

«Sa oled ta ära hellitanud!» ütles puusepp Tšang vihaselt.

Ai-ai naeratas vaikides ja läks oma tuppa.

Lahti riietudes rääkis puusepp Tšang Lendavale Liblikale tasa:

«Selle kahe aasta jooksul on paljud Ai-ail kosjas käinud. Sina aina valid ja valid, keegi sulle ei kõlba. Kas see, keda Viies tädi soovitab, ka ei sobi? Tuleb Ai-ai kiiremini mehele panna. Liiga palju on tühje jutte. Ma pere Jan-janist ja meie Ai-aist küla peal aina keelt pekstaksegi. Jan-janil on juba peigmees, jäänud on veel ainult Ai-ai.»

Lendav Liblikas küsis:

«Kas külavalitsus lubab Jan-janil Siao-tsinile mehele minna? Ma kuulsin, et nad tahavad rajoonis registreerida, aga külavalitsus ei anna neile tunnistust välja. Kas see asi on nüüd juba korda aetud?»

«Inimesed peksavad tema ja Siao-tsini kohta keelt ja külavalitsus neile loomulikult tunnistust ei anna. Nüüd on ilmunud uus peigmees Sivangtšuangi külast. Teda sobitab Viies tädike, ülehomme on registreerimine.»

«Minu arvates istuvad külavalitsuses kelmid,» väitis Lendav Liblikas, «norivad ilmaaegu. Kui meie Ai-ail on halb nimi, miks tal siis nii palju kosilasi käib? Ja miks saadab tsiviilasjade juhataja ise Viiendat tädikest Ai-aid oma õepojale sobitama?»

Tema küsimustele vastamata ütles puusepp Tšang:

«Neil päevil õiendasin ma pidutoimetustega ja unustasin sinult küsida, kuidas see perekond viimastel aastatel on elanud ja missugused sissetulekud neil on?»

«Mina ka ei tea,» vastas Lendav Liblikas, «kuigi me oleme ühest külast pärit. Aga nemad elavad lõunapoolses osas ja minu ema perekond põhjapoolses. Ühiseid asjatoimetusi meil pole olnud ja me ei käi üksteise pool. Viies tädike räägib, et ta läheb homme ja kuulab kõik järele. Võib-olla tuleks ka minul homme ema juurde minna? Teel võib nende juurde sisse astuda ja järele vaadata.»

«Võib muidugi,» nõustus puusepp Tšang.

Veidi aja pärast pöördus ta jälle Lendava Liblika poole:

«Ma tahan sinult veel küsida... Meie Ai-ai ja Siao-van siiski... Kas nende vahel oli midagi?»

Lendav Liblikas ei tahtnud «armastatud mündist» rääkida ning vastas lihtsalt:

«Ei maksa ennast nendesse asjadesse segada. Meie tütar on suureks kasvanud, otsime talle perekonna välja, paneme mehele ja kõik läheb hästi.»

2. KORDALÄINUD VALIK

Ai-ai talitas samuti nagu tema ema noorpõlves. Pärast seda, kui ta oli saanud mündi, magas ta igal ööl mündiga, hoides seda kas käes või suus. Sel õhtul tuli ta vara koju, otsis kõik taskud läbi ega suutnud leida «armastatud münti». Lamp käes, vaatas ta kogu põranda üle, kuid ei leidnud midagi, nii tal tuligi magama heita. Järgmisel päeval ärkas Ai-ai enne kõiki ja pühkis eriti hoolikalt põrandat. Münt ei tulnud ikkagi välja. Natukese aja pärast, kui ta kuulis, et ema on juba üles ärganud, hakkas Ai-ai ka tema toas pühkima. Lendav Liblikas nägi, kuidas ta pühib isegi voodi alt. Polnud raske taibata, et Ai-ai otsib «armastatud münti». Ema teadis, et tütar raiskab asjatult aega, ja ütles naerdes:

«Vaata, kuidas minu Ai-ai vanemaid austab! Kui hoolikalt ta põrandat pühib!»

Pärast hommikueinet astus sisse Viies tädike, et minna koos Lendava Liblikaga selle ema juurde. Puusepp Tšang läks oma ammu sisseharjunud kombe kohaselt koos nendega ämma juurde.

On vaja selgitada, miks oli puusepp Tšang harjunud nõndaviisi talitama.

Kakskümmend aastat tagasi avastas ta, et Lendav Liblikas teda ei armasta, et ta on kinkinud sõrmuse Bao-anile... Kas võis siis Tšang pärast seda naisesse hästi suhtuda? Iga kord, kui Lendav Liblikas omaste juurde läks, saatis ta naist, laskmata teda endast sammugi eemale. Juba ammu oli Tšangi ema surnud, Ai-ai suureks kasvanud ja puusepa suhted naisega kindlaks kujunenud, kuid see harjumus jäi siiski alles. Lendav Liblikas küsis kord mehelt:

«Sa muretsed ikka veel?»

«Ükskõik... Ma olen harjunud, tulen sinuga koos,» vastas puusepp Tšang.

Niisiis pidid Viies tädike, puusepp Tšang ja tema naine kolmekesi teele asuma. Lendav Liblikas küsis tütrelt:

«Aga sina, Ai-ai, kas sa ei tule vanaema juurde?»

«Ei, ei tule, ma ju alles hiljuti — uue aasta kolmandal päeval käisin.»

«Kui ei taha, siis jää pealegi,» lausus isa. «Valva korralikult maja ja ära mööda tänavaid ringi jookse!»

Pärast seda läksid kõik kolm minema.

Ai-ai ei suutnud oma «armastatud münti» leidmata rahuneda. Kui talle oleks võti kätte juhtunud ja tal oleks pähe tulnud laekas sorida, siis oleks ta seal avastanud kaks «armastatud münti». Kuid talle ei tulnud uneski ette, et münt võiks olla laekas. Ai-ai otsis münti ainult sealt, kus see tema arvates võis olla. Tütarlaps kurvastas nii väga, et ei tahtnud endale isegi lõunat valmistada. Alles õhtu eel sõi ta ära kaks timpsaia. Sel ajal astus sisse Siao-van. Ai-ai võttis ta käest kinni ja teatas otsekohe:

«Ma kaotasin «armastatud mündi» ära.»

«Mis seal ikka, kui kaotasid, siis kaotasid!»

«Nii kahju on, et ma ei saanud isegi lõunat süüa.»

«Kas maksab tuju rikkuda? Mis kasu temast on? Rää-

gime parem millestki muust. Ma kuulsin, et sinu vanemad läksid koos Viienda tädiga sulle peigmeest otsima. On see tõsi?»

«Ma ei tea, miks see vana krõhva nii väga armastab oma nina teiste asjadesse toppida!»

«Tähendab, meie vahel on kõik lõppenud?»

«Noh, mis sa ometi!...»

«Aga kui nad su mehele panevad?»

«Seda ei juhtu!...»

«Mispärast?»

«Ma ei taha.»

«Just nagu see ainult sinust oleneks?»

«Vaatame!»

Siinkohal tuli keegi ja nad jäid vait. Osutus, et see on Jan-jan Ma perekonnast.

Ai-ai võttis teda vastu sõnadega:

«Õeke Jan-jan, võta ruttu istet!»

Neid kahekesi nähes hakkas Jan-jan naerma ja ütles:

«Vabandage, ma lähen parem ära.»

Ai-ai hakkas samuti naerma, kuid ei ütelnud midagi, pani talle ainult käe õlale ja lükkas ta toolile istuma. Jan-jan küsis:

«Kuidas teil lood on? Kas olete midagi välja mõelnud?»

«Me just rääkisime sellest,» vastas Ai-ai.

«Peab kiiremini midagi välja mõtlema, ärge võtke minust eeskuju. Mina magasin juba maha...» Niipea kui Jan-jan oli seda öelnud, tulid talle pisarad silma. Ai-ail ja Siao-vanil läks nende sõnade pärast süda raskeks ja mõne aja möödudes pühkisid kõik kolm silmi.

«Kas te ei ole ennast veel registreerinud?» küsis Siao-van.

«Homme registreerime...»

«Aga mis inimene ta on?» küsis Ai-ai.

«Ma pole ta varjugi näinud,» vastas Jan-jan.

«Kas ära öelda on hilja?» küsis Ai-ai jälle.

«Minu ema kuulutas: «Kui sa ei lähe mehele, ma suren su kätel.» Mis ma siis tegema pean?»

«Läinud aastal,» lausus Ai-ai, «käisid sa Siao-tsiniga külavalitsuses tunnistuse järel. Mis alusel sulle seda välja ei antud?»

«Mis alused seal ikka on!» vastas Jan-jan. «Need kõik on tsiviilasjade juhataja, vana tola vigurid! Ütles, et mul on halb kuulsus. Vähe sellest, et ta tunnistust ei anna, nõuab minult veel enesekriitikat.»

«Noh, aga kas ta teid homme jälle enesekriitikat tegema ei sunni?» küsis Siao-van.

Selle peale vastas Jan-jan:

«Aga misjaoks ma ise peaksin minema? Kui juba vastu enda tahtmist mehele lähed, siis palun, — igaüks võib sinu eest tunnistuse välja võtta. Aga nendele, kes tõesti lähevad mehele oma soovi järgi, tunnistust ei anta ja sunnitakse veel enesekriitikat tegema ning räägitakse, et lähed vastu vanemate tahtmist . . .»

«Minu arvates on meie lood läbi!» pöördus Siao-van Ai-ai poole. «Esiteks pannakse sind mehele tsiviilasjade juhataja õepojale ja teiseks on see su ema soov. Täna kuulab su ema idapoolse talu Viienda tädikese juttu, homme aga ähvardab, et sureb sinu kätel. Kuidas on, kas sa ei lähe siis pärast seda registreerima?»

«Minu ema nii ei tee, ta kardab, et ma korraldan talle skandaali!»

Keegi hüüdis ukse tagant:

«Onu Tšang! Onu Tšang!»

Ai-ai sõnas:

«See on Siao-tsin, kes sind otsib!»

Jan-jan ei jõudnud midagi vastata, kui tuppa astus Siao-tsin. Jan-jan kavatses juba ammu talle oma südant puistata, kuid kõigil neil päevil polnud sobivat juhust ette tulnud, ja nüüd istus ta kiiresti Ai-ai voodile, vabastades koha pingil. Jan-jan vaatas Siao-tsinile otsa, suutmata lausuda ainustki sõna. Siao-tsin aga ei pööranud talle tähelepanu, isegi ei istunud, vaid ainult küsis Ai-ailt:

«Kus on onu Tšang? Kõik ootavad teda väljakul, ta lubas meile näidata, kuidas paberist lohet kanda.»

«Isa läks vanaema juurde. Istu!»

«Mul pole aega . . .» vastas Siao-tsin ja väljus Jan-jani poole kõõritades kiiresti toast.

«Lähme jalutama, Siao-van!» hüüdis ta õuelt. «Mis sa asjatult aega raiskad? Lähed koju, palu isa mõni

pikul[1] riisi välja panna ja plikasid tuleb kui palju kulub!»

Jan-jan peitis näo patja ning puhkes nutma. Ai-ai ja Siao-van ei suutnud teda kaua aega rahustada.

Lõpuks lakkas Jan-jan nutmast ning ütles:

«Te peate kiiremini midagi välja mõtlema. Näete, mis minuga juhtus, kas see pole veel küllalt paha?»

«Mis me peaksime tegema?» küsis Ai-ai. «Meie küla vanameestel on vanad pead, keegi ei taha ennast vahele segada. Leiaks ometi kellegi, kes räägiks minu emaga . . .»

«Head pole kellelgi öelda,» katkestas Siao-van. «See-eest on paljud valmis halba sosistama. Korrutavad tervete päevade kaupa minu isale: tuleb poisile kiiremini naine võtta, ei tohi edasi lükata!»

Jan-jan lõi äkki sirgu, nagu annaks ta vannet:

«Mina hakkan teile tunnistajaks! Ma räägin teie vanematega. Mind juba saadeti hukka! Kas siis tõepoolest peab ka sind hukka saatma?»

«Ma pean sinu ees kummardama, Jan-jan,» ütles Siao-van püsti tõustes. «Ei tea, kas sellest midagi välja tuleb või mitte, aga ma palun sind, räägi minu isaga. Kui midagi välja ei tule, siis peame lahku minema . . . Parem juba nii, kui kahevahel kõlkuda. Nii me teemegi . . . Noh, ma pean minema, kuni tsiviilasjade juhataja pole meid kohanud ja enesekriitikat tegema sundinud.»

Nende sõnadega läks ta ära.

Ai-ai ning Jan-jan hakkasid plaani välja töötama: kuidas rääkida selle ja kuidas tollega; mis teha, et mitte alla vanduda, kui idapoolse talu Viiendal tädikesel siiski õnnestub sobitada tsiviilasjade juhataja õepoega. Nad arutasid veel oma plaani, kui Lendav Liblikas tagasi tuli. Jan-jan oli kärsitu temaga juttu alustama, kuid ta ei jõudnud veel suudki lahti teha, kui tuppa astus Viies tädike.

«Kas rääkida temast või ta perekonnast — viga ei leia ikkagi!» hakkas Viies tädike vatrama. «Ja ta ema on meie küla tsiviilasjade juhataja lihane õde. Te ei kujuta endale ette, kui hea iseloom tal on! Vannun, et nende

[1] Pikul — kaalumõõt, umbes 58 kilogrammi.

perekonnas su tütrele liiga ei tehta! Jää aga nõusse, sa ei eksi . . .»

«Las see esialgu jääda meie vahele,» vastas talle Lendav Liblikas, «ma pean mehega nõu.»

Viies tädike mõistis, et Lendav Liblikas ei ole eriti valmis otsekohe nõusolekut andma, lobises veel natuke ja läks minema. Ai-ai rõõmustas nii, et ta põskedele ilmusid naerulohukesed.

Miks oli siis Lendav Liblikas selle abielu vastu?

Et sellele küsimusele vastata, tuleb jutustada, mis juhtus tema külaskäigu ajal oma ema juurde.

Jõudnud Sivangtšuangi külla, läksid nad kõik kolmekesi kõigepealt Lendava Liblika ema juurde. Viies tädike tahtis otsekohe näidata tsiviilasjade juhataja õepoja perekonda, kuid Lendav Liblikas ütles:

«Ei ole hea üheskoos minna. Parem mine sa enne, mina aga tulen hiljem just nagu sind koju kutsuma. Muidu hakkavad veel rääkima, et ma tükin koos oma tütrega nende perekonda.»

Tšangtsiatšuangi küla tsiviilasjade juhataja õde elas küla lõunapoolses servas. Perekond polnud suur — kolm inimest: mees, naine ja poeg. Poiss oli just läinud mängima, kodus olid ainult vanemad. Pärast seda, kui oli tehtud kohtumise puhul tavalist juttu, küsis vanamees Viiendalt tädikeselt:

«Missugune on siis kõige sobivam nendest kolmest perekonnast, millest te rääkisite?»

«Minu arvates on kõik ühesugused, aga kahele on juba peigmehed ilmunud, järele jääb ainult Lendava Liblika perekond.»

«Miks nii kiiresti?» imestas vanamees.

«Täiskasvanud kaheksateistkümne-üheksateistkümne aastased tütarlapsed lähevad loomulikult lips ja lips mehele,» vastas Viies tädike.

«Ma rääkisin, et tuleb kiiremini ära otsustada, aga sina ikka venitasid ja venitasid. Nüüd võtsid teised juba kõik paremad ära!» ütles vanaeit.

«Noori pruute on kuitahes palju!» lisas Viies tädike ettekavatsetult. «Ma võin teile sobitada neljateistkümne-aastase tüdruku. See on ikkagi teie lapsest vanem!»

«Jätke naljad,» vastas vanaeit. «Kui me oleksime

noort võtta tahtnud — neljateistkümne- või viieteistkümneaastast — milleks siis tülitada niisugust inimest nagu teie?»

«Täiskasvanud pruute pole rohkem leida. Miks te räägite, et kõik head on ära korjatud. Minu arvates on nendest kolmest kõige ilusam just see — Lendava Liblika perekonnast. Aga te olete teda vist isegi näinud. Kas ta ei ole samasugune nagu Lendav Liblikas aastat kakskümmend tagasi?»

«Välimus käib küll, aga räägitakse, et tal on halb kuulsus!»

«Kui seda väikest viga poleks olnud, kas ta siis teie arvates oleks üheksateistkümnendal eluaastal veel koju jäänud?»

«Mis siis välja tuleb?» jätkas vanaeit pealekäimist. «Me saame oma raha eest kotitäie ebameeldivusi kaela.»

«Ärge kuulake võõraste inimeste loba!» vastas Viies tädike nördinult. «Kui tal tõepoolest oleks suur patt olemas, kas teie austatud vend oleks mind siis paluma hakanud teda teie pojale kosida. Kas maksab sellist väikest viga arvestada? Kui ta teie juures elama hakkab, saab kõike kergesti parandada.»

«Mis siin enam parandada,» alustas vanamees uuesti juttu. «Nagu ema, nii ka tütar. Lendav Liblikas oli noores eas niisama häbitu.»

«Võib parandada,» vaidles Viies tädike vastu. «On teada, et inimene on armetu olend. Hästi peksa anda — küll paraneb!»

«Kui inimene niisugusena sünnib, ei paranda ka peksuga,» pomises vanamees nõus.

«Peksuga saab kõike parandada! Saab parandada!» kisas Viies tädike valjusti. «Puusepp Tšang parandas ju kunagi kepiga Lendavat Liblikat.»

Just selle jutu ajal astus Lendav Liblikas õue ja kuulis Viienda tädikese viimaseid sõnu. Ta peatus otsekohe ja vaatas ringi: kedagi polnud näha. Siis astus ta vaikselt õuest välja ning läks tagasi.

Lendav Liblikas läks ja mõtles: «Kas peksmine kandub samuti päritavalt põlvest põlve? Jäägu nemad, ei ma neile oma tütart anna, et teda samuti kepi abil õpetataks!»

Kui ta ema majja tagasi tuli, küsis see koos Tšangiga:
«Noh, kuidas on?»
«Ei, nendega putru valmis ei keeda!»
«Mispärast?»
«Ei maksa sellest enam rääkida. Ei kõlba — ja kõik!»
Vanaeit küsis tütre vihast nägu nähes, miks see tujust ära on. Lendav Liblikas põikles kõrvale:
«Magasin öösel halvasti.»
Ta läks teise tuppa, heitis voodisse, kuid ei suutnud uinuda.
Viienda tädikese sõnad kiskusid vanad haavad lahti. Uus ja vana tõusid ta silme ette.
«Peab siis emal ja tütrel olema ühesugune saatus?» mõtles ta. «Ei tea, missugune tont tõukas mind sõrmust «armastatud mündi» vastu vahetama! Selle eest peksti mind poolsurnuks ja siiamaani käin ma nagu vang: maksab mul ainult majast välja minna, kui mehest valvur on mu kannul. Aga nüüd saab mu tütrele samasugune õnnetus osaks. Mina tegin rumaluse ja sina said samuti sellega hakkama. Lollike! Ema ei saanud pool eluaega ummikust välja, kas tõesti tuleb ka sinul piinelda?»
Ta veeretas mõttes minevikku: kõik naised, kellel oli olnud midagi tegemist «armastatud mündiga», olid tingimata kannatanud peksu — peksis ämm, peksis mees, ja kui nad ei lõpetanud elu enesetapmisega, siis kõndisid ringi leskedena, kuigi nende mehed olid elus. «Jah, ettekääne on juba olemas. Mitte millegi eest sai hukka! Ei tahtnud korralik olla. Kellele sa nüüd teda ka mehele annaksid — ikka hakkavad peksma.»
Oleks Lendav Liblikas olnud kohtlane, siis oleks ta sellega leppinudki... Vaevalt sulges ta silmad, kui talle otsekohe meenus, kuidas puusepp Tšang oli peksnud teda nagu eeslit, löökide vahel vahet pidamata...
«Oi, kui hirmus see on! Kakskümmend aastat on möödas, aga ka nüüd jookseb värin üle keha, kui meelde tuletan. Kas siis minu Ai-ai suudab seda välja kannatada?...»
Ja ta arutas mõttes kord ühtepidi, kord teistpidi. Lõuna ajal ei tahtnud ta süüa. Ainult selleks, et rahustada oma vanakest-ema, sõi ta vaevaga ära mõne pelmeeni.

Viies tädike ilmus ise, jõudmata Lendavat Liblikat ära oodata, kuid see keeldus küla lõunaservale minemast.

«Kardan, et on juba hilja ja me ei jõua enne pimedat koju minna.»

Ning nad läksid tagasi oma Tšangtsiatšuangi külasse. Viies tädike kiitis kogu tee tsiviilasjade juhataja õepoega; tema sõnade järgi oli see saja kahekümne protsendiliselt hea. Ai-ai ema ei tahtnud teda kuulata ja sammus nii kiiresti, et näis, nagu lendaks ta. Mitte asjatult ei ristitud teda kakskümmend aastat tagasi Lendavaks Liblikaks. Ta oli Viiendast tädikesest ainult kümme sammu eespool, kuid see ei suutnud kogu tee talle järele jõuda.

Kohe kui nad külla jõudsid, ümbritsesid noored poisid parvena puusepp Tšangi ja vedasid ta väljakule, et ta näitaks neile paberlohe lennutamise kunsti. Viies tädike, kes läks Lendava Liblika kannul, sai viisaka äratõtlemise osaliseks, mille järel ta oli sunnitud koju minema.

Nagu juba öeldud, naeris Ai-ai rõõmsalt, kui sai teada, et ta ema ei anna pulmadeks nõusolekut. Jan-jan otsustas, et sellisel minutil on tal kõige kergem alustada kõnelust, mille ta oli valmis mõelnud.

Ai-aile silmadega märku andes pöördus Jan-jan Lendava Liblika poole:

«Tädi, kas võib, ma panen Ai-ai mehele?»

Lendav Liblikas võttis seda kui lapsetempu ja hakkas naerma:

«Aga kas sa siis oskad kosjamooriks olla?»

«Miks ma ei oska?»

«Kas sul on niisugune keel nagu Viiendal tädikesel idapoolsest talust?»

«Kui tal on niisugune suurepärane keel, miks ta siis ei suutnud teile auku pähe rääkida?»

«Kuidas võin ma anda nõusolekut, kui ei sobi . . .»

«Tähendab, asi ei seisa mitte selles, kuidas rääkida, vaid selles, kas sobib või mitte. Mina võin nimetada üht ja vastutan, et see sobib.»

«Noh, tee proovi, ütle.»

«Siao-van!»

«Seda ma teadsingi, et sa teda nimetad... Jäta parem Siao-van rahule. Oh, tütarlapsed! Teil on aeg juba tõsisemaks muutuda. Liiga palju pekstakse teie kohta keelt!»

Selle peale vastas Jan-jan:

«Ma ütleksin niisamuti, nagu ütles Viies tädike idapoolsest talust: «Kas rääkida temast või ta perekonnast — viga ei leia ikkagi. Aga minu sõnad on palju õigemad, see vana loll ainult jahvatab niisama suuga. Tädi! Mõelge järele, kas ma ei räägi õigust?»

«Sa räägid heast ja vaikid halvast. Aga kuidas pääseda tühjadest juttudest?»

«Kõik see tuli Siao-vani pärast, muud midagi. Ja keeltki peksavad ainult peast nõdraks jäänud tudid. Pange Ai-ai Siao-vanile mehele, vaatame, mis neil siis öelda jääb.»

«Tüdruk pole just rumal. Tõepoolest, kui teha nii, siis ei tule kindlasti mingisuguseid ebameeldivusi. Ja Ai-ai ei saa päranduseks keppi...» Nii mõeldes silitas Lendav Liblikas Jan-jani pead ja ütles:

«Kallis laps! Sa oled tõeline kosjamoor.»

Jan-jan läks rõõmsaks ja küsis kiiresti:

«Tädi, te olete nõus?»

«Ära rutta, mu laps! On ju veel olemas sinu onu. Kui ta tagasi tuleb, pean ma temaga aru!»

Jan-jan jättis hüvasti ja kavatses hästi kiiresti Ai-aile rõõmusõnumit teatada, kuid toast väljudes avastas ta, et Ai-ai seisab akna all. Ai-ai haaras tal vaikides käest kinni, ja nad läksid kahekesi õuest välja.

«Sa kuulsid vist kõik?» küsis Jan-jan.

«Kuulsin. Tänan sind!»

«Veel on vara tänada. Asja teine pool on veel ees. Sa mine, kõnni, imetle laternaid ja oota mind kooperatiivi juures. Ma katsun Siao-vani sugulased nõusse rääkida.»

Siao-vani majas alustas «kosjamoor» samuti naistest ja hakkas Siao-vani emaga juttu ajama. Kohalike tavade järgi oli nii, et kui pruudi perekond andis pulmadeks nõusoleku, siis oli peigmehe perekonnaga juba kergem asju ajada. Tõepoolest, Jan-janil ei tulnud siin palju aega raisata...

Jooksnud kooperatiivi juurde, võttis Jan-jan Ai-ail käe alt kinni, jutustas läbirääkimiste tulemustest ja lisas:

«Kui sinu ema täna õhtul isa nõusse räägib, võib homme registreerima minna!»

Rõõmsa ja rahulolevana pöördus Ai-ai koju tagasi.

Kui Jan-jan üksi jäi, hakkas ta mõtlema enda saatusest ja teise omast, võrdles neid ning tal hakkas väga kurb. Kaua nuttis ta vaikselt tänava inimtühjas nurgakeses. Ning tulnud koju, mõtles ta voodis lamades kogu aeg ikka samast. Homme tuleb tal kas ohverdada ennast või solvata ema. Teist väljapääsu polnud...

Kogu öö ei saanud ta silmi kinni.

Noh, aga mis juhtus Lendava Liblikaga?

Pärast seda, kui Jan-jan Ai-aiga minema läks, vaagis ta mõttes mitu korda Siao-vani perekonda. Elavad hästi ja majas valitseb neil alati rahu. Vanematel on rahulik iseloom. Noormees on kena, vanus sobib samuti. Kui ta oli asja niiviisi igast küljest läbi arutanud ja puudusi ei leidnud, nõustus ta lõplikult selle abieluga ning kiitis endamisi Ai-aid: «Armas laps! Sa tegid õnnestunud valiku. Laimajatel on lihtsalt vanad ja rumalad pead otsas.»

Siinkohal meenus talle eilne «armastatud münt» ning ta avas laeka. Ta otsustas mündi Ai-aile tagasi anda, ent ei teadnud, kuidas seda teha. Just sel hetkel jooksis tuppa Ai-ai.

«Ema, mis sul käes on?» küsis ta.

Lendav Liblikas vastas:

««Armastatud münt»!»

«Kust sa selle said?»

«Leidsin.»

«Ema, see on minu oma.»

«Aga kust sina selle said?»

«Mina... leidsin samuti!» — hakkas Ai-ai naerma.

«Noh, kui ta sinu oma on, siis võta...»

Ai-ai sai «armastatud mündi» kätte ja pani ta otsekohe tasku.

Pisut hiljem, pärast paberlohe lennutamist, tuli koju puusepp Tšang. Ai-ai läks oma tuppa lootusega näha väga häid unenägusid. Isa ja ema rääkisid sel ööl kaua Ai-ai pulmadest.

Ai-ai teadis, et ema hakkab isaga tema pulmadest rääkima, ja mõistagi ei saanud ta kohe magama jääda. Ta jäi kuulatama, kuid et ta tuba eraldas ema toast õueke, ei kuulnud Ai-ai kõike ja sai aru ainult kahest lausest.

Ema rääkis:

«Ütle mulle, palun, mis on selles halba, kui me niiviisi teeme?»

«Halba ei ole selles midagi, aga kuidas külas laimujuttudele lõpp teha?»

Rohkem ei saanud Ai-ai millestki aru.

Sel õhtul ei saanud Ai-ai kaua und.

Hommikul ärgates tahtis ta Jan-jani juurde minna, ent kui majas noorikut ei ole, tuleb külatüdrukul pühkida põrandat, pühkida tolmu, süüdata koldes tuld, toitu valmistada, nõusid pesta.

Kõik see kordus iga päev, ja kõike seda tuli ka täna tingimata teha. Ai-ai tundis muret, et Jan-jan võib vahepeal rajooni minna. Kannatamatult hommikusöögi ära oodanud, korjas ta kiiresti sööginõud ja söögipulgad kokku ning pani nad pesematult palisse. Siis kattis ta selle vaikselt kaanega kinni ning jooksis Jan-jani juurde.

Ta mõtles paluda Jan-jan'i välja uurida, mille suhtes ema ja isa kokku leppisid. Ootamatud sündmused sundisid teda kavatsetud kõnelust edasi lükkama.

Jan-jan lamas veel voodis, tema kõrval aga seisid Viies tädike ja ema. Ema meelitas teda üles tõusma.

«Mis Jan-janiga on?» küsis Ai-ai.

«Jan-jan kardab, et kas ma ehk kuidagi ellu ei jää,» vastas ema.

«Kõik oli tehtud sinu tahtmist mööda,» ütles Jan-jan, «aga sina veel räägid, et mina olen sind ära vintsutanud!»

«Kui sa mind piinata ei taha, miks sa siis üles ei tõuse? Aitab, kallis, tõuse kiiremini! Viies tädike selgitab sulle rajoonis kehtivaid kombeid. Siis lähed külavalitsusse tunnistuse järele. Tõuse kiiremini, on juba hilja!»

«Ennem suren, aga külavalitsusse ei lähe! Ma kardan, et tsiviilasjade ülem sunnib mind jälle enesekriitikat tegema!»

«Ah sind, noort vanaema[1]! Kui sa ei taha minna külavalitsusse, lähen ma ise. Aga üles tõusta tuleb sul ikkagi! Viies tädike peab sulle jutustama kõikidest rajoonis kehtivatest kommetest.»

Jan-jan sai vihaseks ja tõusis äkiliselt voodis istukile.

«On niigi selge. Kõik tehakse seal vanade feodaalkommete järgi. Teie tahate, et ma teeskleksin ja satuksin naeruväärsesse olukorda. Noh, rääkige, mis kombed seal on!»

Jan-jani vihane nägu sundis Viiendat tädikest lipitsevalt alustama:

«Mu laps! Ära ole kangekaelne. Tuleb lõbusam olla. See asi on ju rõõmuasi!»

«Rääkige kiiremini oma võltskommetest!» katkestas teda Jan-jan. «Mis rõõmuasju veel? Teie jaoks on nad rõõmuasjad, minu jaoks aga mitte.»

«Noh, olgu, olgu! Ära räägi tigedaid sõnu,» rahustas kosjamoor. «Kui jõuame rajooni, annan sinu tunnistuse Vangile, asetäitjale. Ta loeb selle läbi, küsib, kui vana sa oled; sina ütled talle, niipalju kui on. Kui aga küsib: «Omal tahtel?» — vasta: «Omal tahtel»...»

«Kuidas siis «omal tahtel»?» ägestus Jan-jan.

«Rumaluke, kui sa nii vastad, läheb kõik reeglite kohaselt. Pärast seda, kui ta midagi küsima ei hakka, on kõik hästi. Kui ta aga veel küsib, miks sa nõustusid, vasta: «Sellepärast, et ta on hea töömees».»

«Vaat, kus lugu!... Ma pole veel ta kuradi varjugi näinud. Kuidas võin ma teada: on ta hea töömees või mitte?»

«Vaat missugune tütar mul on!» segas end kõnelusse Jan-jani ema. «Ta ei saa enne rahu, kui mind hauda ajab.»

«Ema, kust sa võtsid, et ma sind hauda tahan ajada? Ma ju tõepoolest ei tunne teda! Noh, hästi, ära ole kuri... Nagu tahad, nii ka vastan. Viies tädike, mis

[1] Nimetada noort tütarlast vanaemaks loetakse äärmiselt solvavaks.

saatana kombed seal veel on? Rääkige juba korraga ära, ma teen kõik teie tahtmist mööda.»

«Rohkem ei midagi,» ütles Viies tädike.

Sel ajal tuli Siao-van Ai-aile järele. Eemal seistes ootas ta vaidluse lõppu. Saavutanud Jan-janilt nõusoleku rääkida rajoonis nii nagu tarvis, läks Viies tädike koos Jan-jani emaga külavalitsusse tunnistuse järele.

«Kallis Jan-jan, sul oli niisugune pahandus . . .» alustas Ai-ai, kui nad olid ära läinud. «Ma ei tea, mis öelda, et sind rahustada.»

«Minu elu on läbi, mis headusi või pahandusi nüüd enam! Ma pole veel sinult küsinud . . . Kas isa nõustus?»

«Mul oli piinlik küsida. Täna ei maksa, räägime teine kord.»

«Ei, ma tahan meelega just praegu ennast sellesse loosse segada. Kui juba alustasin, on vaja lõpule viia. Ei tohi lubada, et kõik oleksid nii õnnetud nagu mina. Kui sul midagi välja tuleb, las see olla õppetunniks minu emale. Oota mind siin, ma lähen sinu ema juurde. Kui kõik on korras, lähme koos rajooni.»

Ning Jan-jan läks.

«Minu isa,» ütles Ai-ai, «oleks just nagu poolt. Ma kuulsin, et sinu vanemad olid ka nõus. Niisiis on vaja ainult selle eest hoolt kanda, et saaks tsiviilasjade juhatajalt tunnistuse.»

«Ma arvan niisamuti,» kostis Siao-van. «Ta segab ennast meie küla kõigisse asjadesse, aga kui midagi tehakse vastu tema tahtmist, siis ei tee mingi hinna eest ära. Räägib aina igal pool, et sul olevat halb kuulsus, aga kui sa oleksid läinud ta õepojale, siis poleks ka kuulsusel viga olnud . . .»

«Jah, asi on selge. Kui ta meile tunnistust ei anna, mis siis teha?»

Nad ei suutnudki midagi välja mõelda.

Mõne aja pärast saabus Jan-jan tagasi ja teatas, et puusepp Tšang oli andnud nõusoleku ning et võib koos rajooni registreerima minna. Ai-ai kartis, et külavalitsusest on raske tunnistust saada. Jan-jan arvas samuti, kuid ütles veidi aja pärast:

«Pole midagi, minge! Niipea kui ta mulle välja kirjutab, siis nõudke teie, et kirjutaks ka teile. Kui ta ära

ütleb, öelge: «Isegi, kui tunnistuse järele isiklikult ei tulda, ka siis annate ta välja, aga meie tulime ise, miks siis meie ei või saada?» Vaatame, mis ta teile selle peale kostab . . .»

«Õigus,» toetas teda Siao-van. «Vastasel juhul me läheme ilma tunnistuseta rajooni registreerima. Kui meilt aga rajoonis nõutakse tunnistust, siis ütleme, et meie küla tsiviilasjade juhatajal on feodaalsed ajud. Teised ei tule ise järelegi, aga tema annab neile tunnistuse välja; meie tulime ise, ja tema ei andnud meile meelega.»

«Meilt nõutakse tunnistajaid,» ütles Ai-ai.

«Mina hakkan teie tunnistajaks!»

«Jah, aga tunnistaja peab juures viibima . . .»

Jan-jan mõtles veidi.

«Olgu peale, ma tulen teiega!»

«Sa ei tahtnud ju minna külavalitsusse,» lausus Ai-ai.

«Ma ei lähe oma asja pärast. Me ootame külavalitsuse värava juures. Nii kui minu ema välja tuleb, läheme otsekohe sisse.»

«Aga tsiviilasjade juhataja võib jälle öelda, et sul on halb kuulsus ja et sa ei või olla meile tunnistajaks. Mis siis saab?» küsis Ai-ai.

«Küll ma talle siis juba vastata oskan.»

Niiviisi arutasid nad kõik igast küljest läbi ja suundusid kolmekesi külavalitsusse. Nad jõudsid sinna just siis, kui väravast väljusid Jan-jani ema ning Viies tädike.

«Sul pole tarvis minna,» pöördus Viies tädike Jan-jani poole. «Sinu tunnistus on juba välja kirjutatud.»

«Mul on tarvis küsida, mis nad sinna kirjutasid. Minult võidakse küsida ja ma ei oska vastata.»

Arvates, et Jan-jan on aru pähe võtnud, puhkes ema naerma.

«Oleksid juba ammugi pidanud sedaviisi otsustama! Ei tea, misjaoks oli mul vaja siia joosta? Küsi kiiremini järele, mis sul tarvis on, ja tule koju.»

Tsiviilasjade juhataja oli just lõpetanud kirjutamise ega olnud veel jõudnud oma tušši ära panna.

Sisseastujaid nähes ütles ta Ai-aile ja Siao-vanile tähelepanu pööramata Jan-janile:

«Mine koju! Tunnistus on juba su emale välja antud!»

«Ma tean, seekord palume nende jaoks välja kirjutada.»

Juhataja kõõritas Siao-vani ja Ai-ai poole ning küsis neilt:

«Teie kahe jaoks?»

«Meie kahe jaoks.»

«Kas te olete juba kõik läbi arutanud?»

«Oleme. Me oleme mõlemad nõus.»

«Kardan, et te siiski pole veel päriselt nõus,» ütles juhataja irooniliselt.

«Kelle pärast te kardate?» küsis Ai-ai. «Minu isa ja ema on samuti nõus!»

«Minu vanemad on ka nõus!» lisas Siao-van.

«Aga kes teil tunnistajaks on?» küsis juhataja.

«Mina,» vastas Jan-jan.

«Kuidas võid sina olla tunnistajaks?»

«Aga miks ei või mina olla tunnistajaks?»

«On sul siis hea kuulsus?»

«Kui mul on halb kuulsus, miks te siis just praegu kirjutasite mulle välja tunnistuse?»

Tsiviilasjade juhataja ei osanud selle peale midagi vastata ja karjus vihaseks saades:

«Kasige siit minema! Häbematud!»

Nähes, et nende plaanid varisevad kokku, ei kannatanud Ai-ai välja:

«Noh, aga kui ma lähen su õepojale mehele, siis ma ei ole häbematu? Kas pole tõsi?»

See küsimus oli nii ootamatu, et juhatajal jäi isegi hing kinni.

Kui ta esimest korda oli näinud Ai-aid käsikäes Siao-vaniga, ütles ta endale: «Kõlvatu, täpselt samasugune nagu Lendav Liblikas nooruses.» Aga kui ta sobitas oma õepoega ja kui õde küsis, milline tütarlaps on, vastas ta: «Tore tüdruk, täpselt samasugune nagu Lendav Liblikas nooruses!» Ta arvas, et neis kahes seisukohas pole vastuolu: kui ta rääkis «tore», mõtles ta selle all, et tüdruk on ilus; kui rääkis «halb», siis mõtles ta selle all tütarlapse käitumist. Tema vaated «ilule» ja «käitumisele» ei olnud ühesuguselt ranged: «ilu» on looduse and; nagu ta on, niisuguseks jääb, käitumist aga võib muuta; tuleb ainult korralikult peksa anda, siis saab naine nii-

suguseks, nagu tahad. Selles suhtes langesid ta vaated täielikult ühte Viienda tädikese vaadetega.

Kuid neid valjusti välja öelda ta ei võinud. Ai-ai oleks talle kindlasti vastanud: «Niisuguste vaadetega ei saa te olla tsiviilasjade juhatajaks, las selleks olla siis juba parem Viies tädike idapoolsest talust!»

Aga ei maksa kõrvale kalduda, jätkakem pigem oma jutustust.

Tsiviilasjade juhataja lõi oma tušipoti kaane vihaselt kinni — pärast Ai-ai ootamatut küsimust ei suutnud ta kuidagi hinge tõmmata.

«Kuidas te ka ennast välja ei keerutaks, mina tunnistust ei kirjuta!»

«Ärge kirjutage, me läheme ikkagi registreerima. Las rajoonis küsivad, ma palun seda küsimust lahendada!»

«Mine, katsu! Rajoonis teatakse samuti, missugune kuulsus sul on! . . .»

Nad vaidlesid kaua, kuid ikkagi tuli tühjade kätega ära minna.

Pärast lõunat läksid Viies tädike, Jan-jan, Siao-van ning Ai-ai rajooni. Noored ei sallinud Viiendat tädikest ja püüdsid kogu tee ees minna. Viies tädike oli hingeldusest ära piinatud — nii väga oli ta oma teekaaslastele järele püüdes ära väsinud. Rajoonivalitsuse värava juures ootas juba viis-kuus inimest: mehi, naisi, vanu, noori — kuid nende seas polnud ühtki tuttavat. Kaks elatanud olid nähtavasti tunnistajaiks, peale nende aga seisis siin ainult kaks noort poissi, üks aastat kakskümmend, teine viisteist vana. Jan-jan, Siao-van ning Ai-ai otsustasid, et noorem ongi Jan-jani peigmees, sest nagu Viies tädike kinnitas, pidi ta olema «viisteist täis».

Veidi aja pärast jõudis värava juurde ka Viies tädike. Ta vaatas ringi ja küsis:

«Miks siis poiss Sivangtšuangi külast pole veel tulnud?»

Alles nüüd taipasid nad, et olid eksinud. Ka see ei olnud peigmees.

Vahiputkast jooksis välja poiss, kes hüüdis:

«Vanatädi, ma olen ammu kohal.»

Hääl oli tal peenem kui Jan-janil ja ise oli ta ka tütarlapsest peajagu lühem. Lühikesed juuksed, põsekesed

punased, silmad kassi omade taolised, aga kui poiss sirutas välja oma väikese priske käe, oli sellel näha viit väikest lohukest...

«Poisike on tore,» mõtles Jan-jan, «aga ta on veel päris rinnalaps. Miks tal ometi tuli tahtmine naist võtta?»

«Noh, lähme!» ütles Viies tädike.

Jaanuari alguses, pärast uusaastapühi, käivad tavaliselt kõik üksteise juures külas. Sel ajal peetakse eriti palju pulmi. Kantseleides tungleb neil päevil kogu aeg rahvast, kes on tulnud abielutunnistuste järele, ja asetäitjal Vangil pole aega, et laubalt higi pühkida. Külastajad seisid väikeses toas ukse juures ja tulid järjekorras laua juurde.

Ukse juures seistes jälgisid Jan-jan ja Ai-ai abielu registreerimise protseduuri. Nagu Viies tädike oli juba rääkinud, oli kõik väga lihtne. Asetäitja Vang loeb tunnistuse läbi ja küsib: «Kuidas nimi on?» — «Nii ja nii.» — «Kui vana?» — «Nii- ja niipalju.» — «Omal soovil?» — «Omal.» —«Miks sa talle mehele lähed?» või «Miks sa ta naiseks võtad?» — «Sellepärast, et ta on hea töömees või hea töötüdruk...» Ühesugustele küsimustele — ühesugused vastused. Et saada tunnistust, tuli vastata ainult nii. Tegelikult vastati tervele sellele küsimustesarjale täiesti mehaaniliselt.

Pärast anti välja punane paber, kuhu peigmees, pruut ja tunnistajad vajutasid oma sõrmejäljed. Ainult kahele öeldi ära, sest et olid ilmnenud mingisugused ebatäpsused.

Varsti jõudis järjekord ka meie tuttavateni. Jan-jan müksas Ai-aid ja ütles:

«Enne sina!»

Ai-ai läks laua juurde. Kuid siin toimus naljakas arusaamatus. Kui asetäitja Vang küsis tunnistust, ilmus poiss Sivangtšuangi külast äkki laua juurde ja ulatas otsekohe oma tunnistuse. Viies tädike haaras temast rutakalt kinni, sõnades:

«Eksisid! Eksisid!»

Kuid poiss ei saanud aru ja vastas:

«Ei eksinud. See on minu tunnistus.»

Tuli välja, et Viies tädike polnud talle midagi selgeks

teinud ja poiss otsustas, et kuna Ai-ai on Jan-janist kasvult väiksem, küllap see siis ongi tema pruut. Siao-van läks laua juurde ja ütles poisile:

«Kui sulle räägitakse, et sa eksisid, tähendab eksisid, aga sina ei kuula sõna!» ja osutas ümber pöördudes sõrmega Jan-janile: «See on sinu oma!»

Kõik toas hakkasid naerma. Asetäitja Vang ütles poisile tunnistust tagasi andes:

«Kuidas sa siis abiellud, kui sa isegi pruuti ei tunne...»

«Meil ei ole tunnistust, kas me võiksime ennast registreerida lasta?» küsis Siao-van.

«Aga miks ei ole tunnistust?» küsis asetäitja Vang omakorda.

«Tsiviilasjade juhataja ei andnud meile välja,» ütles Ai-ai. «Aga vaat Jan-janile andis välja, kuigi järel käis ema, aga mitte tema ise. Ta tahab, et ma läheksin tema õepojale mehele.»

«Mis külast te olete?»

«Tšangtsiatšuangi külast.»

«Kuidas su nimi on?»

«Tšang Ai-ai.»

Asetäitja Vang vaatas talle tähelepanelikult otsa ja küsis:

«Sina siis oledki Ai-ai?»

«Jah!»

Asetäitja pööras pilgu Siao-vanile ning küsis:

«Küllap siis sinu nimi on Li Siao-van?»

«Jah!»

«Aga kes teil tunnistajaks on?»

«Mina!» vastas Jan-jan.

«Kuidas su nimi on?»

«Ma Jan-jan.»

«Aa, tähendab te olete mõlemad siin! Kuidas sa võid neile tunnistajaks olla?»

«Aga miks ma ei või tunnistajaks olla?»

«Meil on külavalitsuselt olemas ettekanne, et teil mõlemal on halb kuulsus.»

Siis küsisid nad kõik kolm korraga:

«Aga mis tõendusi teil selleks on?»

«Te sõbrustate ju ammu,» lausus asetäitja Vang.

«Mis selles siis halba on?» vaidles Siao-van. «Kui me ei oleks sõbrustanud, oleksime võinud vastustega eksida.»

Nende sõnade juures hakkasid kõik jälle naerma. Asetäitja Vang ütles:

«Kuivõrd on olemas ettekanne, tuleb teil oodata, kuni me kontrollime.»

«Asetäitja Vang,» ütles Jan-jan, «mis selles siis halba on, kui te lubate neil pulmi pidada? Mis siin kontrollida? Keegi neist pole enne abielus olnud ja arusaamatusi ei ole neil mitte kellegagi. Nad tahavad tõesti päris omal soovil abielluda. Mis seal siis veel kontrollida?»

«Ikkagi on tarvis kontrollida,» vastas Vang vihaselt. «Selle asjaga on lõpp... Ulata oma tunnistus,» pöördus ta Sivangtšuangi poisi poole.

See ulatas oma tunnistuse. Viies tädike andis Vangile Jan-jani tunnistuse.

«Kuidas su nimi on?» küsis Vang poisilt.

«Van-dan.»

«Mitu aastat üle kümne vana oled?»

«Ma olen viisteis... kakskümmend aastat vana!» — Jõudmata välja öelda «viisteist», taipas väike Van-dan äkki, et ta ei räägi seda, mida talle oli õpetanud Viies tädike. Asetäitja Vang küsis uuesti:

«Mis see «viisteis... kakskümmend» tähendab?»

Väike Van-dan ei suutnud midagi vastata.

«Kas omal tahtel?» küsis asetäitja Vang.

«Jah, omal tahtel.»

«Miks sa tahad temaga abielluda?»

«Ta on hea töötüdruk.»

Asetäitja Vang luges Jan-jani tunnistuse läbi ja küsis temalt:

«Ma Jan-jan, ütle, palun, kui vana ta tegelikult on?»

«Ma ei tea...»

Viies tädike katkestas kiiresti Jan-jan'i:

«Miks sa räägid, et sa ei tea?»

«Aga ma ju tõepoolest ei tea. Kas te ütlesite mulle?»

Viies tädike ei taibanud, et Jan-jan tahab meelega seda lugu nurja ajada, ja pahandas omaette: «Vaat kui rumal plika! Isegi kui ma poleks sulle öelnud, tema aga

ütles — kakskümmend, miks sa ei võiks siis korrata: «Ta on kahekümne aastane!».»

Kuid siinkohal tahtis väike Van-dan end täiskasvanuna näidata ning ütles:

«Ta ei tea tõesti. Mina elan Sivangtšuangis, tema aga Tšangtsiatšuangis ja me pole teineteist kunagi näinud; kust ta siis teadma peab, kui vana ma olen?»

«Ma aimasin ammu, et sa teda kunagi näinud ei ole,» ütles asetäitja Vang. «Kui sa oleksid teda varem näinud, kuidas sa siis oleksid võinud eksida? Aga kui sa teda enne ei ole näinud, kust sa siis tead, et ta on hea töötaja? Sa ju puha valetad, poisipõngerjas! Registreerida ma teil ei luba! Esiteks pole peigmehe vanus selge, teiseks aga ei tea ta isegi, kes on tema pruut. Mitte kuidagi ei saa seda abielu lugeda vabatahtlikuks. Minge kõik koju!»

Nad väljusid rajoonivalitsusest.

Väike Van-dan käänas Sivangtšuangi poole, Viies tädike aga hakkas Jan-janile etteheiteid tegema, et ta ei vastanud õigesti. Jan-jan süüdistas omakorda Viiendat tädikest, et see oli teda valesti õpetanud.

Natuke maad läksid kõik neli koos, pärast jagunesid aga nii, nagu ennegi: kolm noort läksid ees, Viies tädike sibas järel.

Ai-ai ja Siao-van rääkisid, et asetäitja Vangil on pea tühja täis; Jan-jan veenis, et ta ei saa mitte millestki aru. Nad arutasid, mis edasi teha. Jan-jan teatas oma valmisolekust jätkata Ai-ai ja Siao-vani abistamist; Ai-ai ja Siao-van olid omalt poolt valmis aitama Jan-janil sõprust Siao-tsiniga jalule seada. Diplomaatide keeles väljendudes sõlmisid nad «vastastikuse abistamise pakti».

4. KES ON KRIITIKA ÄRA TEENINUD

Enne me ütlesime, et Tšangtsiatšuangi küla tsiviilasjade juhatajal oli naiste kohta järgmine arvamus: «Esikohal on ilu, teisel kohal — käitumine, ja käitumist võib parandada vastavalt mehe soovile.» Tegelikult aga oli see vaade Tšangtsiatšuangi külas üldine, selle järgi

ei käinud mitte ainult tsiviilasjade juhataja: kui temal üksi oleks olnud selline arvamus, ei oleks tal õnnestunud luua kahele täiskasvanud tütarlapsele «halba kuulsust». Tšangtsiatšuangi külas jäid ainult need kaks täiskasvanud tütarlast mehele minemata.

Kummalgi neist oli olemas sõber ja kuigi neid nimetati «häbituiks», tahtsid ikkagi kõik neid mõnele oma sugulasele kosida. Kui see ei õnnestunud, laimati neid veel rohkem, sellepärast muutus kahe tütarlapse kuulsus mida kaugemale, seda halvemaks.

Seda, et nad mõlemad rajoonis käisid, said kõik teada. Vanad inimesed arvasid, et lood on päris halvasti: tütarlapsi ei saa enam mehele panna. Ning neid ei sobitatud enam. Isegi need, kes olid tahtnud neid oma perekonda võtta, ei iitsatanudki nüüd enam sellest. Kuigi noored kordasid seda, mida rääkisid täiskasvanud, olid nad südames ammu Ai-ai ja Jan-janiga ühel nõul. Need aga rääkisid:

«Mis selles siis halba on, kui me abiellume?»

Nendes sõnades oli palju jõudu ja keegi ei võinud midagi vastu väita. Sellepärast jäi laimajaid päev-päevalt vähemaks.

Lõpuks jäi selle kahe paari pulmade vastaseid järele ainult kolm. Esimene oli Jan-jani ema; kord oli ta suremas, kord ärkas jälle ellu, ometi ei andnud ta kuidagi nõusolekut Siao-tsiniga abiellumiseks; teine oli tsiviilasjade juhataja, kes ei tahtnud mingi hinna eest tunnistust välja kirjutada; kolmas aga oli asetäitja Vang rajoonis, kes lobises ainult niisama ega teinud midagi. Ai-ai käis mitu korda Siao-vaniga rajoonis ning iga kord vastas ta neile:

«Kontrollime, eks siis näe!»

Neli noort ei olnud peremeesteks majas, nad ei saanud isegi maakonda kaebama sõita, sest enne tuli saavutada nõusolek oma perekonnas. Ning neil jäi üle ainult iga päev kiruda tsiviilasjade juhatajat ning asetäitja Vang'i.

Nii kirusid nad neid kaks kuud, kuid kasu sest polnud.

Kord õhtul läks Siao-van kooperatiivi. Juhataja küsis temalt naeratades:

«Siao-van, kuidas on lood pulmadega?»

«Rajoonis pole ikka veel kontrollimist lõpetatud.»

«Aga millal nad lõpetavad?»

«Võib-olla kümne, võib-olla kahekümne aasta pärast...»

«Oi, kui kaua sa otsustasid oodata!» sõnas juhataja. «See on praegusel ajal küll vist ülearune. Kas sa ei tea? On avaldatud uus seadus abielu kohta! Selle seaduse järgi sobite teie teineteisele täielikult...»

Siao-van ei uskunud:

«Missugune naljahammas te siiski olete...»

Juhataja ei vastanud, vaid ulatas ajalehe.

Siao-van heitis pilgu pealkirjadele ja nägi, et talle oli õigust öeldud. Ta viis ajalehe lambi juurde ning hakkas lugema.

«Las ma loen sulle ette!» ütles juhataja ning hakkas uut seadust valjusti ette lugema.

Kooperatiivist ruttas Siao-van Ai-ai poole. Kuna neil kehtis «vastastikuse abistamise pakt», läks Ai-ai Jan-jani juurde, Siao-van aga Siao-tsini järele. Varsti kogunesid nad neljakesi Ai-ai juurde ja avasid «koosoleku». Jan-jan ei tahtnud kohe ema vihastada, sellepärast tehti otsuseks, et algul registreerivad ennast Ai-ai ja Siao-van.

«Kui teie tunnistused kätte saate,» ütles Jan-jan, «siis on juba kergem ema nõusse rääkida. Kuigi te küll kinnitate, et ka ilma selleta võib registreerida, on minu arvates ikkagi parem, kui mu ema annab oma nõusoleku.»

Nii nad otsustasidki.

Pärast «koosolekut» pidasid Siao-van ja Ai-ai poole ööni plaani, et mida siis teha, kui asetäitja Vang jälle keeldub registreerimast. Kuid asetäitja Vang ei öelnud vastu igasuguseid ootusi midagi ja isegi ei küsinud midagi, — sõna lausumata andis ta neile abielutunnistuse välja.

Päev hiljem aga tuli rajoonivalitsusest veel teade selle kohta, et Siao-vani ja Ai-ai pulmad on esimesteks näitlikeks pulmadeks rajoonis ja et tseremoonial peavad viibima aktivistid.

Pärast seda muutis kogu küla, välja arvatud mõned eriti parandamatud vanameelsed, oma arvamust Ai-ai

ning Siao-vani kohta. Noored kiitsid ennegi seda abielu heaks, sellepärast tulid väga paljud abiks pulmadeks ettevalmistusi tegema, ning mõne päeva pärast oli kõik valmis.

Pulmapäeval tuli rajoonist kohale kaks aktivisti. Üks neist oli rajoonivalitsuse sekretär, teine aga — ei keegi muu kui asetäitja Vang ise. Külavalitsuse aktivistid olid kõik pulmas. Tsiviilasjade juhataja ei tahtnud algul minna, kuid rajoonis öeldi: teiste aktivistide osavõtt pole kohustuslik, tema oma aga on.

Kuna rajoonis nimetati pulmi näitlikeks, siis on selge, et sinna tuli kokku peaaegu terve küla. Siao-vani õu oli viimase võimaluseni inimesi täis.

Pulmad algasid ja noorpaar asus tema jaoks määratud kohale. Mingisugune poisiklutt, kes oli teab kust uutest kommetest teada saanud, hakkas pruuti paluma, et see jutustaks oma armastusest, «armastatud mündi» loost alates.

«Mis siin siis erilist on,» ütles Ai-ai. «Mina kinkisin talle sõrmuse, tema aga kinkis mulle «armastatud mündi». See ongi kogu lugu!»

Keegi noormeestest küsis:

«Kas aitab sellest, mis ta jutustas?»

«Ei aita,» hüüdsid kõik.

«Aga mida on veel vaja?»

«Las jutustab veel!»

«Ma ei ole teiega nõus,» vaidles Ai-ai vastu. «See koosolek ei ole ju mõeldud vanade arvete õiendamiseks asetäitja Vangiga.»

«Me tulime siia heade kavatsustega,» kostis rahva hulgast. «Ja et oleks lõbus. Mis sa siis meid minema ajad?»

«Ma olen väga tänulik, et kõik mulle appi tulid,» rääkis Ai-ai, «aga siiski ei taha ma ennast mitte milleski õigustada. «Armastatud mündist» pole mul rohkem midagi rääkida. Kui te aga tahate, et ma jutustaksin, võin ma teile jutustada millestki muust.»

«Olgu, räägi! Räägi, millest tahad!»

«Te kõik teate, et minul on paha kuulsus,» alustas Ai-ai. «Aga kas te teate, keda tuleb selles süüdistada? Mõelge ainult: kui oleksime abiellunud aasta varem, oleksime juba ammu korralikuks saanud. Tavaliselt rää-

givad kõik: «Mehele minna ja naist võtta tuleb oma soovi järgi, aga öelge, palun, kes meie külas on mehele läinud või naise võtnud oma soovi järgi? Kõik viimseni on mehele läinud või naise võtnud vanemate soovi järgi.»

Kõik koosolijad teadsid, et Ai-ai räägib õigust, kuid oli nagu piinlik seda rajooni aktivistide ees valjusti välja öelda.

«Õigust öelda,» jätkas Ai-ai, «läheme kõikide naiste hulgast omal soovil mehele ainult meie — Jan-jan ja mina. Aga tsiviilasjade juhataja rääkis meile alati, et me peame kõigepealt tegema kriitikat oma käitumise kohta. Me kritiseerisime ennast, kuigi meil oli õigus selles, et tahtsime teha oma meelt mööda. Kui juba sellest juttu on, pean tunnistama, et need kaks kuud kirusin meie tsiviilasjade juhatajat, aga nüüd lubage mul tema ees vabandada.»

«Kuidas sa teda kirusid?» kisasid uudishimulikud.

Ent Ai-ai keeldus:

«Ei maksa seda rohkem arutada.»

Kõik käisid peale, et Ai-ai jutustaks. Siis tõusis Siao-van püsti ja hakkas muiates rääkima:

«Laske mina jutustan! Mina kirusin teda niisamuti. Ainult teie, tsiviilasjade juhataja, ärge pange pahaks! Kõike seda jutustan ma praegu, nagu oleks see kauge minevik. Ma rääkisin: «Mina olen nõus, tema on nõus, ainult teie, tsiviilasjade juhataja, ei ole nõus. Kui me abiellume, mis kahju see teile teeb? Äh sina, kõlupea! Puupea! Oma õepojale tahad naist võtta! Kui ta oleks läinud teie õepojale mehele, vean kihla, tal poleks tulnud ennast kritiseerida.»

Kõik vaatasid tsiviilasjade juhataja poole ja naersid. See vaikis. Rajoonivalitsuse sekretär küsis:

«Öelge, missugune on teie arvamus asetäitjast Vangist?»

«Asetäitja Vang on hea inimene, aga kahjuks ei osanud ta tõde valest eraldada. Talle oli küllalt sõnadest «omal soovil». Aga ta ei mõelnud kunagi järele, kas räägitakse õigust või valetatakse. Isegi mina taipasin tookord kohe, et valetatakse, tema aga andis ikkagi abielutunnistused välja. Ja kui ta küsis, mispärast abi-

ellute, siis oli päris naljakas. Kui tõepoolest mindi mehele või võeti naist oma soovi järgi, milleks siis küsida, et mispärast abiellute! Ja inimesed kostsid talle just nagu pähetuubitult: «Sellepärast, et ta on hea töömees.» Aga öelge, kes siis külas töötada ei suuda, kui ta pole just rauk? Kas on sellel mingit mõtet? Kui järjekord jõudis meieni, kes me tegime oma soovi kohaselt, siis ütles Vang, et vaadake, on olemas ettekanne külavalitsuselt selle kohta, et me juba ammu sõbrustame, et näe, on vaja veel kontrollida ... Kui on olemas ettekanne, et me ammu sõbrustame, kas see ei ole siis tõenduseks, et me teeme oma soovi kohaselt? Mida siis veel kontrollida? Kas siis, kui peigmees ja pruut teineteist ei tunne, teevad nad oma tahte järgi? Ma tahan öelda veel avameelsemalt, meie kirusime ka asetäitjat Vang'i ja rääkisime: «Asetäitja Vang on paha, ta ei otsusta nii nagu õigus. Kui palju ta valelikke läbi laskis, aga kui on õiged, siis nõuab kontrollimist.» Asetäitja Vang, te ärge meie peale vihastage. Nüüd, kus te meile tunnistuse välja andsite, meie teid ei kiru ...»

«Õigesti kirusite teda,» ütles rajoonivalitsuse sekretär. «Mina vastutan selle eest, et keegi teie peale vihastama ei hakka! Kui külas mõned rääkisidki, et teil olevat halb kuulsus, siis ainult sellepärast, et neil on veel alles jäänud vana feodaalne mõtlemisviis. Sellele on vaja lõpp teha. Tsiviilasjade juhataja tahtis õepojale naist kosida, sellepärast ei andnud ta teile tunnistust välja. See polnud aus. Kui keegi nüüd, pärast Kesk-Rahvavalitsuse seaduse avaldamist nii talitab, võetakse ta kriminaalvastutusele. Asetäitja Vang venitas tunnistuse väljaandmisega, sest et ta ei tahtnud asja üle järele mõelda. Seda nimetatakse bürokraatiaks, sellepärast tuligi Vangil neil päevil esineda rajoonis enesekriitikaga. Me peame kindlustama Kesk-Rahvavalitsuse abieluseaduse täitmist. Meil rajoonis arutatakse parajasti seda küsimust ja täna tulime siia nimelt selleks, et teie arvamust ära kuulata.»

Ta libistas pilgu üle kohalviibijate.

«Seltsimehed kommunistid, öelge, palun, kas meid kirutakse õigesti? Kui kontrollida, kui palju tuleb siis rajoonis ja külas välja sunniviisil sõlmitud abielusid ...

Mõelge järele, kui palju inimesi meid iga päev selle eest süüdistab! Kui me vigu ei paranda, ootab meid mitte ainult parteiline karistus, vaid ka rahvas mõistab meid surmani hukka!»

«Nendel inimestel algab rahulik elu. Enam ei kordu see, mis oli puusepp Tšangil, kes peksis Lendava Liblika poolsurnuks!»

Isegi vanamehed ja vanaeided, kes polnud keelepeksust loobunud, — ka need kiitsid selle abielu heaks.

Sel õhtul võttis Jan-jani ema aru pähe. Ta ütles tütrele ise, et see läheks homme rajooni end Siao-tsiniga registreerima.

Väikese Er Hei naisevõtt

MIDA «SUREMATUD» SALLIDA EI VÕINUD

Liutsiatsiao külas elasid kaks «surematut» — nii hüütakse meie kandis posijaid, nõidu ja ennustajaid. Kogu ümbruses polnud inimest, kes poleks neid tundnud: Üks neist elas küla alguses, ta nimi oli Liu Siu-de, kuid rohkem tunti teda hüüdnime järgi Er Kung-ming, «teine Tšuge Liang» — nii hüüti muistsel ajal ebatavalise läbinägelikkuse poolest silma paistnud kuulsat strateegi. Mis asja Er Kung-ming ka oleks kätte võtnud, ei suutnud ta, nagu öeldakse, sammugi astuda ja kättki tõsta, ilma et oleks lahti löönud iidseid ennustusraamatuid ja nende järgi ette kuulutanud, kas päev toob kordamineku või õnnetust. Teine «surematu» oli Jui Fu naine, kes elas küla teises servas. Teda hüüdsid kõik «surematuks San Sian-guks». Iga kuu esimesel ja viieteistkümnendal päeval ajas ta selga erepunased rõivad ja tegeles ennustamisega.

Kummalgi neist olid omad veidrused. Er Kung-ming ei kannatanud väljendust «ei tohi külvata», San Sian-gu aga — «riis läks kõrbema». Nendega oli külas seotud kaks vana lugu.

Juhtus kord põuane kevad. Oli juba ammu aeg külvata, kuid päike kõrvetas armutult, põllud kuivasid ära ja alles kolmandal mail vana kuukalendri järgi tuli lõpuks väike vihm — tegi maa umbes nelja sõrme sügavuselt märjaks. Järgmisel päeval ruttasid kõik külvama. Ent vana Er Kung-ming võttis kalendri ning tegi selle järgi kindlaks, et täna on õnnetu päev.

«Ei tohi külvata,» rääkis ta oma küla rahvale.

Aga järgmisel päeval oli draakoni püha ja juba sajandeid ei tohtinud sel päeval ühtki tööd käsile võtta ning Er Kung-ming ei hakanud loomulikult ka külvama. Alles kuuendal mail tuli tema raamatute järgi lõpuks õnnelik päev, mis tõotas edu. Kuid oh häda! Maa oli selleks ajaks jälle ära kuivanud. Kuidagiviisi istutas Er Kung-ming neli mu'd täis ja nagu kiuste — ei piiska vihma tervelt kahe nädala jooksul; oras vanamehe põllul jäi üsna harvaks. Lõpuks tuli vihma, naabrid lähevad rohima, Er Kung-ming aga külvab koos kahe pojaga uut seemet juurde. Ja kord keskpäeval, kui kõik parajasti istusid oma õuede juures lõunat sööma, küsibki naabripoiss Er Kung-mingilt, ja veel nii valjusti, et on kuulda üle terve tänava:

«Noh, vana, kas täna tohib külvata või mitte?»

Er Kung-ming heitis ta poole pilgu ja pööras pea kõrvale. Kõik hakkasid lõbusalt naerma ja see nali lendas üle kogu küla. Sellest ajast peale teda enam ei unustatud.

San Sian-gul oli tütar Siao Tsing. Kord astus Tsin Vangi isa, kes on nüüd juba ammu surnud, San Sian-gu poole sisse, et haigust posida lasta. San Sian-gu istus ohvrilauakese juurde, millel suitsesid aromaatsed küünlad, ja hakkas laulma oma nõiasõnu. Tsin Vangi isa kuulas kükitades «surematu» laulu, Siao Tsing (siis oli ta üheksa aastane) valmistas sel ajal lõunat. Ta pani riisi patta, asetas selle tulele ja hakkas ema laulu kuulama. See laulis nii hästi, et tütar jäi tahtmatult kuulama ja unustas oma riisi. Aga «surematu» peast, kes talupoegade uskumuse järgi peab vestluse ajal jumalatega unustama kõik ümbritseva, ei lahkunud mõte tulelseisvast riisist, Ja niipea kui Tsin Vangi isa viivuks väljus, hüüdis ta kurjalt:

«Võta maha, võta maha! Riis kõrbes ju põhja!»

Aga nagu selgus, oli Tsin Vangi isa kõike kuulnud, ta läks koju, jutustas kogu selle loo ära ja eks külas leidu naljahambaid — nii kui näevad San Sian-gu'd, nii küsivad naabrilt meelega valjusti:

«Kuule, ega riis põhja ei kõrbenud?»

SAN SIAN-GU LUGU

Sellest ajast, kui San Sian-gu loitsimisega tegelema hakkas, on möödunud juba üle kolmekümne aasta. Neil kaugeil aegadel käis ta alles viieteistkümnendat aastat. Ta oli tol ajal just äsja Jui Fule mehele pandud. Kogu külas ei olnud nägusamat noorikut. Jui Fu aga oli kohtlasevõitu ja vaikne noormees. Kunagi ei lausunud ta liigset sõna, muud ta ei osanudki, kui aina tuhnida põllul. Jui Fu ema oli ammu surnud ja ta elas isaga kahekesi. Nad lähevad põllule, noor naine jääb aga üksinda koju. Kuid külapoisid märkasid, et noorik on nii üksik, ja hakkasid tema juures käima. Tema juurde kogunes tihti palju rahvast. Päev läbi oli seal aina kuulda «hi-hi-hii» ja «ha-ha-haa».

Jui Fu isa nägi niisugust asja, sai vihaseks ja tõstis kisa-kära. Kuigi vanamees peletas palumata tulnud külalised minema, polnud minia pärast sõnelust äiaga enam iseenda moodi. Nutab öösel ja päeval, hommikuti pead ei kammi, nägu ei pese, midagi suu sisse ei võta, lamab liikumatult kanil ja keegi ei suuda teda sealt tõsta. Isa ja poeg ei teadnud, mida peale hakata. Üks naabrinaine oli valmis nõiamoori tooma. See tuli, laskis vaimud majja ning ütles:

«Teie miniasse on asunud jumalanna San Sian-gu.»

Sellest ajast peale hakatigi Jui Fu noort naist kõigi poolt «surematuks San Sian-guks» hüüdma. Ta majja ilmus ohvrikolmjalg, iga kuu esimesel ja viieteistkümnendal päeval hakkas ta tegelema ennustamisega. Külainimesed hakkasid tema pool käima, et süüdata aromaatseid küünlaid, haigust ära posida või paluda jumalatelt rikkust. Eriti tihti külastasid San Sian-gu'd noored ja loomulikult ei meelitanud noori posimine. San Sian-gu taipas varsti ise, mis oli noorte jumalapalujate südamel. Rõivad ta seljas olid nüüd eriti värsked ja ilusad, juuksed siledaks kammitud, nõelad juukseis hiilgasid mingi erilise säraga, pumatit ja puudrit pani ta näole erilise oskusega.

Kuid see oli rohkem kui kolmkümmend aastat tagasi. Tolleaegseile noormeestele olid ammugi habemed ja vurrud ette kasvanud, suurem osa neist oli juba ammu

endale perekonna soetanud. Seepärast ei astunud peaaegu keegi, välja arvatud mõned vanad poissmehed, enam San Sian-gu majja sisse.

Ent vaatamata sellele, et San Sian-gu oli juba ligi viiskümmend aastat vana, armastas ta endiselt edvistada. Nagu varemgi olid ta imetillukestele kingakestele tikitud kummalised lilled, pikki pükse hoidsid pahkluude kohalt koos võrud, kuklal hõredaks jäänud juukseid kattis rätt. Ainult näe, missugune häda: mingisugune puuder ei suutnud enam varjata äraandlikke kortse näol ja tema omaniku kõikidele nõksudele vaatamata oli ta liigküpse vilja sarnane, mis on oksale unustatud ja mida sügisesel ajal hõbetab härmatis.

Kunagised austajad ei käinud enam tema juures ja paar vana poissmeest ei suutnud muidugi rahuldada tähelepanuga hellitatud San Sian-gu'd.

Kuid varsti hakkas küla noorsugu jälle sõeluma vananeva «surematu» maja vahet. Külastajaid polnud tal nüüd vähem kui enne ja noormehed olid peaaegu et veelgi meeldivamad kui vanadel aegadel.

Mis siis juhtus?

Selle muudatuse saladus oli seotud San Sian-gu tütre Siao Tsingiga.

SIAO TSING

San Sian-gu oli sünnitanud oma eluajal kuus last, kuid viis surid veel päris väikestena ja järele jäi vaid tütar nimega Siao Tsing. Juba kolmeaastasena oli ta hakkaja ning taibukas tüdruk. Külainimesed, kes astusid San Sian-gu poole sisse, armastasid ta tütrega mängida. Üks võtab tüdruku sülle ja räägib: «Minu oma,» teine tõmbab enda poole ja samuti: «Minu oma.».

Kui tüdrukuke sirgus ja oli juba viie-kuue aastane, hakkas ta aru saama, et see ei ole sünnis. Ema õpetas teda, kuidas tuleb sellistel juhtudel vastata, et keegi sellest enam ei piiksatakski.

Sel aastal sai Siao Tsing kaheksateistkümmend aastat vanaks. Külas räägiti, et ta on veelgi ilusam kui ta ema oma noorusaastail. Külapoisid püüdsid igasugusel

ettekäändel Siao Tsingiga mõne sõna vahetada. Läheb Siao Tsing jõele pesu pesema — ja otsekohe kogunevad kaldale noormehed; tuleb tal pähe minna metsa marjule või metsikut juurvilja tooma — vaatad, juba on noormeestel korvid käes; jõuab lõunaaeg kätte — naabripoisid kogunevad, kausid käes, San Sian-gu maja juurde. Isegi need, kes elasid küla teisel serval, ei pidanud li'd liiga pikaks vahemaaks.

Nii oli olnud ka kolmkümmend aastat tagasi, kui San Sian-gu ise oli veel noor ja ilus; kuid viimase kahe aasta jooksul hakkas see komme jälle elustuma. Algul näis San Sian-gule, et see on tema, kes nagu vanastigi tõmbab noori ligi. Päevad möödusid päevade järel ja vananev «surematu» hakkas vähehaaval taipama tõde: tuleb välja, et asi ei seisa mitte temas, vaid tütres.

Kuid Siao Tsing polnud oma ema sarnane. Kuigi ta igaühega juttu ajas ja naeris, ei andnud ta kellelegi mingisugust voli. Ainuüksi Väikesesse Er Heisse suhtus ta paremini kui teistesse.

Kord viibis Jui Fu põllul, San Sian-gu aga läks kuhugi külla ja koju jäi Siao Tsing üksinda. Tuli Tsin Vang.

«Sa oled ju päris üksi? Vaat kus õnn!» ütles ta irvitades.

«Vennas Tsin Vang!» hüüdis Siao Tsing muutunud ilmel. «Palun teid viisakamalt käituda! Te olete ju täiskasvanud inimene, naisemees!»

«Ohoo!» kõverdas Tsin Vang pilklikult huuli. «Mis sa süütut mängid? Kui oleks tulnud see Väike Er Hei, vean kihla, et sa oleksid teisiti käitunud. Kui on kaupa, siis võivad seda kõik nõuda. Aga süütuse jaoks on vaja, et pajapõhjal poleks tahma.»

Ta haaras Siao Tsingil õlgadest ja ütles teda enda vastu surudes katkendlikul sosinal:

«Noh, ära mängi, ära ole pirts!»

«Tsin Vang!» hüüdis äkki Siao Tsing nii valjusti, et see kostis tänavale, ja rebis ennast ta käte vahelt lahti. Ära joostes ähvardas ta raevukalt:

«Oota sa mul . . .»

Kui me kord juba tegime juttu Tsin Vangist, siis peab ütlema, et Liutsiatsiaos polnud inimest, kes poleks teda ühtaegu vihanud ja ka kartnud. Kogu külas oli olemas ainult üks temavääriline inimene — see oli ta lihane vennas Sing Vang.

Nende vendade isa oli küla elanike hulgas tuntud kui päris tiiger. Paljude aastate vältel oli ta olnud külas kogukonna vanemaks. Mis hädasid küll inimesed tema läbi tunda said! Kui Tsin Vang sirgus suuremaks ja oli juba seitsme-kaheksateistkümne aastane, sai temast isale suurepärane käealune. Ja ka noorem vend Sing Vang hakkas samuti, nagu öeldakse, «tiigrit jahiretkel abistama». Kui nüüd oli tarvis mõni külaelanik kinni võtta, ei tulnud isal endal käsi määrida: maksis tal vaid käskida ja pojad tegid tema eest kõik silmapilkselt ära.

Kui algas sõda jaapanlastega, hakkasid kõikjal luusima ja korda rikkuma vaenlase marionettide väesalgad, ärakaranud sõdurid ja tufeid. Isa suri. Vennad astusid ühendusse mingisuguse ärakaranud sõdurite jõuguga ning hakkasid luurajatena töötama. Nad juhatasid bandiitidele kätte, keda võib röövida, et lõigata suuremat lunaraha, esinesid «vahendajatena» läbirääkimistel lunaraha suuruse kohta ja tegid seda kõike nii osavasti, et jagasid bandiitidega saaki ning kannatadasaanute hulgas peeti neid heategijaiks.

Kuid varsti tuli nendesse paikadesse Kaheksas armee. Ta puhastas ümbruse bandiitidest ja ärakaranud sõduritest ning vennad otsustasid ennast jälle kodukülas sisse seada.

Neis mahajäetud mägipaikades olid inimesed harva suure vapruse poolest silma paistnud, nüüd aga, pärast kõiki neid segadusi, kui nende silmade ees hukkus nii palju lähedasi, kartsid ärahirmutatud elanikud peadki tõsta.

Teistes külades hakati looma uusi võimuorganeid — külavalitsusi; üksteise järel tekkisid mitmesugused patriootlikud organisatsioonid, aga Liutsiatsiaos oli ainult uus külavanem ja seegi tuli maakonnast kohale saata,

sest et keegi külainimestest ei tahtnud seda ametit enda peale võtta. Kuid oli vaja siiski valida ka teisi küla juhtivaid tegelasi. Tsin Vang ja tema vend taipasid kohe: vaat kus suurepärane juhus, et haarata võim külas enda kätte. Nii juhtuski. Kõik talupojad ütlesid ametitest ära ja valisid küla sõjakomitee ülemaks Sing Vangi, Tsin Vangi aga — poliitkomissariks, isegi Tsin Vangi naine valiti kodumaa päästmise naisühingu esinaiseks. Teistele kohtadele edutati mõned vanamehed, kes ei osanud kahte sõnagi ritta seada. Ainult noorte omakaitserühma ülema kohale vanameest juba panna ei saa. Tsin Vang vaatab: Väike Er Hei — sel noormehel poleks nagu vigagi. Võttis ja näitas tema peale. Noormees valitigi. Tõsi, Er Hei isa, vana Er Kung-ming, ei olnud sellega sugugi rahul, kuid ta ei julgenud Tsin Vangile vastu ajada ega öelnud midagi.

Külavanem oli uus inimene ja ei taibanud olukorrast suurt midagi ning vennad Tsin Vang ja Sing Vang hakkasid nagu varemgi külas ninameesteks. Neil oli tarvis ainult külavanemale puru silma ajada, külarahvas värises selletagi nende ees. Pealegi vahetusid külavanemad mitu korda, aga need kaks olid nagu raudpakud — kes neid liigutab? Ja kuigi neid kõik vihkasid nii-öelda kondiüdini, ei julgenud keegi häält tõsta: neile ei tee niikuinii midagi ära, aga endale tõmbad häda kaela.

VÄIKE ER HEI

Väike Er Hei oli Er Kung-mingi teine poeg. Kunagi, jaapanlaste karistusretke ajal paistis ta lahingus silma — tappis kaks jaapani sõdurit ning sai selle eest eeskujuliku laskuri nimetuse ja autasu.

Mis ta ilusse puutub, siis oli see tuntud Liutsiatsiaost kaugemalgi. Ükskõik missugusesse külasse Väike Er Hei uusaastal laule laulma tuli — kõik tüdrukud viskasid talle silma.

Koolis polnud Väike Er Hei käinud, aga need mõnikümmend kirjamärki, mida ta tundis, õppis ta isalt selgeks. See hakkas pojale kirjatarkust õpetama, kui poiss parajasti kuue aastaseks sai. Er Kung-ming ei õpetanud

poega mitte «Nelja raamatu» ja «Viie kaanoni»[1] järgi ja mitte ka nende õpikute järgi, mida valitsuse poolt koolide jaoks välja anti.

Õpetus algas trigrammide ja heksogrammide[2] tsüklilistest märkidest, mis olid kasutusel vanades ennustusraamatutes, millest vanamees iialgi ei lahkunud. Pärast tulid oraaklite mõttekillud ja vanad kalendrid. Väike Er Hei oli tark ja taibukas laps, õppimine läks tal kergesti. Vana Er Kung-ming hakkas pikkamööda oma saaduslike raamatute järgi pojale ennustamist õpetama. Peatselt, kui vanamehe juurde tulid naabrid, kes palusid teda posida, hakkas ka poiss isa aitama. Külainimestele meeldis väga, kui poiss lõi lahti vanad räbaldunud raamatud ja ennustas saatust. Nii väga naljakalt jutustas ta seda kõike!

Kui Er Kung-ming nii kohutavalt sisse kukkus ja ennustas: «külvata ei tohi», sai ka Väike Er Hei oma jao. Tol ajal oli ta kolmeteistkümne aastane — nii täiskasvanud kui ka lapsed naersid tihti tema üle. «Er Hei,» rääkisid nad, «kuule, ütle õige, kas täna tohib külvata või mitte?» Aga maksis tal vaid jõmpsikatega tülli minna, kui need teda narrima hakkasid: «Külvata ei tohi, külvata ei tohi!» Sellest ajast peale hakkas Väike Er Hei vihkama isa posimist ega uskunud enam ühtki tema ennustustest.

Väike Er Hei ja Siao Tsing armusid teineteisesse vist küll juba kaks või kolm aastat tagasi. Noormees oli siis aastat seitseteist vana. Algul käis ta koos teiste poistega tüdruku ema San Sian-gu majakeses, et pikki talveõhtuid lühendada. Seal oli lõbus ja kärarikas. Kuid vähe-

---

[1] Vanad klassikalised raamatud (VI—I saj. e. m. a.), millest koosneb traditsiooniline konfutsiaanlik kaanon ja mis vanas Hiinas oli klassikalise hariduse aluseks. Vanasti tuubitî nende klassikaliste raamatute tekst, mis oli kirjutatud iidses, arhailises keeles, lastele pähe juba varases lapsepõlves.

[2] Kaheksa trigrammi-märki, mis koosnevad kolmest täis- ja punktiirjoonest, on rohkearvuliste ennustusraamatute aluseks, mis on Hiinas laialdaselt levinud. Looduse loomulikke avaldusi — taevast, maad, tuld, vett, äikest jne. sümboliseerivad trigrammid kombineeritakse teatud järjekorras 64 heksogrammiks ja nad on Hiinas arvukalt esinevate ennustajate, soolapuhujate, «surematute» — nagu neid tihti nimetatakse — ennustuste aluseks.

haaval hakkas ta tundma, et ei suuda päevagi mööda saata ilma Siao Tsing'i nägemata.

Nii küla ühes kui teises otsas oleks leidunud küllalt inimesi, kes oleksid valmis olnud minema Er Heile ja Siao Tsingile kosjasobitajateks.

Kuid vana Er Kung-ming ei tahtnud pulmadest kuuldagi. Põhjusi oli tal selleks kolm: esiteks oli Väike Er Hei sündinud metalli märgi all, Siao Tsing aga — tule märgi all, ja vanamees kartis, et tuli neelab metalli. Teiseks oli Siao Tsing sündinud oktoobris, aga kes ei teaks, et see on õnnetu kuu? Ja lõpuks — kolmandaks oli ta emal San Sian-gul liiga halb kuulsus.

Just sel ajal tulid Tšangdefu kandist külla mõned põgenikud ja nende hulgas oli üks Li-nimeline vanamees väikese kaheksa-aastase tütrega. Vanamehel polnud endalgi peatoidust ja sellepärast otsustas ta vähemalt tütre kuidagi teistele inimestele kasvatada anda. Er Kung-mingile hakkas tüdrukuke meeldima. Ta küsis vanamehelt, mis päeval ja kuul ning missuguse märgi all on tütarlaps sündinud, jändas pool päeva arvestustega, mille tulemused teda rõõmustasid, ning otsustas võtta tüdruku oma nooremale pojale, Väikesele Er Heile, naiseks.

Ent kuipalju vanamees sellest pojale ka rääkis, kuivõrd edurikas ja õnnelik see abielu tuleb, jäi Väike Er Hei kangekaelseks. Mitu päeva vaidles isa pojaga. Vanamees oli järeleandmatu: võtame tütre — ja ongi kõik! Kuid ka Väike Er Hei püsis oma arvamuse juures.

«Kui sa tahad teda võtta — võta, aga sina teda ka kasvata, ei mulle teda vaja ole!»

Kuigi tüdruk jäeti lõpuks Er Kung-mingi majja, ei selgunudki, kes ta õieti oli.

«VÕITLUSE KOOSOLEKUD»

Sellest ajast peale, kui Tsin Vang sai tunda Siao Tsingi okkaid, pidas ta viha ja haudus kättemaksuplaani. Kord viidi läbi sõjaväeline õppus, kus pidid viibima kõik küla juhtivad tegelased. Väikesel Er Heil oli

palavik ja ta ei ilmunud õppustele. Pärast õppusi räägibki Tsin Vang oma vennale, sõjakomitee ülemale:

«Väike Er Hei ütles, et ta on haige, aga tegelikult lõbutseb vist selle Siao Tsingiga. Tuleb kokku kutsuda «võitluse koosolek» ja poissi nagu kord ja kohus õpetada.»

Sing Vangil endalgi oli korduvalt olnud juhust Siao Tsingi okkaid tunda saada, sellepärast oli venna plaan talle meeltmööda.

Kodus ütles Tsin Vang naisele, et see ässitaks naisühingu Siao Tsingi käitumist arutama. Nagu mäletate, oli Tsin Vangi naine kodumaa päästmise naisühingu esinaine. Ta teadis, et tema mees armastas Siao Tsingi pool käia ja sellepärast ei võinud seda plikat sallida. Muidugi ei saanud ta sellist juhust mööda lasta. Ta jättis kõik sinnapaika ning hakkas valmistuma koosolekuks.

Järgmisel päeval avati külas kaks «võitluse koosolekut»: üks sõjakomitees, kus pidi tulema arutusele Väikese Er Hei asi, teine — naisühingus kohtumõistmiseks Siao Tsingi üle.

Väike Er Hei ei tundnud endal olevat mingisugust süüd, sellepärast vaidles ta otsustavalt temale esitatud süüdistuste vastu. Ta jäi kindlaks. Siis käskis Sing Vang ta kinni siduda ja viia kohtumõistmiseks külavanema juurde. Õnneks osutus see targaks meheks ja taipas otsekohe, milles on asi.

«Väike Er Hei on tõepoolest haige, ta ei teeskle,» katsus ta Sing Vangile aru pähe panna. «Aga et ta kedagi armastama hakkas, siis selles ei ole midagi seadusevastast. Milleks siis inimest kinni võtta.»

«Aga tal ju on juba naine!» püsis Sing Vang oma väite juures.

«Aga kes siis külas ei teaks, et Er Hei ei tunnista oma naiseks tüdrukut, kelle isa tema jaoks võttis?» vastas vanem. «Ja õigesti teeb! Kui poiss pole saanud kuueteistkümne, tüdruk aga viieteistkümne aastaseks, siis ei või nad abielluda. Aga see pruut on kõigest kümne aastane. Loomulikult ei saa niisugust abielu lugeda seaduslikuks. Väikesel Er Heil on täielik õigus hakata armastama teist tüdrukut ja keegi ei või ennast sellesse asjasse vahele segada.»

Nüüd ei olnud Sing Vangil enam midagi kosta.

«Aga inimene igasuguse põhjuseta kinni võtta, mis see on — kas see on seaduse järgi õige või mitte?» tungis Väike Er Hei talle peale.

Vanem püüdis nende vahel rahu jalule seada, kuid järsku avanes kolinal uks ja külavalitsuse tuppa tormas Siao Tsing, vedades enda järgi naisühingu esinaist. Vaevalt üle läve saanud, hakkas ta külavanema poole pöördudes erutatult rääkima:

«Kui võetakse kinni varas, siis peab nägema seda, mis on varastatud; kui inimest süüdistatakse lodevates elukommetes, siis peab tal ka paariline olema! Või kui ta on naisühingu esinaine, kas siis tema jaoks polegi seadust olemas?»

Nähes, et Siao Tsing tiris kohale vennanaise, lõi Sing Vang kartma, et võidaks ütelda, nagu oleks temagi sellesse loosse segatud, ja kiirustas kaduma.

Külavanem küsis, milles asi seisab, ja raiskas hulk aega, kuni suutis lõpuks naisi rahustada.

SAN SIANG-GU KORRALDAB TÜTRE ABIELU

Sellega lugu veel ei lõppenud. Väike Er Hei mõistis nüüd, et tema ja Siao Tsingi armastus on mitte ainult õige, vaid ka seaduslik. Ta otsustas sellest kõigest Siao Tsingiga avalikult rääkida.

Selle ema, San Sian-gu tundis end viimasel ajal väga halvasti. Kuigi ta oli Siao Tsingi ema, ei suhtunud ta tütresse viimastel aastatel sugugi mitte emalikult. Midagi armukadeduse taolist lisandus ta tunnetele tütre vastu. San Sian-gu oli harjunud tundma end noorena ja ilusana, tundis tungi noorte poole, need aga püüdlesid Siao Tsingi poole. Väike Er Hei meeldis San Siangule nagu värske, äsjaküpsenud vili. Kuid see oli määratud Siao Tsingile ja emale ei jäänud üldse midagi üle.

Ta mõlgutas juba ammu mõtteid Siao Tsingi mehelepanekust, kuid kuna «surematu» kuulsus ei olnud kadestusväärne, ei tahtnud keegi temaga sugulaseks saada. Aga pärast neid «võitluse koosolekuid» kandus tuulena üle küla laiali kuuldus, et Väike Er Hei ja Siao Tsing

kavatsevad abielluda vanemate õnnistust ära ootamata. «Kui see on tõepoolest nii,» mõtles San Sian-gu, «ja nad abielluvad, siis ei saa selle Väikese Er Heiga enam isegi nalja teha.» Aga sellest lõbust ei tahtnud San Sian-gu loobuda. Ning San Sian-gu hakkas kõikjal paluma, et Siao Tsingile otsitaks peigmees.

Liutsiatsiao lähedal elab keegi härra U. Kunagi oli ta teeninud Jan Si-šani enda juures; räägitakse, et olevat käsutanud brigaadi, kuid nüüd on ta läinud erru. Maja on tal lausa küllusesarv. Hiljuti mattis naise maha. Kord nägi ta laadal Guan Ini templis Siao Tsing'i. Tütarlaps meeldis talle väga. Ta saatis San Sian-gu juurde sobitajad. Seda polnud muidugi vajagi nõusse rääkida. Mõne päeva pärast saatis härra U kohale pulmakingitused ja see asi loeti lahendatuks. Nii vähemalt mõtles San Sian-gu.

Siao Tsing aga oli vahepeal juba Väikese Er Heiga kõiges kokku leppinud. Mis tunne oli tal siis kuulda emalt pulmadest härra U'ga!

Sel päeval, kui saabusid pulmakingitused, puhkes Siao Tsingi ja ema vahel tormiline riid. Siao Tsing viskas härra U poolt saadetud siidid ja ehted põrandale ning hüüdis emale:

«Minusse see ei puutu! Kes need kingid vastu võttis, las see siis lähebki talle!»

San Sian-gu ei teadnud, mis teha. Õhtul pärast sööki tõusis ta haigutades püsti ja teatas järsku, ta tundvat, et tema kehasse tuleb vaim, ning hakkas otsekohe laulma. Nüüd pidi arvama, et ta suud valitsevad jumalad. Algul hakkasid nad Jui Fu'd sõitlema, et ta seisab kodustest asjadest eemal, seejärel teatasid, et Siao Tsingi abielu härra U'ga on taeva poolt juba nende eelmises elus ette määratud ja et taeva tahet rikkuda — see tähendab minna vastu vältimatule hukatusele.

Jui Fu kuulatas kükitades naise laulmist. Talle näis, et jumalate õpetuste mõte koondub üheks: ilma tütart peksmata läbi ei saa. Siao Tsing kuulas alguses samuti ema kaeblemist, kuid tõusis siis kiiresti püsti ja jooksis välja, jättes emale võimaluse ajada kogu seda loba üksinduses.

Siao Tsing jooksis küla teisele servale Väikese Er Hei

poole, kuid kohtas poolel teel teda ennast; nagu selgus, otsis noormees Siao Tsing'i. Nad võtsid käest kinni ja läksid küla taha vanasse koopasse, et kõik hästi läbi arutada ja otsustada, mida siis lõpuks ette võtta.

SELLEST, KUIDAS VÄIKE ER HEI JA SIAO TSING KINNI VÕETI

Siao Tsing jutustas kõigest kordamööda: abielust härra U'ga, mida valmistab ette ema, ja sellest, millest ta laulis täna õhtul jumalatega vesteldes.

«Sa ära pööra temale tähelepanu!» ütles Väike Er Hei. «Ma kuulsin vallas seltsimeestelt, et kui noormees ja tütarlaps teineteist armastavad, on neil vaja ainult minna registreerima, ja siis juba ei saa neid keegi segada.»

Sel ajal kostsid väljast kellegi sammud. Väike Er Hei pistis pea koopast välja ja nägi, et sissekäigu juures peatus neli või viis meest.

«Võtke kinni see paarike, võtke kinni!» kisas üks neist.

Väike Er Hei ja Siao Tsing tundsid kohe ära Tsin Vangi hääle.

«Kinni võtta? Aga ta pole ju mingit kuritegu teinud,» sosistasid ta kaaslased üksteisele Väikest Er Heid ära tundes.

«Võtke kinni, võtke kinni!» käskis lähemale tulnud Tsin Vang. «Küll me selgeks teeme, kas ta on kuriteos süüdi või mitte!»

«Noh, mis siis ikka, läheme ükskõik kuhu, kasvõi Piiri-rajooni valitsusse välja,» vastas Väike Er Hei rahulikult. «Igal pool öeldakse, et sul pole õigust niiviisi omavolitseda. Lähme!»

«Ah või see sobib sulle?» ütles Sing Vang pilkavalt. «Siduge ta kinni!» käsutas ta järsku oma kaaslasi.

Neli meest tormas äkki igast küljest Väikese Er Hei kallale ja kuidas ta ka vastu pani, oli ta minuti pärast kinni seotud.

«Seal on veel tüdruk. Siduge ka tema kinni! Kui püüad liiderdajaid, siis peab neid olema paar! Seda rääkis ta ise.»

Siao Tsing võeti samuti kinni ning tal seoti käed.

Külas ei magatud veel. Kuuldes hüüdeid ja võitlusmadinat, süütasid paljud tõrvikud ning jooksid tänavale, et teada saada, mis on lahti. Kui külainimesed nägid Tsin Vang'i koos vennaga ning kinniseotud Er Heid ja Siao Tsing'i, ei hakanud keegi midagi pärima — kõik oli selge. Vana Er Kung-ming viskus Sing Vangi ette põlvili ja hakkas halastust anuma:

«Sing Vang! Meie perede vahel ei ole ju mingit vaenu. Vaata mulle, vanamehele, näkku! Palun teid, laske ta vabaks, olge armuline!»

«Ma ei saa siin midagi parata,» vastas Sing Vang. «Anname nad kõrgematele võimudele üle, las need arutavad.»

«Isa, ära tunne muret!» hüüdis Väike Er Hei. «Las saadavad meid kuhu tahavad, sest mingisugust kuritegu pole me korda saatnud. Mina teda ei karda!»

«Hästi, poja!» venitas Sing Vang jälle pilklikult. «Otsustasid salata, siis salga lõpuni! Noh, viige nad ära!» käsutas ta külamilitsionääre.

«Aga kuhu nad siis viia? Kas külavalitsusse?» küsis üks neist.

«Milleks külavalitsusse?» vastas Sing Vang. «Et külavanem nad jälle lahti laseks? Ei. Viige nad nüüd valda, valla sõjakomiteesse. Seal tehakse kõik korrapealt selgeks nagu tarvis.»

Vangid viidi valda.

ER KUNG-MING PEAB JUMALATEGA NÕU

Nähes, et vennad Tsin Vang ja Sing Vang võtsid Väikese Er Hei ja Siao Tsingi kinni, ei julgenud naabrid nende eest välja astuda. Ja alles siis, kui vangid ära viidi, saatsid nad vana Er Kung-mingi koju.

«Ai-ai! Ma aimasin ju, et need päevad toovad mulle õnnetust,» halises ta pead vangutades. «Üleeile hommikul läksin ma põllule, aga vastu tuli naine eesli seljas, ise üleni valges[1]. Noh, mõtlen, lugu on halb. Ja terve

[1] Valge on Hiinas leinavärv.

aasta on mul üldse läinud õnnetu tähe all. Nagu näha, on juba saatus niisugune. Aga eile nägi eit unes templis laulmist. Täna istus vares kasele ja kraaksus kogu hommiku. Ai-ai!»

Naabreid, kes olid kogunenud Er Kung-mingi majja, tüütasid need nukrad kaebed ja, pomisenud mõned lohutussõnad, mis on sellistel puhkudel sobivad, läksid nad oma kodudesse laiali.

Oli juba päris öö. Kuid kas jääb magama inimene, kellel on südamel selline mure? Er Kung-mingi majakeses ei maganud keegi peale väikese tüdruku, kelle vanamees oli võtnud naiseks oma nooremale pojale.

Er Kung-ming istus, pea norus. Lõpuks tõusis ta püsti, otsis välja vanad vaskrahad ja hakkas ennustama. Nähtavasti ei tõotanud see, mis tal välja tuli, midagi head. Ta nägu läks halliks nagu muld.

«Häda! Ei see asi hästi lõpe!» sosistas vanamees. «Ai-ai! Kui ta valiti noorterühma ülemaks, ma ju rääkisin talle: «Ära sega ennast sellesse loosse!» Aga tema, kõlvatu, ei kuulanud! Või seda ametit tarvis oli! Aga nüüd räägitakse, et tema üle hakatakse sõjaväekohtus kohut mõistma.»

«Ärge kartke, isa!» püüdis vanem poeg Da Hei vanameest rahustada. «Asi ei ole ju nii tähtis, ega's talt elu võeta. Ta pole ju mingit kuritegu korda saatnud, aga kuna ta valda saadeti, lähen ise ka sinna ja uurin kõik korralikult välja. Ja teie magage rahulikult.»

Ta süütas laterna ja asus teele.

Saatnud poja ära, kummardus vanamees uuesti oma iidsete ennustusraamatute kohale. Järsku kostis kuskilt kaugelt nuttu, mis muutus järjest valjemaks ja selgemaks. Juba ta kostis päris akende alt, aga minuti pärast jooksis majja nuttev naine.

Er Kung-ming ei jõudnud veel pimedas äragi tunda, kes see on, kui naine haaras ta käisest kinni ja karjus nuuksudes:

«Liu Sin-de! Minu tüdrukuke... Kuhu sinu poiss siis minu tüdrukukese meelitas? Minu...»

Nähes, et see on San Sian-gu, hüppas Er Kung-mingi naine raevu pärast enesevalitsust kaotades kanilt maha ja hakkas karjuma:

«Ah, see oled sina, kes arvas heaks siia tulla? See on tore küll! Aga mina kavatsesin juba ise sind otsima minna. Teie tütrega meelitasite mu poisi ära ja sul jätkub veel häbematust siia ilmuda! Küll ma nüüd sinuga omal viisil arved õiendan!»

Naised klammerdusid teineteise külge. Er Kung-ming proovis neid lahutada, aga kus sa sellega! Ta lõi käega. Kuid ka ennustamine ei mahtunud tal enam pähe.

Märgates, et Er Kung-mingi naine on tugev naisterahvas, lõi San Sian-gu üsna araks. Kuidagiviisi õnnestus tal lahti rabelda. Ta hüppas majast välja ning andis jalgadele tuld. Er Kung-mingi naine pidi talle järele tormama, kuid vanamees hoidis teda tagasi, aga veel kaua jätkas ta sõimamist.

ER KUNG-MING PALUB OSUTADA ARMULIKKUST

Er Kung-ming ei saanud kogu öö sõba silmale. «Miks küll Da Hei tagasi ei tule?» sosistas ta. «Mispärast teda ikka veel pole?» Vaevalt oli hommik koitnud, kui vanamees läks ise valda. Poolel teel märkas ta juba kaugelt oma vanemat poega ja kolme külamilitsionääri, kes olid eile Er Hei ja Siao Tsingi valda viinud. Nendega olid kaasas veel kaks inimest.

«Vist vallast,» otsustas Er Kung-ming endamisi ja hüüdis kannatamatult:

«Da Hee-ei! Noh, kuidas lood on?»

«Pole midagi erilist, ära karda!» vastas poeg vanamehele vastu astudes.

Er Kung-mingile tundmatud inimesed olid vallast: üks oli vallavalitsuse töötaja, teine — käskjalg.

«See on minu isa,» ütles Da Hei vanamehele osutades käskjalale ja sõnas isa poole pöördudes: «Sind ja Jui Fu naist kutsutakse vallavalitsusse. Sa ära karda, midagi hirmsat ei ole lahti. Niipea kui Er Hei ja Siao Tsing valda toodi, lasti nad otsekohe vabaks. Seal oldi juba ammu kuulda saanud, mis inimesed need Tsin Vang ja ta vend on, ja nad võeti sealsamas kinni. Aga nüüd, näe, saadeti külasse oma töötaja, et talupoegade koos-

olekut läbi viia ja kohapeal kõik Tsin Vangi ja ta venna kuriteod välja selgitada. Ma kuulsin veel, nagu oleks vallas Er Heile ja Siao Tsingile antud luba abielluda.»

«Et poiss vabaks lasti, see on hea,» ütles Er Kung-ming. «Aga pulmad — ei, sellest ei tule midagi välja. Nende saatused ei sobi kokku. Ega sa ei kuulnud, misjaoks mind sinna tahetakse?»

«Ei tea, aga vist pole midagi tõsist.»

«Loeme siis, et sulle on juba teatatud,» ütles käskjalg. «Mine sina valda, mina aga lähen Siao Tsingi ema järele.»

Ja ta suundus koos Da Heiga küla poole.

Kui Er Kung-ming tuli vallavalitsusse ning nägi seal pingil istuvaid Er Heid ja Siao Tsing'i, kukkus ta poega sõimama:

«Ah sa kõlvatu! Sind lasti lahti, aga sina ei lähegi koju! Tegid mulle, vanamehele, surmahirmu! Häbi sul pole!»

«Mida see tähendab?» katkestas teda vallavanem. «Mis sa õige mõtled — kas vallavalitsuses võib sõimata nagu laadal?»

Er Kung-ming jäi vait.

«Sina siis oledki Liu Siu-de?» küsis vallavanem. «Ah siis sina võtsidki tüdrukukese Liu Er-heile naiseks! (Vanem nimetas Väikest Er Heid ametlikult — ees- ja perekonnanime järgi.) Aga kui vana ta siis on?» jätkas vallavanem ülekuulamist.

«Tüdruk sündis ahvi märgi all, sel aastal hakkas kaheteistkümnendat käima,» vastas vanamees.

«Aga kas sa tead, et tütarlaps, kes pole saanud viisteist aastat vanaks, ei tohi seaduse järgi abiellu astuda? Saada ta koju vanemate juurde. Aga mis puutub Liu Er-heisse, siis ta juba registreeris ennast Jui Siao-tsingiga.»

«Kuid tüdrukul ei ole ju omakseid, ainult põgenikust isa. Ja mine tea, kus see praegu on. Kust ma teda otsima hakkan? Aga selle kohta, et tütarlaps ei tohi kuni viieteistkümne aasta vanuseni mehele minna, see on ju ainult niisama, seaduse järgi. Meil külas võetakse ikka rohkem seitsme-kaheksa aastasi tüdrukuid. Olge teie, ülem, ometi armuline, ma palun teid!»

«Kõik seadusevastaselt sõlmitud abielud võib tühistada, kui ainult üks pool seda soovib,» ütles vallavanem.

«Aga meil on see tehtud mõlemapoolse kokkuleppe alusel,» vaidles Er Kung-ming vastu.

«Liu Er-hei,» pöördus vanem Väikese Er Hei poole, «oled sa selle abieluga nõus?»

«Ei, ma ei ole nõus!» vastas see.

«Aga mis see sinusse puutub?» ei suutnud Er Kung-ming jälle viha tagasi hoida.

«Ah või nii? Tuleb välja, et temal ei olegi sellega asja?» hakkas vanem naerma. «Tähendab, tuleb välja, et kogu asi seisab selles? Noh, ei, vana! Nüüd pole vanad ajad. Nüüd peavad peigmees ja pruut abielu sõlmima, aga mitte vanemad! Aga tütarlapse, kes teie juures elab, võid lapsendada, kui teda tõepoolest vanemate juurde saata ei saa, ja lool lõpp!»

«Noh, sedan'd küll,» oleks vanamees just nagu nõustunud, «aga ma palun teid ikkagi, ülem, olge nii armuline, tehke heategu: ärge lubage tal abielluda selle Jui Fu tütrega!»

«Noh, selle asjaga on juba lõpp, ja sul pole vaja ennast sellesse segada,» ütles vanem.

«Kümme tuhat korda palun teid, ülem,» anus Er Kung-ming erutusest väriseval häälel. «Saatused ei sobi neil kokku. Aga naine — see on ju terveks eluajaks!»

Ta pöördus Väikese Er Hei poole:

«Er Hei, ära tee rumalusi, see on ju terve sinu elu küsimus!»

«Vana!» pöördus vallavanem Er Kung-mingi poole. «See oled sina, kes ei peaks rumalusi tegema: sa tahad vägisi panna täiskasvanud, üheksateistkümne-aastast noormeest abielluma tüdrukukesega, kes sai alles üheteistkümneseks. Ja sa ei karda, et poeg hakkab sind kogu eluaeg needma? Näed sa, mina selgitan sulle ja sina pead mõistma, et kui nad teineteist armastavad ja tahavad abielluda, siis tahad sa seda või mitte — sellel ei ole mingisugust tähtsust. Noh, hästi, hakka minema! Aga tütarlast hakkamegi lugema sinu tütreks.»

Er Kung-ming tahtis veel oma palveid jätkata, kuid käskjalg lükkas ta tasakesi uksest välja.

San Sian-gu oli eile otsustanud Er Hei isa juurde minna esiteks selleks, et südant kergendada — «suremätu» armastas skandaalitseda, — teiseks aga, et teistele puru silma ajada. Tegelikult oli ta isegi rahul, et sõnakuulmatu tütar õpetust sai. Sellepärast tuli ta pärast riidu Er Kung-mingi naisega koju ja jäi rahulikult magama.

Järgmisel päeval tõusis ta väga hilja. Jui Fu tundis palju suuremat muret tütre saatuse pärast. Kuid ta oli harjunud sellega, et kodus valitses naine kõige üle, ja sellepärast ei julgenud ta viimast äratada. Ta valmistas ise hommikusööki ning kui naine lõpuks ärkas ja oma hommikuse tualetiga tegelema hakkas, küsis mees arglikult:

«Võib-olla tuleks minna ja küsida, mis seal Siao Tsingiga lahti on?»

«Ei tea, mis sinna minna, ta pole ise enam väike.»

Jui Fu ei julgenud sellest rohkem rääkida. Nad polnud veel hommikueinet lõpetanud, kui vallavalitsuse käskjalg tuli San Sian-gule järele. Nagu näis, oli viimane meelitatud sellisest tähelepanust oma isiku vastu.

«Tütar on mul juba täiskasvanud, nii et minul pole enam sellega asja,» rääkis San Sian-gu oma laulva häälega. «Vist tuleks minna ja paluda vallavanemat, et ta tüdrukule minu eest õiget õpetust annaks?»

Hommikust söönud, pani ta uue kleidi selga, sidus pähe siidräti, pani jalga uued, eredate lilledega väljaõmmeldud kingakesed, tõmbas laiad püksid pahkluude kohalt võrudega kinni, värvis ja puuderdas ennast, lisas soengule mõned mustriga kaunistatud juuksenõelad ja käskis mehel panna talle eesel valda sõitmiseks valmis. Ratsa eesli seljas läks ta teele Jui Fu saatel, kes oli ajajaks.

Vallas viis käskjalg ta kohe vanema juurde. Vallavanemat nähes laskus San Sian-gu põlvili ja hakkas tegema maani kummardusi.

«Härra ülem! Ma olen teie teenistuses.»

Vallavanem istus paberite kohale kummardunult laua taga. Nähes põlvitavat naist, kellel oli pähe torgatud

hulk hõbedasi juuksenõelu, arvas ta, et see on mehega tülli läinud noor naine, kes neil päevil oli tulnud kaebusega tema juurde.

«Miks te siis üksi olete?» küsis ta. «Miks te ei toonud kaasa tunnistajat, nagu me kokku leppisime?»

Millestki aru saamata tõstis San Sian-gu pea ja vaatas vanemale imestunult otsa. Too nägi paksu mingi ja puudri korra all elatanud naise nägu ning taipas, et oli eksinud.

«Eksisite, ülem,» ütles käskjalg. «See on Jui Siao-tsingi ema.»

Vanem silmitses teda tähelepanelikult.

«Tähendab, teie olete Jui Siao-tsingi ema?» küsis ta. «Tõuske püsti, tõuske püsti!»

San Sian-gu tõusis jalule.

«Kui vana te siis olete?»

«Nelikümmend viis,» vastas naine.

«Vaadake õige ise enda peale. Te olete ju nii üle võõbatud, et pole enam inimese moodigi.»

Uksel seisev umbes viieteistkümne-aastane tütarlaps otse turtsatas neid sõnu kuuldes.

«Nalja võid õues teha,» ütles käskjalg rangelt ja tütarlaps jooksis toast välja.

«Noh, kuidas siis jäi, kas te leidsite oma tütrele peigmehe?» küsis vanem.

«Leidsin!»

«Palju te temalt raha saite?»

«Kolmkümmend viis jüani.»

«Kas veel midagi peale selle?»

«Veel mõni tükk riiet ja paar ehteasja.»

«Noh, aga kas te tütrega selle üle nõu pidasite?» jätkas vanem ülekuulamist.

«Ei!»

«Aga kas teie tütar on selle abieluga nõus?»

«Ei tea . . .»

«Aga vaat ma kutsun praegu Jui Siao-tsingi siia, ja te küsite seda temalt endalt.»

Ja ta ütles käskjala poole pöördudes:

«Kutsuge Jui Siao-tsing siia.»

Sel ajal latras nooruke tüdruk, kes oli käskjala märkust kuuldes õue jooksnud, otsekohe kõigile:

«Vallavanema juurde tuli paluja — vanaeit. Ise on juba neljakümne viiene, aga võõbatud ja puuderdatud teine! Lillelised kingad jalas!»

Naabruses elavad naised jooksid kokku vaatama. Varsti kogunes neid õuele terve hulk ja muudkui heietasid:

«Vaata õige, vaata! Nelikümmend viis aastat vana!» rääkis üks.

«Aga püksid, missugused püksid tal on!» toetas teda teine.

«Aga kingad! Vaata! Vaata!»

San Sian-gu oli juba ammu punastamise unustanud, ent kuuldes akna taga seda eitede kädistamist ja sosisklemist tema aadressil, ei suutnud ta ennast valitseda. Ta näole ilmusid punased laigud.

Sisenes käskjalg koos Siao Tsingiga.

Vihast nägu pähe tehes hüüdis ta akna all tunglevaile naistele:

«Mis te trügite? Inimene nagu inimene ikka, ennäe ilmaimet! Noh, minge laiali!»

Naised akna all vastasid talle üksmeelse naeruga.

«Küsige oma tütrelt, kas ta on selle abieluga nõus?» ütles vanem San Sian-gu poole pöördudes.

Kuid näis, et see ei kuulnud neid sõnu. Ta kõrvus kumisesid edasi need hüüded, mis kostsid akna tagant.

«Nelikümmend viis aastat!»

«Vanaeit!»

«Aga lilled, kus ikka lilled, vaata missugused lilled tal kingadel on!»

San Sian-gu oli valmis häbi pärast tuhaks põlema. Ta pühkis laubalt niriseva higi, määrides puudrit ja minki nägu mööda laiali ega suutnud lausuda sõnakestki.

Kui Siao Tsing sisse tuli, võttis kõnelus akna all teise suuna:

«Ja see on tütar?»

«Noh, küllap ta oskab ennast niisama hästi võõbata kui emagi.»

«Aga räägitakse, et vanaeit oskab ka posida,» kostis kellegi hääl.

Rahvahulgas leidus keegi, kes tundis San Sian-gu'd lähemalt ja hakkas kõigi peensustega jutustama, kuidas «riis põhja kõrbes».

Nüüd oli San Sian-gu valmis häbi ja viha pärast maa alla vajuma.

«Kui teie ei julge küsida, siis ma küsin ise teie eest,» ütles vanem. «Jui Siao-tsing, kas te tahate mehele minna inimesele, kelle teile ema välja otsis?»

«Ei taha! Ma ju ei tea isegi, kes ta niisugune on!»

«Kas kuulsite?» küsis vanem San Sian-gu poole pöördudes. Ta hakkas viimasele selgitama uut abieluseadust. «Siao Tsing ja Er Hei abielu,» ütles ta, «on sõlmitud täielikus kooskõlas seadusega.»

Vallavanem käskis San Sian-gu'd saata härra U'le tagasi raha ja pulmakingid, mis ta oli viimaselt saanud, ja mitte mingisuguseid takistusi teha tütre pulmadele Väikese Er Heiga.

Häbistatud San Sian-gu nõustus kõigega.

MILLEGA LUGU LÕPPES

Kui kolm rahvamilitsionääri külla tagasi pöördusid ja jutustasid, et vallas pandi Tsin Vang ja Sing Vang vangi, nende kuritegude uurimiseks saadeti aga kohale vallavalitsuse töötaja, hingas kogu külarahvas kergendatult.

Pärast lõunat korraldati templiõuel koosolek. Külavanem palus kõiki, kes vendade kuritegudest midagi teadsid, jutustada sellest avalikult.

Algul ei julgenud keegi sõna võtta. Kõik vaatasid üksteise otsa. Talupojad kartsid, et pole veel teada, millega lugu lõpeb, kas õnnestub neid vendi kukutada. Äkki tulevad nad külasse tagasi ja hakkavad kätte maksma, oma viha välja valama. Leidub inimesi imetillukeste maksakestega[1] — vaikivad ise ja veenavad veel teisigi:

«Nad on nii kannatlikud, alati on nad rahulikud!»

Kuid siis hüppas esile üks noormees, kes oli vendade

[1] Maks on hiina rahvalike uskumuste järgi vapruse organ.

läbi nähtavasti küllalt palju kannatada saanud, ja hüüdis:

«Aga mis siis ikka, kas ma varem pole kannatada saanud, või mis? Mida rohkem ma kannatasin, seda vähem oli rahu! Teie ei taha kõnelda — mina räägin!»

Ta alustas sellest, kuidas Tsin Vang tõi nende juurde koju tufeid ja need röövisid ta ära, et saada perekonnalt lunaraha. Ta tõi mitu sellist juhtumit. Noormees oli nii erutatud, et higi voolas ojana ta näolt.

«Ma tõmban hinge, las nüüd räägib keegi teine!»

Jah, tarvis oli vaid algust teha. Noormehe järel hakkasid teised üksteise võidu sõna võtma. Siin olid need, kellelt vennad olid raha välja pressinud, ja nende sugulased, keda vennad surmani olid kiusanud, kellelt nad jõu ja pettusega varanduse ära olid võtnud, ning naised, kelle kallal oli tarvitatud vägivalda, ja külamilitsionäärid, keda vennad olid sundinud endale puid tegema, ja talupojad, kes olid harinud tasuta nende maad. Koosolekul jutustati ka sellest, kuidas vennad olid nõudnud talupoegadelt mitmesuguseid makse, kuidas külamilitsionääre oli saadetud nende isiklikke võlgu sisse nõudma. Koosolek algas keskpäeval, aga lõppes, kui päike oli juba loojunud.

Kõigi süüdistuste alusel, mis koosolekul vendade vastu üles tõsteti, saatsid vallavõimud vennad Tsin Vangi ja Sing Vangi maakonda. Seal kontrolliti hoolikalt iga süüdistust ja anti vennad kohtu alla. Kohus otsustas konfiskeerida nende varanduse, et tasuda talupoegadele neile tehtud kahju, vennad aga mõisteti viieteistkümneks aastaks sunnitööle.

Nüüd võisid talupojad julgelt pead tõsta. Varsti viidi külas läbi ümbervalimised. Inimesed ei hääletanud enam kelle poolt juhtus, vaid püüdsid juhtideks valida väärikaid inimesi.

Suured muudatused toimusid külas! Isegi kaks «suurematut» muutusid mõnevõrra. San Sian-gu jõudis tookord vallast tagasi, võttis peegli ja vaatles end väga kaua. «Tõepoolest, kuhu see kõlbab — minu aastais puuderdada ja võõbata!» mõtiskles ta. «Endal juba tütar läheb mehele.» San Sian-gu vahetas oma rõivad ja muutus järsku kõigi endaealiste naiste sarnaseks: isegi

oma ohvrialtari, mille taga oli posinud kolmkümmend aastat, korjas ta tasakesi ära.

Vana Er Kung-ming kaebas algul väga kaua.

«Ei, ei või lubada seda abielu,» rääkis ta naisele, «nende saatused ei sobi kokku.»

«Jäta juba oma lobisemine,» vastas naine. «Kas sa siis tookord ei ennustanud, et Väike Er Hei ei pääse hädast? Aga mis välja tuli? Sa ei või isegi aevastada, ilma et ei vaataks oma ennustusraamatutesse. Mis sest kasu on? Minu arvates pole Siao Tsingil midagi viga. Saab meie poisile paraja paarilise. Mis jutt see on, et mingisugused saatused nagu ei sobiks kokku. Kas sa ei mäleta, kuidas sa tookord enda ära häbistasid oma jutuga, et ei tohi külvata?!»

Nägi vanamees, et isegi omaenda naine ei usu enam tema Valguse ja Pimeduse jõududesse[1], — ei hakanud ka enam teistele ennustama. Oma tarbeks, tõsi küll, posis tasapisi, kuid teistele — ei sõnagi.

Kui Väike Er Hei ja Siao Tsing olid vallast tagasi jõudnud, palusid nad naabreid vanadega rääkida, et kõik rahulikult lõpetada. Er Kung-ming ja San Sian-gu tundsid, et paati tuleb hoida pärivoolu — jõuad sa siis vastuvoolu sõuda! — ja nõustusid selle abieluga. Mõlemad perekonnad valmistusid hoolikalt ette ja pidasid head pulmad. Kuidas noorpaar rahul oli — sellest pole mõtet rääkidagi, aga kõik naabrid rääkisid: esimene paar külas!

---

[1] Valguse ja Pimeduse jõud mängivad suurt osa hiina müstikas, maagias, ennustamises ja usukultuses, samuti vanas hiina filosoofias. Nende jõudude vastastikune mõju, vastastikused kokkupõrked ja võitlus määravad müstiliste ja religioossete kujutluste kohaselt inimeste saatuse.

LIU BAI-JÜI

Kolm võitlejat

ÜHE TÜLI LUGU

Sõdurielu polegi nii lihtne, nagu mõned seda endale ette kujutavad. Tõsi küll, me oleme kodukoldest eemale kistud, kuid see ei tähenda, nagu poleks meil perekonda. Meie perekonnaks on rood. Nagu igas perekonnas, on meil oma elulaad, omad rõõmud ja mured. Et mitte näidet kaugelt otsima hakata, võtame meie jao.

Hiljuti me võtsime vastu ühe oma parima kangelase, kes pöördus tagasi rivisse, kuigi polnud veel pärast haavatasaamist päris terveks ravitud. Kuid seda rõõmsat sündmust tumestas tüli.

Kangelane oli tundnud kogu tee muret, et ei jõua rühmale järele, ja istus nüüd ääretult õnnelikuna kivi otsas jutukaaslaste keskel. Oli käimas elav vestlus. Kangelane jutustas, kuidas ta väeossa tagasi pöördudes oli teel koduküla sisse keeranud ja aidanud püüda mõisnikke, kes katsusid põgeneda õiglase kohtu eest. Võitlejad jutustasid talle roodu elust, pajatasid viimaseid uudiseid lahingukaaslastest.

«Praegu on jutt sinu vägitegudest levinud üle kogu polgu,» rääkisid nad kangelasele. «Polgu juhtkond seab sind meile kõigile eeskujuks.»

Ent siinkohal astus kõnelusse sõdur, kes oli seni vaikinud. Ta ütles ainult mõne sõna — ja nii hästi alanud õhtu oli otsekohe rikutud. Mis ta nimelt ütles, sellest jutustame hiljem, praegu aga esitleme teile üht meie jutu kolmest peategelasest — nimelt sõjakangelast.

Me ei teadnud tema möödunud elu üksikasju, kuid üks asi oli kindlalt teada: Jan Tšeng-fu on järelemõtlematult vapper, mille eest ta oligi saanud hüüdnime Er Hu — «teine tiiger». Saanud ühes lahingus haavata, sattus ta haiglasse. Kuid voodis vedelda sel ajal, kui käivad lahingud, — see oli vastuolus tema iseloomuga. Veel ravil olles käis ta haiglast kodukülas ära. Seal oli paljugi muutunud paremuse poole. Talupojad olid saanud loomi ja maad, käisid paremini riides, ühiskondlik elu külas lausa pulbitses. Õhtul korraldas talurahvakomitee «rindelt saabunud võitleja kohtumisõhtu». Jan Tšeng-fu esines lühikese kõnega.

«Nüüd oleme meie kõik,» ütles ta, «oma tulevikus kindlad. Ma näen, et te olete vanale korrale lõpu peale teinud, ehitate uut elu ja minu veendumus meie lõplikus võidus on kindel. Luban, et ma ei määri koduküla Lalatungi au.

Öösel, veel tükk aega enne koitu tuli Jan Tšeng-fu haiglasse tagasi. Ta käis mööda palateid, vaatas viimast korda seltsimehi ja sõitis oma väeosale järele.

Tema äraoleku ajal kandusid polgus suust suhu jutustused ta kangelastegudest. Temast jutustati juba legende. Ja tõepoolest, ta lahingulised teod on väärt, et neist rääkida. Hiljuti, ühe ägeda rünnaku ajal, kui vaenlase tuli surus meid maa ligi, sööstis Jan Tšeng-fu äkki ette ja kadus tulelaviini taha. Vaenlase kuulipildujate ja miinipildujate tuli oli niivõrd tugev, et meil ei olnud enam lootustki Jan Tšeng-fu'd elusana näha. Jaoülem oli väga nördinud Jan Tšeng-fu järelemõtlematu teo üle. Siis läksid võitlejad uuesti rünnakule. Ja mis te mõtlete, mis sündis hiljem? Lahingu kõige kriitilisemal momendil sattusid kuomintanglased äkki segadusse. Me kasutasime selle ära ja tungisime otsustava löögiga vaenlase positsioonidesse.

Tuli välja, et Jan Tšeng-fu oli roomates jõudnud kuomintanglaste komandopunktini ja kui meie löögijagu ning tema kannul ka kogu väeosa läksid rünnakule, viskas ta komandopunkti granaadikimbu. Jan Tšeng-fu isiklikult võttis vangi vaenlase polgukomandöri — paksu, turris rotivurrudega kuomintanglase. Selles lahingus sai Jan Tšeng-fu haavata. Roodukomandör

käskis ta tagalasse viia ja sanitaridele üle anda. Nõnda sattus Jan Tšeng-fu haiglasse. Mis edasi juhtus, seda te juba teate, aga praegu peab teid tutvustama meie jutustuse teise peategelasega, kelle nimeks on Lao Ju-tiao.

Lao Ju-tiao — nii hakati võitlejat hüüdma; me olime juba ammu unustanud, et ta tõeline nimi on Li Fa-he. Kõik, sealhulgas ka roodukomandör ja politruk hüüdsid teda Lao Ju-tiaoks. Nii me teda edaspidi nimetamegi. Lao Ju-tiao oli vana, kogenud sõdur. Paljud võitlejad, kes olid astunud Rahvavabastusarmeesse pärast Jaapani kapituleerumist, olid juba saanud jaoülemateks, tema aga jäi ikka reameheks. Seltsimeeste naljade peale vastas ta naeratades:

«Mina olen oma olemisega rahul, rohkemat aga pole mulle tarvis — on vähem muret!»

Ta oli teeninud armees üle nelja aasta, osa võtnud enam kui sajast lahingust, kuid polnud kordagi haavata saanud ja, nagu öeldakse, polnud tal juuksekarvagi peast maha kukkunud. Lahingus oli ta raevukas, kuid külmavereline, võitles oskuslikult, orienteerus kiiresti olukorras ja otsustas õigesti. Mis aga puutub tema poliitilisse aktiivsusse, siis loeti teda mahajääjaks ja isiklikus elus oli tal omajagu patukesigi. Nimelt sel põhjusel jäeti ta autasustamise puhul kõrvale ja ükski medal ei kaunistanud ta rinda.

Just nimelt Lao Ju-tiao oligi see, kes rikkus ära äsja tagasi tulnud Jan Tšeng-fu ja tema lahingukaaslaste sõbraliku jutuajamise. Selsamal hetkel, kui Jan Tšeng-fu jutustas võitlejatele selle lahingu üksikasju, milles ta haavata sai, lausus Lao Ju-tiao piipu süüdates laisalt:

«Juhuslik on see sinu kangelaslikkus!»

Jan Tšeng-fu ägestus ja ütles järsult:

«Mismoodi «juhuslik»?»

Piipu popsutades vastas Lao Ju-tiao kiirustamata:

«Mina olen osa võtnud rohkem kui sajast suurest ja väikesest lahingust, aga mul pole ühtegi kriimu — vaat, niimoodi tuleb sõdida! Kangelane oled sa nüüd küll, ainult et kõiki sõjapidamise peensusi ei ole sa veel ära õppinud.»

Pärast Lao Ju-tiao sõnu ei sobinud jutt enam kuidagi ja jaoülem teatas, et on aeg magama minna.

Sellest ajast peale ei rääkinud Jan Tšeng-fu ja Lao Ju-tiao enam teineteisega. Kui tüli oleks puudutanud ainult Jan Tšeng-fu'd ja Lao Ju-tiaod, poleks sellest veel suuremat häda olnud. Kuid sellesse on segatud veel üks võitleja, meie jutu kolmas peategelane, nimega Tšao Siao-i, endine kuomintangi soldat, üheksateistkümneaastane noor poiss, kes võeti vangi suvise pealetungi ajal. Teda ei saadetud ümberõpetamiseks tagalasse, sest ta polnud oma nooruse tõttu veel kuomintangi propagandast mürgitatud, ja ta lülitati kohe Rahvavabastusarmee koosseisu. Väliselt näis ta reipana, kuid oli tunda, et miski rõhub teda. Ta oli kinnine ja otsis üksindust. Kunagi ei esinenud ta koosolekutel ega võtnud osa seltsimeeste sagedastest vaidlustest. Ta arvas, et kui kaks tiigrit võitlevad, siis jääb üks neist ikka peale ja siis tuleb astuda liitu sellega, kes on tugevam. Tšao Siao-i pidas ka kõiges muus kinni «kuldsest keskteest»; parajal juhul armastas ta väikeste korratuste üle toriseda.

Kuigi viiendat jagu loeti eeskujulikuks, oli asi ikkagi nii, nagu rahvas räägib, et olgu kivi kuitahes kõva — ikka leidub temas pragu. Sel õhtul, kui Lao Ju-tiao läks tülli Jan Tšeng-fuga, oli noor Tšao südamepõhjas Lao Ju-tiaoga ühel nõul. Järgmisel päeval tegi ta katset Lao Ju-tiaole läheneda, kuid vanal sõduril oli oma põhimõte: ta leidis, et Tšao Siao-i seltsis võib küll suitsu teha, kuid endise kuomintanglase vastu avameelseks muutuda ei maksa. «Kes võib teada,» arutles Ju-tiao, «mis inimene see on. Lahingus pole ta ennast veel näidanud.»

Lao Ju-tiao poolt toetust leidmata, püüdis Tšao Siao-i läheneda Jan Tšeng-fule. Sageli astus ta viimase juurde ja valas õli tulle:

«Lao Ju-tiao räägib: «Vaatame veel, mis kangelane Jan Tšeng-fu on, küll järgmine lahing seda näitab!».»

Ent ka Jan Tšeng-fu ei saanud Tšao Siao-ile lähedaseks. Ta arvas, et temal, vanast vabastatud rajoonist pärineval sõduril ei sobi sõbrustada kontrollimata kuomintanglasega. Seepärast oligi Tšao Siao-i rõhutud meeleolus.

Suhted Jan Tšeng-fu ja Lao Ju-tiao vahel olid niivõrd rikutud, et nad pöörasid kohtudes pead kõrvale. Ja siis

veel see Tšao Siao-i! Olukord läks nii teravaks, et jaoülem Li Tšang-hu hakkas kannatust kaotama.

Tema poolt sellise vaevaga jaos loodud ühtsus lagunes otse silmanähtavalt. Katsu siin kannatlikku meelt alal hoida! Jagu käsutada pole ju nii lihtne. On tarvis, et kümme meest moodustaksid ühtse terviku, ühtse ja terve organismi. Ainult siis võib öelda, et jaoülem on oma ülesannete kõrgusel. Li Tšang-hu polnud kunagi sõdurite vastu järsk või jäme. Vana sõduriна kasvatas ta kannatlikult jagu ja oli eeskujulik komandör. Ebanormaalsed suhted kolme sõduri vahel tekitasid temas palju paksu verd, kuna selle tõttu tekkisid vahetpidamatult vaidlused ja tülid.

Li Tšang-hu vestles kordamööda kõigi kolme sõduriga. Jan Tšeng-fu vastas jaoülemale kangekaelselt:

«Ma teenin rahvast ja ei taha muud midagi teada, aga kes kuidas sõdib, seda näeb eesliinil.»

Samas vaimus vastas jaoülemale ka Lao Ju-tiao. Viimaks vestles Li Tšang-hu Tšao Siao-iga, kuid väike Tšao vastas põiklevalt, et ta varem ei mõistnud, mille eest sõdib, nüüd aga on aru saanud ja teenib ustavalt rahvast. Li Tšang-hu ei teadnud, mida ette võtta. «Kas nad on kokku rääkinud või?» pahandas ta endamisi.

Jaoülem otsustas taktikat muuta: ta kogus kõik kolm kokku ja rääkis nendega tõsiselt. Ta selgitas, et nende tüli segab revolutsiooni üritust, toob lahkhelisid jakku, mis peab olema eeskujulik. Kolmik kinnitas jaoülemale, et kord seatakse jalule. Kuid vaevalt tema juurest eemale saanud, läksid kõik kolm eri suunas laiali ja kõik jäi endiseks. Komandör lihtsalt ei osanud olukorrast mingit väljapääsu leida.

Varsti algasid väeosas ettevalmistused eelseisvaks lahinguks ja tüli kolme võitleja vahel nihkus mõneks ajaks tahaplaanile. Kuid peagi muutus olukord paremuse poole. Selleks aitas kaasa kondikild.

Pärast lahingut püsis kolm päeva vastik ilm. Sadas vihma ja oli läbitungivalt niiske. Jaoülem oli koos oma võitlejatega teel roodu asukoha poole. Nende tee kulges üle surnuaia. Äkki märkas jaoülem rohu sees valendavat inimese reieluu kildu. Ta võttis kondikillu üles ja pea-

tus. Võitlejad vaatasid talle mõistmatult otsa. Pisut vaikinud, küsis komandör neilt:

«Öelge, kuidas teie arvates asi on, kelle luu see võiks olla — kas kehviku või rikka oma?»

Võitlejad hakkasid püstitama mitmesuguseid oletusi. Ühed rääkisid, et see on kehviku põrm, teised kinnitasid, et luu kuulub rikkale. Li Tšang-hu ütles:

«Aga minu arvates on see kehviku luu. Rikkaid maetakse puusärkides ja nende luud ei või maapinnale sattuda. Vaene aga vaevleb eluaeg, kannatab külma ja nälga, ja kui ta sureb, siis ei ole tema matmiseks isegi paika olemas. Ta kondid vedelevad ja vettivad vihma käes. Keegi ei hooli kehvikust.»

Jagu pöördus oma väeosa asukohta tagasi ja võitlejad hakkasid ennast ööseks sisse seadma. Siin märkas jaoülem, et kolm tüllisattunud võitlejat on puudu. Lühiajaliste otsingute järel leidis Li Tšang-hu ühe nendest — väikese Tšao Siao-i, kes lamas ühes talumajas otseti kani peal.

Arvates, et Tšao on jälle ühega kahest tülli läinud, hakkas Li Tšang-hu teda lohutama:

«Kuule, väike Tšao, nii on juba kombeks, et kui inimesed on koos, siis nad riidlevad, aga kui lahku lähevad, siis tunnevad üksteise järele igatsust,» ning püüdis teda kanilt üles tõsta.

Tšao Siao-i langes äkki ta rinnale ja puhkes nutma. Nuuksudes jutustas väike Tšao Li Tšang-hule oma eluloo. Kui ta lõpetas, läks jaoülem, kelle silmadesse olid samuti tõusnud pisarad, otsekohe roodu staapi ja kandis politrukile kõigest ette. Mida väike Tšao jaoülemale jutustas, seda saame teada hiljem, praegu aga tuleme tagasi Jan Tšeng-fu ja Lao Ju-tiao juurde.

Otsides vaikset kohta, kus saaks puhata, sattus Jan Tšeng-fu mahajäetud külatempli õuele. Samasse kohta suundus juhuslikult ka Lao Ju-tiao. Mõlemad olid mõttesse vajunud ja kui nad poleks õigeaegselt teineteise samme kuulnud, siis oleksid kindlasti värava juures ninapidi kokku põrganud. Jan Tšeng-fu tõstis pea ja silmas Lao Ju-tiaod. Lao Ju-tiao tõstis pea ja silmas Jan Tšeng-fu'd. Mõlemad võitlejad pöördusid äkitselt nagu käskluse järgi ümber ja läksid kumbki isesuunda.

Lonkinud pisut küla ümbruses, jõudsid nad teine teiselt poolt jõe kaldale välja ning pidid siin uuesti peaaegu kokku põrkama. Jan Tšeng-fu vihastas ja vandus endamisi. Kui ta poleks Lao Ju-tiaoga juba varem suhted katkestanud, siis oleks ta viimast valjusti sõimanud. Mõlema tuju oli äärmiselt vilets. Siit leidis nad jaoülem, kes käskis neil roodu asukohta tagasi pöörduda. Mõlemad keeldusid õhtusöögist ja hakkasid ennast öömajale seadma. Kuid ei neil ega ka teistel võitlejatel ei õnnestunud ennast välja magada.

Õhtul astus jaoülem sisse taresse, kus ta sõdurid olid aset võtnud. Kani juures seisid ridamisi nende viltsaapad. Li Tšang-hu vaatas jalatsid hoolikalt üle, valis välja kaks parandamist nõudvat paari ja asus tööle. Keerutanud põlve peal kokku kaks jämedat niiti, võttis ta nõela ja hakkas nõeluma. Seda nähes hüppas väike Tšao kanilt maha ja ütles:

«Laske ma ise nõelun.»

«Heida parem magama,» ütles komandör hellalt. «Sa pole päris terve, aga koidu ajal võib tulla lahing.»

Mõne minuti pärast hüppas Jan Tšeng-fu nii ootamatult kanilt, et lausa ehmatas jaoülemat, ja tegi katset selle käest saabast kiskuda. Jaoülem lükkas Jan Tšeng-fu otsustavalt kõrvale.

«Küll jõuad veel,» lausus ta. «Vaata endale otsa, sa pole enam oma nägu. Puhka korralikult.»

Lao Ju-tiao katse jaoülemalt saapaid ära võtta ja ise nõeluma asuda lõppes samuti ebaõnnestumisega.

«Mõni teine kord ma oleksin ise palunud sind seda tööd ette võtta, aga täna oled sa haiglane — puhka,» oli jaoülema vastuseks, kui ülesärganud Lao Ju-tiao katsus saapaid ta käest ära võtta.

Pikapeale ärkasid kõik jao võitlejad ja nüüd algaski südamlik vestlus. Väike Tšao jutustas pisarsilmi lugu, mida oli varem jutustanud jaoülemale.

«Minu isa,» alustas Tšao, «oli mõisniku juures karjuseks ja karjatas sigu. Kord läks üks siga kaotsi ja mõisnik peksis isa nii julmalt läbi, et ta suri peagi. Ma ei jõudnud teda veel mahagi matta, kui minu järele tulid kuomintangi värbajad, kes võtsid mu sõjaväkke. Ma nutsin ja ajasin vastu, ei tahtnud minna. Mind peksti

mitu korda märja nuudiga, kuni ma kaotasin meelemärkuse. Ma rääkisin kuomintanglastele: «Võite mind ära tappa, ma tahan veel kord oma isale pilku heita ja matta ta nagu kord ja kohus.» Aga need kaabakad ainult naersid vastuseks. Nii ma ei saanudki oma isa maha matta ja ta luud on nüüd igale poole laiali pillatud.»

Olles jutustamise lõpetanud, puhkes väike Tšao uuesti nutma. Jan Tšeng-fu, kes istus ta kõrval, võttis sõbralikult ta kõhetute õlgade ümbert kinni.

«Anna mulle andeks,» ütles ta. «Ma ei tahtnud sinuga sõprust pidada, sest et ma pidasin sind endiseks veendunud kuomintanglaseks. Ma ei teadnud, et sa oled pärit kehvikute hulgast ja samasugune kannataja nagu minagi.»

Nüüd pääsid Jan Tšeng-fu keelepaelad valla ja ta jutustas omakorda oma murest.

«Sinul tappis mõisnik isa,» ütles ta väikesele Tšaole, «minul aga mürgitas mõisnik ema ära ja torkas venna hanguga surnuks. Ma tahtsin mure pärast jõkke hüpata, kuid mind peatas mõte: «Ma olen Jani suguvõsast viimane ja kui ma hukka saan, siis ei ole kedagi minu veresugulaste eest kätte maksmas.» Terve aasta ma kerjasin ja elasin almustest. Suvel varastasin maisi, aga talvel, kui talupojad tuled ära kustutasid, ronisin seakuuti ja magasin koos sigadega.»

Võitlejaid lahutanud võõrastus oli kadunud. Igaüks nendest tundis oma ühtekuuluvust seltsimeestega. Väike Tšao ning Jan Tšeng-fu silmitsesid teineteist tähelepanelikult, otsekui esimest korda.

«Kas näed, Tšao,» katkestas Jan Tšeng-fu vaikuse, «kehvikute saatus on kuomintanglaste võimu all igal pool ühesugune.»

«Sa räägid õigust,» vastas talle väike Tšao. «Alles pärast sinu jutustust sain ma lõplikult aru, et kommunistlik partei ja Rahvavabastusarmee avavad meile, kehvikutele, uue elu. Ma olen süüdi revolutsiooni ees . . .»

Kogu öö ei maganud viienda jao võitlejad, jutustades üksteisele oma murest. Nüüd aga vaatame, kuidas toimis Lao Ju-tiao.

Lao Ju-tiao südamel oli väga raske, ainult ta ei rääkinud sellest kellelegi. Kogu õhtu istus ta vaikides, poe-

tamata ainsatki sõna. Pärast süüdistas Lao Ju-tiao ennast, et ei öelnud oma muret välja. Teistel, kes puistasid oma südant seltsimeeste ees, oli kergem. Ta küsis endalt: «Teised on vaesed, aga kas siis mina olen rikas?» Talle tuli meelde, kuidas mõisnik oli ta maalapilt minema ajanud, ta meenutas kõiki oma vintsutusi ja hädasid. Kui poleks olnud kommunistlikku parteid ja Rahvavabastusarmeed, siis olekski temale tehtud ülekohus jäänud kätte tasumata. Ta oleks tahtnud väga astuda Jan Tšeng-fu juurde ja suruda selle leppimise täheks kätt. Andekspalumise sõnad tõusid talle juba huulile, kuid ta ei öelnud siiski midagi, otsustades, et sellise asjaga ei maksa kiirustada.

Ent üsna peagi said kõik kolm lähedasteks sõpradeks, sest et nende sõprus kinnitati verega.

Mõne päeva pärast võttis väeosa, kus teenisid kolm võitlejat, osa lahingust. Rood, mille koosseisus oli viies jagu, pidi vallutama vaenlase punkri, mis tõkestas teed pealetungivale väeosale. See ülesanne oli usaldatud neljandale jaole. Kuid juba veerand tunni pärast selgus, et neljas jagu üksi ei saa sellega hakkama, ja viies jagu sai käsu abiks minna.

«Maksame kätte meie isade, vendade ja emade eest!» hüüdis Li Tšang-fu sõdurite poole pöördudes. «Tuletage meelde väikese Tšao häda, ärge unustage Jan Tšeng-fu kannatusi!»

Vaenlase tule all läks jagu rünnakule. Jan Tšeng-fu avaldas soovi vaenlase punkrit õhku lasta. Ta haaras granaadid ja sööstis kummargil eesmärgi poole. Kui punkrini jäi kõigest kümmekond sammu, kukkus Jan Tšeng-fu maha. Väike Tšao hüppas käsklust ootamata ahelikust välja ning jooksis Jan Tšeng-fule appi, kuid kukkus kahe sammu kaugusel sellest samuti nagu niidetult maha. Sel hetkel avas vaenlane nii ägeda tule, et ei saanud peadki tõsta, riskeerimata samas surma saada. Kuid see ei peatanud Lao Ju-tiaod, kes sööstis väikese Tšao kannul edasi. Ta liikus lühikeste, äkiliste hüpetega ettepoole ja jõudis tervelt kohale, kus lamas Jan Tšeng-fu.

Kõik kolm olid nüüd koos, kuid ei saanud liikuda edasi ega tagasi — just nagu padrun, mis on püssi

magasini kinni jäänud. Jan Tšeng-fu oli saanud õlast haavata, verd lausa purskas haavast, ent ta ei lasknud granaati käest. Lao Ju-tiao tiris Jan Tšeng-fu mürsulehtrisse ja küsis temalt:

«Noh, kuidas on?»

«Tagasi ei lähe mingil juhul,» vastas Jan Tšeng-fu hambaid kokku pigistades.

Lao Ju-tiao noogutas rahuldatult ja roomas väikese Tšao juurde. See oli jalust haavata saanud ja ta kõrval mustas vereloik. Lao Ju-tiao tiris ka tema lehtrisse.

«Noh, kuidas on, kas lasta saad?»

«Saan!» vastas väike Tšao.

«Me katame sinuga Jan Tšeng-fu'd, kes täidab ülesande, kas kuuled?»

Väike Tšao noogutas pead. Kolm võitlejat olid otse tulemöllu keskel. Mõlemalt poolt andsid kahurid, miinipildujad ja automaadid meeletult tuld. Lao Ju-tiao ning ta kaks lahingukaaslast olid üleni verised.

Jaoülem mõtles, et kõik kolm on saanud kangelassurma ja pidi juba määrama ülesande täitmiseks uued inimesed. Äkki nägi jagu, kes jälgis hinge kinni pidades lehtrit, milles olid varju leidnud kolm võitlejat, et Jan Tšeng-fu sööstis ettepoole... Hetk — ja kõlas kõrvulukustav plahvatus. Taevasse tõusis must suitsusammas. Tee on vaba! Väeosa tormas hurraa-hüüdega rünnakule.

Selles lahingus saavutati suur võit: terve vaenlase diviis lõpetas oma olemasolu. Ainuüksi viies jagu võttis vangi viiskümmend kaheksa meest. Kolme kangelase vägitegu oli kõigil suus, kõik ainult rääkisidki nende mehisusest ja kangelaslikkusest, ning nad said autasu.

Varsti korraldati pidulik koosolek, et anda kätte autasud silmapaistnud võitejatele. Sõjaväeorkestri muusika saatel seisid Jan Tšeng-fu, Lao Ju-tiao ning Tšao Siao-i rivi ees valvelseisangus.

Nendele osutades ja võitlejate poole pöördudes ütles roodu politruk: «Siin nad on, kolm võitmatut kangelast!» — ning kinnitas nende juurde astudes igaühe rinnale läikiva punasest emailist lahinguordeni.

Jan Tšeng-fu vaatas Lao Ju-tiaole otsa, Lao Ju-tiao vaatas Tšao Siao-ile otsa ning kõik kolm naeratasid õnnelikult...

Komissar

Polgukomissar U I ei paistnud silma tugeva kehaehituse poolest. See oli kollaka näojumega kõhetu ja sirge mees. Ta oli ikka tõsine, kuid hell ja sõbrunes inimestega kergesti.

Sõjas oli ta kaotanud käe. 1936. aastal sai ta kuulihaava vasakusse kätte ning see tuli amputeerida. Tol ajal oli ta Hiina Punaarmees jaoülemaks. Ühes ägedas lahingus Huanghe ületamise ajal tormas ta kõige kriitilisemal hetkel rünnakule ja tõmbas kaasa kogu väeosa, millel oli võidu saavutamisel otsustav tähtsus. Ta leiti meelemärkusetult lahinguväljal. U I tuli meelemärkusele alles haiglas. Vana arsti näoilmest taipas ta kõik.

Midagi pärimata, valuga võideldes sirutas ta vasaku käe ette ja palus arsti teostada viivitamatult operatsioon, et ta saaks võimalikult pea rindele tagasi pöörduda.

Sellest ajast alates sõdis U I ühe käega. Pärast Jaapani kapituleerumist viidi väeosa, kus U I teenis, üle kirdesse, tema ise aga jäi pärast uut haavatasaamist haiglasse ravile.

Pärast pikka reisi saabus temagi kirdesse ja püüdles kogu hingest rindele. Juba teel olid temani ulatunud kuuldused Rahvavabastusarmee lahingulistest edusammudest. Ent Harbiinis andis juhtkond talle ettevaatlikult mõista, et teda kavatsetakse tervisliku seisundi tõttu jätta tagalasse.

U I läks sellest lausa põlema: ta oli kindlalt veendunud, et suudab olla kasulik ainult rivis, ja nõudis kangekaelselt kohest rindele saatmist. Elades määramise

ootel välismaa tüüpi villas, kuhu ta paigutati, oli tal igav ja ta tundis ennast kuidagi halvasti. Iga päev otsis ta ajalehti sirvides kõigepealt rindeteateid, mis puhusid ta kannatamatuse veelgi enam lõkkele.

Kord puude varjus puhates meenutas ta kogu oma eluteed.

Neljateistkümne-aastaselt jättis U I mõisniku sigade karjatamise ja hakkas osa võtma revolutsioonilisest liikumisest Hunani provintsis ning viibis sellest ajast peale vahetpidamatult tegevväes. Kümme aastat tagasi oli ta võtnud peast viisnurkse tähega mütsi, mida ta väga kahetses[1].

«Kuidas ma võin praegu tagalas istuda,» mõtles U I, «kui on käimas rahvavabastuslik sõda ja on saabunud lõpliku arveteõiendamise aeg Tšiang Kai-šiga? Kuidas ma vaatan otsa seltsimeestele, kes võitlevad rindel?»

Peatselt ilmus U I väejuhatusse. Väliselt oli ta rahulik, istus kaua vaikides ja lausus lõpuks nördinult:

«Kuidas on, kas ma olen siis rivist välja langenud?»

Sõda oli teinud U I kinniseks ja sõnaahtraks, oli karastanud tema tahet, kuid siinkohal tõusid ta silmi pisarad.

Lõpuks nõustus väejuhatus saatma U I'd kui kaadrisõjaväelast, kes on hinge ja südamega andunud revolutsiooni üritusele, tegevväeossa. Partei vajas selliseid inimesi tööks kõige vastutusrikkamais rindelõikudes.

Oli suvine õhtu, tibutas vihma. Juubeldades läks U I rongile. Viimaste aastate jooksul oli käskjalg Li Bing asendanud talle vasakut kätt, kuid seekord oli U I pagas nii väike, et ta sai läbi ka ilma Li Bingi abita. Temale kingitud uue khakivärvi villasest riidest mundri andis ta tagasi ning pani selga oma vana, pesemisest pleekinud puuvillase. U I arvas, et ainult selles mundris, rühika ja korralikuna on ta Hiina tegevväe sõduri sarnane.

Kui ta rindele jõudis, taheti teda jällegi komandeerida teise ešeloni. U I muutus rahutuks.

---

[1] 1937. aasta septembris ühines Hiina Punaarmee vormiliselt Tšiang Kai-ši vägedega ühtsesse riiklikku armeesse, säilitades oma juhtkonna ja saades Kaheksanda armee nimetuse.

Järgmisel päeval, kui U I ratsutas läbi rindeäärse küla, märkas teda eemalt ülemjuhataja. U I kiuslik hobune tõusis tagajalgadele. Komissar tõmbas ratsmed ühe käega kõvasti pingule, sundides hobust rahunema. Vasak, tühi varrukas lehvis tuules. Ratsa paistis ta mehisena ja samal ajal liigutavana. Armeekomandör saatis terase ja sooja pilguga eemalduvat ratsanikku, kelle siluett teravalt joonistus ehakumast valgustatud horisondile.

Järgmisel õhtul kutsus ülemjuhataja ta enda juurde. Oli möödunud kaks aastat sellest ajast, kui nad olid lahku läinud. Endine diviisikomandör juhatas nüüd armeed. Ülemjuhataja oli kõigest pisut üle kolmekümne aasta vana, kuigi ta paistis neljakümnesena — kaks aastat raskeid lahinguid Mandžuurias andsid ennast tunda. Ülemjuhataja kõlav naer ja Hunani kõneviis olid U I'le eriti kallid.

Astudes sisse talumajja, nägi U I küünlavalgel laua juures seisvat temale tundmatut pikakasvulist punapõskset meest, kes jutustas midagi elavalt ülemjuhatajale. See oli armee komissar. Komissar surus kõvasti U I kätt, ülemjuhataja aga tõstis vaikides tema ette laual seisva viinaklaasi. Seejärel jätkasid komissar ja ülemjuhataja oma kõnelust, poetamata sõnagi sellest, mille pärast oli tulnud U I. Kasutades lahingute vaheaega, meenutasid nad möödunut, võrreldes seda olevikuga. Jutt keerles mõlemale hästi tuntud lahinguepisoodide ümber. Nad ei nimetanud daatumeid; oli küllalt sellest, kui öeldi: see oli Šangtšengtšeni või Tuitsajugu all — ning kuulajale oli selge, mida jutukaaslane mõtles.

U I kuulas komissari ja ülemjuhataja kõnelust, püüdes saada ettekujutust sellest teest, mille oli läbi käinud armee, ja kahetses, et ta polnud saanud osa võtta kõigist neist lahinguist, millest jutukaaslased rääkisid. Lõpetanud vestluse, tõusis ülemjuhataja püsti, astus U I juurde ning ütles pooleldi küsivalt:

«Me esitasime Rahvavabastusarmee kindralstaabile taotluse ja mõtleme teid saata N. polku komissariks, kuidas te selle peale vaatate?»

U I võttis selle ettepaneku rõõmuga vastu. See oli polk, kus ta oli teeninud enne viimast haavatasaamist.

«Sõitke,» lisas komissar. «Te teate niisama hästi kui mina, mida on tarvis teha. Pöörake erilist tähelepanu tööle kaadriga.»

U I andis au ja suundus väljapääsu poole. Ta nägi, et ülemjuhataja on rahulik, optimistlikult häälestatud ja kindlam kui enne. Oli tunda, et sõjapidamine Mandžuurias läks hästi. Ning U I meenutas samas ülemjuhataja armastatud kõnekäändu: «Sihi täpselt, löö mis jaksad!»

N. polku saabunud, tuli U I'l kohe osa võtta kahest lahingust.

Kord lõi polk vaenlase ootamatu löögiga välja sillapea-kindlustusest. Taganenud lähima künkani, avas vaenlane tugeva tule metsatuka pihta, kus asetses komandopunkt. Kuulidest mahalõigatud puulehti tuli alla nagu vihma. Polgukomandör kummardus koos U I'ga kaardi kohale. Lahing oli jõudnud kriitilise punktini. Olukorda analüüsides otsustas komandör paisata üks reservpataljonidest vasaku tiiva toetuseks. U I toetas kõhklematult seda otsust.

«Noh, asume tegutsema!» lausus polgukomandör, haaras telefonitoru ja andis vajaliku korralduse.

See kõik ei võtnud üle viie minuti aega, mille järel komandör kadus nagu tina tuhka — ta kihutas kiiresti otse lahingumöllu keskele. U I naeratas. Ta väljus komandöri kannul ja vaatas ringi. Lahinguväli oli mässitud suitsu sisse, kuid U I'le oli selge, et lahingu tulemus on viieteistkümne-kahekümne minuti pärast otsustatud.

Polgu koosseisus oli üks rood, kes oli alustanud oma lahinguteed juba Tsinganšani orus[1] ja võttis sellest ajast peale üheksateistkümne aasta kestel järjest lahinguist osa. Selles roodus ega terves polgus polnud enam alles jäänud ühtki tolleaegset sõdurit, kuid möödunud aastate kuulsaid traditsioone hoiti nagu pühadust. Komissar arvas, et need traditsioonid, mis olid üle võetud vahetult Mao Tse-dungilt, on väeosa kõige väärtuslikumaks kapitaliks. Pataljoni koosseisus, mis komandöri

[1] Siin kohtusid 1928. aastal Mao Tse-dungi ja Tšu De salgad. Nende salkade baasil organiseeriti Hiina Punaarmee.

poolt vasakule tiivale toetuseks paisati, oli nimelt see rood, seepärast oli U I lahingu saatuse pärast rahulik.

Tema ümber vingusid parvena kuulid. «Kümne minuti pärast tuleb isiklikult tuleliinile minna,» otsustas U I kella vaadates. Ent ta ei jõudnud üle künkagi ronida, kui lahing juba lõppes reservi surmava löögiga.

Päikesest valgustatud lahinguväljal ajas komissar võitlejatega sõbralikult juttu. Kuuse all, kus oli kõigest viis minutit tagasi olnud vaenlase kuulipildujapesa, seisis polgukomandör. Nad tegid suitsu. U I oli rahul: väeosa ei teinud häbi oma lahingulistele traditsioonidele.

Teine lahing, millest U I polk osa võttis, kulges algul edukalt. Ent äkki läks vaenlane rünnakule ja murdis läbi saja meetri kaugusele pataljoni komandopunktist, kus viibis U I. Pataljonikomandör haaras mauseri kätte ja sööstis välja, kuid ei jõudnud teha kolme sammugi, kui langes. Sel kriitilisel hetkel andis vasakul tiival asetseva roodu komandör omal algatusel signaali vasturünnakuks. Ühegi hüüdeta tormas rood paljastatud tääkidega edasi. Vaenlane ei kannatanud lööki välja ning taganes.

Kui lahing lõppes, kutsus U I pataljoni politruki enda juurde, kiitis tuliselt algatusvõimelist roodukomandöri, küsis ta nime ja kirjutas oma märkmikku kolm hieroglüüfi: «Ven Si-gang». Kirjutamise lõpetanud, ütles U I sooja varjundiga hääles pataljoni politrukile:

«Ärge rääkige talle midagi sellest, kuidas ma teda kiitsin, paluge ainult, et ta astuks minu juurde sisse.»

Kahe tunni pärast ilmus Ven Si-gang, väikest kasvu paindlik ja liikuv šantunglane, komissari juurde. Nad arutasid koos üksikasjaliselt läbi lahingu käigu, mille ajal nii julgelt ja algatusvõimeliselt oli tegutsenud Ven Si-gang. Siis esitas komissar talle naeratades küsimuse:

«Aga kas sa lahingu ajal ennast hoiad?»

«Ei,» vastas Ven Si-gang.

«Kuidas on, kas see on sinu arvates hea?» küsis U I uuesti.

«Ei, see on halb,» tunnistas roodukomandör.

Kuuldes seda siirast vastust, komissar naeratas. Ta ei armastanud, et julged mehed asjatult riskiksid, ja nõudis neilt ettevaatlikkust.

«Kuidas see ka oleks,» tähendas U I, «sa pead ennast hoidma. Mõtle, et roodul ei ole kerge, kui sa rivist välja langed. Ainult isiklikust vaprusest komandörile ei jätku. Täna sa tegutsesid õigesti, aga üldiselt tuleb ennast hoida. Nüüd ei saa sõdida nii, nagu sõditi vanasti. Olgu see sulle õpetuseks! Pea meeles: vaprus pluss meisterlikkus võrdub võiduga.»

Lõuna ajal küsis komissar oma ainsa käe abil söömisega osavalt toime tulles Ven Si-gangilt ootamatult:

«Kuidas sõdurid rindeelu välja kannatavad?»

Ven mõtles ja vastas:

«Mõned kaebavad igasugustes tingimustes, teiste jaoks on aga ükskõik missugused raskused tühiasi. Minu arvates ei saa meie praegust elu raskeks pidada. Kas võib meie praegust olukorda võrrelda nende aegadega, kui me olime partisanid ja sõime puukoort.»

Komissar armastas avameelseid vastuseid ega kannatanud valet. Mõned komandörid kinnitasid ülemustele ette kandes, et kõik on hästi. Sellistel juhtudel sõnas U I ettekandjale: «Kui kõik on nii hästi, mida siis teha komandöridel ja poliittöötajail? Ei, see pole nii lihtne.»

«Vahel on väga raske ja me tunnistame seda,» rääkis komissar Ven Si-gangile. «Peaasi on see, et tõeline, hea võitleja mõistaks pärast poliitilise kooli läbitegemist, mille eest ta sõdib, et ta vihkaks vaenlast, ja siis ei hirmuta teda mingid raskused, siis jääb väeosa võitmatuks.»

Pärast minutipikkust vaikimist küsis U I Ven Si-gangilt:

«Kas mäletate aegu, kui igal võitlejal oli kõigest viiskuus padrunit? Inimesed hoidsid kokku, ei tahtnud tulistada. Me karjusime «tuld», aga meie kahuril oli üldse kõigest kolm mürsku . . .»

«Kuidas siis ei mäletaks,» vastas Ven Si-gang naeratades. «Aga praegu ei korja keegi isegi hülsse.»

Veni naeratusest mõistis komissar, et ta on uhke oma lahingulisele minevikule, kuid pole samal ajal rahul nendega, kes ei säästa laskemoona. Ven Si-gang nägi,

et komissar mõistab teda suurepäraselt, nagu oleks komissar ise võitleja, kes istub koos temaga kaevikus. Nagu kõik, kes olid käinud komissari juures, tundis Ven Si-gang ennast lahkudes reipamana ja kindlamana.

Ent varsti juhtus polgus ebameeldiv sündmus. Selgus, et teise pataljoni politruk Šen Ke ei seisa oma ülesannete kõrgusel: ta suhtus passiivselt teenistusse ning näitas üles egoismi ja argust. Šen Ke oli varem olnud külaõpetaja. Ta võttis osa sõjast Jaapaniga ning sai haavata. Nüüd oli ta umbes poole aasta jooksul esitanud kolm raportit palvega teda polgust ära saata. Polgujuhatus pakkus talle teist ametikohta, kuid ta jäi kindlaks oma nõudmise juurde teda ära saata. Kuhu ta tahab minna? Komissarile oli see selge: Šen Ke püüdis pääseda tagalasse. Ta kordas alati ja kõikjal, et rindeelu on teda ära tüüdanud. Hiljuti esitas Šen Ke neljanda raporti palvega teda väeosa koosseisust välja arvata. Komissar mõistis suurepäraselt, et aja jooksul kasvab inimeste väsimus, vastumeelsus sõja vastu. Ent kui otsustatakse revolutsiooni saatust, on sellised meeleolud kohatud ja kahjustavad väeosa lahinguvõimet. U I arvas, et tema kui väeosa komissari tähtsaim ülesanne seisab võitluses taoliste nähtustega.

Kord ilmus rännaku ajal väeosa «lahingulehes» teade, et teises pataljonis on mahajääjaid.

Pärast rännakut, kui väeosa oli asunud korterisse, tuli komissar teise pataljoni staapi. Šen Ke mängis kolme sidemehega muretult kaarte. Komissar küsis:

«Kus on pataljonikomandör?»

«Ta läks viiendasse roodu välja selgitama, kuidas on lood mahajääjatega,» vastas Šen Ke ükskõikselt.

«Aga kus on politruki asetäitja?»

«Kuulipildujaroodus — seal on sama lugu.»

Komissar ägestus, ta silmad pildusid sädemeid, kuid ta taltsutas ennast. Sel päeval avastas komissar, et pataljonis on distsipliin tõsiselt kõikuma löönud. Tuli välja, et lahingu ajal oli Šen Ke peksnud üht sidemeest. See kutsus pataljoni võitlejate hulgas esile palju juttu. Nad rääkisid, et politruk talitas valesti, et see on otsene distsipliinirikkumine. Keegi laskis lendu kuulduse, et Šen Ke on ebaaus inimene ja omastab kroonuraha.

Õhtul tuli komissar polgu staapi ja otsustas komandörile ära rääkida kõik, mis pakitses ta südamel. Langetatud päi ütles ta vaikselt:

«Ma ei kannata niisuguseid inimesi. Partei on usaldanud talle nii tähtsa töö, tema aga diskrediteerib seda.»

«Kas sa räägid Šen Ke'st?» küsis komandör.

Komissar tõstis pead ning lausus:

«Tsao, minu arvates tuleb sellele pöörata tõsist tähelepanu. Kala hakkab peast mädanema. Ta võib laostada kogu pataljoni. Kõigepealt mahajääminę rännakul, siis lahinguvõime langus, aga edasi? Mis saab edasi? Me ei saa sellesse rahulikult suhtuda. Meie kohus on teda ümber kasvatada. Keeldume kategooriliselt teda tagalasse saatmast ja toome ta üle polgu staapi. Mis sa arvad? Ma helistan diviisikomandörile ja kooskõlastan küsimuse teise roodu politruki määramise kohta Šen Ke kohale. Ma tunnen seda inimest ja olen kindel, et tema peale võib loota. Tuleb julgemini edutada uusi inimesi.»

Kui Šen Ke viidi üle polgu staapi, olid kõik võitlejaist komandörini väga rahul. Kohtudes oma pataljoni meestega rääkis Šen Ke tavaliselt irooniaga: «Noh, nüüd kasvatatakse mind staabis ümber.» Ta ei suutnud unustada oma kõnelust komissariga tema staapi üleviimise päeval.

Kui Šen Ke komissari juurde sisse astus, seisis see kaardi ees ja mõtles millegi üle järele. Komissar pöördus pikkamööda siseneja poole. Ta nägu oli tõsine.

«Te peate näitama end staabis heast küljest,» ütles komissar.

Šen Ke vastas viivu pärast:

«Ma palun puhkust.»

«Mis, puhkust? Sellest ei saa olla juttugi! Me võitleme, aga mitte ei puhka.»

Šen Ke vaikis, tal polnud midagi öelda. Komissar astus üsna tema juurde. Ta silmis kiirgas sõbralik osavõtt.

«Tõsi,» ütles U I, «sa said haavata. Revolutsioon ei unusta sinu teeneid. Kas me asjata verd valasime? Praegu on rahvas vaba. Kuid meil on veel palju teha. Mõtle järele, mis võiks olla austavam, kui viia revolutsioon lõpule? Mõtle ise!»

Komissari südamlikkus liigutas Šen Ke'd. Ta vestles pärast palju kordi komissariga ning lahkus iga kord selle juurest rahustatuna ja rahuldatuna.

Sel ajal viidi väeosas sageli läbi vestlusi teemal «Mälestusi raskest minevikust». Komissar arvas, et see on väga kasulik revolutsioonilise teadlikkuse kasvatamisel.

Kui sellised koosolekud toimusid komandandiroodu sõdurite juures, saatis komissar sinna Šen-Ke otsekui selleks, et ta aitaks vestlusi läbi viia. Ent Šen Ke'le oli selge, et komissar teeb seda teisel eesmärgil.

Vaadates Šen Ke'le otse silmi, ütles komissar:

«Paljud meist võtavad juba ammu osa revolutsioonilisest sõjast ja unustavad tihti oma raske mineviku. Praegu, kui nad kuulavad mälestusi, suudavad nad paremini hinnata olevikku.»

Kuni roodus toimusid niisugused koosolekud, käis Šen Ke iga päev seal. Ta istus kuskile eemale ning kuulas. Nendest koosolekutest kõrvale jääda ta ei saanud, sest et komissar võis teda iga hetk ettekandega välja kutsuda. Šen Ke meenutas, kuidas elas ta perekond kümme aastat tagasi, enne koduprovintsi Šantungi vabastamist Kaheksanda armee poolt. Tema perekond toitus nagu teisedki perekonnad puukoorest, Šen Ke ema suri nälga, ta ise oli vaevalt ellu jäänud. Kui tuli Kaheksas armee, alandati rendimaksu, liigkasuvõtja võlaprotsendid tühistati ja Šen Ke perekond hakkas elama külluses. Nüüd nägi Šen Ke täies valguses oma käitumise ekslikkust.

Kui ta lõpuks mõistis, et oli toiminud valesti, hakkas teda piinama küsimus: kas ta ei peaks pataljoni tagasi pöörduma? Ent mõtte juures, et jälle algavad iga päev lahingud, rasked rännakud, lõi ta kõhklema. Ta tuju oli sügisilma sarnane: kord on sombune, kord selge. Neil päevil, mil temas toimus hingeline võitlus, vältis ta kohtumisi komissariga, kuid kohtas teda siiski iga päev. Alati rõõmus, väsimatu ja energiline komissar oli täielikult sukeldunud töösse ning elas tagasihoidlikku, isegi karmi elu. Ta riidles korduvalt staabikokaga tema arvates liiga rikkaliku toidu pärast.

«Aitäh sulle hea lõuna eest,» rääkis ta kokale, «aga ära sa enam niisugust valmista. Me ei saa laialt elada.

Tuleta meelde, kuidas talupojad nälgivad, kui kasinalt söövad sõdurid.»

Varustusülemale ütles ta kategooriliselt:

«Kõike, mis on head, ära too meile, vaid vii roodudesse. Peamist tähelepanu pead sa osutama võitlejatele ja mitte staabile.»

See kõik avaldas Šen Ke'le sügavat muljet. U I vestles sageli Šen Ke'ga ja viimane tundis, et komissar ootab temalt midagi. Ning see piinas teda üha enam.

Kord õhtul sai väeosa käsu minna järgmisel päeval lahingusse. Šen Ke hingeline võitlus teravnes äärmuseni. Hetkeks pääses egoism võidule ja ta otsustas viivitamatult nõuda enda demobiliseerimist, arvates, et ta on juba tõstnud jala kuristiku kohale. Selle mõttega tormas ta polgu staabi poole.

Staabi aken oli heledasti valgustatud ja tänavalt oli näha, kuidas mööda seina libisevad varjud. Šen Ke peatus viivuks. Staabis töötasid polgu komandör ja komissar. Oli kuulda komissari naeru, kostis sagedane telefonihelin.

Šen Ke takerdus lävel. Ta tahtis juba öelda: «Lubage sisse astuda!», ent kuulis samal hetkel, et komissar räägib telefoniga. Pärast ütles U I nähtavasti komandöri poole pöördudes valjusti:

«Hästi, esimene pataljon palub polgu staapi anda talle esimese löögi õigus. Peame meeles, esimene pataljon ongi sellepärast esimese nime saanud, et ta läheb alati kõige ees.»

Kostis polgu komandöri hääl: «Pea kinni, U I, ei lähe viit minutitki, kui teised pataljonid paluvad sedasama.» — Tema energilises hääles oli tunda piiritut kindlust ja rahu.

Šen Ke kujutas endale sel hetkel selgesti ette pataljoni staapi. Ta tundis elavalt peos roodude raporteid, kes nõuavad endale õigust rünnata vaenlast esimesena. Ta meenutas, missugust vaimustust tunnevad võitlejad teate juures eelseisvast lahingust, kuidas püüavad sattuda löögijagudesse, kuidas komandöride vahel tekivad vaidlused, kes peab neid jagusid käsutama. Ta tunnetas jälle seda tavalist entusiasmi ja vaimustuse õhkkonda, milles elab pataljon lahingu eel.

Äkki võpatas Šen Ke, ta süda kukkus kuhugi, nagu kukub inimene musta, külma kaevu. Ta aju läbistas ootamatu mõte: homme lähevad seltsimehed lahingusse; siin, tema ees valmistub lahinguks komissar, rõõmus ja alati edasi tõttav inimene. Mida aga teeb Šen Ke? Ja kes ta siis ise on? Ta on pime, mahajäänud inimene... Ning Šen Ke sõnas tasa: «Pime...» Ta nägu kattus äkki külma higiga.

Järsku kostis staabist uuesti telefonihelin. Šen Ke kuulatas. Ta kuulis, kuidas komissar hakkas naerma ja ütles siis tõsise häälega:

«Teine pataljon? Palute anda teile võimalust pealöögi sooritamiseks?... Õige, õige. Õhutage võitlejaid hästi, ei me teid tagalasse jäta.»

Teine pataljon oli seesama, kus oli varem teeninud Šen Ke. Arvatavasti rääkis komissariga ta endine asetäitja, kuna varem oli sellistel puhkudel tema esinenud ettekandega.

Šen Ke ei suutnud enam paigal püsida. Ta pöördus kiiresti ümber ja hakkas staabi juurest eemale sammuma. Põhjatäht oli juba kõrgel. Öö oli pidulikult vaikne ning jahe. Sammudes piki tänavat, nägi Šen Ke igas talumajas valgust ja teadis, et võitlejad valmistuvad lahinguks. Ainult tema üksi on jäänud kõrvale. Koiduni jääb viis tundi — mõtles ta endamisi — kõik lähevad edasi, tema aga tagasi. Ta läheb nende juurest ära ja teda pole enam väeosas. Aga tagalas? Isegi naised hakkavad tema üle naerma.

Ta meenutas uuesti oma pataljoni, roodu, võitlejaid, kellega oli jaganud rõõmu ja muret, söönud ühest katlast, olnud lahingus kõrvuti tuleliinil.

Ta vaimusilma ette tõusis komissari kangelaslik kuju, kes läheb lahingusse uhkelt tõstetud peaga. «Kas sa tõepoolest lähed minema?» mõtles ta endamisi. «Kes niiviisi teeb, seda ei saa lugeda ausaks inimeseks. Sa unustad oma lihased vennad.» — Ta silmi tõusid pisarad...

Varahommikust alates sukeldus komissar jälle lahinguküsimustesse ja unustas mõneks ajaks Šen Ke. N. pataljoni N. rood, kes paistis silma erilise vapruse poolest, oli kandnud suuri kaotusi surnute ja haavatu-

tena ning oli veidi aja eest ümber paigutatud polgu tagalasse täiendamiseks. Praegu tuli polgu parteikomiteele sellelt roodult avaldus palvega anda roodule lahinguülesanne.

Polgukomandör oli just äsja diviisi staabist kohale ratsutanud. Ta võttis mütsi peast, pühkis rätikuga higiseks tõmbunud otsmikku ning lausus vaikselt ja kaalukalt:

«On otsustatud tegutseda viivitamatult.»

Komissar näitas talle naeratades N. roodu avaldust. Polgukomandör luges paberi läbi ja pöördus kiiresti väljapääsu poole, ent U I sulges talle tee:

«Kuhu?»

«Lähen N. roodu, las ta alustabki pealetungi.»

«Ei, mina lähen, ära sina siit lahku,» ütles komissar rahulikult, kuid otsustavalt. «Sina pead juhtima kogu polgu tegevust. Ma lähen ise sinna. Kui me võtame künka ära, siis hakake teie otsekohe vaenlast tiivalt haarama.»

Tibas vihma. N. roodu avaldus taskus, sammus komissar piki porist libedat teerada, suundudes künka poole, mida kaitses N. rood. Tuli ette valmistada rünnakut vaenlase käes olevale suurele kõrgustikule, mis asetses roodu asukohaks olevast künkast lõuna pool.

Künkaid lahutas viis li'd. Et lahingut võita, tuli vallutada see väga tähtis kõrgustik. Komissar arvas, et tema isiklik kohalviibimine näitab võitlejaile paremini kui ükskõik milline käsk eelseisva ülesande tähtsust.

Pealetung algas kell kolm päeval. Mitu roodu rünnakut löödi vaenlase tugeva koondtulega tagasi.

Võitlejad ei jätnud tormijooksu, olles otsustanud vallutada künka iga hinna eest. Kogu küngas oli mähitud suitsupilvesse, teda hoiti lakkamatu tule all. Komissar jälgis tormijooksu binokliga väikeselt kõrgendikult. Kui päike vajus juba läände, jõudis lahing kriitilise punktini. Kui kõrgustikku ei vallutata, siis edu ei tule, mõtles komissar. Veelgi enam: kui vaenlane saab toetust, võib polk sattuda raskesse olukorda. Andnud binokli käskjalale üle, hakkas U I kiirustamata minema künka poole, kus lamas võitlejate ahelik. Teda püüti kinni pidada, ent U I tõrjus peatajad eemale ja sammus kangekaelselt edasi.

Suurekaliibrilised miinid ja mürsud langesid ta ümber, paisates üles kivide ja mulla sambaid. U I liikus edasi rahulike hüpetega. Ta pea kohal vingusid kuulid, kuid komissar liikus enesevalitsust kaotamata sihi poole. Jõudnud ahelikuni, haaras ta mauseri, kavatsedes isiklikult roodu rünnakule viia. Sel hetkel sööstis keegi ta selja tagant välja. U I ei jõudnud lähemalt vaadata, kes see on. Ta kuulis, kuidas see võitleja valjusti hüüdis: «Rood, rünnakule! Vallutame künka! Lööme puruks Tšiang Kai-ši!»

Võitlejad tõusid ja sööstsid üheskoos kangelase kannul rünnakule. Järgnes lühike käsitsivõitlus ning jälitatav vaenlane põgenes paaniliselt.

Ronides üsna künka tipule, käskis komissar pasunameest puhuda signaali, et anda polgukomandörile kõrgustiku vallutamisest teada. Seejärel tuli ta alla ja jõudis üle vaenlaste laipade sammudes roodule järele. Kui üleni tolmune, must ja higine, ent õnnelik ja uhke U I jõudis N. roodu võitlejate juurde, alles siis sai ta teada, et inimene, kes viis roodu rünnakule, oli Šen Ke.

Kojutulek

See oli 1947. aastal, kui olid käimas lahingud Šuanghebao küla pärast.

Ilm püsis halva ja külmana ning veeloigud hakkasid kattuma jääkirmega. Öö oli must nagu tušitahvel — midagi polnud näha. Rahvavabastusarmee löögiväeosa tungis vaevaliselt edasi mööda kitsast teerada, mis kulges üle okaspõõsastega kaetud küngaste. Tõusudel jäid võitlejad riideidpidi põõsaste külge kinni, langustel libastusid ning vajusid aukudesse.

Võitlejad liikusid kiiresti. Tagapool sammujad püüdsid mitte maha jääda. Piisas sellest, kui mõni samm maha jäädi, et ära eksida ja kaotada oma väeosa. Teerada lookles keerukalt, ta paljude käänakutega harud jooksid igasse suunda laiali, ajades inimesi segadusse. Eesastuvad võitlejad tegid teeraja harudele lubjaga valgeid, pimeduses hästi silma paistvaid märke, kuhupoole ei tohtinud minna.

Võitleja Li Guang-he, endine kuomintangi sõdur, oli väsinud. Higi voolas ojana, kuid hinges ta juubeldas. Ta oli pärit Šuanghebaost. Juba mitmendat korda tõgasid võitlejad teda, rääkides: «Noh, varsti oled sa kodus.» Naeratades lõõpis Li vastu:

«Ma olen revolutsiooni sõdur, minu väeosa — see on mu kodu.»

Ent ta püüdles kogu südamest, kirglikult koduküla poole.

Pärast seda, kui Li vabastati kuomintangi kroonusunnitööst ja ta sai Rahvavabastusarmee võitlejaks, polnud tal mingeid andmeid perekonna ja kodupaikade kohta. Esialgu mõtles ta ainult sellest, kuidas saaks

deserteeruda. Põlise talupojana ei armastanud ta sõjaasjandust ja oli veendunud, et sõdurit temast ei saa.

«Kui kommunistid vabastasid mind Kuomintangi armeest, kus mind koheldi nagu looma,» arutles ta endamisi, «miks nad ei võiks mind siis koju lasta?»

Ta ei mõelnud sellele, et võis tagasi pöördudes uuesti kuomintangi värbajate küüsi sattuda ja leida end jälle rindelt. Ta ei mõelnud tol ajal üldse millegi üle järele. Ta ainsaks sooviks oli heita kas või üksainus pilk oma väikesele pojale Tsin Baole; pärast seda võib rahulikult surragi. Kui ta mõtles pojale ja kujutas elavalt ette, kuidas poiss naerab ning sirutab tema poole priskeid käekesi, pigistas igatsus raudse kämblaga ta südant.

Pärast vabastamist sattus Li väeossa, mis koosnes tervenisti endistest kuomintangi sõduritest. Peagi saadeti nende väeosa kuhugi põhja poole.

«Kuhu me läheme?» küsis Li kolonni lõpus sammuvalt võitlejalt.

Saanud teada, et väeosa suunatakse täiendavaks väljaõppeks tagalasse, langes Li väga tujust ära. Endamisi otsustas ta, et tuleb maksku mis maksab taotleda rindele saatmist. Rindejoon kulges tema kodukoha läheduses ja seal oleks tal kõige parem olnud jalga lasta.

Rännaku viiendal päeval köitis lühikese puhkuse ajal ta tähelepanu ebatavaline vaatepilt: nööride, vaiade ja kõblastega varustatud talupoegade rühm mõõtis loojuva päikese paistel üle haljendavat põldu.

«Kas ehitate teed või? Kahju, nii hea saak läheb hukka,» tähendas Li raskelt ohates maantee ääres seisvale elatanud talupojale[1].

See nägi, et Li'l on seljas vana kuomintangi munder, ja vastas:

«Äh sina, tarkpea! Sa arvad, et praegu on sama kord, mis jaapanlaste ajal? Me jagame hoopis kehvikutele maad!»

«Teie jagate maad?» hüüatas Li. «Kas siis kehvik võib ilma rahata maad saada? . . .»

---

[1] Sunniviisiline mobiliseerimine teede ehitustöödele oli talupoegade kõige raskemaks kohustuseks Jaapani ülemvõimu ajal Mandžuurias.

Kord peatus väeosa vihmavalingu tõttu puhkuseks varem kui tavaliselt. Vihma valas lakkamatult. Li hinges valitses nukrus. Valides hetke, mil kedagi läheduses polnud, pöördus ta neile peatuspaigaks saanud maja perenaise, väikese ja kuivetu, kuklale keeratud hõredate hallide juustega vanaeidekese poole.

«Mina, näe, tean üht talumeest,» alustas Li eemalt, «ta ajab juurvilja müües kuidagiviisi läbi ja on nii vaene, et rõõmustab, kui majas üldse midagi süüa on. Mis te arvate, ema, kas ta võiks maad saada?»

See talupoeg oli ta ise, kuigi ei öelnud seda, mõistagi, vanaeidekesele.

Perenaine lõi käsi kokku:

«Meie Tšang on niisama vaene, nagu see talupoeg, kellest sa räägid. Tema sai maad.»

Kuuldes niisugust vastust, sai Li uut vaimujõudu. «Kommunistid teevad hästi,» mõtles ta. «Vaat, kui minu perekond saaks vabastatud rajooni, see oleks alles suurepärane!»

Ent ta mõistis, et see on esialgu ainult unistus. Tema külas peremehetsevad endiselt mõisnikud, maksunõudjad võtavad talupoegadelt ära viimase majakraami, kuomintangi värbajad aga ajavad noori poisse väevõimuga sõjaväkke. Palja mälestuse juures sellest langes ta tuju otsekohe.

Pärast kahenädalast täiendavat väljaõpet läks Li vabatahtlikult rindele. Selleks ajaks oli ta juba mõndagi mõistma hakanud, kuid ta mõtted olid endiselt poja juures kinni. Koos oma väeosaga võttis ta kahel korral osa lahinguist, ent ei deserteerunud, kuigi tal oli selleks mitmel korral soodus võimalus. Kord käis ta koos jaoülemaga otsimas ärakaranud kuomintangi sõdureid, kes olid mägedes varju leidnud. Kui jaoülem läks teisele poole, oleks Li üksi jäädes võinud püssi ära visata ja kaduda. Kuid ta ei teinud seda. Iseendale seletas Li seda nõnda, et tal oli häbi panna piinlikku seisukorda jaoülemat, kes temasse nii hästi suhtub.

«Ootan teise korrani,» mõtles Li.

Ent kui tal teistkordselt avanes põgenemisvõimalus, ei deserteerunud ta jällegi. Seekord peatas Li'd mõte tema parimast sõbrast — roodu politrukist.

Vahel lühikestel puhkehetkedel, kui Li püssi kaenlasse surudes suitsu tegi, mõtles ta, et pole vist mõtet praegu koju tagasi pöörduda, kus teda ootab viletsus ja nälg. Muutus ikka selgemaks, et ainukeseks õigeks teeks on revolutsiooni lõpuleviimine. Kui kõik saavad vabaks, saabub aeg, mil ka temale antakse maad. Ta hakkab püüdlikult oma põldu harima ja rohkem pole talle midagi tarvis.

Koos Rahvavabastusarmeega võttis Li Guang-he osa paljudest lahingutest ja õppis aja jooksul nii mõndagi. Ta muutus teadlikumaks. Ta vihkamine kuomintanglaste vastu tugevnes. See juhtis teda lahingus ja täitis ta südant.

«Kuomintangi ninamehed — need on alatud koerad, need on bandiidid. Ma elan veel selle päevani, kui me nendega lõplikult arved õiendame.»

Suveks jõudis väeosa, mille ridades Li Guang-he võitles, lahingutega paikadeni, kust jäi kõigest viiskümmend li'd tema kodukülani.

Õhtul puhkusele asudes ei suutnud Li kaua uinuda. Temas toimus äge sisemine võitlus. Kodu kutsus teda väga, kuid mõtte juures, et ta peab lahkuma oma väeosast, hakkas ta süda vaevama, läbistas Li'd nii terav valu, nagu oleks talle keeva õli kaela valatud.

Märganud köögis põlevat tuld, suundus Li sinna, et mitte jääda üksi oma mõtetega. Jaoülem oli käised üles käärinud ja aitas kokal juurvilja hakkida. Teda nähes ilmusid Li silmi pisarad. Jaoülem, vana Šantungi tööline, kogenud sõdur, oli saanud ammu ta südamesõbraks. Mõistes otsekohe, et Li'ga on lahti midagi halba, pani ta noa kõrvale ja küsis:

«Mis sind nõnda kurvastab?»

«Midagi,» vastas Li. «Kahju on sinust lahkuda.»

Võtnud Li'l käest kinni, viis jaoülem ta kõrvaltuppa.

«Li,» ütles ta, «ma tean, mida sa mõtled. Kellel siis ei ole lähedasi? Kui Kuomintang poleks kodusõda alustanud, siis oleksin ma pärast sõda jaapanlastega demobiliseerunud ja juhataksin praegu kodus tööstust või teeksin rahulikult tööd nagu kõik. Aga ma tean kindlasti, et kuni Kuomintangi võim pole kukutatud, pole meie jaoks sinuga rahulikku elu. Pea meeles, Li, mida

paremini sa sõdima hakkad, mida rohkem sa vaenlasi hävitad, seda kiiremini jõuad koju tagasi.»

Pärast seda sõbralikku jutuajamist muutus Li märgatavalt. Poega meenutades võttis ta püssi ja harjutas märkilaskmist, valmistudes hävitama võimalikult rohkem kuomintanglasi. Lahingus näitas ta end vaprana. Kord sai Li vaenlase tule all sooritatud retke ajal kaks korda kergelt haavata; üleni verisena ei lahkunud ta lahinguväljalt. Seltsimehed keelitasid teda tagalasse minema. Kuid Li vastas:

«Tühi asi, kas siis nendega, kes puhastavad talvel põldu gaoliangi vartest, ei või juhtuda sedasama?»

Ja siis, kord õhtul asus väeosa rännakule. Politruk hoiatas võitlejaid rivi ees, et on tulemas kiirmarss koos lahinguga. Teel määras Li tähtede järgi suuna kindlaks ja mõistis, et väeosa läheneb tema külale. Teed tõkestasid okkaliste põõsastega kaetud künkad ja mädasood, ent Li sammus raskustele tähelepanu pööramata kiiresti edasi, õhutades mahajääjaid:

«Noh, ärge maha jääge, edasi, lõbusamalt!»

Üks võitlejaist, kes paistis silma okkalise iseloomu poolest, tähendas mürgiselt:

«Kuhu sa ruttad? Kas sind ootab naine väraval?»

Li kohmetus pisut ja vastas punastades:

«Ma täidan väejuhatuse käsku. Kardan, et vaenlane jõuab jalga lasta.»

Lähedalseisev politruk, kes oli seda juttu pealt kuulnud, toetas Li'd, lausudes talle mõned heakskiidusõnad.

Väeosa liikus kiirmarsil pimeduses. Peagi hakkas idapoolne taevaserv, mis oli olnud alguses päris must, roosatama. Loojuva kuu kiired kohtusid hommikuse koidu kiirtega ja hakkas kiiresti valgenema.

Madalal maa kohal laotus sinakas udu. Sedamööda, kuidas läks valgemaks, kloppis Li süda üha kiiremini ja külmavärin jooksis tal üle keha. Raagus madalad põõsad varjasid vaadet kaugusse. Li tundis paiga ära: vasakul paistvast asulast jäi ta kodukülani, kõigest seitse li'd.

Teda haaras rusuv eelaimus. Saabus hommik, kuid ümberringi püsis surmavaikus. Polnud kuulda ei kukelaulu ega inimeste hääli. Kas siin siis tõesti pole ühtki

elusolendit alles jäänud! — mõtles Li. Kuid mõte eelseisvast lahingust tõrjus selle raske eelaimuse eemale.

Nähtavasti oli nende väeosa lähenemine vaenlase poolt avastatud. Kuskil hakkasid ragistama kuulipildujad, taevasse tõusid punased raketid. Roodukomandör ja politruk sööstsid edasi, võitlejad nende kannul. Nad jooksid kogu tee. Ja äkki nägi Li enda ees koduküla.

Seda ümbritses arvukate laskeavade ja mitmerealise okastraattõkkega varustatud madal mullavall. Mõlemalt poolt tulistasid tulevihma laiali pritsides kuulipildujad. Mõeldes, et üks neist kuulidest võib tabada ta väikest poega, tundis Li, kuidas ta südames tõusis uus raevuhoog.

Li juurde astus politruk, pigistas kõvasti ta kätt ja ütles:

«Noh, Li, on tulnud aeg ennast näidata. See on sinu kodu, kus kuomintanglased sinu üle irvitasid. Siin on inimesed ja maastik sulle tuttavad. Kas sa lased sündida, et keegi jõuaks sinust ette lahingus sinu koduküla pärast?»

Sõbralik osavõtt innustas Li'd. Haaranud kaasa mõned granaadid, ütles ta politrukile tuliselt:

«Hästi, te veel näete, kuidas ma võitlen!»

Kui algas rünnak, tungis võitleja Li Guang-he esimesena läbi traattõkete ja juhtis oma roodu suurtükitulega mullavalli lõhutud lõhe kaudu külasse. Vältides peatänavat, mis lõikas siin nagu kõikjal Hiinas küla idast läände, viis ta roodu põiktänavat kaudu kuomintanglaste kindlustuste taha, kust vaenlane hoidis tule all pealetungiva väeosa peajõude. Lahingu kõige ägedamal momendil heitis Li, sellele vaatamata et oli okastraadi küljes käed ära veristanud, mitu granaati osavalt vaenlase kindlustuste laskeavadesse ja sundis vaikima kaks kuulipildujapesa. Lahingu ajal valdas teda üksainus soov: võita!

Aga nüüd olid kindlustused võetud. Tulistamine hakkas vaibuma. Sõdur vaatas ringi ja ta süda võpatas: kohe järgmise nurga taga oligi tema maja. Püssi torkevalmis kaenlas hoides sööstis ta ülepeakaela sinnapoole.

«Kas ma tõesti eksisin?» mõtles Li. «Ei või olla! Kus ta siis on?»

Sõdur vaatas veel kord ringi: ta silme ees avanes hävingu ja mahajäetuse rusuv pilt.

Maja oli purustatud. Läbi sisselöödud akende ja uste võis näha rohtunud, vihmast mustunud põrandat ja viltuvajunud, varisevat seina. Ta kutsus valjusti oma naist. Vastuseks — ei ühtki häält, jälle kurjakuulutav vaikus!... Ainult tuul vingus orvuna naabermajade nigelais õlgkatustes.

Astunud üle lõhutud läve, läks Li tuppa. Põrandal valendasid märja rohu sees ähmaselt nõude killud, vormitu savilasuna kuhjus purustatud kan... Li meenutas, kuidas kunagi oli selles toas sirutanud tema poole oma ümaraid käekesi ja muretult naernud ta väike poeg.

Sõduri mälus vilksatasid üksteise järel lähema mineviku pildid... Ta meenutas, kuidas oli mobiliseeritud Kuomintangi sõjaväkke.

See juhtus ühel päeval, kui Li oli juurvilja ära müünud ja pöördus koju tagasi. Värava juures ootas teda rühm kuomintangi politseinikke. Nende ülem lõi sõnagi lausumata Li rusikahoobiga pikali ja käskis oma mehi: «Siduge kinni!»

Li seoti kinni. Ülemas tundis ta ilma vaevata ära Pi Er'i, kohaliku mõisniku Li Kun-šani, jaapanlaste sabaraku endise valitseja. Jaapani okupatsiooni ajal oli Pi Er juhatanud «Kiova kai»[1] kohalikku osakonda, nüüd aga oli saanud kuomintanglaste politsei ülemaks nende külas. Loomult otsekohene ja aus kehvik Li Guang-he vihkas ägedalt selliseid inimesi nagu Pi Er. Teises olukorras oleks ta osutanud raevukat vastupanu. Kuid nüüd, mõistes, et kogu ta perekonna saatus on Pi Er'i kätes, pidas ta paremaks kuomintanglast mitte vihastada.

«Härra,» pöördus Li Guang-he Pi Er'i poole, «mul on kodus neli suud. Ma olen vaene, me nälgime, olen perekonna ainuke toitja, te ju teate seda. Isegi Mandžou-Go seaduste järgi ei võetud ainukest toitjat sõjaväkke. Palun teid, heitke armu.»

---

[1] Jaapanlaste poolt Mandžuurias organiseeritud šovinistlik, struktuurilt poolsõjaväeline ühing, kes kasvatas oma liikmeid alandlikkuse vaimus jaapani imperialismi suhtes.

«Mis Mandžou-Go'd sulle veel!» karjus Pi Er talle jämedalt. «Generalissimus Tšiang Kai-ši käsu järgi me ainult niisuguseid kehvikuid nagu sina sõjaväkke võtamegi.»

Kära peale jooksis välja kogu Li Guang-he perekond. Naine surus tuhast määritud kätega — ta oli just parajasti ahju küdema pannud — kõvasti rinnale väikest poega, ka vana ema lonkas välja, hoides veel nõela kuivetus, kortsus käes. Nähes, et Li on kinni seotud ja läbi pekstud, mõistsid nad, et on juhtunud õnnetus. Nuttes ja karjudes langesid naised põlvili ja hakkasid Li riietest kinni. Neile tähelepanu pööramata lõi Pi Er läbematult nuudiga, andes märku liikumahakkamiseks; seejuures riivas ta valusasti last. Poisike hakkas valjusti nutma.

Li rebis ennast metsikult politseinike käest lahti ja karjus Pi Er'ile:

«Kui sulle on inimesi tarvis, võta mind, aga ära last peksa!»

«Räägi veel!» irvitas Pi Er viltuselt. «Marss! Minu järel!»

Li'd enda ees lükates suundusid politseinikud põiktänavast välja. Li naine jooksis, poeg süles, nuttes tuppa, haaras kani juurest mehe tuhvlid ja ruttas eemalduvat rühma püüdma. Ta oli rase ja jooksis vaevaliselt, raskelt lõõtsutades.

«Härra, härra!» hüüdis ta Pi Erile. «Lubage mehel tuhvlid kaasa võtta!»

Politseinikud sammusid vaikides ja tagasi vaatamata. Li Guang-he heitis veel kord pilgu ema süles nutvale poisile ja ohkas raskelt. Temagi hoidis vaevu pisaraid tagasi...

Tuul rauges, hakkas tulema esimest lund. Li Guang-he käis ringi ümber oma purustatud maja ning astus hambaid kokku pigistades põiktänavasse.

Alles nüüd kuulis ta, et kuskil kaugel mängib signalist kogunemist. Ta ei jõudnud veel teha mõnda sammugi, kui keegi lõi talle õlale. See oli jaoülem. Unustades sel hetkel, et nad viibivad Li kodukülas, tähendas komandör talle pooleldi naljatlevalt:

«Kus sa jalutasid?»

Li ei vastanud midagi. Jaoülem lausus juba tõsisel toonil:

«Sa olid selles lahingus tubli.»

Li jätkas vaikimist.

Nad väljusid põiktänavast peatänavale, kus sõdurid sõelusid edasi-tagasi. Igaüks oli ametis oma tööga: sidemehed vedasid suuri saagiks saadud traadikerasid, rivisõdurid olid ametis trofeerelvade korjamisega. Lund tuli üha tihedamalt, tõusis tuul, külm tungis läbi luu ja liha. Kuid Li ei tundnud välist külma, verd tarretav pakane ängistas teda seestpoolt. Jaoülem sammus vaikides kõrval.

Neile tudises pikkamööda vastu armetu pime kerjuseit. Viletsad räbalad katsid vaevalt ta keha. Ühe käega raskelt kepile toetudes, sirutas ta teist ette, just nagu kombates ruumi enda ees. Almust ta ei palunud. Ta peatus sageli, pööras pead mööduvate sõdurite sammude suunas ja küsis valjusti:

«Soldatid, soldatid, kust te tulete?»

Tööga ametis olevad sõdurid ei pööranud talle tähelepanu.

Kuulnud vanaeide häält, muutus Li Guang-he surnukahvatuks ja sööstis vanakese juurde, hüüdes:

«Ema, see olete teie?»

Vanaeit ei näinud, kes teda kutsub, pillas kepi käest ja seisis vaikides, haarates väljasirutatud kätega abitult õhku. Li võttis tal käest kinni ja ütles vaikselt:

«Ema, see olen mina, Li Guang-he.»

Vanaeit libistas kiiresti sõrmedega üle Li näo ning hüüatas:

«Li Guang-he, mu poeg!» ja kukkus samas teadvusetult maha.

Jaoülem jälgis läheduses seistes sõnatult seda masendavat stseeni. Ta nägu oli justkui kivistunud ja silmad valgusid verd täis. Koos Li'ga tõstis ta vanainimese maast, peatas möödajooksva sanitari ja aitas vanaeidekese hoolikalt kanderaamile tõsta. Võtnud enda seljast sooja vattkuue, kattis ta vana naise äravaevatud keha hästi kinni. Jaoülem ja sanitar kandsid Li ema lähima sidumispunkti poole. Li läks ees. Sissekäigu juures põr-

kas ta kokku politrukiga, kes ei märganud kanderaami ja küsis osavõtlikult:

«Noh, kuidas sul lood on? Ega sa haavata ei saanud?»

Li tõstis vaikides temale murest tuhmide silmade pilgu. Jaoülem osutas ette astudes kanderaamile:

«See on ta ema.»

«Viige ta kiiremini arsti juurde!» hüüatas politruk, meenutades, et Li on sellest külast pärit, ja läks ise nende kannul.

Arstiabipunkti väikeses toakeses istus kümmekond haavatud võitlejat. Kui nad kuulsid, et vanaeit kanderaamil on nende lahingukaaslase ema, unustasid nad omad haavad ja nõudsid arstilt üksmeelselt, et ta annaks kõigepealt abi vanale emale.

Li Guang-he ema hakkas pikkamööda teadvusele tulema ja poega hüüdma.

Li Guang-he laskus vaikides voodi ette põlvili. Ema käed silitasid hellalt ta nägu.

«Ma olen sinu ees süüdi, mu poeg,» alustas ema, «ei suutnud su naist hoida . . .»

«Ära räägi praegu sellest,» katkestas Li teda leebelt.

«Ei, mu poeg,» jätkas ema kangekaelselt, «ma jutustan sulle kõik. Ei läinud kolme kuudki, kui sind ära viidi, ja kuomintangi bandiidid sadasid meile jälle kaela. Nad ütlesid, et sa oled sõjaväest deserteerunud ja süüdistasid meid selles, et me sind varjame. Nad lõid uksed ja aknad sisse, lõhkusid kani ära, peksid kõik nõud püssipäradega puruks. Bandiidid teatasid, et kui me sind välja ei anna, siis võtavad nad sinu poja pantvangiks. Ma vandusin neile, et sa ei saada meile juba ammu mingisuguseid teateid ja meie ei tea, kus sa oled. Võtsin väikese Tsin Bao sülle ja ütlesin sellele bandiitide peamehele, et teda ei tohi pantvangiks võtta — ta on Li soo jätkaja, võtku parem mind. Nii kui ma seda ütlesin, hakkasid minu pähe sadama kepi- ja nuudihoobid nagu vihm. Ma ei suutnud silmi kaitsta,» ema tõmbas käega üle tühjade silmakoobaste. ««See on sulle paras!» hüüdis mulle üks bandiit. «Puusärk nutab juba ammu sinu järgi.» Nähes, et bandiidid võivad mind surnuks peksta, ütles su naine: «Ema, parem lähen mina pantvangiks, aga Tsin Bao jätan teie hoolde.» Kuomin-

tanglased võtsid ta toorelt kinni ja vedasid minema. Ta jõudis ainult hüüda, et ma annaksin sulle edasi tema vande, kui ma sind veel näha saan, et ta jääb sulle truuks kuni lõpuni. Pärast seda, kui sõdurid su naise minema viisid, ajas külavanem mind majast välja . . .»

Elavalt tõusis Li Guang-he mällu naise kuju. Ta nägi naise armsat, pidevast alatoitlusest kahvatut nägu, väikesi tööst parkunud käsi, ta lühikest katkist kuube . . . Naine oli ju rase, kui ta kinni võeti!

Kõrval seisev politruk surus vaevu maha ta kõri nööörivat raevu. Arstiabipunkti ukse juurde kogunesid vaikides Li jao sõdurid, kes olid juba kuulda saanud, et nende seltsimees leidis oma ema. Silmitükkivaist pisaraist väriseva häälega küsis Li Guang-he tasa:

«Ema, aga kus on poeg?»

«Tule minuga,» vastas ema, tõustes Li abiga välivoodilt.

Li ja ta lahingukaaslased suundusid ema hoolikalt toetades läheduses asetseva mahajäetud templi poole. Templi taga, väikeses kuuris magas õlekuhjas magusasti Tsin Bao.

Li Guang-he sööstis poisi juurde ja haaras ta sülle. Politruk võttis kuue seljast ning kattis poisi õrnalt kinni. Li vaikis. Poega nähes meenutas ta jälle oma naist. Pisarad lämmatasid teda.

Li Guang-he ja ta kaaslased väljusid kuurist. Tänav oli kärarikas. Gaoliangiterade ja sojaubadega ülepuistatud teed mööda sammusid omavahel lõbusalt juttu vestes kotte kandvad talupojad. Need, kes läksid läänest itta, kandsid tühje kotte. Need aga, kes pöördusid idast tagasi läände, vajusid täidetud viljakottide raskuse all küüru. Küla idaserval olid kuomintangi toidumoonalaod. Selle rajooni elanikkond elatus juba enne talve tulekut ainult kliidest. Võtnud talupoegadelt kõik toidumoona, lukutasid kuomintanglased selle tohutuisse, mäesuurustesse ladudesse. Nüüd jagati neid toidumoonatagavarasid talupoegadele välja. Puhus läbilõikav põhjatuul, sadas paksu lund, kuid külas pulbitses vilgas elu. Kord siit, kord sealt kostis heledaid hääli, vahel isegi naeru . . . Li Guang-he, kes surus poega vastu rinda,

politruk ja vana ema toetavad võitlejad jõudsid roodu asukohta.

Teade sellest, et Li Guang-he oli pärast pikka lahusolekut leidnud oma ema ja poja, levis kahe-kolmekümne li kaugusele ümberkaudu. Talupojad arvasid, endamisi arutades, et kui poleks tulnud Ba-lu[1], siis poleks vist vanaema ja pojapoeg seda talve üle elanud. Talupojad ei kahelnud, et kui Li Guang-he on saanud Ba-lu võitlejaks, küll ta siis suudab kuomintanglastele kätte maksta.

Li Guang-he ema veetis mitu päeva väeosas, kuid ei valanud välja kogu oma muret — nii palju oli seda. Vana ja pimedana ei saanud ta sõdurite juurde jääda. Väeosa pidi varsti asuma rännakule.

Väeosa külas viibimise kolmandal päeval eraldasid uued demokraatlikud külavõimud Li Guang-he perekonna jaoks kahetoalise maja ning andsid talle abi toiduainete näol. Kogu rood täies koosseisus, eesotsas komandöri ja politrukiga, aitas Li Guang-he'l majapidamist korda seada: nad varusid puid, lõhkusid neid terve kuhja valmis, kandsid hiiglasuure paagi vett täis. Li Guang-he tuju muutus märksa paremaks, ehkki mõte naisest ei jätnud teda. Ent soe ja sõbralik osavõtt ning abi, mida osutasid talle roodukaaslased ja talupojad, kes tulid kaugelt kohale, et talle oma kaastunnet väljendada, — kõik see liigutas Li'd, soojendas ta südant. Veel kunagi kogu elu jooksul polnud talle osutatud niisugust tähelepanu. Esmakordselt pika aja jooksul märkasid ta seltsimehed, et ta naeratab.

Kui Li maja kordaseadmine oli parajasti kõige suuremas hoos, kostsid tänavalt pasunahääled ja gongilöögid. Li läks välja vaatama, milles asi seisab. Tuli välja, et rajoonivalitsuse esimees oli teel Li Guang-he maja juurde, et kinnitada väravale «guangžungpaid» — punaste paeltega kaunistatud puutahvlikest. Tahvlike tõendas, et siin elab teenelise rindemehe Li Guang-he perekond.

---

[1] Nii hüütakse rahva hulgas Hiina Rahvavabastusarmeed. Nimetus tuleneb lühendatud nimest «di ba lu tsün», mis tähendab «kaheksas suund», s. o. Kaheksas armee.

Li kohmetus. Kuum tänulikkuse voog tõusis ta südamesse ja et erutust varjata, läks ta kiiresti tagasi tubadesse, kus ta seltsimehed asetasid paigale majakraami. Rajoonivalitsuse esimees — veidi üle kahekümne aasta vana noormees — lõi ise austava tahvli maja värava külge ning astus majja. Nähes, et tubades on kõik kohad sõdureid täis, küsis ta:

«Kes on siin peremees?»

Li Guang-he astus sammu ettepoole ja tegi kummarduse.

Esimees õnnitles teda uude majja kolimise puhul ja teatas, et niipea kui külas organiseeritakse talurahvaliit, arutatakse otsekohe läbi Li Guang-he'le maa andmise küsimus.

«Rajoonivalitsus,» lisas esimees, «on leidnud inimesi, kes hoolitsevad su ema eest.»

Li Guang-he seisis vaikides, hoides käsi nagu valvelseisangus. «Kas ma ehk magan?» mõtles ta. Talle meenus, et alles hiljuti oli ta küsinud vanalt talunaiselt puhkuse ajal, kas kehvik võib maad saada. Tookord ei tulnud talle pähegi, et ta ise nii varsti seda saab...

Leidmata erutuse tõttu sõnu, saatis Li esimehe läveni.

Päev kaldus õhtusse. Tsin Bao istus kanil ja hävitas isukalt sõdurite poolt küpsetatud kartuleid. Sõdurid ümbritsesid teda ja naeratasid sõbralikult, püüdes poissi lõbustada. Li Guang-he'd õnnitlema tulnud naabrid olid juba koju läinud. Li ema, kellel oli seljas must vanaaegse lõikega siidkleit, mis anti talle mõisnik Li Kunšani konfiskeeritud varandusest, soojendas end samuti kanil. Ta kuulis, kuidas võitlejad ja naabrid õnnitlesid poega, kuid ta rõõmu tumestas suur mure minia pärast.

Viibates poega lähemale, lausus ta tasa: «Kõik läheb nüüd hästi, aga sinu naine on meil puudu. Kus ta, vaeseke, küll vaevleb?» — ning hakkas uuesti nutma.

Li Guang-he muutus süngeks.

Politruk astus Li ema juurde ja sõnas, püüdes teda lohutada:

«Ärge muretsege, ema, me esitasime juba pataljoni staabile taotluse loa saamiseks, et jätta Li külasse. Ta hakkab töötama ja elama teie juures.»

Kuuldes seda, punastas Li Guang-he juuksejuurteni.

«Seltsimees politruk,» hüüdis ta, «mis te räägite! Kas te tõesti arvate, et ma olen kuomintanglastega arved lõpuni klaarinud?»

Kuidas politruk teda ka keelitas, keeldus Li otsustavalt isegi üheks ööks oma majja jäämast. Ta võttis Tsin Bao sülle, jättis tema ja emaga südamlikult hüvasti ning suundus koos võitlejatega roodu asukohta. Keskööl saabus käsk.

Küla talupojad magasid veel rahulikult, kui väeosa asus teele Mukdeni suunas. Lumi tuiskas teed kinni.

Kui väeosa läbis küla idavärava ja keeras lõunasse, vaatas Li Guang-he viimast korda kodupaikade poole tagasi. Katuste kohal seisid vaevalt käharduvad suitsujoad. Kuskil hakkas kirema kukk.

Väeosa jätkas reipalt oma teed.

Meie kõige armsamad

Iga Koreas veedetud päev tõi mulle hulgaliselt erutavaid muljeid. Tahaksin neid jagada sõpradega kodumaal, kuid rinnas mässavad tunded hajutavad mu mõtteid. Ma püüan jutustada ainult peamisest — sellest, mis ma üle elasin, sellest, kuidas ma veelgi sügavamalt tunnetasin, kes on meile kõige kallimad.

Niisiis, kes on meile kõige kallimad?

Meie võitlejad, meie sõjamehed! Ma tundsin, et nad on meie kõige kallimad inimesed!

Võimalik, et neid ridu lugedes mõtleb mõni: jälle räägid sa «sõduritest»? Niisugusele inimesele näib kõik lihtsana ja igapäevasena. Kuid ma pean neile vastama, et nad niiviisi rääkides eksivad, et nad ei tunne meie võitlejaid, mõistavad neid halvasti. Aga kui puhtad ja kõrged on meie sõjameeste ideaalid, kui tugev ja paindumatu on nende tahe, kui kaunid ja üllad on nende tunded, kui tagasihoidlikud ja suuremeelsed nad ise on!

Lubage mul jutustada teile ühest sündmusest.

Püüdes vastase taganemisteed ära lõigata, murdis kord üks hiina vabatahtlike väesalk julgelt läbi vaenlase tagalasse. Kui väesalk jõudis Sotani raudteejaama juurde, olid vaenlase taganevad väeosad juba lähedal. Näis, et neil õnnestub iga minut mööda maanteed läbi lipsata. Väesalga löögirood — kolmas rood — asus kiiresti kaitsele madalal paljal künkal tee ääres, et vaenlast peatada. Algas äge lahing. Meeleheitele aetud vaenlane vajus laviinina kolmekümne kahe lennuki ja

enam kui kümne tanki toetusel kaitsele asunud roodu positsioonidele.

Suits mässis künka endasse. Ümberringi leegitses kõik vaenlase lennukite poolt allaheidetud napalmpommidest. Kuid meie kangelaslikud võitlejad püsisid kindlalt paigal, lüües tagasi ühe rünnaku teise järel. Vaenlaste laibad kuhjusid künka jalamile. Maa värvus verest. Vaenlane püüdis seda küngast iga hinna eest vallutada, et pääseda lõplikult hävingust.

Tervelt kaheksa tundi kestis see vihane lahing. Lõpuks said meie omadel padrunid otsa. Vaenlasel õnnestus haarata künka tipp enda kätte ja suruda kangelased kingu jalamile. Ümberringi lõõmavast tulest süttisid riided võitlejate seljas. Kuid nad ei mõelnudki taganemisele. Nad jätsid püssid ja tormasid käsikähmlusse vaenlasega, et põletada teda sama tulega, mis oli haaranud neid.

Pataljonikomandör jutustas mulle, et pärast lahingut vedelesid kõikjal selle roodu positsioonidel lõhutud püssid, kuulipildujaosad aga olid mööda kogu küngast laiali paisatud. Võitlejate surnukehad lamasid kõige erinevamais poosides: üks just nagu kägistas veel oma vaenlast, teine haaras vaenlasel kõrist kinni ning kukkus niiviisi koos temaga maha ja põles ära. Kolmas võitleja pigistas ikka veel käes granaati, mis oli värvitud tema kõrval lamava ameerika sõjasõitja verega.

Kui langenud kangelasi maeti, ei suudetud kuidagi lahti kiskuda kõvasti vaenlase külge klammerdunud käsi.

Roodu kaotused olid suured, kuid ta hävitas üle kolmesaja vaenlase sõduri, ja mis peaasi — andis meie peajõududele võimaluse vaenlasele järele jõuda ja ta hävitada.

See oli üks kõige ägedamaid lahinguid Korea rindel. Teda nimetatakse lahinguks Sonkoboni mäe juures või lahinguks Sotani jaama juures. Ma otsustasin üles kirjutada kangelaste nimed, kes läksid, ise üleni leekides, vaenlasega käsitsi kokku ja hukkusid koos temaga. Siin nad on: Vang Tsin-tšuan, Sing Jui-tang, Hu Tšuan-tsiu, Tsing Jui-tšo, Vang Ven-ing, Siung Guan-tsüan, Vang Tsin-hou, Tšao Si-tse, Sui Tsin-san, Li Jui-an,

Ding Tšen-dai, Tšang Cui-šeng, Tsüi Jui-liang, Li Šu-go. Ja veel üks võitleja, kelle nime ei õnnestunud kindlaks teha. Ärgu iial tuhmugu meie sangarite kuulsus!

Pataljonikomandör jutustas mulle seda kõike rahulikult ja aeglaselt. Ent ta tunnistas üles, et tookord, kui maeti kangelasi, polnud ta suutnud pisaraid tagasi hoida.

«Ärge arvake,» lisas ta, «et ma nutsin mure pärast. Ei! Uhkus oma võitlejate üle täitis mu rinda! Ma tundsin, missugune suurus peitus nendes inimestes, ja ma nutsin erutusest.»

Sõbrad, mida te mõtlete, kui saate teada nende kangelaste ennenägematust sangariteost? Kas teid ei valda palav armastus meie võitlejate vastu? Kas teid ei täida uhkus selliste võitlejate üle?

Meie võitlejad on halastamatud vaenlase vastu, kuid humaansed korea rahva vastu, nad on kantud internatsionalismi sügavast ja kuumast tundest.

Hangani jõe põhjakaldal kohtasin noort võitlejat. Ta oli saanud kõigest kakskümmend üks aastat vanaks. Tema nimi oli Ma Jui-siang, ta oli pärit Heilungtsiangi provintsist, Tsingangi maakonnast. Minu ees seisis pikakasvuline laiaõlgne noormees, kaunis nagu gaoliangivars sügisesel põllul. Ta oli just äsja eesliinilt tagasi jõudnud ja tema näol oli veel aimata väsimuse jälgi. Ta oli kahurväelane.

Kord oli ta ärganud kellegi valjust nuuksumisest ja astus muldonnist välja vaatama, milles asi seisab. Künkaveerul istus ja nuttis vana korea naine. Tuli välja, et vaenlase lennukid olid tema maja puruks pommitanud ja ta oli sunnitud koopas ulualust otsima. Kuid nüüd oli ka koobas pommidest purustatud . . .

Pärast seda juhtumit ilmus Ma Jui-siang patarei staapi palvega viia ta üle jalaväkke. Ning kuna jalaväes oli mehi vaja, rahuldati ta palve.

«Aga kas pole ükskõik, kus vaenlast peksta — kahurväes või jalaväes?» küsisin ma temalt.

«Ei, vahe on väga suur!» vastas ta. «Mida lähemale sa vaenlasele saad, seda suurem tahtmine on sul teda peksta, seda suurema vihkamisega sa teda peksad!»

Palju päevi järjest võttis ta osa lahinguist Hangani jõe lõunakaldal. Kord eemaldus nende rühm positsioonidelt, et valmistada endale toitu. Ent vaevalt olid nad külla jõudnud, kui neid ründas mitu vaenlase raisakulli. Nad tulistasid küla automaatkahureist ja heitsid alla kaks suurt süütepommi. Mitu maja süttisid põlema. Tuli lõõmas nii, et polnud võimalik põlevaile hooneile läheneda. Äkki tabas võitleja kõrv läbi tule ja suitsu kostvat lapsenuttu. Ta sööstis põleva maja-poole. Õuel lamas tapetud keskealine korealane, majast aga oli kuulda lapsenuttu. Võitleja jooksis ukse juurde, lõi selle lahti — majas mässasid juba leegid ja sisse tungida oli raske. Paber, millega aknad olid kinni kleebitud, põles. Suitsupilvist kostis täiesti selgesti kaeblikku lapsenuttu.

«Kas mul on õigus teda päästmata jätta?» mõtles võitleja. «Ei ole! Kui minu kodukohas oleks juhtunud niisugune asi, kas ma oleksin tunginud põlevasse majja? Muidugi! Kas ma võin siis toimida teisiti siin, Koreas? Kas Koreas pole siis samasugused inimesed nagu minu kodukohas?»

«Ma lõin jalaga ukse maha ja tormasin sisse,» jätkas võitleja jutustamist. «Tuba oli paksu halli suitsu täis, midagi polnud näha, kuskilt aga kostis jälle lapse nuttu. Ma ei suutnud silmi lahti teha, nägu kõrvetas koledasti, nagu oleks teda noaga lõigatud. Ma ei pannud tähele, et minu seljas hakkasid riided põlema, ja polnudki aega sellele tähelepanu pöörata. Laskusin põlvili ja hakkasin kätega mööda põrandat kobama. Kõigepealt sattusin ma naisele; tõmbasin teda käest — naine ei liigutanud. Ma olin lämbumas, kuid jätkasin otsimist; naise kõrval sain pihku lapse jala. Haarasin lapse ja jooksin teda tugevasti vastu rinda surudes õue.

Seal nägin, et see oli tore poisike. Tal oli seljas lühike särk, mille alt paistsid paljad jalakesed. Poiss siputas jalgu ning karjus valjusti.

«Nuta või ära nuta, aga ma pean su ema päästma! Kes sind siis muidu toitma hakkab?!» mõtlesin ma.

Tuli tugevnes, majas süttis mööbel praginal põlema. Pikemalt mõtlemata panin lapse maha ja tormasin uuesti majja. Jõudnud jälle põrandal lamava naise juurde, haarasin ta käest kinni. Ta oigas, kuid ei liigu-

tanud. Kummardudes tema kohale nägin verega üleujutatud nägu ja rinda. Naise silmad olid kinni, ta vaevalt hingas veel. Mõistsin, et ta on suremas, ja jooksin majast välja. Kustutanud oma seljas põlevad riided, võtsin ma sülle nüüd orvuks jäänud lapse.»

On võimatu kuulata seda jutustust ilma erutuseta. Tunned tõesti, et meie vabatahtlikud on praegu sinule kõige kallimad inimesed.

Raske on võitlejail Korea rindel. Ent mis nad ise sellest arvavad? Kord nägin ma võitlejat, kes istus kaevikus ja sõi nuudleid lumega pooleks — lusikas nuudleid, lusikas lund.

«Kas sa viletsust ei tunnegi?» küsisin temalt.

Ta pistis suhu lusikatäie lund, naeratas ja ütles:

«Miks ei tunne! Meie, revolutsiooni sõdurid, oleme ju ka inimesed, aga mitte mingisugused lummutised! Ainult et meie koht ja kuulsus on nimelt siin!»

Ta viipas lusikaga ja lisas lõbusalt:

«Sa arvad vist lund? Jah, ma söön siin lund selleks, et inimesed minu kodumaal teda ei sööks! Et nad elaksid valgeis ja avarais majades, et nad võiksid juua teed ja süüa kõike, mida tahavad.»

Ta osutas sõrmega kitsale niiskele kaevikule ning lausus:

«Istud näiteks selles kaevikus ja südamel on nii nukker. Aga mispärast? Sellepärast, et sinu kohal särab pimestavalt päike, sinu ees laiub avar tee, aga mööda teed minna ei saa! Kuid ma istun siin kaevikus selleks, et minu kodumaal ei tuleks inimestel kaevikus istuda! Et nad võiksid ilma kartuseta, vabalt käia mööda teid! Tahad vankriga sõita — palun, tuleb tahtmine jalutada, juttu ajada — keegi sind ei sega. Kui suurepärane see on! Vaat sellepärast,» lõpetas ta ja tõstis suhu veel ühe lusikatäie lund, «sellepärast ma ei pane tähelegi seda, et tuleb puudust kannatada! Ega ma ei mõtlegi sellele, nagu ei mõtle sellelegi, et tuleb võib-olla valada oma verd!»

«Kas sa kodumaad meelde tuletad?» küsisin ma temalt.

«Kuidas siis muidu!» naeratas ta. «Ja siiski ma ei taha tagasi pöörduda! Kui tagasi tuleksin, küsib rahvas:

«Jutusta õige, kuidas te seal täidate ülesannet, mille me teile usaldasime?» Mis ma vastan?

«Aga ütle mulle,» küsisin ma uuesti, «te olete siin ju palju hädaohte läbi elanud, nii palju kannatusi talunud — missugused nõudmised on teil kodumaa vastu, Korea vastu?»

«Aga... ei mitte mingisuguseid,» vastas ta pärast mõningat mõtlemist. «Kuid siiski! Ausalt öelda pole see päris nii. Me tahaksime ainult üht...» Ta naeratas, pani pöidla ja nimetissõrme rõngasse, ja otsekui kartes, et ma ei saa aru, kiirustas seletama: «Medal «Korea vabastamise eest». Me kõik tahame teda rinnas kanda, kui koju tagasi pöördume...»

Sõbrad, mulle näib — pole vaja tuua palju näiteid, et te mõistaksite, missugused suurepärased inimesed on meie võitlejad! Need võitlejad on kogu rahuarmastava inimkonna sõdurid! Meie kodumaal on õigus nende üle uhke olla! Ja me tunneme uhkust, et meie kodumaa on sünnitanud niisuguseid kangelasi, tunneme uhkust riigikorra üle, mis on nad üles kasvatanud.

Armas sõber! Kui sõidad varahommikul esimese trammiga vabrikusse, kui lähed adra või äkkega põllule tööle, kui võtad pärast hommikusööki koolikoti ja lähed kooli, kui istud laua taga ja planeerid, mida sa pead päeva jooksul tegema, kui annad õuna oma lapsele, kui jalutad vabal ajal oma armsamaga — kas sa mõistad siis, et see on õnn? Võib-olla vaatad mulle üllatunult otsa ja ütled: «See on ju nii loomulik!» Kuid inimesed, kes tulevad tagasi kangelaslikust Koreast, näevad, et nad on kaitsnud sinu õnne, ja nad saavad õnnelikuks. Pea seda meeles! Siit tulebki meie võitlejate kangelaslikkus ja mehisus Koreas.

Sõber! Kui sa armastad oma kodumaad, armastad oma juhti, siis hakkad sügavalt armastama ka meie võitlejaid. Need on sõdurid, kes kutsuvad kõigis inimestes esile palavat tänutunnet.

Raev õhus

«Kui armastad Mao Tse-dungi, hoia rivi.»
Lendurite aforism.

Lendur Mou Jung-gangi majas äratab kõrvaliste inimeste tähelepanu kõigepealt mõõk. Mõõk ripub voodi peatsis. Tera on kolm tši'd pikk, ta haikalanahast tupp on juba kulunud, kuid endiselt erepunane mõõgatutt käepideme küljes kiigub tasakesi vähimagi tuulepuhangu mõjul.

Mou Jung-gang võtab mõõga iga kolme või viie päeva tagant tupest välja, et teda puhastada. Pealtnägijad kinnitavad, et mõõk läikivat nagu elavhõbeda juga.

On ikkagi imelik, — miks lendur ta siia üles riputas? Paljud rääkisid, et ta vanem vend oli mõõga saanud sõjasaagiks käsitsivõitluses jaapanlastega ja kinkinud temale. Ent vaevalt küll on see peamiseks põhjuseks. Asi seisab selles, et ta hakkas armastama seda mõõka kui lahingute ja rännakute kaaslast, et mõõk on talle mälestuseks unustamatust ratsaväelase-elust.

Jutustatakse, et Mou Jung-gang olevat lapsepõlvest saadik paistnud silma kangekaelsuse poolest. Üheksa-aastaselt, kui mõisnik võttis neilt võlgade katteks paja, lõi ta väike näoke raevust punetama nagu baklažaan. Kingaga käes tormas ta mõisnikule järele, sõimates teda näotute sõnadega. Mõisnik virutas talle jalaga nii, et ta tegi kaks kukerpalli. Samal ööl süttis mõisniku maja põlema, väike Jung-gang aga seisis kõrval, plaksutas käsi ja naeris.

Armeesse astunud, sai Mou Jung-gangist peagi hull-julge ja vapper ratsaväelane. Aastatelt noorena ja lahingus vaprana võitis ta varsti oma seltsimeeste armastuse. Polgukomandör kinkis talle kõrvi ratsu. Kui see mustalakaline iludus nelja ajas, siis näis, et ta lendab õhus. Neid vaadates võis arvata, et hobune on leidnud Mou Jung-gangis oma tõelise peremehe. Osava ratsaniku all lendas ratsu nagu vihur ja kui palju ratsanikke ka temast ees poleks olnud, alati kihutas ta nagu tuul kõigist mööda. Polgukaaslased vaatasid teda vaimustuse ja kadedusega.

Kord oli tarvis ette võtta rünnak vaenlase ratsasalgale. Mõisnike salga «Huangsiangtuani» juht, kes ratsutas tavaliselt võigu seljas, paistis silma oma elajaliku julmuse poolest. Meie ratsamehed otsustasid talle lõpu peale teha. Rünnakusignaali järel eraldus Mou Jung-gang silmapilkselt nagu tuulispask mõõgaga mängeldes omadest ja sööstis üksi vaenlase ratsanike grupi keskele. Ta raius maha sadulasse hüppava ratsaniku. Teine jõudis vaevalt mõõga tõsta, et rabada meie kangelast, kui Mou Jung-gang virutas täiest jõust ta mõõga pihta ja see lendas terve sülla kaugusele. Ent Mou Jung-gang ei leidnud võigu seljas ratsutavat komandöri. Teda piiras enam kui kümme ratsameest ronkmustade hobuste seljas, aga keegi neist ei julgenud läheneda. Sel ajal kihutas üks ratsanik võigu hobuse seljas tagantpoolt Mou Jung-gangi juurde. Viimane jõudis vaevalt end ümber pöörata, kui nägi, et hiiglasuur mehemürakas tõstab juba tema kohale mõõka, valmistudes andma surmahoopi. Pigistades hambad kokku, hüppas Mou Jung-gang sadulast üles, klammerdus vaenlase randme külge, rebis tal mõõga käest ja lõi selle mehele kõhtu. Seejärel tõmbas ta võigul mõõgaga üle laudja. Võik ajas end nagu marru sattudes tagajalgadele ja sööstis kõike teelt paisates minema, viies enda seljas kaasa ratsuri mõõgateraga kõhus.

Kui Mou Jung-gangile appi jõuti, oli ta juba neli meest surnuks raiunud ja vaenlase rõngast väljas. Kangelasel oli käes punase tutiga mõõk haikala nahast tupes.

Pärast seda viidi meie kangelane üle luuresse. Ta kõrb

sai veelgi suurema vabaduse. Nagu viinamarjad kobaras, kasvasid Mou Jung-gangi kangelasteod tema teenistuskirjas. Mou Jung-gang sai polgu sangariks.

Ning siis astus meie ratsaväelane hiina vabatahtlike lennuväkke. Pisarsilmil jättis Mou Jung-gang oma ratsuga hüvasti. Mõõga võttis ta endale mälestuseks — sellest lahkumine käis tal üle jõu.

* * *

Mou Jung-gangi väeosas teenis ta südamesõber — ta juhitav Jang De-lin. Räägitakse, et minevikus oli Jang De-lin olnud samuti ratsaväelane ja sõbrad olid kunagi koos teeninud.

Jang De-lin oli Mou Jung-gangist pisut vanem, ta sai varem kommunistiks ja ka iseloomu poolest olid sõbrad erinevad.

Kui Mou Jung-gang oli nagu metsik hobune või leek, siis meenutas Jang De-lin pigem laia veerikast jõge. Väliselt oli Jang De-lin väga kinnine, napisõnaline ja ainult naer reetis ta heasüdamlikkust. Pikaajaline teenistus jaoülemana ja rühmakomandörina oli temast teinud inimese, kes, nagu näis, oli loodud selleks, et elada teistele. Jang De-lin võis südaööl talust tallu peaaegu kogu küla läbi käia, paludes naisi anda talle ingverit, et valmistada suppi külmetanud võitlejale tema jaost. Pärast parteisse astumist ei kulutanud ta oma rahapalgast krossigi isegi mitte tubaka peale, vaid keeras raha paberisse, et osta pikkade rännakute ajal vajaduse korral haigele käkke või pirukaid. Ta vaatas naeratades, kuidas teised söövad, ja ainult siis näis talle, et ta on täitnud oma kohuse. Kui juhtus, et kan oli väike, inimesi aga palju, siis magas kõige all tingimata Jang De-lin, nagu võiks ta ainult nii rahulikult ja magusasti magada.

Meie armees võite kohata palju selliseid inimesi. Tavaliselt on nad väliselt võrdlemisi loiud; koosolekutel esinedes nad punastavad ja hakkavad kogelema. Nad häbenevad nagu tütarlapsed, kui neid kiidetakse, ent kõlas lask — ja raske on mõista, kust nad võtavad üllatavat julgust, külmaverelisust ja mehisust, just nagu

oleksid need omadused tavalisel ajal peidetud mingisse salakambrisse ja nagu toodaks nad välja alles pärast esimest lasku. Selline oli ka Jang De-lin.

Kord tabas nende eskadroni luurel olles kaitsesalga muretuse tõttu vaenlase ratsaväe ootamatu rünnak. Nendega oli parajasti kaasas diviisikomandör. Eskadronikomandör tegi viimasele ettepaneku lahkuda, kuid see ei tahtnud sellest kuuldagi. Diviisikomandör seisis rahulikult paigal, organiseerides rünnaku tõrjet.

Hädaoht suurenes. Eskadronikomandör haaras ta ilma hoiatuseta kinni ja tõstis hobuse selga. Seejärel virutas ta diviisikomandöri kuulsale valgele hobusele kõigest jõust püssipäraga. Nii murdsid nad rõngast läbi, päästes oma komandöri. Ent vaenlase ratsanikud kihutasid nende kannul valjusti karjudes:

«Pea valge kinni, pea valget...»

Jang De-lin haaras seltsimehe käest mauseri.

«Kaduge kiiremini!» hüüdis ta seltsimeestele. Ise aga jäi koos kahe võitlejaga, kellel ta käskis sadulast maha tulla, paigale seisma, kindel nagu puusse löödud nael, kummaski käes mauser.

Jang De-lini grupp võttis jälitajad vastu ägeda tulega. Vaenlase ratsanikud hakkasid kohapeal keerutama, tulid sadulast maha, et rünnata Jang De-lin'i. Selle ajaga kadusid eskadronikomandör koos diviisikomandöriga silmist. Pidemesse jäi kõigest kaks padrunit. Mitmest kohast haavatud Jang De-lini hobune kukkus. Vaenlased vajusid jälle summas kangelase kallale.

Traavides kargas tema juurde vaenlase ratsur. Tõmmates ratsmed nii pingule, et suulised lõikusid hobusele lihasse, peatus ratsanik, sirutas käe välja ning hüüdis enesega rahulolevalt:

«Pane relvad maha!»

Alles siis laskis Jang De-lin välja kaks viimast kuuli. Ratsanik kukkus sadulast. Ta üks jalg kõlkus veel jaluses, Jang De-lin aga kargas juba sadulasse, andis hobusele kannuseid ja lendas salgale järele.

Mäekuristikus leidis Jang De-lin üles eskadroni ja diviisi komandörid. Ta kargas verise hobuse seljast. Hoides hobust ratsmeist, andis ta diviisikomandörile au. See astus ta juurde ning surus kõvasti kätt:

«Ma tean, sa oled haavatud, aga ära noruta, seltsimees . . .»

«Asi ei seisa selles,» vastas Jang De-lin raskelt hingates, «minuga ei tulnud tagasi kaks võitlejat . . .»

Selline oli Jang De-lini iseloom.

Kuid ei maksa teha pikka juttu möödunust. Ning nüüd jätsid need kaks kangelast oma sõjaratsud, istusid uusimaisse reaktiivhävitajaisse ning suundusid vabatahtlikult appi Koreale. Seal nad siis saidki kõige lähedasemaiks sõpradeks.

Nende sõprust kadestati. Nad sammusid mööda tänavat, õlg õla kõrval. Öösel seisid nende voodid kõrvuti. Saabus hommik — nende lennukid kihutasid kõrguses, peaaegu puudutades teineteist tiivaga. Nad isegi tantsisid koos.

Ei saa öelda, et nad oleksid teineteise pärast oma maitset muutnud. Näiteks Jang De-lin suitsetas, Mou Jung-gang aga armastas õunu. Ta sõi neid tervelt, koort maha lõikamata, ja võis tükki viis korraga ära süüa. Mõnikord võis nende akende alt möödudes kuulda, kuidas Jang De-lin rääkis:

«Mou Jung-gang, ma panin õunad lauasahtlisse . . .»

Sõprus! Missugune suurepärane sõprus! Isegi algorganisatsiooni koosolekutel kritiseerisid nad teineteist julgemini kui teised. Kes siis ei kadestaks sellist sõprust! Kõik hakkasid neid märkamatult matkima. Eskadrillis kujunes välja rõõmustav ühtekuuluvuse atmosfäär. Eskadrillikomandör kiitis neid mitmel korral ja seadis eeskujuks, rõhutades, et lendurite hulgas, eriti komandöri ja juhitava vahekordades tuleb kasvatada sellist tunnet.

«Peale armastatud tütarlapse võib komandöril ja juhitaval kõik olla ühine. Sõprus nende vahel peab olema nii tugev, et komandör tunneks valu, kui juhitavat lüüakse rusikaga õla pihta. Vaat niisugused vahekorrad peavadki olema komandöri ja juhitava vahel! Aga kui sa teist ei mõista ja jääd ootama, kuni olukord õhus sulle midagi ette ütleb — siis on juba hilja.»

Komandör rõhutas seda ainult kui lendur. Kuid seda teavad mitte üksnes lendurid, vaid kõik, kes on käinud sõjas. Sõnad «lahing» ja «sõprus» on lähedased õed-

vennad. Milline sügav, erutav sisu on pandud sõnasse «seltsimees». «Tahte ühtsus» — seda tähendavad need kaks hieroglüüfi.

Mida te ka ei hakkaks tegema, kui teil on olemas see «tahte ühtsus»[1], te suudate paigast pöörata isegi Taišani mäe!

Tugev sõprus köitis neid kahte, nad mõlemad olid vaprad, lahinguis karastatud ratsaväelased. Ja ikkagi tekkis nende vahel lahkheli.

Lülis teenis keegi Go Siang. See oli inimene, kes tavaliselt armastas palju ja igal ettekäändel lobiseda; muide, ta isiklikus toimikus oli must-valgel kirjas, et ta on «vaprus ise».

Ainult Go Siangi juhitaval, üliõpilaste hulgast pärineval Siao Gaol polnud veel lahingukogemusi. Ta oli aktivist Noorsoo Uusdemokraatlikus Liidus ja iga jooneke temas ilmutas nooruslikku tarmukust. Algul tahtis ta kirjutada lahingukohustuse sõnad oma lennuki kabiini, aga kui komandör seda ei lubanud, riputas ta need üles voodi peatsisse, kus juba rippusid luuletused: «Tõuse kiiremini», «Maksame kätte Korea eest», «Kodumaale», «Meie pääsuke»[2], «Rahu eest» ja rida teisi.

Keegi poleks võinud kaheldagi selles, et niisugune lüli hakkab rindele saabudes otsekohe sooritama sõjalisi vägitegusid ja et tema kohal lehvib võitjate lipp. Ja kogu eskadrill mõtles salaja sellest.

Lülikomandöri vaatevinklist pidi see tingimata ka nõnda olema, nagu minevikus, kui ta oli istunud oma kõrvi seljas ja tema rühm oli vaprate tegude poolest esimene. Ent tegelikult tuli välja teisiti.

Pärast esimesi õhulahinguid tulistasid lülid iga kord alla mitu vaenlase masinat. Mou Jung-gangi nelik aga polnud veel lahinguarvet avanud, kuigi ta oli lahingutest osa võtma hakanud pisut enne teisi.

Mou Jung-gang tegi südame kõvaks, rahustas ennast ja mõtles endamisi: «Ikka pole ja pole, aga varsti toon

---

[1] Sõna «seltsimees», mis koosneb kahest hieroglüüfist «tung» ja «tši», võib sõna-sõnalt tõlkida kui «tahte ühtsust».

[2] «Hõbedasteks pääsukesteks» nimetavad hiina rahva vabataht-likud oma reaktiivhävitajaid.

tingimata mõne alla. Ma näitan veel teistele, kuidas tuleb võidelda!»

Klubis riputati üles lendurite portreed, kes olid alla tulistanud vaenlase lennukeid. Keegi raamis nad punase siidiga. Nende ette kogunes nüüd tihti inimeste rühm, siin jagati lahingukogemusi. Klubis käis ka meie lendur, tal oli samuti tahtmine pealt kuulata. Ent pikapeale hakkas Mou Jung-gang kaotama enesevalitsust. Aerodroomil kuulutati üha sagedamini välja võiduteateid ja vahel katkes diktori hääl rõõmsast erutusest. Üha sagedamini läksid Mou Jung-gangi akna alt mööda võidust rõõmsalt erutatud lendurid, kes laulsid lõbusaid laule. Päevast päeva kasvas portreede arv klubis ja see otsekui meenutas Mou Jung-gangile, et ta pole veel ühtki lennukit alla tulistanud.

Kannatusekarika täitis nende viimane väljalend. Väljalennu eel oli meeleolu nii pinev, et nad olid iga hetk valmis plahvatama nagu bensiin.

Eelmisel õhtul vidistas Siao Gao nagu varblane, jooksis toast tuppa, jagas seltsimeestega arvamusi, kirjutas midagi kiiresti üles. Go Siang aga käis suurte sammudega Mou Jung-gangi ees ja rääkis:

«Vean kihla, komandör . . .»

Ja lisas endale vastu rinda lüües:

«Võid mind vanaks eesliks nimetada, kui ma seekord lennukit alla ei tulista,» ja jutukaaslase vastust ära ootamata tegi ta esimesele ettejuhtunud seltsimehele ettepaneku kihla vedada.

Mou Jung-gang ei saanud kaua uinuda. Pärast keskööd oli ta vaevalt sõba silmale saanud, kui teda äratas kellegi naer. Ta pani tule põlema ja nägi, et Jang De-lin magab ning ta nägu on rahulolevat naeru täis. Äratanud oma juhitava üles, küsis komandör, miks ta naerab. Jang De-lin pomises kohmetult läbi une:

«Ma tulistasin just praegu alla lennuki F-86!»

Teisel päeval ei kannatanud Siao Gao õhku tõustes välja ja hakkas laulma oma lemmiklaulu:

. . . Head aega, ema, ära nukrusta veel,
meile soovi õnnelikku teed!

Mou Jung-gang kutsus ta kohe korrale hüüdega:

«Kes laulab? Distsipliin õhus!»

Uuesti laulma hakata Siao Gao ei julgenud. Kuid ka Mou Jung-gang ei juhtinud lennukit nii nagu teised, vaid nõnda, nagu oli vanasti juhtinud oma hobust: kord rebis ta ennast märkamatult ette, kord lähenes peaaegu puudutuseni eesmise masina sabale. Kui teda aga õigeaegselt korrale kutsuti, vähendas ta justkui solvudes kiirust.

Reaktiivlennuk meenutas teatud määral ta-endist kõrbi ratsut. Kui rühm N. rajoonis gruppideks jagunes ja vaenlast otsima hakkas, tundis ta lennuk lüli juhtides ennast just nagu vabamalt...

Kui Mou Jung-gangi lüli jõudis Tšhontšhongani jõe rajooni, kuulis ta, kuidas komandör raadio teel hüüdis:

«Esimene! Esimene! Mina olen saja esimene, mina olen saja esimene. N. rajoonis kakskümmend neli piraati, andke neile valu. Kiiremini!»

Mou Jung-gang vastas otsekohe:

«Saja esimene! Saja esimene! Esimene sai aru!... Esimene sai aru!»

Mou Jung-gang kordas käsklust kõigile ülejäänuile ja võttis kursi itta. Kõrvaklappides kuulis ta jälle häält:

«Esimene! Esimene! Mina olen saja esimene, mina olen saja esimene. Vaenlane on viie tuhande meetri kõrgusel, kurss sada nelikümmend, distantsi kuuskümmend viis kilomeetrit. Kiirusta!»

«Rivistuda minu järgi!» hüüdis Mou.

Lennukid koondasid rivi ja suundusid näidatud rajooni.

Pärani avatud silmi vaatas komandör pingutatult mõlemale poole. Ent näidatud rajoonis vaenlast ei avastatud. Maa-komandopunktist kostis jälle hääl:

«Esimene, esimene! Vaenlane teist vasakul. Kõrgus kolm tuhat, ära viivita!»

«Vasak pööre, üheksakümmend kraadi! Minu järel!» hüüdis Mou ja hakkas kõrgust maha võtma.

Kuid vaenlast polnud jällegi.

Taevas on nii avar. Kõikjal on valged pilvetombud, mis on lahtilöönud puuvillakarbikeste taolised — oleks sul ka neli silma, ikkagi ei jõua kõike silmas pidada...

«Teine, teine, kas sa nägid piraate?»
Mou Jung-gangi hääles oli rahutust.
«Ei.»
Ta küsis Siao Gaolt:
«Neljas, neljas, kas nägid?»
Ning kuulis ainult, kuidas Siao Gao vastas noorusliku häälega:
«Ei.»
Go Siang karjus küsimust ootamata:
«Kurat neid võtaks, just nagu maa alla vajusid . . .»
Distsipliin ei lubanud õhus liigseid sõnu, kuid Go Siang armastas nalja teha. Pahameele pärast oli Mou Jung-gang valmis teda läbi sõimama. Ainult need, kes on olnud õhus, teavad, mis on taevas — see pilvede maailm, kui sügav ja avar ta on. Muidugi, temas pole metsi, pole mäeahelikke, kuid temas on palju kummalisi pilvi, nagu neid veel keegi näinud ei ole. Taevas on nende pilvede kodu. Siin polnud midagi ühist kõrgustiku ründamisega maa peal, kus kõik on selge nagu peopesal, ja see ei sarnanenud hoopiski sellega, kuidas meie ratsaväelased tormasid mõõkadega mängeldes otse vaenlase peale.
Pole ka midagi imestada, et noor kogenematu lendur ei leia õhus kohe vaenlast. Õhus vaenlast otsides tuleb alguses kiiresti ja külmavereliselt läbi vaadata üks suund, siis teine. Kuid läbematu Mou Jung-gang põikas ühe sektori läbivaatamist lõpetamata teise juurde ja loomulikult polnud tal kerge vaenlast üles leida. Just sel hetkel kästi maa-komandopunktist teisel vaenlase masinate grupil tee ära lõigata. Ent seda ei leidnud nad samuti. Äkki avastas Jang De-lin vaenlase lennukid, mis eemaldusid mere suunas. Mou Jung-gang jõudis vaid anda käsu nende ründamiseks, kui juba saabus eskadrilli komandöri käsk kõigil oma baasi tagasi pöörduda. Vastumeelselt suunas Mou Jung-gang masina kogunemispunkti. Väljalend oli jälle tühja läinud. Lülikomandöri lennuk maandus rahulolematu mürinaga, nagu oleks tal südames suur solvumine . . .
«Hõbedaste pääsukeste» tagasitulek ja maandumine — see on üks kõige liigutavamaid stseene lennuväljal. Kõik, kes viibivad komandopunktis, ja kogu aerodroomiperso-

nal rivistuvad starti üles. Nende meeleolu võib võrrelda märkilaskja omaga, kes ootab punase lipu langetamist, et teada saada oma tulemusi, ainult et ta on veelgi pingelisem.

Komandör jälgib keskendatult vastuvõtja ruuporit, kartes kaotada kas või sõnagi selle teateist, eriti hetkel, kui raadiolained kannavad katkendlikke lahingukäsklusi. Komandör just nagu viibiks ise pingsa õhulahingu keskel ja näib, et kui ta kõrvale kukub pomm, siis ei vii ka see teda sellest seisundist välja. Ta näoilme muutub kiiresti: kord on ta kurb, kord rõõmus.

Staabitöötajad vaatavad teraselt kaardile laiali pillatud leppemärke. Radistid jälgivad silmi pilgutamata raadiolokaatori ekraanil uitavaid helendavaid siluette. Inimesed kardavad teha pisimatki viga ja tuua õnnetust oma kotkastele...

Aga motoristid, relvameistrid, kes keset ööd, paukuvas pakases ja tuule käes sorivad käega jäises õlis või kontrollivad elektrilambiga iga kruvikest! Hoolitsuses iga kruvikese eest peegeldub nende sügav andumus kodumaale ja korea rahvale.

Kõik nende inimeste jõupingutused on koondatud üheks eesmärgiks: anda vastulöök marrusattunud õhukiskjaile.

Ja siis, kui lennuk alustab maandumist, on nad juba koos ning ootavad teda. Nad saavad enne teisi — tervelt pool minutit varem! — teada oma «hõbedaste pääsukeste» lahingutulemustest. Lennuk alustab maandumist, ta on veel õhus, aga tehnik tõstab kaks kätt üles, ta sarnaneb emaga, kes on valmis oma last võõrastest kätest vastu võtma. Juuresviibijad vaatavad pingsalt ja mõistatavad kogemuste põhjal lennu tulemusi. Lennuk maandub, libiseb mööda stardirada, nemad aga kummarduvad, et heita pilk kahurisuudmeile, kas need on ka suitsust mustad — kindel tõend selle kohta, et masin on lahingust osa võtnud. Nii võetakse vastu oma «hõbedasi pääsukesi», kes pöörduvad tagasi lahinguülesande täitmiselt.

Ka täna jõudsid lennukid vaevalt maanduda, kui neid juba ümbritsesid lendurid ja kuuldus omavahel jutlevate inimeste hääli.

«Mis, kas Mou Jung-gang ei tulistanud jälle ühtki alla?»

Teine hääl vaidles vastu:

«Vaatame veel, üks on vähemalt . . .»

Mou Jung-gang punastas kõrvuni, ta ei kuulnud, mis talle kaastundlikult ütles tehnik. Inimesi laiali lükates suundus lendur vaikides puhketuppa.

Tõmbamata endale erilist tähelepanu, kargas rahvahulgast välja Siao Gao. Päriselt nördinud Go Siang lõi käega.

«Ärge küsige, niigi suud-silmad häbi täis!»

Jang De-lini nägu oli samuti kurb, ent Mou Jung-gangi sõber lausus rahu säilitades:

«Ei toonud seekord alla . . .»

Lendurid on enesearmastajad. Jang De-lin ei suutnud kuidagi öelda lihtsalt «ei toonud alla», talle näis, et on tarvis tingimata veel lisada «seekord».

Mou Jung-gang istus kätega peast kinni hoides puhketoas. Väljast kostsid rõõmsad hüüded:

«Ma lasksin ühe alla, aga sina?»

«Mina ka.»

«Tubli poiss!»

See pingutas üha enam Mou Jung-gangi kannatust. Söömata pöördus ta ühiselamusse tagasi. Halvas tujus läks lendur pead tõstmata mööda teadetetahvlile välja pandud lahingukokkuvõttest.

Jang De-lin oli pärast aerodroomil toimunud stseeni samuti rusutud meeleolus.

Lõuna ajal lükkas ta sõbra puudumist märgates kausi kõrvale ja suundus söömist lõpetamata ühiselamusse. Tuppa astudes nägi ta, et sõber magab üle pea teki sisse mässitult voodis. Seinal rippunud mõõk vedeleb põrandal. Jang De-lin viivitas otsustamatult ja jõudis järeldusele, et praegu on kasutu seltsimeest rahustada.

Püüdes Mou Jung-gang'i mitte äratada, korjas Jang De-lin mõõga ettevaatlikult üles, heitis voodile pikali ja jäi mõttesse. Heitnud pilgu mõõgaterale, meenutas ta, kuidas sõber oli selle mõõgaga ratsutanud vapralt ja uhkelt polgu ees oma mustalakalise ratsu seljas, ja mõistis, et ülemäärane enesearmastus, mille all ta minevikus kannatas, pole mitte ainult võidetud, vaid on vastupidi

veelgi arenenud, põimudes tihedalt Mou Jung-gangi hulljulge vaprusega ja andumusega kodumaale.

Nüüd polnud see enam lihtne võrse, vaid juuri ajanud puu.

Jang De-linil hakkas häbi, et ta oli oma sõpra vähe mõjutanud. Ohkega pani ta mõõga lauale ning jäi mõttesse: mispärast ei suutnud nende lüli täna vaenlast leida? Istukile tõustes küünitas ta kätt oma märkmiku järele. Tänaseid sündmusi teiste lülide võitluskogemustega võrrelda püüdes hakkas ta pingutatult meenutama mõne viimase päeva lahinguid ja joonestama skeeme.

Tuul puhus iilidena aknasse. Mõtiskledes jäi ta magama vihiku ja värvilise pliiatsiga käes.

Ärgates nägi Jang De-lin, et Mou Jung-gang'i polnud enam toas. Põrandal vedeles punases köites kaustik. See oli ta sõbra päevik. Esimesele leheküljele oli kirjutatud:

«Hüvasti, seltsimehed! Täna olen ma väga rõõmus!! (Päevikus ilutsesidki kaks hiiglasuurt hüüumärki.) Ma siirdun nendesse paikadesse, millest unistasin. Ma saan nende sellidega kokku. Minu unistus on täitunud . . .» jne.

Jang De-lin teadis, et Mou Jung-gang kirjutas seda Koreasse siirdudes. Ta hakkas edasi lehitsema ning nägi viimaste kuupäevade all hieroglüüfe, mis olid kirjutatud harukordselt hoolimatult ja viltu. Üleval oli märge:

«21. septembril. Mida kirjutada?»

«22. septembril. Kirjutada ei tasu.»

«23. septembril. Mou Jung-gang! Selle kaustiku annab komandör lenduritele, et nad märgiksid üles allatulistatud vaenlase lennukite arvu. Lubage küsida, mitu lennukit olete teie alla tulistanud?

Kui ei ühtki, kas teil ei ole siis häbi siia kaustikusse kirjutada!»

Jang De-lin lõi kaustiku kiiresti kinni, riietus ja läks välja. Pärast pikki otsinguid nägi ta, et Mou Jung-gang väljus lähemast männikust ja suundus metsatukka. Jang De-lin ruttas pooljoostes sõbrale järele, hüüdes teda:

«Miks sa isegi söömise oled maha jätnud?»

«Mul on isu läinud,» vastas Mou, pilk maas.

«Jung-gang, ma tean, et sa oled ärritatud, aga milleks kirjutada näe seda?»

«Mida?»

«Päevikus.»

Mou Jung-gang ei vastanud. Sõprade suhted muutusid teadmata mispärast pinevaks. Jang De-lin tahtis sõpra lohutada, kuid ta ei suutnud ja samal ajal ta mõistis, et sõbral pole päris õigus. Ning ta ütles viimasele otsekoheselt, et niisugused meeleolud tähendavad ebaterve ideoloogia avaldumist jms. Mou Jung-gang tõstis pead. Pisarad olid tal iga hetk silmi tõusmas, ta surus need tohutu jõupingutusega tagasi ja sõnas kõlatult:

«Sa räägid ideoloogiast. Mille poolest ta siis ebaterve on? Ma olen põletanud ära nii palju kütust, mis kuulub rahvale. Rahvas on kulutanud nii palju, et mind üles aidata. Raske on uskuda, et mina, harimatu inimene, õppisin suure vaevaga ära algebra, trigonomeetria. Misjaoks? Teised lasevad vaenlase masinaid alla. Aga mina? ... Mis inimene olin mina, Mou Jung-gang, ja kelleks ma nüüd olen saanud? Ma olen teiste silmis just nagu kasvult kaks korda väiksemaks jäänud ... Ma mõistan, mis asi on häbi! Ma ei suuda seda taluda!»

«Aga ma tuletan sulle meelde, seltsimees Mou Jung-gang,» ütles Jang De-lin, «et me elame rahva jaoks, mitte aga ainult nende näituste jaoks, mida klubis tehakse! ...»

Mou Jung-gang jäi Jang De-linile otsa põrnitsema.

«Kes elab klubinäituste jaoks? Keda sa selle all mõtled?»

«Ma ei ütle, et sa ainult nende jaoks elad, aga ma mõtlen sind.» Jang De-lin vaatas sõbrale kindlalt otsa.

Sel hetkel kõlas sireeni hoiatav ulgumine ja kostis eskadrilli komandöri hääl:

«Koguneda! Lahinguks valmistuda!»

Lendurid sööstsid aerodroomi poole.

2

Aerodroomil oli kõik lahinguvalmis. Hõbedased hävitajad seisid numbrite järjekorras stardijoonel, sirutanud ähvardavalt välja päikesekiirtes pimestavalt helkivad tiivad. Ning kerkib vaid selgesse taevasse roheline rakett,

kui nad tõmbavad oma küüned sisse ja tõusevad kõrgusse.

Stardikäsk viibis. Lendurid piidlesid juba ammu kellade peaaegu liikumatuid osuteid.

Mõned seisid ootel telefonide juures.

Lõpuks telefonikell komandopunktist. Komandör võtab toru. Kõik on tardunud paigale. Nüüd riputab komandör toru hargile ja käsutab käega viibates:

«Masinaisse!»

Heitnud kaarditaskud üle õla, kiirustavad lendurid stardile, pannes käigu peal pähe lendurimütse.

Mou Jung-gang mõtles nagu teisedki ainult ühest. Ta ronis treppi mööda oma masinasse number 01 ja hüppas kabiini. Mehaanik aitas kiiruga tal langevarju selga ja päästevööd ümber panna, pühkis kabiiniklaasi üle ning vaatas talle otsa pilguga, mis oli täis lootust. Mou Jung-gang pöördus kõrvale.

Seda kõike tehti vaikides, hääletult.

«Rakett!» karjus mehaanik.

Neli rohelist raketti paiskusid üksteise järel taevasse. Peaaegu silmapilkselt prahvatasid töötama kõigi lennukite mootorid.

Hetkega mattus aerodroom suitsu, õhku tõusis tolmu. Mootorite mürin vapustas maad. Paar paari kannul roolisid püstakil ninadega, hiiglaslike kukkede taolised lennukid välja stardirajale ja tõusid mürinal õhku. Nende varjud libisesid üksteise järel üle rohu. Pärast seda, kui suits hajus, olid hõbedased masinad juba muutunud pisikesteks valgeteks punktipaarideks.

Mou Jung-gang juhtis oma lüli läbi paljukihiliste pilvede. Võimsad mäeahelikud ja jõed vilksatasid lennuki kandepindade all. Ta uuris teraselt iga pilvekest, vaatles üksikasjaliselt merepinda ja silmapiiri, kus oli näha tõusvat päikest.

Kauguses, vasakul, ilmus nähtavale tuli ja must suitsukoonal. «Seal pommitavad vist vaenlase lennukid,» mõtles Mou. Ta kandis komandörile ette ja suunas oma lüli suitsu poole. Lähenedes vaatas lülikomandör allapoole: ta polnud eksinud, enam kui kümme ristikujulist ameerika F-86 pommitasid korea küla ja tulistasid seda kuulipildujaist. Nad pikeerisid ja tõusid rahulikult nagu

õppustel. Suitsu sisse mässitud küla põles. Jang De-lin, kes lendas tagapool, karjus Moule:

«Esimene, esimene, kas näed?»

Mou silmaterad laienesid, ta hammustas huulde ja vastas järsult:

«Näen.»

«Nad pommitavad!» karjus Jang De-lin jälle erutatult.

Hüüdega «Anname nendele süütajatele õpetust!» surus Mou Jung-gang pideme allapoole ja metallist lind sööstis hõbedase sulestiku välgatades alla põleva küla poole.

Tema kannul sööstsid Jang De-lin ja Go Siang.

Siao Gao jäi pisut hiljaks ja kaotas otsekohe oma sõbrad; vaenlase peale pikeerides hüüdis ta ärritatult:

«Ei näe teid, ei näe! . . .»

«Kui ei näe, siis otsi ise vaenlane üles ja ründa teda!» vastas lülikomandör.

Pikeerides nägi ta, kuidas kaheksa musta risti tõusid põleva küla kohal ülespoole, teises kohas märkas ta veel üht vaenlase lennukite gruppi. Mou Jung-gang hüüdis raevukalt:

«Aa, koeravärdjad, pommitate isegi niisugust külakest! Meie poisid annavad teile õpetust, las korea rahvas vaatab!»

Lülikomandör tuiskas vaenlase grupi keskele, mis koosnes enam kui kahekümnest lennukist. Silm nägi tagapool ja eespool ainult vaenlase masinate ristikujulisi siluette, mis katsid taeva nagu vareseparv. Südamel läks rõõmsaks ja ärevaks nagu näljasel, kes silmab tervet korvitäit valgeid timpsaiu; tahaks haarata ega tea, missugust võtta. Mou Jung-gangi silmad hakkasid ekslema: kord sihib üht lennukit, siis tuleb tahtmine kõrvetada teisele, — kahju hakkab, et ei saa tulistada kõiki korraga.

Sel hetkel, kui need ameerika lennuväe-bisnesmenid nautisid suitsust panoraami ja lugesid dollareid, mis nad selle pommitamise eest saavad, ilmus nende keskele neid kohutav «hõbedane pääsuke». Bandiidid põgenesid nagu ülesehmatatud pardid mere poole, pildudes paanikas merre pomme, mille plahvatustest tõusid õhku hiiglasuured veesambad.

«Või jalga laskma? Kuhu? Pommid maha ja nüüd koju, tahate lihtsalt pääseda! . . .»

Lülikomandör kihutas gaasi lisades tagantjärele ja ütles:

«Aa, imperialistid, ega teis midagi erilist pole, kui üks meie poiss paneb terve kamba jalga laskma!»

Kaval vaenlane märkas, et teda jälitab üksainus masin, kogus end ja rivistus ümber lahingukorda. Ent ka lülikomandör oli nüüd muutunud targemaks. Ta ei tulistanud enam korrapäratult, vaid hakkas külmavereliselt jälitama kaht üldisest grupist maha jäänud masinat.

Kõige viimane nägi, et pääsemine on võimatu, hakkas kiirustades keerama, kavatsedes ennast poolpöördega lahti rebida. Mou Jung-gang mõtles: «Enne laskis üks niimoodi minu käest jalga, ei ma sind nüüd lahti lase; sina teed poolpöörde, mina samuti.» Ta järgnes vaenlase masinale. Nähes, et kavalus kukkus läbi, hakkas vastane tõusma. Mou Jung-gang tegi sedasama.

«Kuhu sa ka ei jookseks, ma saan su kätte. Ronid lehma kõhtu, tapame lehma ära ja otsime üles.»

Äkki märkas ta, et vaenlasel tekkisid taha kahte kohta suitsujoad. Komandör mõistis: vastane pani tööle kiirendajad, et ennast lahti rebida. Lendur-vabatahtlik lisas kohe gaasi ja hakkas järelejätmatult jälitades märgatavalt lähenema. Vaenlase masina hall siluett muutus üha suuremaks. Näis, et lülikomandöri pilk on kabiinikupli klaasi läbi puurimas, ta silmad olid vaenlase masinas kinni. Mou Jung-gang sihtis, valmis päästikule vajutama. «Ei, tuleb minna lähemale,» vilksatas mõte ta peas.

Jäi veel ainult sada meetrit. Muutusid selgesti nähtavaks tähed «USA», valge viisnurkne täht, vaenlase lenduri pea. Mou Jung-gangil oli suur tahtmine vaadata, mis nägu on see metsloom, miks ta tahab purustada teiste õnnelikku elu, miks ta pommitab meie kodumaa kirdeosa, pommitab korea külasid. Kuid bandiit põgenes kummargil peaga. Mou Jung-gang sõimas läbi hammaste:

«Koeravärdjas, tõsta pead, vaata mulle otsa, ma annan sulle pihta . . .»

Ent vaenlane ei pöördunud ringi, tal polnud aega vaadata. Ta põgenes pead õlgade vahele tõmmates.

Lendur-vabatahtlik rihtis masina horisontaali mööda vastasega ühele joonele, püüdis ameeriklase sihikuvõrku ja vajutas järsult päästikule. Mürsud suundusid üksteise järel vaenlase masina poole, jättes maha helendavaid trasse. Oli näha, kuidas lennuk võpatas ja ta sabast paiskusid eemale metallitükikesed... Kuid ta jätkas lendu.

«Veel ei kuku!» karjus Mou Jung-gang ja valmistus ründama teist korda. Vaenlase lendur põikas teise masina poole, kavatsedes hirmunult päästa oma nahka paarimehe arvel, asetades selle Mou Jung-gangi tule alla.

«Missugune lurjus!» vandus lülikomandör endamisi ja vajutas gaasi põhja. Kuid vaenlase piloot võttis kasutusele vana nõksu, et tule alt pääseda: ta hakkas põiklema paremalt vasakule.

«Ahaa, väänled...» Mou Jung-gangile tuli meelde, et üleeile oli jänki niiviisi tema käest põgenema pääsenud, ja hüüdes: «Väänle, väänle!» hakkas ta vaenlase manöövreid kordama. Siis vajutas päästikule. Valang tabas märki: ameeriklase kabiinist paiskus välja leek, sabast venis musta lindina taha suits. Masin sattus pöörisesse ja hakkas vajuma.

Lülikomandör hingas kergendatult. Heitnud pilgu alla, nägi ta, et leekidesse ja suitsu mässitud vaenlase lennuk oli tunginud ninapidi kaldaäärsesse leetseljakusse. Mou Jung-gang pühkis laubalt higi. Esmakordselt viimaste päevade jooksul ilmus ta näole naeratus. Ta tundis kogu kehas ebatavalist kergust. Nüüd lendas ta niisuguse tundega, nagu oleksid lennuki tiivad talle endale külge kasvanud.

«Esimene, pane tähele saba, taga on raisakull,» kostis Jang De-lini hääl sel hetkel, kui Mou Jung-gang oli alustamas tõusu.

Vaenlase masina kontuur vilksatas mürisedes ta lennuki tiibade all.

«Aa, te tahate veel tasa teha, värdjad...»

Mou Jung-gang kavatses just pideme alla suruda ja vaenlasele järele söösta ning tõstis parajasti pead, kui terve trobikond ristikujulisi vaenlase masinaid kargas marukoertena talle kallale. Jälitamisest haaratud

Mou Jung-gang ei märganud, kuidas grupp F-86, neid õhugangstereid, leidis ta üles ja piiras sisse. Ennast planeerimisega lahti rebida on hilja, vaenlased pikeerivad juba suure kiirusega tema poole, kõige parem on pöörata ülespoole ja püüda rõngast läbi murda. Lülikomandör võttis pideme sisse, masin ajas nina püsti ja hakkas järsult tõusma, hetk — ja ta kadus pääsukesena pilvevahesse.

Vaenlase lennukid tiirlesid allpool, lootes teda veel üles leida.

Mou Jung-gang, kes mõtles ainult sellest, kuidas tulistada alla veel üks lennuk, ei kuulnud komandöri käske ega Jang De-lini hüüdeid. Ta tiirles pilvedes. Karanud hetkeks suurest pilvest välja, kadus ta jälle mingisse pilvetompu, nagu oli kunagi maa peal maastikku kasutades kadunud.

Valinud ühe lennuki välja, sööstis ta kotkana selle kallale ja avas tule. Ameerika F-86 hakkas kohe suitsema ja tulekeeli välja paisates langema.

«Veel ühe tulistasin alla,» hüüatas lendur tahtmatult ja rõõmsalt ning puhkes naerma. Kellele ta seda ütles, seda ei teadnud Mou Jung-gang isegi. Ringi vaadates nägi ta, et läheduses on ainult vaenlase masinad. Meie lennukeid polnud. Mis on juhtunud? Pikeerimiskiirus oli liiga suur, ta ei väljunud kohe pikeest ja tema masin sattus vaenlase kahe lennukitekihi vahele. Haaratuna vaenlase masina tagaajamisest oli Mou Jung-gang unustanud õhulahingu reegli: «Vastast rünnates vaata tagasi — kas ehk sind ei ründa vaenlase masin.»

Teha praegu pööre — antakse sabast tuld, murda otse läbi — ees on vaenlase masinate tihe müür. Mou Jung-gang andis otsustava liigutusega gaasi ja läks otse tema vastas olevat vaenlase masinat sihtides rünnakule. Vaenlane märkas ta otsustavat manöövrit, mõistis, et lendur-vabatahtlik on valmis rammima, ja põikas hirmunult kõrvale. Hetkeks tekkis väike lõhe ja Mou Jung-gang lipsas sealt läbi.

Ent vaenlase masinad surusid talle peale nagu kärbsed. Komeetidena lendasid kuulid mõlema kandepinna alt, kabiini kohal, kere all, jättes enda järele pikki helendavaid sabasid.

Äkki tundis Mou Jung-gang, kuidas lennuk võpatas, just nagu oleks keegi tal sabast kinni haaranud. Kiirus langes. Pead pöörates nägi lendur, et vasakus tiivas haigutab auk. Tal hakkas valus, nagu oleks ta ise haavata saanud.

Raevunult tahtis lendur ümber pöörduda, kuid järgnes veel lask, lennuk võpatas jälle. Mou Jung-gang nägi: kaheksa vaenlase masinat annavad teda järelejätmatult jälitades tuld kõigist kahureist ja kuulipildujaist. Mürsutrassid haaravad nagu draakonikäpad ta lennukit. Parempoolse vaenlase lennuki lasust tekkis mustav auk ka paremasse tiiba. Lennuk hakkab vibama. Kui Mou Jung-gang kaalus, kuidas ennast lahti rebida, ilmus tema ette veel üks vaenlase lennuk, kes suundus otserünnakuga talle vastu. Olukord oli ohtlik.

«Riskin,» mõtles meie lendur ja hetkeks kerkis ta ette kangelase Dung Tsun-žui[1] kuju. Ta lisas gaasi ja söösti otse vaenlase peale. Palja silmaga oli näha, kuidas väheneb vahemaa. Selliseil hetkil asetab see, kes kaotab kindluse ja pisutki põikab ülespoole või kõrvale, tingimata vaenlase tule alla oma lennuki suurema pinna.

Ent vaenlase lendur tuli samuti tema poole. Mou Jung-gang nägi, kuidas kasvab vaenlase lennuki kontuur; näis, et veel hetk ja nad põrkavad kokku. See oli saatuslik silmapilk Mou Jung-gangi ja ta vastase jaoks.

Kui näis, et meie uljas ratsaväelane elab sekundi viimseid murdosasid ja kohe praegu lendab ta masin Korea taevas vaenlasega kokku põrgates tükkideks, sel minutil ei kannatanud kangekaelne bandiit välja, kaotas meelekindluse. Lülikomandör vajutas samal hetkel raevukalt päästikule, lastes välja kogu lahingukomplekti jäägi, ja kirus:

«Kui ma sind alla ei lase, siis tuleb sul, värdjas, aluspesu vahetada.»

Ta märkas ainult, kuidas kerkis ja hakkas kramplikult vibama osa vaenlase masina sabast. Lennukist hüppas välja inimene, avas väikese seenekese taolise langevarju

[1] Dung Tsun-žui — hiina rahva kangelane. 1948. aastal, RVA väeosade pealetungi ajal Lunghua linnale (Žehe provints) laskis Dung Tsun-žui oma elu ohverdades õhku vaenlase sillapea-kindlustuse, vabastades tee pealetungivaile vägedele.

ja hakkas langema. Kuid sel hetkel võpatas ta lennuk kogu kerega — tagant jälitav vaenlase lendur sai mootorile pihta. See jäi vait, lennuk vajus kohe ninaga allapoole ja hakkas langema. Mou Jung-gang rebis pideme jõuliselt enda poole, lootes masinat tasakaalustada, ent lennuk jätkas langemist.

On teadmata, kui kaua jätkus langemine. Silme ees läks mustaks, masina kandepinnad hakkasid võbisema ja olid valmis murduma.

«Hüpata langevarjuga, kuni pole veel hilja.» — Lendur kaotas meelemärkuse, kuid toibudes ta rahunes. «Ei, ei tohi, kuni on olemas kasvõi kõige pisem lootus masinat päästa.»

Pea selgines, mõte langevarjuhüppest heideti kõrvale. Lendur tundis uut jõutulva. Selline energia ilmneb ainult neil, kelle peale on pandud miljonite inimeste suur missioon, mille edus ei ole kahtlust. Lendur kontrollis kiiresti kõiki lennuki osi. Juhtkang töötas, ainult kõrgemale tõusta ei saanud. Mootor ja raadiosaatja olid rivist väljas. Ebainimliku jõupingutusega õnnestus tal masinat tasakaalustada.

Mou Jung-gangi masin pöördus aeglaselt, ilma tavalise mürinata, planeerides tagasi omade juurde...

Mõne aja pärast maandus lennuk aerodroomil. Lennuk ei tabanud maandumisväljakut ja peatus sellest mõnesaja meetri kaugusel murul.

Alles nüüd andis end tunda kuivus huultel, pakitsev valu õlgades ja surmaväsimus. Näis, et on otsa lõppenud kõik energiavarud. Jõudmata veel kabiini avada, nägi ta sanitaarautot, veotraktorit ja tema haavatud masina poole jooksvaid inimesi.

Mou Jung-gang ronis kabiinist välja, teda ümbritses hulk inimesi. Sanitaarautost hüppas välja elatanud, prillidega arst. Läbi inimhulga trügides hüüdis ta:

«Kus on haavatud lendur? Laske läbi! Laske läbi!»

«Siin,» vastas Mou Jung-gang, «ma pole haavatud.»

Lendurini trüginud, võttis arst tal käe alt kinni ja tahtis talutada sanitaarautosse.

«Kuidas sa ennast tunned? Kas pea käib ringi? Kust kohast sa haavata said? Ai-ai, küll on tubli! Ja veel seisab ja ajab inimestega juttu!»

«Ma pole haavatud, doktor.»

«Mis sa ütlesid? Ma ei kuule eriti hästi.»

«Ma pole haavatud.»

«Mis? Pole haavatud?» Oma kõrvu uskumata vaatas arst Mou Jung-gangi pealaest jalatallani üle, katsus ta käsi, õlgu ja küsis ikka veel hämmeldunult:

«Tõepoolest ei ole haavatud?»

«Mu lennuk on haavatud,» ütles Mou Jung-gang kurvalt.

Arst heitis pilgu lennukile: «Rabeles lahti niisuguse vaenlase masinate trobikonna käest, kas ta siis tõesti haavata ei saanud? See on alles kangelane, tõepoolest kangelane!» kiitis arst, istus autosse ja sõitis ära. Selle ajaga veeretasid tehnikud trepi masina juurde ja vaatasid üksikasjaliselt järele tabamused lennukis.

«Vaadake, viiskümmed kaheksa tabamust!» ütles üks neist erutatult.

«Kuidas ta ainult tagasi oskas tulla,» vangutasid teised päid, «on see vast tubli poiss!»

Teda ümbritsevad tehnikud pärisid osavõtlikult:

«Palav päevake täna, palju alla tõid?»

Mou Jung-gang hakkas elavalt ja haaratult jutustama õhulahingust. Ta mäletas selgesti, et oli alla tulistanud kolm vaenlase lennukit, ent kuni pole ilmutatud fotokuulipilduja kinolindid, ei lubanud ta enesearmastus sellest rääkida. Kohmetudes ja veidi punastades vastas ta:

«Vist mõne ikka tõin!»

«Miks su juhitav pole tagasi tulnud?» küsis tehnik Jang De-lini kohta.

«Pole veel tagasi tulnud? Noh, pole viga, küll varsti tuleb. Palav lahing oli täna, küll oli kuum, nii kui ma ühe alla sain ... küll näete filmi pealt.»

Rõõmus Mou Jung-gang jutustas õhulahingust, ümbritsevad seltsimehed aga kuulasid teda raugematu vaimustusega.

«Tubli! Tubli!»

Kui ta oli komandörile ette kandnud ja astus puhketuppa, hakkasid teda lausa piirama korrespondendid, raadiotöötajad, propagandistid ja staabimehed. Ühed pildistasid, teised pärisid, kolmandad joonistasid

ta portreed, tundsid huvi lahingu käigu vastu. Mou Jung-gang ei teadnud, kellele mida vastata, kellega vestelda.

Peagi maandus ka Go Siangi masin. Juba kaugelt oli näha, kuidas ta jooksis ja karjus sõrme näidates:

«Üks, üks . . .»

Nähes teda üksi, küsis Mou Jung-gang kiiresti:

«Kas Jang De-lin ja Siao Gao pole veel tagasi tulnud?»

Rõõmust joobunud Go Siang raporteeris tema sõnu vaevalt kuuldes:

«Seltsimees komandör, ma tulistasin alla ühe vaenlase lennuki!»

«Ma küsin sinult Jang De-lini ja Siao Gao kohta. Kas nad sinuga koos tagasi ei tulnud?»

«Kas nad pole veel tagasi?» üllatus Go Siang, kes oli samuti üksikult lahingut pidanud.

Mou Jung-gang tundis rahutust: tagasipöördumise aeg oli juba saabunud. Ta suundus puhketoast maandumisplatsile ja hakkas teraselt taevast jälgima.

Maandumisplatsile oli juba kogunenud aerodroomipersonal ja kõik jälgisid nägemist pingutades taevast. Iga kord, kui saabusid uued masinad, mis suundusid maandumisele, otsisid mehaanikud oma lennukit.

«On see minu oma? Just nagu oleks!» sosistasid nad. Tegelikult oli masinaid raske ära tunda. Eraldanud oma masina numbri, tõstsid nad käe ja karjusid: «Siia, siia!» — ning lennuk roolis nende juurde.

Üksteise järel maandusid viimase partii masinad, aga Jang De-lin'i ja Siao Gaod polnud ikka veel. Aerodroomile jäid ainult Jang De-lini ja Siao Gao tehnikud. Nad vaatasid kord kella, kord taevast, lootes veel iga hetk näha oma lennukeid. Kuid taevas polnud lennuki varjugi. Pingutusest virvendas tehnikuil silme ees niivõrd, et nad pidasid lennukiteks oma pesasse tagasipöörduvaid linde. Ja just sel hetkel kostis mootorimürin. Ilmus lennuki vari. Lennuk saabus üksikult. Nüüd sööstis ta üle aerodroomi ja maandus maandumisväljakul.

«Kes see on? Miks ainult üks?» mõtles Mou Jung-gang.

Siao Gao mehaanikud lausa hüppasid rõõmust. See-

kord ei tõstnud nad käsi, vaid jooksid talle vastu ja hüüdsid valjusti:

«Siao Gao tuli tagasi! Siao Gao tuli tagasi!»

Mou Jung-gang jooksis nende kannul.

Siao Gao ronis lennukikabiinist välja.

«Komandör!...» hüüdis ta. Vaevalt pisaraid tagasi hoides sirutas ta Mou Jung-gangile käe.

«Mis on juhtunud, Siao Gao? Oled sa haavatud? Kus on Jang De-lin?» küsisid teda ümbritsevad mehaanikud.

Siao Gao ei vastanud.

«On juhtunud midagi halba,» mõtles Mou Jung-gang.

Ta viis Siao Gao puhketuppa. See vaikis, ainult pisarad voolasid ta silmist.

Neid pühkides rääkis ta:

«Kui me avastasime vaenlase, ma ei kuulnud sinu käsku. Kuulsin ainult, kuidas sa sõimasid ja läksid allapoole. Jang De-lin ja Go Siang järgnesid sulle.

Kartsin, et vaenlane võiks varga moodi sabast ligi hiilida ja vaatasin tagasi. Kui ma ringi pöörasin, polnud teid enam näha. Ma küsisin sinult näpunäiteid. Sa vastasid: «Peksa — ja kõik!» Ma arvasin, et kui peksta, siis koos, kui rünnata, siis samuti koos. Kui sa ütlesid: «Peksa!», siis ma otsustasin, et see on käsk ja tormasin järele mõtlemata nende ridadesse; vaenlase rivi hajus otsekohe. Kuid märgates, et ma olen üksi, piirasid jänkid mu sisse. Ma põikasin paremale ja vasakule, aga ei suutnud läbi murda... Üks raisakull seadis ennast mulle sappa ja tahtis tuld anda. Ma ei tea, mis oleks saanud, kui Jang De-lin poleks sellele tegelasele pihta andnud. Pärast rünnakut jäin ma tema masina kõrvale. Kui sa vastast peksid, asus üks ameeriklane sulle sappa. Raisakull peitis ennast varga kombel sinu kere alla, kavatsedes sinuga tasahilju arved õiendada. Sa nägid teda. Jang De-lin vist hüüdis sulle: «Kaitse saba, kaitse saba, seal on raisakull!» Kas sa ei kuulnud, või läks sul raadio rikki...»

«Ma kuulsin,» ütles Mou Jung-gang, meenutades alles nüüd lahingu üksikasju.

«Aga sa ei vastanud! Me arvasimegi, et sa ei kuulnud. Jang De-lin asus rünnakule, et sind päästa. Kes oleks võinud arvata, et ta ei jõua sulle lähedalegi, ja et seitse

vaenlase masinat piiravad ta sisse! Ma ise nägin, kuidas vastane tabas tema kandepindu, aga oli veel kuulda, kuidas ta sulle karjus: «Esimene, esimene, teine ei saa sind katta, jälgi oma saba!»

Ma sööstsin talle appi, kui äkki nägin, et ta lennuk süttis põlema. Olukord oli lootusetu, ma hüüdsin: «Hüppa langevarjuga!», aga tema ei hüpanud, vaid kihutas põleval masinal sinu lennukile järele, ründas vaenlast ja avas tule sulle ligi tükkiva masina pihta, mulle aga hüüdis: «Ära pööra minule tähelepanu, kata esimest, kata kiiresti esimest!» Ta tulistas mitu korda järjest kahurist ja sai alles siis lurjuse sinu juurest eemale. Kui tuli ja suits hakkasid jõudma ta kabiini, hüppas Jang De-lin langevarjuga välja. Vaevalt oli langevari lahti löönud, kui teda ümbritsesid kaheksa vaenlase lennukit ja hakkasid tulistama... Ma avasin nende pihta tule, aga jõudsin teha ainult mõne paugu — ja neli raisakulli tormasid mulle kallale. «Noh, täna ma teiega alles arved klaarin!» mõtlesin ma.

Paremale ja vasakule vastu tulistades ma avastasin, et Jang De-lini langevari on kadunud. Milles asi seisab? Kas ta tulistati vaenlase poolt alla? Maa kohal tiireldes hakkasin ma teda otsima. Tegin ringi kuue tuhande meetri kõrgusel — pole, laskusin kolme tuhande peale — jälle pole, siis küsisin raadio kaudu maa-komandopunktidelt järele — ka pole. Ma lõpetasin... Jang De-lin hukkus! Mu hingel on...»

Siao Gao ei lõpetanud, just nagu oleks tal mingi tomp kurku jäänud.

Mou Jung-gang langetas kurvalt pea. «Ma olen Jang De-lini ees süüdlane, ta hukkus minu pärast... ainult minu pärast...» mõtles Mou Jung-gang.

«Tähelepanu!» alustas saadet valjuhääldaja. «Teeme teatavaks tänaste lahingute tulemused. Täna saavutasime ägedais õhulahingutes hiilgavat edu. Vaenlane paiskas lahingusse üle saja lennuki, kavatsedes purustada maanteed, raudteed ning sillad Korea tagalas ja plaanitsedes barbaarset õhurünnakut meie linnale Andungile. Noor hiina vabatahtlike lennuvägi andis vaenlasele vastulöögi, sundides ta põgenema. Ainult esialgsete, mittetäielike andmete järgi tulistati alla kaheksa

vaenlase lennukit, vigastati viit. Eriti tuleb märkida kolmanda lennueskadrilli esimese lüli komandöri seltsimees Mou Jung-gangi edu. Ta püstitas uue rekordi, tulistades ühe väljalennuga alla kolm vaenlase lennukit. Vaatamata sellele, et ta lennuk sai viiskümmend kaheksa tabamust, maandus ta õnnelikult aerodroomil. Lubage meil õnnitleda kangelast seltsimees Mou Jung-gang'i . . .»

Mou Jung-gangi südamel läks veel raskemaks. Mõni minut tagasi, kui ta jutustas tänasest lahingust, mõeldes endamisi, et tulistas järjest alla kolm vaenlase lennukit, täitis teda väljendamatu rõõm ja uhkus. Aga praegu . . . kõik see muutus koormaks, raskeks kandamiks. Saadet kuulates tundis ta üha enam valu südames. Mou Jung-gang väljus puhketoast ning läks aerodroomile. Tal oli tahtmine minna vastuvõtjast võimalikult kaugemale, et mitte kuulda saateid «uue rekordi püstitamisest».

Päike loojus. Polnud kuulda mootorite mürinat. Lahingumasinate järelevaatus oli juba lõppenud, katted peale tõmmatud, masinad oma kohtadele viidud. Salkades pöördusid mehaanikud kahe-kolme kaupa tööriistadega käes koju tagasi.

Ainult Jang De-lini kolm mehaanikut seisid üksikult aerodroomil ja vaatasid kaelu õieli ajades taevasse. Puhus õhtutuul, mis tõi kaugelt nende kõnelust:

«Ja-ah! Kardan, et ta ei tule tagasi!» lausus üks neist lootusetult.

«Oota natuke, küll varsti tuleb, ma loodan siiski.»

«Kütusemõõtja osutid on juba nullini jõudnud!» sõnas esimene meeleheitel.

«Mis siin karta, ta võib veel planeerida. Lülikomandör Mou Jung-gang tuli ju tagasi!» julgustas teine.

Ent nende ootused ja lootused olid asjatud: kütusetagavara oli juba ammu lõppenud, läks pimedaks ja tagasi pöörduda oli võimatu, rääkimata juba maandumisest.

Kõike seda mõistsid nad selgesti, kuid seisid endiselt, loendades ükshaaval minuteid.

«Ma olen süüdi Jang De-lini ees, olen süüdi kõigi ees . . .» Mou Jung-gangil oli talumatult raske olla

ja ta suundus ühiselamusse. Talle jooksid vastu lendurid.

«Kuhu sa lähed? Jookse või jalad rakku sind otsides ja ei tea, kust sind võtta. Tule!»

«Kuhu?»

«Sa ei tea veel? Koosolekule. Just praegu saabusid korrespondendid ja tahavad saada intervjuud tänasest lahingust. Valmistu ettekandeks. Nad tunnevad erilist huvi just sinu vastu, tahavad isegi sinust eraldi artiklit kirjutada!»

«Ma lähen magama, mu pea valutab.»

«Mis sa ajad! Niisugune õnn, aga sina — muudkui magama! Tule, tule, ära aja vastu!» Ning seltsimehed võtsid tal käe alt kinni ja vedasid ta klubisse.

Koosolek oli juba alanud. Ta kulges tormiliselt, ühed rääkisid, teised naersid. Lendurid jutustasid elavalt oma lahinguelust, vaikides tagasihoidlikult isiklikest kangelastegudest. Korrespondendid püüdsid mitte midagi mööda lasta ja kõik oma märkmikesse üles kirjutada. Esines üks, teda täiendas teine. Erutatuina nihutasid nad toole paigast ja kujutasid kätega lennukifiguure. Oleks võinud arvata, et toas toimub õhulahing. Korrespondendid küsitlesid neid ja kirjutasid. Kui neile jäi midagi ebaselgeks, rebisid nad märkmikust lehti ja palusid üles joonistada.

Siis tõusis püsti prillidega korrespondent ja ütles valjusti:

«Aga nüüd palume seltsimees Mou Jung-gang'i, kes tulistas ühes lahingus alla kolm vaenlase lennukit, jutustada sellest põhjalikumalt.»

«Õige, palume . . .»

«Oodake,» katkestas korrespondent käeliigutusega. «Enne kui seltsimees Mou Jung-gang teeb ettekande, on mul temale üks soov. Ma loodan, et ettekanne tuleb põhjalik, eriti sealkohal, kus ta hakkab jutustama oma tunnetest ja elamustest lahingu ajal.»

Otsekohe puhkes tormiline aplaus. Niipea kui see vaibus, jätkas korrespondent:

«Nüüd aga palume seltsimees Mou Jung-gang'i.»

Möödus mitu minutit, kuid Mou Jung-gang ei tõusnud ikka veel püsti.

«Seltsimees Mou Jung-gang, Mou Jung-gang...»

«Seltsimees Mou Jung-gang!»

Lendurid ja korrespondendid vaatasid üksteisele otsa, otsides pilkudega Mou Jung-gang'i. Kuid temast polnud jälgegi.

«Kuhu kadus Mou Jung-gang?»

Mou Jung-gang istus sel ajal ühiselamus ja elas pead käte vahel hoides valuliselt läbi kõike seda, mis oli päeva jooksul sündinud. Ta vaatas Jang De-lini hoolikalt siledakstõmmatud tekki — kõik oli niisamuti nagu tema ajal, polnud ainult tema mütsi ja riideid. Mou Jung-gangi müts rippus üksildaselt vanal kohal. Laual lebas foto, millelt vaatas sõbralikult naeratades Jang De-lin, just nagu öeldes: «Jung-gang, ma jätsin õunad lauasahtlisse.»

Mou Jung-gang tõmbas sahtli lahti: seal olid tõepoolest suured, punapõsksed õunad. Ta mehistele kätele hakkas tilkuma pisaraid. Ta nuttis kibedasti ja kirjutas midagi Jang De-lini fotole.

«Seltsimees Mou Jung-gang!»

Mou Jung-gang tõstis pead. Tema ees seisis polgukomissar. Jahmunult ja pisaraid pühkides hüppas ta püsti.

«Istuge, seltsimees Mou Jung-gang,» ütles komissar, pannes käe ta õlale. Lendur lõi punetavad silmad üles ning lausus:

«Ma olen Jang De-lini ees süüdi. Palun polgujuhatust lubada mul tema eest kätte maksta!»

«Mis?»

«Ma tunnen, et olen tema ees süüdi. Ta hukkus minu pärast...»

Komissar vaatas Jang De-lini fotot ning sõnas kurvalt:

«Missugune kotkas — ja hukkus. Kes teda taga ei kahetseks... Raske on, väga raske!»

«Komissar, ma ainult...»

«Seltsimees, pole tarvis ärrituda,» hakkas komissar teda rahustama. Peaasi on, kuidas sellest lahingust õppust võtta. Sina oled kangelane. Me hindame sind praegu ja ka edaspidi. Ja nimelt sellepärast, et sa oled kangelane, õnnestus sul alla tulistada kogenud õhupiraat, kes on lennanud juba ligi kakskümmend aastat.

Sa sundisid nad meid kartma. Aga kahjuks unustasid sa ära, et oled peale selle komandör, et sinu taga on terve lüli; sa unustasid, et mitte sina üksi ei pea hästi võitlema, vaid kogu su lüli. Sul oli ainult üks tahtmine: peksta otsustavalt vaenlast, aga sa ei teadnud, kuidas on teda parem peksta.»

Mou Jung-gang kuulas langetatud päi vaikides komissari. Iga komissari sõna tungis ta südame sügavamasse soppi, igas sõnas oli nii palju tarkust.

«Sina kirjutasid seda?»

Komissar võttis laualt foto ja luges sellele kirjutatud sõnadele osutades: «Sa ei valanud asjata verd. Ma maksan oma verega sinu eest kätte!»

«Seltsimees, verega ei saa asendada taktikat. Te nimetate ameerika bandiitide kavalust nähes neid tavaliselt «õhupiraatideks». Palja verega sa neid hävitada ei saa. Vaenlast nähes — ründa, ründa mitte üksi, vaid organiseeritult, kattes rünnakut; tagasi tõmbuda tuleb samuti koos, taganemist tuleb katta. Sa poleks just nagu kunagi vaenlast näinud. Õhulahing — see pole põldvuttide kaklus. Tuleb tundma õppida, kuidas kogenud jahikull sööstab kanapoegade kallale!»

«Ma eksisin, komissar. Ma jätsin selle kahe silma vahele,» lausus Mou Jung-gang sirgu tõmbudes kohmetult, kuid tõsiselt.

«Jah, seltsimees Mou Jung-gang. On üks asi, mis takistas sind seda mõistmast. Mis nimelt? Just see, et sa hakkasid liialt oma kuulsust taga ajama. Muidugi, iga sõjaväelane peab oma kuulsust kalliks pidama ja halb on see inimene, kes teda ei taotle. Kuid sina olid temasse liialt kiindunud. Sinu revolutsiooniline vaprus ei arene veel päris tervetel alustel, sul on olemas individuaalne kangelaslikkus. Selles on sinu puuduste juur. Sina, seltsimees Mou Jung-gang, juhid ju kõige uuemat reaktiivlennukit. See pole kõrb hobune. Sa võtad osa kaasaegseist lahinguist. Nende juures on eriti oluline organiseeritus ja distsipliin. See on meie võitude allikas.»

Pisut vaikinud, jätkas komissar:

«Sellepärast nõuab õhulahing rohkem kui miski muu igaühelt meist kollektiivsust. Kui sa sellest natuke taga-

ned, tekib kohe segadus. Just sellepärast me nõuamegi alati paaris lahingupidamist.»

Hüvastijätuks ütles komissar:

«Selles ei saa süüdistada ainuüksi sind, tuleb ka meid süüdistada, et me oleme sind vähe kasvatanud. Praegu tuleb kogemusi kokku võtta — see on peaasi. Diviisikomandör tegi mulle ülesandeks sulle teatada, et homme toimub teenistusnõupidamine, kus analüüsitakse ja hinnatakse möödunud lahingut. Ta võtab nõupidamisest isiklikult osa.»

Sellega nad lõpetasidki jutuajamise. Komissar lahkus. Mou Jung-gang tundis, kui palju tarka ja väärtuslikku ta sellest vestlusest oli saanud.

Hoides mõlema käega Jang De-lini fotot, mõtles Mou komissari iga sõna üle järele.

EPILOOG

Mõne aja pärast levis üle kogu Korea rinde lugu, mis erutas kõiki.

Kord jälgis Koreas grupp kohalikke elanikke väikeses mäekurus ühe asula läheduses ägeda õhulahingu käiku. Nähes, kuidas kukkus suitsu mässitud ja leegitsev ameerika lennuk, karjusid inimesed rõõmsalt ja plaksutasid käsi.

Siis eraldus ühe leegitseva lennuki küljest väike must täpike. Pärast tegi see täpp mitu kukerpalli ning muutus valgeks, seenesarnaseks langevarjuks. Selle alla jäi rippu inimene. Kiikudes laskus ta aeglaselt allapoole.

Üks korealastest hüüdis valjusti: «Püüdke ameerika lendurit!» Ning kõik haarasid pihku kepid ja kivid ja tormasid langevarju poole, karjudes: «Kiiremini, ärge teda minema laske!»

Suur oli nende hämmastus, kui nad lähemale tulles nägid, et see on hiina rahvavabatahtlike lendur. Ta oli meelemärkuseta, haavatud kätel ja rõivail oli verd. Korealased hakkasid temaga rääkima, kuid ta ei vastanud. Ainult ta huuled sosistasid teadvusetult: «Siao Gao, Siao Gao, kata kiiremini esimest! Siao Gao!»

Ümberringi kogunenud elanikud ei mõistnud, mis lendur rääkis. Nad ainult nutsid vaikides tema ümber.

«Mis te seisate, ta tuleb kiiremini külasse viia!» hüüdis keegi.

Kõik viskasid kohe kivid ja kepid minema. Ühed neist jooksid külasse aset ette valmistama, teised kanderaami järele. Selle ajaga tegid paigalejäänud valmis ajutise kanderaami ja mõned korealannad panid sellele hoolikalt langevarju. Selle peale asetati ettevaatlikult haavatu ja hakati teda külasse kandma ...

Haavatu oli ravil külakeses, mis asetseb väikese mäekuru kõrval. Kogu küla inimesed, vanad kui ka noorukesed hoolitsesid tema kui sugulase eest ...

Poole kuu pärast sai vabatahtlik lennuväediviis rindelt telegrammi:

«Teie koondise lendur korjati korealaste poolt üles punktis N., viibib praegu ravil meie haiglas, saab varsti terveks.»

Nädala pärast pöördus Jang De-lin väeossa tagasi. See oli lenduritele rõõmus päev. Nad ümbritsesid Jang De-lin'i, kiigutasid, loopisid teda rõõmu pärast kõrgele õhku ja küsitlesid üksteise võidu. Ent Jang De-lin ei vastanud. Esimene asi, mida ta küsis, oli: kas Mou Jung-gang on elus?

Raske on kirjeldada, millised tunded teda valdasid, kui ta oma silmadega nägi sõpra enda ees.

Kaks lahutamatut sõpra kaisutasid nuttes ja naerdes tugevasti teineteist, astusid siis sammu tagasi, vaatasid teineteisele otsa ja kaisutasid uuesti. Üks ütles: «Sa oled elus!», teine: «Sa tulid tagasi!». Neil oli raske uskuda, et see on tõsi.

Õhtul aga lamasid nad jälle samas toas, samadel vooditel kõrvuti. Nad rääkisid kogu öö.

Kord, kui kogu päeva kestsid ägedad lahingud, saabus Põhja-Koreas asetsevale lennuväljale korrespondent.

Nendest lahingutest võttis koos kõigi teistega osa ka lülikomandör seltsimees Mou Jung-gang. Komissar ja korrespondent sammusid aeglaselt mööda aerodroomi rohelist muru. Komissar jutustas Mou Jung-gangi lüli ajaloost ja nende kahe lahutamatu seltsimehe sõprusest. On raske unustada selle lüli lühikest suurepärast

ajalugu, kuid ta on meie lennuväe kasvuprotsessis täiesti loomulik.

Lõpuks lisas komissar:

«Praegu on hoopis teine lugu, kui mõni kuu tagasi. Meie lendurid on juba ära õppinud lahingupidamise rivis ja koostöös üksteisega, on õppinud meisterlikult vaenlast peksma. Kuni tänase päevani on ainuüksi seltsimees Mou Jung-gangi lüli tulistanud alla kaheksateist vaenlase lennukit ja on saanud parimaks lüliks diviisis.

Aerodroomi kohal kaikus mootorite mürin: lennukid pöördusid tagasi lahinguülesande täitmiselt. Pead tõstes nägi korrespondent, kuidas «hõbedased pääsukesed» sööstsid paariviisi üle aerodroomi, joonistades sujuvaid ringe. Saanud komandopunktist signaali «maandumine lubatud», läksid masinad laiali ja suundusid paarikaupa etteantud kursile, maandudes rahulikult maandumisväljakul.

«Vaadake, Mou Jung-gang tuli tagasi,» ütles komissar korrespondendile ja suundus masinate seisujoone poole.

Masin number 01 roolis seisujoone juurde. Mootor jäi vait, kabiini kuppel avanes ning sealt ronis välja pikakasvuline lendur.

«See ta on,» ütles komissar ja hüüdis valjusti:

«Seltsimees Mou Jung-gang, tulge siia!»

Lendur tuli lähemale. Kui ta meie juurde jõudis, võttis ta valvelseisangu ja andis au. Ettekannet ära ootamata esitles komissar lendurit korrespondendile:

«Saage tuttavaks, see on Mou Jung-gang.»

«Aga kus on Jang De-lin?»

Mou Jung-gang tahtis kutsuda Jang De-lin'i, ent teda katkestas vastutuleva inimese naer:

«Aa, korrespondent tuli intervjuud saama? Komandör, seekord tuleb sul teha põhjalik ettekanne!»

«Mis ettekanne? Seltsimees Go Siang, tule õige siia! Saa tuttavaks, see on korrespondent. Aga kus on Siao Gao?» küsis Mou Jung-gang ja hüüdis samas ümber pöördudes:

«Siao Gao! Sa oled tagasi, jookse ruttu siia!»

Korrespondent surus Go Siangi ja Siao Gao käsi. Siis pöördus ta Mou Jung-gangi poole:

«Seltsimees Go Siangil on õigus. Sa pead meile põhjalikult jutustama.»

«Kui juba jutustada, siis ei pea seda tegema mina, vaid tema,» lausus kohmetunud Mou Jung-gang ja lükkas ette äsja nende juurde astunud Jang De-lini.

Korrespondendi ees seisis keskmist kasvu lendur, kelle ümaral punasel näol säras lihtsameelne, südamlik naeratus.

«See ta on — Jang De-lin,» kordas Mou Jung-gang.

SISUKORD

Eessõna. *N. Fedorenko* 5

HIINA KIRJANIKE JUTUD

Lu Sin

A-Kiu tõeline lugu 19
Kun I-tsi 67
Koduküla 73
Küülikud ja kass 83
Külaetendus 88
Pardikomöödia 101
Õnnelik perekond 105

Go Mo-žo

Tšu Bavangi enesetapp 114
Sõma Tsiani viha 127
Hanguu valvepost 136
Ärasõidu eel 144
Teelahkmel 148
Dingdungi visandid 159
Tsingangi künka juures 161
Kanapojad 167

Mao Dun

Kevadised siidiussid 171
Härra Lini kauplus 200

Tšang Tian-i

Härra Hua Vei 248
Suuremeelsus 258

Lao Še

Kuusirp 264
Jutustus, mida ma kuulda sain 292
Vestluse ajal 302

Ding Ling

Uudis 323
Ükskord öösel 332

Tšao Šu-li

Li Ju-tsai laulud 337
Abielu registreerimine 395
Väikese Er Hei naisevõtt 431

Liu Bai-jüi

Kolm võitlejat 455
Komissar 465
Kojutulek 478

Vei Vei

Meie kõige armsamad 492

Vei Vei ja Bo Ai

Raev õhus 498

РАССКАЗЫ КИТАЙСКИХ ПИСАТЕЛЕЙ

На эстонском языке

Оформление А. Коэметс

Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярну маантеэ 10.

*

Toimetaja H. Rajandi.

Kunstiline toimetaja H. Vitsur.

Tehniline toimetaja O. Kasemets.

Korrektorid S. Ridala ja E. Toots.

Ladumisele antud 28. I 1955. Trükkimisele antud 4. III 1955. Paber 54×84, 1/16. Trükipoognaid 33,25. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 27,27. Arvutuspoognaid 28,36. Trükiarv 8000. MB-06075. Tellimise nr. 637. Trükikoda «Kommunist», Tallinn, Pikk tän. 2.

Hind rbl. 16.20.

7—3

A
20491

190160

TÜ RAAMATUKOGU
1 0300 00394343 0